

Academy of Sciences
of Moldova

Ministry of Economy
and Infrastructure

**International Conference
on Theoretical and Applied Economic Practices**

**ECONOMIC GROWTH
IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION:
sustainable development models
the 12th edition**

VOLUME II

*Organized by the
National Institute for Economic Research
October 12-13, 2017*

Chisinau, 2017

33+316.422(082)=135.1=111=161.1

C 84

SCIENTIFIC ADVISORY COMMITTEE

- The President:** STRATAN ALEXANDRU, M.C., PhD, Professor, Director National Institute for Economic Research
- The Vice-President:** GAGAUZ OLGA, PhD, Associate Professor, NIER, Republic of Moldova
- Scientific committee:** BELOSTECINIC GRIGORE, Academician, Prof., Rector, AESM, Republic of Moldova
 DUCA MARIA, Academician, Rector, UnASM, Republic of Moldova
 MORARU VICTOR, PhD, Prof., Acad.-coordonator SSSE, ASM, Republic of Moldova
 SAVGA LARISA, PhD, Prof., Rector UCCM, Republic of Moldova
 CHIVU LUMINITA, PhD, Prof., General Director INCE, Romania
 DAVID SMALLBONE, Prof., Kingston University, Great Britain
 USACIOV IVAN, Academician, Director, All-Russian Research Institute of Agriculture Economics, Russia
 GRINBERG RUSLAN, Academician, Institute of Economics, Academy of Sciences, Russia
 VIEHE, KARL WILLIAM, B.A., M.A., J.D., M.L.T., Washington, D.C., UAS
 ZAMAN GHEORGHE, C.M., PhD, Prof., Institute of National Economy, Romania
 ALBU LUCIAN-LIVIU, Academician, General Director, Institute of Economic Forecast, Romania
 VASILE VALENTINA, PhD, Deputy Director, Institute of National Economy, Romania
 IORDAN MĂRIOARA, PhD, Deputy Director, Institute of Economic Forecast, Romania
 TESELEANU GEORGE, PhD, Prof., Romania
 HALLIER BERND, PhD, Prof., Director, EHI Retail Institute, Germany
 MUKHANOV MAKSAT, Prof., Institute of Economic Research, Kazakhstan
 VILAYAT VALIYEV, PhD, Director, Institute of Scientific researches in economic reforms, Azerbaijan
 FIODOROV MIHAIL, PhD, Prof., Rector Economy University Ural, Russia
 GRINGS MICHAEL, PhD, Prof., Martin Luther University Halle-Wittenberg, Germany
 ILIAS NICOLAE, PhD, Prof., University of Petrosani, Romania
 BALAN GHEORGHE, PhD, Prof., Deputy Rector University from Sibiu, Romania
 LASZLO VASA, PhD, MBA, associate professor, Szent Istvan University, Hungary
 PUGACHOV NIKOLAY, PhD, Deputy Director, Institute of Agrarian Economy, Ukraine
 SUST ALEXANDR, Deputy director, Center of researches in public administration, Academy of administration under the President of Belarus
 Republic
 MARIN CONSTANTIN, PhD, Director, Center of Financial and Monetary Researches „Victor Slavescu”, Romania
 DINGA EMIL, PhD, Prof., Center of Financial and Monetary Researches „Victor Slavescu”, Romania
 SANDU STELIANA, PhD, Prof., Institute of National Economy, Bucharest, Romania
 PĂDUREAN ELENA, PhD, Center of Financial and Monetary Researches „Victor Slavescu”, Romania
 URSU ANA, PhD, Director, Institute of Research for Agricultural Economics and Rural Development, Romania
 CVIJANOVIC DRAGO, PhD, Prof., Institute of Agricultural Economics, Republic of Serbia
 NIKOLOV DIMITRE, PhD, Prof., Director, Institute of Agricultural Economics, Bulgaria
 ALEXANDRI CECILIA, PhD, CS I, Director, Institute of Agricultural Economics of the Romanian Academy, Bucharest, Romania
 GAVRILESCU CAMELIA, PhD, CS II, Institute of Agricultural Economics of the Romanian Academy, Bucharest, Romania
 COBZARI LUDMILA, PhD, Prof., Dean, AESM, Republic of Moldova
 PARMACLI DUMITRU, PhD, Prof., CSU, Republic of Moldova
 ULIAN GALINA, PhD, Prof., Dean, SUM, Republic of Moldova
 GRIBINCEA ALEXANDRU, PhD, Univ. Prof., ULIM, Republic of Moldova
 CERTAN SIMION, PhD, Univ. Prof., USM, Republic of Moldova
 ILIADI GHEORGHE, PhD, Prof., NIER, Republic of Moldova
 TOMITĂ PETRU, PhD, Univ. Prof., Decan SUAM, Republic of Moldova
 MANOLE TATIANA, PhD, Professor, NIER, Republic of Moldova
 PARTACHI ION, PhD, Univ. Prof., ASEM, Republic of Moldova
 PERCIUN RODICA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova
 CUHAL RADU, PhD, Associate Prof, NBM, Republic of Moldova
 TIMUS ANGELA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova
 MACARI VADIM, PhD, Conf. Researcher, NIER, Republic of Moldova
 ACULAI ELENA, PhD, Conf. Researcher, NIER, Republic of Moldova
 SAVELIEVA GALINA, PhD, NIER, Republic of Moldova
 IGNAT ANATOLIE, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova
 ROJCO ANATOLII, PhD, Conf. Researcher, NIER, Republic of Moldova
 GHITIU LILIA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova
Reviewers: ROȘCA PETRU, PhD, Professor, International Free University of Moldova
 MOVILEANU PAVEL, PhD, Professor, Doctor Honoris Cauza, Republic of Moldova
 COBZARI LUDMILA, PhD, Professor, Academy of Economic Studies of Moldova
 TIMUȘ ANDREI, PhD, Professor, Institute of Philosophy, Sociology and Political Sciences of the ASM
 GRIBINCEA ALEXANDRU, PhD, Professor, State University from Moldova
- Editorial Board:** Editor-in-chief: BÎRCĂ IULITA
 Editors: CAZACLIU CORINA, BORDOS VICTORIA
 Layout: CAZACLIU CORINA
 Designer: ALEXANDRU SANDULESCU
 JEL Classification: DIANA PELEPCIUC

Culegerea de lucrări a fost aprobată la Consiliul Științific al Institutului Național de Cercetări Economice, proces-verbal nr. 5 din 27 septembrie 2017.

Elaborarea și tipărirea Culegerii de lucrări a fost finanțată în baza proiectului 17.00059.08.11 A/MS cu titlul „Conferința Internațională Științifico-Practică „CREȘTEREA ECONOMICĂ ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII: MODELE DE DEZVOLTARE DURABILE”, ediția a XII-a”, conform contractului nr.05/MS din 05.06.2017.

Autorii poartă răspundere pentru conținutul și corectitudinea textelor.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Creșterea economică în condițiile globalizării: modele de dezvoltare durabilă", conferința internațională științifico-practică (12 ; 2017 ; Chișinău). Conferința Internațională Științifico-Practică "Creșterea economică în condițiile globalizării: modele de dezvoltare durabilă" = "Economic growth in conditions of globalization: sustainable development models", ed. a 12-a, 12-13 octombrie 2017 : [în vol.] / com. șt.: Stratan Alexandru (președinte) [et al.]. – Chișinău : INCE, 2017. – ISBN 978-9975-3171-0-8.

Vol. 2. – 2017. – 295 p. : fig., tab. – Antetit.: Acad. de Științe a Moldovei, Inst. Naț. de Cercet. Econ. (INCE). – Tit. parol.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., rusă. – Bibliogr. la sfârșitul art. – Referințe bibliogr. în subsol. – 200 ex. – ISBN 978-9975-3171-2-2.

33+316.422(082)=135.1=111=161.1

C 84

ISBN 978-9975-3171-2-2.

© NIER, 2017

Academy of Sciences
of Moldova

Ministry of Economy
and Infrastructure

**Conferința Internațională
Științifico-Practică**

**CREȘTEREA ECONOMICĂ
ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII**
modele de dezvoltare durabilă
ediția a XII-a

VOLUMUL II

Organizată de
Institutul Național de Cercetări Economice
12-13 octombrie 2017

Chișinău, 2017

33+316.422(082)=135.1=111=161.1

C 84

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

- Președinte:** STRATAN ALEXANDRU, M.C., Dr. Hab., Profesor, Director INCE, RM
- Vice-președinte:** GAGAUZ OLGA, Dr. Hab., Conf. Cercet., INCE, RM
- Comitetul științific:** BELOSTECNIC GRIGORE, Academician, Rector, ASEM, RM
 DUCA MARIA, Academician, Rector, UnASM, RM
 MORARU VICTOR, Dr. Hab., Prof. Univ., Acad.-coordonator SSSE, ASM, RM
 ȘAVGA LARISA, Dr. Hab., Prof. Univ., Rector UCCM, RM
 CHIVU LUMINIȚA, Dr., Profesor, Director General INCE, Academia Română
 DAVID SMALLBONE, Dr., Profesor, Universitatea Kingston, Maria Britanie
 UȘACIOV IVAN, Academician, Director, Institutul de Cercetări Științifice în Economia Agriculturii, Rusia
 GRINBERG RUSLAN, Academician, Institutul de Economie al Academiei de Științe, Rusia
 VIEHE, KARL WILLIAM, B.A., M.A., J.D., M.L.T., Washington, D.C., SUA
 ZAMAN GHEORGHE, membru corespondent, Institutul de Economie Națională, Academia Română
 ALBU LUCIAN-LIVIU, Academician, Director General, Institutul de Prognoză Economică, Academia Română
 VASILE VALENTINA, Dr., Director Adjunct, Institutul de Economie Națională, Academia Română
 IORDAN MĂRIOARA, Dr., Director Adjunct, Institutul de Prognoză Economică, Academia Română
 TESELEANU GEORGE, Dr., Prof., România
 HALLIER BERND, Dr.Hab., Profesor, Director, EHI Retail Institute, Germania
 MUHANOV MAKSAT, Profesor, Institutul de cercetări economice, Kazahstan
 VILAYAT VALIYEV, Dr. Hab., Director, Institutul de cercetări științifice în reformele economice, Azerbaijan
 FIODOROV MIHAIL, Dr. Hab., Prof., Rector Universitatea de Economie din Ural, Rusia
 GRINGS MICHAEL, Dr., Prof., Universitatea Martin Luther Halle-Wittenberg, Germania
 ILIAȘ NICOLAE, Dr., Prof., Universitatea din Petroșani, România
 BALAN GHEORGHE, Dr., Prof., Vice-rector Universitatea din Sibiu, România
 LASZLO VASA, Dr., MBA, Prof. Asociat, Szent Istvan University, Ungaria
 PUGACIOV NICOLAI, Dr., Vice-director, Institutul de Economie Agrară, Ucraina
 ȘUST ALEXANDR, Vice-director, Centrul de cercetări al administrației publice, Academia de administrare de pe lângă Președintele Republicii Belarus
 MARIN CONSTANTIN, Dr., Director Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”, România
 DINGA EMIL, Dr., Prof., Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”, România
 SANDU STELIANA, Dr., Prof., Institutul de Economie Națională, București, România
 PĂDUREAN ELENA, Dr., Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”, România
 URSU ANA, Dr., Director, Institutul de Cercetare pentru Economia Agriculturii și Dezvoltare Rurală, România
 CVIJANOVIC DRAGO, Dr., Prof., Institutul de Economie Agrară, Serbia
 NIKOLOV DIMITRE, Dr., Prof., Institutul de Economie Agrară, Bulgaria
 ALEXANDRI CECILIA, Dr., CS I, Director, Institutul de Economie Agrară, Academia Română
 GAVRILESCU CAMELIA, Dr., CS II, Institutul de Economie Agrară, Academia Română
 COBZARI LUDMILA, Dr. Hab., Prof. Univ., Decan ASEM, RM
 PARMACLI DUMITRU, Dr. Hab., Prof. Univ., USC, RM
 ULIAN GALINA, Dr. Hab., Prof. Univ., Decan USM, RM
 GRIBINCEA ALEXANDRU, Dr. Hab., Prof. Univ., ULIM, RM
 CERTAN SIMION, Dr. Hab., Prof. Univ., USM, RM
 ILIADI GHEORGHE, Dr. Hab., Prof. Cercet., INCE, RM
 TOMIȚA PETRU, Dr., Prof. Univ., Decan UASM, RM
 MANOLE TATIANA, Dr. Hab., Prof., INCE, RM
 PERCIUN RODICA, Dr., Hab., Conf. Cercet., INCE, RM
 ACULAI ELENA, Dr., Hab., Conf. Cercet., INCE, RM
 PĂRȚACHI ION, Dr., Prof. Univ., ASEM, RM
 CUHAL RADU, Dr., Conf. Univ., BNM, RM
 TIMUȘ ANGELA, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM
 MACARI VADIM, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM
 SAVELIEVA GALINA, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM
 IGNAT ANATOLIE, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM
 ROJCO ANATOLII, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM
 GHIȚIU LILIA, Dr., Conf. Cercet., INCE, RM
- Reviewers:** ROȘCA PETRU, PhD, Professor, International Free University of Moldova
 MOVILEANU PAVEL, PhD, Professor, Doctor Honoris Cauza, Republic of Moldova
 COBZARI LUDMILA, PhD, Professor, Academy of Economic Studies of Moldova
 TIMUȘ ANDREI, PhD, Professor, Institute of Philosophy, Sociology and Political Sciences of the ASM
 GRIBINCEA ALEXANDRU, PhD, Professor, State University from Moldova
- Editorial Board:** Editor-in-chief: BÎRCĂ IULITA
 Editors: CAZACLIU CORINA, BORDOS VICTORIA
 Layout: CAZACLIU CORINA
 Designer: ALEXANDRU SANDULESCU
 JEL Classification: DIANA PELEPCIUC

Culegerea de lucrări a fost aprobată la Consiliul Științific al Institutului Național de Cercetări Economice, proces-verbal nr. 5 din 27 septembrie 2017.

Elaborarea și tipărirea Culegerii de lucrări a fost finanțată în baza proiectului 17.00059.08.11 A/MS cu titlul „Conferința Internațională Științifico-Practică „CREȘTEREA ECONOMICĂ ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII: MODELE DE DEZVOLTARE DURABILE”, ediția a XII-a”, conform contractului nr.05/MS din 05.06.2017.

Autorii poartă răspundere pentru conținutul și corectitudinea textelor.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Creșterea economică în condițiile globalizării: modele de dezvoltare durabilă", conferința internațională științifico-practică (12 ; 2017 ; Chișinău). Conferință Internațională Științifico-Practică "Creșterea economică în condițiile globalizării: modele de dezvoltare durabilă" = "Economic growth in conditions of globalization: sustainable development models", ed. a 12-a, 12-13 octombrie 2017 : [în vol.] / com. șt.: Stratan Alexandru (președinte) [et al.]. – Chișinău : INCE, 2017. – ISBN 978-9975-3171-0-8.

Vol. 2. – 2017. – 295 p. : fig., tab. – Antetit.: Acad. de Științe a Moldovei, Inst. Naț. de Cercet. Econ. (INCE). – Tit. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., rusă. – Bibliogr. la sfârșitul art. – Referințe bibliogr. în subsol. – 200 ex. – ISBN 978-9975-3171-2-2.
 33+316.422(082)=135.1=111=161.1
 C 84

ISBN 978-9975-3171-2-2.

© NIER, 2017

Sectiunea II **ECONOMIE FINANCIARĂ ȘI MONETARĂ** **ÎN CONDIȚII DE CRIZĂ**

Section III **FINANCIAL AND MONETARY ECONOMICS** **IN CRISIS CONDITIONS**

<i>Piotr KOMOROWSKI, PhD, Institute of Sociology at the Cardinal Stephan Wyszynski University in Warsaw, Poland</i>	
The institutional structure of a Safety Network of a financial system as a factor of its stability in crisis conditions	11
<i>Юлия АБУХОВИЧ, магистр экономических наук, Академия управления при Президенте Республики Беларусь</i>	
Институт оценки регулирующего воздействия в системе социально-экономической экспертизы	19
<i>Mariana Rodica ȚÎRLEA, dr., prof. univ., Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir București, România</i> <i>Iulita BÎRCĂ, cercet. șt., INCE, Republica Moldova</i>	
Aspecte practice privind determinarea fluxului de numerar pe activitățile firmei	23
<i>Tatiana MANOLE, dr. hab., prof., INCE, Republica Moldova</i> <i>Maria CIUMAC, drd., Universitatea Tehnică a Moldovei</i>	
Managementul fluxului de numerar și modelarea riscurilor	35
<i>Anne-Marie BARTALIS, drd., Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu</i> <i>Ioana Tatiana STĂNESE, drd., Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu</i> <i>Alexandru Cristian DOBRE, drd., Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu</i>	
Corelația fluxurilor financiare în realizarea echilibrului financiar public în România și Republica Moldova prin prisma trezoreriei statului	40
<i>Victoria IORDACHI, PhD, Assoc. Prof., NIER, Republic of Moldova</i> <i>Angela TIMUȘ, PhD, Assoc. Prof., NIER, Republic of Moldova</i>	
Adaption of trading platforms to digital age	44
<i>Angela BELOBROV, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei</i>	
Analiza naturii și structurii concurenței pe piața creditelor din Republica Moldova	48
<i>Василий ЩЕРБАТЮК, доктор экономических наук, конференциар университет, Европейский университет Молдовы</i>	
Экономический анализ в условиях глобализации и кризиса	55
<i>Mariana Rodica ȚÎRLEA, dr., prof. univ., Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir București, România</i>	
Aspecte actuale ale soluționării clauzelor abuzive din contractele bancare de creditare	60
<i>Mihai Aristotel UNGUREANU, PhD, Prof., Lucian Blaga University of Sibiu, Romania</i> <i>Alexandru Cristian DOBRE, PhD Student, Lucian Blaga University of Sibiu, Romania</i> <i>Ioana Tatiana STANESE, PhD Student, Lucian Blaga University of Sibiu, Romania</i>	
The importance of regional development policy of Romania in the context of financing European funded projects	65
<i>Ivan LUCHIAN, dr., conf. univ., IIM „IMI-NOVA”, Republica Moldova</i> <i>Cristina PANFIL, drd., Banca Națională a Moldovei</i>	
Depozitele bancare ca obiect al procesului inovațional	71
<i>Tatiana MANOLE, dr. hab., prof., INCE, Republica Moldova</i> <i>Maria CIUMAC, drd., Universitatea Tehnică a Moldovei</i>	
Analiza fluxului de numerar în scopul asigurării stabilității financiare	76

<i>Mădălina CĂRĂUȘ, PhD Student, Lucian Blaga University of Sibiu, Romania</i> <i>Mihai Aristotel UNGUREANU, PhD, Prof., Lucian Blaga University of Sibiu, Romania</i> <i>Mirela CĂLUGĂREANU, PhD Student, Lucian Blaga University of Sibiu, Romania</i>	81
Risk management models of fiscal non-compliance	
<i>Cristina UNGUR, drd., cercet. șt., INCE, Republica Moldova</i>	87
Practici internaționale de desfășurare a activității de asigurare	
<i>Carolina TCACI, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți, Republica Moldova</i> <i>Iurie BEȘLIU, drd., INCE, Republica Moldova</i>	93
Cercetarea dependenței între indicatorii fundamentali ai valorii și capitalizarea de piață a întreprinderilor din Republica Moldova	
<i>Ion MOROZNIUC, cerc. șt., INCE, Republica Moldova</i> <i>Liliana MOROZNIUC, consultant, Banca Națională a Moldovei</i>	97
Management ineficient la întreprinderile de stat și la societățile pe acțiuni cu capital de stat	
<i>Victoria COCIUG, dr., conf. univ., INCE, Republica Moldova</i> <i>Victoria POSTOLACHE, dr., US „Alec Russo”, Bălți, Republica Moldova</i>	100
Monitorizarea riscului de credit pe parcursul utilizării acestuia	
<i>Inga BULAT, drd., INCE, Republica Moldova</i>	106
Abordarea auditului financiar în sistemul de control intern	
<i>Mădălina CĂRĂUȘ, drd., Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, România</i> <i>Mihai Aristotel UNGUREANU, dr., prof., Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, România</i> <i>Mirela CĂLUGĂREANU, drd., Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, România</i>	111
Eficiența administrației fiscale	
<i>Tatiana MANOLE, dr. hab., prof., INCE, Republica Moldova</i> <i>Maria CIUMAC, drd., Universitatea Tehnică a Moldovei</i> <i>Tatiana TUREȚCHI, cercet. șt., INCE, Republica Moldova</i>	115
Analiza situației financiare a entității și decontările cu bugetul	
<i>Georgiana TACU, cercetător științific, I.C.E.S. „Gh.Zane”, Academia Română, Iași, România</i> <i>Matei VASILE, ing. master, S.C. Agricos S.R.L., Brăila, România</i> <i>Corina Matei GHERMAN, dr.ec., AGER, Coordonator proiecte cultural-științifice Asociația „Pleiadis”, Iași, România</i>	122
Prețul – un atribut important pentru managerul unei firme	
<i>Ivan LUCHIAN, dr., conf. univ., IIM „IMI-NOVA”, Republica Moldova</i> <i>Aurelia ȚEPORDEI, drd., IIM „IMI-NOVA”, Republica Moldova</i>	126
Amnistia fiscală: esența, experiența internațională și a Republicii Moldova	
<i>Ion MOROZNIUC, cercet. șt., INCE, Republica Moldova</i> <i>Liliana MOROZNIUC, consultant, Banca Națională a Moldovei</i>	130
Evoluția parcursului European al Republicii Moldova	
<i>Ana ȚENTI, drd., Universitatea de Stat din Moldova</i>	133
Formarea prețului la medicamente: factori de influență	
<i>Vladimir GOLOVCO, drd., Universitatea Liberă Internațională din Moldova</i>	137
Piața serviciilor poștale, structura și rolul în sistemul relațiilor de piață	
<i>Ana ȚIBULEAC, drd., Universitatea de Stat din Moldova</i>	142
Experiența europeană în evaluarea abuzului de poziție dominantă	
<i>Silvia Elena ISACHI, PhD Student, scientific researcher, „Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research</i>	148
Competitive potential of the enterprises	

<i>Viorica POPA, drd., INCE, Republica Moldova</i> Dezvoltarea instituțiilor de microfinanțare din Republica Moldova prin implementarea celor mai bune practici de activitatea a organizațiilor de microfinanțarea din Uniunea Europeană	153
<i>Tatiana PETROVA, научный сотрудник, НИЭИ, Республика Молдова</i> Взаимодействие сбережений и инвестиций в экономике Республики Молдова	157
<i>Maria COJOCARU, dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova</i> <i>Elena RUSU, drd., Universitatea de Stat din Moldova</i> Necesitatea implementării principiilor achizițiilor publice sustenabile	162
<i>Rodica PERCIUN, dr. hab., conf. cercet., INCE, Republica Moldova</i> <i>Delia-Elena DIACONASU, dr., cercet. șt. III, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, Romania</i> <i>Andreea-Oana IACOBUȚĂ, dr., conf. univ. Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, Romania</i> Obiectivele de dezvoltare durabilă: noi provocări pentru Republica Moldova	166
<i>Virgil GAFIȚA, drd., Universitatea de Stat din Moldova</i> Efectul falimentului asupra entității economice	173
<i>Eugen CADOCINICOV, drd., Universitatea de Stat din Moldova</i> Tendențe contemporane în administrarea performanțelor bancare	177

Sectiunea IV**POLITICI SOCIALE ȘI PIAȚA MUNCII*****Section IV*****SOCIAL POLICIES AND LABOUR MARKET**

<i>Виктория БЛИЗНЮК, канд. экон. наук, старший научный сотрудник, Институт экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины</i>	
Неформальная и теневая занятость: оценки и характеристики сегмента рынка труда	182
<i>Ярина ЮРИК, канд. экон. наук, старший научный сотрудник, Институт экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины</i>	
Занятость в контексте задач современной социально-экономической политики Украины	186
<i>Oksana KOSHULKO, PhD, Associate Professor, Polotsk State University, Belarus</i>	
Issues of contemporary slavery and work permits for immigrants abroad	191
<i>Анастасия КРАСНОВА, магистр экономики, Санкт-Петербургский Государственный Экономический Университет, Санкт-Петербург, Россия</i>	
Парадоксы стоимостной оценки зданий-памятников как объектов культурного наследия	195
<i>Dorina NIȚĂ, conf. univ. dr., Universitatea din Petroșani, România</i>	
Caracteristici ale muncii part-time la nivelul țărilor Uniunii Europene	200
<i>Marilena DONCEAN, cercet. șt., gr. III, dr., ICES "Gh.Zane", Academia Română, Filiala Iași, România</i>	
Culoarea – forme de exprimare, comunicare și promovare	204
<i>Ecaterina CROITOR, lector univ. dr., Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava, România</i>	
Intervenția apreciativă – mod de constituire a eticii în asistență socială	210
<i>Roxana Georgiana HOLCĂ-NISTOR, drd., Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava, România</i>	
Integrarea refugiaților pe piața muncii - o provocare pentru Uniunea Europeană	213
<i>Alic BÎRCĂ, prof. univ., dr. hab., Academia de Studii Economice a Moldovei</i>	
Aspecte comportamentale privind ocuparea forței de muncă în Republica Moldova	217
<i>Irina COJOCARU, drd., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale</i>	
<i>Viorica BOTNARU, cercet. șt., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale</i>	
<i>Ion HOLBAN, dr., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, CNAA, Institutul de Inginerie Electronică și Nanotehnologii „Dumitru Ghițu”</i>	
În căutarea unui „brici Ockham” care să reducă numărul de indicatori necesari evaluării activității organizațiilor din sfera științei și inovării și de pregătire a cadrelor științifice	222
<i>Gheorghe CUCIUREANU, dr. hab., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, CNAA, Republica Moldova</i>	
<i>Victor CERNĂUȚEANU, dr., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale</i>	
Cine este doctorandul din Republica Moldova?	229
<i>Sergiu IURCU, Departamentul protecție social-economică, Confederația Națională a Sindicatelor din Republica Moldova</i>	
Dialogul social în Republica Moldova și rolul contractelor colective pe piața muncii	234
<i>Tatiana COLESNICOVA, dr., conf., cercet., INCE, Republica Moldova</i>	
Segregarea de gen pe piața forței de muncă a Republicii Moldova: măsurarea și analiza comparativă	238
<i>Tatiana COLESNICOVA, dr., conf., cercet., INCE, Republica Moldova</i>	
<i>Olga MOSCALU, cercet.șt., INCE, Republica Moldova</i>	
Analiza comparativă a ratingului Republicii Moldova în clasamentul mondial privind accesul la fondul locativ prin prisma indicelui dezvoltării sociale	243

<i>Anatolii ROJCO, dr., conf., cercet., INCE, Republica Moldova</i> <i>Svetlana IVANOV, cercet.șt., INCE, Republica Moldova</i> <i>Zoia STREMENOVSCAIA, cercet.șt., INCE, Republica Moldova</i>	
Evaluarea nivelului și structurii consumului de produse alimentare al populației Republicii Moldova	247
<i>Anatolii ROJCO, dr., conf., cercet., INCE, Republica Moldova</i> <i>Veronica GARBUZ, drd. INCE, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți</i>	
Tranziția de la școală la muncă: viziunea absolvenților învățământului superior	257
<i>Anatolii ROJCO, dr., conf., cercet., INCE, Republica Moldova</i> <i>Ecaterina HEGHEA, drd., cercet.șt., INCE, Republica Moldova</i> <i>Zoia STREMENOVSCAIA, cercet.șt., INCE, Republica Moldova</i>	
Abordările metodologice de estimare a costului forței de muncă în Republica Moldova	263
<i>Ecaterina HEGHEA, drd., cercet.șt., INCE, Republica Moldova</i>	
Tendințele de participare a lucrătorilor vârstnici pe piața muncii Republicii Moldova	270
<i>Valentina VINOGRADOVA, cercet.șt., INCE, Republica Moldova</i> <i>Svetlana IVANOV, cercet.șt., INCE, Republica Moldova</i>	
Nivelul de instruire al bărbaților și al femeilor ca factorul ce influențează modificarea statutului pe piața forței de muncă și ieșirea din sărăcie	274
<i>Наталья ГУСЛИКОВА, научный сотрудник, НИЭИ, Республика Молдова</i>	
Уровень основных показателей социально-экономического развития: рынок труда в Республике Молдова в период 2007-2016 г.г.	281
<i>Mihail CIOBANU, scientific researcher, NIER, Republic of Moldova</i>	
Support measures for families with many children in Baltic countries and Republic of Moldova	286
<i>Constantin ȚUȚU, drd., Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Impactul sportului asupra dezvoltării economice a societății moderne	291

Secțiunea III
**ECONOMIE FINANCIARĂ
ȘI MONETARĂ ÎN CONDIȚII
DE CRIZĂ**

Section III
**FINANCIAL AND MONETARY
ECONOMICS IN CRISIS
CONDITIONS**

THE INSTITUTIONAL STRUCTURE OF A SAFETY NETWORK OF A FINANCIAL SYSTEM AS A FACTOR OF ITS STABILITY IN CRISIS CONDITIONS

Piotr KOMOROWSKI¹, PhD, Institute of Sociology at the Cardinal Stephan Wyszyński University in Warsaw, Poland

Într-o economie deschisă, menținerea stabilității este un bun public. În timpul unei crize, sectorul financiar este cel mai vulnerabil la procesele destabilizatoare. Rolul Rețelei de Siguranță este de a gestiona stabilitatea sistemului financiar, prin urmare structura și funcțiile sale trebuie să fie complete pentru a face față provocărilor economice actuale.

Cuvinte-cheie: economii deschise, criză financiară, stabilitate financiară, sistem financiar, rețea de siguranță.

Maintaining stability in an open economy is a public good. During a crisis, it is the financial sector that is the most vulnerable to the destabilising processes. It is the role of the Safety Network to manage the stability of the financial system, therefore its structure and functions have to be complete to face today's economic challenges.

Keywords: Open Economies, Financial Crisis, Financial Stability, Financial System, Safety Network.

JEL Classification: D85, G01.

Introduction. Maintaining financial stability in an open economy becomes a more and more challenging in the conditions of globalisation of financial markets, dynamic development of technology and complexity of the business relations. The financial system of an economy plays an essential role in providing the environment for economic growth. Also, during a crisis, the financial system is the first that is facing its negative effects. Crisis as an economic phenomenon is very complex and multidimensional, however its progress allows the identification of characteristic stages from the perspective of the mechanism of spreading, dynamics and its effects. Due to the distinct course of the phenomena during the various stages of the crisis, when building an effective strategy of neutralisation, adaptation and prevention, it is crucial to determine the current phase of the crisis. It is in the public interest to preserve the stability and sustainability of the financial system and to maintain economic growth. It is the role of the Safety Network to manage the stability of the financial system in all phases of the business cycle, especially during the period of a crisis.

The aim of the article is to propose an optimal institutional structure of a Safety Network that would be able to maintain stability of a financial system during a potential crisis in the future. The article consists of three parts. In the first part, the phenomenon of a crisis and its phases have been described. In the second part, the importance of stability of the financial system for the growth of an economy has been highlighted. The third parts consist of an analysis of the structure of the Safety Network from the perspective of its performed functions. The article is a result of the previous broader studies. The research was performed in the field of the economic theory of business cycles and economic crisis. Furthermore, it was supplemented with a thorough analysis of the course of the recent world crisis 2007 – in respect to the fluctuation of economic indices and confronted with the study of the effectiveness of regulations.

The dynamics of an economic crisis in the global economy. The global economy is a system of connected vessels, consisting of national economies. The Cambridge Dictionary defines global economy as economies working as one system². It's cells – the open economies of individual countries, have in most cases abandoned the administrative control of the flows of goods and services, and thereby have lost the opportunity to influence the processes of global nature. This means that in times of prosperity there are no limitations to the expansive processes of trade, but in difficult times, it is not possible to isolate the impact of negative external processes. Under these conditions, growth is becoming increasingly dependent on the interaction between economies³. Any imbalances are moved throughout the whole arrangement. The impulses that affect the equilibrium create particular risks, that spread all through, and as phenomena are dynamic and spontaneous, therefore difficult to predict. Each impulse may indeed materialise risks in different spheres of the entire global economy, often not related to the initial source causally, functionally or geographically.

In an open economy, the international market and the external determinants by the nature of things are primary to the internal factors, and interact more strongly on the internal situation. In terms of global interdependence, the interaction between domestic supply and demand and the impact of regulatory tools can be seriously distorted. Conducting operations across national borders creates difficulties in their control and adequate risk assessment of these processes⁴. Thus, globalisation as an inevitable and irreversible phenomenon poses both opportunities and risks⁵. It appears that the balance of these phenomena is more on the side of its positive features, however it is very important to understand the circumstances and highlight the threats of globalisation from the perspective of a possible exogenous crisis⁶. Consequently, as a result of

¹ © Piotr KOMOROWSKI¹, p.komorowski@uksw.edu.pl

² Cambridge Dictionary, <http://dictionary.cambridge.org>, access on 10.09.2017.

³ More in: T. Brodzicki, *Otwartość a wzrost gospodarczy - wyniki dotychczasowych badań i wnioski na przyszłość*, Analizy i Opracowania KEIE, UG nr 2/2006, Gdańsk 2006, p. 4 and further.

⁴ P. Komorowski, *Kondycja polskiego sektora finansowego na tle globalnego kryzysu*, in: *Nowe wyzwania w zakresie ekonomii i polityki gospodarczej po kryzysie subprime*, editor: J. Ostaszewski, OW SGH, Warszawa 2010, p. 248-251.

⁵ R. Robertson, *Globalization, Social Theory and Global Culture*, Sage, London 2000, p. 8 and further.

⁶ G. Kołodko, *Globalizacja a perspektywy rozwoju krajów posocjalistycznych*, Dom Organizatora, Toruń 2001, p. 191.

the openness of the economies, the phenomena of crisis and recovery are put in the international or even global context¹.

The concept of an economic crisis has been very widely discussed and analysed in the scientific literature. For the purpose of the further deliberations an overview of the views represented by different theories regarding the causes of a crisis and the proposed anti-crisis policies has been presented in table 1.

Table 1. An overview of selected views regarding economic crises in the context of the theory of business cycles

School	Causes of the crisis	Anti-crisis policy
Mercantilism: T. Mun, D. Hume	The quantity of money affects changes of real product	Supporting foreign trade
Physiocrats: F. Quesnay	Regulation of trade by the state is an obstacle to economic growth	Laissez faire, as a policy leading especially to the development of agriculture
Classics: A. Smith, D. Ricardo	State intervention	Free market
T. Malthus	Insufficient consumption	Increasing consumption by persons not producing (teachers, officials, landowners)
J. Mill	Oversupply, due to the limitation of credit as a result of pessimistic expectations of economic circles	Wait for prices adjust
K. Marks	Technological cycle, disproportionality crises, long-term decline in the rate of profit	Moving away from capitalism to socialism, then communism
Marginalists	Decreasing marginal productivity	Lower wages
M. Kalecki	Policy of balancing the budget under pressure from "industry leaders" during the boom	Policy of expansion of state spending
A. Marshall	Excessive credit expansion during the boom	Control of credit during the boom, insurance against the risk during the recession
J.M. Keynes	Insufficient aggregate demand (demand shock)	Stimulating aggregate demand through expansive monetary and fiscal policy, expenditure growth
Post-keynesians	Changes in investments	Adjusting the demand (incomes policy)
Monetarists	Excessive growth in money supply	Passive stabilization policy, development of monetary aggregates
Neo-classics	Unexpected, too restrictive monetary policy	Stable, credible monetary policy
School of the political business cycle	Nationwide elections	The introduction of a floating exchange rate
School of real business cycle	Supply shocks (mainly technological) through investments; slowdown of productivity growth	Lack of stabilization policy
New Keynesian school	Supply and demand shocks (mainly), recessions are intensified by the stiffness of prices and wages, and risk aversion	Stimulating demand through monetary policy, eliminating stiffness
Austrian school	State intervention to improve the situation by (excessive) credit expansion ("artificial prosperity")	No intervention, leaving an economy itself, counteracting the crisis in the boom period

Source: Authors concept based on K. Piech, *Cykl koniunkturalny i kryzysy gospodarcze – przegląd keynesowskich i współczesnych teorii ekonomicznych*, w: *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH, Zeszyt Naukowy 27, SGH, Warszawa 2002, p. 107-108.*

With the development of the economy, followed by the evolution of the science of economics, different paradigms define a crisis from various optics, identifying its different causes and cures. Irrespective of the definition and the case, the course of the development of the crisis phenomena and their spread exhibit a similar mechanism. This mechanism of spread of crisis shocks has more complex dynamics than the traditional course of the business cycle. The economic crisis can be compared with a break in a dam. Both phenomenon consist of individual phases that differ from each other in many respects i.e. by its destabilizing potential, dynamics of the course and scope of the effects.

Table 2. Reference of phenomena associated with disaster of a break the water dam and the development of the economic crisis

Stage	Break in a dam	Economic crisis
1. Cumulation	The weakening of the structure or a small leak	Pumping of economic bubble
2. Outbreak	Breach in the dam, bursting of water	Bursting of the bubble
3. Chaos	Dynamic outburst of water and flooding of the environment in a chaotic manner	Contagion of crisis
4. Equalization	Water loses its dynamics while flooding further areas searching for new balance level	Transmission of crisis
5. Mitigation	Formation of a new static system of land and water reservoirs	The new, post-crisis reality

Source: Author's concept.

From the perspective of the stability of a financial system the process of spread of exogenous crisis shocks is crucial, therefore the phase of contagion and transmission will be explained analysed in more detail. This phase of contagion takes place relatively soon after the incident that initiates the crisis (i.e. a burst of a speculative bubble). The development of the crisis in this phase is not dependent on the state of the real economies. The transfer of the crisis

¹ Ch. P. Kindleberger, *Szaleństwo, panika, krach. Historia kryzysów finansowych*, WIG – Press, Warszawa 1999, p. 209-213.

factors between the countries occurs dynamically spreading mainly through the financial markets¹. Within the markets the effect of contagion is stimulated by the modern communications technology that allows immediate flow of information. Infection occurs through the launch of a domino effect. The outbreak of the crisis materialises various risks in many areas of the economy that initiate further, destructive changes in the interrelated and dependent spheres. Depending on the internal conditions, the course of this phase of the crisis may be more or less severe to the individual economies, but especially can affect the stability of the financial sectors. The degree of destruction and the scale of adverse effects in the phase of contagion are subject to a sort of resistance of the financial system associated with the ability to absorb such shocks, which is supported by Safety Network institutions.

After the phase of contagion, the mechanism of spread evolves to the phase of transmission. This process takes place after a certain time interval from the moment of the beginning of crisis, when the transfer of the crisis factors already lost its initial momentum. The transmission takes place through two channels: long-term capital flows and trade links. They can therefore be referred as the direct economic relations between national economies. This mechanism is evident in the evolution of the main macroeconomic indicators. The processes of adaptation to the changing environment are expressed by a decrease in trade dynamics, reduced production, a decrease in investment, rising unemployment, etc. In comparison with the mechanism of contagion, transmission takes much longer time. During this phase, the tensions in the entire system of connected vessels become equalized towards finding a new equilibrium. As a consequence, even countries that have proven to be resilient to the crisis in the phase of contagion may be vulnerable to the transmission mechanism. Furthermore, some of the segments of economy deteriorate further during this phase, therefore the new equilibrium point for the post era may be different².

Due to the distinct course of the phenomena during the various stages of the crisis, when building an effective strategy of neutralisation, adaptation and prevention, it is crucial to determine the current phase of the crisis. As it is relatively difficult to address the developing crisis when it reaches the phase of transmission, the crucial is the resistance of the financial system against crisis shocks during the phase of contagion. This resistance is understood as stability of the system, so a situation where the regulations and operation of the Safety Network would prevent the domino effect from happening, so that materialisation of risk associated with individual entities would not result in the materialisation of the systemic risk.

Stability of the financial system as a crucial factor for the growth of an economy. The financial system that covers the economic relations should also be seen in the context of the public duties of the state, in which its construction and smooth operation is the subject of public trust. Meeting the high safety standards of financial transactions requires, firstly, to ensure the safety of financial processes determining the security of business transactions in the functioning of the economy and, secondly, to consider the fact that the financial sector entities almost exclusively invest the money entrusted to them, which requires proper public oversight³.

The cyclical nature of economic activity is a phenomenon which is very well identified, widely investigated and finally it's inevitable⁴. The greater the amplitude of fluctuations of the dynamics of the economic activity, the more challenging it is for the business entities to maintain stability. Hence it is the duty of the state institutions to act anti-cyclically, reducing the amplitude of the cycle. Furthermore, it is crucial for the governors of the state to create regulations, that would enable the resistance of the economy to the volatility of the dynamics of economic activities and processes. This especially is very important for the resistance of an open economy being under the influence of the crisis processes.

The risk level of transactions in the financial services market depends on many market and non-market related factors. The level of risk is greatly affected by the level of confidence in the financial system. Trust is a derivative of the positive experiences of various market participants, as well as the derivative of institutional, regulatory and supervisory framework. A high level of trust plays a key role not only in terms of the strategy of raising capital through a single financial institution, but also affects the assessment of the efficiency of the financial services market and the entire financial system⁵.

The lack or loss of trust by groups of investors caused even by a single, negative information may cause a snowball effect, and consequently, a sharp decline in investor confidence in the whole system. Low levels of trust cause the disappearance of demand for financial services, and potentially can trigger run on banks, which in turn will lead to financial crisis.

It is therefore in the public interest to preserve the stability and sustainability of the financial system and in particular the efficiency of the markets to maintain economic growth⁶. The social cost of the collapse of even one bank

¹ R. Dornbusch, Y. Park, S. Claessens, *Contagion: Understanding How It Spreads, The World Bank Research Observer, Volume 15, Issue 2, 1 2000, p. 177–197.*

² P. Komorowski, *The significance of the safety network in the financial system of an open economy, in: Economics and Management, Ekonomia i Zarządzanie, Volume 7, Issue 4, 2015, Białystok University of Technology, Białystok 2015, p. 23-30.*

³ M. Żukowski, *Żukowska, Oddziaływanie państwa na stabilizowanie systemu finansowego, in: Bankowość w Unii Europejskiej - szanse i zagrożenia, Księga jubileuszowa z okazji 80. rocznicy urodzin Prof. dr Władysława L. Jaworskiego, red. M. Iwanicz-Drozdowska i in., OW SGH, Warszawa, 2009, p.483.*

⁴ T. A. Knopp, *Recessions and Depressions: Understanding Business Cycles, Praeger, Westport 2014, p. 11 and following, or M. Rothbard, Austrian School, Business Cycle Theory, Gallatin House, 2014, p. 5-42.*

⁵ More in: Z. Dobosiewicz, *Bankowość, PWE, Warszawa 2003, p. 19.*

⁶ More in: M. Zaleska, *Nadzór bankowy i gwarantowanie depozytów, in: Bankowość. Podręcznik akademicki, red. W.L. Jaworski, Z. Zawadzka, Poltext, Warszawa 2001, p. 203-212.*

can be very diverse and difficult to estimate¹, but also very dangerous economically. For this reason, in most developed economies in the world, despite being free-market economies, the financial system is subjected to public supervision via Safety Networks. A Safety Network can be defined as a set of institutions and regulations that ensure financial stability and protect the interests of market participants that use the services of financial intermediaries, as well as the institutions responsible for monitoring compliance with these regulations².

An Optimal Structure of the Safety Network Institutions in an Open Economy. It is said that it is today's regulations that cause tomorrow's crisis. In this context, it is the wise regulation that builds the resistance of the financial system against a crisis and supervision that maintains it. It is therefore the functioning of the Safety Network that is one of the determinants of the stability of an economy in the crisis conditions. The reason that there is a need for a Safety Network is the fact that³:

- market mechanism doesn't provide full stability and does not eliminate crisis and systemic risk,
- the experience from the global financial crisis indicate, that the financial system, especially with its banking system require additional mechanisms that will help in maintaining its stability,
- the main reasons of the imperfections of the financial markets are the temptation abuse, information asymmetry, negative selection and the possibility of a contagion of an exogenous crisis,
- it is important to indicate that the market imperfections can occur because of:
 - inadequate monetary policy of the central bank,
 - lack of coordination of the economic policy of a country,
 - weakness or inability to exercise supervision and diagnose problems that emerge in the financial system (early system warnings),
 - insufficient protection of deposits and capital market investments.

The main function of the Safety Network is to maintain stability of the financial system, and provide conditions for the system to perform its functions. The detailed functions could be described as maintaining the:

- the price stability,
- the stability of the financial system,
- the well-functioning of the payment system.

These functions derive from the functions performed by the institutions in the traditional model of the Safety Network. This model consists of:

- Minister of Finance – the main regulator,
- Central Bank – responsible for the value of money, functioning of the payment system, motivating the markets,
- Financial Supervision Authority – supervisor.

It is however impossible to completely immunise the financial sector to risk. A review of several key aspects of the functioning of the sector will have a positive impact on improving its stability. This revision requires actions leading towards:

- an increase of safety of banks⁴, achieved by:
 - establishment of an optimal system of guarantees for bank deposits⁵,
 - maintenance of safe levels of liquidity of the banking system⁶,
 - minimisation of the effect of moral hazard for banks, referring to the too big to fail concept⁷,
 - smooth and continuous banking supervision and effective macro prudential regulation,
- an increase of transparency of the functioning of the financial system, by:
 - increasing the transparency of the fiscal policy of the government,
 - the cooperation of financial sector institutions in building stability,
 - international coordination of actions towards the improvement of transparency,

The above-mentioned factors should be represented by practical tools that would allow the performance of all the functions. These tools could be grouped into two groups of tools:

- preventive – regulation, supervision, monitoring,

¹ W.L. Jaworski, *Bankowość - podstawowe założenia*, Poltext, Warszawa 1999, p. 36.

² M. Iwanicz-Drozdowska, *Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej*, OW SGH, Warszawa 2008, s. 23, and O. Szczepańska, P. Sotomska-Krzysztofik, M. Pawliszyn, A. Pawlikowski, *Instytucjonalne uwarunkowania stabilności finansowej na przykładzie krajów*, Materiały i Studia NBP nr 173, Warszawa 2004, p. 9-20.

³ A. Alińska, *Sieć bezpieczeństwa finansowego jako element stabilności funkcjonowania sektora bankowego*, in: *Studia i prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, Numer 4, 2011/12, OW SGH, Warszawa 2012, p. 92.

⁴ *So legality, liquidity and solidity*, more in: M. Iwanicz-Drozdowska, W. L. Jaworski, Z. Zawadzka, *Bankowość. Zagadnienia podstawowe*, Wydanie zaktualizowane, Poltext, Warszawa 2010, p. 190-191.

⁵ *A sufficiently high level of guarantees, reduces the risk of a mass liquidation of deposits and banking panic, at the same time runs the problem of asymmetry of risk and moral hazard, more about the problem of the impact of bank guarantees to the banking sector* in: A. Demirguc-Kunt, E. Detagiache, *Does Deposit Insurance Increase Banking System Stability*, IMF Working Paper 2000, p. 25-27.

⁶ *Liquidity problems of banks during the crisis led to the failure of the interbank market and the need to run central aid programs, more widely in Global Financial Stability Report, World Economic and Financial Surveys*, IMF 2010, p. 57-85.

⁷ M. Burton, B. Brown, *The Financial System And the Economy, Principles of Money and Banking*, Fifth Edition, M.E. Sharpe Inc, s. 243, and in C. S. Tapiero, *Risk Finance And Asset Pricing, Value, Measurements, and Markets*, J. Wiley & Sons, New Jersey 2010, p. 194-200.

- corrective – resolution mechanisms, lender of last resort.

Given that today’s conditions are the embryo of the potential future crisis, it is important to focus on the structure so that all the extended functions are represented in the institutional structure. The aspect of the institutional structure of the effective Safety Network is widely discussed. The case is whether it should consist of individual institutions responsible for separate functions, or the responsibilities of some existing institutions should be widened. For the purpose of this article the author is presenting the most transparent model, where there is a separate institution responsible for the extended functions. These would be:

- Deposit Guarantee Fund,
 - Resolution Authority,
 - Macroprudential Supervision Authority.
- Financial System

Figure 1. Structure of institutions in the Safety Network

Source: Author’s concept.

As mentioned, the structure could be that the supervision and the macroprudential supervision is performed under the central bank, or the deposit guarantee fund is also a resolution authority. Nevertheless, this new structure should fill all the gaps in the process that are necessary to defend against a situation of a systemic risk threat, as seen in the Figure 2.

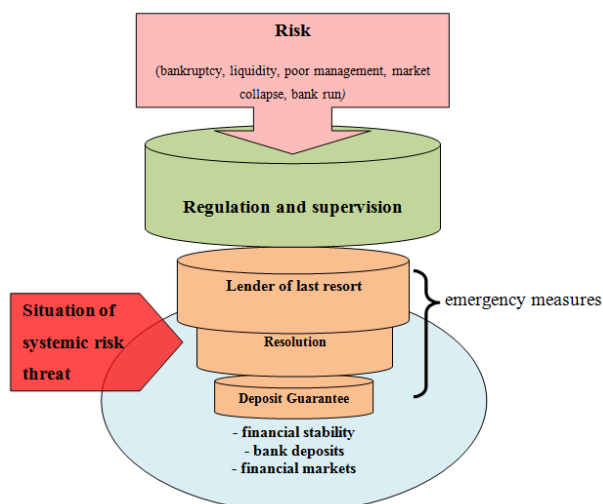

Figure 2. Stages of the defence of the of the financial system by the security network against the situation of high systemic risk

Source: Author’s concept according to Banco Central do Brasil, Banking Resolution Failure Seminar, Rio de Janeiro, 2009.

In reference to the presented structure, the Deposit Guarantee Fund should be mainly responsible for guaranteeing reimbursement of deposits in banks and credit unions. The detailed functions are¹:

- reimbursement of funds held in bank accounts, to the degree specified by the legal act that regulated the functioning the Guarantee Fund, for banks that are participating in the deposit insurance system,
- providing financial assistance to banks in case of danger of insolvency,
- support of the process of merging threatened banks with stronger banking units,
- collection and analysis of information regarding the entities covered by the guarantee, including the analysis and forecasts for the banking sector.

Regarding the Resolution Authority, it fulfils the extraordinary functions in the conditions of high systemic risk. Resolution occurs at the point where the authorities determine that a bank is failing or likely to fail, that there is no other supervisory or private sector intervention that can restore the institution to viability within a short timeframe and that normal insolvency proceedings would cause financial instability while having an impact on the public interest. The aim of resolution is to prevent a domino effect and distribute losses to bank's shareholders and creditors, rather than relying on taxpayers to bail these banks out².

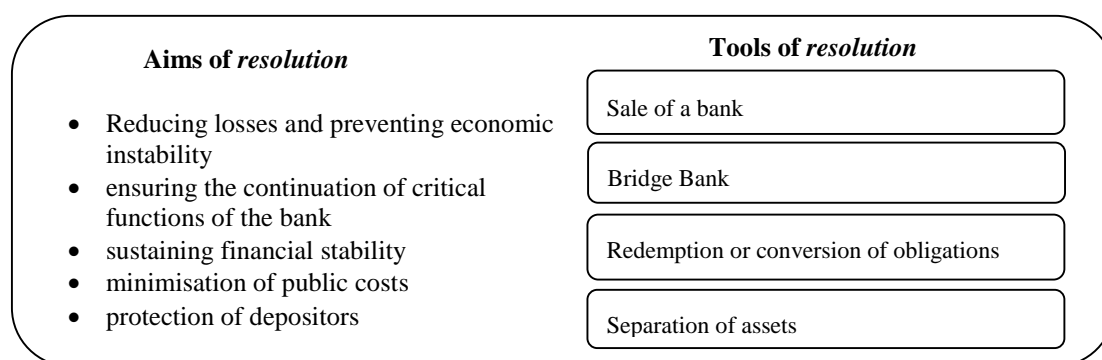

Figure 3. The Aims and Tools of Resolution function during a crisis

Source: Author's concept based on J. Pruski, *Znaczenie resolution w działaniach antykryzysowych*, BFG, speech during VII Kongres Rzyzka Bankowego, Warsaw, 8th November 2012.

The detailed aims and functionality of the Resolution Authority are pictured in the Figure 3. This institution would be responsible for carrying out a non-judicial procedure involving the restructuring and liquidation of the bank at risk of insolvency (bankruptcy), in particular critically undercapitalised, that most likely is not able to raise sufficient capital, or a bank with liquidity problems and running a risky or illegal business.

Due to the limited possibilities of influence the exogenous destabilising factors, the way to increase the stability of the domestic economy is to limit systemic risk. For this purpose, the Macroprudential Supervision Authority should be established, which would act as an independent institution performing the function of macro-prudential (systemic risk) supervision and coordinate the activities of all other bodies of the Safety Network.

The macroprudential supervision is part of the macroprudential policy, along with the macroprudential regulation. The objectives of the microprudential supervision are:

- to protect financial consumers through minimization of individual financial institutions',
- that the materialization of risk in an institution doesn't cause the materialization of systemic risk.

Table 3. The comparison of the macro and microprudential perspective

	Macroprudential	Microprudential
Proximate objective	Limit financial system wide distress	Limit distress of individual institutions
Ultimate objective	Avoid costs affecting GDP growth dynamics	Financial system participant protection (investor/depositor)
Characterisation of risk	Seen as dependent on collective behaviour endogenous	Seen as independent of individual agents' behaviour exogenous
Correlations and common exposures across intuitions	Important	Irrelevant
Calibration of prudential controls	In terms of system-wide risk: top-down	In terms of rosks of individual instutitions; bottom-up

Source: Author's concept based on C. Borio, *Towards a macro-prudential framework for financial supervision and regulation?* BIS Working Papers No 128, February 2003, p.2.

¹ Bank Guarantee Fund, www.bfg.pl, accessed on 12.10.2015.

² Single Resolution Board, <https://srb.europa.eu/>, accessed on 11.98.2917.

Macroprudential supervision was the missing link in the broader monetary and financial policy framework, as the global financial crisis and subsequent euro sovereign crisis painfully highlighted¹. Table 3 compares the perspective of the macro and macroprudential perspective.

Conducting macro-prudential supervision can be described as a series of actions conducted by the Authority, in cooperation with other financial institution from the Security Network, that can be put into 4 stages²:

- identification of risk,
- choice of a specific macro-prudential instrument,
- implementation of instruments,
- monitoring of risk.

The Macroprudential Supervision Authority can act by indirect influence on the financial sector, by presenting its opinions and issuing recommendations. In most systems, this Authority cannot issue regulations.

The high probability of a future crisis results in the fact that stability and thus the stabilisation policies of states are very important for maintaining and managing economic growth. The discussion regarding the functions and the structure of the Safety Network will be continued in further analyses and publications.

Conclusions. It is said that it is today’s regulations that cause tomorrow’s crisis. In this context, it is the wise regulation that builds the resistance of the financial system against a crisis and supervision that maintains it. Due to the distinct course of the phenomena during the various stages of the crisis, when building an effective strategy of neutralisation, adaptation and prevention, it is crucial to determine the current phase of the crisis. As it is relatively difficult to address the developing crisis when it reaches the phase of transmission, the crucial is the resistance of the financial system against crisis shocks during the phase of contagion. This resistance is understood as stability of the system, so a situation where the regulations and operation of the Safety Network would prevent the domino effect from happening, so that materialisation of risk associated with individual entities would not result in the materialisation of the systemic risk.

The complete Safety Network should perform extended preventive and corrective functions in comparison to the traditional model. For this purpose, the institutional structure should be formed so that it allows the implementation of all the new arrangements. For the purpose of clarity of the institutional model against the functional responsibility the author has proposed a structure with a separate institution per function. Such Safety Network should consist of:

- Minister of Finance – the main regulator,
- Central Bank-responsible for the value of money, functioning of the payment system motivating the markets,
- Financial Supervision Authority – supervisor,
- Deposit Guarantee Fund – guarantor of reimbursement of deposits
- Resolution Authority – performer of organised liquidity,
- Macroprudential Supervision Authority – macroprudential supervisor, coordinator of the functioning of all institutions in the network.

The issue of the functions and the structure of the Safety Network is crucial for managing the economic growth, and should be under constant revision to be ahead of the dynamically evolving economic processes.

REFERENCES

1. Cambridge Dictionary, <http://dictionary.cambridge.org>, access on 10.09.2017.
2. T. Brodzicki, *Otwartość a wzrost gospodarczy – wyniki dotychczasowych badań i wnioski na przyszłość*, Analizy i Opracowania KEIE, UG nr 2/2006, Gdańsk 2006.
3. P. Komorowski, *Kondycja polskiego sektora finansowego na tle globalnego kryzysu*, in: *Nowe wyzwania w zakresie ekonomii i polityki gospodarczej po kryzysie subprime*, editor: J. Ostaszewski, OW SGH, Warszawa 2010.
4. R. Robertson, *Globalization, Social Theory and Global Culture*, Sage, London 2000.
5. G. Kołodko, *Globalizacja a perspektywy rozwoju krajów posocjalistycznych*, Dom Organizatora, Toruń 2001.
6. Ch. P. Kindleberger, *Szaleństwo, panika, krach. Historia kryzysów finansowych*, WIG – Press, Warszawa 1999.
7. K. Piech, *Cykl koniunkturalny i kryzysy gospodarcze – przegląd keynesowskich i współczesnych teorii ekonomicznych*, w: *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH, Zeszyt Naukowy 27*, SGH, Warszawa 2002
8. R. Dornbusch, Y. Park, S. Claessens, *Contagion: Understanding How It Spreads*, *The World Bank Research Observer*, Volume 15, Issue 2, 1 2000.
9. P. Komorowski, *The significance of the safety network in the financial system of an open economy*, in: *Economics and Management, Ekonomia i Zarządzanie*, Volume 7, Issue 4, 2015, Białystok University of Technology, Białystok 2015.
10. M. Żukowski, H. Żukowska, *Oddziaływanie państwa na stabilizowanie systemu finansowego*, in: *Bankowość w Unii Europejskiej – szanse i zagrożenia*, Księga jubileuszowa z okazji 80. Rocznicy urodzin Prof. Dr Władysława L. Jaworskiego, red. M. Iwanicz-Drozdowska i in., OW SGH, Warszawa, 2009, p.483.
11. T. A. Knopp, *Recessions and Depressions: Understanding Business Cycles*, Praeger, Westport 2014.
12. M. Rothbard, *Austrian School, Business Cycle Theory*, Gallatin House, 2014.
13. Z. Dobosiewicz, *Bankowość*, PWE, Warszawa 2003.
14. M. Zaleska, *Nadzór bankowy i gwarantowanie depozytów*, in: *Bankowość. Podręcznik akademicki*, red. W.L.

¹ D. Schoenmaker, P. Wierts, *Macroprudential supervision: From theory to policy*, Working Paper Series, No 2 / February 2016, European Systemic Risk Board, p. 4.

² *Nadzór makroostrożnościowy w Polsce, ramy instytucjonalno-funkcjonalne*, KSF, Warszawa 2016, p. 14.

- Jaworski, Z. Zawadzka, Poltext, Warszawa 2001.
15. W.L. Jaworski, Bankowość – podstawowe założenia, Poltext, Warszawa 1999.
 16. M. Iwanicz-Drozdowska, Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej, OW SGH, Warszawa 2008
 17. O. Szczepańska, P. Sotomska-Krzysztofik, M. Pawliszyn, A. Pawlikowski, Instytucjonalne uwarunkowania stabilności finansowej na przykładzie krajów, Materiały i Studia NBP nr 173, Warszawa 2004.
 18. Alińska, Sieć bezpieczeństwa finansowego jako element stabilności funkcjonowania sektora bankowego, in: Studia i prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Numer 4, 2011/12, OW SGH, Warszawa 2012.
 19. So legality, liquidity and solidity, more in: M. Iwanicz-Drozdowska, W. L. Jaworski, Z. Zawadzka, Bankowość. Zagadnienia podstawowe, Wydanie zaktualizowane, Poltext, Warszawa 2010.
 20. Demirguc-Kunt, E. Detragiache, Does Deposit Insurance Increase Banking System Stability, IMF Working Paper 2000.
 21. Global Financial Stability Report, World Economic and Financial Surveys, IMF 2010.
 22. M. Burton, B. Brown, The Financial System And the Economy, Principles of Money and Banking, Fifth Edition, M.E. Sharpe Inc, s. 243, and in C. S. Tapiero, Risk Finance And Asset Pricing, Value, Measurements, and Markets, J. Wiley & Sons, New Jersey 2010.
 23. Banking Resolution Failure Seminar, Banco Central do Brasil, Rio de Janeiro, 2009
 24. Bank Guarantee Fund, www.bfg.pl, accessed on 12.10.2015.
 25. Single Resolution Board, <https://srb.europa.eu/>, accessed on 11.08.2017.
 26. J. Pruski, Znaczenie resolution w działaniach antykryzysowych, BFG, speech during VII Kongres Ryzyka Bankowego, Warsaw, 8th November 2012.
 27. Borio, Towards a macro-prudential framework for financial supervision and regulation? BIS Working Papers No 128, February 2003.
 28. Schoenmaker, P. Wierts, Macroprudential supervision: From theory to policy, Working Paper Series, No 2 / February 2016, European Systemic Risk Board.
 29. Nadzór makroostrożnościowy w Polsce, ramy instytucjonalno-funkcjonalne, KSF, Warszawa 2016.

**ИНСТИТУТ ОЦЕНКИ РЕГУЛИРУЮЩЕГО ВОЗДЕЙСТВИЯ
В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ**

**Юлия АБУХОВИЧ¹, магистр экономических наук,
Академия управления при Президенте Республики Беларусь**

В настоящее время государство ограничено в своих возможностях по увеличению расходов и снижению налогов для стимулирования спроса, повышения производительности и роста прибыли. Комплексная регуляторная реформа, направленная на обеспечение качества издаваемых законов, предоставляет реальную возможность для стимулирования деятельности, содействия экономическому росту. Будучи по существу одним из инструментов политико-управленческого цикла, оценка регулирующего воздействия в последние годы стала ключевым элементом социально-экономического анализа государственного управления. Цель работы заключается в раскрытии места и роли института оценки регулирующего воздействия в системе измерения эффективности, результативности и долгосрочных последствий реализации государственных управленческих решений. Методологическую основу исследования составляет системный подход, предопределяющий изучение социальных, экономических и иных явлений в их взаимосвязи и взаимообусловленности. В работе применены общенаучные методы, метод сравнительного анализа. В результате исследования дана оценка современному состоянию института оценки регулирующего воздействия, его месту и роли в процессе выработки, принятия и реализации управленческих решений, а также внесены предложения по использованию системы экспертной деятельности для повышения эффективности и прозрачности государственного управления.

Ключевые слова: оценка регулирующего воздействия, нормотворчество, государственная регуляторная политика, государственное вмешательство в экономику, бизнес, оценка последствий, регуляторы общественных отношений, качество законодательства.

In the current conditions of lack of funds, the government is limited in its ability to increase costs and reduce taxes to stimulate demand, increase productivity and profits. Comprehensive regulatory reform aimed at ensuring the quality of the published laws, provides a real opportunity to stimulate activities, promote economic growth. Being essentially one of the instruments of the political-management cycle, the assessment of regulatory impact has become a key element of socio-economic analysis. The purpose of the work is to disclose the place and role of the regulatory impact assessment in the system of measuring the effectiveness and long-term consequences of implementing public management decisions. The methodological basis of the research is the system approach, which predetermines the study of social, economic and other phenomena in their interconnection and interdependence. General scientific methods, including a method of comparative analysis, are applied. The research is resulted in the evaluation of the current state of the regulatory impact assessment, its place and role in the process of developing, adopting and implementing management decisions. The proposals were made to use the system of expert activity to improve the efficiency and transparency of public administration.

Keywords: Regulatory impact assessment, rulemaking, state regulatory policy, government intervention in the economy, business, effects assessment, regulators of public relations, the quality of legislation.

JEL Classification: M38.

Качество государственного регулирования экономики является в современном мире одним из важнейших факторов успешного социально-экономического развития. Поскольку государственное управление может, как стимулировать, так и являться серьезным препятствием для развития различных сфер общественной жизни, проблема повышения эффективности государственного управления является актуальной для любой страны. Неотъемлемым элементом эффективного государственного регулирования является внедрение оценки регулирующего воздействия на всех этапах цикла государственного управления.

Оценка регулирующего воздействия (ОРВ) зародилась в конце 20 века (англ. – regulatory impact assessment) и означает выражение (количественное и качественное) воздействия принимаемых государственных решений на объект воздействия. Процесс ОРВ представляет собой процесс анализа нормативных актов с целью прогнозирования поведения субъектов экономической деятельности и населения в связи с принятием того или иного нормативного акта. Т.е. поведение всех заинтересованных сторон зависит от решений, которые принимаются государственными органами, хотя может и не быть направлено конкретно на них. Для осуществления прогноза проводится анализ выгод, издержек и рисков всех заинтересованных сторон. Обязательным условием является изучение потенциальных альтернатив государственного вмешательства, и выработка заключения о соответствии целей разработки такого акта и предложенного актом содержания. На основании такого анализа формируется заключение о соответствии целей разработки этого воздействия в виде акта или закона его содержанию. Подход также позволяет прогнозировать неочевидные возможности поведения населения и предпринимателей.

В разных странах существуют различные определения «оценки регулирующего воздействия» и зависят

¹ © Юлия АБУХОВИЧ, yukonsta@gmail.com

они от самого процесса оценки, ее целей и составляющих. Например, ОЭСР под ОРВ понимает длительный процесс оценки всех эффектов от принятия решения и его возможных альтернатив. По мнению С. Джейкобса (специалиста по оцениванию) ОРВ – это инструмент принятия решения, метод анализа предполагаемых эффектов от принятия того или иного государственного решения и метод связи с ответственными лицами за разработку политики в конкретной сфере [1, р.62]. С. Джейкобс полагает, что правительства, которые используют в своей практике ОРВ, преследуют следующие цели:

1. Улучшить понимание последствий от принимаемых решений. ОРВ дает оценку как положительным, так и отрицательным эффектам принимаемых решений, усиливая информационную базу, на основе которой происходит процедура принятия этих решений.

2. Взаимно увязать различные политические цели. ОРВ может служить платформой для раскрытия связей между различными конкурирующими сторонами, упростив регулирующим органам процесс выбора между ними. Таким образом, ОРВ выступает здесь не просто как аналитический инструмент, но и как инструмент координации, который позволяет взаимно увязать различные стороны друг с другом.

3. Повысить прозрачность принятия решения. Во многих странах ОРВ тесно связана с процессом публичных консультаций. Включение в процедуру ОРВ этап публичных консультаций повышает прозрачность регулирования, повышает контроль за качеством проведенных исследований и обогащает информационную базу, на основе которой принимаются решения.

4. Повысить ответственность регулирующих органов. ОРВ может повысить степень вовлеченности и ответственности регулирующих органов, так как с одной стороны, она обеспечивает их нужной информацией, с другой стороны, показывает обществу, к каким последствиям могут привести принимаемые ими решения [2, с.38].

Другими словами, ОРВ применяется с целью принятия взвешенного, обдуманного решения на государственном уровне. Как показывает мировой опыт, оценка регулирующего воздействия является эффективным инструментом обоснования целесообразности государственного вмешательства в экономику и в настоящее время присутствует в том или ином виде во всех странах с развитой экономикой, а также рекомендуется ОЭСР в качестве обязательной процедуры при принятии нормативно-правовых актов.

Субъект оценки регулирующего воздействия является инструментом государственного управления и важным элементом процесса принятия решений на государственном уровне. ОРВ позволяет наладить обратную связь и эффективно взаимодействовать государству с объектами принятия решений, т.е. лицами, на кого направлено регулирующее воздействие. И если рассматривать ОРВ как систему, то можно дать следующее определение: оценка регулирующего воздействия – это система оценки предполагаемых эффектов от принятия государственного решения путем взаимодействия с заинтересованными группами и учета их интересов, включающая в себя элементы ОРВ, которые обеспечивают ее функционирование и взаимодействие с внешней средой [1, р.66]. Элементами ОРВ выступают: 1) объект оценки – принимаемые в государственном управлении решения (регулирующие акты) на этапе их разработки. Объектом могут выступать постановления, распоряжения, указы, директивы, законы, приказы и другие регулирующие решения; 2) субъекты ОРВ: органы государственной власти, осуществляющие политику в той или иной сфере и принимающие регулирующие решения в государственном управлении в рамках своей компетенции; 3) предмет ОРВ – отношения, преимущественно в экономической сфере, между хозяйствующими субъектами предпринимательской деятельности, обществом и государством, на которые оказывает воздействие принимаемые регулирующие решения. Основным критерием выбора оптимального варианта регулирующего решения при проведении ОРВ является его максимальное возможное положительное воздействие на совокупное общественное благосостояние. Таким образом, ОРВ выполняет не просто техническую функцию, а является элементом процесса принятия решений, элементом государственного управления, подразумевающим необходимость взаимодействия лиц, принимающих решения, с теми, чьи интересы (прямо или косвенно) затрагивает данное регулирующее решение.

Несомненным преимуществом оценки регулирующего воздействия является нацеленность процесса не столько на анализ последствий принятия решения на деятельности бизнеса, уровень конкуренции, издержек бюджета сколько на выявление и оценку всех последствий от принятия решений, которые отразятся на всех заинтересованных лицах. ОРВ имеет своей глобальной целью выбор оптимального варианта регулирующего воздействия, приемлемого для всех сторон. Согласно С. Джейкобсу, правительства, использующие ОРВ, ожидают достижения следующих целей [3]:

– улучшить понимание последствий от принимаемых решений. ОРВ дает оценку как положительным, так и отрицательным эффектам принимаемых решений, усиливая информационную базу, на основе которой происходит процедура принятия этих решений;

– взаимно увязать различные политические цели. ОРВ может служить платформой для раскрытия связей между различными конкурирующими сторонами, упростив регулирующим органам процесс выбора между ними. ОРВ выступает здесь не просто как аналитический инструмент, но и как инструмент координации, который позволяет взаимно увязать различные стороны друг с другом;

– повысить прозрачность принятия решения. Включение в процедуру ОРВ этап публичных консультаций повышает прозрачность регулирования, повышает контроль за качеством проведенных исследований и обогащает информационную базу, на основе которой принимаются решения;

– повысить ответственность регулирующих органов. ОРВ может повысить степень вовлеченности и ответственности регулирующих органов, так как с одной стороны, она обеспечивает их нужной информацией, с другой стороны, показывает обществу, к каким последствиям могут привести принимаемые ими решения.

Таким образом, главной целью применения ОРВ, прежде всего, является принятие продуманного государственного решения, основанного на анализе фактической информации в ситуации, когда количество регулирующих норм на всех уровнях управления растет, что приводит к появлению административных барьеров, дополнительных издержек, дублирующих норм. Все это негативно сказывается на предпринимательской деятельности и ведет к повышению рисков ведения бизнеса. В связи с этим, является актуальным внедрение новых эффективных инструментов государственного регулирования, одним из которых и является ОРВ.

Применение оценки регулирующего воздействия в структуре государственного управления предполагает переход к так называемому, «умному регулированию» (smart regulation), т.к. основная роль ОРВ состоит в отсеивании необдуманных и нецелесообразных решений еще на этапе принятия того или иного нормативно-правового акта, оценке достижения регулирования поставленных целей, а также в оценке возможных последствий нового регулирования. В соответствии с подходом «умного регулирования» объем и формы государственного регулирования в экономике и социальной сфере не являются «плохими» или «хорошими» сами по себе, а должны быть соотнесены с целями государственного вмешательства и достижениями экономических и общественных выгод [4, с.232]. Концепция «умного регулирования» включена в стратегию развития Евросоюза до 2020 года. Концепция состоит из трех компонентов. Первый – комплексная система ОРВ на всех этапах государственно-управленческого цикла – от проектирования новых актов до ретроспективной очистки уже существующих. Второй – кооперация исполнительных, законодательных и контрольных органов стран-членов ЕС. Третий – участие групп интересов и граждан в процессе ОРВ [5].

Мировыми лидерами по внедрению системы ОРВ в государственное управление являются страны Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), в том числе страны Европейского Союза (ЕС). В настоящий момент все больше стран внедряет ОРВ в систему государственного регулирования. Если в 1980 г. из списка стран ОЭСР оценка регулирующего воздействия была внедрена только в трех странах, то уже к 1996 г. половина стран-членов данной международной организации приняли программы по внедрению данного инструмента. К концу 2000-х гг., 23 из 30 стран-членов ОЭСР и восемь стран, не входящих в список ОЭСР, приняли у себя данный вид оценивания, хотя масштаб и степень внедрения, безусловно, в разных странах отличались [6].

В настоящее время оценка регулирующего воздействия применяется более чем в 50 странах. ОРВ хорошо зарекомендовала себя в США, Европе, Австралии. Успешная практика применения оценки регулирующего воздействия также имеется у Новой Зеландии, Канады, Мексики. Во Франции и Швейцарии процедура ОРВ закреплена на уровне Конституций. ОРВ внедрена в странах Балтии, на Украине, в Российской Федерации. Так же элементы ОРВ присутствуют в экономике Казахстана, Молдовы.

В настоящий момент все больше стран использует в процессе принятия регулирующих решений технологию оценки регулирующего воздействия. Считается, что Канада и США представляют собой примеры наиболее удачного внедрения ОРВ. Основным преимуществом канадской модели проведения ОРВ является ее гибкость – различные департаменты и прочие органы власти приняли собственные методы оценки регулирующего воздействия, что на практике при проведении оценивания позволяет сосредоточиться на наиболее значимых регулирующих актах.

В США оценка регулирующего воздействия была внедрена администрацией Рейгана в 1981 [7]. ОРВ применялась ко всем основным законодательным инициативам на федеральном уровне, при этом акты принимались только в том случае, если выгоды от регулирования превышали его издержки, что способствовало в тот момент реализации политики дерегулирования.

По критерию области применения ОРВ и масштаба использования технологии на практике дифференцируются следующие три группы стран:

- страны, в которых ОРВ обязательна для всех видов регулирующих актов с оценкой различного рода воздействия, общие критерии которого определены заранее, и процедура применяется на систематической основе. (Великобритания, Дания и Нидерланды, выступающие новаторами в области ОРВ. Эти страны могут рассматриваться в качестве бенчмарка, примера лучших практик для других стран. На достаточно продвинутом уровне функционирует система ОРВ в Швеции и Финляндии).

- страны, в которых ОРВ рекомендуется для всех видов регулирующих актов с оценкой заранее определенных видов воздействия. Данный подход стал применяться с 2004 года в незначительном количестве стран (Германия, Польша и Австрия).

- страны, в которых ОРВ применяется только к определенным видам нормативных правовых актов, преимущественно в виде эксперимента или пилотного проекта (Италия).

Практика внедрения ОРВ в различных странах говорит о том, что процесс ее институционализации проходит по-разному и зависит от множества факторов: политический строй, соотношение политических сил, законодательные особенности страны, наличие или отсутствие уже существующих механизмов оценки воздействия регулирующих актов, экономическая ситуация в стране, степень завершенности реформ, приоритеты экономической политики, сложившаяся система органов власти, ресурсные и бюджетные ограничения, практика принятия решений и другие. В связи с этим определение ключевых условий, влияющих на успешность внедрения ОРВ в том или ином регионе, остается основным вопросом, требующим ответа. Их четкая идентификация позволит встроить ОРВ в существующий процесс принятия решений без сведения нового инструмента к еще одному межведомственному согласованию. При этом внедрение ОРВ не должно происходить изолированно от других мер, направленных на повышение эффективности государственного управления. При

внедрении системы ОРВ его успешность на практике в каждом конкретном регионе будет определяться, в том числе, тем, насколько правильно выбран организационный дизайн проведения ОРВ, насколько четко обозначено место ОРВ в системе принятия регулирующих решений, а также определены полномочия и функции всех заинтересованных сторон. Другими словами, схема организации ОРВ, выбранная с учетом особенностей того или иного региона, является одним из ключевых условий успешности внедрения системы ОРВ, особенно на начальных его этапах. Другими ключевыми условиями будут являться реализация комплексной стратегии реформирования государственного управления в регионе путем внедрения и улучшения таких инструментов, как стратегическое планирование и проектное управление, развитие механизмов горизонтальной и вертикальной координации органов государственной власти. Анализ существующих концепций показывает, что в ходе ОРВ следует детально описывать решаемую проблему, анализировать ее качественные и количественные составляющие, определять цель и варианты решения проблемы, а также рассчитывать издержки и выгоды для всех будущих адресатов регулирования, в том числе субъектов хозяйствования. И самое важное – выявлять возможные отрицательные последствия правового регулирования путем широких консультаций и публичных обсуждений предлагаемых вариантов со всеми заинтересованными [8, с.22].

В нормотворческой практике Республики Беларусь уже присутствует ряд механизмов, направленных на повышение качества регулирующих решений. Важнейшие элементы института ОРВ нормативных актов, такие как юридическая и криминологическая экспертизы закреплены в Республике Беларусь на законодательном уровне. Но поскольку на практике значительное число действующих регулирующих норм либо имеет характер административных барьеров, либо неэффективны с точки зрения достижения целей регулирования, действующие механизмы нуждаются в совершенствовании и дополнении. Поэтому внедрение института оценивания политик и программ в управленческую практику принятия решений представляется необходимой мерой.

В настоящее время в Палате представителей Национального собрания Республики Беларусь на рассмотрении находится проект Закона Республики Беларусь «О нормативных правовых актах Республики Беларусь». Этот проект наряду с закреплением оправдавших себя на практике механизмов и инструментов, используемых в нормотворческой деятельности, определяет критерии оценки при прогнозировании предполагаемых последствий принятия нормативного правового акта. В качестве отдельного элемента предлагается использовать ОРВ проекта нормативного правового акта на условия осуществления предпринимательской деятельности в целях выявления положений, устанавливающих избыточные обязанности, запреты и ограничения, необоснованные расходы для субъектов предпринимательской деятельности [8, с.23–24].

Таким образом, эффективно организованная система ОРВ способствует сокращению необдуманных государственных решений, которые ведут к созданию административных барьеров и дополнительных издержек ведения предпринимательской деятельности. Внедрение ОРВ в систему государственного регулирования поможет не только прогнозировать последствия принимаемых правовых решений, но и обеспечивать выработку наиболее оптимальных и объективных из них за счет усиления социально-экономической обоснованности, прогностической и рискованной составляющих.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Kolegov V. V. Regulatory impact Assessment as a tool for making effective management decisions at the state level / Vladimir Kolegov // Finance and credit. - 2009. - No. 26. - Pp. 61-69
2. Использование оценок регулирующего воздействия для совершенствования корпоративного законодательства / С.Б. Авдашева [и др.]; под ред. Р.А. Кокорева, А.Е.Шаститко. - М.: ТЕИС, 2006. – 255 с.
3. Jacobs, Scott H. An Overview of Regulatory Impact Analysis in OECD countries // Regulatory Impact Analysis: Best Practices in OECD countries. Paris. OECD publications. 1997. P. 14. URL: <http://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/35258828.pdf> (retrieved June 22, 2013)
4. Цыганков, Д. Б. Внедрение оценки регулирующего воздействия в Российской Федерации – на пути к «умному» регулированию? / Д. Б. Цыганков // Коллоквиум «Оценивание программ и политик: методология и применение»: сб. материалов / ГУ-ВШ Э; ред. Д. Б. Цыганков. – М., 2010. – Вып. V. – 234 с.
5. «Умное регулирование» для России [Электронный ресурс]. – Национальный исследовательский университет Высшая школа экономики. – Режим доступа: <https://www.hse.ru/news/50442261.html>. – Дата доступа: 10.09.2017.
6. OECD. Regulatory Policies in OECD Countries: From Interventionism to Regulatory Governance. Paris: OECD Publications. 2002.
7. OECD. Regulatory Impact Analysis (RIA) Inventory. Note by the Secretariat. Paris. 2004. – URL: <http://www.oecd.org/regreform/regulatorypolicy/35258430.pdf>. Retrieved November 19, 2013
8. Сидорчук, И. П. Оптимизация правового регулирования на основе оценки регулирующего воздействия / И. П. Сидорчук // Право.Бу. – 2017. – № 1(45). – С. 21-25.

**ASPECTE PRACTICE PRIVIND DETERMINAREA
FLUXULUI DE NUMERAR PE ACTIVITĂȚILE FIRMEI**

**Mariana Rodica ȚIRLEA¹, conf. univ.dr,
Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir,
București, România
Iulita BÎRCĂ, cercet. șt.,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Republica Moldova**

În practică, la baza determinării și elaborării fluxului de numerar stau, pe de o parte, previziunile incluse în celelalte bugete ale întreprinderii, respectiv: informațiile conținute în bugetul activității generale, bugetul de investiții, bugetul producției, bugetul contului de profit și pierdere, bugetul vânzărilor, bugetul de aprovizionare, bugetul veniturilor și al cheltuielilor, bugetul de investiții, bugetul administrației, bugetul de reclamă, cât și informațiile reale ale întreprinderii în baza situației patrimoniale existente, pe care ni le oferă rezultatele finale cuprinse în bilanțul contabil și contul de profit și pierdere din anii anteriori ai întreprinderii. Este indicat ca elaborarea fluxului de numerar să urmărească obținerea unui rezultat pozitiv, respectiv obținerea de profit având în vedere interdependențele, intercondiționările și influențele cu celelalte bugete ale întreprinderii. Din această perspectivă, prezentăm un model de fluxuri de numerar elaborat la o întreprindere.

Cuvinte-cheie: activitate, activitatea generală a întreprinderii, previziune, flux de numerar, buget, bugete obligatorii, bugete facultative.

In practice, at the basis for determining the cash flow is on the one hand the forecasts included in the other budgets of the enterprise, namely: the information contained in the general activity budget, the investment budget, the production budget, the profit and loss account budget, the sales budget, the budget for supply, the budget of revenues and expenditures, the investment budget, the administration budget, the advertising budget and the actual information of the company, and on the other hand the existing patrimonial situation, which offers the real final results included in the balance sheet and the profit and loss account of the previous years of the company. Elaborating the cash flow of the enterprise involves designing a positive result, ie obtaining profit taking into account the main objective of the enterprise, namely to maximize profit by constantly adapting to change, continuous correlation depending on the interdependencies, interconditions and influences with the other the budgets of the enterprise. From this perspective, we present a model of cash flows developed in a company.

Keywords: activity, treasury, forecast, cash flow, budget, treasury budget, general company activity.

JEL Classification: G31, E63, L32.

Cadrul conceptual al termenilor: flux de numerar, trezorerie și performanță. *O definiție a cash-flow-ului o regăsim în Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1802/2014² pentru aprobarea Reglementarilor contabile privind situațiile financiare anuale individuale și situațiile financiare anuale consolidate, prezentată la aliniatul 1 al punctului 453, în care se precizează faptul că: „Fluxurile de trezorerie sunt intrările sau ieșirile de numerar și echivalente de numerar”.*

Potrivit IAS 7, denumit Situația fluxurilor de trezorerie, cash-flow-ul constă în existența fizică a bancnotelor și monedelor în forma fizică sau electronică și depozite la vedere, iar echivalentele în numerar sunt investițiile pe termen scurt, de maxim 3 luni, care pot fi convertite în orice moment în numerar. De regulă, cash-flow-ul se întocmește pe cele trei componente: operațional, investițional și financiar”³.

O altă definiție, potrivit marelui dicționar de neologisme, fluxul de numerar ca flux tehnologic, fluxul de numerar este definit ca fiind „circulația continuă a materiei prime, a semifabricatelor etc. în succesiunea operațiilor dintr-un proces tehnologic. Producție în flux este definită ca fiind o formă de organizare superioară a producției, în cadrul căreia produsele se obțin în condiții de adâncă divizare a procesului tehnologic. Flux de informație reprezintă raportul dintre cantitatea de informație și timpul în care ea este transmisă. Din fr. **flux**,⁴ Flux tehnologic reprezintă circulația continuă a materiei prime, a produselor semifabricate sau fabricate într-un proces tehnologic [Cf. fr. *flux*, lat. *fluxus*]⁵.

Fluxul de numerar este definit ca fiind „Suma totală de bani care se transferă în cadrul și în afara întreprinderii publice”⁶.

Cash-flow “(engl. „mișcarea banilor”) [kæʃ fləʊ] Noțiune folosită în analiza tezaurului, semnificând diferența dintre fluxul de lichidități intrat (încasările) și fluxul de lichidități ieșit (decontările) din tezaur. Reprezintă o marjă de autofinanțare obținută prin calcularea diferenței dintre totalul precedent și impozite și alte obligațiuni financiare”⁷.

¹ © Mariana Rodica Țirlea, rodica.tirlea10@yahoo.ro

² Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1802/2014

³ <https://www.fiscalitatea.ro/>

⁴ Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a | Permalink

⁵ <http://www.dex.ro/performanta>, Marele dicționar de neologisme

⁶ <https://lege5.ro/Gratuit/geztcmbzga4q/norme-metodologice>

⁷ <https://dexonline.ro/definitie/cash+flow>

”Trezoreria este reprezentată de totalitatea operațiunilor bănești aferente tuturor activităților desfășurate. În cadrul ei se reflectă rezultatele financiare finale și, totodată, existența sau inexistența echilibrului financiar.

Trezoreria poate să fie pozitivă, negativă. Discutăm de o trezorerie pozitivă când există lichidități bănești în casieria întreprinderii și disponibilități bănești în conturi la bănci. Trezoreria este negativă când situația este inversă respective, nu există lichidități bănești în casieria întreprinderii și disponibilități bănești în conturi la bănci.

Situația în care trezoreria este pozitivă este reprezentată de existența de lichidități degajată din activitatea întreprinderii care se calculează după relația:

$$T = FR - NFR$$

în care:

T = trezoreria; FR = fondul de rulment; NFR = nevoia de fond de rulment.

Trezoreria este stabilită ca rezultat între fondul de rulment și necesarul de fond de rulment:

Privită prin prisma alocărilor în active și a surselor de acoperire a acestora, trezoreria cuprinde pe lângă lichidități efective și alte active financiare transformabile în monedă, pasive de natura concursurilor (aporturilor) bancare.

$$T = (DB + AET) - PT$$

în care:

T = trezoreria; DB = disponibilități bănești ale întreprinderii;

AET = alte elemente de trezorerie ale întreprinderii;

PT = pasive de trezorerie ale întreprinderii.

Observăm că trezoreria se poate afla în trei ipostaze, respectiv:

a) pozitivă, când trezoreria depășește volumul lichidităților ($T > L$);

b) zero, când trezoreria este egală cu volumul lichidităților ($T = L$);

c) negativă, când trezoreria este mai mică decât volumul lichidităților ($T < L$).

Un management de calitate presupune existența unui flux de trezorerie pozitivă.

Oglinda modului intern de finanțare a activităților realizate de întreprindere și care urmează să se realizeze într-o întreprindere este dată de fluxul de numerar care prezintă informații cu privire la stadiul actual și cel previzionat al întreprinderii referitor la sursele proprii, sursele atrase, capacitatea de finanțare proprie, necesarul de surse atrase, capacitatea de acoperire a surselor atrase în vederea asigurării în permanență a echilibrului financiar al întreprinderii.

Trezoreria se referă la „modalitățile de administrare a unui ansamblu de valori, aplicabilitatea lor esențială fiind legată de tezaurul public.

Ea reflectă modul de mișcare și conservare a fondurilor care aparțin statului, unei persoane fizice sau unei persoane juridice”¹.

Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1802/2014 face precizări cu privire la: “Principalele conturi utilizate pentru evidențierea operațiunilor privind trezoreria. Acestea se concretizează în următoarele:

501 Acțiuni deținute la entitățile afiliate	531 Casa
505 Obligațiuni emise și răscumpărate	5311 Casa în lei
506 Obligațiuni	5314 Casa în valută
507 Certificate verzi primite	532 Alte valori
508 Alte investiții pe termen scurt și creanțe asimilate	5321 Timbre fiscale și poștale
509 Vărsăminte de efectuat pentru investițiile pe termen scurt	5322 Bilete de tratament și odihnă
	5323 Tichete și bilete de călătorie
511 Valori de încasat	5328 Alte valori
5112 Cecuri de încasat	541 Acreditiv
5113 Efecte de încasat	5411 Acreditiv în lei
5114 Efecte remise spre scontare	5412 Acreditiv în valută
512 Conturi curente la bănci	542 Avansuri de trezorerie
5121 Conturi la bănci în lei	581 Viramente interne
5124 Conturi la bănci în valută	591 Ajustări pentru pierderea de valoare a acțiunilor deținute la entitățile afiliate.” ²
5125 Sume în curs de decontare	
518 Dobânzi	
5186 Dobânzi de plătit	
5187 Dobânzi de încasat	
519 Credite bancare pe termen scurt	

Prognoza financiară a trezoreriei se încadrează în programul operațional al întreprinderii și reprezintă o prognoză pe termen scurt și pe termen foarte scurt cu privire la găsirea soluțiilor de finanțare a activităților întreprinderii prin identificarea surselor și resursele necesare desfășurării activității întreprinderii.

Eficiența utilizării acestora este drept scop îndeplinirea obiectivului principal al întreprinderii de maximizare a profitului.

Deciziile financiare pe termen scurt susțin deciziile financiare pe termen mediu și lung.

Din punctul de vedere al oportunității ei, „trezoreria are o importanță diferită, în primul rând, pe plan operațional, apoi

¹ Basno, C. & Dardac, N., (2002), “Management bancar”, Ed. Economică, pg.33

² OMF NR. 1.802/2014, pg. 127-128

pe plan strategic, după cum se remarcă și în figura 1. Acest fapt este evident, deoarece trebuie să se asigure echilibrul zilnic.”¹

Cu privire la nivelele de importanță a celor trei coordonate din punct de vedere al oportunității, în figura 1 prezentăm un model din literatura de specialitate.

Figura 1. Nivelul de importanță a celor trei coordonate din punctul de vedere al oportunității

Sursa: Basno, C.&Dardac, N., (2002), *celor trei coordonate din punct de vedere al oportunității „Management bancar”*, Ed. Economică, pag.34.

Potrivit dex.ro, performanța este definită ca fiind „rezultat excepțional într-o probă sportivă; (p. ext.) realizare deosebită într-un anumit domeniu; cel mai bun rezultat dat de un aparat, un motor etc. (< fr. *performance*); „Rezultat (deosebit de bun) obținut de cineva într-o întrecere sportivă; p. ext. realizare deosebită într-un domeniu de activitate. Cel mai bun rezultat obținut de un sistem tehnic, de o mașină, de un aparat etc. – Din fr. **performance**; Rezultat (deosebit de bun) obținut de o persoană într-o competiție sportivă. 2) Succes deosebit obținut într-un domeniu de activitate; record. 3) *tehn.* Indice calitativ de funcționare sau de randament (al unui motor, sistem tehnic, al unei mașini-unelte etc.). /<fr. *Performance*; Rezultat excepțional obținut într-o probă sportivă; (p. ext.) realizare deosebită într-un domeniu oarecare. 2. Cel mai bun rezultat dat de un aparat, un motor etc., privitor la una dintre caracteristicile lui. [< fr. *performance*, cf. engl. *to perform* – a împlini].²

Conceptul de performant potrivit dicționarului face vorbire „(despre un sistem, un aparat, o mașină) susceptibil de un randament ridicat. 2. (ec.; despre un produs) foarte competitiv (< fr. *performant*)”³.

Cu privire la performanță, Peter Drucker afirma: „performanța obținută din management este caracterizată în realitate și atinsă totodată prin două dimensiuni: eficacitate și eficiență”. Eficacitatea este capacitatea de a alege obiectivele corecte și potrivite. Eficiența este capacitatea de a realiza cea mai bună utilizare a resurselor disponibile în procesul atingerii obiectivelor țintă”⁴.

Resursele reprezintă structura organizatorică a întreprinderii, guvernanta, managementul, factorii umani, factorii materiali și financiari ai întreprinderii. Aceste resurse necesită un raționament corect de utilizare în vederea atingerii obiectivului principal al întreprinderii, respectiv maximizarea profitului prin creșterea valorii adăugate care reprezintă un important indicator al performanței întreprinderii și realizarea rezervelor interne pe seama resurselor proprii și atrase.

Teoria și practica a dovedit că utilizarea matricei performanței conduce la identificarea zonei de performanță.

Întreprinderile trebuie să prezinte existența ambelor dimensiuni, respectiv eficacitatea (realizarea de lucruri potrivite, drepte) și eficiența (realizarea dreaptă, corectă a lucrurilor) pentru a fi buni performeri. În practică, managerii trebuie să echilibreze nevoia de eficiență cu nevoia de eficacitate”⁵.

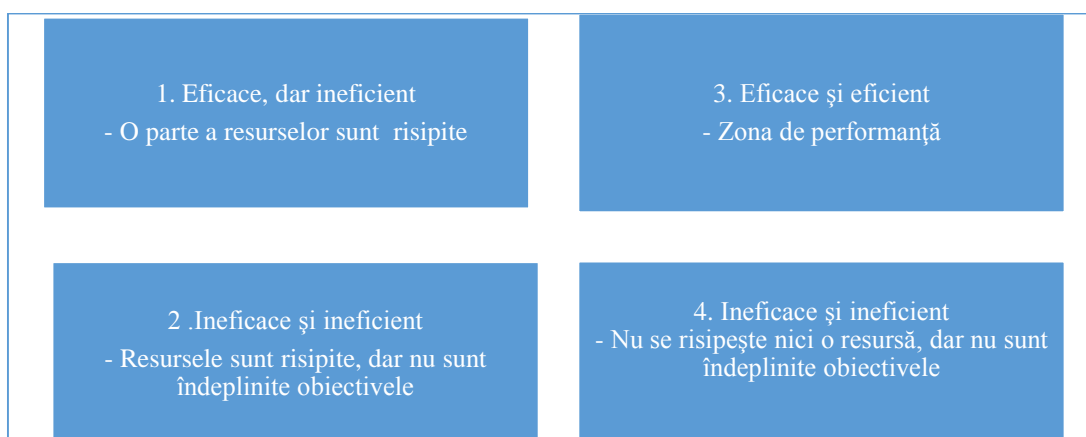

Figura 2. Matricea performanței

Sursa: Negrușă, A.,L., (2006), *„Principii și concepte fundamentale în managementul organizațiilor”*, pag. 27.

¹ Basno, C.&Dardac, N.,(2002), “Management bancar”, Ed. Economică, pg.34

²<http://www.dex.ro/performanta>, Marele dicționar de neologisme

³ Idem

⁴ Idem

⁵ Negrușă, A.,L.,(2006), *„Principii și concepte fundamentale în managementul organizațiilor*, Ed. Alma Mater, pg. 26-27

Metodologia practică de elaborare a fluxului de numerar. Operațiunile de înfăptuire a deciziilor „se realizează prin intermediul decontărilor bănești și a instrumentelor specifice. În domeniul deciziilor adaptive se recomandă:

1. Tehnica punctului critic, se referă la fundamentarea deciziilor pe un interval mic de timp cu un grad de incertitudine scăzut.

2. Tehnica Payoff-Matrix (TPM) sau tehnica matrice a ieșirilor, se folosește în fundamentarea deciziilor în condiții de incertitudine, motiv pentru care se recurge la calcul probabilistic.

În domeniul deciziilor inovative se recurge la tehnica arborelui decizional (TAD), fie la modelul de creativitate Osborn (MCO). În aceste cazuri, gradul de incertitudine este mult mai mare, riscul în creștere, factorii externi sub control redus, presupune munca colectivă întrucât sunt multe necunoscute fără soluții confirmate în practică, rezolvarea deciziei depinde de calitatea și profesionalismul managerului.

Există trei modele de fundamentare și adoptare a deciziei manageriale:

a) modelul rațional – se caracterizează pe o succesiune de etape în adoptarea deciziei pe care managerul trebuie să le parcurgă obligatoriu pentru a obține un grad cât mai înalt de certitudine.;

b) modelul raționalității limitate – care se bazează pe intuiția și experiența managerului, ceea ce îi asigură economie de timp, acceptând un risc limitat;

c) modelul politic sau al compromisului – care presupune luarea deciziei în contextul unor conflicte de interese (acționari, creditori, clienți, furnizori, sindicate) ceea ce îi va da subiectivism deciziei manageriale”¹.

Orice activitate din cadrul întreprinderii trebuie bugetată. Activitatea de trezorerie este presupune utilizarea modelului rațional în vederea obținerii unui grad cât mai înalt de certitudine și respectarea principiilor care stau la baza activității de bugetare.

Metodele utilizate în prozoza fluxului de numerar se concretizează în: metoda directă și metoda indirect.

Principiile, care stau la baza proiecțiilor bugetare, se concretizează în:

1. Principiul anualității, care consideră faptul că exercițiul financiar este identic cu anul prognozat. Ca urmare bugetul trezoreriei este un buget pe termen scurt de un an și care se elaborează în funcție de politicile managerial cu defalcare pe trimester, pe luni, decade, semidecade și pe zile.

2. Principiul universalității vizează utilizarea eficientă a factorilor de producție, încasarea la scadență a creanțelor și achitarea la termen a obligațiilor.

3. Principiul specializării bugetare care se realizează personalizat pentru fiecare întreprindere în parte în funcție de tipurile de activități pe care le desfășoară întreprinderea respectivă.

4. Principiul ordinii de înscriere în bugete a veniturilor și a cheltuielilor:

a) Primele se vor înscrie veniturile după sursa activității de realizare;

b) Cheltuielile se vor înscrie după tipul activității care le-a generat.

După tipul de bugete, sistemul bugetar al întreprinderii cuprinde:

1. bugete cu caracter obligatoriu, care cuprind: bugetul activității generale; bugetul activității de trezorerie, bugetul de venituri și cheltuieli; bugetul pentru împrumutul garantat de stat; situații cu principalii indicatori economico-financiar.

2. bugete cu caracter facultativ, care cuprind: bugetul investițiilor; bugetul vânzărilor; bugetul cheltuielilor, bugetul producției; bugetul administrației; bugetul de reclamă și de publicitate; bugetul pentru contul de profit sau pierdere și altele.

Pentru elaborarea fluxurilor de numerar se va ține seama de:

1. Soldul inițial de disponibilități bănești de la începutul perioadei.

2. Soldul final de disponibilități bănești de la sfârșitul perioadei

3. Fluxul de numerar din activitatea de exploatare:

✓ Venituri din activitatea de bază se concretizează în venituri din producția obținută, venituri din vânzări de mărfuri, venituri din prestări de servicii,

✓ Cheltuieli din activitatea de bază care se concretizează în: cheltuieli cu aprovizionarea de materii prime, material, combustibili, energie, apă, salarii, amortizare pentru producție și desfacerea bunurilor, lucrărilor și serviciilor. De asemenea, sunt incluse și operațiile privind investițiile.

4. Fluxul de numerar din activitatea financiară:

✓ Venituri din activitatea financiară se concretizează în venituri din diferențe de curs valutar, venituri din dobânzi etc.,

✓ Cheltuieli din activitatea financiară cuprind: pierderile din creanțe legate de participații, pierderile din vânzarea titlurilor de plasament, diferențele de curs valutar din operațiile curente și disponibilitățile în devaloare la închiderea exercițiului financiar; dobânzile curente aferente împrumuturilor primite și altor datorii privind exercițiul în curs; sconturile acordate clienților; alte cheltuieli financiare.

5. Fluxul de numerar net.

„Situația surselor și utilizării fondurilor prezintă proiecția financiară pe întreaga durată de viață a proiectului, a principalelor surse financiare de care se dorește a beneficia proiectul, precum și destinația sau utilizarea acestor surse. Situația veniturilor și cheltuielilor stabilește rezultatele activității, profiturile după acoperirea din încasări a cheltuielilor”².

Baza de raportare o reprezintă Bilanțul contabil la finele exercitiului financiar, care oferă imaginea reală a rezultatelor efectiv obținute de întreprindere și care constituie baza de comparare a rezultatelor prognozate pentru anul anterior cu datele efectiv obținute. Acest fapt permite analiza și compararea datelor stabilindu-se abaterile în plus sau în minus față de datele realizate.

Astfel, decidentul va putea interveni și lua deciziile financiare corespunzătoare. „Bilanțul previzionat se întocmește

¹ Manolescu, G., (2004), „Management financiar”, Ed. Economică, Pg. 22

² Bințișan, P., (2001), „Eficiența economică a investițiilor”, Presa Universitară Clujană, pg. 186-187

conform principiilor cunoscute ale echilibrului financiar dintre totalul mijloacelor evidențiate în active și totalul surselor înregistrate în pasiv¹, în care prezentăm structura bilanțului contabil. Bilanțul previzionat va respecta structura bilanțului contabil elaborat după cadrul național de prezentare a situațiilor financiare.

Tabelul 1. Bilanțul contabil

Denumirea Indicatorilor A	Nr.rând din bilanț B	Exercitiul Financiar	
		N-1	N
1. Cifra de afaceri neta	01		
2. Productia vanduta	02		
3. Alte venituri din exploatare	10		
4. Venituri din exploatare	12		
5.a) Cheltuieli cu materiile prime si materialele consumabile	13		
Alte cheltuieli materiale	14		
6. Cheltuieli cu personalul	18		
a) Salarii si indemnizatii	19		
b) Cheltuieli cu asigurarile si protectie sociala	20		
7.a) Ajustari de valoare privind imobiliarile corporale si necorporale	21		
a) 1. Cheltuieli	22		
8. Alte cheltuieli de exploatare	27		
8.1. Cheltuieli privind prestatiile externe	28		
8.2. Cheltuieli cu impozite, taxe si varsaminte asimilate	29		
9. Alte cheltuieli	30		
10. Cheltuieli de exploatare	35		
11. Profit	36		
12. Pierdere			
13. Venituri din dobanzi	42		
14. Alte venituri financiare	44		
15. Venituri financiare	45		
16. Alte cheltuieli financiare	51		
17. Cheltuieli financiare	52		
18. Profit	53		
19. Pierdere	54		
20. Profit	55		
20. Pierdere			
21. Venituri totale	61		
22. Cheltuieli totale	62		
23. Profit	63		
24. Pierdere			
25. Alte impozite neprezentate la elementele de sus	66		
26. Profit	67		
27. Pierdere			

Sursa: Cadrul de raportare financiară.

Nota: N = anul trecut; N-1 = anul precedent anului trecut.

Prezentare practică a fluxului de numerar. Bugetul de trezorerie face parte din categoria bugetelor obligatorii ale întreprinderii. Structura fluxului de numerar este standardizată prin efectul legii.

Pentru întocmirea cash-flow-ului se porneste de la datele comparative din bilanțul pe doi ani consecutivi. Structura cash-flow-ului respectă structura contului de profit și pierdere, respectiv cuprinde informații cu privire la veniturile din activitatea de exploatare, veniturile din activitățile financiare și corespunzător acestora prezintă cheltuielile aferente veniturilor din activitatea de exploatare și veniturile din activitățile financiare.

Fiecare întreprindere își adaptează macheta fluxului de numerar la propria activitate.

Tabelul 2. Modelacheta fluxului de numerar la nivel de întreprindere

Număr curent	Denumire indicatorilor	Prognozat/	Realizat	Abateri Prognozat-Realizat	Procent de realizare, %
0	1	2	3	4	5
1. Fluxuri de numerar din activitatea de exploatare:	Profit brut (înainte de impozitare) sold cont 121 + rulaj creditor cont 441				
	+ Ajustări				
	+ Cheltuieli cu amortizarea si deprecierea rulaj debitor cont 6811, 6813				
	± Variația provizioanelor pentru stocuri, creante și clienți				

¹Bințișan, P., (2001), „Eficiența economică a investițiilor”, Presa Universitară Clujană, pg. 186-187

Număr curent	Denumire indicatorilor	Proгноzat/	Realizat	Abateri Proгноzat- Realizat	Procent de realizare, %
0	1	2	3	4	5
	diverși și riscuri (-creșterea/+ descreșterea)rulaje conturi 151, 391-398, 491, 495, 496				
	+ Cheltuieli cu activele cedate rulaj cont 6583				
	- Veniturile din cedarea activelor rulaj cont 7583				
	± Variația stocurilor (-creșterea/+ descreșterea) solduri finale/ințiale ale conturilor de stocuri				
	± Variatia clientilor si altor creanțe din exploatare, inclusiv cheltuieli in avans (-creșterea/+ descreșterea)solduri finale/intiale ale conturilor 409, 411, 461 (analitic distinct), 471				
	± Variația furnizorilor și altor datorii din exploatare, inclusiv venituri în avans (+creșterea/- descreșterea) solduri finale/ințiale ale conturilor 401, 419, 462, 472				
	± alte ajustări privind producția imobilizată (- creșterea/+ descreșterea)sold creditor/sold debitor conturile 711, 712				
	- plăți pentru impozitul pe profit rulaj debitor cont 441				
	= Flux net de trezorerie din activitatea de exploatare				
2.Fluxuri de numerar din activitatea de investiții:	- Plati pentru achiziții de imobilizări corporale rulaj debitor cont 404, 232				
	+ Incasari din vânzarea de imobilizări rulaj creditor cont 461 (analitic distinct)				
	- Plăți pentru achiziții de imobilizari financiare rulaj debitor cont 404, 234				
	- Plăți pentru răscumpararea de acțiuni proprii rulaj debitor cont 109				
	= Flux de numerar utilizat în activitatea de investiții				
3.Fluxuri de numerar din activitatea de finanțare:	+ Variatia creditelor (credite primite – rambursari) rulaje conturi de împumuturi				
	+ variatia capitalului (creșteri in numerar – restituiri)rulaje cont 1012				
	- Plati aferente contractelor de leasing financiar rulaj debitor cont 167				
	- Dobânzi plătite rulaj debitor cont 666				
	- Dividende plătite rulaj debitor cont 457				
	= Flux de numerar utilizat în activitatea de finanțare				
	Total flux de numerar (1+2+3)				
	Numerar și echivalente de numerar la inceputul anului				
	Numerar si echivalente de numerar la sfarsitul anului(total flux de numerar= numerar si echivalente de numerar la sfarsitul anului – numerar si echivalente de numerar la inceputul anului).				

Sursa: Elaborat de autori.

Un exemplu practic de cash-flow pe cele trei tipuri de activități (operaționale = de exploatare, investiții și finanțare), cu prezentarea comparativă a datelor (an precedent/an curent) îl redăm în continuare:

Tabelul 3. Determinarea practică a cash-flow

Număr curent	Debumirea indicatorilor	Perioada		Abateri	
		Proгноzat 2016	Realizat 12.2016	Proгноzat/ Realizat	%
A.	VENITURI	Proгноza pt. anul 2016	Realizat 12.2016		
1	Productia vandută	1,523,123	1,653,200	130,077	108.54%
2	Vanzari de mărfuri	788,963	825,300	36,337	104,6
3	Venituri din subvenții	0	0	0	-
4	Cifra de afaceri/CA	2,312,086	2,478,500	166,414	107.20%
5	Venituri aferente costului de producție	412	21,231	20,819	5153.16%
6	Producția realizată în scop propriu	0	0	0	-

Număr curent	Debumirea indicatorilor	Perioada		Abateri	
		Proгноzat 2016	Realizat 12.2016	Proгноzat/Realizat	%
7	Alte venituri din exploatare	45,685	1,100	-44,585	2.41%
8	Venituri din exploatare total	2,358,183	2,500,831	142,648	106.05%
9	Venituri financiare total	68,992	36,524	-32,468	52.94%
10	Alte venituri financiare	0	0	0	-
11	Venituri totale	2,427,175	2,537,355	110,180	104.54%
B	CHELTUIELI				
1	Cheltuieli cu materii prime, consumabile	37,520	418,662	381,112	1115.76%
2	Alte chelt materiale	6,804	8,586	1,782	126.19%
3	Cheltuieli energie,apa	87,625	56,333	-31,292	64.29%
4	COSTUL MARFURILOR	398,500	298,650	-99,850	-
5	Reduceri comerciale primite	0	0	0	-
8	Chelt. cu salariile	455,333	455,333	0	100.00%
9	Cheltuieli cu asigurarile sociale	421,213	255,331	-165,882	60.62%
10	Chelt. cu personalul total	876,546	710,664	-165,882	81.08%
11	Ajustari privind imobilizarile	256	12	-244	4.69%
12	Ajustari privind activele circulante	0	0	0	-
13	Alte chelt.exploatare(rd.28 la 31)	825,644	837,915	12,271	101.49%
14	Cheltuieli cu prestatii externe	223,235	223,235	0	100.00%
15	Cheltuieli alte impozite și taxe	310,680	308,840	-1,840	99.41%
16	Alte cheltuieli	284,555	298,666	14,111	104.96%
17	Chelt cu despagubiri, donații, active cedate	7,174	7,174	0	0.00%
18	Ajustari cu provizioanele	0	0	0	-
B1	Cheltuieli exploatare total	2,232,895	2,330,792	97,897	104.38%
14	Profit exploatare (A1-B1)	125,288	170,039	44,751	135.72%
15	Dobanzi la credite pe termen lung	0	0	0	-
16	Dobanzi la credite pe termen scurt	0	0	0	-
B2	Cheltuieli financiare total	159,821	89,428	-70,393	55.96%
B3	Alte cheltuieli	0	0	0	-
B4	Cheltuieli totale/Cht	2,392,716	2,420,220	27,504	101.15%
C1	Profit brut	34,459	117,135	82,676	339.93%
C2	Impozit pe profit	0	0	0	-
C3	Profit net (C1-C2), din care:	34,459	117,135	82,676	339.93%
C4	Dividende achitate	0	0	0	-
1	Numar personal	50	50	0	100.00%

Sursa: Elaborat de autori.

Sursele acestei analize le regăsim în evidențele financiar contabile ale întreprinderii analizate, respectiv sunt informații conținute și pe care le-am preluat din contul de profit și pierdere aferente situațiilor financiare și le-am verificat cu balanța de verificare sintetică, balanța de verificare analitică, registrul jurnal, cartea mare, fișe de cont sintetic, fișe de cont analitic.

O analiză a acestui instrument de planificare ne conduce la următoarele: Volumul activităților pe care le desfășoară întreprinderile se exprimă într-o manieră sintetică în lei. Aceste informații oferă managementului suportul și baza de luare și fundamentare a deciziilor, pe de o parte, și constituie pentru mediul extern, respective, pentru furnizori, clienți și potențiali investitori o sursă importantă de informații. Cifra de afaceri stă la baza dimensionării activității întreprinderii.

Tabelul 4. Situația Cifrei de afaceri

Indicatori	Proгноza pt. anul 2016	Realizat 12.2016
Producția vândută	1523,123	1653,200
Vânzări de mărfuri	788,963	825,300
Venituri din subvenții	0	0
Cifra de afaceri/CA	2312,086	2478,500

Sursa: Elaborat de autori.

Observăm în exemplul utilizat faptul că Cifra de afaceri /CA este realizată în proporție de 107.20%, ca urmare obiectivul planificat a fost atins și depășit cu 7,2 procente. O reprezentare grafică a situației de mai sus se prezintă astfel:

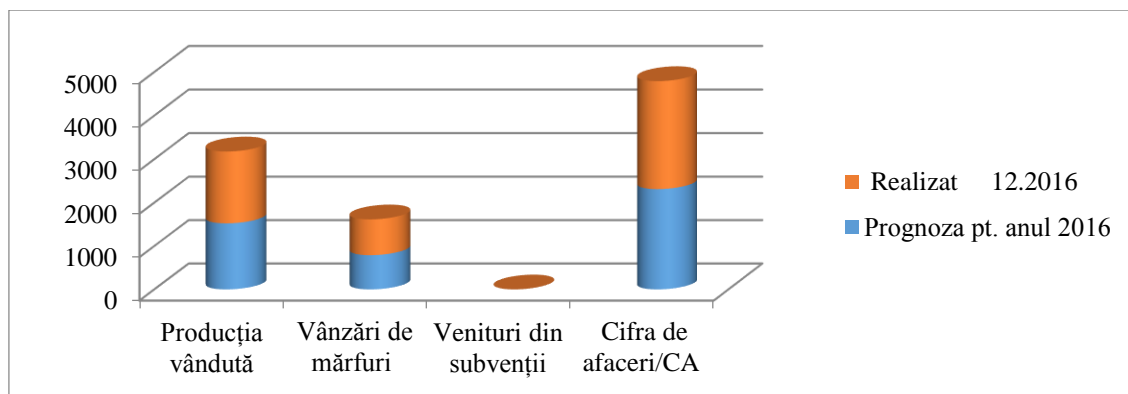

Figura 3. Situația Cifrei de afaceri

Sursa: Elaborată de autori.

Tabelul 5. Situația veniturilor din exploatare

Indicatori	Proгноza pt. anul 2016	Realizat 12.2016
Productia vanduta	1523,123	1653,200
Vanzari de marfuri	788,963	825,300
Venituri din subventii	0	0
Venituri aferente costului de productie	412	21,231
Productia realizata scop propriu	0	0
Alte venituri din exploatare	45,685	1,100
Venituri din exploatare total	2358,183	2500,831

Sursa: Elaborat de autori.

În structura sa, cifra de afaceri se compune din:

1. Producție vândută care este realizată în proporție de 108,54%;
2. Vânzări de mărfuri care este realizată în proporție de 104,6%.

Grafic, situația veniturilor din exploatare se prezintă după cum urmează:

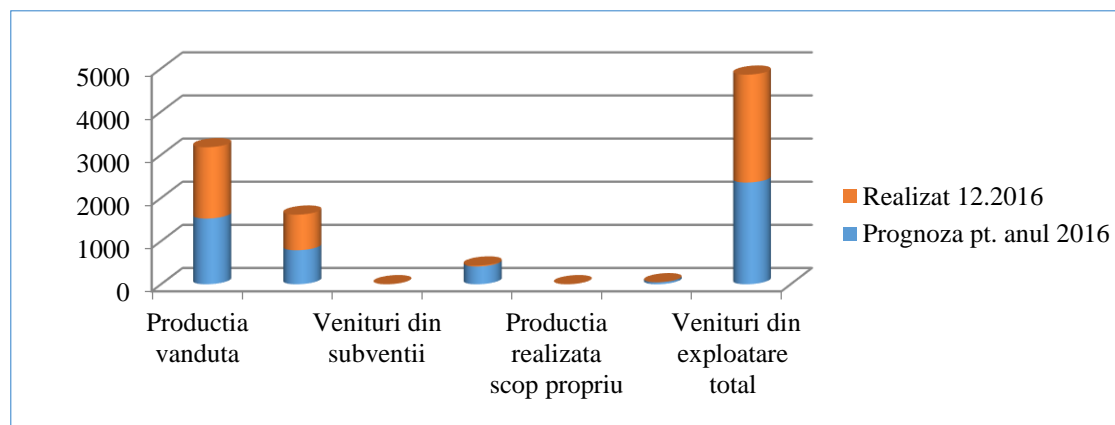

Figura 4. Situația veniturilor din exploatare

Sursa: Elaborată de autori.

Cheltuielile de exploatare cuprind toate consumurile privind aprovizionarea cu materii prime și materiale, combustibili, energie, apă, amortizări necesare pentru producția și desfacerea bunurilor, lucrărilor sau serviciilor care constituie obiectele de activitate declarate de întreprindere, inclusiv investițiile, care are drept scop producția și/sau construcția de imobilizări corporale.

În contabilitatea întreprinderii detalierea cheltuielilor de exploatare se prezintă astfel:

- Cheltuieli privind stocurile (grupa 60);
- Cheltuieli cu lucrările și serviciile executate de terți (grupa 61);
- Cheltuieli cu alte servicii executate de terți (grupa 62);
- Cheltuieli cu impozitele, taxele și vărsămintele assimilate (grupa 63);
- Cheltuieli cu personalul (grupa 64);
- Alte Cheltuieli din exploatare (grupa 65).

Tabelul 6. Situația Cheltuielilor totale din exploatare

Indicatori	Proгноza pentru anul 2016	Realizat 12.2016
Cheltuieli exploatare total	2232,895	2330,792

Sursa: Elaborat de autori.

Cheltuielile din exploatare totale au înregistrat o creștere față de nivelul planificat cu 104,38%, ceea ce influențează negativ rezultatul întreprinderii.

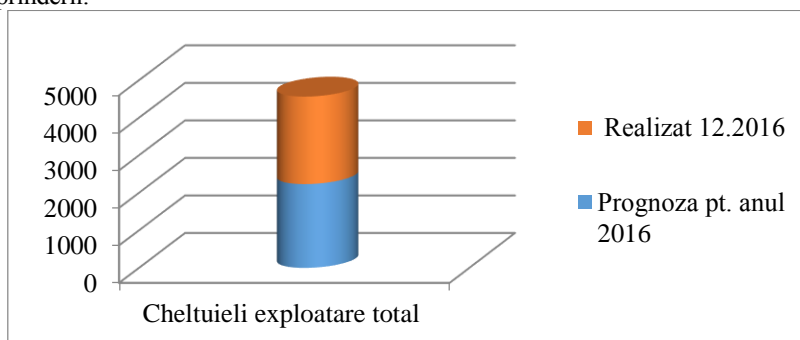

Figura 5. Situația Cheltuielilor totale din exploatare

Sursa: Elaborată de autori.

Observăm faptul că din punct de vedere structural și evidențierea în cadrul contabilității întreprinderii se diferențiază în funcție de natura resurselor utilizate. Astfel, avem:

- Cheltuieli privind consumurile – materiile prime, materialele consumabile, energia, apa și mărfurile.
- Cheltuieli cu lucrările și serviciile executate de terți cuprind doua categorii de cheltuieli:
 1. cheltuieli cu lucrările și serviciile executate de terți din grupa 61 „Cheltuieli cu lucrările și serviciile executate de terți”;
 2. cheltuieli cu lucrările și serviciile ale activității de bază desfășurate de întreprindere, din grupa de conturi 62 „Cheltuieli cu alte servicii executate de terți”.
- Cheltuieli cu impozitele, taxele și alte vărsăminte asimilate – grupate pe trei categorii:
 3. impozitul pe salarii suportat de angajat;
 4. impozite, taxe și vărsăminte;
 5. datorii și vărsăminte drumurilor publice.

Cheltuielile cu personalul sunt reprezentate de salariile personalului, contribuția întreprinderii la asigurările sociale și contribuția întreprinderii la ajutorul de șomaj.

- Alte cheltuieli de exploatare la întreprinderea analizată sunt ocazionate de pierderi din creanțe suportate de întreprindere și sponsorizări.

Tabelul 7. Situația cheltuielilor materiale

Indicatori	Proгноza pt. anul 2016	Realizat 12.2016
Cheltuieli cu materii prime, consumabile	37,520	418,632
Alte chelt materiale	6,804	8,586
Cheltuieli energie, apa	87,625	56,333
COSTUL MARFURILOR	398,500	298,650
Reduceri comerciale primite	0	0

Sursa: Elaborat de autori.

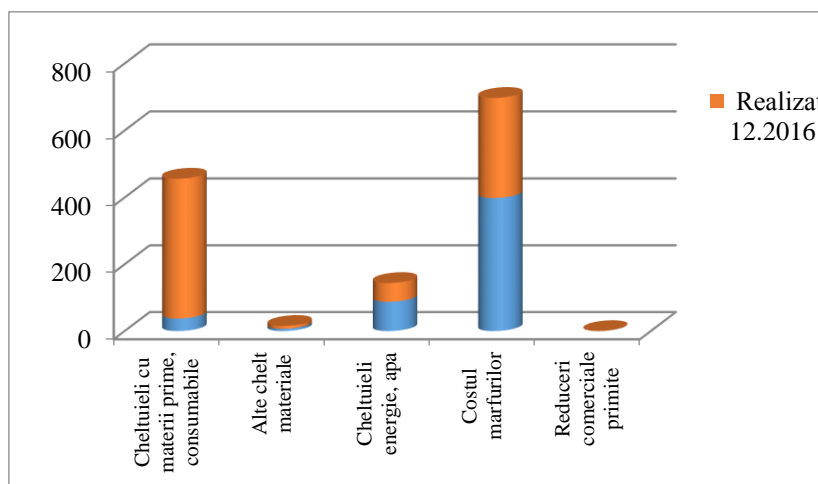

Figura 6. Situația cheltuielilor materiale

Sursa: Elaborată de autori.

Tabelul 8. Situația privind situația cheltuielilor salariale

Indicatori	Proгноza pt. anul 2016	Realizat 12.2016
Chelt. cu salariile	455,333	455,333
Cheltuieli cu asigurarile sociale	421,213	255,331
Chelt. cu personalul total	876,546	710,664

Sursa: Elaborat de autori.

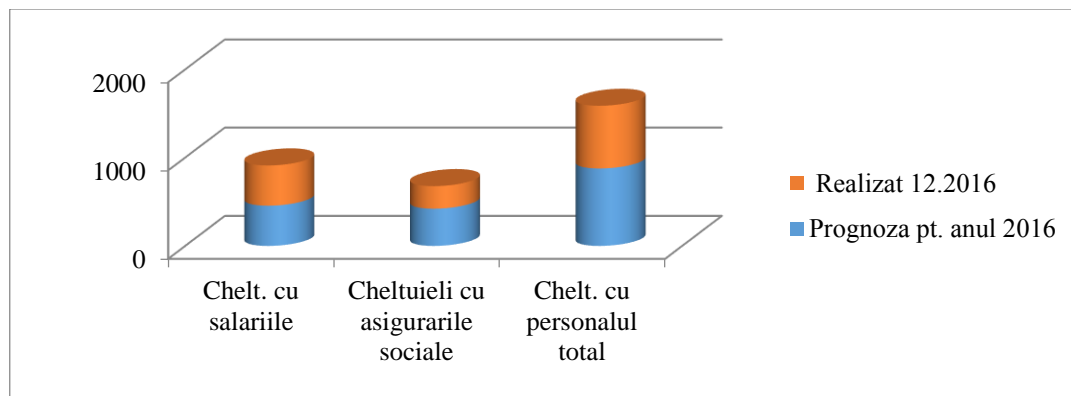

Figura 7. Situația cheltuielilor salariale

Sursa: Elaborată de autori.

Veniturile financiare la întreprinderea analizată se concretizează numai în venituri financiare din dobânzi bancare.

Tabelul 9. Situația veniturilor financiare

Indicatori	Proгноza pt. anul 2016	Realizat 12.2016
Venituri financiare total	68,992	36,524

Sursa: Elaborat de autori.

Observăm faptul că aceste venituri financiare au înregistrat o scădere față de suma estimată, respectiv procentul de realizare se cifrază la 52,94%. Efectul este nefavorabil pentru întreprinderea exemplificată.

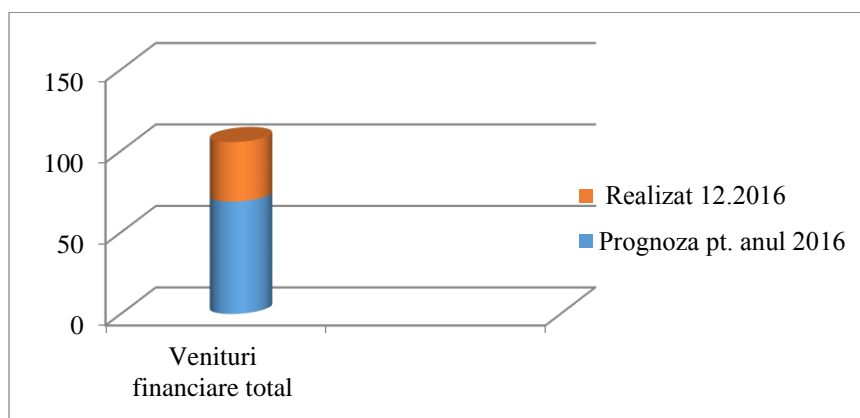

Figura 8. Situația veniturilor financiare

Sursa: Elaborată de autori.

Tabelul 10. Situația cheltuielilor financiare

Indicatori	Proгноza pt. anul 2016	Realizat 12.2016
Cheltuieli financiare total	159,821	89,428

Sursa: Elaborat de autori.

Cheltuielile financiare sunt de natura dobânzilor. Acestea au înregistrat o scădere față de cifra planificată în procent de 55,96%, ceea ce constituie un aspect pozitiv pentru societate, concretizat în reducerea cheltuielilor financiare concomitant cu creșterea profitului întreprinderii.

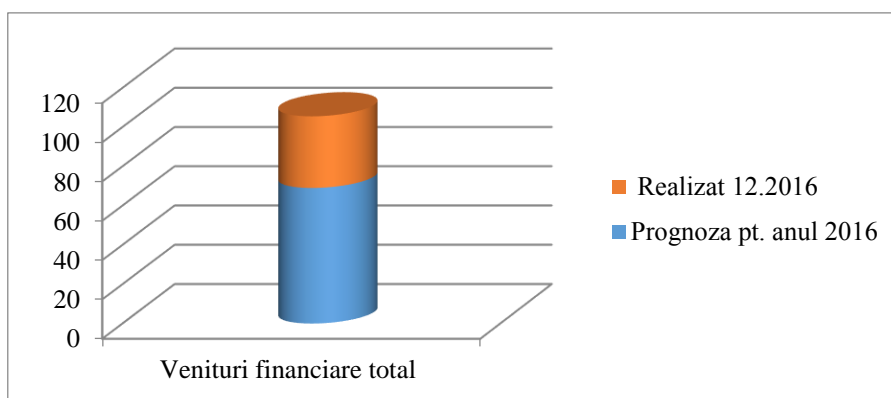

Figura 9. Situația cheltuielilor financiare

Sursa: Elaborată de autori.

Tabelul 11. Situația profitului brut

Indicatori	Proгноза pt. anul 2016	Realizat 12.2016
Profit brut	34,459	117,135

Sursa: Elaborat de autori.

Profitul brut estimat a fost de 34.459 lei. Valoarea efectiv realizată se cifrează la 117.135 lei. Procentul de realizare este de 339.93%. Reprezentarea grafică a situației profitului brut se prezintă astfel:

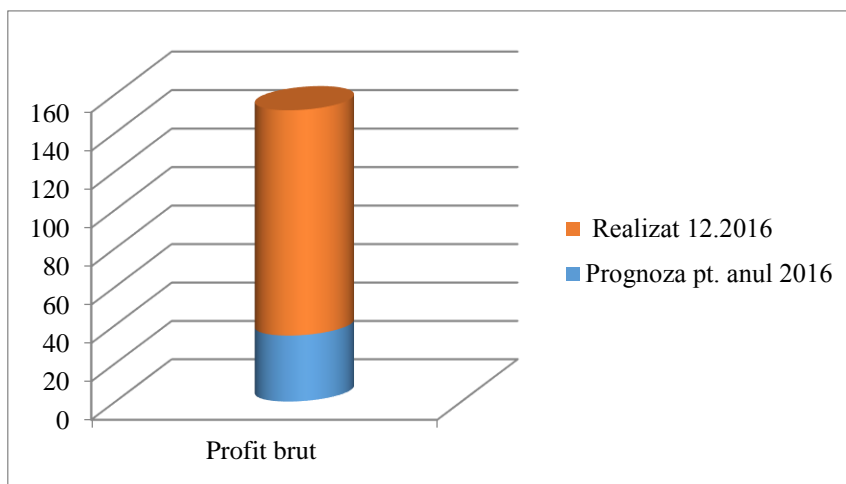

Figura 10. Situația profitului brut

Sursa: Elaborată de autori.

„Pentru determinarea rezultatului fiscal sunt considerate cheltuieli deductibile cheltuielile efectuate în scopul desfășurării activității economice, inclusiv cele reglementate prin acte normative în vigoare, precum și taxele de înscriere, cotizațiile și contribuțiile datorate către camerele de comerț și industrie, organizațiile patronale și organizațiile sindicale.”¹

Tabelul 12. Situația profitului net

Indicatori	Proгноза pt. anul 2016	Realizat 12.2016
Profit net	34,459	117,135

Sursa: Elaborat de autori.

Societate exemplificată este scutită la plata impozitului pe profit, astfel că situația profitului net este identică cu situația profitului brut, respectiv: Profitul brut estimat a fost de 34.459 lei. Valoarea efectiv realizată se cifrează la 117.135 lei. Procentul de realizare este de 339.93%.

Grafic, situația profitului net se prezintă astfel:

¹ https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/L_227_2015.htm#A25

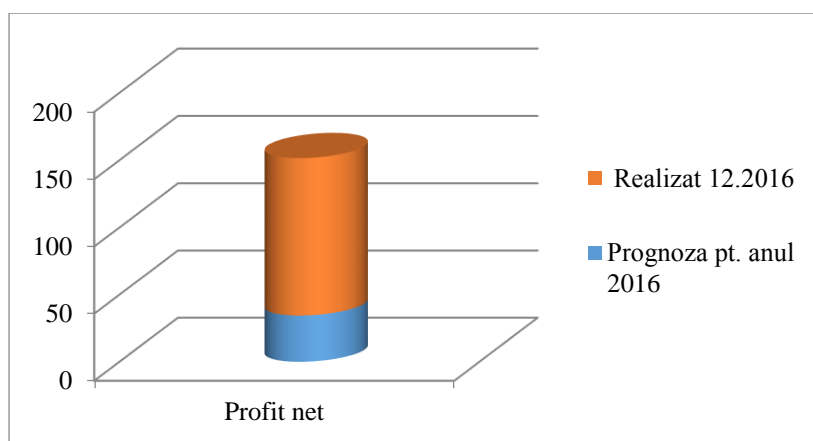

Figura 11. Situația profitului net

Sursa: Elaborată de autori.

Concluzii. Arhitectura fluxurilor de numerar este indicată a se realiza:

- sub forma unui tablou ușor de urmărit, de analizat, de reanalizat care să permită compararea rezultatelor obținute cu cele prognozate și, în consecință, luarea deciziilor financiare în termen util;
- pe baza unui sistem informațional real și obținut în timp util.

Tehnica de lucru utilizată pentru construcția fluxurilor de numerar să fie:

- ✓ informatizată pentru a se realiza mai multe scenarii ale fluxurilor de numerar într-un interval scurt de timp cu posibilitatea alegerii variantei optime care să răspundă obiectivului principal al întreprinderii;
- ✓ cea a punctului critic având în vedere faptul că fluxurile de numerar se realizează pe intervale scurte și foarte scurte de timp;

Obiectivul principal al fluxurilor de trezorerie să îl constituie în permanență maximizarea rezultatelor întreprinderii și obținerea de profit. Fluxul de numerar este asociat bugetului de venituri și cheltuieli și se determină ca o diferență între soldurile inițiale plus intrările bănești și ieșirile de numerar.

Practica a oferit o clasificare a fluxurilor de numerar: pozitiv, negativ și zero. Pentru a fi eficientă proiecția fluxurilor de numerar pentru întreprindere apreciem că acestea trebuie realizate:

- pentru perioade scurte de timp, respectiv lunar, decadal, semidecadal, zilnic;
- să prezinte elasticitate în sensul adaptării fluxului de numerar la schimbare, la starea financiară de moment a întreprinderii;
- să evidențieze modul în care își alocă fondurile pe care le mobilizează.
- să fie flexibil în sensul obținerii de informații în timpul cel mai scurt, direct și simplu de la persoanele implicate să furnizeze astfel de informații;
- să fie analizate zilnic;
- pe baza unei colaborări între activitățile tehnice și activitățile financiare ale întreprinderii;
- modificarea prin adăugarea sau eliminarea unor activități să permită reflectarea efectelor financiare cu identificarea schimbărilor;
- să constituie un instrument eficient de planificare și conducere financiară managerială;
- actualizarea continuă a tehnologiei informatice;
- să aibe posibilitatea simulării mai multor variante;
- să asigure obținerea de rapoarte și liste pe baza prelucrării informatizate a datelor;
- să reflecte abaterile pozitive și abaterile negative de o așa manieră încât acestea să permit decidenților să ia măsuri corespunzătoare;
- să asigure echilibrul financiar al întreprinderii în permanență;
- pentru elaborarea fluxului de numerar din exemplificarea noastră care reprezintă rezultanta previziunilor din celelalte bugete, am utilizat informații cuprinse în: a) bilanțul contabil aferent exercițiului încheiat și bilanțul de deschidere; b) bugetul activității generale și contul de profit și pierderi previzionare; c) bilanțul previzional.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Basno, C. & Dardac, N., (2002), "Management bancar", Ed. Economică, pg.33
2. Bințișan, P., (2001), „Eficiența economică a investițiilor”, Presa Universitară Clujană, pg. 186-187
3. Cadru de raportare financiară
4. Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a | Permalink, <http://www.dex.ro/flux>
5. Manolescu, G., (2004), "Management financiar", Ed. Economică, Pg. 22
6. Marele dicționar de neologisme, <http://www.dex.ro/performanta>,
7. Negrușă, A., L., (2006), "Principii și concepte fundamentale în managementul organizațiilor", Ed. Alma Mater, pg. 26-27
8. Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1802/2014
9. Ordinul nr. 616/2000 pentru aprobarea Normelor metodologice privind întocmirea bugetului de venituri și cheltuieli de către agenții economici
10. <https://dexonline.ro/definitie/cash+flow>
11. <https://www.fiscalitatea.ro/>
12. <https://lege5.ro/Gratuit/geztcmbzga4q/norme-metodologice>
13. https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/L_227_2015.htm#A25

MANAGEMENTUL FLUXULUI DE NUMERAR ȘI MODELAREA RISCULUI

*Tatiana MANOLE, dr. hab., prof. univ.,
INCE, Republica Moldova
Maria CIUMAC, lector superior, doctorandă,
Universitatea Tehnică a Moldovei*

În acest articol se cercetează importanța deținerii de către firme a numerarului din anumite motive. În acest scop este necesar ca firmele să ducă evidența încasărilor și plăților. De fapt, rar se poate întâmpla ca intrările de numerar să fie egale cu ieșirile de numerar. De aceea, obiectivul principal al trezoreriei firmei este optimizarea permanentă a raportului dintre încasările și plățile bănești, adică asigurarea echilibrului financiar la firmă, astfel încât aceasta să-și poată realiza, în condiții raționale și eficiente, obiectivul său de activitate. Este foarte important ca diferența dintre încasări și plăți să fie pozitivă și suficient de mare, astfel încât să acopere diferențele care apar în activitățile operaționale, financiare și de investiții. În acest scop este necesar de găsit o modalitate care iar ajută firmei să-și planifice un volum de numerar optim, reieșind din activitatea sa operațională. Autorii examinează modelul BAUMOL, care poate ajuta firma să-și determine volumul optim de numerar și astfel să minimizeze riscul.

Cuvinte-cheie: ieșiri de numerar, intrări de numerar, flux de numerar, trezoreria firmei, modelul Baumol.

This article examines the importance of cash holdings for companies by particular reasons. To this end, firms need to account his influx and payments. In fact, is unusual situation when cash inflows are equal to cash outflows. Therefore, the main objective of the firm's treasury is to permanently optimize the ratio between cash inflows and cash outflows, for maintaining the financial equilibrium at the firm. By this way, firm can achieve its objective of activity in rational and efficient terms. It is very important to have a positive difference between inflows and outflow, this different must be enough to cover the differences in operational, financial and investment activities. To this end, it is necessary to find a way to help the company in planning an optimal cash volume, based on its operational activity. The authors examine the BAUMOL model which can help the company to determine its optimal cash volume and thus minimize the risk.

Keywords: cash outflows, cash inflows, cash flow, company treasury, Baumol model.

JEL Classification: E63.

Introducere. Cercetările savanților¹ au determinat că la sfârșitul anului 1991 în medie 4,0% din activele deținute de firmele din sectorul de producere erau reprezentate de numerar. Această situație reieșea din necesarul imprevizibil de numerar al firmelor. Dar situația s-a schimbat când economia mondială a fost lovită de inflație mare, care întrecea cifra de 12% anual. Atunci firmele care dețineau sume mari de bani în numerar au avut pierderi enorme, și firmele sau reorientat în altă direcție pentru diminuarea riscurilor.

Firmele au decis să alocе o parte din mijloacele bănești temporar disponibile în active lichide, deși ele aduc un venit mic, dar sunt un instrument de minimizare a riscurilor. Astfel, firmele au împărțit activele în două părți: 1) active cu grad mare de lichiditate în **numerar**, care se definește ca totalitatea depozitelor bancare plus banii de casă și 2) **valori mobiliare lichide (titluri de plasament)**, cum ar fi bonuri de trezorerie emise de guvern, efecte de comerț² sau fonduri de pe piața monetară. Aceste valori mobiliare sunt foarte ușor convertibile în bani lichizi și de aceea ele mai sunt numite și **active aproape lichide** [Halpern, pag. 298].

Pentru determinarea unei cantități optime necesare de numerar, firmele au intuit necesitatea de a duce evidența fluxurilor de numerar la intrarea și ieșirea lor pe parcursul activității economice a firmelor.

Conceptul de flux de numerar. Termenii de flux de numerar, flux de disponibilități nete și flux de trezorerie sunt asociați cu termenul de **cash-flow**. Dacă punem semnul egalității între noțiunea de cash - flow și flux de numerar, apoi **fluxul de numerar reprezintă diferența dintre intrările (încasările) și ieșirile (plățile) efectuate de o entitate într-o perioadă de timp (zi, lună, trimestru, semestru, an)**.

Fluxurile de numerar pot proveni din diverse activități ale entității, și anume:

- Activități operaționale;
- Activități investiționale;
- Activități financiare.

Activitatea de bază a unei entități producătoare este **activitatea operațională**. Fluxul de numerar provenit din activitatea operațională este format din vânzări curente de produse și servicii către clienți, la fel și din recuperarea contravalorii vânzărilor anterioare în baza creditelor comerciale, precum și **fluxurile de plăți** către furnizorii de marfă, materiale și servicii, plăți cu salariile, plăți legate de obligațiile fiscale față de buget.

Dar este știut, că în fiecare zi de afaceri a anului, firma se confruntă cu intrări și ieșiri de numerar. Cele mai importante dintre acestea sunt prezentate în tabelul de mai jos.

¹ Paul HALPERN, J. FRED WESTON, Eugene F. BRIGHAM. *FINANȚE MANAGERIALE. Modelul canadian*. 1994. ISBN: 0-03-922909-2. /Traducere din engleză în română, 1998, Editura Economică. Pentru versiunea românească ISBN: 973-590-043-2, pag.298.

² Efecte de comerț (Commercial Paper) – biletele la ordin negarantate ale firmelor mari și puternice, aceste instrumente financiare se vând, în principal, altor firme, companiilor de asigurări, fondurilor de pensii, fondurilor mutual de pe piața monetară și băncilor.

Tabelul 1. Intrări și ieșiri de numerar

Intrări de numerar	Ieșiri de numerar
1. Încasarea efectelor comerciale de primit	1. Achitarea efectelor comerciale de de plătit
2. Încasări din vânzări cu plata pe loc	2. Salarii
	3. Plata impozitelor
	4. Plata dobânzilor
	5. Dividende în numerar
	6. Cheltuieli de capital

Sursa: În baza materialului din [Halpern pag. 299].

Intrările și ieșirile operaționale de numerar este foarte greu de controlat, deoarece depind aceste fluxuri de numerar de cifra de vânzări, care depinde de conjunctura pieții, fiind întâmplătoare. Adică, distincția în mod real se bazează pe capacitatea firmei de a planifica ieșirile substanțiale de numerar care au loc la anumite momente de timp, dar aceasta depinde de lungimea perioade luate în considerare de către firmă, adică timpul când firma va efectuat plățile, fie o dată pe lună sau o dată pe trimestru.

Și totuși, această judecată managerială va duce la rezolvarea a mai multor probleme: 1) una este legată de deținerea de sume de numerar mai mari, care îi va aduce costuri de oportunitate exprimate în pierderi de venit (dobânzi de la bancă sau dividende de încasat); 2) pe de altă parte, dețineri de sume mici, iar crea riscul de necesități de bani, pentru anumite situații favorabile, iar firma nu va dispune de bani în acele momente și va suporta pierderi.

După anii 90, când criza financiară mondială a trecut puțin din intensitate și rata inflație a scăzut, stabilizându-se la un nivel de o cifră, firmele au căpătat o mai mare încredere în păstrarea de mijloace bănești în numerar.

În orice condiții, firmele au nevoie de bani în numerar. Astfel, firmele au anumite motive de a deține numerar.

Motivația deținerii, în permanență, de către firme a numerarului, se datorează unor cauze și împrejurări, printre care menționăm:

- ✓ Asigurarea activității curente: plata furnizorilor, plata salariilor, plata dividendelor, achitarea dobânzilor, achitarea impozitelor în buget etc.;

- ✓ Pentru a putea beneficia de avantaje oferite de anumite împrejurări conjuncturale favorabile: rabaturi acordate de furnizori, achiziții de bunuri și servicii la prețuri avantajoase, investiții profitabile etc.;

- ✓ Pentru efectuarea unor plăți neprevăzute: apariția unor comenzi suplimentare;

- ✓ Pentru a avea acces la anumite îlesniri acordate din partea băncilor și pentru a beneficia de punctaje bune în cazul în care firma dorește să contracteze credite bancare;

- ✓ Din considerente de precauție, având în vedere caracterul imprevizibil al intrărilor (încasări) și ieșirilor (plăților) de numerar. Firmele stabile din punct de vedere financiar tind să-și formeze solduri de precauție sub formă de valori mobiliare foarte lichide și cu grad mic de risc.

Firmele mari, dinamice preferă să dețină active ușor lichide, rapid negociabile decât numerar în casă sau în cont. Totuși determinarea soldului minim de numerar care, pe de o parte, ar asigura capacitatea de plată a firmelor în cazul apariției unor dereglări în regimul încasărilor sau ar face posibilă efectuarea unor plăți neprevăzute (apariția unor investiții profitabile), pe de altă parte, reprezintă o practică atât în cadrul economiilor dezvoltate, cât și în a acelor aflate în procesul de tranziție.

Încasările și plățile, sau intrările de numerar și ieșirile de numerar se efectuează prin trezoreria firmei.

Conținutul trezoreriei poate fi analizat din două puncte de vedere și anume:

1. *Organizatoric*, ca reprezentând un departament al direcției financiare, căreia îi revin sarcini și atribuții, are personal de specialitate și funcționează după reguli bine stabilite;

2. *Structural*, în funcție de elementele patrimoniale, componente ale acesteia. Din acest punct de vedere, *trezoreria poate fi definită ca ansamblu disponibilităților aflate în conturi bancare curente sau / și în casă.*

Obiectivul principal al trezoreriei firmei este optimizarea permanentă a raportului dintre încasările și plățile bănești, adică asigurarea echilibrului financiar la firmă, astfel încât aceasta să-și poată realiza, în condiții raționale și eficiente, obiectivul său de activitate.

După efectuarea operațiunii de previziune a încasărilor și plăților, se procedează la compararea celor două categorii de fluxuri. În consecință, se constată fie deficit, fie excedent de trezorerie. Excedentul de trezorerie reprezintă surplusul de numerar care rezultă din compararea încasărilor cu plățile. Situația în care plățile prevăzute să aibă loc într-o anumită perioadă sunt mai mare decât încasările proiectate pentru perioada respectivă, la firmă se înregistrează deficit de trezorerie, care periclitează starea de echilibru financiar al acesteia.

Este foarte important ca diferența dintre încasări și plăți să fie pozitivă și suficient de mare, astfel încât să acopere diferențele care apar în activitățile operaționale, financiare și de investiții.

În legătură cu aceasta menționăm, că fiecare firmă comercială trebuie să-și elaboreze bugetul de încasări și plăți pentru a-și menține echilibrul financiar.

Soldul bugetar poate fi pozitiv, aceasta e o stare bună financiară a firmei. Un sold bugetar negativ demonstrează stare de deficit de resurse financiare, care trebuie urgent rezolvată de firmă. Un sold bugetar egal cu zero demonstrează o stare de echilibru financiar la firmă, adică încasările sunt egale cu plățile.

Dar e de menționat, că numerarul entității este în permanență mișcare și foarte rar se poate întâmpla ca intrările să sincronizeze cu ieșirile (plățile), adică să fie o egalitate între ele. Această situație poate fi pe termen scurt.

De aceea, este necesar ca în permanență să se efectueze *analiza fluxului de numerar* și în baza acestor analize,

firma să elaboreze o strategie financiară durabilă, pe termen medii și lung.

Analiza fluxului de numerar în baza modelului Baumol. O componentă importantă a analizei situației financiar-patrimoniale, o constituie cercetarea fluxului de disponibilitate întrucât, în practica economică, se consideră că orice activitate trebuie să "degaje bani" (să genereze venit), să rezulte un surplus de capital față de cel investit în afaceri.

O firmă comercială poate să fie rentabilă, să realizeze profit, dar să nu fie solvabilă, din cauza lipsei de lichidități ca urmare a decalajului dintre încasările și plățile pe care le face în cadrul ciclului financiare.

Vom încerca să definim ciclul financiar, care reprezintă o *succesiune de fenomene financiare, care se realizează în evoluția unui proces de mișcare a banilor, revenind la poziția inițială, dar cu o valoare crescută.*

Ciclul financiar de mișcare a banilor, trecând prin anumite faze coerente și îmbrăcând anumite forme, revin la forma inițială de **bani**, dar având o valoare mai mare, adică generând profit.

În ultimii 30 de ani, în țările dezvoltate din Occident se consideră, că **situația fluxurilor de numerar** este una din principalele situații financiare ale fiecărei firmei.

În Republica Moldova în anul 1998, a fost implementat Raportul privind fluxul mijloacelor bănești, odată cu reformele sistemului bugetar și de contabilitate. La moment situația fluxurilor de numerar **se întocmește și se prezintă în conformitate cu S.N.C Prezentarea situațiilor financiare, pe tipuri de activități.**

Mai sus am indicat, că firmele au nevoie în permanență să dețină numerar.

Mărima soldului optim de numerar pe care trebuie să-l dețină o firmă și care ar minimiza, pe de o parte, pierderile ce apar atunci când firma se confruntă cu insuficiența de numerar, pe de altă parte, se poate determina prin aplicarea modelelor: Baumol și Miller-Orr.

Modelul Baumol¹ a fost elaborat în 1952, și echilibrează costul de oportunitate reprezentat de valoarea câștigurilor ce s-ar fi putut obține dacă numerarul ar fi fost investit în valori mobiliare pe termen scurt cu costurile de tranzacție provenite fie din investiții de numerar în titluri de plasament, fie de vânzarea valorilor mobiliare pentru a intra în posesia numerarului necesar pentru operarea afacerii. Determinarea soldului optim de numerar începe cu identificarea costului pe care întreprinderile le suportă, atunci când achiziționează numerarul și care pot fi legate de obținerea unui împrumut sau realizarea valorii mobiliare.

Acest model echilibrează costul de oportunitate care apare ca urmare a deținerii de numerar cu costul de tranzacție suportate atunci când se achită fondurile.

Modelul lui Baumol este simplu, care presupune că nu există grad de nesiguranță privind fluxurile de numerar și de aceea, se preocupă numai de cererile de numerar pentru tranzacții.

Modelul lui M. Miller și D. Orr este un model mai sofisticat, care include gradul de nesiguranță.

Pentru a înțelege mai bine modul în care anumite variabile influențează nivelul optim al numerarului, minimizând riscurile firmei, vom încerca să **demonstrăm modelul lui BAUMOL.**

După cum menționează Baumol, în toate cazurile firma va decide de câți bani are nevoie pentru deservirea tranzacțiilor. Reieșind din aceasta, Baumol presupune că „firma a determinat că vârsămintele de numerar vor fi de 10 000 dolari SUA anual; aceasta înseamnă că:

$T = 10\,000$ dolari. Dacă comanda de numerar este în valoare de 1250 dol.SUA, atunci firma va face 8 comenzi pe an sau, altfel spus, o comandă la fiecare 6,5 săptămâni.

$$(10\,000 / 1250 = 8 \text{ comenzi};$$

$$52 \text{ săptămâni} / 8 = 6,5 \text{ săptămâni /comanda}).$$

Dacă o comandă este în valoare de 2500 dolari, se vor face 4 comenzi pe an, sau o dată la fiecare 13 săptămâni.

$$(10\,000 / 2500 = 4 \text{ comenzi};$$

$$52 \text{ săptămâni} / 4 = 13 \text{ săptămâni} / \text{comanda}).$$

Această ordine-comandă, plata cheltuielilor, și din nou comanda - poate fi prezentată grafic mai jos (vezi graficul „Modelul Baumol pentru cererea de numerar”.

Exemplu de calcul pentru determinarea valorii optime a comenzii de numerar după modelul lui BAUMOL:

Formulele de calcul utilizate de Baumol pentru determinarea valorii optime a comenzilor de numerar C_{numerar}

$$C = \sqrt{\frac{2FT}{K}}, \text{ unde:} \tag{1}$$

C – comenzi de numerar

F – costul suportat de o comandă de numerar (costuri de „brokeraj”)

K% - rata dobânzii anuale

T – cheltuieli ce trebuie făcute în numerar

Pentru exemplificare, Baumol a luat următoarele variabile:

T = 1800000 \$

F = 25 \$ pe comandă

K = 10% anual

Comanda de numerar se determină după cum urmează:

¹ Baumol, William J.; Tobin, James (1989). "The Optimal Cash Balance Proposition: Maurice Allais' Priority". *Journal of Economic Literature*. 27 (3): 1160–1162. JSTOR 2726778

$$C = \sqrt{\frac{2(25\$)(180000\$)}{0,10}} = 30000 \$$$

Presupunem că stocul de siguranță este zero, soldul mediu de numerar pentru perioada respective va fi de 15 000 \$.

$$C/2 = 30000\$/2 = 15000 \$$$

Numărul total de tranzacții necesare pe an va fi de $180000 \$ / 30000\$ = 60$ sau puțin mai mult de o tranzacție pe săptămână.

În sfârșit se poate calcula costul total anual de menținere a soldurilor, sau CT

Costul total anual = costul de comandă + costul de deținere

$$CF = F \left(\frac{T}{C} \right) + k \left(\frac{C}{2} \right) \quad (2)$$

$$\text{Adică, } CT = 25\$ \left(\frac{180000\$}{30000\$} \right) + 0,10 \left(\frac{30000\$}{2} \right) = 1500\$ + 1500\$ = 3000 \$$$

Pe baza datelor din acest exemplu, costul total al costului de numerar este de 3000 \$ anual, și acesta este costul minim care se poate obține.

Modelul Baumol pentru cererea de numerar comanda de 1250 \$

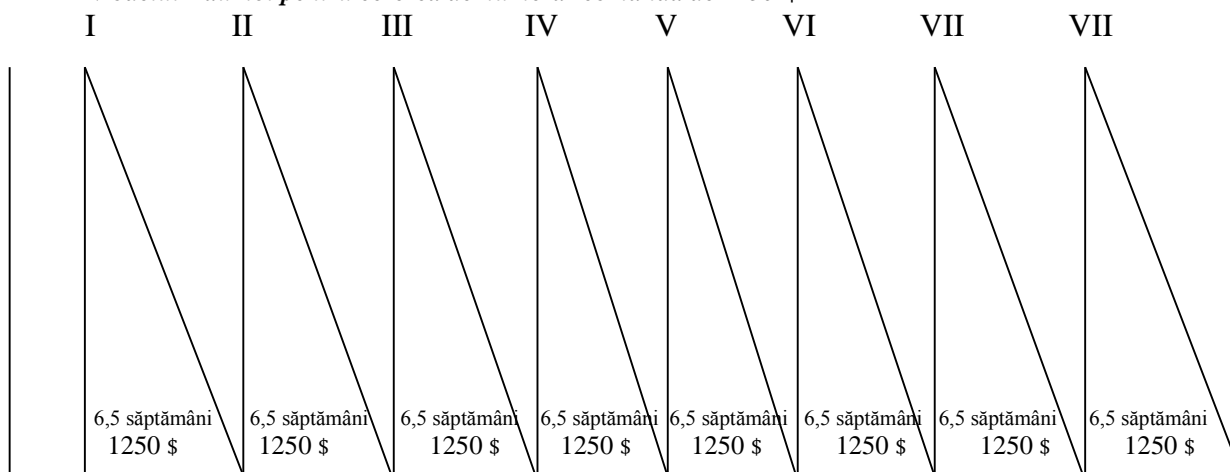

Figura 1. Modelul Baumol pentru cererea de numerar la comanda de 1250 dolari

Sursa: Adaptată după modelul Baumol.

Rezultă că costul unei comenzi = 1250 \$ și 6,5 săptămâni / comandă

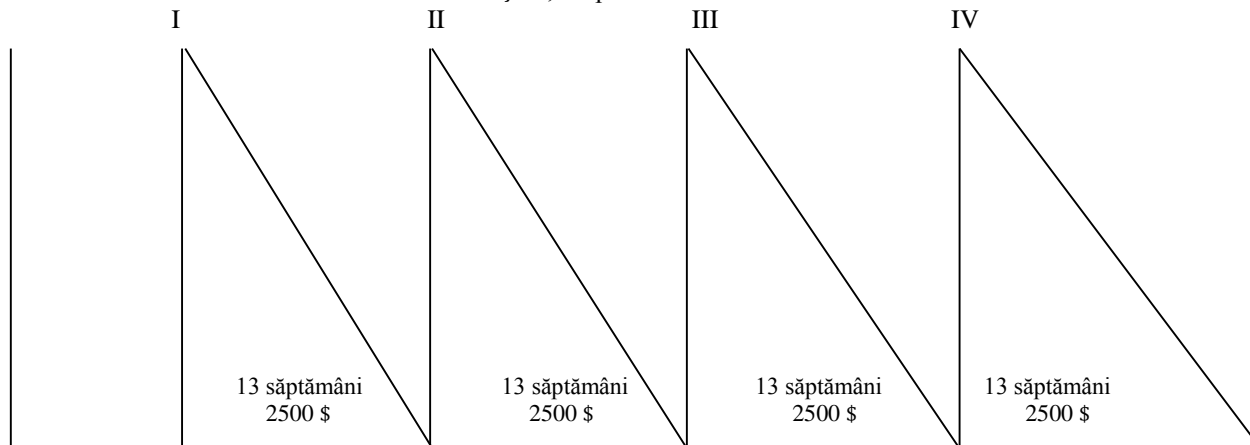

Figura 2. Modelul Baumol pentru cererea de numerar comanda de 2500 \$

Sursa: Adaptată după modelul Baumol.

Rezultă că costul unei comenzi = 2500 \$ și 13 săptămâni/comandă. Astfel, cu ajutorul modelului BAUMOL firma poate să-și planifice necesarul de numerar și numărul comenzilor previzionate în timp.

Concluzii și recomandări. Fluxul de numerar reprezintă diferența dintre intrările (încasările) și ieșirile (plățile) efectuate de o entitate într-o perioadă de timp (zi, lună, trimestru, semestru, an).

1. Obiectivul principal al trezoreriei firmei este optimizarea permanentă a raportului dintre încasările și plățile bănești, adică asigurarea echilibrului financiar la entitate, astfel încât aceasta să-și poată realiza, în condiții raționale și eficiente, obiectivul strategic al dezvoltării economice.

2. Obținerea echilibrului financiar de către firmă este un scop fundamental, dar pentru realizarea lui firma trebuie să aibă o poziție fermă pe piață, iar clienții trebuie aleși în baza anumitor criterii: responsabilitate, onestitate și durabilitate în relațiile dintre firmă și clienți.

3. În cazul obținerii de numerar peste normele admisibile, managerul financiar trebuie imediat să investească aceste mijloace, evitând înghețarea capitalului. Capitalul trebuie să fie mereu în mișcare, generând venit.

4. Reieșind din esența acestui model, recomandăm firmelor să implementeze modelului BAUMOL în scopul minimizării riscurilor firmei.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Standardul Național de Contabilitate „Prezentarea situațiilor financiare” nr. 118 din 06.08.2013
2. Normele pentru efectuarea operațiunilor de casă în economia națională a Republicii Moldova, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.764, din 25.11.1992, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.11, din 30.11.1992;
3. Paul HALPERN, J. FRED WESTON, Eugene F. BRIGHAM. *FINANȚE MANAGERIALE. Modelul canadian*. 1994. ISBN: 0-03-922909-2. /Traducere din engleză în română, 1998, Editura Economică. Pentru versiunea românească ISBN: 973-590-043-2, pag.298.
4. Baumol, William J.; Tobin, James (1989). "The Optimal Cash Balance Proposition: Maurice Allais' Priority". *Journal of Economic Literature*. 27 (3): 1160–1162. JSTOR 2726778
5. Miller M.H. and D. Orr, ‘A model of the demand for money by firms’, Quarterly Journal of Economics (August 1966)
6. Samuelson P.A - *L`economique*, tom.I, 8e Edition, Libr. Armand Colin, Paris, 1953

**CORELAȚIA FLUXURILOR FINANCIARE ÎN REALIZAREA
ECHILIBRULUI FINANCIAR PUBLIC ÎN ROMÂNIA ȘI
REPUBLICA MOLDOVA PRIN PRISMA TREZORERIEI STATULUI**

*Anne-Marie BARTALIS¹, drd.,
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu
Ioana Tatiana STĂNESE², drd.,
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu
Alexandru Cristian DOBRE³, drd.,
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu*

Această lucrare își propune să analizeze nivelul optim la care se realizează echilibrul financiar în procesul elaborării bugetului public național și să evidențieze rolul pe care îl are Trezoreria Statului în realizarea acestui echilibru. Trezoreria Statului, prin funcțiile sale este nu doar gestionar și administrator al fondurilor publice, ci și garant al noilor echilibre, întreaga execuție a bugetului de stat efectuându-se prin intermediul Trezoreriei. Pentru determinarea nivelului optim la care se realizează echilibrul financiar am analizat evoluția bugetului de stat și a PIB-ului României și Republicii Moldova în perioada 2010-2014. Analiza s-a axat pe evidențierea factorilor de influență asupra veniturilor și cheltuielilor bugetului de stat.

Cuvinte-cheie: fluxuri financiare, echilibru financiar, PIB, deficit bugetar, politică bugetar-fiscală, Trezoreria Statului.

This paper aims to analyze the optimum level at which is achieved financial equilibrium in the process of drawing up the national budget and to highlight the role of the State Treasury in achieving this balance. State Treasury, through its functions is not just administrator of public funds but also the guarantor of new equilibriums, the entire execution of the State budget is being carried out through the Treasury. To determine the optimum level at which we analyzed the evolution of the financial balance of the State budget and the GDP of the Republic of Moldova and Romania in the 2012-2014 period. The analysis was focused on demonstration of the factors of influence on the revenue and expenditure of the State budget.

Keywords: financial flows, financial balance, GDP, budget deficit, the budgetary-fiscal policy, State Treasury.

JEL Classification: G17, G18, H20, H29.

Introducere. În procesul complex al elaborării bugetului public național, o problemă importantă este determinarea „nivelului optim, la care se constituie echilibrul financiar”.⁴ Nivelul optim este stabilit în funcție nu doar de mărimea absolută a resurselor financiare, ci și de mărimea relativă a acestora.

După Iulian Văcărel „echilibrul general economic este expresia generalizată a echilibrului material al economiei naționale, a echilibrului forței de muncă și a echilibrului valoric... Echilibrul valoric vizează deopotrivă echilibrul financiar, echilibrul monetar și pe cel valutar, fiecare expresie valorică a echilibrului având o existență de sine stătătoare, dar și raporturi de interdependență cu celelalte forme valorice și nevalorice ale echilibrului general.”⁵ Acest echilibru are ca scop satisfacerea necesităților economiei. Pentru realizarea programului de dezvoltare economică trebuie să se aibă în vedere doar factorii a căror evoluție este previzibilă pentru o anumită perioadă și, de asemenea, trebuie luate în considerare și rezervele de natură financiară, valutară și materială.

Considerații privind bugetul de stat al României și al Republicii Moldova. În bugetul general consolidat sunt cuprinse toate resursele financiare publice. Pentru ca rezultatele să fie cât mai exacte, în stabilirea nivelului echilibrului financiar vom include toate resursele financiare de pe piața internă. Volumul acestor resurse constituie baza construcției bugetare.

Bugetul de stat al României aferent anului 2015 a prevăzut venituri în valoare de 107.413,0 milioane lei, iar pe partea de cheltuieli 126.532,6 milioane lei, cu un deficit în valoare de 19.119,6 milioane lei. Acest deficit reprezintă procentual, 15,11% din programul de cheltuieli aferent bugetului de stat, veniturile asigurând acoperirea unui procent de 84,89% din cheltuielile acestui buget. Acest deficit nu este o excepție a acestui an, ci este mai mult o regulă, având în vedere faptul că încă din anul 2012 nu a existat un an fără deficit. Acesta apare și în estimările anilor următori în proporții tot mai mari și acest fapt ar putea fi, oarecum, îngrijorător, dacă ne raportăm la un echilibru bugetar.

Una dintre cauzele majore care a condus la un deficit bugetar ridicat este creșterea continuă a cheltuielilor cu rambursarea datoriei publice. Scăderea deficitului bugetar, în sine, nu este un factor important al creșterii economice, deoarece mărimea deficitului nu influențează creșterea economică pe termen lung.

Din analiza bugetului de stat al României pe anul 2015 am constatat că la categoria veniturilor din operațiuni financiare acestea au contribuția cea mai mică, în sumă de 6.303 milioane lei, venituri ce constau, în principal, din încasări și din rambursări de împrumuturi. O altă sursă contributivă la formarea veniturilor la bugetul de stat o au veniturile din capital în valoare de 286.591 milioane lei, venituri ce apar în procesul de stingere a creanțelor bugetare. Menționăm că sumele primite de la Uniunea Europeană susțin bugetul de stat în proporție de 10,61%. Cu un procent de aproape 90% în veniturile bugetului de stat, ies în evidență veniturile curente. Datorită importanței acestei categorii de venituri, este necesară o analiză mai detaliată. Bugetul se alimentează din impozite și taxe ale contribuabililor, deci este

¹ Anne-Marie BARTALIS, bartalisa@yahoo.com, tel. 0785295395

² Ioana Tatiana STĂNESE, tatiana@stanese.ro, tel. 0749 886493

³ Alexandru Cristian DOBRE, my_xpress_2005@yahoo.com

⁴ Tatiana Manole, Sofia Scutari, Trezoreria-serviciu al statului de asigurare a echilibrului valoric, Institutul Național de Cercetări Economice, Chișinău, 2014

⁵ Iulian Văcărel, Finanțe publice, Editura Didactică și Pedagogică, București, pag. 622.

evident că sursa de alimentare a veniturilor curente sunt veniturile fiscale. Acestea au o pondere de 93,47% din veniturile curente, și o pondere de 83,3% din veniturile totale ale bugetului de stat. Așadar veniturile fiscale se încasează la bugetul de stat din taxele și impozitele existente la un moment dat în economia țării. Cele mai reprezentative impozite și taxe sunt: TVA, accize, impozit pe profit și impozit pe venit.

Cheltuielile bugetului de stat al României în valoare de 126.532,6 milioane lei sunt destinate cheltuielilor de capital în proporție de 2,23%, operațiunilor financiare în proporție de 2,23%, iar cheltuielilor curente un procent de 95,16%.

Analiza noastră a evidențiat că la capitolul „Venituri”, veniturile curente au ponderea cea mai mare, dar am observat că și în cazul cheltuielilor, cheltuielile curente sunt cele mai cuprinzătoare. Cea mai mare parte a cheltuielilor curente este orientată spre zona de transferuri între unități ale administrației publice, cu un procent de 28,49%. Cheltuielile de personal au o pondere de 16,65%, reprezentând o valoare de aproximativ 20 milioane lei, fiind urmate îndeaproape de cheltuielile privind finanțarea din fonduri externe nerambursabile.

Comparativ, **bugetul de stat al Republicii Moldova** a prevăzut pentru anul 2015 venituri în valoare de 29.152,35 milioane lei moldovenești și cheltuieli în sumă de 32.724,71 milioane lei moldovenești, cu un deficit de 3.572,36 milioane lei moldovenești. Acest deficit reprezintă 10,92% din cheltuieli, veniturile acoperind 89,08% din cheltuielile acestui an.

Ca și în cazul bugetului de stat al României și bugetul de stat al Republicii Moldova are cea mai mare parte a veniturilor reprezentată de veniturile fiscale, cu un procent de 83,16% din veniturile totale. Următoarea sursă de venituri este reprezentată de granturi (interne și externe) în sumă de 2.284,56 milioane lei moldovenești, reprezentand 7,84% din totalul veniturilor, veniturile nefiscale reprezintă doar 5,08% din veniturile totale. Analiza noastră evidențiază că în Republica Moldova, ca și în România, peste 90% din cheltuieli sunt cheltuieli curente. Ambele țări au în 2015 o creștere economică lentă, influențată de: structura exportului, nivelul scăzut al investițiilor în capitalul fix și nu în ultimul rând de structura economiei în ansamblul ei. Pentru a putea vorbi de o creștere economică reală trebuie să se pună accentul pe creșterea producției interne, să se găsească modalități fiabile de scădere a importurilor concomitent cu creșterea exporturilor și nu în ultimul rând să se atragă investiții majore pe termen lung.

Analiza PIB al României și al Republicii Moldova. Considerăm că pentru a avea un volum optim de informații pertinente necesare pentru stabilirea nivelului optim al echilibrului financiar și al proiectării politicii bugetare pe termen lung, trebuie să se creeze un sistem informațional complex, flexibil și accesibil.

În acest scop vom prezenta, în continuare, evoluția PIB-ului atât în țara noastră, cât și în Republica Moldova, în perioada 2010 – 2014. Astfel în Tabelul 1 prezentăm dinamica principalilor indicatori macroeconomici care arată situația reală în Republica Moldova pentru perioada 2010-2014.

Tabelul 1. Produsul Intern Brut al Republicii Moldova, milioane lei moldovenești

Anii	PIB în prețuri curente	Evoluție în % față de anul precedent	Volumul producției industriale prelucrătoare	Volumul producției agricole
2010	71849	118,89	28140,1	19873,0
2011	82174	114,37	33048,0	22120,0
2012	88228	107,37	36362,0	19992,0
2013	99879	113,21	45106,6	23876,9
2014	112050	112,19	52952,4	27712,4

Sursa: Prelucrarea autorilor pe baza datelor Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova și a datelor Biroului Național de Statistică www.mf.gov.md și www.statistica.md

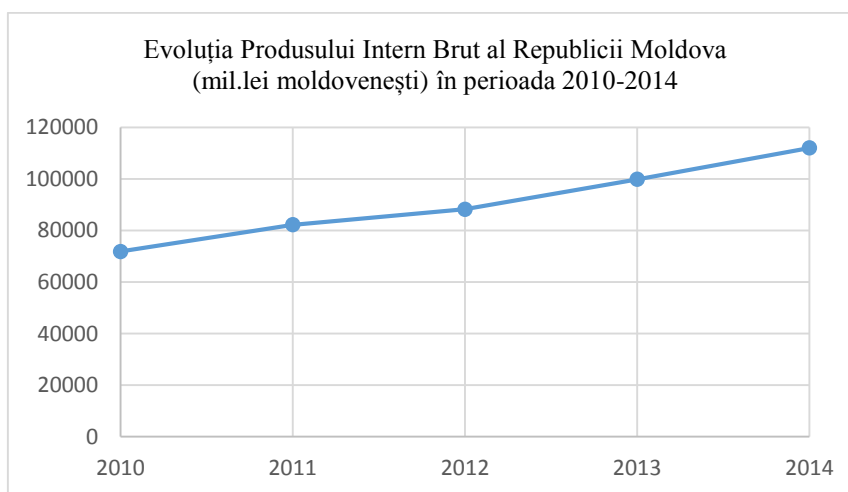

Figura 1. Evoluția Produsului Intern Brut al Republicii Moldova în perioada 2010-2014

Sursa: Prelucrarea autorilor pe baza datelor din Tabelul 1.

În urma analizei datelor din Tabelul 1 și din Figura 1 se observă o evoluție lentă de creștere a PIB-ului în Republica Moldova în perioada 2010-2014, creșterile în prețuri comparabile fiind și mai mici, ca efect al inflației. Creșterea PIB-ului s-a datorat în principal creșterii volumului producției industriale și al producției agricole, acești indicatori asigurând veniturile necesare pentru bugetul public național. Evoluția favorabilă a acestor indicatori a dus la menținerea echilibrului financiar în Republica Moldova. Un alt factor important pentru menținerea echilibrului financiar a fost implementarea de noi politici bugetar-fiscale, monetare și valutare.

Evoluția Produsului Intern Brut în țara noastră în perioada 2010-2014, utilizând același set de indicatori macroeconomici ca și cei utilizați în analiza evoluției PIB în Republica Moldova, este următoarea:

Tabelul 2. Produsul Intern Brut al României, milioane lei

Anii	PIB în prețuri curente	Evoluție în % față de anul precedent	Volumul producției industriale	Volumul producției agricole
2010	533881,1	106,54	29915,7	149258
2011	565097,2	105,85	36363,1	160910,4
2012	595367,3	105,36	27788,8	149324,6
2013	637456	107,07	34402,8	160605,6
2014	667577,4	104,73	31450,9	166040,3

Sursa: Prelucrarea autorilor pe baza datelor Ministerului Finanțelor Publice al României și a datelor Institutului Național de Statistică <http://www.mfinante.gov.ro> și www.insse.ro

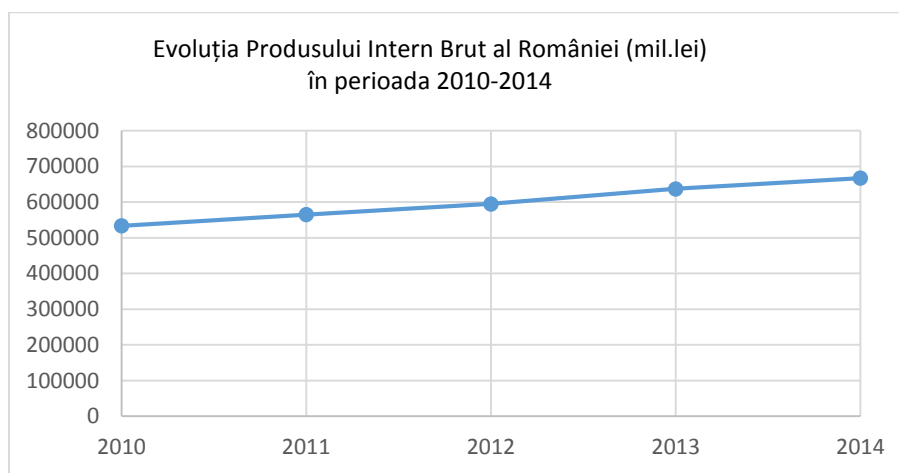

Figura 2. Evoluția Produsului Intern Brut al României în perioada 2010-2014

Sursa: Prelucrarea autorilor pe baza datelor din Tabelul 2.

În urma analizei datelor de mai sus se observă o evoluție lentă de creștere a PIB-ului în țara noastră în perioada 2010-2014. Și în cazul țării noastre, ca și în cazul republicii Moldova, creșterea PIB-ului s-a datorat, în principal, creșterii volumului producției industriale și al producției agricole, acești indicatori asigurând veniturile necesare pentru construcția bugetul public național. Având în vedere asemănările constatate între PIB România și PIB Republica Moldova, în urma unei succinte analize a evoluției PIB-ului în aceeași perioadă, am considerat oportun să evidențiem grafic aceste evoluții.

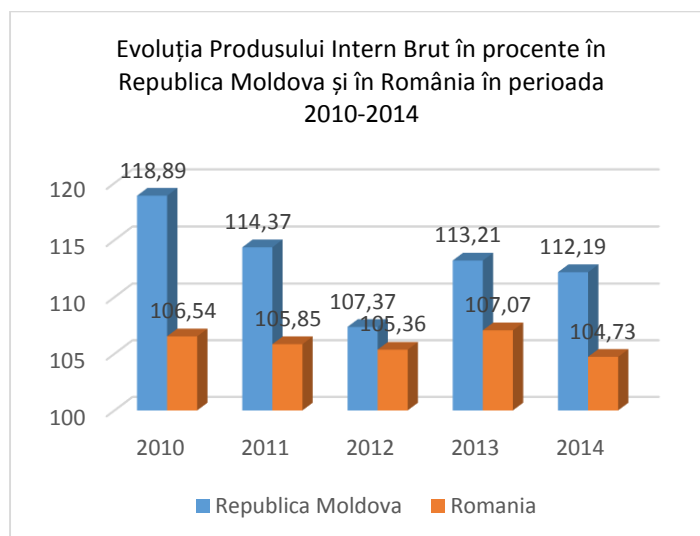

Figura 3. Evoluția Produsului Intern Brut în Republica Moldova și în România în perioada 2010-2014

Sursa: Prelucrarea autorilor pe baza datelor din Tabelul 1 și Tabelul 2.

Deși la prima vedere ritmul de creștere al PIB al Republicii Moldova este mai mare decât ritmul de creștere al PIB-ului României, trebuie luat în considerare faptul că în Republica Moldova rata anuală a inflației pe perioada analizată a fost mai mare decât rata anuală a inflației din România.

Politica bugetar-fiscală are un rol important în dezvoltarea social-economică a țării. Caracterul, particularitățile și eficacitatea politicii de dezvoltare social-economică se reflectă și se exprimă printr-un sistem de indici macroeconomici și sociali. Printre aceștia un rol important îl au următorii parametri: dinamica nominală și reală a PIB-ului țării și a PIB-ului pe cap de locuitor, impactul PIB-ului asupra depășirii disproporțiilor economice și creșterii reale a bunăstării populației; starea de echilibru sau dezechilibru a sistemului bugetar-fiscal care se exprimă în deficitul sau profitul acestui sistem; structura acoperirii deficitului și datorii țării și consecințele de neacoperire a cerințelor sociale strict necesare: corelațiile cantitative dintre indicii macroeconomici nominali și cei reali și impactul lor asupra dinamicii inflației structurii și indicilor de prețuri.

Concluzii. Trezoreria statului, atât în România, cât și în Republica Moldova, are rolul de a asigura echilibrul între fluxurile de intrare și fluxurile de ieșire, astfel asigurând echilibrul financiar al bugetului public. În acest sens trebuie luate măsuri de creștere a eficienței sistemului fiscal prin: simplificarea fiscalității, eliminarea disfuncționalităților și crearea unui sistem fiscal predictibil care să stimuleze mediul economic, investițiile și inițiativa antreprenorială.

În ceea ce privește deficitele bugetare va fi necesară o echilibrare a finanțării deficitului bugetar din surse interne și externe în următorii ani, iar ulterior finanțarea internă va trebui să crească.

Pentru a asigura nivelul optim al echilibrului financiar în perioada următoare vor trebui implementate măsuri care să ducă la creșterea colectării veniturilor bugetare și să asigure un nivel sustenabil pentru cheltuielile publice. De asemenea vor trebui implementate programe bugetare multianuale pe proiecte și programe, care vor aduce economii la buget și vor crește gradul de predictibilitate și eficiență a cheltuielilor publice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Manole Tatiana, Scutari Sofia, *Trezoreria-serviciu al statului de asigurare a echilibrului valoric*, Institutul Național de Cercetări Economice, Chișinău, 2014
2. Ungureanu Mihai Aristotel (coordonator), *Politici și practici financiare*, Editura Universitară, București, 2013
3. Ungureanu Mihai Aristotel (coordonator), *Buget și trezorerie publică- sinteze, aplicații și teste grilă*, Editura Universitară, București, 2015
4. Ungureanu Mihai Aristotel (coordonator), *Buget și trezorerie publică*, Editura Universitară, București, 2011
5. Văcărel Iulian, *Finanțe publice*, Editura Didactică și Pedagogică, București
6. *Legile bugetului de stat ale României 2012-2015*
7. *Legile bugetului de stat ale Republicii Moldova 2012-2015*
8. www.mf.gov.md
9. www.statistica.md
10. <http://www.mfinante.gov.ro>
11. www.insse.ro

**ADAPTATION OF TRADING
PLATFORMS TO DIGITAL AGE**

*Victoria IORDACHI, PhD, Assoc. Prof.,
NIER, Republic of Moldova
Angela TIMUS, PhD, Assoc. Prof.,
NIER, Republic of Moldova*

Scopul principal al acestui studiu este prezentarea celor mai importante principii care sunt luate în considerație de către traderi (în mod special, de către traderi începători) în procesul de alegere a platformei pentru tranzacționare cu instrumente financiare. Una din condițiile pentru adaptarea sistemelor multilaterale de tranzacționare noii ere informaționale este asigurarea unui proces sigur și fiabil de tranzacționare, cu reguli facile de acces pentru toți investitorii. În același timp, pentru a opera eficient, platformele de tranzacționare trebuie să țină pas cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale. A doua parte a studiului prezintă o analiză critică a Sistemului Multilateral de Tranzacționare (M.T.F.) implementat în cadrul Bursei de Valori a Moldovei (BVM). În urma analizei s-au constatat multiple probleme, cu care se confruntă BVM, ce țin de lipsa capacităților practice în procesul de vânzare a valorilor mobiliare, dar și absența operatorilor de piață cu abilități profesionale tehnice, precum și alte obstacole care încetinesc digitizarea acestei instituții. În final, sunt date niște recomandări pentru îmbunătățirea regulilor de tranzacționare în cadrul Sistemului Multilateral de Tranzacționare a BVM.

***Cuvinte-cheie:** Sistemul Multilateral de Tranzacționare, platforma de tranzacționare, contul Demo, broker, trader, marja inițială, instrument financiar.*

The main purpose of the article is to present the most important operating principles, which are considered by traders (especially the novice ones) in the process of selecting the trading platform to trade stocks. One of the conditions for adapting multilateral trading systems to the new information age is ensuring online, safe and reliable trading with easy access rules for all investors. Also, to operate efficiently, it is crucial for trading platforms to keep pace with technological developments. The second part of the study presents a critical analysis of the Multilateral Trading System (MTF) of the Moldova Stock Exchange (MSE). The analysis finds that the Moldova Stock Exchange faces problems related to low development of stock exchange transactions' technology, lack of practical skills in the sale of securities and lack of market operators with professional IT abilities, as well as other obstacles that cease this institution's digital development. Finally, there are given some recommendations for the improvement of trading rules within the Multilateral Trading System of the Moldova Stock Exchange.

***Keywords:** Multilateral Trading Facility, trading platform, Demo account, broker, trader, initial margin, financial instrument.*

***JEL Classification:** G10, G20.*

Introduction. The rise of alternative trading systems on international scale exercised a deep impact on the activity of stock exchanges. Stock exchanges are continuously modernizing their trading platforms due to the harsh competition by off-exchange trading platforms. Beginning in mid 1990s, alternative trading platforms became increasingly famous, allowing market participants to easily trade, thus creating premises to avoid exchanges as trading place. In the United States during the 1960s transactions were made through the so called electronic communication networks (ECNs), while in Europe the spread of ECNs spurred the development of Multilateral Trading Facilities (MTFs) all over the continent as a result of adoption of the Markets in Financial Instruments Directive (MiFID) in November 2007. The Directive has prompted rapid development of MTF platforms, which the same as the ECNs from the United States also aimed at minimizing trading costs for market participants in order to attract new companies to trading platforms, increase liquidity and transparency of transactions.

I. Operating principles of trading platforms in foreign practice

The choice of trading platforms by a trader will depend, first of all, on the specific needs of each individual investor as well as on its own trading strategies. Thus, to operate efficiently, it is crucial for trading platforms to keep pace with technological developments and new business models at international level. One of the conditions for adapting multilateral trading systems to the new information age is ensuring online, safe and reliable trading with easy access rules for all investors, especially for novice traders.

The most important operating principles that are considered by investors are listed below:

1. Trading platform design and architecture. In the last decades, companies which are offering online trading have considerably redesigned their trading platforms to make information more available to their clients. The trading platform is considered the investor's doorway to markets. For traders it is important that the platform and any software is easy to use, is visually satisfying, is offering a variety of technical and/or fundamental analysis tools and orders are easily entered and exited. A well-designed trading platform should have even a "panic" button that closes all open positions, besides "buy" and "sell" buttons. On the other hand, a poorly designed interface could lead to costly order entry mistakes, such as accidentally adding to a position rather than closing it, or going short when the trader wanted to trade long.

Deposit and withdrawal options, as well as deposit bonus offered by trading platforms represent other options that are usually considered by traders. At present, MTFs with a rich historical and practical experience use different deposit and withdrawal systems, such as PayPal, Google Wallet, Paymentwall, ACH payment, bank transfers, credit and debit cards,

bank checks, etc. The minimum deposit margin also is a motivating factor. At the same time, it matters a lot what is the maximum amount that can be withdrawn by the investor. Many trading platforms offer the possibility of free registration as well as other services for which fees and commissions are not charged, as opposed to other platforms within financial institutions, such as fixed-cost banks, entry fees and other payments.

2. Demo account opening is a binary option (a demonstration account) especially for those who invest for the first time. Thus, novice investors have the opportunity to test their trading strategies before the actual transaction begins, without incurring any losses or costs. In foreign practice, many brokers (for example, within the Demo FOREX Platform) offer a free demo account. At the same time, several FOREX platforms offer investors the opportunity to open mini and micro accounts with some initial deposit requirements. Opening a demo account is beneficial and at the same time is indicated before opening a real account, as the client is entered into the trading environment by simulating transactions. Thus, a virtual account gives him the benefit of learning and experimenting with certain trading ideas before applying them on a real account.

Within a demo version, it is not necessary to possess money, while quotations, prices, market changes reflect the real situation on most of the markets and financial instruments. The trader can access and test all functionalities of the platform, including real trading, technical analysis indicators, other information and analyses. In such a way, a novice investor can test his own investment strategies without incurring the risk of losing any real money.

Test platforms allow to better understand the trading rules on markets, as well as characteristics of financial instruments, thus helping the investors within the process of investment decision making in future. The stock market simulator enables to test the most popular types of orders (Stop Loss, Buy Limit, Sell Limit, Sell Stop, Buy Stop, Take Profit, etc.). Also, the investor has the opportunity to develop an empirical understanding of how approaches like the financial leverage or short selling work.

Most common mistakes made by novice traders while trading within a demo version are:

- Risking most of capital within one transaction;
- Not understanding that losses are a natural moment in trading, just as profits are. It is more important to learn how to reduce the value of losses rather than diminish their frequency;
- Operating on losses for a long time, expecting that a trend will eventually reverse;
- Opening up a number of large positions at the same time and not being able to control them.

3. Customer service is another motivating aspect for investors within the decision making process to access a trading platform. For novice investors, the most important is intuitiveness in use and ease in placing orders. Professional investors, on the other side, search for more complex and advanced platforms that will offer a wide range of technical analysis tools. Choosing a broker that will enable the platform by providing a few different ways to trade is also very important.

Important factors are the free 24-hour online accessibility of the customer broker, call center activity, or the availability of live chat, so these small opportunities denote respect and willingness to work with customers, at the same time marking transaction statistics.

4. Leverage and profit margins represent an easy opportunity to trade on the market with a small amount of capital. Generally leverage is very important while trading on the derivatives market, allowing investments to bring higher returns. At the same time, risks should be carefully considered. Even if the direction of price changes was correctly foreseen, it is impossible to strictly predict the moment when the changes will happen. Position taken by trader must be able to survive small price fluctuations. With a high leverage, it is hard to survive small price fluctuations and losses might be incurred on an adverse excursion in market price, even though the trade idea was correct and played out as expected.

5. Types of traded assets: some institutions offer on-line trading platforms with the ability to trade different assets on different markets. Thus, in the case of stock trading, customers are able to view real-time quotes in different markets, and in the case of currencies – the possibility of trading using automatic instruments, graphs and analyzes on the main currency pairs. For indices, the availability of information on the most common indices such as Dow Jones, S & P 500, NASDAQ, GER JPN 30, as well as free access to real-time tariffs on indices is taken into account. If the goods are traded, it is important for the investor to access the goods directly from the on-line platform without the obligation to buy or sell the physical asset. At the same time, an extra benefit for the institution hosting a trading platform is the possibility of forecasting for the market so that the client can correctly determine the buying and selling positions and set the predetermined limits for profit and loss.

Summing up some practices in the operating activity of trading platforms from foreign countries, it is obvious that MTFs should provide modern software solutions that would guarantee: functionality, high order execution speed, high data flow in real time, ensuring availability, integrity and confidentiality of information, easy access and ease of use, automated trading options, technical and fundamental analysis tools, etc.

II. The Multilateral Trading System of the Moldova Stock Exchange

In any developed country, the role of the securities market indicator belongs to the stock exchange, designed to perform the functions of an organized market, ensuring a "meeting place" of supply and demand. In Moldova, this institution is represented by the Moldova Stock Exchange (MSE).

At present, the Moldova Stock Exchange (MSE), despite of some important achievements in the process of its creation and development, still faces problems related to: low development of securities sale technology; poor professional training of market operators, lack of practical skills within the process of selling stocks; low development of education system in the domain of stock exchange transactions.

In the Republic of Moldova, the Moldova Stock Exchange uses a computer assisted program called the Multilateral

Trading System (M.T.F.). According to legislative provisions, MTF is a multilateral system, operated by the MSE, which ensures, in accordance with its own non-discretionary rules, the confrontation of multiple bid/ask orders of financial instruments received from third parties. The M.T.F. can be accessed from the terminals (PC) inside the stock exchange, or by remote access¹. However, some shortcomings in the functionality of the system are obvious:

- The system does not offer services similar to trading platforms from advanced countries. The services offered within the M.T.F. are outdated, and the software solutions used are obsolete. Also, the information infrastructure is poor on the domestic secondary market;

- There is no call center or customer service;

- The members of the M.T.F. have the obligation to provide their stockholders with their own technical conditions in accordance with the requirements of the MSE for the realization of the remote transactions under optimum conditions. Although the National Commission for Financial Market obliges the MSE to ensure online access for the NCFM and brokers, transaction operation supposes physical presence of brokers within the trading sessions;

- If stock exchange members encounter technical difficulties in operating the remote multilateral system, the stock market offers them the possibility to carry out transactions at headquarter within the limit of the number of computers available. In exceptional circumstances where the system operator is unable to record transactions or to issue the final trading report of that day due to incidents arising from the operation of the M.T.F., the executive management of the system operator may decide to cancel all transactions in day or part thereof with the agreement of the NCFM. Also, the remote access is determined by the unconditional observance of all the requirements established by the exchange;

- The M.T.F.'s timetable is reduced (from 10:00 to 13:30 Monday to Friday inclusive, excluding the days declared as legal holidays), so live chat and live data exchange is not possible with other platforms from foreign countries. The President of the MSE is entitled to modify this timetable in the cases necessary for the proper conduct of transactions on M.T.F. Any changes to the trading session schedule are announced to the M.T.F. in advance, at least one working day, and are reported to the NCFM. The executive management of the system operator is also entitled to decide to suspend, reduce, extend or modify the program and the trading session in exceptional cases such as natural disasters, the fall of the national telecommunications system or the supply and / or transmission of electricity, or the fall of the M.T.F. support infrastructure;

- Trading session still implies bureaucratic procedures. The President of the MSE appoints the Chairman of the trading session, who will also exercise the functions of the M.T.F.'s Administrator: operating in the system and announcing the opening and closing of the trading session, overseeing the observance of the rules of order and discipline during the trading session. Also, the Chairman has the right to exclude from the trading room persons who have an inappropriate behavior to the standards imposed by the system operator. Although this peculiarity represents a disadvantage for market participants in Moldova, according to European Directive *“Regulated markets and MTFs are not obliged to operate a ‘technical’ system for matching orders and should be able to operate other trading protocols including systems whereby users are able to trade against quotes they request from multiple providers. A market which is only composed of a set of rules that governs aspects related to membership, admission of instruments to trading, trading between members, reporting and, where applicable, transparency obligations is a regulated market or an MTF within the meaning of this Regulation and the transactions concluded under those rules are considered to be concluded under the systems of a regulated market or an MTF”*² bureaucratic procedures are somehow accepted within legal norms;

- Concerning the authorization of listing of securities in M.T.F., the executive management of the system operator or NCFM may order a temporary suspension of its quotations, if it considers that this measure is necessary to protect investors or to maintain public confidence in the integrity of the stock market.

According to stock exchange, statistics, only a quarter of joint stock companies that are admitted to the Stock Exchange are traded. However, this does not mean that within societies there is no continued struggle for action and no owners change. According to the opinion of the President of the Moldova Stock Exchange, Mr. Corneliu Dodu, these processes are not open and less transparent methods are applied, including the dispersal of the opponent's package through extra emission, the assignment of rights based on court decisions, the contribution to shares in the social capital of another company. Thus, this local specificity does not contribute to the development of the market itself³.

Fairness of transactions in the multilateral system is ensured by an information technology auditing or consulting company that should annually evaluate system functionality, but the results of the expertise are not presented to the general public and it is not clear if audit reports formally exist. The executive management of the system operator may suspend or reduce the schedule and duration of the trading session in some exceptional cases (for example, the fall of the national telecommunications system, the power supply or the fall of the information infrastructure of the M.T.F.). At the same time, capital market legislation allows the management of the MSE to cancel all transactions, if the system operator is not able to record transactions for some justified reasons or to issue the final trading report of that day due to incidents occurring in the operation of the M.T.F. However, these cases may in certain circumstances create opportunities for fraudulent practices and thus diminish transparency and public confidence in the integrity of the stock exchange.

¹ Definition is presented in the Rules of Multilateral Trading Facility within the Hotărîre cu privire la eliberarea autorizației de sistem multilateral de tranzacționare nr. 60/8 din 13.11.2015, published in Monitorul Oficial nr. 311-316/2261 from 20.11.2015

² REGULATION (EU) No 600/2014 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) No 648/2012, P (7)

³ Interview of Mr. Corneliu Dodu, the President of the MSE, <http://agora.md/stiri/1955/directorul-bursei-de-valori-din-moldova--despre-dezechilibrele-pe-piata-autohtona>

Conclusions

The implementation of the concept of M.T.F. on the Moldovan capital market undoubtedly represents a new step the process of domestic capital market internationalization. The new regulatory framework, although imperfect, offers opportunities for the modernization of the stock exchange transactions in the future. Still, the Moldova Stock Exchange remains limited only to a small group of financial institutions and legal entities, while natural persons avoid to participate within transactions.

In the Republic of Moldova there is no viable long-term development strategy for the local stock market and it is regrettable that the competent public authorities are not interested in promoting and consolidating stock exchange transactions in the context of digital age and democratization of world capital markets. Thus, the chances for the internationalization of the MSE are ambiguous, also lack of investments hamper the perspectives of its digital transformation.

To improve trading mechanism within the M.T.F. of the MSE, the following recommendations would be appropriate:

➤ The administration of the Moldova Stock Exchange should develop efficient procedures for recruitment of specialists and training of personnel in order to promote the creation of electronic trading system and its active use by market makers.

➤ A great attention should be paid to design and architecture of the trading platform:

▪ Creation of an intelligent and modern electronic trading platform and its active promotion among natural persons.

▪ Providing a demo version of the platform which would be easily accessed and operated by novice investors.

Promotion of electronic trading with stocks should be part of educational program within economic specialties at universities, as well as an extended promotional campaign in mass media.

▪ Trading platforms should keep evidence of their electronic systems trading, especially information on main decisions, systems' properties, testing methodologies, results of tests and periodic reviews. Recordings must be sufficiently detailed to enable the competent authorities to monitor compliance with the relevant obligations of the trading platform.

▪ Trading platforms should inform the competent authorities in accordance with surveillance measures in of any significant risk, which may affect the proper management of operations and the major incidents in the system in case of materializing those risks.

➤ The mechanism of transactions' registering should be improved within the MSE.

➤ There should be created a flexible communication network, which would inform all market participants on prices and transaction volumes.

➤ National authorities should elaborate a complex strategy of capital market development in Moldova in order to reestablish the investors' trust in institutional structures and to attract population within stock exchange transactions. Population needs to be informed on the possibilities of active and efficient trading on the secondary capital market. This will be possible only with the promotion of electronic trading platforms and a strong educational campaign.

REFERENCES

1. IORDACHI, V., ROȘCA, M. Implementation of financial derivatives on the capital market of Republic of Moldova. În: Journal of Financial and Monetary Economics – Annual Review, Annual International Scientific Conference 3rd Edition Financial and Monetary Economics – FME 2015, October 2015, Bucharest, Romania, p. 135-142, ISSN 2392 – 9685, ISSN-L 2392-9685;
2. Hotărîre cu privire la eliberarea autorizației de sistem multilateral de tranzacționare nr. 60/8 din 13.11.2015, publicat în Monitorul Oficial nr. 311-316/2261 din 20.11.2015;
3. Hotărîre cu privire la eliberarea licenței de operator de piață și a autorizației de piață reglementată Societății pe acțiuni “Bursa de Valori a Moldovei” nr.23/3 din 08.05.2015, publicat în Monitorul Oficial nr. 115-123/758 din 15.05.2015;
4. Lege privind piața de capital nr.171 din 11.07.2012, publicat în Monitorul Oficial nr. 193-197/665 din 14.09.2012;
5. REGULATION (EU) No 600/2014 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) No 648/2012, available on <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0600>
6. Tranzacții on-line la Bursa de Valori București prin platforma StockHit, disponibil pe http://www.bursa.ro/advertorial-tranzactii-on-line-la-bursa-de-valori-bucuresti-prin-platforma-stockhit-79820&s=piata_de_capital&articol=79820.html.
7. <http://agora.md/stiri/1955/directorul-bursei-de-valori-din-moldova--despre-dezechilibrele-pe-piata-autohtona>

ANALIZA NATURII ȘI STRUCTURII CONCURENȚEI PE PIAȚA CREDITELOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Angela BELOBROV¹, dr., conf. univ.,
Academia de Studii Economice a Moldovei

Concurența, mai mult decât alte modalități de organizare a activităților economice, oferă stimulente adecvate pentru ca furnizorii să satisfacă cererea consumatorilor pentru servicii accesibile și de înaltă calitate. Obiectivul studiului este de a caracteriza natura și structura concurenței pe piața creditelor din Republica Moldova cu aplicarea metodei indicilor statistici. Studiul realizat a evidențiat faptul că piața creditelor și segmentele acesteia sunt caracterizate de concentrare ridicată. Rezultatele obținute în baza aplicării indicelui Herfindahl-Hirschmann relevă că în Republica Moldova niciunul dintre segmentele pieței creditului nu este caracterizat de concurență perfectă și niciunul dintre segmentele pieței creditului nu corespunde criteriilor piețelor concurențiale, doar episodic pe unele unele segmente ale pieței creditului a fost înregistrată concentrare ce corespunde criteriilor piețelor concentrate, în timp ce pe marea majoritate a segmentelor pieței creditului au fost înregistrate grade înalte de concentrare. Acest fapt ce indică asupra necesității ca sectorul bancar, în particular, și cel financiar, în general, să fie obiectul unei permanente monitorizări din partea autorității de concurență.

Cuvinte-cheie: concurență, concurență efectivă, contestabilitate, Indicelui Herfindahl-Hirschmann.

Competition, more so than other means of organizing economic activities, provides the proper incentives for suppliers to meet consumers' demand for affordable, high quality services. The objective of this study is to characterize the nature and structure of competition within the credit market in the Republic of Moldova through application of Statistical Index Method. The study revealed that the credit market and its sub-markets are characterized by high degree of concentration. The Herfindahl-Hirschmann indexes show that no one of the credit market segments in the Republic of Moldova is characterized by perfect competition and no one of the credit market segments meet the criteria of the competitive markets, only episodically some of the sub-markets have been registered values which corresponds to the criteria of the concentrated markets, while on the majority of segments of the credit market were recorded high degrees of concentration. At the least this indicates a need for permanent monitoring by the competition authority of the banking sector, in particular, and the financial sector, in general.

Keywords: competition, effective competition, contestability, Herfindahl Hirschman Index.

JEL Classification: D41

Introducere. Sectorul bancar, în special în țările în dezvoltare, printre care se numără și Republica Moldova, reprezintă nucleul sistemului financiar.

Băncile comerciale furnizează numeroase servicii financiare cât menajelor, atât firmelor, dar și sectorului public. În calitate sa de intermediari fi nancieri, băncile facilitează plățile și canalizarea fondurilor financiare între creditori și debitori. Băncile acumulează fonduri financiare prin acceptarea de depozite de la menaje și firme (creditori) și acordă credite populației și firmelor (debitorilor) din resursele depozitare formate.

Ca regulă, activele băncilor sunt constituite în principal din credite și obligațiuni, iar partea cea mai mare a pasivelor o reprezintă depozitele. Suplimentar veniturilor tradiționale obținute din marjele de dobânzi, băncile obțin venituri/ colectează fonduri prin impunerea de taxe, tarife și comisioane pentru numeroase servicii financiare auxiliare.

Din punct de vedere metodologic analiza naturii și structurii concurenței pe piața creditelor trebuie să includă analiza a trei factori promordialii și determinativi ai concurenței în sectorul financiar:

1. Concurența;
2. Contestabilitatea;
3. Concurența efectivă.

Aceste trei concepte sunt alternative, așa cum în realitatea economică se întâlnesc situații în care pe o piață ce pare a fi extrem de competitivă reieșind din rezultatele analizei structurale cantitative, concurența poate totuși să nu fie eficientă.

Precizări teoretico-metodice. Subiectul concurenței a început să fie analizat în economie în scrierile mercantiliștilor (secolul al XVII-lea), care au crezut că concurența a avut loc între națiuni prin intermediul comerțului internațional.

Adam Smith este citat cel mai frecvent ca fiind printre primii savanți care au introdus conceptul de concurență, ce era analizat prin prisma factorilor ce promovează în mod obișnuit bunăstarea economică globală a majorității societății. Mai mult decât atât, Adam Smith i-a oferit context prin contrastarea concurenței cu monopolismul și a notat că concurența "disciplinează" și "reglementează" comportamentul firmelor [6].

În sensul larg răspândit „concurența” este rivalitatea dintre vânzătorii care încearcă să atingă astfel de obiective, cum ar fi creșterea profiturilor, cota de piață și volumul vânzărilor prin modificarea elementelor mixului de marketing: preț, produs, distribuție și promovare.

În conformitate cu prevederile legislației naționale, în articolul 4 din Legea concurenței (nr.183/2012) **concurența** ca noțiune autonomă este definită drept rivalitate economică, existentă sau potențială, între două sau mai multe întreprinderi independente pe o piață relevantă, când acțiunile lor limitează efectiv posibilitățile fiecăreia dintre ele de a influența unilateral condițiile generale de circulație a produselor de pe piața respectivă, stimulează progresul tehnico-științific și creșterea bunăstării consumatorilor.

¹© Angela BELOBROV, belobrov_angela@yahoo.com

Termenul „**contestabilitate**” reprezintă o caracteristică esențială a piețelor concurențiale. Se consideră că pentru ca o piață contestabilă să existe, trebuie să existe obstacole mici la intrarea și ieșirea de pe piață, astfel încât noii furnizori să poată intra pe piață pentru a furniza concurență suplimentară furnizorilor deja stabiliți.

Teoria piețelor contestabile, asociată în primul rând cu promotorul său William J. Baumol, afirmă că există piețe deservite de un număr mic de întreprinderi care sunt, totuși, caracterizate de echilibru competitiv (și prin urmare, cu output-uri de bunăstare dorite) din cauza existenței potențialilor pretendenți de a intra pe piață într-un termen scurt [1].

Urmare a unei vaste documentări în domeniu, realizate în contextul prezentei cercetări, considerăm că o piață contestabilă este una în care sunt îndeplinite următoarele condiții:

1. nu există bariere la intrare sau ieșire;
2. nu există costuri irecuperabile (sunk costs) (costuri care nu mai pot fi recuperate, în cazul în care noul intrat iese ulterior de pe piață);
3. toate întreprinderile, atât cele existente cât și cele potențiale, au acces la aceeași tehnologie de producție;
4. există informații perfecte privind prețurile, disponibile tuturor consumatorilor și firmelor;
5. participanții pot intra și ieși de pe piață înainte ca operatorii actuali să poată ajusta prețurile.

Spre deosebire de concurența perfectă, o piață contestabilă poate avea orice număr de firme (inclusiv una sau mai multe), iar aceste firme nu trebuie să fie creatoare de piață (market maker). Analiza piețelor contestabile este concepută pentru cazurile în care existența economiilor de scară exclude un număr mare de concurenți.

De-al lungul timpului și în diverse contexte se operează cu diverse forme ale concurenței, ca regulă adăugându-se un adjectiv la noțiunea de bază. Adam Smith a operat cu noțiunea de concurență "liberă". Prin folosirea cuvântului "liber" Smith a subliniat ideea că competiția pe care el și-a imaginat-o era una pe care indivizii și firmele ar putea intra liber să concureze pentru patronajul consumatorilor [3]. Mai târziu, economiștii au ajuns să îmbine concurența cu cuvântul "perfect".

În prezent modelul "concurenței perfecte" este inclus ca concept standard și obligatoriu de studiat pentru studenții de la specialitățile economice, și se referă la echilibrul piețelor caracterizate de intrarea perfect liberă, vânzarea de către firme mici a unui produs sau serviciu omogen, și cumpărători și vânzători perfect informați [4].

Conceptul de **concurență efectivă** (effective competition) a fost propus inițial de John Maurice Clark, sub denumirea de "**concurență funcțională** (workable competition)" [2], ca o alternativă "funcțională" la teoria economică a concurenței perfecte, deoarece concurența perfectă este rar observată în lumea reală.

Clark a subliniat trei trăsături cheie ale concurenței:

1. rivalitatea dintre vânzători;
2. "opțiunea liberă" a cumpărătorilor de a cumpăra de la furnizori alternativi;
3. eforturile întreprinse de către vânzători pentru a fi egali sau a depăși atractivitatea ofertelor altora.

În realitatea economică, chiar dacă pot exista mulți concurenți pe o piață, concurența este eficientă în practică numai dacă consumatorii sunt capabili:

- să facă alegeri raționale și informate între concurenți;
- să facă alegeri la prețuri scăzute ale tranzacțiilor. Ambele pot acționa pentru a limita concurența efectivă.

În prezent în legislația în vigoare a mai multor state ale lumii se operează cu conceptul de **concurență loială**, în cele mai dese cazuri se face referință la concurența neloială. Spre exemplu, în legislația națională, articolul 3 „Principiile de bază ale concurenței” din Legea concurenței (nr.183/2012) stipulează că (1) statul asigură libertatea activității de întreprinzător, **protecția concurenței loiale** și apărarea drepturilor și intereselor întreprinderilor și ale cetățenilor contra practicilor anticoncurențiale și concurenței neloiale; (2) este interzis întreprinderilor să-și exercite drepturile în vederea restrângerii concurenței și lezării intereselor legitime ale consumatorului. În articolul 4 concurența neloială este definită ca reprezentând orice acțiune, realizată de întreprinderi în procesul concurenței, care este contrară uzanțelor oneste în activitatea economică.

În Federația Rusă, reglementarea concurențială are la bază Legea privind protecția concurenței din 26.07.2006 Nr. 135-Ф3 [8], articolul 1 al căreia stipulează că legea determină baza organizatorică și juridică pentru protecția concurenței, inclusiv prevenirea și suprimarea activităților monopoliste și concurenței neloiale ș.a. Iar în articolul 2.1 , intitulat „Concurența neloială (Недобросовестная конкуренция)” sunt descrise cazurile de suprimare a concurenței loiale.

Legislația concurențială din statele membre ale Uniunii Europene și cele semnate ale acordurilor de asociere la UE, inclusiv Republica Moldova, sunt fundamentate pe Titlul VII „Norme comune privind concurența, impozitarea și armonizarea legislativă” din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) [7]. Mai mult decât atât, în corespundere cu art. 103, alin. 2 (c) din TFUE, UE are prerogativa să precizeze, dacă este cazul, domeniul de aplicare a articolelor 101 și 102 în diferitele ramuri economice. Precizăm că articolele 101 și 102 sunt articolele de bază din Capitolul 1 „Regulile de concurență” ale Titlului VII.

Reieșind din particularitățile pieței bancare și a naturii concurenței pe această piață, considerăm că trebuie autoritatea de concurență din Republica Moldova trebuie să precizeze reglementările specifice pentru industria financiară.

Stabilirea fundamentelor metodologice privind analiza naturii și structurii concurenței pe piața bancară. În esența sa, businessul bancar nu este o afacere omogenă, ci un conglomerat de afaceri diferite, iar concurența se desfășoară mai degrabă pe segmente ale pieței bancare decât pe generic între firme, cum se întâmplă tradițional pe majoritatea piețelor de mărfuri și servicii.

În acest context, principalele funcții tradiționale ale băncilor fiind: (1) acumularea și mobilizarea capitalului bănesc; (2) intermedierea în operațiunile de creditare; (3) efectuarea decontărilor și plăților; (4) crearea instrumentelor de plată/banilor de credit; (5) gestiunea activelor și investițiilor și (6) consulting-ul în domeniul financiar și nu numai (ne referim aici la spectrul serviciilor oferite clienților private-banking), concurența trebuie analizată și cercetată pe fiecare dintre piețele și segmentele enumerate. În practică băncile interacționează cu diverși clienți, piețe și produse pe fiecare segment al pieței

bancare, clasificate în funcție de natura concurenței.

Prin urmare, pentru realizarea unei cercetări metodologic argumentate în vederea înțelegerii naturii condițiilor concurențiale din industria bancară, este necesară concentrarea pe date statistice ce caracterizează segmente ale piețelor strict definite și relevante. Obiectivul prezentei cercetări fiind analiza naturii și structurii concurenței pe piața creditelor din Republica Moldova, precizăm pentru o bună justificare metodologică urmează:

- să identificăm piețele relevante la nivelul produsului, definite în cazul analizat ca segmente ale pieței bancare. În acest scop urmează să ne concentrăm pe produsele de credit, analizându-le din punct de vedere al produselor pe care consumatorul le consideră interschimbabile sau substituibile datorită caracteristicilor, prețurilor și utilizării acestora;
- să identificăm piețele relevante la nivel geografic;
- pe fiecare dintre segmentele piețelor enumerate să identificăm concurenții reali, incluzând aici cât instituțiile non-bancare (organizațiile de microfinanțare, asociațiile de economii și împrumut, companiile de leasing ș.a.), alte instituții non-financiare care acordă diverse tipuri de împrumuturi și sub diverse forme (inclusiv vânzarea în rate a bunurilor și serviciilor, imobilelor etc.); cât și alte instituții ce operează pe piața financiară etc,
- să calculăm cotele de piață, care ne-ar oferi informații relevante privind puterea de piață;
- să determinăm gradul de concentrare a pieței în baza a diverși indici de concentrare, dintre care cei mai frecvenți utilizați ar fi ratele de concentrare (C3, C4, C50) și indicele Herfindahl-Hirschmann (IHH);

Rezultatele obținute la calcularea IHH urmează a fi interpretate în modul următor:

Concurență perfectă	Piață concurențială	Piață concentrată	Piață cu grad înalt de concentrare	Monopol
≈ 0	<1000	$1000 \leq IHH \leq 1800$	≥ 1800	≈ 10.000

- să identificăm dacă participanții pe piața creditului aplică practici anticoncurențiale;
- să identificăm dacă operatorii care dețin poziții dominante nu fac abuz de poziție dominantă ș.a.

Realizarea acestor obiective în primul rând necesită un volum vast de date statistice relevante, indicatorii agregați nefiind suficienți.

Evaluarea concurenței pe piața creditelor acordate de băncile licențiate din Republica Moldova. Băncile licențiate din Republica Moldova au caracter universal, adresându-se persoanelor fizice și juridice.

Concurența se realizează la nivelul mai multor categorii de produse, cât și pe zone geografice, în funcție de prezența în teritoriu a unităților teritoriale ale băncilor, băncile mari acoperind întreg teritoriul țării, iar băncile mici concentrându-se în capitala țării, în municipii, centre raionale și localități cu o densitate a populației ridicată.

Din perspectiva serviciilor oferite, principalele piețe relevante se pot structura astfel: piața creditului de consum, piața creditului comercial, piața creditului ipotecar, piața depozitelor la termen, piața serviciilor de cont curent, piața serviciilor de cont de economii, piața depozitelor pe termen scurt, piața de factoring, piața de leasing financiar, piața monetară interbancară.

Sectorul bancar moldovenesc este caracterizat de o concentrare ridicată, gradul de concentrare majorându-se din momentul retragerii la 16.10.2015 a licențelor Băncii de Economii S.A., BC „Banca Socială” S.A. și B.C. „Unibank” S.A.

Astfel la sfârșitul anului 2016, cea mai mare cotă de piață, în funcție de indicatorul „Total portofoliu de credite” cu valoarea de 27,25%, îi aparține BC „Moldova-Agroindbank” SA, pe locul doi plasându-se BC „Moldindconbank” SA ce deține cota de 25,68%, fiind urmată de BC „Victoriabank” SA. cu cota de 13,22%, BC „Mobiasbancă - GroupeSociete Generale” SA cu 9,74% și BC „Banca de Finanțe și Comerț” SA cu 8,51% (locul 5).

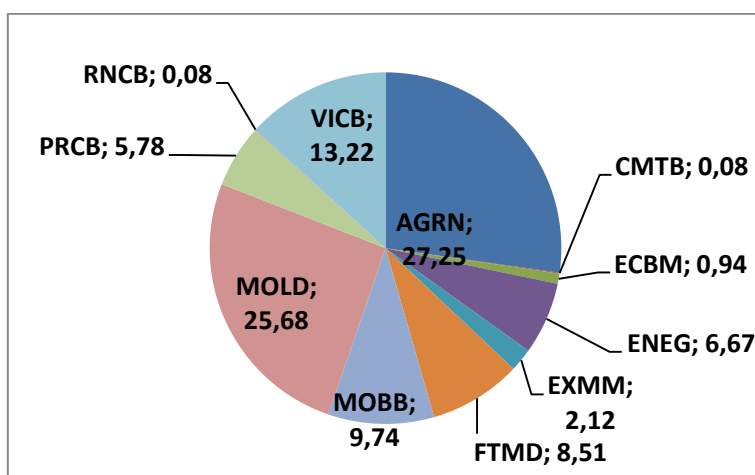

Figura 1. Cotele de piață pe piața creditelor acordate de băncile Licențiate din Republica Moldova, anul 2016

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor BNM. Abrevierile reprezintă codurile BIC ale băncilor, după cum urmează: AGRN - BC „Moldova-Agroindbank” SA, CMTB - BC „Comerțbank” SA, ECBM - BC „EuroCreditBank” SA, ENEG - BC „Energbank” SA, EXMM - BC „Eximbank - GruppoVeneto Banca” SA, FTMD - BC „Banca de Finanțe și Comerț” SA, MOBB - BC „Mobiasbancă - GroupeSociete Generale” SA, MOLD - BC „Moldindconbank” SA, PRCB - BC „ProCredit Bank” SA, RNCB - BCR Chișinău SA, VICB - BC „Victoriabank” SA.

Pe piața creditelor bancare principalii 3 jucători dețin peste 60% din piață pe parcursul ultimilor 3 ani. Această tendință de concentrare caracterizează, de altfel, toate piețele din sectorul bancar.

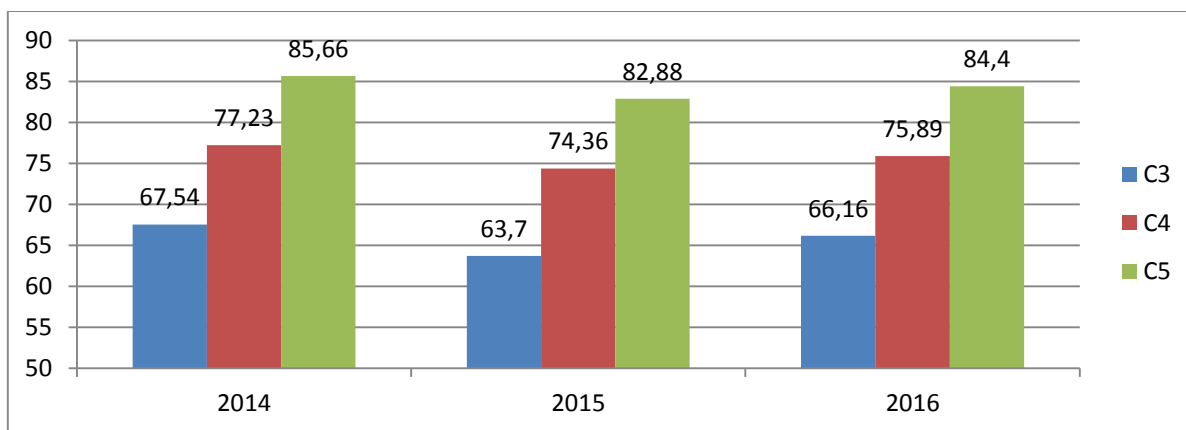

Figura 2. Evoluția concentrării pe piața creditelor acordate de băncile licențiate din Republica Moldova

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor BNM. Abrevierile reprezintă indicii de concentrare, după cum urmează: C3 –suma cotelor de piață ale celor mai mari trei participanți, C4 - suma cotelor de piață ale celor mai mari patru participanți, C5 - suma cotelor de piață ale celor mai mari cinci participanți.

Indicatorii prezentați în figura 2 arată că sectorul bancar moldovenesc este caracterizat de un grad înalt de concentrare, indicele C3 înregistrând valoarea de peste 60%, C4 aproximativ 75% și C5 peste 80% pe parcursul ultimilor 3 ani. În anul 2016 s-a observat o tendință de majorare a tuturor indicilor de concentrare, comparativ cu anul precedent.

La realizarea analizei segmentelor pieței creditelor de consum și a creditelor acordate sectorului IMM, trebuie luate în considerație și creditele acordate de instituțiile financiare nebankare (IFNB), ponderea cărora pe piețele menționate înregistrează tendință crescătoare pe parcursul ultimilor ani, fapt ce indică asupra unei exercitări a unei puteri de piață posibil semnificative.

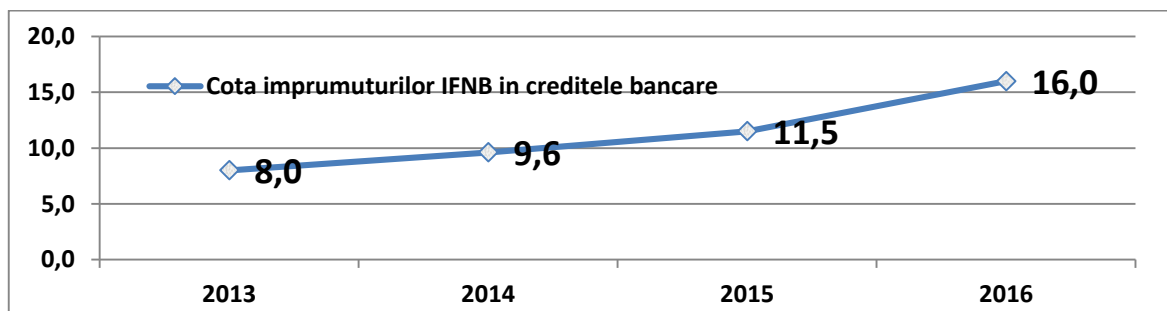

Figura 3. Evoluția ponderii împrumuturilor instituțiilor financiare nebankare în totalul creditelor acordate de băncile licențiate din Republica Moldova

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor CNPF, BNS, BNM.

Date prezentate în figura 3 indică asupra unei creșteri semnificative a creditelor acordate de IFNB, ponderea acestora în totalul creditelor acordate de băncile licențiate dublându-se pe parcursul ultimilor 3 ani, respectiv în anul 2016 a constituit 16% față de 8% în anul 2013.

Obținerea indicatorilor individuali privind volumul, prețurile și condițiile produselor vândute pe piața creditelor, în calitate de obiect de studiu al prezentei cercetări, solicită un amplu volum de muncă nu doar din partea cercetătorului, dar în special din partea operatorilor pe piața creditului de a livra date analitice și sintetice privind produsele și serviciile vândute, fapt imposibil de realizat în condițiile unei cercetări cu scop științific realizate de un cercetător individual.

Prin urmare, în continuare vom realiza cercetarea utilizând datele statistice disponibile publicului larg livrate de către Banca Națională a Moldovei. Ne vom axa pe cea mai detaliată informație privind structura portofoliului de credite în total pe sistemul bancar., utilizând datele prezentate în baza de date interactivă a BNM, compartimentul „Statistica supravegherii bancare”, sub-compartimentul „Clasificarea portofoliului de credite pe ramuri”.

Cu regret, Comisia Națională a Pieței Financiare, care este autoritatea publică ce reglementează, autorizează și monitorizează activitatea participanților la piața financiară nebankară, nu prezintă informații privind structura portofoliilor de credite a instituțiilor monitorizate conform aceleași clasificări și compilate conform aceluiași principii și reguli contabile, ca și BNM, fapt ce nu ne permite realizarea cercetării cu respectarea tuturor principiilor metodologice.

În figura 4 este prezentată analiza structurală a portofoliului total de credite ale băncilor din Republica Moldova.

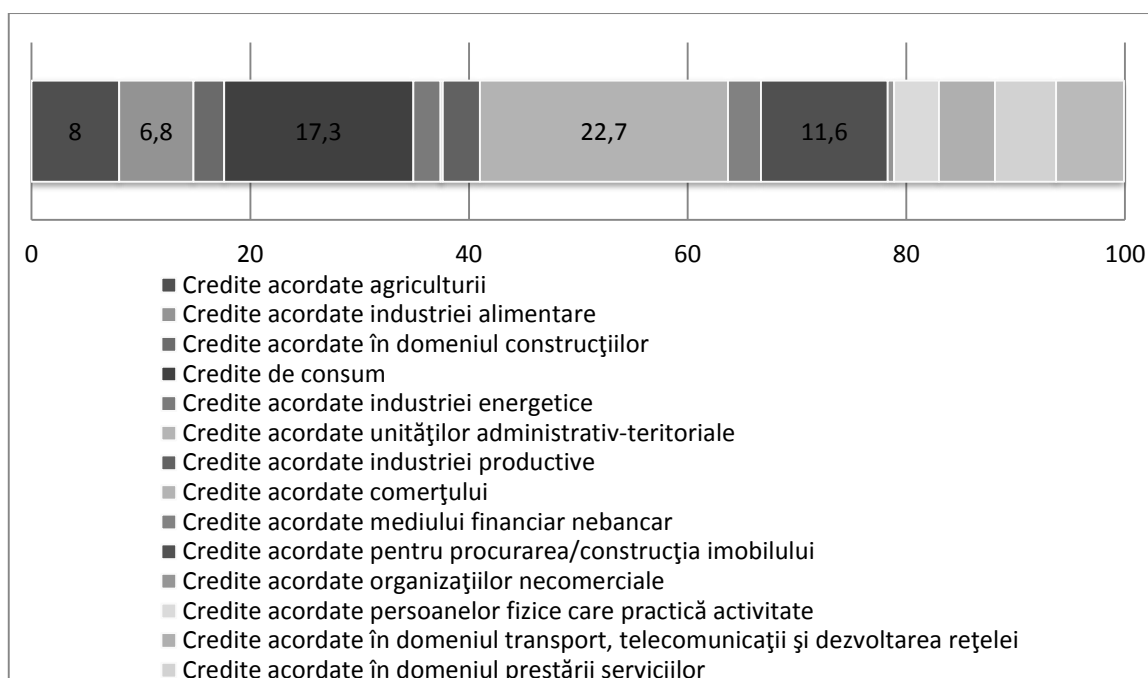

Figura 4. Structura portofoliului de credite acordate băncile licențiate din Republica Moldova după destinația creditelor, 2016

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor BNM.

Conform datelor BNM, cele mai mari ponderi în portofoliul total o au următoarele categorii de credite:

- Creditele acordate comerțului cu o pondere de 22,7% în total;
- Creditele de consum cu o pondere de 17,3% în total;
- Creditele acordate pentru procurarea/construcția imobilului cu o pondere de 11,6% în total;
- Credite acordate agriculturii cu o pondere de 8,0;
- Credite acordate industriei alimentare cu o pondere de 6,8%.

La prima etapă a cercetării concentrarea pe piețe și segmente ale pieței creditului a fost analizată în baza indicilor de concentrare C3, C4 și C5.

Evoluția indicelui C3 segmente ale pieței creditului în anii 2014-2016 este prezentată în tabelul 1.

Tabelul 1. Dinamica indicelui C3 pe segmente ale pieței creditului

Denumirea indicatorului	2014	2015	2016
C3 bazat pe creditele acordate agriculturii	69,60	75,95	73,07
C3 bazat pe creditele acordate industriei alimentare	59,01	69,10	69,84
C3 bazat pe creditele acordate în domeniul construcțiilor	81,60	86,35	81,01
C3 bazat pe creditele de consum	83,13	86,97	86,15
C3 bazat pe creditele acordate industriei energetice	87,21	98,08	90,21
C3 bazat pe creditele acordate unităților administrativ-teritoriale /instituțiilor subordonate unităților administrativ-teritoriale	82,03	97,57	89,99
C3 bazat pe creditele acordate industriei productive	54,13	67,45	64,44
C3 bazat pe creditele acordate comerțului	60,72	65,48	61,61
C3 bazat pe creditele acordate mediului financiar nebancar	75,78	84,71	80,59
C3 bazat pe creditele acordate pentru procurarea/construcția imobilului	62,68	63,46	65,63
C3 bazat pe creditele acordate organizațiilor necomerciale	100,00	100,00	100,00
C3 bazat pe creditele acordate persoanelor fizice care practică activitate	76,40	73,17	66,34
C3 bazat pe creditele acordate domeniul transportului, telecomunicațiilor și dezvoltării rețelei	70,84	76,15	66,74
C3 bazat pe creditele acordate în domeniul în domeniul prestării serviciilor	74,24	76,92	76,98
C3 bazat pe Alte credite acordate	67,54	63,70	66,16
C3 bazat pe Total portofoliu de credite	61,81	67,33	64,52

Sursa: Calculat de autor în baza datelor BNM, preluate din Baza de date interactivă/Statistica supravegherii bancare/Clasificarea portofoliului de credite pe ramuri.

Disponibil online la: <http://www.bnm.md/bdi/pages/reports/drbs/DRSB12.xhtml;jsessionid=4f0e6db741d42d4f7c1c624222f2>

Datele prezentate în tabelul 2 arată că există concentrații semnificative pe segmentele pieței creditului în Republica Moldova.

Indicele C3 calculat în baza indicatorului „ Total portofoliu de credite” constituia respectiv 61,81%, 67,33% și 64,54% în anii 2014, 2015 și 2016, care se apreciază ca fiind foarte moderat.

Mai mult decât atât, pe mai multe segmente s-au înregistrat concentrări foarte mari. Spre exemplu:

- pe segmentul „Credite acordate organizațiilor necomerciale”, C3 a constituit în anii 2014-2016 câte 100%;
- pe segmentul „Credite acordate unităților administrativ-teritoriale /instituțiilor subordonate unităților administrativ-teritoriale”, C3 a constituit în anii 2014-2016, respectiv 82,03, 97,57 și 89,99%.

Pe segmentele cu ponderea cea mai mare în portofoliu, creditele acordate comerțului, creditele de consum și creditele acordate pentru procurarea/construcția imobilului, în anul 2016 C3 constituia respectiv aproximativ 62%, 86% și 66%, ceea ce denotă că toate aceste segmente sunt caracterizate de grade înalte de concentrare.

Nivelul indicilor se apreciază ca unul foarte ridicat și autoritatea de concurență ar trebui să monitorizeze în permanentă situația pe piața creditelor din perspectiva comportamentului celor mai mari competitor.

În baza datelor disponibile am determinat indicele Herfindahl-Hirschmann (IHH) pe segmente ale pieței creditului pe parcursul ultimilor 3 ani:

Tabelul 2. Dinamica Indicelui Herfindahl-Hirschmann (IHH) pe segmente ale pieței creditului

Denumirea indicatorului	2014	2015	2016
IHH bazat pe creditele acordate agriculturii	2198	2199	2006
IHH bazat pe creditele acordate industriei alimentare	1725	2272	2513
IHH bazat pe creditele acordate în domeniul construcțiilor	2860	2982	2425
IHH bazat pe creditele de consum	3022	3131	2896
IHH bazat pe creditele acordate industriei energetice	2721	3348	3368
IHH bazat pe creditele acordate unităților administrativ-teritoriale /instituțiilor subordonate unităților administrativ-teritoriale	4053	5133	3113
IHH bazat pe creditele acordate industriei productive	1340	1913	1679
IHH bazat pe creditele acordate comerțului	1707	1881	1712
IHH bazat pe creditele acordate mediului financiar nebancar	2248	3069	2744
IHH bazat pe creditele acordate pentru procurarea/construcția imobilului	1749	1753	1795
IHH bazat pe creditele acordate organizațiilor necomerciale	5733	5077	9863
IHH bazat pe creditele acordate persoanelor fizice care practică activitate	3090	2406	1840
IHH bazat pe creditele acordate domeniul transportului, telecomunicațiilor și dezvoltării rețelei	2114	2253	1998
IHH bazat pe creditele acordate în domeniul în domeniul prestării serviciilor	2207	2335	2429
IHH bazat pe Alte credite acordate	1917	1803	1828
IHH bazat pe Total portofoliu de credite	1632	1859	1811

Sursa: Calculat de autor în baza datelor BNM, preluate din Baza de date interactivă/Statistica supravegherii bancare/Clasificarea portofoliului de credite pe ramuri.

Disponibil online la: <http://www.bnm.md/bdi/pages/reports/drsb/DRSB12.xhtml?jsessionid=4f0e6db741d42d4f7c1c624222f2>

Rezultatele obținute relevă că în Republica Moldova *niciunul dintre segmentele pieței creditului nu este caracterizat de concurență perfectă, și niciunul dintre segmentele pieței creditului nu corespunde criteriilor piețelor concurențiale* (cu IHH <1000).

Calculare arată că episodic pe unele unele segmente ale pieței creditului a fost înregistrată concentrare ce corespunde *criteriilor piețelor concentrate* (valoarea IHH plasându-se în intervalul $1000 \leq IHH \leq 1800$).

Astfel în anul 2014 pe segmentele pieței creditelor acordate industriei alimentare, creditelor acordate industriei productive, creditelor acordate industriei productive, creditele acordate pentru procurarea/construcția imobilului și creditelor acordate comerțului indicele Herfindahl-Hirschmann a înregistrat valori sub 1800.

În anul 2016 doar pe două segmente ale pieței creditelor, cele acordate industriei productive și a creditelor acordate comerțului indicele Herfindahl-Hirschmann a înregistrat valori sub 1800.

Cele mai înalte valori ale IHH au fost înregistrate pe 2 segmente ale pieței creditelor bancare:

- pe segmentul „Credite acordate organizațiilor necomerciale”, unde IHH a constituit în anii 2014-2016, respectiv 5733, 5077 și 9863;
- pe segmentul „Credite acordate unităților administrativ-teritoriale /instituțiilor subordonate unităților administrativ-teritoriale”, unde IHH a constituit în anii 2014-2016, respectiv 4053, 5133 și 3133.

Pe segmentele cu ponderea cea mai mare în portofoliu, creditele acordate comerțului, creditele de consum și creditele acordate pentru procurarea/construcția imobilului, în anul 2016 IHH constituia respectiv 1712, 2896 și 1795, ceea ce denotă că toate aceste segmente sunt caracterizate de grade înalte de concentrare.

Concluzii. Cercetările în domeniul concurenței de piață bancară, la nivel național, sunt puține, tangențiale și nu reflectă totalitatea problemelor cu care se confruntă astăzi instituțiile bancare în ceea ce privește schimbarea caracterului concurenței, a naturii relațiilor de piață și a impactului cadrului regulatoriu asupra mediului concurențial în care activează băncile din Republica Moldova pe parcursul ultimului deceniu, marcat profund de înăsprirea cerințelor prudențiale la nivel internațional (transpuse în continuare și la nivel național) urmare a crizei financiare internaționale din anul 2008.

Studiul realizat a evidențiat faptul că sectorul bancar moldovenesc, și în particular piața creditelor și segmentele acesteia, sunt caracterizate de concentrare ridicată, fapt ce indică asupra necesității ca sectorul bancar să fie obiectul unei permanente monitorizări din partea autorității de concurență.

La sfârșitul anului 2016, cea mai mare cotă de piață, în funcție de indicatorul „Total portofoliu de credite” cu valoarea de 27,25%, îi aparține BC „Moldova-Agroindbank” SA. Indicele C3 calculat pentru piața creditelor și segmentele acesteia denotă despre prezența unor concentrări moderate (peste 60%) pe toate segmentele.

Rezultatele obținute în baza aplicării indicelui Herfindahl-Hirschmann relevă că în Republica Moldova niciunul dintre segmentele pieței creditului nu este caracterizat de concurență perfectă și niciunul dintre segmentele pieței creditului nu corespunde criteriilor piețelor concurențiale (cu $IHH < 1000$). Doar episodic pe unele unele segmente ale pieței creditului a fost înregistrată concentrare ce corespunde criteriilor piețelor concentrate ($1000 \leq IHH \leq 1800$), pe marea majoritate a segmentelor pieței creditului fiind înregistrate grade înalte de concentrare, având cazuri în care IHH se apropie de situații monopol, ca ex. pe segmentul creditelor acordate organizațiilor necomerciale pe care în anul 2016 IHH a constituit 9863.

În același timp, în condițiile în care activitatea băncilor moldovenești este marcată de eforturi susținute în vederea conformării la cerințele prudențiale tot mai ridicate legate de implementarea prevederilor acordului Basel III, instituțiile ce activează în segmentul non-bancar se bucură de reglementări reduse și de fapt se bucură de o ascensiune simțitoare și și-au mărit simțitor prezența pe piața creditelor.

Generalizând datele și calculele prezentate, concluzionăm că piața creditelor din Republica Moldova prezintă caracteristici specifice situației de oligopol colusiv perfect. Prin urmare autoritatea de concurență urmează să elaboreze reglementări specifice pentru piața bancară și să monitorizeze continuu situația pe această piață pentru a evita situația în care concentrarea și puterea de piață a unor jucători ar putea distorsiona puternic în viitor concurența în sector și determina, pe această bază, creșterea influenței băncilor foarte mari și mari în detrimentul participanților mici și mijlocii.

Deopotrivă urmează să fie analizată și situația în sectorul ne-bancar și de cercetat care sunt piețele relevante pe care instituțiile de microfinanțare, asociațiile de economii și împrumut, companiile de leasing concurează cu băncile. Aspectul cel mai important de analizat în aceste situații este impactul reglementărilor și măsura în care acestea distorsionează concurența efectivă pe anumite segmente.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Baumol, William J. Contestable Markets: An Uprising in the Theory of Industry Structure. In: The American Economic Review, Vol. 72, No. 1, Mar., 1982, pp. 1-15. Disponibil online: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.470.8509&rep=rep1&type=pdf>
2. Clark, J. M. Toward a Concept of Workable Competition. In: The American Economic Review, Vol. 30, No. 2, Part 1, 1940, pp. 241-256.
3. Dennis, K. G. Competition in the History of Economic Thought. New York: Arno Press, 1977. Citat după: Baskoy, Tuna. The Political Economy of European Union Competition Policy: A Case Study of Telecommunication Industry. New York, 2007. Disponibil online: <https://books.google.md/books?isbn=1135890145>
4. Katz M. L.; Rosen, H. S. Microeconomics (3rd ed.), IL: McGraw-Hill. 1998, pp.327-331.
5. Legea concurenței nr.183/2012 din 11.07.2012 Disponibil online: <http://lex.justice.md/md/344792/>
6. Smith, Adam. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Books I, II, III, IV and V. 1937. Edited by S. M. Soares. Copyright ©2007 MetaLibri. Disponibil online: https://www.ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf
7. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene din 25 martie 1957. Disponibil online: <http://www.monitoruljuridic.ro/act/tratat-din-25-martie-1957-privind-functionarea-uniunii-europene-versiune-consolidata-emitent-act-international-publicat-n-jurnalul-144990.html>
8. Федеральный закон от 26.07.2006 N 135-ФЗ (ред. от 29.07.2017) "О защите конкуренции". Disponibil online: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_61763/

**ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ
В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И КРИЗИСА**

**Василий ЩЕРБАТЮК¹ доктор экономических наук,
конференциар, Европейский Университет Молдовы**

Под влиянием множества внутренних и внешних факторов рыночная экономика Республики Молдова и ее первичные (низовые) звенья – предприятия (организации) уже длительное время развиваются неудовлетворительно. Это обуславливает актуальность, необходимость и важность совершенствования и повышения эффективности экономического анализа, а также разработки его научной системы, которой посвящена эта статья. В ней дана краткая характеристика глобализации и анализа финансово-хозяйственной деятельности, его основных видов и информационной базы. Внесены и обоснованы предложения по дальнейшему совершенствованию аналитической работы и учетного отражения хозяйственных операций в системе корпоративного управления.

Ключевые слова: *многомерный статистический и сравнительный анализ, сопоставимость данных, счета бухгалтерского учета, Международные стандарты финансовой отчетности, Закон об экономическом анализе, его международный и национальные стандарты.*

Under the influence of many internal and external factors, the market economy of the Republic of Moldova and its primary (grass-roots) links – enterprises (organizations) have been developing unsatisfactorily for a long time. This determines the relevance, necessity and importance of improving and improving the effectiveness of economic analysis, as well as the development of its scientific system, which this article is devoted to. It gives a brief description of globalization and analysis of financial and economic activity, its main types and information base. Proposals have been made and justified to further improve the analytical work and the counting of business transactions in the corporate governance system.

Keywords: *multidimensional statistical and comparative analysis, comparability of data, accounting records, International Financial Reporting Standards, Law on Economic Analysis, its international and national standards.*

JEL Classification: *F60, P51.*

Современный этап социально-экономического развития Республики Молдова тесно связан с глобализацией, кризисом и характеризуется дальнейшим укреплением рыночных отношений, усилением евроинтеграционных процессов и переходом на международные стандарты финансовой отчетности. Глобализация представляет собой интеграцию рынков труда, капитала, ресурсов, технологий, товаров и услуг, позволяющая индивидуумам и корпорациям достигать любой точки мира быстрее и дешевле, находить те сферы, где заработная плата минимальна, налоги не значительны, государственное регулирование минимально. Она базируется на дерегуляции и приватизации национальных экономик с целью укрепления их конкурентоспособности и увеличения привлекательности для иностранного капитала.

Решая вопрос о вхождении в глобальный мир, необходимо максимально точно определить, что даст оно той или иной стране, не превысят ли потери потенциальной выгоды. Прямые инвестиции транснациональных корпораций не всегда дают однозначно позитивный результат. Финансовые ресурсы, привлекаемые за счет процесса глобализации, «убегают» так же быстро, как и приходят.

Процессы глобализации глубоко проникают в жизнь всех стран и в предстоящие годы они, несмотря на установление целого ряда ограничительных законов, только усилятся. Важную роль в этом сыграют транснациональные корпорации, которые представляют собой хозяйственные объединения, состоящие из головной (родительской, материнской) компании и зарубежных предприятий. Головная компания контролирует деятельность входящих в объединение предприятий путем владения долей (участием) в их капитале.

В XXI веке наблюдается беспрецедентный размах внешнеэкономической деятельности транснациональных корпораций. Они во многом определяют динамику и структуру производства, уровень конкурентоспособности на мировом рынке товаров и услуг, а также международное движение капитала. По национальной принадлежности почти все крупнейшие транснациональные корпорации относятся к трем экономическим центрам планеты – США, Европейский Союз и Япония. В целом глобализация экономики стимулирует развитие общества, но одновременно ведет к несправедливости и неравноправию.

В этих условиях важное значение имеет экономический анализ (анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятий). Являясь действенным средством познания рыночной экономики, взаимосвязей и взаимозависимостей между различными показателями, он позволяет дать объективную оценку развития бизнеса, выявить новые эффективные технологии производства и научно-технические решения, а также способствует повышению конкурентоспособности хозяйствующих субъектов различных форм собственности. Как отмечают канадский и австралийский экономисты К. Фляйшер и Б. Бенсуссан, «анализ – это многофункциональная, мультидисциплинарная комбинация научных и ненаучных процессов, с помощью которых индивид интерпретирует данные или информацию для предложения значимых результатов. Он используется для установления взаимосвязей, оценки тенденций и моделей, выявления расхождений в исполнении и ... для выявления и оценки возможностей, доступных организациям» [7, с. 34].

Экономический анализ представляет собой комплексное изучение разнообразной (фактической, плановой,

¹ © Василий ЩЕРБАТЮК, v.scerbatiuc@mail.ru

нормативной) информации о соответствующем объекте управления. Только при ее наличии возможен анализ и, наоборот, его проведение исключается при отсутствии тех или иных данных. Таким образом, анализ финансово-хозяйственной деятельности неразрывно связан с информацией и направлен на нее. Он существует объективно, выполняет многоцелевую функцию и занимает промежуточное место между сбором информации и принятием научно обоснованных управленческих решений. Однако любой экономический анализ в значительной степени субъективен и носит творческий характер, хотя и предусматривает проведение количественных расчетов, построение моделей, проведение выборок, выявление тенденции и др. Применяя различные методы и процедуры анализа, можно не только получить различные результаты, нередко противоречащие друг другу, но и «обосновать» заранее желаемые выводы. Результаты аналитических процедур, как и собственно анализ, не должны абсолютизироваться, их не следует рассматривать как неоспоримые аргументы, обосновывающие принятие того или иного решения. Чаще всего эти результаты целесообразно дополнить различными неформализуемыми субъективными оценками.

Как известно, современная рыночная экономика Республики Молдова представляет собой множество хозяйствующих субъектов, каждый из которых в соответствии с действующим законодательством регулярно составляет и представляет в Национальное бюро статистики бухгалтерскую отчетность. Она включает весьма большой состав разнообразных экономических показателей, всесторонне характеризующих финансово-хозяйственную деятельность предприятий и организаций. Таким образом, в масштабах всей страны ежегодно формируется огромный массив разнородной экономической информации, который требуется глубоко и всесторонне анализировать с целью получения объективных оценок и выводов, выявления закономерностей развития и повышения эффективности общественного производства.

Эффективное решение вышеуказанных задач неразрывно связано с дальнейшим развитием и широким использованием многомерного статистического анализа. Он представляет собой различные методы классификации и снижения размерности многомерного пространства (кластерный, дискриминантный, компонентный, факторный) и позволяет получать принципиально новую и весьма ценную информацию. Однако этот вид экономического анализа в Республике Молдова, в отличие от многих зарубежных стран (США, Российская Федерация, Китай, Япония, Германия, Франция, Украина, Беларусь и др.), как правило, не изучается в высших учебных заведениях и не применяется в теории и практике статистики, макро- и микроэкономического анализа; это относительно новый, малоизвестный и весьма редкий (экзотический) метод исследования социально-экономических явлений и процессов. Поэтому представляются весьма необходимыми и актуальными исследование теоретических, организационно-методических и методологических основ многомерного статистического анализа и его практическое применение в нашей стране. Правомочность и обоснованность такого вывода подтверждается дополнительно еще и тем, что она присоединилась к Болонской декларации, предусматривающей сближение и гармонизацию систем высшего образования стран Европы с целью создания единых образовательных стандартов.

Наше исследование также показывает, что на протяжении почти 60 лет в многочисленной специальной литературе существуют такие два вида экономического анализа деятельности предприятий как внутрихозяйственный и сравнительный [1, 4, 6, 11, 20 и др.]. Однако при этом достаточно подробно раскрываются методики проведения только первого из них, а второй полностью игнорируется, что нельзя признать нормальным и потому требуется изменить.

Являясь универсальным и весьма эффективным методом познания рыночной экономики, сравнительный анализ способствует успешному решению многокритериальных задач и помогает определить потенциальные возможности предприятий, выявить среди них лучшие, средние, отстающие и обанкротившиеся. Его проведение на основе данных других стран дает возможность изучить национальные различия в организации и качестве труда, производительности, себестоимости одноименных видов продукции, выявить причины этих различий, установить производства, развитие которых экономически целесообразно или нецелесообразно в том или ином регионе мира. Такой анализ способствует разработке оптимальных вариантов и направлений международного разделения труда, специализации и кооперирования производства, что весьма необходимо для развития современного бизнеса в условиях глобализации и кризиса.

Объективные предпосылки необходимости развития теории сравнительного анализа деятельности предприятий и его практического использования сформулированы в экономической теории, являющейся фундаментальной методологической основой всех экономических наук, и в том числе анализа финансово-хозяйственной деятельности. Так, доктор экономических наук профессор Н.А. Шапиро отмечает, что признание «права на различия, понимаемые как положительное разнообразие форм жизни, позволяет выбирать различные варианты решения многих однотипных проблем. Чтобы этот выбор существовал, необходимо сохранять иной строй мышления, институционального устройства и т.д., потому что чем больше вариантов, тем богаче и устойчивее мир. Любой же вид «центризма», «универсализма», «единообразия», «монополизма» губителен для жизни и ущербен в интеллектуальном смысле. Признание многообразия позволяет избежать подобной односторонности. Способность видеть и понимать других помогает лучше понять самих себя... Поэтому для осознания необходимости сосуществования разных «миров» допустим, правомерен и интеллектуально оправдан сравнительный анализ во всех сферах человеческой деятельности, и экономике в том числе» [10, с. 3]. И далее этот экономист делает важный вывод о том, что «изучение опыта применения сравнительного анализа в экономических исследованиях в исторической ретроспективе, не только предопределяется объективными обстоятельствами, т.е. многообразием форм современной экономической жизни, но и интеллектуально оправдывается тем, что методологический потенциал сравнительного анализа на современном этапе развития экономической теории, с одной стороны широко востребован, а с другой – слабо изучен» [10, с. 7].

Сравнительный экономический анализ представляет собой логическое продолжение и дальнейшее углубление внутрихозяйственного анализа. Поэтому в теории и на практике нельзя абсолютизировать один из них и игнорировать другой. Иначе это будет иметь отрицательные последствия. Только одновременное и взаимосвязанное проведение вышеназванных двух видов экономического анализа обеспечит глубокое комплексное исследование финансово-хозяйственной деятельности предприятий. А это весьма актуально в связи с тем, что рынок настойчиво требует рассматривать в качестве товара продукт экономического анализа, учитывать на него спрос и предложения, а также определять сумму затрат на проведение аналитической работы и соотносить ее с полученными доходами. Необходимость проведения сравнительного экономического анализа в современной практике управления является объективной, так как один и тот же вид деятельности осуществляют многие предприятия и уровень хозяйствования на них обычно различный. И она будет постоянной, поскольку в любой отрасли рыночной экономики всегда имеются несколько предприятий, выпускающих одинаковую продукцию, конкурентная борьба, потребность в выявлении и широком распространении передового опыта [19].

Мы считаем, что объективно существует много причин, по которым требуется систематически проводить сравнительный экономический анализ. Основными из них являются:

1. Глобализация и кризисное состояние современной мировой экономики;
2. Жесткая конкурентная борьба и реальная угроза банкротства;
3. Наличие различий в одноименных показателях работы родственных хозяйствующих субъектов;
4. Несовершенство нынешней системы планирования показателей финансово-хозяйственной деятельности;
5. Наличие и необходимость выявления и практического использования текущих и перспективных резервов.

Важным методологическим требованием сравнительного экономического анализа деятельности предприятий является сопоставимость данных. Для ее обеспечения определенное значение имеет Закон о бухгалтерском учете, принятый Парламентом Республики Молдова 27 апреля 2007 г. Статья 6 этого закона требует, в частности, чтобы информация, содержащаяся в финансовых отчетах, соответствовала таким качественным характеристикам, как понятность, релевантность, достоверность и сопоставимость, которые применяются в соответствии с национальными стандартами бухгалтерского учета. Она также допускает в исключительных случаях отклонения от этих качественных характеристик. Однако эти отклонения и определяющие их причины должны быть представлены в пояснительных записках вместе с оценкой их воздействия на активы, обязательства, финансовое состояние, а также на прибыль или убытки хозяйствующих субъектов.

Информационную базу экономического анализа деятельности молдавских предприятий составляет бухгалтерский учет и, в первую очередь, его счета [15-18]. Достоверность их данных в значительной степени зависит от глубокого знания и строгого соблюдения корреспонденции бухгалтерских счетов. Однако она пока представлена только в общем виде и одном нормативном документе – «Общий План счетов бухгалтерского учета», утвержденном приказом Министерства финансов Республики Молдова № 119 от 6 августа 2013 г. и введенном в действие с 1 января 2014 г. Более глубоко и подробно, т.е. системно, этот важнейший методологический и методический учетный вопрос впервые последовательно рассматривается молдавским доктором кандидатом экономики профессором А.Д. Недерицей [5]. В этой связи, мы считаем, что всю корреспонденцию счетов бухгалтерского учета финансово-хозяйственной деятельности предприятий целесообразно представить следующим образом (табл. 1).

Таблица 1. Корреспонденция счетов бухгалтерского учета

Дебетуемые счета	Кредитуемые счета																
	111	...	211	...	311	...	411	...	511	...	611	...	711	...	811	...	836
111		•	•	•		•	•	•	•	•		•					
...	•		•				•		•								
211		•		•		•			•			•				•	
...							•		•		•				•		•
311						•								•			
...					•												
411				•					•				•				
...							•										
511				•								•					
...					•		•		•		•						
611						•											
...																	
711				•											•	•	
...	•		•				•		•						•		
811		•	•	•						•						•	
...			•								•						
836										•							

Данная таблица составлена автором. Из-за ненадобности в нее не включены забалансовые счета бухгалтерского учета, так как хозяйственные операции на них отражаются методом однократной записи.

В табл. 1 жирные точки при пересечении строк и граф соответствующих счетов бухгалтерского учета

указывают на их корреспонденцию. Так, например, счет № 111 «Незавершенные нематериальные активы» корреспондирует со следующими счетами:

➤ по дебету – с кредитом счетов 211 «Материалы», 411 «Долгосрочные кредиты банков», 511 «Краткосрочные кредиты банков» и др.;

➤ по кредиту – с дебетом разных счетов классов 1 «Долгосрочные активы» и 7 «Расходы».

Данная таблица составлена автором. Из-за ненадобности в нее не включены забалансовые счета бухгалтерского учета, так как хозяйственные операции на них отражаются методом однократной записи.

В табл. 1 жирные точки при пересечении строк и граф соответствующих счетов бухгалтерского учета указывают на их корреспонденцию. Так, например, счет № 111 «Незавершенные нематериальные активы» корреспондирует со следующими счетами:

➤ по дебету – с кредитом счетов 211 «Материалы», 411 «Долгосрочные кредиты банков», 511 «Краткосрочные кредиты банков» и др.;

➤ по кредиту – с дебетом разных счетов классов 1 «Долгосрочные активы» и 7 «Расходы».

Эта таблица шахматной формы и размерностью 133 x 133, впервые разработанная нами, в полном объеме, компактно и весьма наглядно показывает сложность и многообразие корреспонденции счетов бухгалтерского учета и их информационные связи, основы формирования информационных потоков и систем на молдавских предприятиях. Кроме того, она, ее практическое использование будут способствовать правильному указанию бухгалтерских проводок по всем темам учета, повышению качества и достоверности разнообразной экономической информации, что позволит правильно исчислять фактическую себестоимость продукции (работ и услуг), различные налоги, а также конечные финансовые результаты.

Дальнейшее проведение, развитие и совершенствование анализа финансово-хозяйственной деятельности субъектов рыночной экономики Республики Молдова тесно связаны с Международными стандартами финансовой отчетности. Они представляют собой достаточно общие и компромиссные варианты, принципы и правила измерения, оценки, отражения и обобщения фактов хозяйственной жизни, закрепляют многолетний опыт ведения бухгалтерского учета и составления отчетности в условиях рыночной конкуренции и сформированы, как результат труда и поиска не одного поколения бухгалтеров-исследователей, представляющих разные научные школы. Эти стандарты носят лишь рекомендательный характер, не являются обязательными для применения и вводятся в добровольном порядке. Они служат основой при разработке новых национальных учетных систем, позволяют при этом значительно сократить время и ресурсы, а также являются важным условием сопоставимости экономических показателей и их доступности для внешних пользователей [3, 4, 8, 11 и др.].

Методологическую основу международных стандартов финансовой отчетности составляют «Принципы подготовки и составления финансовой отчетности», разработанные соответствующим специализированным комитетом. В них, в частности, сформулированы четыре основные качественные характеристики финансовой отчетности, одной из которых является сопоставимость. Раскрывая ее содержание, авторы этих принципов отмечают, что пользователи учетно-экономической информации «должны получить возможность сопоставлять финансовую отчетность различных компаний с целью сравнения их финансового положения, результатов хозяйственной деятельности и изменений финансового положения». Нам представляется неправильной такая формулировка потому, что в ней, во-первых, говорится о сопоставлении с целью сравнения, что является тавтологией, а во-вторых, отождествляются два разных понятия – сопоставимость и сравнение. Сопоставимость – это свойство, одна из характеристик экономических показателей (информации) и обязательное условие, только при наличии которого можно сравнивать один объект с другим. Сопоставимость отчетных данных имеется при соблюдении стабильной учетной политики, определяющей методологию бухгалтерского учета, методы оценки имущества и обязательств, систематизацию операций и фактов хозяйственной жизни, способы их обобщения и представления в отчетности. Сравнение же является одним из общенаучных методов познания и приемов экономического анализа, в процессе которого может изучаться и финансовая отчетность.

В контексте вышеизложенного важно также отметить, что, в отличие от бухгалтерского учета, статистики и аудита, анализ финансово-хозяйственной деятельности в Республике Молдова не имеет законодательного и нормативно-методического обеспечения, что нельзя признать нормальным. И поэтому представляется необходимым разработать, принять и использовать в научно-практической деятельности Закон об экономическом анализе, а также его международный и национальные стандарты. Это будет способствовать ускорению разработки национальной системы анализа финансово-хозяйственной деятельности, повышению его эффективности и качества подготовки специалистов в высших и средних специальных учебных заведениях, обоснованности принимаемых управленческих решений и успешному развитию всех хозяйствующих субъектов национальной евроинтеграционной экономики в условиях глобализации и кризиса.

Кроме того, целесообразно уточнить название научной специальности 522.02 «Бухгалтерский учет; аудит; экономический анализ», так как использование в нем последнего термина является необоснованным. Экономическим называется анализ, который проводится на основании показателей экономических субъектов всех уровней управления – от самого низового, первичного (предприятия) до самого высокого (мировой экономики). Научные работники по вышеуказанной специальности разрабатывают различные проблемы анализа финансово-хозяйственной деятельности, как правило, только предприятий. Они не обладают знаниями и навыками, а следовательно, не могут проводить экономический анализ показателей развития различных отраслей и в целом всей национальной, региональных, континентальных и мировой экономик. Его выполняют и совершенствуют работники соответствующих министерств, ведомств, статистических органов и различных международных

финансовых организаций, а также специалисты по мезо- и макроэкономике. Наше исследование также показывает, что в специальной литературе имеется много предложений по совершенствованию анализа финансово-хозяйственной деятельности различных субъектов, в том числе с использованием ЭВМ, а также экономико-математических методов. И весьма важно знать отдачу соответствующего предложения, каков экономический эффект и польза от него для практики, которая, как известно, является критерием истины. В этой связи, полагаем, целесообразно выделить ряд предприятий, на которых внедрялось бы все то новое, что разрабатывается в области экономического анализа. Аналитические службы таких предприятий должны выступать в качестве главных рецензентов и давать заключения о ценности соответствующих разработок и целесообразности их широкого распространения в отрасли. В результате повысится уровень организации научно-исследовательских работ, появится возможность более глубоко оценивать предлагаемые усовершенствования, а также значительно усилится роль экономического анализа в разработке и обосновании оптимальных управленческих решений в современной хозяйственной практике Республики Молдова.

Анализ финансово-хозяйственной деятельности в Республике Молдова чрезвычайно сильно отстал от уровня развития этой науки в других странах. Об этом свидетельствуют, в частности, следующие факты:

– со времени образования нашей страны и по настоящее время изданы только два учебных пособия по методике экономического анализа в промышленности [2, 9] и не подготовлены книги и диссертации по его теории и анализу финансово-хозяйственной деятельности предприятий (организаций) сельского хозяйства, строительства, транспорта, торговли, общественного питания, здравоохранения, связи, туризма, страхования и др., хотя такие учебные дисциплины длительное время преподаются в национальных высших и средних специальных учебных заведениях;

– за этот же период в других странах (например, Российская Федерация, Украина и Республика Беларусь) опубликованы тысячи учебников, учебных и методических пособий, монографий огромным тиражом [1, 4, 6, 11, 20 и др.] и защищены сотни диссертаций по различным теоретическим, методологическим и организационно-методическим проблемам анализа финансово-хозяйственной деятельности предприятий (организаций);

– в то же время по другим экономическим дисциплинам и наукам (статистика, бухгалтерский учет, аудит, микро- и макроэкономика и др.) в нашей стране издано значительное количество учебных и монографических работ, например по статистике [12-14 и др.].

Такое положение нельзя признать нормальным и его следует срочно исправить. Этому благоприятствует, в частности, недавно проведенная учетная реформа, в результате которой разработаны и с 1 января 2014 г. введены в действие новые Национальные стандарты и Общий план счетов бухгалтерского учета, формирующие информационную базу экономического анализа во всех отраслях современной рыночной экономики Республики Молдова. Практическое использование вышеизложенных выводов и предложений будет способствовать дальнейшему развитию, совершенствованию и оптимизации национальной системы анализа финансово-хозяйственной деятельности предприятий (организаций), повышению ее качества и эффективности, улучшению информационного обеспечения управления, развитию конкуренции и повышению конкурентоспособности, успешному развитию рыночной экономики Республики Молдова в условиях глобализации и кризиса.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: учебник. – М.: Финансы и статистика, 2001.
2. Балануцэ В.П. Управленческий анализ. – Кишинэу, МЭА, 2003.
3. Бернштейн Л.А. Анализ финансовой отчетности. Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1996.
4. Гиляровская Л.Т. и др. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: учебник. – М.: Проспект, 2006.
5. Недерица А. Корреспонденция счетов по учету ... // Contabilitate și audit, № 8, 2016 и последующие номера.
6. Савицкая Г.В. Теория анализа хозяйственной деятельности. – М.: ИНФРА-М, 2007.
7. Фляйшер К., Бенсуссан Б. Стратегический и конкурентный анализ. Методы и средства конкурентного анализа в бизнесе. Пер. с англ. – М.: БИНОМ, 2005.
8. Хелферт Э. Техника финансового анализа. 10-е изд. Пер. с англ. – СПб: Питер, 2003.
9. Цирюльников Н. и др. Анализ финансовой отчетности. – Кишинэу, МЭА, 2005.
10. Шапиро Н.А. Сравнительный анализ: методология и опыт применения в экономических исследованиях: автореф. дис. ... д-ра экон. наук по спец. 08.00.01 «Экономическая теория». – М.: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, 2003.
11. Шеремет А.Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности: учебник. – М.: ИНФРА-М, 2006.
12. Ш
13. Шушу-Цуркан А. Экономическая и инновационная статистика: методологические аспекты и анализ ситуации в Республике Молдова. – Кишинев, Print-Cargo, 2009.
14. Шушу-Цуркан А.Г. Статистика: статистические показатели в исследованиях конкретных макроэкономических процессов: учебник. – Кишинев, UASM, 2009.
15. Щербатюк В.В. Бухгалтерские счета и их Планы в зарубежных странах: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.
16. Щербатюк В.В. План счетов бухгалтерского учета: справочник. Изд. 7-е, доп. и перераб. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2017.
17. Щербатюк В.В. Планы счетов бухгалтерского учета Республики Молдова: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.
18. Щербатюк В.В. Счета бухгалтерского учета: справочник. – Кишинев: Print-Cargo, 2017.
19. Щербатюк В.В. Сравнительный анализ в системе управления общественным питанием: учебное пособие. – М.: Моск. кооп. ин-т, 1983.
20. Экономический анализ: учебник. – Минск: Новое знание, 2005.

О

б

щ

а

я

т

**ASPECTE ACTUALE ALE SOLUȚIONĂRII
CLAUZELOR ABUZIVE DIN CONTRACTELE BANCARE DE CREDITARE**

*Mariana Rodica ȚÎRLEA¹, conf. univ., dr,
Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir,
București, România*

Scopul oricărei societăți bancare este obținerea de profit. În cadrul serviciilor financiare bancare creditul are o pondere mare. Operațiunile de creditare au la bază contractele bancare de creditare, în care sunt prevăzute aspecte legate de părțile contractante cu privire la obiectul contractului concretizat în volumul creditului, prețul creditului reprezentat de dobânda bancară și comisioanele bancare și perioada de acordare. Acordarea efectivă a creditelor presupune evaluarea corectă a capacității de plată a clientului din perspectiva cunoașterii clientului a posibilității sale de garantare a creditului, de rambursare și utilizare a creditului pe destinația pentru care a fost acordat de către bancă. Obligațiile privind respectarea clauzelor revin nu numai clientilor, dar și băncilor cu respectarea reglementărilor impuse de către Banca Națională a României pe de o parte și normele și procedurile interne ale băncii, pe de alta parte, cu privire la respectarea prevederilor prudențiale de risc. Uneori aceste clauze s-au dovedit a fi încălcate transformându-se în clauze abuzive pentru clienții băncilor ajungându-se cu acțiuni împotriva acestora în instanță. Prezentăm din practica actuală procedura de soluționare a clauzelor abuzive.

***Cuvinte-cheie:** consumator, credit, dobânda bancară, comisioane bancare, rata dobânzii, instituții abilitate pentru protecția consumatorilor, clauze abuzive.*

The purpose of any banking company is to obtain profit. In financial banking, credit has a large share. The lending operations are based on bank lending contracts, which provide for aspects related to the contracting parties regarding the subject matter of the contract, the credit price of bank interest and bank fees and the grant period. The actual provision of credits involves the correct assessment of the client's ability to pay from the perspective of customer knowledge of its credit guarantee, reimbursement and credit facility on the destination for which it has been granted by the bank. Compliance with the clauses rests not only with the banks but also with the banks in compliance with the regulations imposed by the National Bank of Romania on the one hand and the internal rules and procedures of the bank on the other hand, regarding compliance with prudential risk provisions. Sometimes these clauses have proven to be infringing by turning into abusive clauses for bank customers by taking action against them in court. We present the procedure for resolving abusive clauses from the current practice.

***Keywords:** consumer, credit, bank interest, bank fees, interest rate, institutions for consumer protection, abusive clauses.*

***JEL Classification:** G21, E50, E51, E59, D18.*

Aspecte conceptuale privind creditul. În opinia unor economiști, „creditul reprezintă o categorie economică ce exprimă relații de repartitie a unei părți din produsul național brut sau din venitul național, prin care se mobilizează și se redistribuie disponibilitățile existente în economie, se creează noi mijloace de plată în economie, se asigură controlul asupra acestor laturi, în scopul satisfacerii unor nevoi obiective de capital și realizării anumitor obiective de politică economică”².

Creditul este operațiunea prin care se ia în stăpânire imediată resurse, în schimbul unei promisiuni de rambursare viitoare, în mod normal însoțite de plata unei dobânzi ce remunerează pe împrumutător”³.

Într-o altă viziune creditul reprezintă o: „categorie economico-financiară menită a servi la rezolvarea problemelor economico-sociale legate în principal de procesul de producție și distribuție a mărfurilor”⁴.

Într-o altă opinie creditul este privit ca fiind: „O categorie aparte de fapte de comerț are ca obiect acordarea de credit/împrumut în bani cu un spor de valoare numii ba camătă, ba comision, ba dobândă, după caz. Cei care se ocupă cu acest credit în mod sistematic sunt comercianți.

Astăzi, principalii comercianți de credit în bani (bănesc) sunt societățile comerciale de amanet și băncile, în funcție de care distingem:

- a) creditul amanetar;
- b) creditul bancar”⁵.

Creditul bancar este o importantă componentă a creditului comercial bănesc, și reține atenția îndeosebi prin: a) conținut, b) surse și c) efecte”⁶.

„Formele creditului bancar sunt: de scont, în cont curent, pe gaj de efecte publice (lombard), pe gaj de efecte comerciale, de mărfuri, documentar etc”⁷.

¹ © Mariana Rodica ȚÎRLEA, rodica.tirlea10@yahoo.ro

² Teodor ROȘCA, (2001), *Monedă și credit, ediția a 2-a, Editura „Altip”, Albi Iulia, 2001, 163-164*

³ Cezar BASNO, Nicolae DARDAC și Constantin FLORICEL, (1994), *Monedă, credit, bănci, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994, p. 126*

⁴ Mircea Ștefan MINEA, *Dreptul finanțelor publice, Editura „Accent”, Cluj-Napoca, 1999, p. 271*

⁵ Marian, V., „Moneda și credit”, pg.51

⁶ Legea nr. 58 din 5 martie 1998, „Legea bancară”, *M.Of. al României, Partea I, nr. 121 din 23 martie 1998, art. 4*

⁷ Bistriceanu, Ghe., & Demetrescu, C.G. & M., E.I.I., *op. cit., p. 217*

- A)** Din punctul de vedere al calității creditorului se disting două forme de credit: a) credit comercial; b) credit bancar;
- B)** După calitatea debitorului se delimitează două forme ale creditului și anume:
- Credit acordat particularilor (ca persoane fizice);
 - Credit acordat întreprinzătorilor (ca persoane juridice);
- C)** Din punctul de vedere al calității debitorului și creditorului luați la un loc se disting două forme de credit:
- Credit privat, în care subiecții creditului sunt subiecți de drept privat;
 - Credit public, în care caz creditorul este populația în ansamblul ei, iar debitorul este statul, care se împrumută de la populație pentru acoperirea unor nevoi ale sale, deci participanții sunt subiecți de drept public.
- D)** În funcție de scopul acordării se cunosc trei forme de credit:
- Credit de producție, care la rândul său poate fi: de exploatare; de investiții; de speculație, vizând valorificarea unei conjuncturi favorabile consolidării situației financiare a întreprinderii;
 - Credit de circulație...;
 - Credit de consum, vizând procurarea unor bunuri de folosință personală.
- E)** După obiectul creditului se delimitează trei forme de credit:
- Credit în bunuri sau mărfuri (credit comercial);
 - Credit în bani (în numerar sau în efecte de comerț);
 - Credit în credit, la care obiectul creditului nu este capitalul transmis ci răspunderea ce și-o asumă o anumită persoană pentru debitor că acesta din urmă își va onora obligațiile.
- F)** După modul de garantare se întâlnesc două feluri de credit:
- Credit real, care are o acoperire materială;
 - Credit personal, care are la bază garanții morale;
- G)** Din punctul de vedere al tehnicii de acordare se pot delimita trei forme ale creditului:
- Credit acordat prin conturi separate de împrumut;
 - Credit acordat prin cont current;
 - Credit de accețiune, care apare atunci când o persoană juridică (de regulă o bancă) preia obligația debitorului inițial de a rambursa împrumutul la scadență;
- H)** Din punctul de vedere al întinderii drepturilor creditorului se pot desprinde 3 forme ale creditului:
- Credit denunțabil;
 - Credit nenedunțabil;
 - Credit legat, în care creditorul condiționează acordarea creditului de folosire a sa în anumite scopuri convenite cu debitorul;
- I)** După modul de rambursare se disting două feluri de credit:
- Credit amortizabil;
 - Credit neamortizabil, la care rambursarea se face integral, la scadență.
- J)** Din punctul de vedere al mărimii perioadei în care creditul se folosește se întâlnesc trei forme ale creditului:
- Credit pe termen scurt;
 - Credit pe termen mijlociu;
 - Credit pe termen lung¹.
- „Orice persoană care într-un chip accidental face o operațiune de comerț nu poate fi considerată ca comerciant...”².
Băncile sunt societăți comerciale. Creditele se acordă de către bănci în baza contractului de credit bancar.
Potrivit Ordonanței de Urgență 99/2006, constituirea instituției de credit presupune „parcursarea a două etape, concretizate în faptul că:
- potrivit dreptului comun, instituțiile de credit trebuie să urmeze diligențele de constituire și de aprobare a constituirii instituției de credit, impuse de către Banca Națională a României;
 - pentru a putea funcționa, instituțiile de credit trebuie să urmeze procedura de autorizare de către Banca Națională a României.
- Dispozițiile legale prevăd că procesul de autorizare a băncilor de către B.N.R. cuprinde: „aprobarea constituirii societății comerciale bancare, în conformitate cu prevederile Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale și ale O.U.G. nr. 99/2006; autorizarea funcționării băncii”³.
- Constituirea instituțiilor de credit este personalizată și unică în conformitate cu cerințele Legii 31/1990, cu respectarea nivelului minim al capitalului social, respectiv, „fonduri proprii distincte sau un capital inițial care nu poate fi mai mic decât echivalentul în lei a 5 milioane de euro”⁴ și a condițiilor privind acționarii.
- Articolul 32 alineatul (2) din Ordonanța de Urgență 99/2006, prevede o interdicție, în sensul că, nici o instituție de credit „nu se pot constitui prin subscripție publică”⁵.

¹ Teodor ROȘCA, „Monedă și credit”, Casa de Editură „Sarmis”, Cluj-Napoca, 1996, p. 122-130

² Grozav, I. ș.a., „Societățile comerciale”. Codul comercial. Fondul funciar, Editura „Excelsior”, Timișoara, 1991, p. 69 (art. 4, adnotarea 8) și 72 (art. 8).²

³ Regulamentul B.N.R. nr. 11/2007, „Privind autorizarea instituțiilor de credit, persoane juridice române, și a sucursalelor din România, Art. 3 alin. 81.

⁴ Ordonanța de Urgență nr. 99, din 6 decembrie 2006, Privind instituțiile de credit și adecvarea capitalului, publicată în Monitorul Oficial cu numărul 1027 din data de 27 decembrie 2006, Art. 25 alin. 1

⁵ Legea nr. 31/1990 publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, r. 126-127 din 17 noiembrie 1990, Art. 21.

După comunicarea aprobării de către B.N.R., în termen de 2 luni, instituția de credit trebuie să depună la B.N.R., „documentele care atestă constituirea legală”, conform dispozițiilor aplicabile în vederea obținerii autorizației de funcționare”¹.

Instituția bancară este locul unde se formează contractul de creditare bancară.

Aspecte privind soluționarea clauzelor abuzive din contractele bancare de creditare. Creditul, reprezintă pe de o parte sursa de finanțare a consumului dar pe de altă parte este și sursa care crează dezechilibre în contractele bancare de creditare. Aceste dezechilibre pot afecta:

1. fie băncile, este situația în care poate fi vorba despre:
 - evaluarea clienților nereală;
 - creditele nu respectă destinația pentru care s-a acordat;
 - clienții nu prezintă suficiente garanții.
2. fie clienții băncilor în condițiile în care în contractele bancare de creditare sunt inserate clauze abuzive.

În activitatea de acordare a creditelor bancare de creditare, băncile au obligația să respecte clauzele contractuale, cu privire la acordarea creditului bancar, derularea corectă a creditelor și garantarea creditelor bancare potrivit cu reglementările reglementate de către Banca Națională a României. Aceste reglementări se concretizează în regulamentele B.N.R., pe de o parte, și în normele și procedurile interne ale băncilor, pe de alta parte, pentru respectarea prevederilor prudențiale de risc. Normele bancare trebuie să se plieze pe cerințele actelor constitutive ale băncilor și cerințele B.N.R. armonizate cu cerințele europene.

Instituțiile naționale care guvernează și asigură protecția consumatorilor de credite, formează sistemul de protecție al consumatorilor.

În România, instituțiile care formează acest sistem sunt reprezentate de către următoarele instituții:

1. Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorilor,
2. Consiliul Concurenței,
3. Comitetului Interministerial pentru Supravegherea Pieței Produselor și Serviciilor și Protecția Consumatorilor.

Instituții publice dețin un rol informativ, consultativ, de educare a consumatorilor, de protecție al consumatorilor și de control pe piața produselor și serviciilor privind respectarea dispozițiilor legale privind protecția consumatorilor.

Doctrina franceză, cu privire la clauzele abuzive potrivit articolului Legea 132-1 al Codului de consum, consideră că sunt abuzive „clauzele care au ca obiect sau ca efect de a crea în detrimentul neprofesionistului sau al consumatorului, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților din contract”².

Observăm că și doctrina franceză definește clauza abuzivă ca un dezechilibru semnificativ în detrimentul neprofesionistului sau al consumatorului.

Cu privire la dezechilibru semnificativ, acesta nu este prezentat clar, este imprecis.

„Legislația chiar stabilește o listă de clauze considerate *ab initio* abuzive. În cazul în care, totuși, astfel de clauze sunt înscrise în contract, mai ales dacă acesta este un contract pre-formulat, clauzele respective sunt considerate fără efect față de consumator, pe lângă faptul că le pot fi declarate nule de instanță [8]³”, la sesizarea autorităților în domeniul protecției consumatorului sau chiar a consumatorilor, acționând individual sau în asociații”⁴.

Legea 193/2000⁵ prezintă în anexă o listă care cuprinde clauzele considerate ca fiind abuzive.

„Sunt considerate clauze abuzive acele prevederi contractuale care:

a) dau dreptul profesionistului de a modifica unilateral clauzele contractului, fără a avea un motiv întemeiat care să fie precizat în contract.

Prevederile acestei litere nu se opun clauzelor în temeiul cărora un furnizor de servicii financiare își rezervă dreptul de a modifica rata dobânzii plătibile de către consumator ori datorată acestuia din urmă sau valoare altor taxe pentru servicii financiare, fără o notificare prealabilă, dacă există o motivație întemeiată, în condițiile în care profesionistul este obligat să informeze cât mai curând posibil despre aceasta celelalte părți contractante și acestea din urmă au libertatea de a rezilia imediat contractul.

Prevederile acestei litere nu se opun, de asemenea, clauzelor prin care profesionistul își rezervă dreptul de a modifica unilateral clauzele unui contract cu durată nedeterminată, în condițiile în care profesionistul are obligația de a-l informa pe consumator, printr-o notificare prealabilă transmisă în termen rezonabil, pentru ca acesta din urmă să aibă libertatea de a rezilia contractul;

b) obligă consumatorul să se supună unor condiții contractuale despre care nu a avut posibilitatea reală să ia cunoștință la data semnării contractului;

c) obligă consumatorul să își îndeplinească obligațiile contractuale, chiar și în situațiile în care profesionistul nu și le-a îndeplinit pe ale sale;

d) dau dreptul profesionistului să prelungească automat un contract încheiat pentru o perioadă determinată, prin acordul tacit al consumatorului, dacă perioada-limită la care acesta putea să își exprime opțiunea a fost insuficientă;

¹ Ordonanța de Urgență nr. 99, din 6 decembrie 2006, Privind instituțiile de credit și adecvarea capitalului, publicată în Monitorul Oficial cu numărul 1027 din data de 27 decembrie 2006, Art. 33, alin. 5.

² Mestre, J., & Roda, J., C. (2011), „Les principales clauses des contrats d'affaires” Lextenso-edition, pag. 19.

³ Decizia nr. 2/2011 din 13 ianuarie 2011 a Curții de Apel Bacău.

⁴ Piperea, Gh., Teoria clauzelor abuzive. Relația cu ordinea publică și cu abuzul de drept (II) <http://www.infolegal.ro/teoria-clauzelor-abuzive-relatia-cu-ordinea-publica-si-cu-abuzul-de-drept-ii/2011/04/01>

⁵ Legea 193/2000, privind clauzele abuzive din contractele încheiate între profesioniști și consumatori, republicată 2012

- e) dau dreptul profesionistului să modifice unilateral, fără acordul consumatorului, clauzele privind caracteristicile produselor și serviciilor care urmează să fie furnizate sau termenul de livrare a unui produs ori termenul de executare a unui serviciu;
- f) dau dreptul profesionistului să constate unilateral conformitatea produselor și serviciilor furnizate cu prevederile contractuale;
- g) dau dreptul exclusiv profesionistului să interpreteze clauzele contractuale;
- h) restrâng sau anulează dreptul consumatorului să pretindă despăgubiri în cazurile în care profesionistul nu își îndeplinește obligațiile contractuale;
- i) obligă consumatorul la plata unor sume disproporționat de mari în cazul neîndeplinirii obligațiilor contractuale de către acesta, comparativ cu pagubele suferite de profesionist;
- j) restrâng sau anulează dreptul consumatorului de a denunța sau de a rezilia unilateral contractul, în cazurile în care:
 - profesionistul a modificat unilateral clauzele prevăzute la lit. e);
 - profesionistul nu și-a îndeplinit obligațiile contractuale;
 - profesionistul a impus consumatorului, prin contract, clauze referitoare la plata unei sume fixe în cazul denunțării unilaterale;
- k) exclud sau limitează răspunderea legală a profesionistului în cazul vătămării sau decesului consumatorului, ca rezultat al unei acțiuni sau omisiuni a profesionistului privind utilizarea produselor și serviciilor;
- l) exclud dreptul consumatorului de a întreprinde o acțiune legală sau de a exercita un alt remediu legal, solicitându-i în același timp rezolvarea disputelor în special prin arbitraj;
- m) permit în mod nejustificat impunerea unor restricții în administrarea probelor evidente de care dispune consumatorul sau solicitarea unor probe care, potrivit legii, fac obiectul unei alte părți din contract;
- n) dau dreptul profesionistului să transfere obligațiile contractuale unei terțe persoane – agent, mandatar etc., fără acordul consumatorului, dacă acest transfer servește la reducerea garanțiilor sau a altor răspunderi față de consumator;
- o) interzic consumatorului să compenseze o datorie către profesionist cu o creanță pe care el ar avea-o asupra profesionistului;
- p) prevăd că prețul produselor este determinat la momentul livrării sau permit vânzătorilor de produse ori furnizorilor de servicii dreptul de a crește prețurile, fără ca, în ambele cazuri, să acorde consumatorului dreptul de a anula contractul în cazul în care prețul final est prea mare în raport cu prețul convenit la momentul încheierii contractului.

Prevederile acestei litere nu se opun clauzelor de indexare a prețurilor, atâ timp cât sunt legale, cu condiția ca metoda prin care prețurile variază să fie descrisă în mod explicit;

r) permit profesionistului obținerea unor sume de bani de la consumator, în cazul neexecutării sau finalizării contractului de către acesta din urmă, fără a prevedea existența compensațiilor în sumă echivalentă și pentru consumator, în cazul neexecutării contractului de către profesionist;

s) dau dreptul profesionistului să anuleze contractul în mod unilateral, fără să prevadă același drept și pentru consumator;

t) dau dreptul profesionistului să înceteze contractul încheiat pentru o durată nedeterminată fără o notificare prealabilă rezonabilă, cu excepția unor motive întemeiate¹.

Lista cuprinsă în anexa la lege nu este cuprinzătoare încât să elimine posibilitatea inserării clauzelor abuzive în contractele bancare de creditare.

Cu privire la imprecizia clauzelor cuprinse în construcția contractelor, aceasta rezultă și din: „Ambiguitatea formulării clauzelor contractelor de adeziune poate fi, în sine, motiv al unei prezumții de caracter abuziv”².

Cadrul legal de reglementare al consumului îl reprezintă Codul consumului care este reglementat prin Legea nr. 296/2004³, modificată și actualizată prin Legea nr. 161/2010, reglementează raporturile juridice între operatorii economici și consumatori, cu privire la achiziționarea de produse și servicii, inclusiv a serviciilor financiare asigurând cadrul necesar accesului la produse și servicii, informării lor complete și corecte despre caracteristicile esențiale ale acestora, apărării și asigurării drepturilor și intereselor legitime ale consumatorilor împotriva unor practici abuzive, participării acestora la fundamentarea și luarea deciziilor ce îi interesează în calitate de consumatori⁴ „protecția împotriva riscului de a achiziționa un produs cu atingerea drepturilor și intereselor legitime; dreptul de a fi informați complet, corect și precis în așa fel încât decizia să corespundă cât mai bine nevoilor lor, precum și de a fi educați în calitatea lor de consumatori; dreptul de a avea acces la piețe care le asigură o gamă variată de produse; dreptul de a fi despăgubiți în mod real pentru pagubele generate de calitate necorespunzătoare a produselor; dreptul de a ser organiza în asociații ale consumatorilor, în scopul apărării drepturilor și intereselor lor; dreptul de a refuza încheierea contractelor care cuprind clauze abuzive; dreptul de a nu li se interzice de către un operator economic să obțină un beneficiu prevăzut în mod expres de lege”⁵.

Legea nr. 288 din 28 decembrie 2010 pentru aprobarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 50/2010 privind contractele de credit pentru consumatori, reglementează aspectele cu privire la contractele de credit, excepțiile de la acestea, condițiile precontractuale, sens în care la articolul 11, punctul 2[^]1, se precizează: “Informațiile precontractuale trebuie redactate astfel încât să nu inducă în eroare consumatorii, prin utilizarea unor expresii tehnic,e juridice sau specifice domeniului financiar-bancar, prin utilizarea de prescurtări sau inițiale ale unor denumiri, cu excepția celor prevăzute de lege sau de limbajul obișnuit. Termenii tehnici vor fi explicați la solicitarea consumatorului, în scris, fără costuri suplimentare”.

¹ Legea 193/2000, privind clauzele abuzive din contractele încheiate între profesioniști și consumatori, republicată 2012.

² Pop, L., op.cit., p. 328.

³ Legea nr. 296/2004 privind Raporturile contractuale între operatorii economici și consumatori.

⁴ Idem, Art. 1.

⁵ Idem.

Ordonanța de Urgență, nr. 50 din 9 iunie 2010, privind contractele de credit pentru consumatori au avut ca scop: „transpunerea și implementarea în legislația națională a Directivei 2008/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind contractele de credit pentru consumatori și de abrogare a Directivei 87/102/CEE a Consiliului trebuie realizată până la data de 11 iunie 2010, adoptarea prezentei ordonanțe de urgență se impune pentru a permite creditorilor să îndeplinească obligațiile prevăzute în actul normativ european, astfel încât să fie atins obiectivul de creare a pieței interne comunitare, care impune asigurarea unui cadru de reglementare unitar la nivelul Uniunii Europene¹.

Articolul 4 din Legea 193/2000, punctul șase prezintă condițiile în care o clauză poate fi considerată abuzivă:

1. clauza să nu se refere la obiectul principal al contractului;
2. clauza să nu fie înscrisă în contractul de credit bancar în urma negocierii acesteia;
3. clauza apărută ca o consecință a lipsei de negociere să conducă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților.

Dezechilibrul creat de clauză să fie contrar bunei credințe.

Practica a dovedit existența clauzelor abuzive.

Astăzi, soluționarea clauzelor abuzive se realizează centralizat față de o primă etapă când acestea se soluționau pe raza teritorială a tribunalelor județene la care erau arondate sub forma acțiunilor colective.

Noua procedură de soluționare a acțiunilor are loc centralizat la Tribunalul București, Curtea de Apel București și Înalta Curte de Casație și Justiție București.

În situația în care banca nu a denunțat contractul potrivit Ordonanței 50, reclamația se va judeca la Tribunalul București. În situația în care banca a denunțat contractul potrivit Ordonanței 50, în termen de 60 de zile, există posibilitatea de a renegociera. În această situație cazul nu se mai judecă la Tribunalul București.

Cu privire la înregistrarea acțiunilor la Tribunalul București, acestea se realizează fie de:

- A.N.P.C. București pe baza documentației primite de la A.N.P.C.-urile din teritoriu după ce în prealabil acestea au efectuat analizele și cercetările pentru legalitate și au întocmit diligențele necesare pe baza reclamațiilor justificare cu documente primite de la clienții băncilor;

- Avocații reclamanților;

- Direct de către clienții băncilor.

Concluzii. Activitatea bancară reprezintă o activitate cu un caracter specific și, în consecință, și activitatea de creditare bancară reprezintă tot o activitate specifică, care se derulează prin intermediul contractelor de creditare bancare.

Contractele de creditare bancare sunt contracte de adeziune, respectiv sunt contracte ale băncii, care confer băncii posibilitatea de a impune clauzele contractuale în contractele de creditare bancare.

Banca oferă creditul bancar pentru:

1. obținerea de profit pentru bancă;
2. satisfacerea nevoilor clienților săi.

Un client care nu va reuși să restituie creditul potrivit graficului de rambursare va determina o pierdere pentru bancă și, în consecință, banca va trebui să suporte pierderea din profit. Din acest considerent etapa precontractuală o considerăm un filtru al băncii în verificarea potențialilor săi clienți, în acordarea de credite².

Există situații în care contractele de creditare bancară au inserate în conținutul lor clauze abuzive.

Creditul reprezintă sursa de finanțare a consumului dar și sursa care crează dezechilibre în contractele bancare de creditare. Apreciem că noua procedură de soluționare este o procedură de durată și necesită costuri mari.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Teodor ROȘCA, (2001), „*Monedă și credit*, ediția a 2-a, Editura „Altip”, Albi Iulia, 2001, 163-164
2. Cezar BASNO, Nicolae DARDAC și Constantin FLORICEL,(1994), „*Monedă, credit*”, bănci, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1994, p. 126
3. Legea nr. 31/1990 publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, r. 126-127 din 17 noiembrie 1990, Art. 21.
4. Legea 193/2000, privind clauzele abuzive din contractele încheiate între profesioniști și consumatori, republicată 2012
5. Mircea Ștefan MINEA, „*Dreptul finanțelor publice*”, Editura „Accent”, Cluj-Napoca, 1999, p. 271.
6. Pop, L., op.cit., p. 328
1. Ordonanța de Urgență nr. 99, din 6 decembrie 2006, *Privind instituțiile de credit și adecvarea capitalului*, publicată în Monitorul Oficial cu numărul 1027 din data de 27 decembrie 2006, Art. 25 alin. 1
2. Ordonanța de Urgență, nr. 50 din 9 iunie 2010, privind contractele de credit pentru consumatori
3. Regulamentul B.N.R. nr. 11/2007, „*Privind autorizarea instituțiilor de credit*”, persoane juridice române, și a sucursalelor din România, Art. 3 alin. 81.

¹ Ordonanța de Urgență, nr. 50 din 9 iunie 2010, privind contractele de credit pentru consumatori

² Țirlea, M., R., (2014), „*Issues on the specific terms of credit agreements*”, rezultat al muncii de cercetare în vederea realizării referatelor obligatorii în cadrul programului de doctorat. Publicat în Revista Managementul Intercultural, Vol. XVI, nr. I (30), pag. 263-267.

**THE IMPORTANCE OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICY
OF ROMANIA IN THE CONTEXT OF FINANCING
EUROPEAN FUNDED PROJECTS**

**Mihai Aristotel UNGUREANU¹ PhD Prof.,
Lucian Blaga University, Sibiu, Romania
Alexandru Cristian DOBRE² PhD Student,
Lucian Blaga University, Sibiu, Romania
Ioana Tatiana STĂNESE³ PhD Student,
Lucian Blaga University, Sibiu, Romania**

This paper analyzes various theoretical and practical aspects arising from the regulatory framework for the application and operation of the European regionalisation process, related to the Romanian reality of the past time frame. Despite the steps taken by the governors towards regional development in Romania, we wish to highlight the fact that this complex and multifaceted process of regional development has yet to go a long way to its completion. The dimension of the regionalization act can only be made aware by understanding the European mechanism which is rendered by a succession of essential documents which Member States must take into account when drafting their own plans and strategies. Starting from a brief journey through the reference documentation in the field of regionalisation, the different authorities involved in regional development policy must have the power to make decisions and carry them out, in order to ensure optimal coordination at local, regional, national and European level. The importance of regional development is again shown by the consideration that the actions of the responsible authorities must always take into account any measures introduced or projected at their higher or lower levels. The link between financing European funded projects seen as the engine of economic development of a country, and the regional development of Romania is foreshadowed by the low absorption rate of European funds.

Keywords: regional development, European funds, project finance, public administration reform, decentralization, local government.

JEL Classification: G38, R58, H77.

Introduction. Based on the fundamental principles of the exercise of European Union's (EU) competences this article brings into discussion the principle of programming, one of the most important principles of cohesion policy. Cohesion policy has a strong instrumental character and through its solidarity funds contributes to achieving the objectives of other sectoral policies of the EU. According to the principle of programming, cohesion policy must be implemented on the basis of multiannual programming, which aims to achieve the objectives of the funds by providing the necessary financial resources, in view of coherence and continuity of actions. Also, the activities provided by the funds and the funding operations to which they contribute must be consistent with other community policies and also comply with the community legislation.

Practically, cohesion policy can be achieved through a process of organization, decision-making and funding, based on the formulation of integrated and coherent multiannual strategies and the definition of concrete targets, taking into account the extent of the disparities and limited financial means available to Member States and regions which are eligible under the convergence objective. Multiannual community financing guarantee allows cohesion policy to focus on the priorities. Also, establishing the ways of participation for different types of partners, in particular regional and local authorities, with full respect for the institutional structure represents the premises for strengthening the partnership opportunities. Programming should ensure coordination of the funds themselves, as well as the aligning of projects that can be funded with the legislative framework that legitimizes the actions of the authorities.

According to data released by the Romanian authorities⁴ the rate of absorption of Structural and Cohesion Funds at the level of the Regional Operational Program 2007-2013 is 62,99% in the current year. In February 2017, the current and effective rates of absorption of European funds on the 2007-2013 financial framework remained at the same level as in January 2017. Given that 31st of March 2017 is the deadline for submission to the European Commission of the final application for payment regarding the balance and the final statement of expenditure, Romania could lose 3.2 billion euros from the money allocated for the 2007-2013 programming period⁵. MEP José Manuel Fernandes, former European Parliament rapporteur for the EU Budget 2016 and the European Investment Fund, believes that identifying priority projects at national level, followed by a change and adaptation of national legislation to them, could be the solution for Romania to absorb more European funds⁶.

¹ Mihai Aristotel Ungureanu, m_a_ungureanu@yahoo.com

² Alexandru Cristian Dobre, my_xpress_2005@yahoo.com

³ Ioana Tatiana Stănese, tatiana@stanese.ro

⁴ <http://www.fonduri-ue.ro/por-2007>.

⁵ <http://www.finantare.ro/absorbti-fondurilor-europene-pe-cadrul-financiar-2007-2013-a-stagnat-in-februarie.html>

⁶ <http://www.finantare.ro/europarlamentar-romania-are-probleme-cu-absorbti-fondurilor-europene-din-cauza-legislatiei-nationale.html>

It is noted in literature¹ that the regional policies implemented in Romania so far have failed to achieve the objective of reducing regional disparities, while there are still major differences in the development of counties and regions of the country. An essential cause is the administrative system that ignores regional and territorial specificities through an insufficiently coordinated and highly centralized regional policy.

Therefore, for a proper implementation of the programming principle, a new approach in strategic planning by Member States is needed at national, regional and local level².

Milestones on regional development policy in the European Union. The preamble of the European Union Treaty³ introduces the desideratum of Member States with regard to: strengthening national economies, ensuring their convergence, promoting the economic and social progress of their people taking into account the principle of sustainable development, strengthening cohesion and environmental protection and the implementation of policies to ensure ongoing progress in economic integration area and in other fields. The exercise of the powers of the European Union is subject to the principles of subsidiarity and proportionality. Within the framework of the non-exclusive powers of the European Union, the principle of subsidiarity inscribed in the Treaty defines the conditions under which the Union has priority for action over Member States.

In areas which do not fall within the exclusive competence of the European Union, the principle of subsidiarity excludes the Union's intervention where a matter can be effectively regulated by the Member States at central, regional or local level and provides protection and capacity for action of their decision-making. Where Member States are unable to meet satisfactorily the objectives of an action and can be better achieved at Union level, by reason of their scale and effects with a view to bringing about an added value, the principle legitimates the intervention of the Union through the exercise of its competence at European Union level. The inclusion of this mechanism in the European treaties aims to ensure that these powers are exercised as close as possible to the citizens, in accordance with the proximity principle. The general meaning and purpose of the subsidiarity principle is to assign a certain degree of independence to a subordinate authority in relation to a higher authority, and in particular the independence of local authorities in relation to a central power. Consequently, it is based upon the distribution of competencies between the various levels of power, a principle which forms the basis of the institutional structure of the federal states.

The Treaty on the Functioning of the European Union⁴ further reinforces the idea of strengthening the unity of Member States economies and seeks to ensure their harmonious development, bridging the gap between regions and delays in the case of disadvantaged regions. Article 174 of Title XVIII entitled Economic, Social and Territorial Cohesion of the above mentioned document sets out the objective of regional development in order to promote a balanced development of the whole of the Union in order to strengthen its economic, social and territorial cohesion. This is eloquently pursued by diminishing the differences between the levels of development of the various regions and eliminating the stagnation or depreciation of the less-favoured regions, paying particular attention to rural areas, areas impacted by industrial transition, and regions affected by permanent and severe natural and demographic shortcomings. Regional development also called the Economic and Social Cohesion Policy is one of the current fundamental objectives of the European Union, cohesion being necessary to promote the essential goal of overall harmonious development⁵.

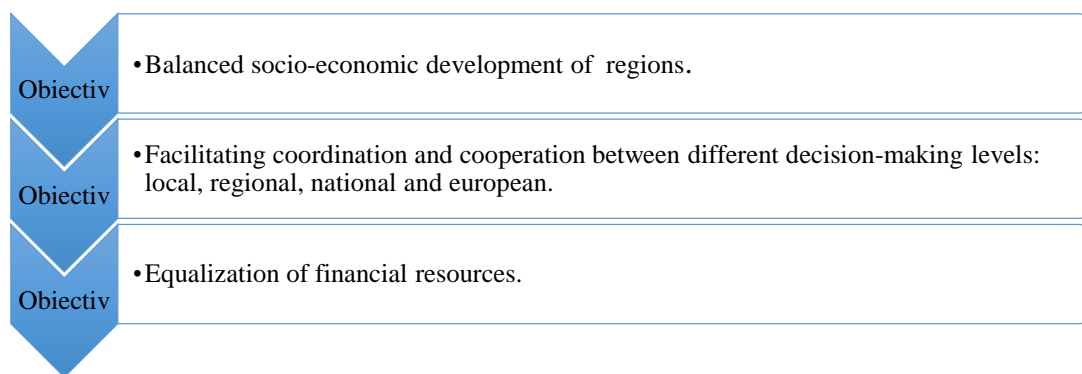

Figure 1. Objectives of territorial arrangement

Source: Own processing based on the document *The European Regional/Spatial Planning Charter*⁶.

The European Union's challenge for regional development was not born only at the time of the adoption of the above mentioned treaties but are a natural consequence of the concerns previously expressed in other EU strategic

¹ Benedeka, József, *The role of urban growth poles in regional policy: the Romanian case*, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 223, 2016, p. 290.

² Jaliu, Dragoș, *Dezvoltare regională și fonduri structurale*, Editura economică, București, 2012, p. 24-25.

³ Treaty on European Union (TUE), *UE Official Journal C326*, Year 55, 26 October 2012.

⁴ Treaty on the Functioning of the European Union (TFUE), *UE Official Journal C326*, Year 55, 26 October 2012.

⁵ Pendiuc, Tudor, *Realities and perspectives on regional development in Romania*, *Management Strategies Journal*, Year VII no. 1 (23), 2014, p.44.

⁶ *European Regional/Spatial Planning Charter*, European Council, 1983. Available online at: http://www.mdrl.ro/_documente/dezvoltare_teritoriala/amenajarea_teritoriului/Carta_Torremolinos.pdf

documents. In the ‘80s, a series of criteria strategic documents were prepared in line with the objectives and principles set out above, such as the European Regional /Spatial Planning Charter, known as the Torremolinos Charter (Spain) adopted in 1983 by the Council of Europe. Under the auspices of this meeting the concept of territorial-spatial arrangement was defined as a geographical expression of the economic, social, cultural and ecological policies of society and the fundamental objectives of a good territorial arrangement were set (Figure 1).

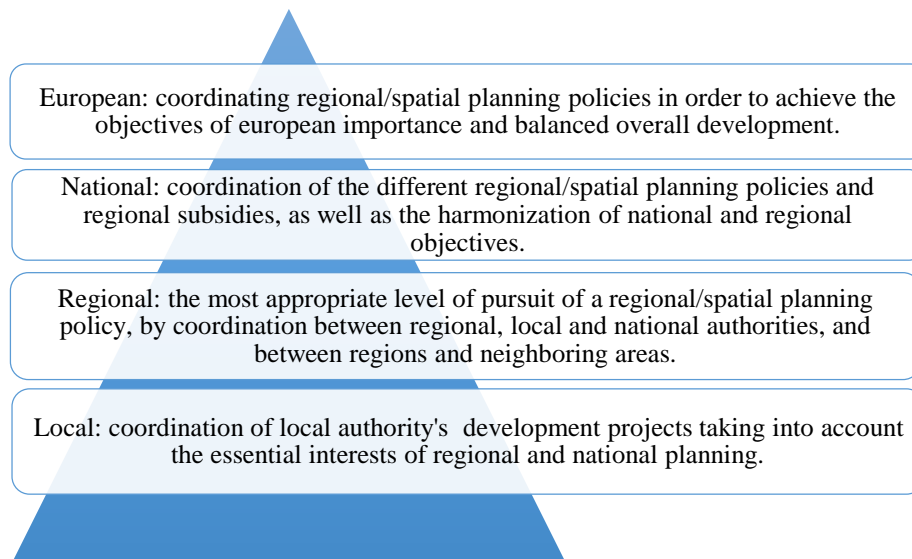

Figure 2. Policy interdependence at different levels

Source: Own processing based on the document The European Regional/Spatial Planning Charter¹.

By necessity, the different authorities involved in the regional and spatial planning policy must have the power to take decisions and have adequate financial means. In order to ensure optimal coordination at local, regional, national and european level, as well as cross-border cooperation, their actions must always take into account any measures introduced or designed at their higher or lower levels and, consequently, inform one another regularly (Figure 2).

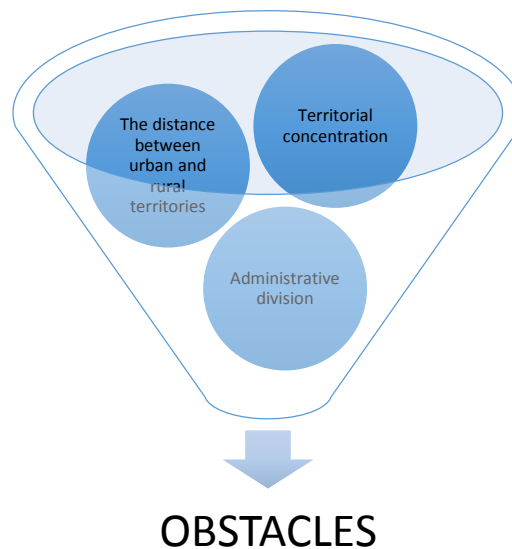

Figure 3. Key obstacles

Source: Own processing based on the document The Green Paper on Territorial Cohesion².

On this occasion new requirements were formulated related to exceeding differences in terms of density through better coordination, facilitating the complementarity of functions between urban agglomerations and surrounding regions. Urban and rural territories interconnection must be improved in order to have easy access to public services. In order to address issues that do not end at the administrative boundary such as climate change, floods, or the phenomenon of commuting process, the territorial cooperation must be perfected at all levels (local, regional, cross-border etc.).

¹ *Idem*

² *Green Paper on Territorial Cohesion, European Commission, 2008. Available online at: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag28/mag28_ro.pdf*

The Treaty of Lisbon, signed by the European Council on 13 December 2007 and ratified by all Member States, and the new strategy Europe 2020 introduce a third dimension, namely the territorial cohesion. Effective until the 1st of December 2009, the Treaty of Lisbon redefines and extends the European Union's strategic goal by assuming the promotion of economic, social and territorial cohesion. The Europe 2020 strategy was adopted in 2010, along with the transformation period imposed by the economic crisis which has overturned years of progress and brought to light the structural weaknesses of Europe's economy. The Europe 2020 Strategy is the EU's agenda aimed at economic growth and job creation for the current decade. It represents a way to overcome the structural deficiencies of Europe's economy in order to improve competitiveness and productivity, and lay the foundations for a sustainable social market economy.

This new approach proposes three interdependent priorities of growth – smart, sustainable and favourable to inclusion to ensure social and territorial cohesion. It involves partnerships between EU bodies, national parliaments, national, local and regional authorities, social partners and civil society so that all citizens participate in the fulfilment of set goals. All authorities are initially considered stakeholders and should implement the partnership, in close cooperation with parliaments, as well as with social partners and civil society representatives, contributing all together to the elaboration and implementation of the national reform programs. The success of the new strategy will depend to a large extent on the institutions of the European Union, the Member States and the regions, which will have to explain clearly why reforms are necessary and inevitable to maintain the quality of life and to ensure the viability of social models. "Economic, social and territorial cohesion will remain at the heart of the Europe 2020 strategy to ensure that all energies and capacities are mobilised and focused on the pursuit of the strategy's priorities. Cohesion policy and its structural funds, while important in their own right, are key delivery mechanisms to achieve the priorities of smart, sustainable and inclusive growth in Member States and regions"¹.

The EU's Territorial Agenda 2020 - Towards an inclusive, smart and sustainable Europe of diverse regions, adopted on the 19th of May 2011, reiterates EU's shared objective of territorial cohesion for a more harmonious and balanced Europe. In order to facilitate the European 2020 Strategy and to ensure its implementation in line with the principles of territorial cohesion, Agenda 2020 aims to provide strategic guidance for territorial development, promoting the integration of the territorial dimension into different policies at all levels of governance. Moreover, the importance of regional development is again trendered by the consideration that "the objectives of the EU defined in the Europe 2020 Strategy can only be achieved if the territorial dimension of the strategy is taken into account, as the development opportunities of the different regions vary"².

Therefore, the European framework offers a comprehensive, general, complex but clear definition of the concept of territorial cohesion, with an equally strong emphasis on the objectives to be pursued through convergence by promoting economic and social cohesion. It also gives further details on the principles and directions to be followed for implementing the goal of balanced development. Given the historical, economic and political realities facing each Member State at EU level, from the perspective of spatial planning it has not been possible to have a uniform approach in the implementation of the objective of economic, social and territorial cohesion. Each Member State has the duty and complete freedom at the same time, to decide on the concrete way of putting into practice his own territorial arrangement plan for regional economic development.

Regional development in Romania through Governance Program 2013-2016. At the time of the Governance Program 2013-2016 (2013), Law no. 315/2004³ regarding the framework of regional development in Romania was already in force for more than 12 years. The normative act establishes the institutional basis, objectives, competences, specific instruments and the main decision-making bodies in the implementation of the regional development policy in Romania - the Regional Development Council, the Regional Development Agencies, the Regional Committee for the preparation of Regional Development Plans and the National Council for Regional Development. In addition, the Ministry of European Integration has received the lead role of the general coordinator and has been instituted an Interinstitutional Committee for the elaboration of the National Development Plan, a structure with a purely advisory role.

Through the Government Program 2013-2016, the Romanian Government adheres to the Territorial Agenda concepts via chapter untitled Development and Administration. The key objectives in regional development consist of the administrative and territorial reorganization by creating the institutional framework for the operation of administrative-territorial regions and the creation of a strategic development plan for reducing disparities and accelerating recovery of delays registered in the economic and social deficient areas, in order to reach the European average for all developing regions. Further reform of public administration must be made by triggering real decentralization, with emphasis on local autonomy in compliance with the subsidiarity principle.

According to the same document, the lines of action for the regional development policy aimed primarily at regionalization and decentralization at both levels, administrative and financial, seen as fundamental paths for achieving the main goals such as⁴:

¹ Europe 2020 – A European Strategy for smart, sustainable and inclusive growth, p.20. Available online at: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%202007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

² Territorial Agenda of the European Union 2020 - Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions, p.3. Available online at: http://www.nweurope.eu/media/1216/territorial_agenda_2020.pdf

³ Law nr. 315/2004 regarding regional development in Romania, published in the Official Monitor no. 577 from 29 June 2004.

⁴ Governance Program 2013-2016, Romanian Government, 2013, p.30-36. Available online at: http://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/13-08-02-10-48-52program-de-guvernare-2013-20161.pdf

- increasing the absorption of EU funds.
- prioritizing investments and public works in the context of sustainable and evenness regional development by reducing existing regional imbalances and preventing the creation of new ones.
- preparation of the institutional framework to meet the criteria for integration in EU structures and access to structural and cohesion funds.
- integration of sectoral policies at regional level and stimulation of inter-regional cooperation.

Therefore, the Program stated the necessity of the regional development and administrative and financial decentralization through a series of measures aimed at, first of all, to a careful programming of decentralization of public administration. Given the complexity of this approach, the process of decentralization included organizing the transfer of powers and competences between the Government and the regions and counties, so that the transfer of powers would take place at three levels: local (municipalities, cities, rural comunes), county and regional levels. Most of the deconcentrated services in the counties were to become institutions of county or local interest subordinated to the local authorities. In conclusion, the completion of a rigorous timetable had to foresee both the division of responsibilities between central public administration on one hand and regional plus local government, on the other hand, as well as the achievement of skills transfer within a stable and transparent process, avoiding financial imbalances and ensuring the continuity of the delivery of public services.

Preparing the institutional framework corresponding to the criteria of integration into European Union structures, with a clear emphasis on accessing the Structural and Cohesion Funds and the establishment of the territorial-administrative regions - represented the second essential measure in this direction. This involved changing the laws on local public administration, with a view on decentralization: Law no. 215/2001 of local public administration, Law 273/2006 on local public finances, Law 340/2004 of the prefect institution, Law 195/2006 on decentralization, Law 315/2004 on regional development, etc.

By regional development it was intended that at each nominated region level to be at least a regional hospital, a regional system of intervention in emergency situations, road and railway infrastructure upgraded, an international airport, a multi-sport centre of international level, a regional business center, an european-level cultural center, an internationally accredited university.

The central authorities were responsible for drafting all national public policies and regional authorities and local were responsible for developing their own policies, in compliance with the framework, rules, criteria and standards established by the national public policies. In the context of the decentralization process, with the obvious aim of strengthening the capacity of local government to attract european funds and to finance or co-finance local development programs, the mayor and the chairman of the county or regional council would be given additional competencies and responsibilities. Consequently, the prefect's position in the territory would be reconsidered by a transfer of powers from the central authorities to the local authorities, with the provision of financial resources corresponding to the transferred competencies. In order to initiate the decentralization process, it was also considered necessary to amend laws governing local public finances in order to ensure the functioning of the local public administration system and local development by eliminating all forms of discrimination in the allocation of government funds to them.

In order to achieve a balanced development of the regions in Romania, the decentralization of powers from the center to the regions ensures their economic growth and better management of european funds at regional level, taking into account the specifics and circumstances truly faced by each region. Public administration reform is therefore one of the priorities of the program, from which derive a series of complementary measures and actions that lead to regional development. In this respect, it should be noted the start given in this direction by the elaboration of the Strategy for strengthening public administration 2014-2020¹, in the context of EU funds programming period 2014-2020. The adaptation of public administration structure to concrete financing possibilities is based on providing the optimal framework for the distribution of powers between the central government and the local public administration and their sustainable pursuit in order to develop the policy for financial and fiscal decentralization.

However, concerning the regional development process we note that important leading up to activities such as public debates, in cooperation with the media, NGOs and other public institutions concerned as well, have been achieved. In this regard, one can witness the efforts made by the Advocacy Academy (non-profit organization), with expertise in the field of advocacy and public policy, which aims to mobilise the social partners and civil society in practicing the principles of participatory democracy, using techniques of intervention in the field of advocacy and lobbying.

Conclusions. Starting from the analysis of the governance plan, we can conclude that regional development is a difficult process to deal with in practice, requiring extensive ex-ante studies and analyzes of the economic, social and administrative-territorial impacts of regionalization. The Strategy for Strengthening Public Administration 2014-2020 is currently under implementation at the level of in-depth studies and analysis of issue. In this context, the freedom of action and decision of local and regional authorities remains unchanged for the new programming period of the European Funds 2014-2020, regional policy being limited/restricted to the action of intermediary bodies. Effective financial and fiscal

¹ *Strategy for strengthening public administration 2014-2020, Chancellery of the Prime Minister and Ministry of Regional Development and Public Administration, 2014. Available online at: http://www.dpjbl.mdrap.ro/documents/strategia_administratiei_publice/Strategia_pentru_consolidarea_administratiei_publice_2014-2020.pdf*

decentralization of the public administration has not been released so far.

Therefore, the achievement of the institutional framework necessary for the establishment of territorial-administrative regions involves organizing the transfer of powers and competences between government on the one hand and regions and counties on the other hand, which has not been accomplished yet.

The lack of a representative entity at regional level with decision-making power and the maintenance of decision at central level leads to a poor correlation of regional or local strategies to national or sectoral strategies. From this perspective, the regional development process can bring significant improvements in Romania's current administrative-territorial organization, such as optimizing the functions of the territory, ensuring good regional and local governance, synchronizing national, regional and local development strategies, gathering specialized expertise at the regional level, prioritizing projects in line with local needs, etc.

Effective management of its resources, both domestic and external, represented by European funds, can not be achieved without the completion of the regional development process and thus enable us to achieve the objective of territorial cohesion established by the Treaty of Lisbon, which was also taken over by Romania. The low absorption rate of European funds, both at the level of access to projects and the level of expenditures, undoubtedly leads to a link between financing European funded projects and the regional development in Romania. Considering that the European structural funds absorption 2007-2013 has suffered, the question remains, what can we do to counter the same negative effects in the new programming period of European funds.

REFERENCES

1. <http://www.fonduri-ue.ro/por-2007>.
2. <http://www.finantare.ro/absorbtiia-fondurilor-europene-pe-cadrul-financiar-2007-2013-a-stagnat-in-februarie.html>
3. <http://www.finantare.ro/europarlamentar-romania-are-probleme-cu-absorbtiia-fondurilor-europene-din-cauza-legislatiei-nationale.html>
4. Benedeka, József, The role of urban growth poles in regional policy: the Romanian case, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 223, 2016, p. 290.
5. Jaliu, Dragoş, Dezvoltare regională și fonduri structurale, Editura economică, Bucureşti, 2012, p. 24-25.
6. Treaty on European Union (TUE), UE Official Journal C326, Year 55, 26 October 2012.
7. Treaty on the Functioning of the European Union (TFUE), UE Official Journal C326, Year 55, 26 October 2012.
8. Pendiuc, Tudor, Realities and perspectives on regional development in Romania, *Management Strategies Journal*, Year VII no. 1 (23), 2014, p.44.
9. European Regional/Spatial Planning Charter, European Council, 1983. Available online at: http://www.mdrl.ro/_documente/dezvoltare_teritoriala/amenajarea_teritoriului/Carta_Torremolinos.pdf
10. Green Paper on Territorial Cohesion, European Commission, 2008. Available online at: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag28/mag28_ro.pdf
11. Europe 2020 – A European Strategy for smart, sustainable and inclusive growth, p.20. Available online at: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
12. Territorial Agenda of the European Union 2020 - Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Regions, p.3. Available online at: http://www.nweurope.eu/media/1216/territorial_agenda_2020.pdf
13. Law nr. 315/2004 regarding regional development in Romania, published in the Official Monitor no. 577 from 29 June 2004.
14. Governance Program 2013-2016, Romanian Government, 2013, p.30-36. Available online at: http://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/13-08-02-10-48-52program-de-guvernare-2013-20161.pdf
15. Law no. 215/2001 regarding local public administration, published in the Official Monitor no. 123 from 20 February 2007.
16. Law no. 273/2006 regarding local public finances, published in the Official Monitor no. 618 from 18 July 2006.
17. Law 340/2004 regarding the prefect institution and the prefect, published in the Official Monitor no. 225 from 24 March 2008.
18. Law 195/2006 on decentralization, published in the Official Monitor no. 453 from 25 May 2006.
19. Strategy for strengthening public administration 2014-2020, Chancellery of the Prime Minister and Ministry of Regional Development and Public Administration, 2014. Available online at: http://www.dpfb.mdrap.ro/documents/strategia_administratiei_publice/Strategia_pentru_consolidarea_administratiei_publice_2014-2020.pdf

**DEPOZITELE BANCARE
CA OBIECT AL PROCESULUI INOVAȚIONAL**

*Ivan LUCHIAN, dr., conf. univ.,
IIM „IMI-NOVA”, Republica Moldova
Cristina PANFIL, drd.,
Banca Națională a Moldovei*

Depozitul bancar poate fi considerat drept un produs bancar tradițional, funcționalitatea căruia este exprimată prin transmiterea unei anumite sume de bani de către o persoană (client) instituției bancare pentru obținerea venitului în formă de dobândă. Acest produs este legat de desfășurarea unui complex de operațiuni de atragere a mijloacelor bănești ale clienților pe un anumit termen sau la vedere, inclusiv a soldurilor mijloacelor bănești de pe conturile curente ale clienților pentru folosirea lor în calitate de resurse creditare și activitate investițională. Depozitele bancare sunt oferite atât în mod separat, cât și în cadrul deservirii bancare complexe a clienților. Industria bancară modernă vine să modifice calitățile acestui produs prin desfășurarea procesului inovațional, care poate lua forme diferite. Actualitatea studiului a fost determinată de necesitatea dezvoltării activității bancare din Republica Moldova. Pentru aceasta a fost studiată experiența internațională și autohtonă în domeniul implementării inovațiilor legate de depozitele bancare. Scopul cercetării este de a evidenția cele mai interesante soluții inovaționale, depistarea problemelor pe piața autohtonă a depozitelor bancare pentru elaborarea soluțiilor aferente. În rezultat, au fost stabilite trăsăturile specifice ale procesului inovațional pe piața produselor depozitare ale băncilor și direcțiile de bază ale acestuia, care vor fi reflectate în acest articol.

Cuvinte-cheie: bancă, depozit, produs bancar, proces inovațional.

A bank deposit may be considered as a traditional banking product, functionality of which is expressed by transmission of certain amount of money by a person (customer) to the bank to obtain interest income. This product is related to development of a complex of operations to attract clients' money for a certain period of time or to sight, including cash balances on current client accounts for their use as lending resources and investment activity. Bank deposits are offered both separately and in complex customer banking. The modern banking industry is modifying qualities of this product through development of innovative process that can take different forms. The actuality of study was determined by the need to develop banking activity in Republic of Moldova. For this purpose, the international and domestic experience in the field of bank deposit innovations was studied. The aim of research is to highlight the most interesting innovative solutions, to identify problems on domestic market of bank deposits for elaboration of related solutions. As a result, specific features of innovative portion of the bank's storage products and its core directions have been identified, which will be reflected in this article.

Keywords: bank, deposit, banking product, innovative process.

JEL Classification: G21.

Introducere. Depozitele bancare reprezintă produse bancare tradiționale, însă continuă să fie obiectul activității inovaționale în cadrul băncilor comerciale.

Promovarea procesului inovațional este determinată necesitatea dezvoltării produselor depozitare ale băncilor în scopul satisfacerii mai corecte și complete a necesităților clienților ca factor important al dezvoltării activității bancare din Republica Moldova.

Depozitul bancar este o sumă de bani transmisă spre păstrare de către client (persoană fizică sau juridică) la instituția bancară pentru o perioadă anumită sau la vedere în scopul obținerii venitului în formă de dobândă calculată în cadrul operațiunilor aferente depozitului [2], [3], [12].

Legislația Republicii Moldova definește depozitul ca o sumă de bani depusă, care [1]:

- urmează să fie rambursată fie la vedere, fie la termen, cu sau fără dobândă ori cu orice alt beneficiu, fie în condițiile convenite în comun de către deponent (persoana care depune banii) sau de împuternicitul acestuia și de depozitar (persoana care acceptă banii spre păstrare);
- nu se raportează la datorii subordonate la dreptul de proprietate ori la servicii, inclusiv la serviciile de asigurare;
- este atestată sau nu de orice evidență scrisă ori de orice chitanță, certificat, notă sau de un alt document al depozitarului.

Noțiunea de depozit bancar este legată de noțiunile de cele de operațiunile depozitare, serviciile depozitare și produsele depozitare.

Operațiunile depozitare ale băncii comerciale sunt operațiunile de atragere a mijloacelor bănești ale clienților pe un anumit termen sau la vedere, inclusiv a soldurilor mijloacelor bănești de pe conturile curente ale clienților pentru folosirea lor în calitate de resurse creditare și activitate investițională [14].

Particularitatea acestui grup de operațiuni pasive constă în aceea, că banca poate avea un control relativ slab asupra volumului acestor operațiuni, deoarece inițiativa plasării acestor mijloace pe depozite reiese de la deponenți. De rând cu aceasta, cum arată practica, deponentul este interesat nu numai de dobânzile plătite, dar și de siguranța păstrării banilor încredințați băncii [13].

Serviciul depozitar este o noțiune abstractă, nu are expresie materială, este realizat și consumat în procesul realizării activității legate de satisfacerea necesităților de depozitare ale clienților [22].

În procesul prestării serviciului depozitar sau complexului de servicii depozitare apare *produsul depozitar*. Depozitul în această calitate reprezintă ceea ce clientul procură în mod real de la bancă (sau ceea ce banca vinde în mod real clientului). El poate fi definit ca o formă concretă (metodă de prestare) a serviciului de depozitare prin concretizarea și structurarea condițiilor elaborate pentru fiecare deponent sau grup de clienți [22].

Acest produs bancar specific se exprimă prin totalitatea acțiunilor legate de prestarea serviciilor de depozitare, care, la rândul lor, se manifestă prin modalități concrete de satisfacerea unor nevoi depozitare ale clienților.

Orientările moderne ale procesului inovațional în domeniul bancar. Procesul inovațional în cadrul băncii comerciale reprezintă procesul legat de elaborarea, testarea și implementarea produselor bancare noi, precum și perfecționarea, lărgirea funcționalității celor existente.

Pot fi evidențiate următoarele direcții ale activității inovaționale în domeniul bancar [26]:

- Produsele bancare pe segmentele noi: investițiile în imobil, activitate de asigurare, leasingul financiar, operațiunile fiduciare;
- Inovațiile în sferele noi ale pieței financiare, cum sunt piețele valorilor mobiliare comerciale, instrumentelor financiare derivate, valorilor mobiliare ipotecare;
- Gestiunea numerarului și utilizarea tehnologiilor informaționale noi;
- Serviciile de mediere financiară, orientate spre reducerea cheltuielilor operaționale și gestiunea mai eficientă a activelor și pasivelor;
- Produsele noi pe segmentele tradiționale ale pieței capitalului de împrumut.

Activitatea inovațională orientată spre sporirea eficienței funcționării băncii trebuie să asigure [26]:

- Crearea condițiilor pentru satisfacerea mai deplină și oportună a necesităților clienților în servicii bancare noi;
- Competitivitatea băncii conform indicatorilor calității deservirii clienței și eficienței activității bancare;
- Asigurarea stabilității pieței din contul echilibrului dintre produsele tradiționale și implementarea inovațiilor cu perspectivă;
- Interacțiunea elementelor interne și externe ale sistemului dezvoltării inovaționale, care se bazează pe sistemul eficient al marketingului inovațiilor, selectarea proiectelor inovaționale din alternativele existente și motivarea personalului.

Strategia inovațională a băncii comerciale în domeniul prestării serviciilor depozitare reprezintă selectarea structurii procesului inovațional, conținutului său cantitativ și calitativ, orientarea spre realizarea politicii băncii comerciale în sfera inovațiilor, în care totalitatea elementelor și relațiile aferente exercită influență asupra dezvoltării instituției bancare.

Strategiile de bază de implementare a inovațiilor financiare în cadrul băncilor comerciale sunt următoarele [24]:

- *Strategie de adaptare*, care se orientează spre realizarea inovațiilor deja aprobate de alte bănci;
- *Strategie de îmbunătățire* orientată spre modificarea fundamentală a inovațiilor financiare existente, care permite îmbunătățirea imaginii instituției bancare și diferențierea produselor.
- *Strategia de anticipare* concentrată asupra implementării inovațiilor revoluționare, care are drept scop ocuparea pozițiilor de lider pe produsele, serviciile și tehnologiile noi, care nu au analogii pe piață.

Unii analiști în lucrările lor au trasat direcțiile dezvoltării inovațiilor bancare [24]:

- Virtualizarea inovațiilor financiare (implementarea canalelor de deservire bancară la distanță, cum sunt internet banking, linia telefonică fierbinte, tehnologiile electronice de transfer a mijloacelor bănești ș.a.);
- Tehnologizarea inovațiilor financiare (utilizarea celor mai avansate elaborări în domeniul tehnicii, perfecționarea dispozitivelor bancare, care accelerează procesul de activitate);
- Inovațiile bancare au devenit instrumente ale mării competitivității pe piața bancară, unde fiecare participant tinde să ocupe poziții de lider din contul prestării unor servicii noi calitativ și avantajoase.
- Realizarea activă a inovațiilor financiare conduce la schimbări în caracterul comportamentului instituțiilor bancare, care schimbă intensitatea concurenței pe piața bancară.
- Inovațiile financiare au devenit direcția de bază a modernizării culturii bancare, care în continuare pot schimba complet concepția instituției bancare clasice.

În urma efectuării unor cercetări, experții în domeniul activității bancare indică asupra următoarelor sectoare ale promovării procesului inovațional pe piața depozitelor bancare, ceea ce necesită investiții suplimentare în efectuarea studiilor în scopul elaborării produselor inovaționale și crearea noilor modele organizaționale [15]:

- Este oportună continuarea elaborării produselor bancare complexe oferite în formă de pachete de servicii, în cadrul cărora vor fi integrate depozitele instituțiilor bancare.
- Este necesară dezvoltarea produselor depozitare ale băncilor oferite în regim online. Perspective importante de dezvoltare a produselor depozitare al băncilor sunt legate de distribuirea acestor produse. La momentul de față sunt necesare abordări noi ale instrumentelor cu eficiență înaltă. În legătură cu aceasta, se prognozează o creștere substanțială a ofertelor online, precum și schimbarea continuă a formatului și configurației subdiviziunilor teritoriale ale băncilor comerciale ca unul din canalele principale de distribuire.
- Odată cu promovarea procesului inovațional pe piața depozitelor bancare va crește flexibilitatea procesului de formarea a prețurilor la produsele respective.

Inovațiile recente pe piața depozitelor bancare. În unele țări băncile comerciale de acum oferă depozite cu condiții deosebite [18]:

- *Depozitele temporare* (depozite sezoniere, care au condiții preferențiale și sunt oferite de către bănci pe parcursul unei perioade limitate de timp);

- *Depozitele în calitate de garanție* (acest tip de depozite permite deponentului în caz de necesitate să obțină credit în bancă, fără a reține mijloacele bănești de pe depozit și fără a pierde dobânzile aferente depozitului, iar creditarea este efectuată în condiții preferențiale);

- *Depozitele cu cadouri* (băncile pentru atragerea mijloacelor bănești folosesc diferite instrumente, oferind clienților la deschiderea depozitului un anumit cadou (începând cu bonusuri și terminând cu autoturisme, precum și participarea în loterie));

- *Depozitele cu rata sporită a dobânzii* (acest tip de depozite băncile oferă, când au nevoie să atragă un volum de mijloace bănești suficiente pentru menținerea lichidității, și ele sunt gata pentru o anumită perioadă de timp să ofere clienților rate mai înalte ale dobânzilor).

Pentru lărgirea sortimentului de produse băncile comerciale din unele țări oferă pe lângă depozitele tradiționale oferă și forme speciale ale depozitelor:

- *Depozitul ipotecar* reprezintă un produs particular al pieței de credite, care a fost creat special pentru debitorii, care nu dispun de mijloace suficiente pentru efectuarea primei depuneri aferente creditului ipotecar. Acest tip de depozite are multe aspecte comune cu alte tipuri ale depozitelor. Destinația lui principală constă anume în acumularea mijloacelor bănești pentru depunerea inițială în cadrul programului ipotecar, însă poate fi utilizat și în scopuri investiționale simple pentru obținerea venitului de către deținătorul contului. Această variantă de plasare și mărire a economiilor are anumite termene de acțiune și anumite rate ale dobânzilor, ca și celelalte programe depozitare. Deținătorul unui astfel de cont are posibilitatea, de asemenea, să completeze în mod periodic contul. De regulă, banca nu stabilește nici un fel de limite nici pentru sumele depunerilor suplimentare, nici pentru numărul lor [17].

- *Depozitul hibrid* (care se mai numește *depozit combinat*), care, de regulă, este format din două componente [23]. Primul reprezintă investiția cu un venit mic, dar garantat și cu riscuri joase (depozitul bancar). Al doilea – cu o profitabilitate înaltă și risc sporit – este format din plasamente în instrumentele pieței de capital (de exemplu, acțiunile sau certificatele fondurilor de investiții). Pentru deponent depozitul hibrid are un șir de avantaje: posibilitatea obținerii unei profitabilități mai înalte față de depozitele tradiționale, precum și garanția păstrării celei mai mari părți a mijloacelor bănești și obținerea profitabilității minimale, care nu poate fi asigurată de participarea în fondul de investiții. De regulă, în cadrul depozitului hibrid plasamentele cu risc jos constituie 90% din volumul total, iar cele cu risc sporit și profitabilitate înaltă - 10%. Ideea acestei proporții constă în asigurarea profitabilității minimale garantate. Din contul părții cu risc minimal a produsului hibrid (90%) se asigură venitul minimal chiar în cazul pierderii depline a părții cu venit înalt (dar și risc sporit). Însă dacă partea cu risc înalt aduce o profitabilitate bună, atunci rezultatul total va fi în mod substanțial mai mare față de depozitele tradiționale sau instrumentele financiare cu profitabilitatea fixată. Depozitul hibrid poate conveni clienților obișnuiți cu depozitele bancare, însă ar dori să lărgescă șirul de instrumente pentru investițiile sale.

În țările din Uniunea Europeană este populară o altă formă a depozitelor hibride. Este vorba de combinația din depozitul băncii și polița de asigurare cu economisire: asigurare de viață, a pensiei suplimentare sau către majorat.

În Rusia unele bănci comerciale oferă depozite hibride cu denumirea generală de *depozite investiționale*. La fel ca și în schema tradițională depozitul investițional este format din două tipuri de depozite. Primul este deschis deponentului cu o rată sporită a dobânzii și este legat de plasamente în fonduri mutuale de investiții [16].

- *Depozitul multivalutar*, care permite păstrarea mijloacelor bănești în valute diferite. În Rusia aceste valute sunt Rubla rusească, Dolarul SUA și Euro. Mecanismul funcționării depozitului multivalutar este următorul. La deschiderea depozitului clientul deschide nu unul, ci trei conturi (câte unul pentru fiecare valută), și distribuie mijloacele bănești pe conturile într-o proporție anumită, efectuând convertirea valutilor în prealabil în caz de necesitate. Pentru fiecare cont banca stabilește o rată a dobânzii în mod separat. În continuare, clientul poate da dispoziție băncii să schimbe structura depozitului, efectuând convertirea prealabilă a valutilor, însă termenul și alte condiții ale contractului rămân neschimbate [11].

De rând cu aceasta, trebuie de ținut de unele particularități ale funcționării acestor conturi [11]:

- Unele bănci interzic convertirea valutei pe parcursul termenului acțiunii contractului de depozit. În acest caz deponentul nu va putea reacționa la schimbarea situației pe piața valutară, schimbând proporțiile între valutele depozitului. Este posibilă doar închiderea contului existent și deschiderea unui nou. Astfel de depozite nu pot fi numite multivalutare, ci este o combinație din depozite din valute diferite.

- Avantajele depozitului multivalutar se manifestă în deplină măsură, dacă clientul poate schimba proporțiile valutilor, utilizând sistemele de deservire la distanță (de exemplu, internet banking sau mobile banking).

- În unele bănci posibilitățile convertirii valutilor sunt limitate de stabilirea soldurilor minime pe fiecare cont.

- Înainte de deschiderea depozitului multivalutar, clientul trebuie să se intereseze de mecanismul formării cursurilor de preschimbare a valutilor. Este pe deplin posibilă situația ca banca comercială să aplice cursuri neconvenabile pentru client, ceea ce poate reduce în mare măsură avantajele depozitului multivalutar.

- *Depozitele indexate*, care prevăd că profitabilitatea plasamentelor nu este fixată, ci este legată de un anumit instrument – prețuri mărfurilor, indici bursieri, fonduri de investiții ș.a. [20]. Cu alte cuvinte, depozitul indexat este un depozit bancar, a cărui profitabilitate depinde de comportamentul activelor întărite la acest depozit. Către activele selectate de către bănci, de regulă, se referă următoarele instrumente financiare [25]:

- diferiți indici (de exemplu, indici burseri);

- valori mobiliare (de exemplu, acțiunile unei companii sau fond de investiții);

- orice tip de materii prime (de exemplu, petrol, gaz ș.a.);

- cursul valutar pe piața Forex (de exemplu, EUR/USD).

- *Conturile metalice depersonalizate (CMD)* oferite, de exemplu, de către unele bănci comerciale din

Rusia. Acestea sunt conturile deschise în bancă pentru evidența mișcării metalului prețios în formă depersonalizată, pe care se reflectă metalul în grame fără indicarea caracteristicilor individuale (numărul de lingouri, proba, producătorul, numărul de serie ș.a.), și pentru efectuarea operațiunilor de atragere și plasare. CMD este o modalitate de investire a mijloacelor bănești pe piața metalelor prețioase, însă care scutește investitorul de neajusurile deținerii metalelor în formă fizică. Din altă parte, CMD este un depozit bancar, pe care în loc de unități monetare se ține evidența metalelor în grame. De obicei, contul este ținut în unul din metalele prețioase: aur, argint, platină, paladiu [21].

Multe bănci oferă posibilitatea de *deschidere a conturilor de depozit la distanță*. Aceasta permite băncilor să-și reducă unele cheltuieli, mărește capacitatea de deservire, mărește accesibilitatea acestor produse bancare în orice loc și în orice timp. Unele bănci chiar sunt dispuse să stimuleze procesul de autoservire bancară a clienților, stabilind rate ale dobânzilor puțin mai înalte față de depozitele deschise în mod tradițional, iar funcționalitatea depozitelor și într-un caz și în altul rămâne aceeași. Posibilitatea deschiderii contului de depozit în regim online la distanță este posibilă prin utilizarea soluțiilor Internet banking și cu ajutorul dispozitivelor speciale (cum sunt bancomatele cu funcționalitate largită și chioșcurile bancare) [19].

Particularitățile procesului inovațional pe piața depozitelor bancare în Republica Moldova. Una din direcțiile procesului inovațional pe piața depozitelor bancare o constituie adaptarea ofertelor la anumite nișe așe pieței.

De acum mai mult de zece ani unele bănci autohtone oferă *depozite destinate copiilor*. Drept exemplu, poate fi prezentat depozitul „Pentru copii pînă la majorat” (BC „Moldindconbank” SA) reprezintă un depozit la termen, care se deschide pe numele copilului, vârsta căruia nu a atins majoratul (18 ani) [8].

Alte exemple acest gen: depozitul „Junior” (BC „Energbank” SA), „JunorInvest” (BC „Moldova-Agroindbank” SA), „Mobias Tînr” (BC „Mobiasbancă” SA).

O nișă a pieței interesantă pentru bănci o formează *lucrătorii migranți*. Pentru ei, de exemplu, BC „Moldova-Agroindbank” SA oferă „Depozitul de economii - pentru lucrători migranți” [5], iar BC „Moldindconbank” SA oferă depozitul „Folclor”.

Majoritatea băncilor, de asemenea, oferă condiții speciale pentru *depozitele pensionarilor*. La BC „Moldindconbank” SA acesta este depozitul „Pensionar”, iar BC „Moldova-Agroindbank” SA oferă două depozite: „Senior clasic” de 740 zile și „Profitabil senior” de 365 zile [4].

BC „Comerțbank” SA între primele a început să propună oferte speciale clienților VIP. La momentul de față aceste sunt depozitele „Barocco VIP” [6]. BC „Moldova-Agroindbank” SA oferă condiții speciale pentru conturile de depozit clienților VIP în cadrul deservirii de tipul „Private banking”.

Ofertele băncilor pe piața depozitelor bancare pot fi divizate în două categorii.

Prima este formată de depozitele cu condiții fixate (uneori cu excepția regimului stabilirii ratei dobânzii), care adesea sunt denumite „Clasic” sau similare de aceasta.

A doua categorie este constituită de depozitele, în care sunt integrate diferite opțiuni. De exemplu:

- Opțiunea de completare a sumei depozitului. De exemplu, la BC „Moldindconbank” SA acestea sunt depozitele „Serenada”, „Maestro” ș.a. [8];
- Opțiunea de retragere parțială a mijloacelor bănești. De exemplu, la BC „Moldindconbank” SA acestea sunt depozitele „Jazz” [8];
- Opțiunea de prelungire automată (BC „Moldindconbank” SA);
- Opțiuni de completare și retragere parțială. De exemplu, BC „Moldova-Agroindbank” SA oferă depozitul „Multioptional”, iar BC „Victoriabank” SA aceste sunt depozitele „Estival 2017”, care prevăd vărsăminte suplimentare nelimitat, cu excepția ultimelor 2 luni și retrageri parțiale – după 6 luni, lunar maxim 20% din soldul de la sfârșitul lunii precedente, păstrând soldul minim [7]. Unele bănci au încercat să stabilească condiții transparente de formare a ratelor flotante a dobânzilor la depozitelor. De exemplu, în anul 1999 BC „Moldindconbank” SA oferea un depozit în lei cu rata dobânzii indexată, reieșind din oscilația cursului de schimb valutar al al leului moldovenesc față de Dolarul SUA. În anii 2004-2005 BC „Victoriabank” SA a încercat să ofere depozite în lei moldovenesti cu rata flotantă a dobânzii bazată de rata medie a tranzacțiilor REPO interbancare pe piața valorilor mobiliare de stat.

De asemenea, periodic unele bănci autohtone (de exemplu, BC „Moldindconbank” SA) oferă depozite, deschiderea cărora permite participarea la loterii cu câștiguri bănești sau obiecte de valoare (de exemplu, automobile, călătorii turistice și chiar lingouri de aur).

De la începutul anilor 2000 unele bănci autohtone au făcut încercări de combinarea a depozitelor cu alte produse bancare. De exemplu, BC „Victoriabank” SA a fost prima bancă, care a propus clienților să primească suma dobânzilor aferente depozitelor și la scadență suma de bază a depozitului pe contul cardului de debit. Din anul 2011 această bancă oferă depozite în combinație cu cardurile de credit, care pot fi obținute după o anumită perioadă de funcționare a depozitului. Din anul 2008 BC „Victoriabank” SA oferă clienților posibilitatea deschiderii conturilor de depozit cu ajutorul cardurilor multifuncționale și bancomatelor (adică prin tehnologie de autoservire). Condițiile la aceste depozite sunt stabilite în mod separat. În anii 2004-2005 BC „Moldova-Agroindbank” SA oferea persoanelor fizice depozitul destinat acumulării primei rate de cumpărare a imobilului locativ, care era combinat cu creditul imobiliar în condiții preferențiale. Însă această inovație nu a devenit populară în rândul clienților. BC „Mobiasbancă” SA oferă 7 pachete standard de produse, în care sunt integrate depozite [9]. Procesul inovațional pe piața autohtonă a depozitelor bancare este legat de anumite probleme.

În primul rând, ele sunt legate de *funcționarea sistemului de garantare a depozitelor*. Nivelul plafonului de garantare Plafonul de garantare a depozitelor (suma maximă plătitibilă unui deponent) în anul 2003 a fost stabilit în sumă de 6000 lei moldovenesti, indiferent de numărul și mărimea depozitelor sau valuta în care s-au constituit la bancă. În martie 2017 suma

plafonului a fost mărită până la 20000 lei. Pentru marea parte a deponenților această sumă este nesemnificativă [10].

Practica din Republica Moldova, legată de falimentul a unor bănci, demonstrează, că sistemul de garantare a depozitelor persoanelor fizice în băncile comerciale se bazează nu pe activitatea Fondului de garantare a depozitelor în sistemul bancar, ci pe metode administrative legate de transferul depozitelor din băncile falimentare în alte bănci comerciale.

Aceasta provoacă o problemă importantă legată de hazardul moral, adică a comportamentului iresponsabil al deponenților, care adesea ignoră problemele financiare ale băncilor, în care deschid conturi de depozit.

În afară de cele menționate, se poate formula *problema pseudoinovațiilor*, adică prezentarea produsului bancar drept unul nou, nefiind inovativ prin esență. Schimbarea numai a denumirii, acordă, în opinia administrației, dreptul de a schimba voluntar condițiile de acceptare a depozitului, considerându-l drept produs bancar nou, necătând la faptul, că esența a rămas neschimbată.

De asemenea, trebuie menționată *problema ratelor flotante la depozitele bancare*, nivelul cărora, la moment, se formează în mod netransparent. În mare parte aceasta se referă la comportamentul băncilor autohtone din topul ratingurilor bancare.

În cele mai dese cazuri, băncile comerciale, utilizând clauza ratelor flotante, își asumă libertatea nelimitată de a reduce a ratelor dobânzilor, ceea ce, de fapt, constituie o practică de înșelare a clienților. Mecanismul acestor practici este următorul. În cazul în care banca comercială are nevoie de lichidități suplimentare, ea oferă pe piață un depozit „nou” cu rate ale dobânzilor mai înalte decât nivelul mediu de pe piață, iar în contract se stipulează dreptul băncii de a reduce rata dobânzii la depozit (BC „Moldindconbank” SA) sau să racordeze această rată la media de pe piață (BC „Victoriabank” SA), adică în orice caz rata va fi redusă, cu excepția cazurilor, când există tendință generală substanțială de ridicare a ratelor dobânzilor. În același timp, ratele joase dobânzilor la depozitele oferite mai înainte adesea sunt menținute în șirul de produse ale băncilor (BC „Moldindconbank” SA, BC „Mobiasbanca” SA), fiind admisă în acest fel discriminarea clienților vechi față de cei noi. La BC „Victoriabank” SA ratele dobânzilor la depozitele eliminate din oferta băncii sunt o perioadă anumită publicate în liste aparte, iar apoi clienții pot afla despre schimbarea ratei dobânzii doar din scrisorile trimise periodic de către bancă.

Concluzii. Fiind un produs bancar tradițional, depozitele bancare au devenit obiectul procesului inovațional în cadrul băncilor comerciale. În forme simple acest proces are loc și pe piața depozitelor bancare din Republica Moldova. În același timp, industria bancară internațională a elaborat un șir de inovații, care la momentul de față încă nu au fost implementate în Republica Moldova, ceea ce constituie o oportunitate pentru dezvoltarea activității bancare autohtone.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea Republicii Moldova nr. 550 din 21.07.95 instituțiilor financiare (Monitorul Oficial 1/2, 01.01.1996)
2. Ce este depozitul bancar?, http://www.efin.ro/depozite/depozite_la_termen/ghid_ce_este_depozitul_bancar.html
3. Ce reprezintă un depozit?, <https://www.micb.md/depozite-persoane-fizice/info/>
4. Coșul de produse „Depozite bancare destinate persoanelor fizice” (în vigoare din 06.07.2017), http://www.maib.md/files/file/depozite/in%20vigoare/2017/pf/06/CosulDepozitelor_in_vigoare_din_06.07.2017.pdf
5. Depozit, <http://www.maib.md/ro/depozit/>
6. Depozite, http://comertbank.md/services/physical_person/deposits/?id=7#about
7. Depozit „Estival 2017”, <http://www.victoriabank.md/ro/details-retail-deposit-estival-2017?category=retail-deposit>
8. Oferta depozitelor pentru persoane fizice, valabilă din 20.07.2017, <https://www.micb.md/depozite-persoane-fizice/info/>
9. Pachete de produse, https://mobiasbanca.md/pachete_de_produce
10. Plafonul de garantare a depozitelor bancare a fost majorat de la 6.000 la 20.000 lei, <http://bancamea.md/news/plafonul-de-garantare-a-depozitelor-bancare-a-fost-majorat-de-la-6000-la-20000-lei>
11. Александрова Екатерина, Плюсы и минусы мультивалютных вкладов, <http://www.mk.ru/economics/2014/09/15/plyusy-i-minusy-multivalyutnykh-vkladov.html>
12. Банковский вклад, https://ru.wikipedia.org/wiki/Банковский_вклад
13. Депозитная политика банков второго уровня, <http://articlekz.com/article/13250>
14. Депозитная политика коммерческого банка, <http://finlit.online/dengi-kredit-banki/depozitnaya-politika-kommercheskogo-25554.html>
15. Зайцев Олег, «Свежие инновации» для роста депозитов, <http://www.web-standart.net/magaz.php?aid=9516>
16. Инновационная стратегия банка в сфере оказания депозитных услуг, <http://www.banklesson.ru/bankeds-348-1.html>
17. Ипотечный вклад – инвестирование в будущее, <http://calculator-credit.ru>
18. Классификация депозитных операций коммерческих банков, http://studbooks.net/1432191/bankovskoe_delo/klassifikatsiya_depozitnyh_operatsiy_kommercheskih_bankov
19. Кожухова Галина, Вклады, открываемые дистанционно, http://www.ckudku.ru/article/distancionnye_vklady.htm
20. Кошкаргов Альберт, Индексируемые депозиты - новинка российских банков, http://www.prostobank.ua/depozity/stati/indeksiruemye_depozity_novinka_rossiyskih_bankov
21. Металлические банковские вклады, <https://www.buffet.ru/banks/metallicheskie-bankovskie-vklady/>
22. Продолятченко П. А., Экономико-правовая характеристика понятия «депозитный продукт», http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2012/11/ekonomika/prodolyatchenko.pdf
23. Резниченко Евгения, Гибридные депозиты с повышенной доходностью: что это такое, и кому они нужны, http://www.prostobank.ua/depozity/stati/gibridnye_depozity_s_povyshennoy_dohodnostyu_chno_eto_takoe_i_komu_oni_nuzhny
24. Тимофеева Ю.С., Езангина И.А., Кредитные инновации как фактор повышения конкурентоспособности российских банков, <http://publikacia.net/archive/2016/1/3/58>
25. Что такое банковский индексируемый депозит?, <http://autoreflex.ru/chno-takoe-bankovskij-indeksiruemyj-depozit/>
26. Шкарупа Е. А., Штезель А. Ю., Инновационная политика коммерческих банков, <http://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnaya-politika-kommercheskih-bankov>

ANALIZA FLUXULUI DE NUMERAR ÎN SCOPUL ASIGURĂRII STABILITĂȚII FINANCIARE

*Tatiana MANOLE, dr. hab., prof.,
INCE, Republica Moldova
Maria CIUMAC, drd.,
Universitatea Tehnică a Moldovei*

Cercetările efectuate în acest articol sunt actuale, deoarece fluxul de numerar determină activitatea viabilă a entității. În acest articol autorii cercetează modalitatea de stabilire a echilibrului financiar în baza corelării fluxurilor reale cu cele financiare ca rezultat al mișcării capitalului. Este cercetat conceptul de flux de numerar, deoarece numerarul este cel mai lichid activ al entității, asigurându-i activitate în permanență. Este analizată situația financiară a entității în baza unui sistem de indicatori financiari, care stau la baza deciziilor optime ale managerului financiar. Tema cercetată este actuală și necesară pentru orice entitate, asigurându-i un mecanism viabil de funcționare profitabilă.

Cuvinte-cheie: flux de numerar, Cash-flow, activitate operațională, echilibru financiar, flux de trezorerie, buget de încasări și de plăți, sold bugetar.

The research made in this article is topical because the cash flow determines the viable activity of the entity. In this article, the authors investigate how to establish a financial balance based on the correlation between real and financial flows as a result of capital movements. The concept of cash flow is investigated, since cash is the most liquid asset of the entity, ensuring its activity continuously. The financial situation of the entity is analyzed on the basis of a system of financial indicators that underpin the financial manager's optimal decisions. The research topic is actual and necessary for any entity, ensuring a viable mechanism for profitable operation.

Keywords: cash flow, operational activity, financial balance, budget receipts and payments, budget balance.

JEL Classification: B26, H61.

Fluxul de numerar reprezintă sângele care irigă sistemul economic și etalonul de măsurare a valorii (P.A. Samuelson)

Introducere. Bani sunt cea mai mare descoperire a umanității, venind după descoperirea alfabetului. Ingeniozitatea umană stă la baza apariției banilor. Astfel banii au fost cel mai important factor pentru dezvoltarea relațiilor economice dintre oameni, state și continente.

Pe drept cuvânt, banii sunt considerați sângele care irigă economia, tot atât de important este și fluxul de numerar pentru activitatea economică a entității. Numerarul apare ca rezultat al numeroaselor mutații determinate de factori endogeni și exogeni ai circulației bunurilor și serviciilor, iar banii fiind instrumental de legătură în procesul acestor relații complicate de schimb.

Fără existența relațiilor economice dintre entități și chiar în interiorul fiecăreia, este imposibil apariția fluxului de numerar.

În literatura de specialitate, există diferite opinii cu privire la noțiunea de numerar. Astfel, se consideră că numerarul reprezintă, alături de capital și specializare, cel de-al treilea aspect major al vieții economice moderne. Fluxul de numerar reprezintă sângele care irigă sistemul economic și etalonul de măsurare a valorii [6].

Conceptul de flux de numerar. Termenii de flux de numerar, flux de disponibilități nete și flux de trezorerie sunt asociați cu termenul de cash-flow. Dacă punem semnul egalității între noțiunea de cash-flow și flux de numerar, apoi fluxul de numerar reprezintă diferența dintre intrările (încasările) și ieșirile (plățile) efectuate de o entitate într-o perioadă de timp (zi, lună, trimestru, semestru, an).

Fluxurile de numerar pot proveni din diverse activități ale entității, și anume:

- Activități operaționale;
- Activități investiționale;
- Activități financiare.

Activitatea de bază a unei entități producătoare este **activitatea operațională**. Fluxul de numerar provenit din activitatea operațională este format din vânzări curente de produse și servicii către clienți, la fel și din recuperarea contravalorii vânzărilor anterioare în baza creditelor comerciale, precum și fluxurile de plăți către furnizorii de marfă, materiale și servicii, plăți cu salariile, plăți legate de obligațiile fiscale față de buget.

Conținutul trezoreriei poate fi analizat din două puncte de vedere și anume:

1. Organizatoric, ca reprezentând un departament al direcției financiare, căreia îi revin sarcini și atribuții, are personal de specialitate și funcționează după reguli bine stabilite;
2. Structural, în funcție de elementele patrimoniale, componente ale acesteia. Din acest punct de vedere, trezoreria poate fi definită ca ansamblul disponibilităților aflate în conturi bancare curente sau / și în casă.

Obiectivul principal al trezoreriei entității este optimizarea permanentă a raportului dintre încasările și plățile bănești, adică asigurarea echilibrului financiar la entitate, astfel încât aceasta să-și poată realiza, în condiții raționale și eficiente, obiectivul său de activitate.

Construcția bugetului de trezorerie capătă, în final, următoarea formă prezentată în tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Previziunea încasărilor și plăților

FAZE	SIMBOL	Operații
1. Previziunea încasărilor și plăților	A	Soldul de numerar la începutul perioadei de gestiune
	B	(+) Încasări din activitatea operațională: <ul style="list-style-type: none"> • Încasări din vânzări; • Alte încasări.
	C	(-) Plăți pentru activitatea operațională: <ul style="list-style-type: none"> • Plăți pentru stocuri și servicii procurate; • Plăți către angajați și organe de asigurare socială și medicală; • Dobânzi plătite; • Plata impozitului pe venit; • Alte plăți
	D	Fluxul net de numerar din activitatea operațională D= B - C
	E	Încasări din activitatea de investiții <ul style="list-style-type: none"> • Încasări din vânzarea activelor imobilizate; • Dobânzi încasate; • Dividende încasate; • Alte încasări.
	F	Plăți pentru activitatea investițională <ul style="list-style-type: none"> • Plăți aferente intrărilor de active imobilizate • Alte plăți.
	G	Fluxul net de numerar din activitatea de investiții G= E - F
	H	Încasări din activitatea financiară: <ul style="list-style-type: none"> • Încasări sub formă de credite și împrumuturi; • Încasări din operațiuni de capital; • Alte încasări.
	I	Plăți pentru activitatea financiară <ul style="list-style-type: none"> • Plăți aferente rambursării creditelor și împrumuturilor; • Dividende plătite; • Alte plăți.
	J	Fluxul net de numerar din activitatea financiară J = H - I
	K	Fluxul net din activitatea economico-financiară K= D +G+J
	L	Încasări excepționale Diferențe de curs valutar favorabile (nefavorabile)
	M	Fluxul net de numerar total M= K+ (-) L
	N	Diferențe de curs valutar favorabile (nefavorabile)
2. Determinarea soldului mijloacelor bănești la sfârșitul perioadei de gestiune	O	Sold de numerar la sfârșitul perioadei de gestiune O= A+ (-) M+ (-)

Sursa: Elaborat în baza SNC „Prezentarea situațiilor financiare”.

După efectuarea operațiunii de previziune a încasărilor și plăților, se procedează la compararea celor două categorii de fluxuri. În consecință, se constată fie deficit, fie excedent de trezorerie. Excedentul de trezorerie reprezintă surplusul de numerar care rezultă din compararea încasărilor cu plățile. Situația în care plățile prevăzute să aibă loc într-o anumită perioadă sunt mai mare decât încasările proiectate pentru perioada respectivă, la întreprindere se înregistrează deficit de trezorerie, care periclitează starea de echilibru financiar al acesteia.

Este foarte important ca diferența dintre încasări și plăți să fie pozitivă și suficient de mare, astfel încât să acopere diferențele care apar în activitățile operaționale, financiare și de investiții.

În legătură cu aceasta menționăm, că fiecare entitate comercială trebuie să-și elaboreze bugetul de încasări și plăți pentru a-și menține echilibrul financiar.

Soldul bugetar poate fi pozitiv, aceasta e o stare bună financiară a entității. Un sold bugetar negativ demonstrează stare de deficit de resurse financiare, care trebuie urgent rezolvată de entitate. Un sold bugetar egal cu zero demonstrează o stare de echilibru financiar la entitate, adică încasările sunt egale cu plățile.

Dar e de menționat, că numerarul entității este în permanență mișcare și foarte rar se poate întâmpla ca intrările să sincronizeze cu ieșirile (plățile), adică să fie o egalitate între ele. Această situație poate fi pe termen scurt.

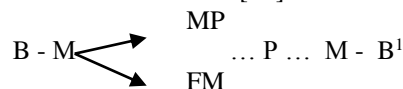
De aceea, este necesar ca în permanență să se efectueze **analiza fluxului de numerar** și în baza acestor analize, entitatea să elaboreze o strategie financiară durabilă, pe termen medii și lung.

Analiza fluxului de numerar. O componentă importantă a analizei situației financiar-patrimoniale, o constituie cercetarea fluxului de disponibilitate întrucât, în practica economică, se consideră că orice activitate trebuie să "degaje bani" (să genereze venit), să rezulte un surplus de capital față de cel investit în afaceri.

O entitate comercială poate să fie rentabilă, să realizeze profit, dar să nu fie solvabilă, din cauza lipsei de lichidități ca urmare a decalajului dintre încasările și plățile pe care le face în cadrul ciclului financiar.

Vom încerca să definim ciclul financiar, care reprezintă o *succesiune de fenomene financiare, care se realizează în evoluția unui proces de mișcare a banilor, revenind la poziția inițială, dar cu o valoare crescută.*

Drept exemplu clasic ne poate servi formula lui Karl Marx [10] de transformare a banilor în capital:

Ciclul financiar de mișcare a banilor, trecând prin anumite faze coerente și îmbrăcând anumite forme, revin la forma inițială de *bani*, dar având o valoare mai mare, adică generând profit.

În ultimii 30 de ani, în țările dezvoltate din Occident se consideră, că *situația fluxurilor de numerar* este una din principalele situații financiare ale fiecărei entități. În Republica Moldova în anul 1998, a fost implementat Raportul privind fluxul mijloacelor bănești, odată cu reformele sistemului bugetar și de contabilitate. La moment situația fluxurilor de numerar *se întocmește și se prezintă în conformitate cu S.N.C. Prezentarea situațiilor financiare, pe tipuri de activități.*

Motivația deținerii, în permanență, de către entități a numerarului, se datorează unor cauze și împrejurări, printre care menționăm:

✓ Asigurarea activității curente: plata furnizorilor, plata salariilor, plata dividendelor, achitarea dobânzilor, achitarea impozitelor etc;

✓ Pentru a putea beneficia de avantaje oferite de anumite împrejurări conjuncturale favorabile: rabaturi acordate de furnizori, achiziții de bunuri și servicii la prețuri avantajoase, investiții profitabile etc;

✓ Pentru efectuarea unor plăți neprevăzute: apariția unor comenzi suplimentare;

✓ Pentru a avea acces la anumite îlesniri acordate din partea băncilor și pentru a beneficia de punctaje bune în cazul în care entitate dorește să contracteze credite bancare;

✓ Din considerente de precauție, având în vedere caracterul imprevizibil al intrărilor (încasări) și ieșirilor (plăților) de numerar. Întreprinderile stabile din punct de vedere financiar tind să-și formeze solduri de precauție sub formă de valori mobiliare foarte lichide și cu grad mic de risc;

Entitățile mari, dinamice preferă să dețină active ușor lichide, rapid negociabile decât numerar în casă sau în cont. Totuși determinarea soldului minim de numerar care, pe de o parte, ar asigura capacitatea de plată a entităților în cazul apariției unor dereglări în regimul încasărilor sau ar face posibilă efectuarea unor plăți neprevăzute (apariția unor investiții profitabile), pe de altă parte, reprezintă o practică atât în cadrul economiilor dezvoltate, cât și în a acelor aflate în procesul de tranziție.

Mărimea soldului optim de numerar pe care trebuie să-l dețină o întreprindere și care ar minimiza, pe de o parte, pierderile ce apar atunci când întreprinderea se confruntă cu insuficiență de numerar, pe de altă parte, se poate determina prin aplicarea modelelor: Baumol și Miller-Orr.

Modelul Baumol¹ a fost elaborat în 1952, și echilibrează costul de oportunitate reprezentat de valoarea câștigurilor ce s-ar fi putut obține dacă numerarul ar fi fost investit în valori mobiliare pe termen scurt cu costurile de tranzacție provenite fie din investiții de numerar în titluri de plasament, fie de vânzarea valorilor mobiliare pentru a intra în posesia numerarului necesar pentru operarea afacerii. Determinarea soldului optim de numerar începe cu identificarea costului pe care întreprinderile le suportă, atunci când achiziționează numerarul și care pot fi legate de obținerea unui împrumut sau realizarea valorii mobiliare.

Acest model echilibrează costul de oportunitate care apare ca urmare a deținerii de numerar cu costul de tranzacție suportate atunci când se achită fondurile.

Modelul Miller-Orr² a fost elaborat în 1966, ipoteza de la care pornește acest model este că întreprinderea face comenzi de numerar atunci când nivelul numerarului este zero. În cadrul modelului se pune întrebarea: „ în ce mod întreprinderea trebuie să-și gestioneze resursele de numerar astfel încât să fie cunoscute soldurile zilnice de numerar „Adică aprovizionarea o singură dată cu soldul optim de cash și consumarea lui constantă, zi de zi, până la epuizare, reconstruirea imediată a soldului optim ș.a.m.d. În realitate, nu se pot prevedea variațiile zilnice de cash-flow, acestea fiind caracterizate de o variabilitate aleatoare măsurabilă prin dispersie. Modelul Miller-Orr are ca ipoteză aceea în care se consideră că media variațiilor de cash-flow-uri zilnice este zero, iar dispersia lor este pozitivă și de mărime finită .

Practic, modelul Miller-Orr își propune găsirea limitei superioare a variației soldului de cash și care pentru fructificarea excedentului de lichidități. În determinarea acesteia se pornește de la o limită inferioară, prestabilită a fi zero sau puțin mai sus de zero și de la depărtarea normală până la limita superioară.

Testele de validitate a modelului au dat rezultate bune, dar numai pentru încasările și plățile inpredictibile (vânzări, aprovizionări etc). Sunt plăți însă cu caracter bine determinat atât în privința volumului, cât și a scadenței: salariile, impozitele etc. Pentru acestea, ca și pentru încasările certe, previziunea se face în afara modelului Miller-Orr.

Analiza situației patrimoniale și financiare urmărește scopul de a face informația clară și înțeleasă de către toate categoriile de utilizatori interesați.

Prin intermediul analizei financiare, se stabilesc punctele forte și punctele vulnerabile ale gestiunii financiare,

¹ Baumol, William J.; Tobin, James (1989). "The Optimal Cash Balance Proposition: Maurice Allais' Priority". *Journal of Economic Literature*. 27 (3): 1160–1162. JSTOR 2726778

² M.H. Miller and D. Orr, 'A model of the demand for money by firms', *Quarterly Journal of Economics* (August 1966)

având la bază anumite norme și criterii, se dă o explicație a cauzelor obținerii unor rezultate nesatisfăcătoare și se propun măsuri pentru îmbunătățirea lor.

Tabelul 2. Analiza structurală a Fluxului de numerar în dependență de încasări și plăți

Fluxurile numerarului	2014		2015		2016		ABATEREA			
	Suma, lei	Cota %	Suma, lei	Cota %	Suma, lei	Cota %	2015/2014		2016/2015	
							Suma, lei	Cota %	Suma, lei	Cota %
Sold la începutul perioadei	38800	X	54122	X	72509	X	X	X	X	X
Încasări bănești	6575504	100	7676214	100	8312176	100	1100710	X	635962	X
1. Încasări bănești din vânzări	5741782	87,32	7060599	91,98	7592959	91,35	1318817	4,66	532360	-0,63
2. Alte încasări operaționale	7499	0,11	107227	1,40	18223	0,22	99728	1,28	-8900	-1,18
4. Încasări sub formă de credite	721077	10,97	508269	6,62	712990	8,58	-212808	-4,34	204721	1,96
5. Diferențe favorabile de curs valutar	10546	0,16	119	0,00	-11996	-0,15	-10427	-0,16	-12115	-0,15
6. Încasări din emisiune de acțiuni proprii	94600	1,44	0	0	0	0	-94600	-1,44	0	0
Plăți bănești	6560182	100	7682890	100	8256091	100	1122708	X	582201	X
1. Plăți bănești furnizorilor	5442357	82,96	6822613	88,80	6928447	83,92	1380256	5,84	105834	-4,98
2. Plăți bănești salariaților	97266	1,48	81516	1,06	142923	1,73	-15750	-0,42	61407	0,67
3. Plăți bănești privind creditele și împrumuturi	935792	14,26	710287	9,25	837351	10,14	-225505	-5,02	127064	0,89
5. Alte plăți operaționale	52857	0,81	40438	0,53	324485	3,93	-12419	-0,28	284047	3,4
6. Plata dobânzilor	31910	0,49	28036	0,36	22885	0,28	-3874	-0,12	-5151	-0,08
Sold la sfârșitul perioadei	54122	X	47446	X	122772	X	-6676	X	75326	X

Sursa: Calcule efectuate în baza Situației fluxului de numerar la întreprinderea analizată.

Analizând încasările și plățile din tabel de mai sus se poate concluziona, că ponderea principală în totalul încasărilor o ocupă încasările din vânzări, iar ponderea plăților – plățile furnizorilor. În dinamică se poate observa tendință de creștere a încasărilor bănești. Atât existența unui sold de numerar mai mare decât cel strict necesar, cât și lipsa de numerar implică atât avantaje, cât și dezavantaje pentru entitate.

Soldul de numerar sporit poate duce la apariția unei comenzi suplimentare de producție; acordarea rabaturilor comerciale pentru plata imediată a mărfurilor, totodată soldul de numerar sporit poate duce la suportarea costurilor sub forma dobânzilor, care s-ar fi câștigat, dacă fondurile n-ar fi fost blocate în contul curent.

Soldul de numerar mic poate duce la evitarea costului de oportunitate legat de blocarea numerarului și totodată la apariția costurilor de comandă (costuri de decizie, de brokeraj, funcționale); sporirea cheltuielilor legate de vânzarea valorilor mobiliare; costuri ocazionate de contractarea unui împrumut.

Dezvoltarea întreprinderii este legată de asigurarea *echilibrului financiar*, care reprezintă o parte constitutivă a echilibrului economic exprimat valoric. Echilibrul financiar exprimă egalitatea și corelațiile dintre necesarul de resurse financiare și posibilitățile de colectare a acestor resurse.

Un instrument de măsurare a echilibrului financiar este **fondul de rulment**. Determinarea unui fond de rulment minim necesar este o decizie fundamentală de politică financiară, întrucât definește condițiile de echilibru global și, în consecință, gradul de autonomie al întreprinderii.

Fondul de rulment reprezintă diferența dintre capitalul permanent și activele imobilizate. Cu cât fondul de rulment este mai mare, cu atât crește gradul de lichiditate financiară, de aceea el este un indicator sintetic de analiză a lichidității, exprimând o finanțare minimă.

Tabelul 3. Analiza echilibrului financiar (lei)

INDICATORI	2014	2015	2016	Abaterea (+,-)		
				2015/2014	2016/2014	2016/2015
Fond de rulment Net (FRN)	496980	254081	283456	-242899	-213524	29375
Fond de rulment Propriu (FRP)	233902	233717	257962	-185	24060	24245
Fond de Rulment Străin (FRS)	263078	20364	25494	-242714	-237584	5130
Fond de Rulment Brut (FRB)	787789	614487	435648	-173302	-352141	-178839

Sursa: Calcule efectuate în baza Bilanțului contabil al întreprinderii analizate pe perioadele 2014-2016.

Referitor la FRP, el este pozitiv în toate 3 perioade, ceea ce ne arată că, întreprinderea dispune de autonomie în privința finanțării investițiilor în active circulante, adică capitalul propriu acoperă complet activele circulante.

FRS are o valoare pozitivă în toate perioadele, ceea ce arată că întreprinderea iese din perioada de stabilitate financiară, manifestând tendință de creștere. În continuare se vor analiza indicatorii de lichiditate ai acestei întreprinderi.

Prin lichiditate se înțelege capacitatea întreprinderii de a transforma activele sale în bani, iar gradul de lichiditate caracterizează capacitatea de plată a întreprinderii. Gradul în care întreprinderea poate face față datoriiilor pe termen scurt se numește solvabilitate, care se măsoară prin intermediul ratelor de lichiditate.

Rata lichidității imediate

Rata lichidității imediate permite să facem judecăți asupra capacității de rambursare instantanee a debitorilor, ținând cont de disponibilitățile existente. Acest indicator se calculează conform formulei:

$$L_I = \text{Numerar} / \text{Datorii curente}$$

În literatura de specialitate se apreciază că o valoare de 0,2 – 0,3 ar exprima raționalitatea unei întreprinderi bine administrate din punct de vedere financiar. Se observă ca acest indicator în ambii ani de gestiune nu se încadrează în nivelul stabilit mai sus, dar îmbucurător este faptul că întreprinderea deține creanțe ce pot fi ușor transformate în mijloace bănești în concordanță cu termenele de plată a obligațiilor.

$$\text{Rata lichidității relative}$$

Rata lichidității relative pune în evidență capacitatea întreprinderii de a-și achita datoriile devenite scadente fără a fi obligată să-și vîndă stocurile.

$$L_R = \text{Numerar} + \text{Creanțe} / \text{Datorii curente}$$

Nivelul acestui indicator trebuie să fie inferior lui 1, dar aprecierea realistă impune și o atentă analiză a valorii realizabile pe termen scurt, întrucât la formarea lor contribuie, în mod substanțial, politica de credit comercial promovată de întreprindere, precum și starea financiară a clienților săi. Încurajătoare sunt rezultatele obținute la acest indicator în perioadele de gestiune 2014 și 2015.

$$\text{Rata lichidității curente}$$

Rata lichidității curente, relevă posibilitățile întreprinderii de a-și transforma, într-un termen scurt, bunurile patrimoniale curente în mijloace bănești pentru a efectua plățile exigibile.

$$L_R = \text{Active circulante} / \text{Datorii curente}$$

Indicatorul pune în evidență importanța și calitatea bunurilor deținute de întreprindere la un moment dat, la care ea poate face apel atunci cînd este nevoită să achite, la scadență, datoriile contractate pe termen scurt. Nivelul acestui indicator trebuie să fie mai mare decît unu. Practica mondială apreciază că valoarea minimă a acestui indicator trebuie să fie 1, iar valorile cuprinse între 1,2 – 1,8 indică o situație financiară favorabilă, care însuflă încredere creditorilor.

Tabelul 4. Prezentarea indicatorilor de lichiditate

Indicatorii	2014	2015	2016	Abaterrea			Norma
				2015/2014	2016/2014	2016/2015	
Rata lichidității imediate	0,13	0,15	0,31	0,02	0,18	0,16	0,2-0,3
Rata lichidității relative	2,71	1,70	2,85	-1,00	0,14	1,14	< 1
Rata lichidității curente	2,71	1,70	2,86	-1,00	0,15	1,16	1,2-1,8

Sursa: Calcule efectuate în baza Bilanțului contabil al întreprinderii analizate pe perioadele 20014-2016.

În cazul întreprinderii analizate, lichiditatea relativă este mai mare decît limita admisibilă. Pentru evitarea apariției situațiilor nedorite, este necesar ca întreprinderea să dispună de un nivel optim de mijloace bănești, care să permită evitarea blocajului în circuitul financiar, insolvabilității, falimentului. Practica mondială a demonstrat că existența la întreprindere a numerarului în proporție de 1-1,5% din totalul activului este suficientă pentru asigurarea efectuată plăților imediate.

Concluzii și recomandări

1. Fluxul de numerar reprezintă diferența dintre intrările (încasările) și ieșirile (plățile) efectuate de o entitate într-o perioadă de timp (zi, lună, trimestru, semestru, an).
2. Obiectivul principal al trezoreriei entității este optimizarea permanentă a raportului dintre încasările și plățile bănești, adică asigurarea echilibrului financiar la entitate, astfel încât aceasta să-și poată realiza, în condiții raționale și eficiente, obiectivul strategic al dezvoltării economice.
3. Obținerea echilibrului financiar de către întreprindere este un scop fundamental, dar pentru realizarea lui întreprinderea trebuie să aibă o poziție fermă pe piață, iar clienții trebuie aleși în baza anumitor criterii: responsabilitate, onestitate și durabilitate în relații interentități etc.
4. În cazul obținerii de numerar peste normele admisibile, managerul finansist trebuie imediat să investească aceste mijloace, evitând înghețarea capitalului. Capitalul trebuie să fie mereu în mișcare, generând venit.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Standardul Național de Contabilitate „Prezentarea situațiilor financiare” nr. 118 din 06.08.2013
2. Normele pentru efectuarea operațiunilor de casă în economia națională a Republicii Moldova, aprobate prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova Nr.764, din 25.11.1992, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr.11, din 30.11.1992;
3. Baumol, William J.; Tobin, James (1989). "The Optimal Cash Balance Proposition: Maurice Allais' Priority". *Journal of Economic Literature*. 27 (3): 1160–1162. JSTOR 2726778
4. Miller M.H. and D. Orr, ‘A model of the demand for money by firms’, *Quarterly Journal of Economics* (August 1966)
5. Manole Tatiana, Managementul finanțelor publice, Editura Tehnica-Info, Chișinău, 2016-803p.
6. Samuelson P.A - *L'conomique*, tom.I, 8e Edition, Libr. Armand Colin, Paris, 1953
7. Bran P. Dimensiunea financiar-monetară a întreprinderii, ed. ASE, București, 2011, 978-606-505-458-5
8. Botnari N. Finanțele întreprinderii, Chișinău: Prim, 2008, ISBN 978-9975-78-482-5;
9. Țiriulnicova, N., Paladî, V., Gavriluc, L., Chirilova, N., Furtună, D. Analiza rapoartelor financiare – instrumente, metode, procedee și tehnici de apreciere a informației contabil-financiare în procesul decizional. Ediția a II-a, revăzută. Chișinău. Asociația Obștească „ACAP RM”, 2011;
10. Karl Marx (1867): *Capitalul*, vol. 1 – Capitolul douăzeci și patru. Editura București, 1945.

**RISK MANAGEMENT
MODELS OF FISCAL NON-COMPLIANCE**

*Mădălina CĂRĂUȘ¹, PhD Student,
Lucian Blaga University of Sibiu, Romania
Mihai Aristotel UNGUREANU², PhD Professor,
Lucian Blaga University of Sibiu, Romania
Mirela CĂLUGĂREANU³, PhD Student,
Lucian Blaga University of Sibiu, Romania*

În societatea actuală oamenii tind să înțeleagă sistemele, în general, în mod incomplet, datorită modului în care statul le transpune în practică, pe baza unor decizii colective generate de contextul politic, economic sau social în care se regăsește la un moment dat. Statul, principalul jucător, acționează și planifică, în mod continuu, diverse strategii privind asigurarea bunăstării populației, folosind cvarii mecanisme economico-financiare concepute în acest sens, cu scopul de a genera veniturile necesare dezvoltării economice. Astfel, autoritățile fiscale au un rol central în a asigura această creștere economică. Pornind de aici, obiectivul principal al unei autorități fiscale este reprezentat de colectarea impozitelor și taxelor ce sunt necesare a fi plătite, în conformitate cu legislația în vigoare, într-o manieră care să susțină încrederea contribuabililor în sistemul fiscal și în administrarea eficientă a acestuia, precum și de a furniza infrastructura și serviciile esențiale, precum sănătatea, educația, transportul sau securitatea. Prin urmare, se impune existența unui model de management al riscurilor de neconformare fiscală, în vederea colectării eficiente a impozitelor și taxelor, dar și asigurării că nerespectarea legislației fiscale este menținută la un nivel minim.

***Cuvinte-cheie:** neconformare fiscală, colectarea veniturilor, sistem fiscal, indicatori de risc, creștere economică, management al riscurilor de neconformare fiscală.*

In the present society, people tend to understand systems, generally incomplete, due to the way in which the State will implement them in practice, based on collective decisions arising from political, economic or social in which can be found at some point. The state, the main player, is constantly acting and planning various strategies to ensure the well-being of the population, using economical and financial mechanisms designed in this regard, in order to generate the necessary incomes for the economic development. Thus, the tax authority have a central role in ensuring that this growth. Starting from here, the main objective of a tax authority is represented by the collection of taxes and duties, that are necessary to be paid, in accordance with the legislation in force, in such manner as to sustain confidence in the tax system and taxpayers, in the efficient management thereof, and to provide the infrastructure and essential services, such as health, education, transport and security. Therefore, it requires the existence of a compliance risk management model, with a view to the efficient collection of taxes and fees, but also to ensure that non-compliance with tax laws is kept to a minimum.

***Keywords:** noncompliance, tax collection, tax system, risk indicators, economic growth, non-compliance risk management.*

***JEL Classification:** H20, H21, H30.*

Introduction. The most effective tax collection systems are those that determine the vast majority of taxpayers to fulfill their tax obligations voluntarily, leaving tax officials to focus their efforts on taxpayers who do not comply⁴. However, given the complexity of the tax system, the vast majority of tax authorities apply various risk management models of non-compliance in order to counteract the various events that can distort the financial stability of the State. Obviously, every rational decision taken by the tax authorities must be consistent with the magnitude of the events that may have a negative impact on finances in general, but also on the effectiveness of strategies in this regard. Thus, according to Hopkin (2013), in order to keep risk management as relevant as possible for the tax authorities, the following information is required for each analyzed risk⁵:

- the nature of the risk, including the description of the risk event and how it might be triggered;
- the potential impact of the event on the activities in that field, infrastructure and / or reputation;
- anticipated consequences for strategy, tactics, operations and / or compliance in case of the event;
- the tolerance of the event in terms of the probability of the event;
- the existing control mechanisms, the necessary control standards and the details of related incidents and / or losses;
- risk reduction plans and details on accountability and timing for implementing the recommended improvements;
- details of how the level of risk is monitored and how the risk details are communicated to stakeholders;
- confirmation of risk-related governance commitments.

However, the risks of non-compliance cannot always be fully prevented, which means that the tax authorities need to act prudently, choosing a manageable model that can be easily measured by narrowing the scope (e.g. for a particular type of tax or for a particular category of activity) and only if it proves to work can be extended on a larger scale (e.g. for all categories

¹ © Mădălina CĂRĂUȘ, mada.caraus@gmail.com

² © Mihai Aristotel UNGUREANU, m_a_ungureanu@yahoo.com

³ © Mirela CĂLUGĂREANU, mirelascalugareanu@gmail.com

⁴ Okello A., *Managing Income Tax Compliance through Self-Assessment*, IMF Working Papers no. 14/41, 2014, p. 7

⁵ Hopkin P., *Risk Management*, Kogan Page Limited, 2013, p. 23

of tax and taxpayer segments). Moreover, tax authorities should also keep in mind that taxpayers' revenues are fluctuating and may not be representative of the application of a risk management model of non-compliance (e.g. rental income). Instead, if tax authorities set an income target¹, then general measures are needed to manage the risks of non-compliance.

Risk indicators used for tax compliance. How much tax revenue is lost due to non-compliance?² First, the tax authorities must be able to identify the origin of the risks that may result in those major tax differences between what is payable by taxpayers and what is actually paid by them. According to Dublin (2012), this tax gap is reflected in the capacity of tax authorities and in how they estimate the revenues to be collected to the State budget, as follows:

- “underreporting, which is the amount of lost revenue from filed tax returns that underreport the amount of taxes owed;
- underpayment, which is the difference between amounts that were reported to be owed, and amounts actually paid for correctly filed tax returns;
- nonfiling, which is the amount of tax revenue lost from returns that were never filed³”.

That is why it is important for the tax authorities to focus on the behaviors that generate the non-compliance and which can have a significant impact on the total revenues collected to the State budget. Thus, taking into account the four criteria defining tax compliance, i.e. tax registration, filing of tax returns, reporting of realized revenues and effective payment of tax obligations, we highlight some risk management models of fiscal non-compliance, i.e. risk indicators used in countries like: U.S., Canada, Belgium, France or Austria⁴.

a. The risk of non-registration at the tax authority

✓ **Canada** (VAT - % of registered companies) - this indicator is obtained by comparing the number of registered taxpayers from tax authority with independent data relating to business records obtained from statistical authorities. It has a medium priority as the minimum registration threshold for VAT purposes has to be taken into account (e.g. in Romania the threshold is 220.000 lei).

b. The risk of failure to file tax returns on time

✓ **Belgium** (% of the timely submissions, % of the late submissions) - this indicator captures the frequency of the voluntary submission of tax returns and is calculated as the number of statements filed on a set date (according to the law in force) divided by the number of tax returns expected to be filed. Indicates the extent to which taxpayers fulfill the legal obligation to file tax returns on time, in accordance with tax law;

✓ **U.S.** (not covering tax differences) - this indicator reflects the amounts resulting from the failure to file tax returns and is calculated as the total tax debt of declarations submitted late or unpaid minus taxes paid late or unpaid. Reflects the impact of forced compliance activities.

c. Risk of failure to report tax liabilities

✓ **Sweden** (% of the total correctly reported tax liabilities, measured by random tax audits) - this indicator is based on the results of controls on a representative sample (e.g. a taxpayer segment or a certain revenue category) and estimates the proportion of undeliverable revenue;

✓ **Denmark** (income tax differences) - this indicator compares revenues from estimates of expenditures of national accounts revenues reported in the tax returns;

✓ **Norway** (VAT differences) - this indicator compares the actual VAT receipts that were not collected as a result of all unrelated VAT forms;

✓ **U.K.** (differences in excises) - this indicator estimates the theoretical cost for each excisable product by comparing it with the net excise receipts.

d. Risk of non-payment in time of tax obligations

✓ **Austria** (% taxpayers who pay their taxes on time) - this indicator compares the number of taxpayers who pay their tax obligations on time with the number of taxpayers who actually pay tax liabilities;

✓ **France** (% of tax paid on time) - this indicator compares the amount of fees paid for a tax period with the total amount of taxes due in a tax period.

Also, for all categories of risk described above, certain States use opinion polls on taxpayers' perception or attitudes in relation to tax authorities (e.g. the Netherlands, Sweden, Romania) to identify factors that contribute to the emergence of the non-compliance behavior.

Whereas the tax instruments available to address compliance concerns vary widely between countries, reflecting their different administrative capacity⁵, the tax authorities have the opportunity to prioritize major non-compliance cases by implementing future compliance measures, namely by implementing tax compliance programs. At the same time, for monitoring the risks of tax non-compliance, tax authorities may use specific risk indicators, which measure the degree of compliance for the main categories of taxes, as follows.

According to the model in table 1 monitoring of the non-compliance risks is accomplished by the presence of some risk indicators that measure the level of registration, declaration, reporting and payment of income tax, total tax receivable and total taxpayer segment. Noteworthy is that, by measuring at the end of the year the unpaid tax rate compared to the collected annual income, it allows the tax authorities to take collection measures that increase the amount of proceeds collected in the following year.

¹ Creedy J., Gennmell N., *Modelling Tax Revenue Growth*, Edward Elgar Publishing, 2006, p. 2

² Dublin J. A., *The Causes and Consequences of Income Tax Noncompliance*, Springer Science + Business Media, LLC, 2012, p. 6

³ *Ibidem* 7

⁴ <https://www.oecd.org/tax/administration/40947920.pdf>

⁵ Clements B.J., Mooij R., Gupta S., Keen M., *Inequity and Fiscal Policy*, IMF, Washinton D.C., 2015, p. 14

Table 1. Personal income tax

Level	Compliance measures and indicators (by major risk types)			
	Failure to register	Failure to file on time	Failure to report correctly	Failure to pay on time
Whole of tax		Trend % of returns filed on time	Trend % of liability under-reported	Trend % of tax paid on time
				Trend % of taxpayers who pay on time
	Trend in growth of aggregate personal income reported to the revenue body compared to personal income estimated by Statistical bodies			Trend % of end-year unpaid tax compared to annual (net or gross) revenue collections
	Trend in participation rate (% of adult citizens filing a return)		Trend in the incidence of taxpayers assessed at risk by automated risk assessment system	
Public perceptions survey results				
Whole of taxpayer segment		Trend % of returns filed on time	Trend % of liability under-reported	% of tax paid on time
			Trend in the incidence of taxpayers assessed at risk by automated risk assessment system	% of taxpayers who pay on time
	Public perceptions survey results			

Source: *Monitoring Taxpayers’ Compliance: A Practical Guide Based on Revenue Body Experience (OECD)*.

In the case of corporate tax, as is highlighted in Table 2, the risk indicators used to measure the extent of compliance allow for better management of the companies register on an annual basis, but also the categories of taxpayers who pay on time tax liabilities. By analyzing the evolution of the annual number of registered companies, tax authorities can be expected to increase revenue that will come from the State budget in the period immediately after the evaluation. Such an analysis also allows tax authorities to identify potential risks that may arise, especially for start-up companies (complexity of tax legislation).

Table 2. Corporation income tax

Level	Compliance measures and indicators (by major risk types)			
	Failure to register	Failure to file on time	Failure to report correctly	Failure to pay on time
Whole of tax	Trend in number of corporations registered for tax purposes compared with an available external aggregate	Trend % of returns filed on time	% of aggregate liability under-reported	Trend % of tax paid on time
				Trend % of taxpayers who pay on time
			Trend in: 1) overall effective average tax rates of corporations; 2) % of corporations’ net income that was taxable.	% of end-year unpaid tax compared to annual revenue collections
Public perceptions / attitudes survey results				
Whole of taxpayer segment		% of returns filed on time	% of liability under-reported (measured by random audits)	% of tax paid on time
				% of taxpayers who pay on time
			Trend in: 1) overall effective average tax rates of corporations; 2) % of corporations’ net income that was taxable.	
Public perceptions / attitudes survey results				

Source: *Monitoring Taxpayers’ Compliance: A Practical Guide Based on Revenue Body Experience (OECD)*.

Just as in the case of the monitoring of the two taxes described in tables no. 1 and 2, value added tax (table 3) is analyzed after the four indicators of risk, for the entire amount collected in one year, respectively the total segment of taxpayers. Thus, monitoring of the VAT difference that is lost, allows tax authorities to fight against fraud and tax evasion at TVA, consistently, through reducing this differences, where appropriate.

Table 3. Value added tax

Level	Compliance measures and indicators (by major risk types)			
	Failure to register	Failure to file on time	Failure to report correctly	Failure to pay on time
Whole of tax	% of eligible business registered for VAT	% of returns filed on time	% of aggregate liability under-reported (as per random audits)	% of tax paid on time
	Trend of aggregate VAT tax gap (as established by macro-comparison with National Accounts data)			
	Trend in growth of net VAT collected compared to personal domestic expenditure estimated for National Accounts purposes			
			Trend in the incidence of taxpayers assessed at risk by automated risk assessment system	% of end-year unpaid tax compared to annual (net or gross) revenue collections
	Public perceptions / attitudes survey results			
Whole of taxpayer segment		% of returns filed on time	% of aggregate liability under-reported (as per random audits)	% of tax paid on time
			Trend in the incidence of taxpayers assessed at risk by automated risk assessment system	% of taxpayers who pay on time
	Public perceptions / attitudes survey results			

Source: *Monitoring Taxpayers' Compliance: A Practical Guide Based on Revenue Body Experience (OECD)*.

Risk management of fiscal non-compliance in Romania. According to the Strategy of the National Agency for Fiscal Administration (NAFA) for the period 2017-2020, one of the main strategic objectives is "increased voluntary compliance". For this purpose, the following growth actions were defined¹:

- defining risks of non-compliance and assessing their impact on collected revenue;
- identifying non-compliant taxpayers and compliance-enhancing mechanisms;
- developing a tax compliance program and monitoring the implementation of defined actions;
- promoting the possibilities of granting payment facilities.

From the point of view of risk management of fiscal non-compliance, at present, the National Agency for Fiscal Administration uses two risk indicators, namely:

- the degree of voluntary compliance with the payment of tax liabilities (value);
- the degree of voluntary compliance with the declaration of tax obligations (value).

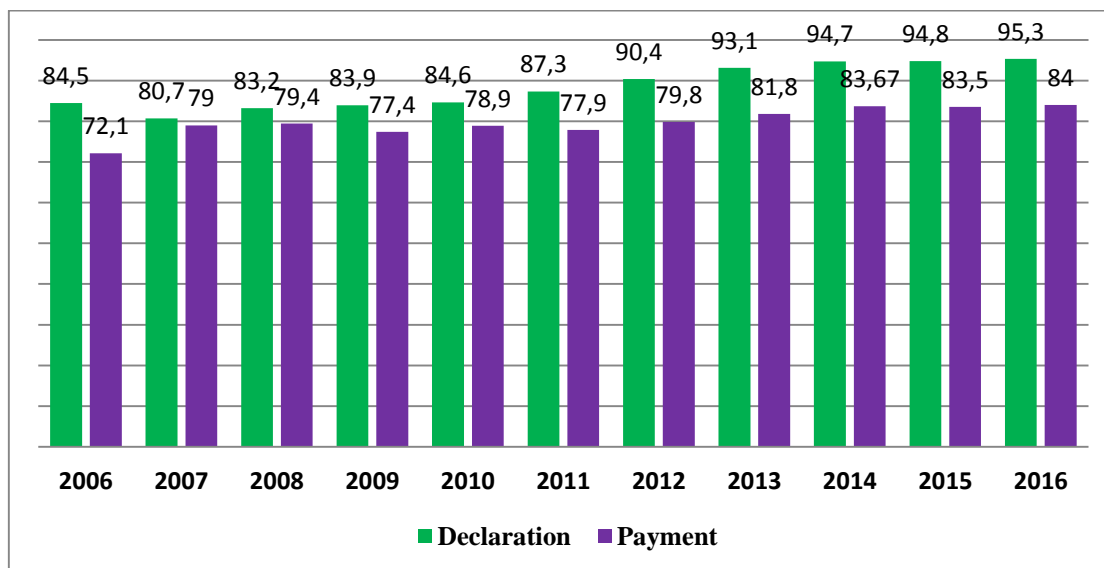

Figure 1. Evolution of the degree of voluntary compliance to the payment and declaration of the fiscal obligations in the period 2006-2016

Source: Conducted by the authors based on the data from the NAFA's Performance Reports.

Analyzing the evolution of the level of voluntary compliance to the payment of tax liabilities and declaration for the period 2006-2016 (figure 1) results an increase of 10.8% for declaring tax liabilities in the year 2016 compared to year 2006, namely an increase of 11.9% for the payment of the taxes in the year 2016 compared to year 2006. These

¹ https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/Informatii_R/Strategia_ANAF_20032017.pdf

increases recorded during that period is due mainly to the actions undertaken by NAFA in the field of compliance, namely:

- improving communication between taxpayers and NAFA by implementing the front-office concept (e.g. in Bucharest there are implemented 5 monitoring systems of queues);
- creating informative guides on taxpayer obligations (by categories and types of taxes);
- organizing monthly meetings with taxpayers in order to receive tax assistance;
- creating a timetable for taxpayers' tax obligations;
- making available on NAFA's website the Legislative Bulletin (with legislative amendments);
- creating a unique center of support at NAFA (Call-center) where taxpayers can benefit from tax assistance (general information).

On the other hand, the increase in the payment of tax liabilities is not significant, given that it is still collected less than declared (95.3% in the statement compared to 84% in the payment in 2016). The justification for this difference (88% in 2016) is attributable to the arrears that have yet to be recovered in recent years, which still remains a major issue for the tax authorities. For example, arrears to be recovered at December 31, 2015 amounted to 19.94 billion lei, and on December 31, 2016 they were 22.1 billion lei (figure 2).

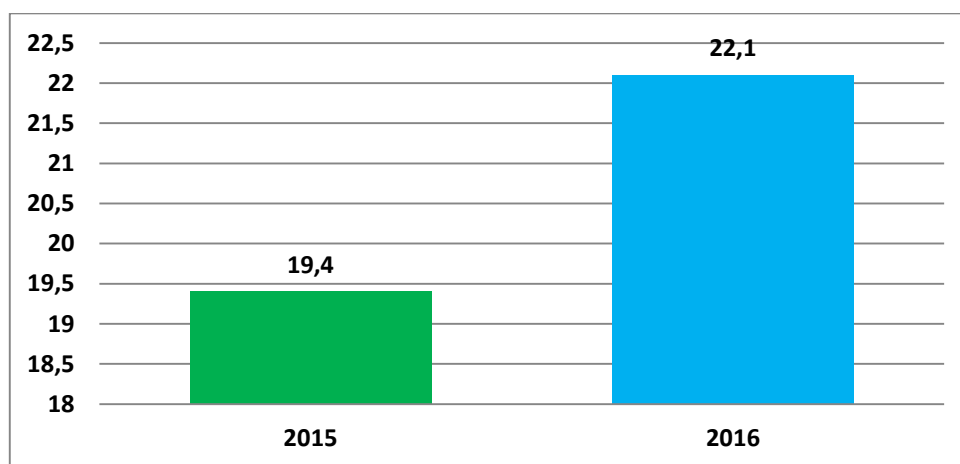

Figure 2. Arrears to be recovered between 2015 and 2016

Source: Conducted by the authors based on the data from the NAFA's Performance Reports.

Although the legislation in question provides for a number of ways of extinguishing tax receivables, namely by paying, offsetting, restitution, enforcement, payment or the conversion into shares of tax liabilities (in this case the state is a wholly or majority shareholder) the collection of tax receivables remains for the tax authorities a major issue to solve. In this regard, to streamline the collection of tax debts, the tax authorities must diversify ways of collecting the tax liabilities, primarily to reduce those arrears, but also to more effectively manage the future payments to the State budget. Thus, it requires the existence of new indicators of risk to analyze from several points of view the obligations of taxpayers, including the creation of voluntary compliance programs for a certain period of time (temporary or permanent).

Conclusions. Generally, taxpayers are more receptive to voluntary tax compliance with tax obligations when tax authorities meet certain requirements such as focusing on tax guidance services, deterring non-compliant behavior by implementing sanctions measures or or applying a fair tax system. Therefore, tax authorities should be able to respond to these requirements effectively by improving the tax system, but also by constantly promoting ways in which taxpayers can dispose of their outstanding tax obligations when appropriate. Although tax legislation provides for the possibility to grant staggered payments for payment of outstanding tax liabilities for either a 6-month period (without guarantees) or for a period of 5 years (with guarantees), it is not a priority for the tax authorities to promote these ways of extinguishing tax obligations. Thus, a tax compliance program based on risk indicators to assess those taxpayers who are unable to meet their tax obligations could be an effective way of collecting tax receivables. Such a program should automatically run potential cases of default and generate a situation for tax authorities with those taxpayers identified to communicate the possibilities of rescheduling existing debts. In addition, the communication of this information might be achieved centralized through Rapid Printing Unit. At the same time, being the only way for tax authorities benefit from this state aid, they should make the most of this possibility in order to make the collection of budgetary claims more efficient. Moreover, in order to reduce the collection cost (increasing in 2016 compared to 2015 - 11.061.7 lei versus 10.526 lei) by using a risk indicator in case of non-payment, in addition to the provisions of the Tax Procedure Code, respectively the communication of the summons within 15 days from the finding a taxpayer contact center with the existing staff could be set up to inform them about the initiation of forced execution procedures. In this way, there would be the possibility that some of the taxpayers to pay their tax obligations without need for tax authorities to spend vast sums for debt recovery.

Another important issue is the introduction of new risk indicators other than current ones and for which there is currently no risk management process of non-compliance requiring the application of efficient collection treatments, in addition to those regulated under the Tax Procedure Code, could be for tax authorities to strengthen the collection capacity of tax receivables. Also, the creation of a common institution-wide database could allow tax authorities to select more

easily those taxpayers who pose a high non-compliance fiscal risk in order to manage those events as efficiently as possible by applying treatments different at the level of a fiscal body, depending on taxpayer's domicile.

In conclusion, it is necessary that the tax authorities to improve work processes by updating operational procedures or even replace them, in order to simplify operations carried out both by them and by the taxpayers.

REFERENCES

1. Okello A., Managing Income Tax Compliance through Self-Assessment, IMF Working Papers no. 14/41, 2014, p. 7
2. Hopkin P., Risk Management, Kogan Page Limited, 2013, p. 23
3. Creedy J., Gennmell N., Modelling Tax Revenue Growth, Edward Elgar Publishing, 2006, p. 2
4. Dublin J. A., The Causes and Consequences of Income Tax Noncompliance, Springer Science + Business Media, LLC, 2012, p. 6
5. <https://www.oecd.org/tax/administration/40947920.pdf>
6. Clements B.J., Mooij R., Gupta S., Keen M., Inequity and Fiscal Policy, IMF, Washionton D.C., 2015, p. 14
7. https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/Informatii_R/Strategia_ANAF_20032017.pdf
8. Principles of Good Tax Administration – Practice Note (OECD)
9. Compliance Risk Management: Managing and Improving Tax Compliance (OECD)
10. Monitoring Taxpayers' Compliance: A Practical Guide Based on Revenue Body Experience (OECD)
11. Tax policy challenges for economic growth and fiscal sustainability (European Union)
12. Taxpayers' Rights and Obligations – Practice Note (OECD)
13. Update on voluntary disclosure programmes - A pathway to tax compliance (OECD)
14. NAFA's Performance Reports for the period 2006 - 2016
15. www.anaf.ro
16. www.mfinante.ro
17. www.consiliulfiscal.ro
18. www.europa.eu
19. www.oecd.org

**PRACTICI INTERNAȚIONALE
DE DESFĂȘURARE A ACTIVITĂȚII DE ASIGURARE**

**Cristina UNGUR¹, drd., cercet. șt.,
INCE, Republica Moldova**

Activitatea de asigurare reprezintă un sector important pentru dezvoltarea economică a unei țări moderne. În ultimele decenii s-a accentuat profund contribuția activelor din domeniul asigurărilor asupra sistemelor financiare din întreaga lume. În acest studiu am analizat care sunt cele mai importante caracteristici ale activității de asigurare din țările cu industrii financiare dezvoltate. Scopul acestei analize a fost de a determina bunele practici internaționale pentru preluarea lor și implementarea în sectorul de asigurări din Republica Moldova. Studiul s-a bazat pe metode clasice de analiză economico-financiară. Finalitatea cercetării constă în determinarea direcțiilor și a principiilor de activitate care pot fi dezvoltate în Republica Moldova cu scopul atingerii performanțelor din țările dezvoltate.

Cuvinte-cheie: asigurări, piața internațională de asigurări, prime brute subscrise, activitate investițională.

Insurance activity is an important sector for the economic development of a modern country. In recent decades, the contribution of insurance assets to financial systems around the world has deepened. In this study we analyzed the most important characteristics of insurance activity in countries with developed financial industries. The purpose of this analysis was to determine good international practices for their take-over and implementation in the Moldovan insurance sector. The study was based on classical methods of economic and financial analysis. The finality of the research is determining the directions and principles of activity that can be developed in the Republic of Moldova in order to achieve the performances of developed countries.

Keywords: insurance, international insurance market, gross written premium, insurance activity.

JEL Classification: G20, G22.

Fluctuațiile majore în economia mondială care au avut loc în ultimul deceniu au creat o atmosferă de incertitudine pe segmentele economice ale tuturor țărilor lumii. Începând cu anul 2008 evoluția economiei mondiale a fost marcată de problemele majore apărute pe piața financiară a Statelor Unite ale Americii la mijlocul anului 2007. Aceste probleme s-au extins rapid în întreaga lume și începând cu luna septembrie 2008 s-au transformat într-o criză financiară internațională. Abia în anul 2010 economia mondială intră într-o fază de recuperare, dar cu ritmuri foarte lente. Fiecare țară a parcurs calea sa de revenire la modul normal de funcționare economică. Unele țări au avut de suferit consecințe mai grave, altele mai puțin, dar procesul de recuperare a fost unul plin de riscuri pentru fiecare. Cele mai afectate sectoare au fost bugetele de stat și piața financiară, ambele dimensiuni fiind strâns corelate cu sectorul de asigurări.

La aproape un deceniu după criza financiară, industria asigurărilor continuă să opereze într-un mediu economic afectat de consecințele acestei crize care sunt marcate de: ritmuri lente de creștere economică, nivelul ridicat al datoriei publice, scăderea ratei dobânzii și a prețurilor la materii prime. Chiar și în aceste condiții, asigurătorii au reușit să facă față situației. Indiferent de faptul că volumul primelor brute acumulate este mai scăzut decât până la criză, în special în economiile avansate, totuși bilanțul companiilor rămâne a fi solid.

În această lucrare ne-am propus să analizăm practica internațională în domeniul activității de asigurare pentru a evidenția tendințele mondiale, provocările și oportunitățile pe care ni le oferă experiența altor țări. Pentru analiză am folosit ultimele date disponibile ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), rapoartele anuale ale instituțiilor de supraveghere din România și Republica Moldova, buletinul informativ anual al Asociației Internaționale a Supraveghetorilor în Asigurări (IAIS), raportul Federației europene a asigurărilor și reasigurărilor. Pentru ajustarea datelor la cele din statisticile mondiale, am utilizat ratele oficiale ale cursurilor valutare oferite de Băncile centrale, dar și datele Birourilor naționale de statistică.

Economia mondială a înregistrat în ultimii ani tendințe modeste, dar stabile de creștere. Conform datelor Băncii Mondiale [3] PIB mondial în anul 2015 a avut o creștere de 2,62%, după 2,69% înregistrate în 2014. Iar în țările Europene (EU28), în 2015, a fost înregistrată o creștere de 2,2%, după 1,6% în 2014 [4]. Deci, pe fundalul economiei descrescătoare la nivel global, economia europeană totuși reușește să mențină un trend pozitiv de dezvoltare. În domeniul asigurărilor în ultimii doi ani se atestă o scădere a volumului primelor brute subscrise.

Descrescerea atestată în figura 1 este condiționată de scăderile indicatorilor de asigurare în majoritatea economiilor lumii.

Pe parcursul ultimilor ani, țările-lideri, după volumul primelor brute subscrise acumulate, rămân neschimbate. Putem menționa că statele cu cel mai mare volum al pieței de asigurări sunt Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Japonia și Germania.

¹ © Cristina UNGUR, cristinaungur@ymail.com

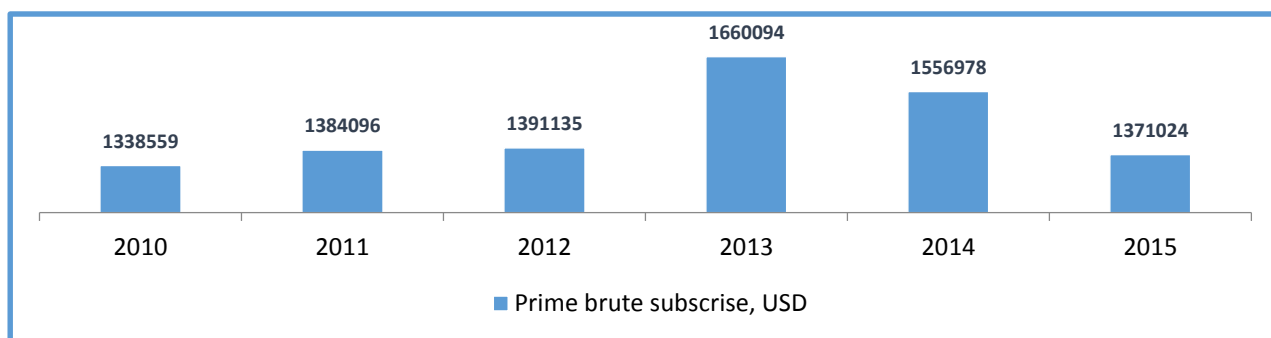

Figura 1. Dinamica primelor brute subscrise în UE 15 pentru perioada 2010-2015

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [11].

Din figura 2 constatăm că există un mare decalaj dintre industriile de asigurări ale țărilor dezvoltate și ale celor aflate în curs de dezvoltare (emergente). În valori absolute, volumul de prime subscrise brute acumulate în anul 2015 în SUA este de două ori mai mare decât în toate țările UE 15 per ansamblu. Volumul pieței Republicii Moldova, calculat după prime subscrise brute, constituie doar 0,005% din cel al UE 15 și doar 3,81% din cel al României. De aici concluzionăm că cele mai mari piețe de asigurări din lume se află în SUA, Marea Britanie și Japonia, iar Republica Moldova urmează să preia bunele practici ale acestor țări pentru a atinge nivele mai mari de performanță în domeniul asigurărilor.

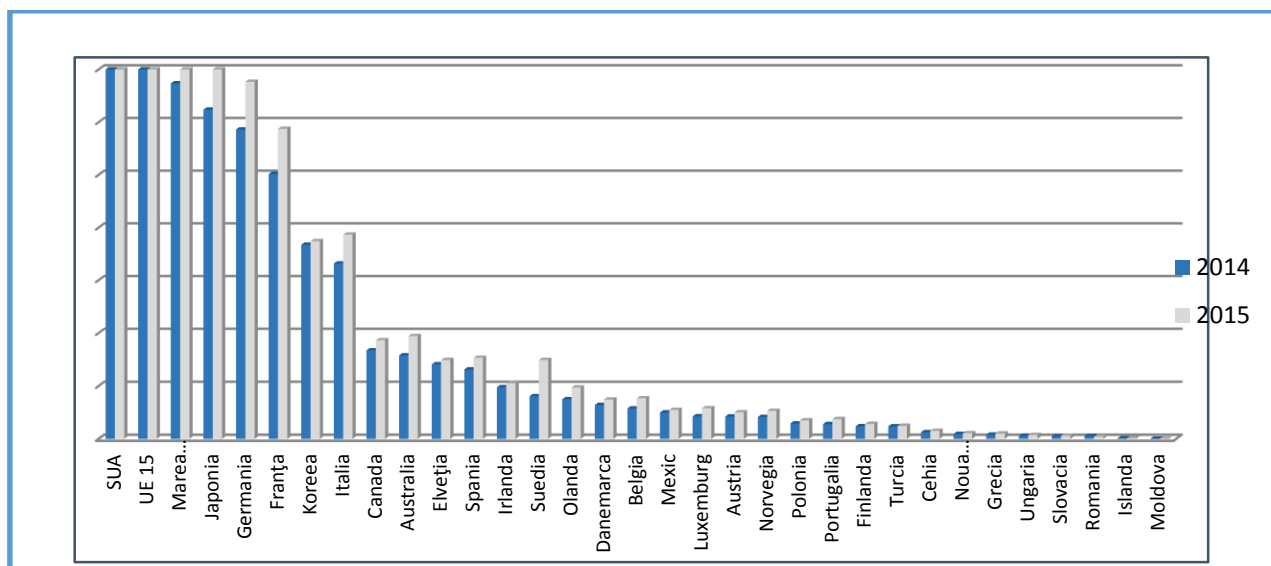

Figura 2. Volumul primelor brute subscrise acumulate în anul 2015, USD

Sursa: Elaborat de autor în baza surselor [11], [8], [9], [5].

Din punct de vedere al distribuției geografice a primelor brute subscrise, putem menționa că cea mai mare parte a asigurărilor este concentrată pe continentul European, urmat de America de Nord și Asia (vezi figura 3).

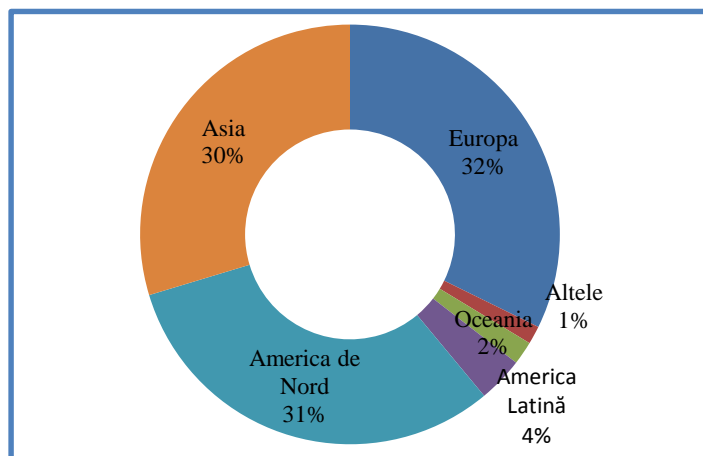

Figura 3. Distribuția geografică a primelor subscrise, anul 2015

Sursa: Elaborată de autor în baza sursei [7].

În ultimii ani, întâlnim tot mai des în literatura de specialitate gruparea pieței internaționale a asigurărilor în trei categorii. Prima, formată de țările europene, printre care Marea Britanie, Germania, Franța și altele, care luată împreună dețin poziția de lider în ratingul de prime acumulate. Al doilea grup, piața Americii de Nord, care, după cum am demonstrat mai sus, este pe locul secund după volumul de prime și la care se alătură Canada cu performanțele sale semnificative. Al treilea grup este constituit de piața Japoniei spre care tind să se alătore și alte țări din Asia. În ultimii ani anume în acest grup se înregistrează cele mai spectaculoase ascensiuni, ceea ce se datorează în special creșterii bunăstării clasei de mijloc. În zona asiatică, populația cu nivel mediu de trai, așa numită clasa de mijloc constituie 525 milioane locuitori [2], ceea ce este mai mult decât numărul total al populației din Uniunea Europeană.

Din punct de vedere al contribuției asigurărilor în PIB, se atestă o disproporționalitate a gradului de penetrare în țările lumii. Valori impresionante înregistrează Luxemburgul care în ultimii zece ani are cel mai mare indicator din toate țările raportate de OECD. În anul 2015, campioni după gradul de penetrare în PIB, la fel ca și în anii precedenți, rămân a fi Luxemburgul cu 36,5%, Irlanda cu 20,1%, China cu 14,7%. La celălalt capăt al listei se situează România cu 1,23%, Guatemala cu 1,2%, Sri Lanka cu 1,1% și Republica Moldova cu 1,01%.

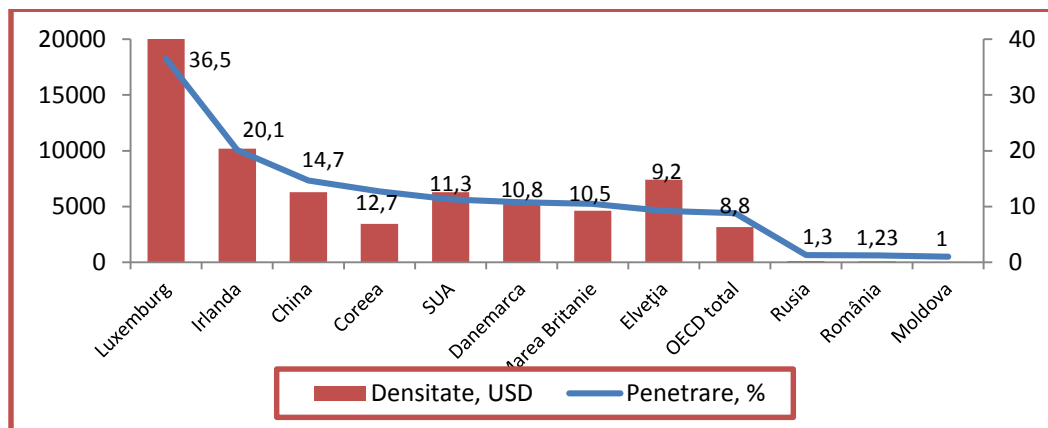

Figura 4. Gradul de penetrare și densitate al asigurărilor în PIB, anul 2015

Sursa: Elaborată de autor în baza surselor [11], [9, pag. 6], [10, pag. 86].

Pentru a contura și mai clar tabloul mondial în domeniul asigurărilor vom analiza densitatea acestora. Conform indicatorului dat putem vedea câți bani investește anual fiecare locuitor al țării în asigurare. În opinia noastră, anume densitatea asigurărilor redă nivelul real de dezvoltare al industriei asigurărilor. Totodată, acesta arată cultura financiară a populației, deoarece reflectă în ce măsură fiecare cetățean își gestionează riscurile prin cedarea lor către companiile de asigurare.

La nivel mondial, după statisticile OECD, cel mai mult cheltuiesc pentru asigurare locuitorii Luxemburgului – 37219 USD, urmat de Irlanda – 10205 USD și Elveția cu 7402 USD. De menționat că Luxemburgul depășește de aproape 4 ori indicatorii țărilor care urmează pe locurile imediat următoare.

Performanțele Luxemburgului se datorează, în primul rând, manierei stricte de reglementare a sectorului. Fiecare participant nou are nevoie de aprobare la nivel de minister pentru a intra pe piață. Acest lucru se face pentru a minimiza riscul intervenirii unui actor care ar putea prejudicia piața. Încă un specific al asigurărilor luxemburghize este că aproape 90% din companiile de acolo derivă din alte state [16]. O altă cauză de ce oamenii aleg să cumpere o poliță de asigurare din Marele Ducat este calitatea înaltă a serviciilor. În ceea ce privește preponderența asigurărilor de viață, putem menționa că, Luxemburgul deja de 150 de ani promovează pachete atractive de asigurare de viață care conțin o puternică latură investițională. Adică clientul prin asigurarea de viață participă la fonduri investiționale și câștigă profituri semnificative.

În opinia noastră, avantajele competitive ale Luxemburgului se bazează pe faptul că multe companii de asigurare mari aleg acest ducat ca bază pentru lansarea unor produse de asigurare de viață care urmează să fie comercializate în toată Europa, în conformitate cu libertatea UE de prestare a serviciilor. Legislația de acolo și toate eforturile guvernării sunt orientate spre fortificarea asigurărilor drept unul din cei trei piloni ai sectorului financiar, de rând cu fondurile de investiții și cu băncile. Toate aceste performanțe au fost posibile cu o populație de doar 512 mii de oameni [17] și o suprafață de 2586 km². Deci Luxemburgul este un exemplu de urmat și pentru Republica Moldova, care are de 7 ori mai mulți oameni și un teritoriu de 13 ori mai mare.

Piețele de asigurări din întreaga lume se divizează în două sectoare: asigurări de viață – life insurance și asigurări non-viață, numit non-life insurance. Specificul țărilor dezvoltate constă în preponderența sectorului asigurărilor de viață, pe când în țările cu economie emergentă asigurările non-viață dețin cota cea mai mare din portofoliu.

La nivel european, asigurările de viață dețin o cotă de 60% [7] din portofoliul de asigurare. Acest indicator s-a format datorită a două extremități. Pe de o parte, sunt țările cu cea mai mare pondere a asigurărilor de viață din Europa: Luxemburgul (92,3%), Irlanda (79,6%), Italia (77,8%). Pe cealaltă parte, se situează statele de la coada clasamentului: Turcia (11,8%), Islanda (8,4%) [11].

Cota de piață a asigurărilor de viață se calculează în baza primelor subscrise acumulate. Evident că în cadrul asigurărilor de viață volumul acestor prime este mult mai mare decât pe categoriile de asigurări generale, ceea ce poate da informații eronate cu privire la dimensiunea reală a sectorului asigurărilor de viață. De exemplu, în Republica Moldova, din volumul total de prime acumulate 7,1% revin primelor pe asigurarea de viață. Însă nu putem spune că cota asigurărilor

de viață pe piața din țara noastră este de 7%, deoarece calculând după numărul de polițe emise în anul 2015, avem peste 1,5 mln în total, dintre care doar 1237 polițe emise pe asigurare de viață, ceea ce reprezintă 0,082% din numărul total.

Oricare din metodele de calcul, ne arată că în Republica Moldova avem o industrie a asigurărilor bazată pe asigurări generale, iar în domeniul asigurărilor de viață suntem încă foarte slab dezvoltată și trebuie să parcurgem o cale lungă pentru a atinge, cel puțin, nivelul vecinilor noștri din România care au reușit să atingă cota de 20,7% în asigurările de viață.

Concentrarea asigurărilor pe sectorul de viață este în general caracteristică pentru țările dezvoltate ale Uniunii Europene. În Europa Centrală și de Est segmentul asigurărilor generale deține 80% din piață, din care 60% revin asigurărilor auto [1]. În aceleași tendințe se încadrează și Republica Moldova.

Dacă ar fi să calculăm cât revine fiecărui locuitor din primele subscrise brute primite pe asigurarea de viață, am obține, pentru anul 2015, 1227 euro per cetățean în Europa și doar 1,14 euro per cetățean în Republica Moldova. În schimb, în asigurările de răspundere civilă avem 8,21 euro per cetățean și 51% din portofoliul de asigurare. Deci țara noastră are aceleași probleme ca și majoritatea statelor din Europa Centrală și de Est. Oamenii aici se asigură doar dacă sunt impuși de legislație, iar asigurarea de viață nu este privită ca modalitate de economisire și fructificare a fondurilor personale și ca alternativă pentru pensii.

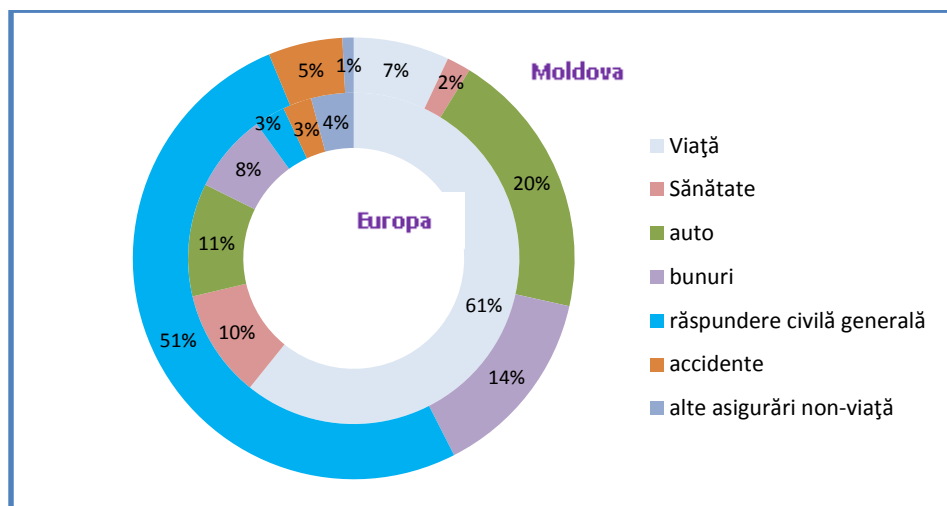

Figura 5. Portofoliul de asigurare al pieței de asigurări din Republica Moldova și din Europa în anul 2015

Sursa: Elaborată de autor în baza surselor [7], [9] ajustat la cursul valutar.

Din figura 5 se vede clar că portofoliile de asigurare la nivel european diferă mult de cele autohtone. Asigurătorii europeni pun accent pe pachetele de asigurare de viață, iar cei din Republica Moldova se ocupă, în proporție de 51%, de asigurarea de răspundere civilă, la care cererea este mare, fără efortul companiilor, din cauza obligativității acestui tip de asigurare. Din câte se vede, 85% din portofoliul asigurătorilor moldoveni se referă la asigurările de bunuri, vehicule și răspundere civilă – toate fiind bazate pe contracte pe termen scurt și având valoare mică. În aceste condiții, nu putem vorbi despre un potențial investițional al companiilor autohtone pe măsura celui existent în Europa. Aceștia din urmă au 61% din portofoliu dedicat sectorului de viață ceea ce implică contracte pe termen lung și prime constante de mare volum.

Piața de asigurări se mai caracterizează și prin volumul despăgubirilor și a indemnizațiilor plătite clienților. Acest indicator a înregistrat o creștere cu 0,2% în 2015, după căderea cu 2,8% din 2014. Volumul total al despăgubirilor achitate de asigurătorii din Europa în anul 2015 a ajuns la 975 mrd. euro, peste 65% din acestea fiind achitate pe asigurările de viață. În Republica Moldova în 2015 s-au plătit 186,33 mln lei (8,66 mln euro), dintre care 4,81% pe asigurările de viață.

Companiile de asigurări la nivel global sunt deținători de capitaluri enorme cu venituri impunătoare și un volum mare de active. Conform ratingului celor 500 cele mai mari companii din lume efectuat anual de Financial Times [6], Berkshire Hathaway se situează pe locul 3 la nivel global după valoarea de piață. Această companie de asigurări non-life din SUA face parte din portofoliul vestitului investitor și filantrop Warren Buffett. Ea cedează doar companiilor Apple și Exxon Mobil care se situează pe primele locuri în rating și care, de asemenea, sunt companii americane. Printre cele mai mari companii de asigurări non-life se mai situează Allianz din Germania, Axa din Franța și Zurich Financial Services din Elveția.

În domeniul asigurărilor de viață, cele mai mari companii din lume sunt China Life Insurance și Ping An Insurance, ambele din China. Urmează în rating AIA Grup (Hong Kong), Prudential (Marea Britanie), Metlife (SUA) și încă câteva companii din China, SUA și Canada.

Din analiza valorii de piață se evidențiază că lideri în asigurările de viață sunt companiile chineze, iar în sectorul non-viață – cele din Statele Unite. Preponderența asigurărilor de viață pe piața asiatică se explică prin situația demografică din zonă. Atât în China cât și în Japonia există o politică demografică strictă care controlează creșterea natalității. Aceasta duce la îmbătrânirea populației, iar raportul dintre cetățenii apti de muncă și pensionari devine tot mai mic.

Amplasarea geografică a Republicii Moldova și tendințele de integrare în Uniunea Europeană impun drept obiectiv de cercetare studierea pieței europene de asigurări. Totuși, pentru a cunoaște și alte piețe și a putea prezenta un tablou mai amplu de comparație, am studiat și unele aspecte ale piețelor din afara continentului european. În general, piața asiatică

de asigurări prezintă un mare interes pentru cercetare datorită ritmurilor galopante de creștere pe care le înregistrează în ultimii ani. Specificul acestei piețe constă în naționalizarea și stricta reglementare a acesteia. De exemplu, în China pentru a deschide o filială trebuie să fie îndeplinite următoarele condiții: compania mamă trebuie să aibă nu mai puțin de doi ani de activitate în China sau 30 de ani de activitate în țara de origine; volumul total al activelor trebuie să fie cel puțin 5 miliarde USD; compania este obligată să dețină acte doveditoare despre investițiile făcute în dezvoltarea pieței chineze de asigurări. Cu toate acestea, legislația Chinei nu permite companiilor de asigurare de viață să dețină capital străin într-o pondere mai mare de 50% [15].

Piața de asigurări este destul de sensibilă la schimbările de ordin politic. Nu putem să nu menționăm că evenimentele din ultima perioadă vor avea repercusiuni asupra tabloului general al industriei asigurărilor. Astfel, decizia Marii Britanii de a ieși din Uniunea Europeană (Brexit), cu siguranță, va schimba accentele pe piața financiară europeană. Asigurătorii englezi nu vor mai putea desfășura activitatea în alte țări ale UE conform principiilor libertății serviciilor și a capitalurilor ceea ce va crea dificultăți. La celălalt capăt al oceanului, electorala din Statele Unite ale Americii l-a adus, la începutul anului 2017, pe Donald Trump în fotoliul de președinte. Politicile restrictive dure în domeniul financiar/fiscal anunțate de acesta în campania electorală, fără îndoială, vor perturba sistemul de asigurări din America de Nord.

Cu toate acestea, specialiștii consideră că în următorii ani 2017/18 piața internațională își va menține pozițiile. Astfel, în domeniul asigurărilor non-viață, la nivel global, se așteaptă o creștere cu 2,2% în 2017, ceea ce este un pic mai puțin decât creșterea de 2,4% din 2016. În sectorul asigurărilor de viață sunt prognozate creșteri de 5,4%, 4,8% și 4,2% pentru anii 2016, 2017 și 2018 respectiv. Aceste ritmuri vor fi menținute din contul asigurătorilor din Asia care, pe parcursul ultimilor trei ani, înregistrează creșteri spectaculoase în domeniul asigurărilor de viață [12].

Activitatea de asigurare se desfășoară în țările lumii după două modele:

- modelul american;
- modelul european.

Ambele modele se referă, în mare parte, la activitatea investițională a companiilor de asigurări care este o componentă foarte importantă a business-ului de asigurare din țările cu industrii financiare fortificate.

Modelul american se caracterizează printr-o agresivitate moderată și o expunere mai mare la risc în cadrul afacerii. Asigurătorii din Statele Unite ale Americii investesc preponderent în corporațiile mari cu scopul de a-și minimiza riscul de creditare și a obține profituri maxime. Acest tip de investiții are loc prin emiterea obligațiunilor corporative, ceea ce reprezintă în esență o modalitate de creditare a corporațiilor pe termen lung. Datorită acestui mecanism, spre finele anului 2011, asigurătorii americani au devenit deținători ai 41,3% din toate obligațiunile corporative americane [13].

Interes prezintă și mecanismul de creditare pe termen de 15-20 de ani a corporațiilor industriale. Acest tip de credite se oferă pentru finanțarea proiectelor investiționale și se acordă în consorțiu cu băncile comerciale. Astfel, primii 5 ani sunt finanțați de către bănci, iar următorii 10-15 – de către companiile de asigurări.

Încă o trăsătură specifică a modelului american ține de faptul că asigurătorii acceptă pierderi din activitatea de asigurare, dar acestea sunt acoperite de profiturile mari din activitatea investițională [14].

Modelul european se caracterizează printr-o manieră mai conservativă de activitate investițională. Cel mai relevant exemplu în acest sens este cazul Germaniei. Activele companiilor de asigurare germane sunt gestionate de companiile-fiice sau de companii specializate din afară. Astfel 70% din activele destinate investițiilor sunt plasate în hârtii de valoare, 15-20% - în acțiuni stabile sau lichide pe piața mondială, iar restul sunt plasamente în fonduri mutuale [13]. În fondurile investiționale din Germania 57,7% (conform datelor din anul 2011) constituie cota companiilor de asigurare și a fondurilor de pensii. Capitalurile companiilor germane de asigurare de viață sunt repartizate în felul următor: ipotecă – 71,9%, hârtii de valoare – 11,5%, împrumuturi pentru polițe - 7,1%, împrumuturi publice – 6,9%, terenuri – 2,3%, împrumuturi pe hârtii de valoare – 0,3%.

Pe lângă acestea, caracterul conservativ al activității asigurătorilor europeni se evidențiază și prin faptul că ei investesc doar în valuta în care sunt exprimate obligațiunile lor pe contractele de asigurare [14].

Spre deosebire de abordarea americană, politica europeană de afaceri presupune obligativitatea profitabilității operațiunilor de asigurare, indiferent de rezultatele activității de investiții.

Activitatea investițională a asigurătorilor din țările cu piețe financiare dezvoltate se bazează pe câteva principii fundamentale:

- profitabilitate înaltă a investiției;
- rambursabilitate;
- limite stricte privind lichiditatea;
- rezistență la modificările ratei dobânzii pentru a diminua consecințele scăderii acesteia.

Pentru asigurătorii europeni care activează în domeniul asigurărilor de viață, principiul profitabilității este mai important decât cel al lichidității, din cauza că asigurătorii de viață trebuie să achite anuități clienților pe termene lungi. În schimb, companiile din domeniul asigurărilor generale pun pe primul loc principiul lichidității, deoarece plățile contractuale a despăgubirilor apar la termene scurte.

Activitatea de investiții este componenta cheie a unei afaceri de asigurare în care primele plătite de asigurați sunt investite până la scadența obligațiunilor. Conform raportului realizat de OECD privind investițiile globale pe termen lung, din totalul activelor investiționale existente în lume, 30 trilioane USD (cca 36% din total) provin din fonduri investiționale, 24.5 trilioane (aproximativ 30%) vin de la companiile de asigurări și 21.8 trilioane (26%) – din fondurile de pensii, alte 6.9 trilioane (cca 8%) vin din alte tipuri de surse.

Asigurătorii sunt cei mai mari investitori din Europa capabili să susțină proiecte investiționale pe termen lung. Portofoliul total gestionat de Federația europeană a asigurătorilor și reasigurătorilor, care are 35 de membri, a crescut în anul

2015 cu 2,8%, ajungând la 9 897 mrd euro [7, p. 37]. Această creștere se datorează unei ascensiuni a primelor brute cu 2% în 2015, ceea ce a creat o bază mai largă pentru investiții. Portofoliul investițional a asiguratorilor de viață a crescut cu 3,3%.

Concluzii. Studiul prezentat denotă că piața internațională de asigurări este una neomogenă având decalaje mari între țările lideri și cele cu indicatori mai slabi de activitate. Principalele caracteristici ale țărilor cu sectoare de asigurări dezvoltate se referă la: existența unei piețe financiare fortificate, accent pe activitatea investițională a asiguratorilor, incluziune socială, tradiții în dezvoltarea afacerilor de asigurări private, sisteme de reglementare favorabile contribuabililor și asiguratorilor, preponderența asigurărilor de viață.

Analizele ne-au demonstrat că sectorul de asigurări deține un potențial financiar foarte important pentru țară fiind o sursă de capital liber pe termen lung. Bani acumulați din primele clienților devin surse financiare temporar libere de obligații care pot fi folosite de companiile de asigurări pentru investiții în proiecte strategice. Prin urmare, asiguratorii devin subiecți importanți ai sistemului economic care contribuie la dezvoltarea țării. Sectorul de asigurări din Republica Moldova deține un potențial financiar nevalorificat încă. Preluarea bunelor practici ale altor țări ne-ar putea ajuta să determinăm principiile și direcțiile de valorificare a potențialului asigurărilor și să identificăm o nouă direcție de dezvoltare a pieței financiare autohtone. Așadar, creșterea culturii financiare, perfecționarea cadrului de reglementare, promovarea serviciilor de asigurare de viață, crearea posibilităților pentru investiții ar fi doar câteva din practicile internaționale care am putea să le implementăm în Republica Moldova pentru a dezvolta sectorul de asigurări și piața financiară.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Adrian Miu, Flavia Matei, Analiza pieței bancare și a asigurărilor. Ensign Management Consulting. Accesibil online la: <http://www.ensight.ro/wp-content/uploads/2011/05/Executive-Summary-Analiza-pietei-bancare-si-asigurarilor.pdf>
2. Global insurance outlook 2015. EY. Available online at: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-2015-global-insurance-outlook/\\$FILE/ey-2015-global-insurance-outlook.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-2015-global-insurance-outlook/$FILE/ey-2015-global-insurance-outlook.pdf)
3. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2015&start=1961&view=chart>
4. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tec00115>
5. <http://www.bnr.ro/Cursul-de-schimb-3544.aspx>
6. <https://www.ft.com/ft500>
7. Insurance Europe. European Insurance in Figures. 2015 data, December 2016
8. Raport anual 2014 al Autorității de Supraveghere Financiară, accesibil la: <http://asfromania.ro/publicatii/rapoarte-anuale/rapoarte-asf/4222-raport-anual-asf-2014>
9. Raport anual 2015 al Autorității de Supraveghere Financiară, accesibil la: <http://asfromania.ro/publicatii/rapoarte-anuale/rapoarte-asf>
10. Raport anual al Comisiei Naționale a Pieței Financiare 2015 (p.86), accesibil online la: www.cnpf.md
11. Statistica OECD accesibilă pe: <http://stats.oecd.org/>
12. SwissRe, November 2016. Global insurance review 2016 and outlook 2017/18. Available on-line at: http://www.swissre.com/library/Global_insurance_review_2016_and_outlook_201718.html
13. Миргородская М.Г. 2014. Зарубежный опыт инвестиционной деятельности страховых компаний. Международный научно-исследовательский журнал. № 3 (22) часть 3, Екатеринбург.
14. Огорокова О.А. Зарубежный опыт инвестиционной деятельности страховых компаний. Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 5: Экономика, 2012, № 1, стр. 146-155
15. Садыкова Л.М. (2009). Сравнительный анализ международного и российского страховых рынков. Экономика. 95-98.
16. www.worldfinance.com/wealth-management/luxembourg-leads-the-way-for-the-insurance-industry
17. www.statistiques.public.lu/stat/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=12796&IF_Language=fra&MainTheme=2&FldrName=1&RFPath=68

**CERCETAREA DEPENDENȚEI ÎNTRE INDICATORII
FUNDAMENTALI AI VALORII ȘI CAPITALIZAREA DE PIAȚĂ
A ÎNTREPRINDERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA**

*Carolina TCACI¹, dr., conf.univ.,
Universitatea de Stat “Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova
Iurie BEȘLIU², doctorand,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova*

În ultimii ani problema creșterii valorii întreprinderilor autohtone este actuală printre specialiștii din domeniul managementului. Dar din cauza că majoritatea întreprinderilor autohtone nu sunt cotate la bursă, este dificil de a trage concluzia privind atingerea scopului principal, adică creșterea valorii întreprinderii. În articol este analizată legătura dintre valoarea fundamentală a capitalului propriu al întreprinderii și capitalizarea de piață a întreprinderilor autohtone. În cercetarea dată valoarea fundamentală a capitalului propriu o vom obține cu ajutorul modelului profitului rezidual. În baza datelor practice ale întreprinderilor moldovenești, autorii prezentei cercetări au elaborat un model econometric, care ar explica legătura dintre factorii financiari și valoarea întreprinderilor autohtone. În baza metodologiei și rezultatelor cercetării, putem concluziona că valoarea de bilanț a capitalului propriu și mărimea profitului economic, ca componente ale metodei profitului economic, pot explica valoarea de piață a acțiunilor întreprinderilor autohtone. Respectiv, modelul econometric creat poate fi cu succes utilizat în gestiunea valorii întreprinderilor.

Cuvinte-cheie: *valoarea întreprinderii, managementul bazat pe valoare, profit economic, capital propriu, capitalizare de piață.*

In recent years, the problem of increasing the value of domestic enterprises is present among management specialists. But, because most domestic enterprises are not quoted on the stock exchange, it is difficult to draw the conclusion on the achievement of the main goal, i.e. the increase of the enterprise' value. The article analyzes the link between the fundamental value of equity and the market capitalization of domestic enterprises. In the research, the fundamental value of the equity will be obtained by using the residual profit model. Based on the practical data of the Moldovan enterprises, the authors of this research have developed an econometric model, which would explain the link between the financial factors and the value of the domestic enterprises. Based on the methodology and the results of the research, we can conclude that the book value of the equity and the size of the economic profit, as components of the residual profit model, can explain the market value of the shares of the domestic enterprises. Respectively, the econometric model created can be successfully used in enterprise value management.

Keywords: *enterprise value, value-based management, economic profit, equity, market capitalization.*

JEL Classification: *G32.*

Introducere. În practica gestiunii corporative a Republicii Moldova determinarea valorii întreprinderilor prezintă cea mai dificilă sarcină. Estimarea valorii de piață a întreprinderii în baza prețului de piață a acțiunilor sau este imposibilă, deoarece acțiunile multor întreprinderi nu sunt cotate la Bursa de Valori a Moldovei, sau este subiectivă, în legătură cu caracterul speculativ al tranzacțiilor cu acțiuni, cu volumul lor și frecvența redusă.

În condițiile economiei moldovenești, când este imposibil de a gestiona și controla valoarea de piață a întreprinderii, considerăm importantă elaborarea unui sistem de evaluare a eficienței gestiunii corporative, care ar include un indicator bazat pe evaluarea întreprinderii, corelat în baza activelor, pasivelor și rezultatelor financiare ale întreprinderii. De aceea, în cercetarea noastră ne-am pus scopul de a elabora un model de evaluare a eficienței gestiunii valorii întreprinderii în baza datelor despre valoarea de piață și indicatorii valorii întreprinderii, acțiunile cărora se cotează la Bursa de Valori a Moldovei, ca apoi să elaborăm recomandări pentru aplicarea în practică a modelului în scopul evaluării eficienței gestiunii corporative a întreprinderilor necotate la bursă.

Studiul preconizat va conține cercetarea dependenței între indicatorii fundamentali ai valorii și capitalizarea de piață a întreprinderilor industriale.

Scopul și baza metodologică a cercetării. În baza analizei teoriilor financiare existente cu privire la gestionarea valorii, am decis fundamentarea demersului nostru pe indicatorii profitului rezidual, care actualmente pot explica fenomenele generatoare de valoare în cadrul întreprinderilor și pot fi aplicați în condițiile Republicii Moldova.

Legătura dintre valoarea fundamentală a capitalului propriu, estimată în baza modelului analitic corespunzător și capitalizarea de piață este unul dintre criteriile importante, după care putem reflecta despre calitatea modelului analitic utilizat. E clar, că corespunderea criteriului dat poate servi drept argument important în luarea deciziilor despre alegerea de către organizație a modelului fundamental de evaluare a capitalului propriu, utilizat în cadrul concepției gestiunii valorii întreprinderii.

În vederea realizării scopului cercetării, vom utiliza indicatorii rezultatelor activității bazați pe evaluările contabile (de bilanț), și în particular vom cerceta modelul profitului economic sau a profitului rezidual. Modelul profitului rezidual (MPR) presupune că valoarea fundamentală a capitalului propriu al unei companii depinde de:

¹ © Carolina TCACI, karry73@mail.ru

² © Iurie BEȘLIU, ibesliu@mail.ru

- mărirea capitalului investit la momentul evaluării;
- rentabilitatea de facto a capitalului;
- rentabilitatea solicitată a capitalului;
- stabilitatea sprad-ului rezultatelor, adică de capacitatea întreprinderii de a genera o rentabilitate a capitalului superioară celei cerute. Cu toate acestea, perioada de timp pe parcursul căreia se asigură un sprad pozitiv al rezultatelor se determină ca perioada avantajelor competitive. Vom remarca că valoarea fundamentală se creează numai pe parcursul perioadei date.

Reformulând postulatele de bază ale modelului profitului rezidual, putem afirma că valoarea fundamentală a capitalului propriu al întreprinderii se compune din două elemente de bază: (a) valoarea de bilanț a capitalului propriu la momentul evaluării; (b) fluxul actualizat al profiturilor reziduale, care asigură sporul valorii fundamentale asupra valorii de bilanț a capitalului propriu.

De aici, importantă pentru modelul dat este noțiunea de profit rezidual (PR), sub care se subînțelege profitul contabil al organizației minus cheltuielile cu capitalul. Cheltuielile cu capitalul în general sunt exprimate prin nivelul minim al profitului cerut de investitori asupra capitalului investit. De facto, cheltuielile cu capitalul ca formă a cheltuielilor alternative se determină prin împărțirea rentabilității solicitate la mărirea capitalului investit. Profitul rămas poate fi numit și profit economic (PE).

În general mărirea profitului rezidual poate fi exprimată prin formula:

$$PR_j = \pi_j - \kappa \cdot I_{j-1}, \quad (1)$$

unde PR_j – profitul rezidual al perioadei curente; π_j – profitul contabil al perioadei curente, κ – rentabilitatea solicitată a capitalului; I_{j-1} – valoarea de bilanț a investițiilor la începutul perioadei (perioada precedentă celei curente).

În dependență de faptul ce se subînțelege sub investiții în organizație, putem evidenția două variante ale indicatorului profitului rezidual: profitul rezidual operațional și profitul rezidual net.

Profitul rezidual operațional (PRO) este profitul operațional net al întreprinderii minus cheltuielile cu întreg capitalul întreprinderii. Indicatorul profitului rezidual operațional, introdus de Penman [8, p. 424], în esență este similar indicatorului profitului economic în versiunea lui Copeland, Murrin și Koller [3].

În atenția studiului nostru se află modelul profitului rezidual net (PRN), în corespundere cu care valoarea fundamentală a capitalului propriu al întreprinderii se determină ca suma valorii de bilanț a capitalului propriu și a fluxurilor actualizate ale profiturilor nete reziduale.

Profitul rezidual net (PRN) constituie profitul net al organizației minus cheltuielile cu capitalul propriu. Apariția modelului profitului rezidual net este legat de lucrările clasice ale lui E. Edwards, P. Bell [5].

Indicatorul profitului rezidual net caracterizează efectele nete ale rezultatelor activității întreprinderii nemijlocit de pe poziția acționarilor (proprietarilor). De aceea, la calculul acestui indicator sub investiții în întreprindere se va subînțelege valoarea de bilanț a capitalului propriu (CP). Respectiv, în calitate de profit se va considera indicatorul profitului net – P_n , iar în calitate de rentabilitate solicitată – rata cheltuielilor cu capitalul propriu (CCP). Atunci formula de calcul a profitului net va avea forma:

$$PRN_j = Pn_j - CCP \cdot CP_{j-1}. \quad (2)$$

Profitul rezidual net poate fi legat de indicatorul rentabilității capitalului propriu (ROE), care se determină ca:

$$ROE = \frac{Pn_j}{CP_{j-1}}. \quad (3)$$

Exprimând Pn din formula (3) prin indicatorul rentabilității și înlocuind rezultatul primit în formula (2.12), ultima poate fi expusă în următorul mod:

$$PRN_j = CP_{j-1} \cdot (ROE - CCP). \quad (4)$$

Formula (4) ne arată că mărirea profitului rezidual net se determină ca mărirea capitalului propriu al întreprinderii la începutul perioadei și capacității întreprinderii de a asigura rentabilitatea capitalului superioară celei solicitate.

Cercetarea pieței moldovenești, efectuată de autor a fost construită în baza unui model asemănător și a avut drept scop de a verifica ipoteza dacă mărirea valorii de bilanț a capitalului propriu și profitului rezidual net, ca componente ale modelului profitului rezidual net, pot explica mărirea valorii de piață a acțiunilor întreprinderilor cotate la bursă. Astfel, verificarea ipotezei date a fost efectuată cu ajutorul metodelor analizei regresionale față de întreprinderile industriale autohtone, acțiunile cărora sunt cotate la Bursa de Valori a Moldovei.

Estimarea rezultatelor în modelele examinate se bazează pe tehnica regresiei liniare (de regulă, multiple), ceea ce pune în fața cercetătorilor diverse probleme econometrice de verificare a corectitudinii rezultatului, legate de așa proprietăți ca: heteroscedasticitatea, autocorelarea, multicolaritatea. Problema estimării se complică în urma lipsei firești a datelor statistice referitoare la piața de capital moldovenească. Însă gradul destul de înalt al variației determinate de rezultat, în combinație cu importanța tuturor coeficienților (ceea ce practic exclude posibilitatea multicolarității) poate explica prețurile la acțiuni pe piețele în curs de dezvoltare.

Formularea modelelor. Pentru efectuarea analizei regresionale a dependenței între valoarea fundamentală și de piață a capitalului propriu al întreprinderilor, vom utiliza modelul unifactorial. Partea dreaptă a ecuațiilor de regresie prezintă valoarea fundamentală, iar cea stângă – de piață. Trebuie de menționat, că după ce modelele vor fi construite și

econometric testate, putem să le extrapolăm la o clasă de obiecte mai largă.

Modelul unifactorial leagă nemijlocit mărimile de mai sus în următorul mod:

$$Cap_i = \alpha_i + \beta_i \times V_i + \varepsilon_i, \tag{5}$$

unde Cap_i – capitalizarea de piață la momentul evaluării; V_i – valoarea fundamentală a capitalului propriu la momentul evaluării; α_i, β_i – parametri ai ecuației de regresie, ε_i – variabilă aleatoare.

Remarcăm faptul că capitalizarea de piață se determină ca produsul prețului de piață mediu ponderat al acțiunilor cu cantitatea acțiunilor emise. În același timp valoarea fundamentală a capitalului propriu se determină ca suma valorii de bilanț a capitalului propriu (*equity book value – E^{BV}*) și anuitatea profitului rezidual net (*residual earnings – RE*) al perioadei curente. E clar, că în cazul dat se utilizează ipoteza despre faptul că profitul rezidual net al întreprinderii va fi fix în perioadele ulterioare. Mărimea V_i cu rezervele făcute, poate fi calculată ca:

$$V_i = E_{i0}^{BV} + \frac{RE_i}{k_e}, \tag{6}$$

unde E_{i0}^{BV} - valoarea de bilanț a capitalului propriu la începutul perioadei, la sfârșitul căreia are loc evaluarea; RE_i – profitul rezidual net pentru perioada în care are loc evaluarea; k_e – rentabilitatea solicitată a capitalului.

Alegerea datelor și analiza primară. În eșantionul, în baza căruia se petrece cercetarea, sunt incluse datele întreprinderilor emitente, acțiunile cărora se cotează și se comercializează la Bursa de Valori a Moldovei (BVM). Cu toate acestea, în scopurile păstrării cererii privind omogenitatea datelor din cadrul eșantionului au fost excluse acțiunile intermediarilor financiari. Astfel, mărimea finală a eșantionului a fost limitată la 15 întreprinderi industriale autohtone. Datele necesare pentru cercetare au fost luate din rapoartele financiare ale întreprinderilor pentru anii 2014-2015.

În calitate de date privind valoarea de piață a acțiunilor au fost considerate valorile medii ale cursurilor acțiunilor simple, prezentate pe site-ul BVM (www.cnvm.md, www.moldse.md), ponderate cu volumul operațiunilor.

Caracteristica generală a eșantionului întreprinderilor industriale cercetate este prezentată în tabelul ce urmează:

Tabelul 1. Caracteristica generală a eșantionului întreprinderilor cercetate

Denumirea indicatorului	Media	Mediana	Devierea standard
Capitalizarea de piață, mii lei	26 117,09	10 760,00	55 642,71
Valoarea de bilanț a capitalului propriu, mii lei	61 226,58	33 299,87	122 083,40
Profitul net, mii lei	7 718,71	999,34	15 308,14

O problemă importantă în analiza modelului de evaluare este problema alegerii mărimii adecvate a rentabilității capitalului propriu (k_e). Această decizie are un impact nemijlocit asupra mărimii profitului rezidual și, respectiv, asupra valorii fundamentale a capitalului propriu.

În scopurile analizei ulterioare presupunem, că rentabilitatea solicitată a capitalului propriu este similară pentru toate întreprinderile care sunt incluse în eșantion, și constituie 20%. Argumentarea acestei presupunerii este în funcție de rata inflației, rata dobânzii la creditele bancare și alți factori care sunt în afara cercetării date.

Rezultatele calculelor indicatorilor sintetici ai modelelor cercetate cu utilizarea ratei de bază a rentabilității (20%) sunt prezentate în tabelul 2.

Tabelul 2. Rezultatele estimării indicatorilor sintetici ai modelului ($k_e=20\%$), mii lei

Denumirea indicatorului	Media	Mediana	Devierea standard
Valoarea fundamentală a capitalului propriu la momentul evaluării (V)	38 593,57	4 996,69	76 540,69
Valoarea de bilanț a capitalului propriu la începutul anului după rezultatele cărora se efectuează evaluarea (E^{BV})	61 226,58	33 299,87	122 083,40
Anuitatea profitului rezidual net (RE/k_e)	-22 729,79	-13 138,23	86 520,74

Rezultatele cercetării. Ecuația regresiei, estimată în rezultatul evaluării parametrilor *modelului unifactorial*, arată în felul următor:

$$Cap_i = 6543,706 + 0,5072 \times V_i. \tag{7}$$

În continuare trebuie să răspundem la două întrebări principiale: în primul rând, cât de bine ecuația (8) explică dependența între parametrii aleși; în al doilea rând, care sunt proprietățile coeficienților estimați ai regresiei și cât de veridice sunt rezultatele primite.

Răspunsul la prima întrebare îl dă coeficientul determinării R^2 , care explică care parte a dispersiei variabilei dependente este determinată de ecuația regresiei. E clar, că dacă $R^2=1$, atunci legătura între variabile nu este stohastică (probabilistică), ci funcțională (determinată), adică ecuația regresiei explică deplin dependența unei variabile de alta. Dacă $R^2=0$, putem afirma despre lipsa legăturii între variabilele dependentă și independentă, incluse în ecuația regresiei. În cazul nostru coeficientul R^2 constituie 0,4867. Înseamnă că ecuația de regresie estimată explică cu 48,6% variația capitalizării de piață cu ajutorul mărimilor valorii fundamentale a capitalului propriu, calculată după metoda profitului rezidual net.

Răspunsul la întrebarea a doua, se va da cu ajutorul formulării ipotezei nulității și petrecerii testelor t - și F . Mai

întâi vom formula ipoteza nulității și cea alternativă.

$$H_0: \beta=0; H_1: \beta \neq 0.$$

Formulările date ale ipotezelor înseamnă următoarele: dacă ipoteza nulității (H_0) este veridică, atunci mărirea capitalizării de piață nu depinde de valoarea fundamentală a capitalului, primită după metoda profitului rezidual net. Ipoteza alternativă constă în aceea că dependența arătată mai sus există.

Pentru verificarea ipotezelor formulate vom calcula mărirea t -statisticii și o vom compara cu t -critic. Eroarea standard a coeficientului b constituie 0,0967, de aceea mărirea t -statisticii la ipoteza nulității acceptată în ipoteză constituie:

$$t = \frac{b - \beta_0}{b} = \frac{0,5072 - 0}{0,0967} = 5,2439$$

La 5% al nivelului de semnificație și 28 grade de libertate mărirea t -statisticii atinge 2,05. Ne e dificil de a remarca că inegalitatea $-t_{crit} < t < t_{crit}$, nu se îndeplinește. Prin urmare, ipoteza nulității se respinge și trebuie acceptată ipoteza alternativă. Aceasta înseamnă că mărirea valorii de piață a acțiunilor este într-adevăr explicată de valoarea fundamentală, estimată în baza modelului profitului rezidual net. Menționăm că în cazul dat nu vom efectua controlul după criteriul F , deoarece în cazul analizei regresionale unifactoriale criteriile t - și F - sunt echivalente.

Concluzii. În urma analizei calitative a rezultatelor cercetării vom menționa trei concluzii principale:

1. Variabila liberă α în cercetarea efectuată nu are un sens economic determinat, dar ne vorbește despre existența altor factori cu impact asupra capitalizării de piață a întreprinderii care nu au fost incluși în model;

2. Capitalul propriu investit în activele întreprinderii este considerat la valoarea de bilanț, care ne vorbește despre nivelul eficienței istorice al investițiilor în capitalul întreprinderii;

3. Profitul rezidual net actualizat ne vorbește despre perspectivele dezvoltării întreprinderii. Acest indicator caracterizează eficiența utilizării capitalului întreprinderii în viitor.

În același timp limitarea firească a datelor statistice privind piața moldovenească, situația financiară dificilă a întreprinderilor autohtone, ne permite să facem concluzia că modelul profitului rezidual nu poate explica în întregime capitalizarea de piață. Însă, modelul estimat explică pe deplin legătura dintre politica financiară a întreprinderii și capitalizarea de piață, și poate constitui un instrument aplicativ în scopurile evaluării întreprinderii pentru un investitor potențial. De asemenea rezultatele primite pot fi extrapolate și asupra întreprinderilor acțiunile cărora nu sunt cotate la bursă (societăți pe acțiuni de tip închis, societăți cu răspundere limitată) și pot fi utilizate cu succes în gestiunea valorii întreprinderilor autohtone.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Arnold G., Davies M. Value Based Management. Context and Application. John Wiley & Sons: N. Y., 2000.
2. Black A., Wright Ph., Bachman J. E. In Search of Shareholder Value: Managing the Drivers of Performance – London: Price Waterhouse, 1998.
3. Copeland T., Koller T., Murrin J. Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies – New York: McKinsey & Company, Inc., 2014.
4. Damodaran, Aswath. Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of any Asset, University Edition, John Wiley & Sons, 2012.
5. Edwards, E. O. & Bell, P. W. The Theory and Measurement of Business Income, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1961.
6. Pecican E. Econometrie. Ed. Economica, București 2006.
7. Pârțachi, I., Brăilă, A., Șișcan N. Econometrie aplicată. Chișinău 1999.
8. Penman S. Financial Statement Analysis and Security Valuation. McGraw-Hill/Irvin: N.Y., 2001
9. Walsh, Ciaran. The key management ratios. – Pitman Publishing, 1996.
10. www.cnvm.md
11. www.moldse.md

**MANAGEMENT INEFICIENT LA ÎNTREPRINDERILE DE STAT
ȘI LA SOCIETĂȚILE PE ACȚIUNI CU CAPITAL DE STAT**

**Ion MOROZNIUC, cercetător științific,
INCE, Republica Moldova
Liliana MOROZNIUC, consultant,
BNM, Republica Moldova**

În această publicație autorii analizează situația din segmentele întreprinderilor de stat și societăților comerciale pe acțiuni cu capital de stat, a nivelului monitoringului financiar în aceste unități economice, care nu asigură la această etapă realizarea acțiunilor de sporire a eficienței gestionării patrimoniului public.

Cuvinte-cheie: *patrimoniu de stat, antreprenor, venit, profit, pierderi, rentabilitate, monitoring, capital.*

In this publication, the author analyzes the situation in the segments of state-owned enterprises and state-owned stock companies, the level of financial monitoring in these economic units, which does not ensure at this stage the actions to increase the efficiency of the management of the public patrimony.

Keywords: *state patrimony, entrepreneur, income, profit, loss, profitability, monitoring, capital.*

JEL Classification: *H71, L26, J17.*

Ca subiect de discuție și analiză, antreprenoriatul, a fost introdus de economiști în secolul al XVIII-lea și a continuat să atragă interesul economiștilor în secolul al XIX-lea. Contractul prin care antreprenorul se obligă față de beneficiar să execute un anumit proiect se numește contract de antrepriză. În sensul modern al economiei de piață, antreprenorul reprezintă un agent economic care adoptă un comportament activ, novator, acceptă riscuri financiare pentru a dezvolta proiecte noi și aduce aport la evoluția mediului de afaceri cu influența sa asupra indicatorilor macroeconomici.

În scopul determinării eficienței utilizării factorilor productivi și evidențierii raționalității activității economice, este necesară cuantificarea și măsurarea rezultatelor obținute, atât la nivel microeconomic, cât și la nivel mezoeconomic și macroeconomic. Dacă rezultatele microeconomice reliefează activitatea desfășurată de diferiți agenți economici la nivelul unităților economice, apoi rezultatele mezoeconomice se referă la activitatea desfășurată la nivelul ramural și la nivelul zonelor teritorial-administrative.

Rezultatele macroeconomice reprezintă ieșirile din activitățile agenților economici agregați, pe care piața le validează, iar cunoașterea și analiza evoluției lor are o semnificație practică deosebită. Astfel, pentru agenții economici, rezultatele macroeconomice constituie punctul de plecare la luarea deciziilor privind orientarea viitoare a atragerii și utilizării factorilor de producție, stabilirea dimensiunii, structurii și calității ofertei și cererii de bunuri economice.

Moldova are prea modeste succese la capitolul formării unui cadru instituțional solid, cu destinația stimulării creșterii economice. Prin aceasta se explică și promovarea lentă a reformelor orientate spre crearea condițiilor favorabile pentru mediul de afaceri. Pe fondalul unei reveniri generale, economia națională continuă să fie afectată de procesul de dezindustrializare. Recuperarea economică nu a fost însoțită de multiplicarea locurilor de muncă, astfel populația a continuat să emigreze și aceasta în condițiile, în care rata de ocupare a forței de muncă este extrem de joasă - mai puțin de 40%. Nici revenirea economică după consecințele crizei, nu a fost însoțită de o promovare adecvată a reformelor structurale.

Activitatea unităților economice într-un climat incert și imprevizibil a făcut deosebit de dificilă reorientarea economiei naționale de la cea bazată pe consum la cea orientată pe investiții și exporturi. În prezent economia națională se află într-o situație dificilă, care se agravează în continuare, fiind expusă la orice recesiune economică atât din UE cât și din țările CSI. Dar, totuși, există premise că situația de criză profundă nu se va repeta.

Partenerii externi de dezvoltare, remarcând importanța supravegherii proprietății de stat și intensificării controlului asupra operațiunilor financiare ale întreprinderilor de stat (Î.S), susțin efectuarea acestor activități de către Ministerul finanțelor (MF), care gestionează obligațiile statului. În acest context, a fost menționat rolul limitat al MF în administrarea unităților economice cu capital de stat, scopul principal al monitoringului financiar urmând a fi identificarea semnelor primare de risc fiscal pe care le pot crea unitățile economice din segmentele întreprinderilor de stat și societăților comerciale pe acțiuni pentru buget. În scopul asigurării realizării procesului de monitoring financiar, în anul 2008 Guvernul a aprobat, iar în anul 2014 a actualizat Regulamentul privind monitoringul financiar al Î.S. și al societăților pe acțiuni (S.A) cu capital integral sau majoritar public.

Pentru Moldova Î.S. și S.A. cu capital integral sau majoritar de stat, reprezintă segmente importante al economiei naționale. Lichiditatea, solvabilitatea și funcționalitatea acestora influențează ansamblul economiei, inclusiv și prin contribuția la bugetul public național. În funcție de performanțele economice obținute, entitățile cu capital de stat contribuie la dezvoltarea statului, constituind o pârgie de accelerare a dezvoltării social-economice.

Ținând cont de numărul de entități cu capital de stat, precum și de proprietatea statului deținută în ele, este important efectuarea unui monitoring financiar eficient care ar aduce beneficii în aspect social, economic și al politicilor sectoriale. Realizarea acestui proces îi revine MF, care desfășoară activități de analiză, evaluare și sistematizare a indicatorilor economico-financiar, de întocmire a informațiilor analitice privind activitatea Î.S. și S.A. cu capital integral sau majoritar de stat.

Totodată, MF ca organ central abilitat cu atribuții de acumulare a veniturilor la bugetul public național și de control al utilizării finanțelor publice, ar fi oportun să dețină ample informații privind situația economică și financiară a unităților economice ce ține de cota statului în ele precum și despre perspectiva de dezvoltare economică. Însă fondatorii și autoritățile administrației publice centrale, care administrează societățile cu capital integral sau majoritar de stat, nu sânt responsabili și nici

sanționați de situațiile degradante dovedite de către MF și nu întreprind măsuri de rigoare la elaborarea prognozelor privind evoluția de mai departe a indicatorilor economico-financiari ai entităților economice, precum și în luarea deciziilor de gestionare eficientă a proprietății statului.

Însă, pornind de la recomandările partenerilor externi de a fi supuse procesului de monitorizare financiară doar Î.S. și S.A. cu capital integral sau majoritar (peste 50%) de stat, situațiile economico-financiare ale S.A. cu cota statului mai mică de 50%, nu cad sub incidența monitorizării și nu sânt analizate, evaluate și raportate, fapt ce nu asigură plenitudinea patrimoniului statului, eficiența administrării, precum și rezultatele gestionării acestuia.

Unele S.A. de importanță strategică, dar cu cota statului sub 50%, neincluse în procesul de monitorizare financiară, nu dețin datele privind valoarea patrimoniului public în proporții semnificative. Astfel, nu a fost asigurată analiza financiar-economică a unei S.A. cu capital mixt la 01.01.2015 în valoare de 1,33 mld. lei (cota-parte a statului de 35,33%), iar activitatea economico-financiară a acesteia s-a soldat cu pierderi de 2,34 mld. lei. Trebuie de menționat că acest caz nu este unicul, iar urmările negative se răsfrâng, până la urmă, asupra economiei țării.

Despre necesitatea supravegherii proprietății de stat și intensificării monitorizării operațiunilor financiare ale Î.S. s-a menționat, de către partenerii externi, în mai multe rapoarte, fiind formulate și recomandări de îmbunătățire a activităților respective de către MF, evidențiind și scopul principal al monitoringului financiar: „identificarea semnalelor primare de risc fiscal pe care îl poate crea entitatea pentru buget”. Potrivit unor experți economici, cota statului deținută pe segmentele Î.S. și societăților comerciale pe acțiuni constituie un volum de peste 15,0 mld. lei.

Potrivit bunelor practici pentru asigurarea transparenței în sfera bugetar-fiscală, „neachitarea obligațiilor față de instituțiile financiare pe creditele interne și externe, precum și cele acordate sub garanția statului, devine obligațiune convențională de stat, creează o situație dificilă privind independența financiară a unităților economice cu capital de stat și generează riscul financiar de stingere a datoriilor din contul surselor bugetului de stat”. Astfel în segmentul Î.S. se observă o tendință de reducere a obligațiilor pentru creditele interne de la 1063,5 mil lei în 2013 până la 818,0 mil lei în 2014, pe când pe segmentul S.A. cu cota statului peste 50% obligațiunile către stat au fost în creștere de la 1046,2 mil lei în 2013 până la 1470,6 mil lei (+40,6%) în anul 2014.

Deși numărul Î.S. s-a diminuat în anul 2014 comparativ cu anul 2012, de la 225 până la 189, suma creanțelor și a datoriilor înregistrate a crescut cu 674,3 mil.lei în anul 2013 și cu 1384,6 mil.lei în anul 2014. De asemenea, numărul S.A. cu capital integral sau majoritar de stat, diminuându-se în perioada nominalizată de la 78 până la 41 de entități, creanțele și datoriile acestora înregistrate s-au majorat respectiv cu 1302,6 mil.lei și 3178,4 mil. lei Tabelul 1.

Tabelul 1. Evoluția indicatorilor principali ale Î.S. și S.A. monitorizate, mil. lei

Indicatori	2012		2013		2014	
	225 Î.S.	78 S.A.	214 Î.S.	54 S.A.	189 Î.S.	41 S.A.
Valoarea totală a activelor	18349,6	15956,4	19365,1	16349,9	20647,9	18695,8
Patrimoniul net	13468,4	11048,0	13917,3	10907,0	14382,1	10609,0
Creanțe	1886,7	3608,9	2395,9	3904,5	2561,0	4911,5
Datorii	4881,2	4908,4	5447,8	5442,9	6265,8	8086,8
Datorii față de BPN	151,5	40,4	165,3	34,6	183,6	38,2
Transferuri în BPN	1239,0	1276,2	1246,0	1124,3	1138,9	1209,3

Sursa: Elaborat în baza datelor MF și BNS.

Profitul și pierderile formate în anul 2014, comparativ cu anii precedenți, denotă o situație de înrăutățire, atât pe segmentul Î.S., cât și pe segmentul S.A. cu capital integral sau majoritar de stat. Astfel, activitatea economico-financiară a ambelor segmente în perioada ultimilor ani, atestă o diminuare a profitului net cu 464,8 mil.lei pe segmentul Î.S. și cu 253,5 mil.lei pe segmentul S.A. cu capital integral sau majoritar de stat, Tabelul 2.

Tabelul 2. Evoluția indicatorilor economici principali pe segmentele Î.S. și S.A., mil. lei

Indicatori	2012		2013		2014	
	225 Î.S.	78 S.A.	214 Î.S.	54 S.A.	189 Î.S.	41 S.A.
Venitul din vânzări	5905,9	10167,2	6234,5	10274,8	6825,8	10098,0
Costul vânzărilor	5049,2	8899,4	5213,1	9248,6	5830,1	9175,3
Profit brut	856,7	1267,8	1021,4	1026,2	995,7	922,7
Profit/pierderi până la impozitare	184,5	371,6	-76,4	145,6	-287,2	93,6
Profit net/pierdere netă	141,2	311,8	-118,7	104,9	-323,6	58,3

Sursa: Elaborat în baza datelor MF și BNS.

Nivelul rentabilității de asemenea s-a redus considerabil practic la toți indicatorii principali ai activității întreprinderilor de stat și a societăților comerciale pe acțiuni. Astfel, pe segmentul Î.S. rentabilitatea medie economică a înregistrat o tendință de descreștere de la plus 1,0% în anul 2012 până la minus 1,4% în anul 2014; rentabilitatea medie financiară - de la plus 1,0% - la minus 2,3%; rentabilitatea medie a vânzărilor - de la plus 2,4% până la minus 4,7%. În activitatea S.A. cu cota majoritară a statului, rentabilitatea economică medie pe segment a evoluat în scădere de la 2,3% în anul 2012 până la 0,5% în anul 2014; rentabilitatea medie a capitalului - de la 2,8% până la 0,6%; rentabilitatea medie a vânzărilor - de la 3,1% până la 0,6% Tabelul 3.

Tabelul 3. Evoluția nivelului mediu al rentabilității Î.S. și S.A. monitorizate de M.F.,%

Indicatori	2012		2013		2014	
	225 Î.S.	78 S.A.	214 Î.S.	54 S.A.	189 Î.S.	41 S.A.
Rentabilitatea economică/activelor	1,0	2,3	-0,4	0,9	-1,4	0,5
Rentabilitatea financiară/capitalului	1,0	2,8	-0,9	1,0	-2,3	0,6
Rentabilitatea vânzărilor	2,4	3,1	-1,9	1,0	-4,7	0,6

Sursa: Elaborat în baza datelor MF și BNS.

Trebuie de menționat că și în anul 2015, conform datelor făcute publice de APP, indicatorii eficienței activității pe segmentul Î.S. au continuat tendința evoluției negative, obținând chiar un record la pierderi, ele alcătuind 728,2 mil lei, depășind de 2,5 ori situația din anul precedent. Potrivit situațiilor financiare anuale, 84 de Î.S. (din 245) cu capital social în valoare de 6,4 mild. lei, au avut pierderi de peste 900 mil lei, iar altele 46 au contabilizat zero profit. Din 111 S.A., 48 au „obținut” zero profit, iar altele 34 au înregistrat pierderi de circa 4 mild lei, ceea ce de fapt constituie echivalentul valorii cotei statului în toate societățile pe acțiuni.

Încă din anul 2004, partenerii externi de dezvoltare indică importanța supravegherii proprietății de stat și ale operațiunilor financiare în cadrul întreprinderilor de stat, recomandând MF efectuarea activităților corespunzătoare, care gestionează obligațiile statului, atenționând la rolul limitat și insuficient al instituției în administrarea unităților economice cu capital de stat. Scopul principal al monitoringului financiar ar fi identificarea semnelor primare de risc fiscal pe care le pot crea aceste entități pentru buget.

Așadar, studiul efectuat asupra evoluției activității unităților economice din segmentele Î.S. și a S.A. cu cota majoritară a statului, precum și asupra rolului MF ca instituție abilitată cu funcții de monitorizare, denotă tendința de înrăutățire continuă a situației și de scădere a eficienței în activitatea acestor segmente. Acest factor impune necesitatea stringentă de ridicare a calității de monitorizare financiară asupra activității Î.S. și S.A. cu capital de stat. Importanța supravegherii proprietății de stat cât și ale operațiunilor financiare în cadrul acestora, ar fi scopul principal al monitoringului financiar, care ar identifica semnele primare de risc fiscal pentru buget.

În scopul ridicării eficienței și eficacității activității entităților cu capital de stat, este necesar de a elimina factorii care nu încurajează atingerea scopului dorit:

- cadrul legislativ-normativ nedesăvârșit cu privire la responsabilizarea părților implicate în prezentarea pe deplin și în termen a datelor despre starea reală a lucrurilor;

- lipsa prevederilor vizând responsabilizarea fondatorilor și autorităților administrației publice în vederea prezentării MF a indicatorilor stabiliți pentru aprecierea atingerii scopului de consolidare a disciplinei financiare și de eficientizare a gestionării patrimoniului public;

- caracterul recomandabil al cadrului normativ privind responsabilizarea autorităților administrației publice centrale.

Problemele existente și cadrul legislativ-normativ neadecvat, determină imposibilitatea monitoringului financiar eficient și evaluării acestui proces, iar lipsa reglementărilor aferente analizei și evaluării unităților economice ce dețin cota statului mai mică de 50% nu asigură o imagine deplină privind nivelul gestionării patrimoniului public de către entitățile respective.

O reformă radicală a managementului întreprinderilor de stat și societăților pe acțiuni cu cota majoritară de stat este necesară pentru a elimina orice oportunitate de corupție și de alte fenomene negative existente. Managerii acestora trebuie supuși unor proceduri de control mai rigurose, pentru asigurarea integrității activelor și banilor statului, ca entitățile să nu ajungă în mâini private sau în companii off-shore, iar criteriul unic de stabilire a remunerării managerilor trebuie să fie performanța companiilor cu o activitate financiară și economică - mai transparentă.

Potrivit rezultatelor studiului efectuat, este cert că creșterea economică va depinde de situația din regiune. Dar contează totuși și calitatea politicilor interne. În rădăcinarea corupției practice la toate nivelele, fenomen care nu este exclus nici sectoarelor economiei naționale, constituie un impediment semnificativ în valorificarea întregului potențial al economiei. Depistarea intereselor ascunse, înțelegerilor de cartel și altor acțiuni orientate spre urmărirea strictă a beneficiului propriu în detrimentul celorlalți actori economici, este un proces foarte dificil și anevoios.

Astfel, concluzia principală se rezumă la faptul că, calitatea activității unităților economice din segmentele Î.S. și S.A. cu proprietate publică, lasă de dorit. Potrivit datelor informative făcute publice pe aceste segmente, situația financiară degradează continuu, profitul diminuează treptat iar pierderile cresc cu amploare. Problemele existente, ambiguitățile cadrului legislativ-normativ, precum și unele atribuții improprii, determină imposibilitatea atingerii scopului monitoringului financiar și evaluării acestui proces. De asemenea, lipsa reglementărilor aferente analizei și evaluării unităților economice ce dețin cota statului mai mică de 50% nu asigură o imagine deplină cu privire la eficiența gestionării patrimoniului public de către entitățile respective.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Anuarul statistic al RM în anul 2015. Chișinău, 2016. ISBN 978-9975-53-418-5; ISBN 978-9975-53-766-7 (F.E.-P. Tipografia Centrală).
2. Monitor oficial al RM nr.69-77 din 25 martie 2016, ediția “Universul”, Chișinău 2016, IBAN MDL-MD 39A, p.91-105.
3. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova. (<http://www.mf.gov.md/reports>).
4. Biroul Național de Statistică, <http://www.statistica.md/map.php?l=ro&idc=34>.

MONITORIZAREA RISCULUI DE CREDIT PE PARCURSUL UTILIZĂRII ACESTUIA

Victoria COCIUG¹, dr., conf. univ.,
INCE, Republica Moldova
Victoria POSTOLACHE², dr. lector universitar,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți,
Republica Moldova

Fenomenul de stagnare în economia Republicii Moldova este însoțit de creșterea creditelor neperformante în sectorul bancar. Schema de identificare și de gestionare a acestora presupune că în bancă există un sistem de monitorizare care realizează detectarea timpurie a problemelor potențiale la debitorii corporativi. Este important să se elaboreze instrumente și indicatori de identificare a riscului de credit, metode de evaluare a solvabilității debitorului. Scopul. Cercetarea etapelor de monitorizare a riscului de credit în procesul de derulare a creditului și identificarea posibilităților de implementare a acestora în sectorul bancar al Republicii Moldova. Metode de cercetare. Articolul este bazat pe datele statistice ale Băncii Naționale a Moldovei și ale calculelor autorului. Rezultate. Criza din sectorul bancar și reducerea considerabilă a ratei dobânzii de bază din partea BNM a impus băncile licențiate să micșoreze substanțial ratele de dobândă la creditele acordate atât populației cât și sectorului corporativ, determinând o monitorizare mai dură a rambursării creditelor și evitarea clienților problematici. Astfel, apare necesitatea utilizării unei scheme unice de monitorizare a riscului de credit în procesul de utilizare a creditului.

Cuvinte-cheie: sector bancar, stabilitate financiară, sistem de monitorizare, debitori corporativi, împrumuturi neperformante.

The phenomenon of stagnation in the Moldovan economy is accompanied by rising non-performing loans in the banking sector. Their identification and management scheme assumes that there is a monitoring system in the bank that makes early detection of potential problems with corporate borrowers. It is important to develop instruments and indicators for credit risk identification, methods for assessing the solvency of the debtor. Research stages of monitoring credit risk in the ongoing credit and identify opportunities for their implementation in the banking sector of the Republic of Moldova.

Keywords: banking sector, financial stability, monitoring system, corporate borrowers, non-performing loans, underwriter.

JEL Classification: E44, E58, G21.

Criza din sectorul bancar al Republicii Moldova din perioada 2014-2016 a invocat necesitatea unei monitorizări mai riguroase a expunerii băncii la diverse riscuri. În acest context una din prioritățile de bază de dezvoltare durabilă constă în supravegherea permanentă a portofoliului de credite, care include monitorizarea pe parcursul utilizării creditului.

Monitorizarea operațiunilor de credit constă în supravegherea permanentă a stării împrumutului, care permite identificarea rapidă a problemelor legate de rambursarea datoriei. În plus, monitorizarea operațiunilor de credit permite verificarea faptului dacă acțiunile angajaților departamentului de credit corespund cerințelor de bază ale politicii de creditare a băncii.

Controlul asupra operațiunilor de credit joacă un rol important în gestionarea portofoliului de credite al băncii, deoarece acestea determină în mod independent procedura de atragere și utilizare a fondurilor, efectuarea operațiunilor de creditare și stabilirea nivelului ratelor dobânzii și a mărimii comisionului.

În conformitate cu scopul principal, monitorizarea creditului constă în prevenirea creșterii riscului de credit, comparativ cu nivelul cerințelor principale pentru procesul de monitorizare a creditului. Principalii factori care afectează riscul operațiunilor de credit includ modificări în domeniul financiar, starea debitorului, schimbarea calității pieței și a lichidității garanției, încălcarea programului de rambursare a dobânzii și a datoriei de credit.

Sistemul de monitorizare este un subsistem al managementului riscului de credit, care are ca scop maximizarea profitabilității și creșterea calității portofoliului de credite prin controlul riscului. Monitorizează riscul de credit constituie elementul principal al procesului de gestionare a riscurilor, care prevede adoptarea de măsuri pentru a menține riscul la nivel normativ, fără a compromite interesele creditorilor, deponenților și proprietarilor băncii. Acest proces include prognoza riscurilor, determină dimensiunea lor probabilă și nivelurile critice, dezvoltarea și punerea în aplicare a măsurilor care vizează eliminarea sau limitarea riscurilor asociate cu pierderea lor. Prin urmare, fundamentul informațional pentru luarea deciziilor respective este rezultatul monitorizării riscului de credit.

În accepțiunea noastră, construirea unui sistem de monitorizare ar trebui să se bazeze pe următoarele principii:

- complexitatea – acoperă toate aspectele legate de activitățile bancare cu referire la creditarea bancară;
- unitatea indicatorilor economici și non-economiци – utilizarea calculelor unificate ale unui anumit indicator pentru fiecare subdiviziune;
- obiectivitate și certitudine – utilizarea informațiilor fiabile; recomandările privind gestionarea riscurilor ar trebui să fie sprijinite prin calcule;

¹ © Cociug Victoria, v_cociug@mail.ru

² © Postolache Victoria, tatiana270206@mail.ru

- periodicitate – realizarea unei divizări a datelor cu același interval (zi, săptămână, lună etc.).

Monitorizarea riscului de credit ar trebui să aibă loc în toate etapele procesului de creditare din bancă, prin urmare este recomandabil să se segmenteze monitorizarea în trei grupe (Tabelul 1).

Tabelul 1. Coraportul etapelor procesului de creditare și a grupelor de monitorizare a riscului de credit

Etapa procesului de creditare	Grupa de monitorizare
Crearea și promovarea produsului creditar, atragerea clientului	Monitorizarea cererii
Perfectarea cererii	
Luarea deciziei	Monitorizarea eliberării creditului
Perfectarea cererii	
Deservirea creditului	Monitorizarea portofoliului de credite
Recuperarea/vânzarea creditului	
Închiderea creditului	

Principalele sarcini ale monitorizării cererii pentru produsele de credit sunt:

- monitorizarea volumului cererii pentru produsele de credit;
- identificarea abaterilor în calitatea cererii atrase între valorile actuale și cele normative;
- analiza stării și dinamicii indicatorilor, inclusiv prin introducerea de noi produse, canale de atracție.

Monitorizarea acordării reprezintă un set de instrumente utilizate pentru a monitoriza sistemul de luare a deciziilor în cazul acceptului sau refuzului unui împrumut. Următoarele procese sunt obiective pentru monitorizarea acceptului de a acorda creditul:

- verificarea și subscrierea cererii (revizuirea manuală a situației împrumutatului și luarea deciziilor cu privire la emiterea unui împrumut);
- evaluarea aplicării (evaluarea automată a bonității debitorului);
- evaluarea fraudei (evaluarea probabilității de fraudă din partea împrumutatului, precum și a angajatului băncii care participă la împrumut).

Această monitorizare este efectuată în scopul reducerii timpului, a costurilor materiale pentru luarea unei decizii asupra aplicației, reducerea acțiunilor frauduloase, creșterea acurateței sistemului de notare.

Monitorizarea portofoliului de credite, spre deosebire de alte tipuri de monitorizare, își propune să evalueze etapele mai lungi ale procesului de creditare (sprijin de credit, de colectare a datoriilor), a căror durată depinde de durata de utilizare a produselor de împrumut și a disciplinei de plată pe ea.

Principalele domenii de monitorizare a portofoliului de credite sunt:

- monitorizarea dinamicii și a structurii portofoliului - identificarea tendințelor și prognozarea de indicatori în valori absolute (de exemplu, volumul portofoliului) și relative (cota creditelor expirate, proporția creditelor neperformante);
- monitorizarea calității portofoliului de credite - analiza și identificarea activelor cu risc sporit. Indicatorii aici pot fi costul de risc (COR), crearea adițională sau recuperarea rezervelor, curbele creditelor neperformante, rata de recuperare a creditelor;
- monitorizarea profitabilității portofoliului de credite - analiza dinamicii rentabilității portofoliului, prognoza fluxului de numerar, identificarea segmentelor de mare randament și cu venituri mici [1].

În literatura de specialitate se menționează că administrarea creditului, analiza creditului și monitorizarea acestora sunt frecvent utilizate ca sinonime, dar realitatea este diferită. Fiecare dintre ele are propriul său loc în ierarhia sistemului bancar. Deosebirile dintre elementele menționate rezultă chiar din definirea acestor noțiuni, prezentată în continuare.

Astfel, administrarea creditului implică procesarea computerizată a tuturor documentelor asociate cu împrumutul (de exemplu, cererea de împrumut, evaluarea gajului, perfectarea contractului de credit etc.).

Analiza creditului implică un proces de verificare a debitorului și, ulterior, retragerea împrumutului. După încheierea contractului de împrumut, se fac revizuii regulate pentru a verifica solvabilitatea debitorului. Cu cât clientul este mai riscant, cu atât mai des este făcută revizuirea. Analiza creditului ar putea însemna și o nouă stabilire a prețului împrumutului, ajustarea plăților sau reînnoirea creditului (contractul de reînnoire a creditului după ce împrumutul precedent a fost plătit). Echipa de business care implică managerul de relații și specialistul în credite este responsabilă pentru procesarea examinării creditului.

Conceptul de monitorizare a creditelor va fi utilizat în sensul monitorizării continue a activității clientului și a bonității acestuia în timpul scadenței împrumutului între activitățile de credit discrete (reînnoiri și revizuii) [3].

Monitorizarea creditului se efectuează pentru a asigura controlul permanent al capacității clientului de a-și îndeplini obligațiile de credit. Prin urmare, autoritatea de creditare ia în considerare gradul de risc asociat împrumutului și dacă împrumutul este asigurat suficient. Rezultatul acestei proceduri constă în evaluarea faptului dacă clientul este capabil să restituie integral suma principală și dobânda. Instituțiile financiare monitorizează nu numai creditul, ci și calitatea întregului portofoliu de credite.

Practic, monitorizarea implică două tipuri de activități:

- monitorizarea curentă a informațiilor și factorilor relevanți;
- verificări detaliate constând în actualizarea formală și completă a gradului de risc de credit.

Managerul de relații ar trebui să participe în mod direct la luarea deciziei primare de acordare a unui împrumut, să înțeleagă bine caracterul clientului și a sectorului său de afaceri și să comunice regulat cu clientul. Verificarea curentă a împrumutului este axată pe următoarele sarcini:

- verificarea plăților viitoare și monitorizarea amortizării sumei principalului și a dobânzii pe baza condițiilor enunțate în contractul de împrumut;
- analiza comportamentală a clientului în bancă;
- vizite la client pentru a contacta direct acesta și pentru a evalua managementul și afacerea în mod continuu;
- evaluarea impactului noii cereri de credit asupra creditelor curente;
- colectarea informațiilor financiare direct de la client.

Ultima sarcină este foarte importantă pentru monitorizarea ulterioară a împrumutului de către departamentul de monitorizare a creditelor. Aceasta implică în principal transformarea situațiilor financiare în date, care fac parte din baza de date necesară monitorizării ulterioare și analizei indicatorilor financiari.

O altă sarcină importantă este actualizarea informațiilor referitoare la subiectul garanției, inclusiv revizuirea evaluării conform contractului de împrumut subscris. De asemenea, managerul de relații trebuie să monitorizeze continuu factorii economici, industriali și politici care ar putea amenința solvabilitatea clientului. În cele din urmă, în funcție de zona de administrare, sarcina este de a depune documentele de împrumut în mod corespunzător și de a păstra calitatea prestării serviciilor, astfel încât să permită verificarea continuă a creditului.

Sarcina care depășește granița băncii, dar care ar trebui să facă parte și din check-out-ul clientului, constă în aflarea tuturor angajamentelor clientului din bancă, dacă acestea există.

O verificare detaliată formală sau pur și simplu revizuirea împrumutului ar trebui planificată în mod regulat pentru fiecare împrumut (în cazuri standard perioada de verificare regulată este, de obicei, o dată pe an). Excepțiile sunt împrumuturile cu risc sporit de credit. Este evident că aceste împrumuturi riscante nu sunt ușor de detectat și apar în diferite segmente. Din acest motiv, nu este ușor de selectat împrumuturile la care ofițerii băncii ar trebui să acorde mai multă atenție.

Majoritatea instituțiilor financiare au stabilit criteriul împrumutului care împarte creditele acordate în mai multe subgrupe. Criteriul poate să difere în cadrul întregului sector bancar. Pentru a fi clar, nu toți clienții sunt controlați în mod regulat, revizuirile sunt elaborate în mod regulat de către managerii de relații numai în cazul în care împrumutul nu a fost încă clasificat ca fiind sub supraveghere sau dubios.

Ca principiu obligatoriu într-o bancă cu multe filiale se realizează „monitorizarea constantă a stării portofoliului de credite, prin asigurarea continue a evaluării riscului de credit din momentul luării deciziei privind creditarea până la momentul rambursării de către clienți a obligațiilor lor față de bancă”.

Riscurile care apar în perioada derulării contractului de împrumut - reprezintă pierderi potențiale și pot fi obținute dacă, la momentul luării în considerare a proiectului, nivelul riscurilor și al metodelor de nivelare sunt determinate incorect, ca rezultat al schimbărilor neașteptate ale condițiilor subiective (riscuri neprevăzute). Prin urmare, o deosebită importanță o are monitorizarea eficientă începând cu etapa de utilizare a creditului.

Implementată sub forma unui sistem de control în profunzime asupra diferitelor aspecte ale unei tranzacții de împrumut, o astfel de monitorizare va permite de a reacționa prompt la tendințele negative ale activității financiare și economice a debitorului.

Monitorizarea utilizării creditului include o evaluare a poziției financiare reale a clientului, utilizarea după destinație a împrumutului, eficacitatea acestuia pentru bancă și debitor, îndeplinirea condițiilor contractului de împrumut etc. Monitorizarea, la această etapă, presupune din partea băncii în raport cu debitorul așa acțiuni precum înăsprirea condițiilor contractuale, restructurarea datoriei, desfacerea înainte de termen a contractului.

Monitorizarea creditelor în stadiul de administrare permite băncilor să identifice în timp util creanțele potențiale dăunătoare pentru împrumuturi și să ia măsurile necesare pentru a minimiza pierderile. Cu toate acestea, problemele semnificative pentru monitorizarea creditelor constau în asigurarea unor instrumente de înaltă calitate, elaborarea unor criterii de evaluare a indicatorilor, prelucrarea statistică a rezultatelor și interpretarea adecvată a acestora.

Principalele componente ale monitorizării riscului de credit al debitorului după acordarea creditului sunt expuse în figura 1.

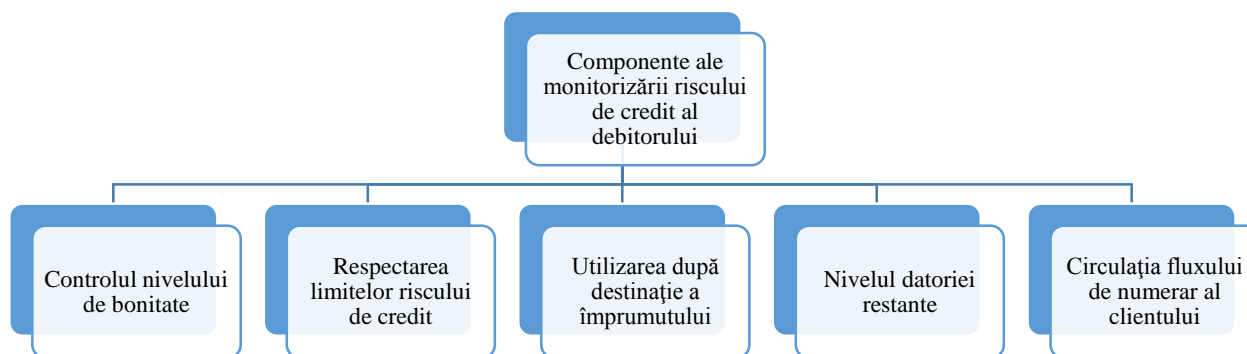

Figura 1. Elemente constitutive ale monitorizării riscului de credit al debitorului

Sursa: Elaborată de autor.

Trebuie remarcat faptul că, teoretic și practic, se acordă o atenție suficientă unor aspecte precum instrumentele și indicatorii de identificare a riscului de credit, metodele de evaluare a bonității debitorului, evaluarea ratingului acestuia etc. Cu toate acestea, rămâne în umbră problema optimizării procedurii de monitorizare în sine, adică asigurarea unei distribuții structurate a funcțiilor între subdiviziuni și funcționarii băncii, responsabili pentru aceste sau alte compartimente ale procesului de creditare.

Evident, fără condiția unei interacțiuni competente a unităților relevante, care au ca obiectiv identificarea rapidă a problemelor debitorului și luarea măsurilor necesare, instrumentele și indicatorii numiți, oricât de precis ar fi aceștia, nu vor da efectul dorit dacă nu sunt „cimentată” în cadrul conceptului general de monitorizare a riscului unei tranzacții de credit. Rezultatul procesului constă în consolidarea rezultatelor sale de către unitate pentru tratarea activelor problematice ale băncii prin crearea unui fișier de monitorizare sumară. Participanții la proces sunt toate serviciile interesate, funcționalitatea fiecăruia fiind determinată de rolul său. Etapele sunt:

- monitorizarea noutăților debitorului;
- analiza situațiilor financiare;
- analiza stării angajamentului;
- controlul nivelului datoriilor restante;
- identificarea semnelor problematizante;
- actualizarea calculului ratingului debitorului și a modelului pierderii în caz de faliment;
- analiza implementării planului de afaceri al clientului;
- analiza utilizării limitelor existente pentru produsele unificate și structurate;
- compilarea unui fișier de monitorizare consolidat: fișierul de monitorizare a debitorului și fișierul de monitorizare a contractului.

Persoana cheie în determinarea factorilor problemă în monitoring-ul „noutăților” este managerul. Rolul și responsabilitățile sale sunt prezentate în figura 2.

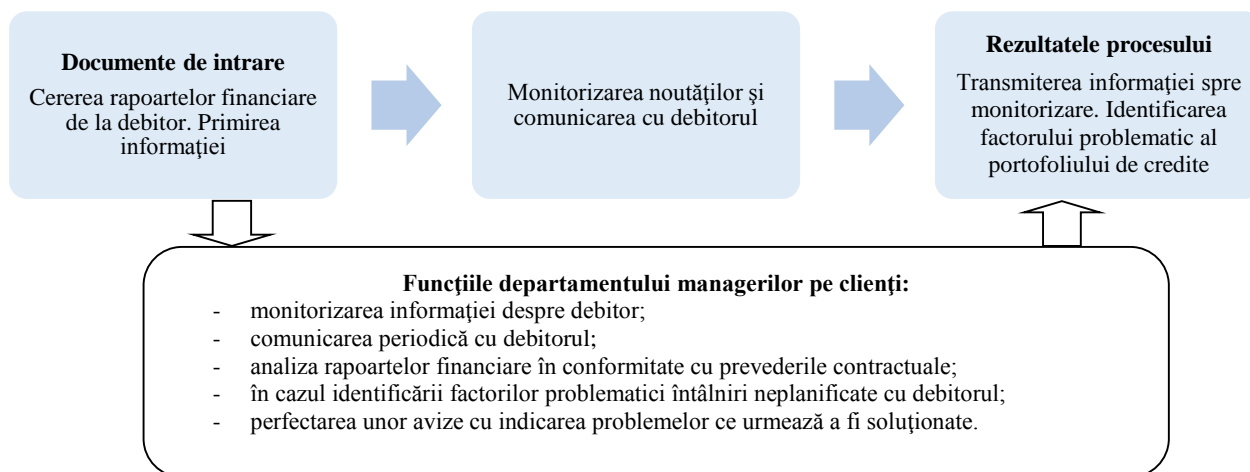

Figura 2. Funcționalitatea departamentului de manageri de clienți în procesul de monitorizare

Sursa: Adaptată de autor după sursa 4.

Prezența (absența) datoriilor debitoare în conformitate cu termenii acordului de împrumut, precum și condiția de rambursare înainte de termen a unei părți din credit în cazul gajării unor mici pachetele de valori înalt cotate sunt verificate în timpul monitorizării de către departamentul de supraveghere al băncii (figura 3).

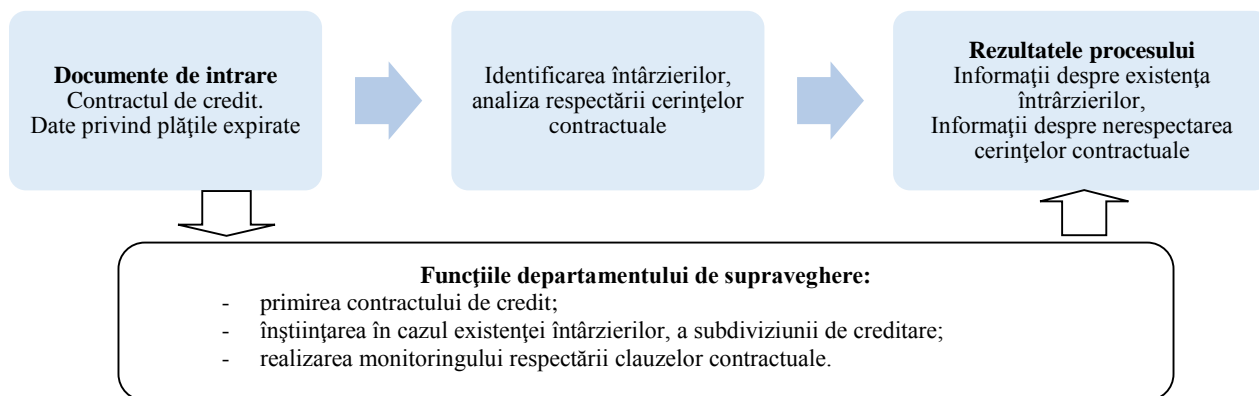

Figura 3. Funcționalitatea serviciului de asistență în procesul de monitorizare

Sursa: Adaptată de autor după sursa 4.

Semnele ce indică apariția problemelor la debitor, identificate de subdiviziunea clientelă și raportate sub forma unui memorandum către departamentul de creditare servesc în calitate de motive pentru actualizarea calculului ratingului clientului, inclusiv includerea în formularul de monitorizare consolidat și pregătirea unei concluzii motivaționale (figura 4).

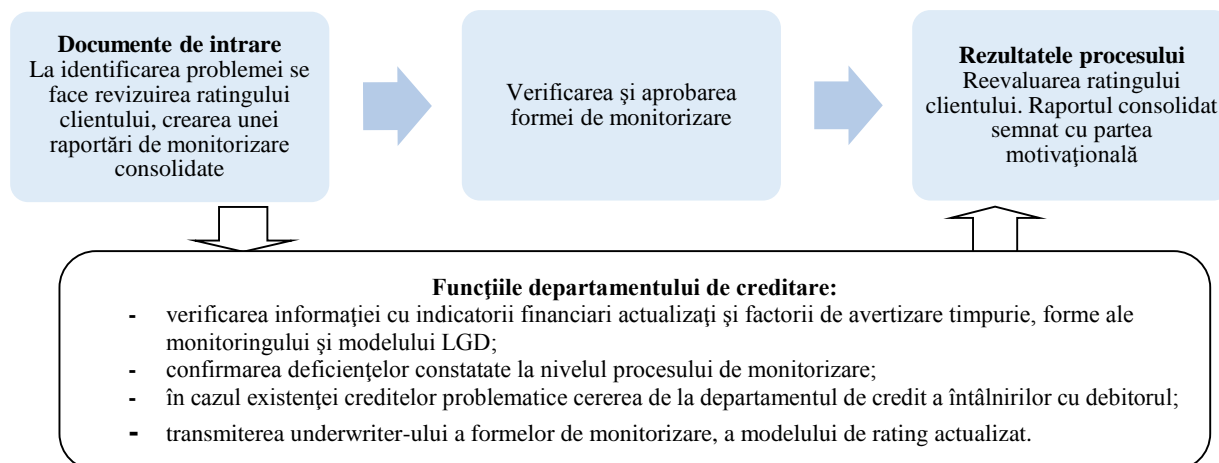

Figura 4. Funcționarea departamentului de creditare în procesul de monitorizare

Sursa: Adaptată de autor după sursa 4.

Informațiile despre semnele de apariție a problemelor la debitor, identificate de departamentul clientelă și confirmate de instituția de creditare sunt comunicate sub forma unui memorandum către departamentul de securitate care înregistrează și verifică informațiile deja identificate despre client, pregătește un aviz pentru unitatea de monitorizare. Acest document include fapte și informații negative despre reputația de afaceri a debitorului și a participanților la tranzacție. Apoi unitatea de monitorizare primește:

- din departamentul de clienți - o copie a notei cu problemele identificate ale debitorilor (dacă există);
- din serviciul ipotecar - cartea de monitorizare ipotecară;
- de la departamentul de supraveghere - informații privind natura datoriei restante și încălcarea condițiilor de rambursare înainte de termen a unei părți din credit în cazul gajării unor mici pachetele de valori înalt cotate;
- din departamentul de credit - raționamentul motivat, ratingul actualizat și modelul de pierdere în caz de faliment (dacă este necesar);
- de la departamentul de securitate - concluzia.

Pe baza informațiilor primite, departamentul de monitorizare a băncii:

- actualizează ratingul și modelul de pierdere în cazul în care împrumutatul este insolubil (dacă este necesar);
- este o formă consolidată de monitorizare.

Formele consolidate de monitorizare a debitorului și acordul cu hotărârea motivată a departamentului de creditare, calculul actualizat al ratingului și modelul LGD (dacă există) sunt trimise underwriter-ului care:

- aprobă clasificarea problemelor (potențial problematic, problematic sau fără speranță);

- aduce informații scrise subdiviziunii care se ocupă de activele problematice ale băncii de a reduce limitele de credit și de a interzice aprobarea unor noi limite (dacă este necesar).

Rezultatul monitorizării tranzacției poate fi, de asemenea, o modificare a calității împrumutului, prezentarea cerințelor impuse debitorului de îndeplinire a condițiilor de creditare sau de rambursare anticipată a datoriei.

Trebuie remarcat faptul că segmentarea obiectelor de monitorizare este importantă pentru monitorizarea eficientă a riscului de credit. Studiul indicatorilor din diferite secțiuni contribuie la o evaluare mai aprofundată a riscului de credit și la prognozele sale. Segmentarea ar trebui să se efectueze de-a lungul liniilor funcționale din punct de vedere al semnificației pentru risc. Secțiunile de bază sunt:

- teritoriu (distribuția teritoriilor pe niveluri de risc: zona de origine, regiuni cu risc ridicat, regiuni noi);
- produs – implică o diviziune pe tipuri (carduri de credit, împrumuturi în numerar) și grup (POS, VIP, ipotecare, de vânzare cu amănuntul, încredere și alte produse), în plus, împărțirea sumei de plată, care afectează nivelul de risc (cantități mari implică software-ul, inspecție aprofundată etc.). Fiecare segment diferă semnificativ în ceea ce privește nivelul de risc, deoarece se aplică diferite scheme ale procesului de creditare, diferite sisteme de plăți;
- client – este construit pe caracteristica sumară a clientului pe baza punctajului (acționând, cu istoricul de credit generat, clienții noi etc.);
- o secțiune transversală a canalelor de vânzări care diferă în funcție de gradul de risc datorat diferitelor algoritmi de vânzări, cererii de intrare și funcționalității subiecților împrumutului (frontal, telecomandă, agent etc.).

În acest context este necesar să menționăm că după cercetarea direcțiilor de monitorizare a riscului de credit și segmentarea obiectelor, este necesar să ne oprim asupra subiectului monitorizării. Procesul de credit implică interacțiunea a mai multor diviziuni ale băncii. Fiecare diviziune utilizează în activitatea sa o serie de indicatori de risc, caracteristici pentru îndeplinirea sarcinilor. Pe astfel de indicatori se bazează activitatea curentă a băncii, se implementează modificările corespunzătoare și se calculează indicatorii de performanță (KPI). Astfel, este recomandabil să se monitorizeze prezența unei subdiviziuni separate care se ocupă de evaluarea informațiilor la nivel superior, ce include un grup de indicatori de risc de bază și limitele pentru ele.

Obiectivul de activitate al procesului actualizat de monitorizare a riscului de credit al tranzacțiilor cu clienții corporativi, efectuat zilnic în bancă include elementele indicate în figura 5.

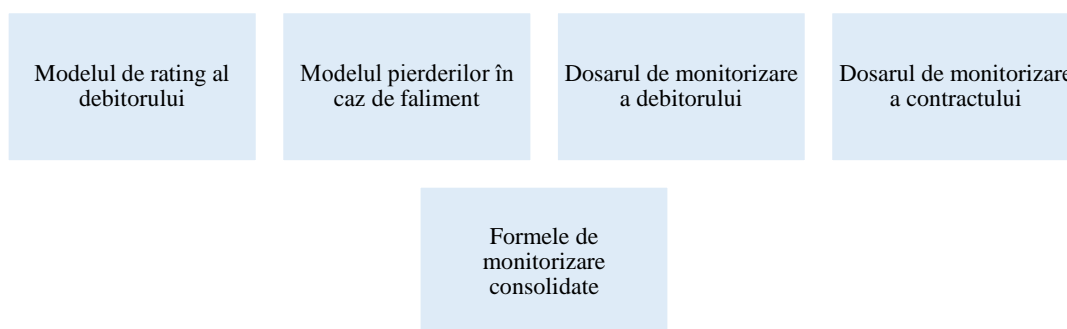

Figura 5. Componentele procesului actualizat de monitorizare a riscului de credit al tranzacțiilor cu clienții corporativi

Actualizarea fișierelor se efectuează cel puțin o dată pe trimestru sau la apariția semnelor unei probleme. Rezultatul procesului de monitorizare este decizia subdiviziunii de gestionare a activelor problematice cu privire la reducerea limitelor de produs ale debitorului și introducerea unei interdicții privind aprobarea unor noi limite.

Pentru o monitorizare eficientă, nu este suficient doar să se definească un sistem de indicatori pentru evaluarea nivelului de risc de credit și a metodelor de reglementare a acestuia. Este necesar să se distribuie responsabilitățile între subdiviziunile structurale și funcționarii bancari în cadrul monitorizării, ceea ce va permite:

- asigurarea identificării rapide și inconfundabile a problemei potențiale a creditului;
- luarea în considerare a factorilor de risc care apar în timpul executării contractului de credit;
- corectarea în mod rezonabil și actualizarea prevederilor politicii de risc a băncii, modelul de estimare a veniturilor și a pierderilor.

Concluzii. Criza din sectorul bancar și reducerea considerabilă a ratei dobânzii de bază din partea BNM a impus băncile licențiate să micșoreze substanțial ratele de dobândă la creditele acordate atât populației cât și sectorului corporativ, determinând o monitorizare mai dură a rambursării creditelor și evitarea clienților problematici. Astfel, apare necesitatea utilizării unei scheme unice de monitorizare a riscului de credit în procesul de utilizare a creditului.

Gestionarea procesului de creditare în bancă ar trebui să se bazeze pe o înțelegere clară a obiectivelor precum și capacitatea de a identifica și evalua riscurile de credit în cadrul proceselor de afaceri actuale și viitoare. Astfel, monitorizarea riscului de credit este unul din instrumentele gestionării anticriză a unei instituții de credit, care permite evaluarea în timp util a riscurilor care rezultă din implementarea activităților sale de creditare și furnizarea recomandărilor analitice necesare pentru îmbunătățirea acestei activități. Crearea unui astfel de sistem va permite evitarea fenomenelor de criză în activitatea băncii asociate cu încălcarea standardelor obligatorii, insuficiența capitalului, insolvabilitatea și, în cele din urmă, duce la revocarea licenței.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Arsanukaeva A. S. Credit monitoring as a credit risk management mechanism. *Financial Management*, 2008, no. 1, p. 85–91.
2. Van Greuning H., Bratanovic S.B. Analyzing Banking Risk. A Framework for Assessing Corporate Governance and Financial Risk. Moscow, Ves' Mir Publ., 2004, 304 p.
3. Поморина М.А., Синева И.С., Шевченко Е.С. Использование рейтинговых моделей в системе оценки кредитного риска // Банковское кредитование. 2013. № 5
4. Ушанов А.Е. Мониторинг риска кредита на стадии его использования // Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2015. № 33. с. 29–38.

**ABORDAREA AUDITULUI
FINANCIAR ÎN SISTEMUL DE CONTROL INTERN**

*Inga BULAT¹, drd.,
INCE, Republica Moldova*

În prezent, auditul financiar pune un accent deosebit pe sistemele de control intern, deoarece pentru a depista erorile sau denaturările este mult mai eficient de a vedea imaginea în ansamblu, atât documentar cât și managementul instituției. Controlul intern este un element care asigură factorul și cauza denaturărilor financiare, iar rolul auditului financiar să asigure că riscul legat de controlul intern este cât mai mic cu putință. Un sistem de control intern eficient, pe care entitatea l-a avut în vedere, este un avantaj pentru auditor în ceea ce privește riscurile legate de această activitate. Deoarece trăim într-o eră unde eficiența este un criteriu de bază a activității instituțiilor, auditul vine cu asigurarea și evaluarea acestui criteriu prin utilizarea metodelor și tehnicilor cât mai eficiente și mai precise.

Cuvinte-cheie: *audit financiar, eșantion, control intern, populație, volum, metode.*

At present, the financial audit puts a particular emphasis on internal control systems, because it is more effective to see errors, errors or distortions in view of the overall picture, both the documentary and the management of the institution. Internal control is an element that ensures the factor and cause of financial distortions and the role of financial audit ensures that the risk of internal control is as small as possible. An effective internal control system, which the entity has considered, is an asset to the auditor with regard to the risks associated with this activity. Because we live in an era where efficiency is a core criterion for institution activity, the audit comes with assuring and evaluating this criterion by using the most effective and accurate methods and techniques.

Keywords: *financial audit, sample, internal control, population, volume, methods.*

JEL Classification: *C13, C83, M41, M42.*

Introducere. Auditul a evoluat pe parcursul anilor în pas cu cerințele societății. Astăzi se pune un accent deosebit pe sistemul de control intern. O dezvoltare a unei instituții este în strânsă dependență a mediului de control intern și utilizarea eficientă a resurselor financiare. Menirea auditului financiar este de asigurare eficiența cantitativă și calitativă a conexiunii dintre mediul de control intern și gestionarea resurselor financiare:

Analizând activitatea auditului financiar vom constata următoarele direcții:

- auditul indicatorilor financiari (auditul rapoartelor financiare);
- controlul activității de gestiune a resurselor instituției (consultanța sau consiliere managerului);
- servicii de consultare (fiscal, contabilă, juridică);
- servicii de ținerea evidenței contabile (controlul total al contabilității);
- controlul sistemului economic al instituției (în baza datelor contabile);
- direcțiile date sunt actuale și în Republica Moldova, doar ca îmbracă o altă formă și o altă abordare.

Un accent deosebit se pune pe prestarea serviciilor de consultare, iar auditul financiar este prestat de experții contabili fiscali și juridici. Ceea ce presupune, că auditul financiar este ca element al unui audit de conformitate și regularitate sau de sistem, dar în țările cu o economie de piață dezvoltată, auditul financiar se axează mai mult pe performanțe cu elemente de analiza economico-financiară prin prisma mediului de control (tabelul 1).

Tabelul 1.

Direcțiile de audit în țările cu economie de piață dezvoltată						
Controlul activităților de gestiune		Controlul indicatorilor financiari		Controlul indicatorilor de eficiență		Controlul sistemului economic
Direcțiile de audit în Republica Moldova						
Auditul rapoartelor financiare		Serviciile conexe			Alte servicii de audit	
Stabilirea respectării SNC	Stabilirea respectării prevederilor actelor legislative	Examinarea limitată	Procedure convenite cu unitatea auditată	Întocmirea rapoartelor financiare	Auditul cu obiectiv special	Auditul informațiilor previzionale

Sursa: Pavel Bodarev, *Auditul financiar, Chișinău 2003, p. 26.*

În instituțiile private, abordarea mediului de control în auditul financiar, se imitează doar pe procedurile reglementate conform legislației, normelor și standardelor, deoarece la întreprinderile mici și mijlocii managementul strategic nu este dezvoltat, ceea ce presupune că previziunea și performanțele se analizează pe termen scurt sau mediu, iar auditul pune accent pe principiul continuității. În instituțiile publice se realizează următoarele tipuri de audit, ca de sistem, conformitate și regularitate și de performanță, iar auditul financiar devine ca o parte componentă a celor enumerate. În companiile

¹ © Inga BULAT, bulat.inga124@gmail.com

multinaționale auditul financiar se îmbină cu mediul de control, iar la bază analizei proceselor se pune accent pe elementele financiar contabil.

Apecte generale mediul de control. Mediul de control este tratat și evaluat subiectiv din aceste considerente opinia auditului este o exprimare rezonabilă asupra aspectelor calitative ale rapoartelor financiare, ceea ce presupune că rapoartele financiare sunt întocmite conform cadrului normativ și legislativă și situația economică este corectă. În realizarea misiunii de audit se verifică sistemul și procedurile de control în faza de planificare, în scopul de identificarea riscurilor inerente și determinarea volumului de eșantionare. Planificarea este una din cea mai importantă parte a auditului, deoarece prin metodele de evaluare se va determina pragul de semnificație, volumul de eșantionare și riscurile semnificative, cum se spune ”O planificare reușită asigură rezultatul”.

Conform Standardul de Audit nr. 400, „Evaluarea riscurilor și controlului intern“, auditul financiar și controlul intern, oferă norme pentru evaluarea analiza sistemului de contabilitate aplicat de societatea auditată și a procedurilor de control intern aplicate. Profesionalismul și cunoștințele auditorului despre documentele și procesele din sistemul de contabilitate și a controlului intern asigură o planificare și o dezvoltare eficiente ale auditului în evaluarea riscului de audit și a procedurilor ce vor fi utilizate cu scopul de a se asigura că riscul la un nivel minim acceptat este redus.

Sistemul contabil reprezintă ansamblul de axiome, principii, norme, standarde și reguli de gestionarea eficientă a mijloacelor financiare a unei entități prin analiza economico-financiar, care sunt prelucrate prin instrumentări tehnice contabile. Sistemul contabil identifică, corelează, calculează, analizează, înregistrează și oferă toate informațiile cu privire la tranzacțiile sau evenimentele care au avut loc în unitate într-o perioadă determinată de timp. Controlul intern reprezintă politicile, procesele și documentele adoptate de conducerea unei entități cu scopul de a asigura obiectivele manageriale privind asigurarea sistematică și eficientă a activității, inclusiv protecția activelor, prevenirea și descoperirea erorilor și a fraudelor, acuratețea și realitatea instrumentării tehnice contabile, astfel încât informațiile financiare să fie credibile.

La evaluarea controlului intern în auditul financiar se va lua în considerare următoarele [6, pp.25-26]:

a) **„mediul de control“** dat de atitudinea generală și de acțiunile întreprinse de conducere privind sistemul intern de control, cu efecte asupra procedurilor de control aplicate, care presupune:

- funcționarea unui grup de manageri, care să monitorizeze riscurile și procesele instituției;
- abilitatea managerială și modul ei de operare cu procesele;
- structura organizatorică și desemnarea a responsabilității persoanelor implicate în activitatea economică;
- auditul intern, politicile de personal și separarea funcțiilor prin atribuțiile și sarcinilor.

b) **„procedurile de control“** pe care unitatea le-a stabilit prin conducere, cu scopul de a atinge obiectivele manageriale, includ:

- verificarea instrumentării înregistrărilor atât sub aspect tehnic, cât și din punctul de vedere al calculului;
- controlul sistemului informatic privind schimburile din programe și accesul la fișierele de date;
- verificarea conturilor de control și a balanțelor contabile;
- controlul documentelor și aprobarea lor;
- analiza datelor interne cu sursele de informații externe;
- comparații ale rezultatelor inventarierii tuturor activelor cu modul de înregistrare în contabilitate;
- comparații ale valorilor previzionate cu rezultatele financiare obținute.

Misiunea auditorului este evaluarea sistemului financiar prin prisma controlului intern, adică politicile și procedurile din Codul sistemului de contabilitate și control intern, care sunt relevante pentru aserțiunile care fac referire la situațiile financiare. Ansamblul de aserțiuni care sunt înglobate în situațiile financiare și rapoartările financiare, care se referă la [6, p. 27]:

- activele și pasivele instituției;
- drepturi și obligații, capitalul propriu ce aparține entității la perioada analizată;
- perioada în care o tranzacție sau un eveniment privește unitatea în cauză;
- exhaustivitate, prin aceea că toate activele, obligațiile sau evenimentele sunt înregistrate în contabilitate.
- evaluarea oricărui activ sau obligație înregistrate la valoarea contabilă justă;
- prezentarea situațiilor financiare în care un element este clasificat și descris în concordanță cu cadrul general de raportare financiară adecvat.

Aspectele relevante ale sistemului de contabilitate și de control intern cu evaluarea riscului inerent și de control vor permite auditorului să identifice informațiile eronate sau care influențează în mod semnificativ situațiile financiare, să stabilească proceduri de audit adecvate, să considere factorii de risc ai informațiilor eronate semnificativi. Evaluarea preliminară a riscului de control în baza criteriilor din sistemul de control intern este necesară pentru a determina riscul de nedetectare la acele aserțiuni din situațiile financiare.

Natura, durata și întinderea procedurilor efectuate de auditor, pentru a obține înțelegerea sistemelor de contabilitate și de control intern, depind de o serie de factori cum sunt [4, p. 101]:

- complexitatea firmei, mărimea și sistemul informatic;
- tipul de control intern implicat;
- documentele firmei privind controlul intern specific;
- evaluarea riscului inerent de către auditor.

În programul de audit, auditorul planifică metodele și tehnicile de evaluare mai detaliată a documentelor financiar-contabile și corelația lor cu sistemul de control intern prin prisma riscurilor. Astfel se determină mărimea denaturărilor și a erorilor.

Analiza situațiilor financiare pot fi susceptibile de o evaluare eronată, ca, de exemplu, conturi ce trebuie ajustate în perioadele anterioare sau care, implicit, prezintă un grad ridicat de estimare. Din aceste considerente la evaluarea riscului inerent, auditorul se asigură prin aplicarea raționamentului profesional pentru aprecierea integrității conducerii. La evaluarea

detaliată a managementul conducerii sau factorii ce pot afecta domeniul de activitate a condițiilor economice, progresul tehnic, care presupune o înnoire permanentă a capitalului fix și materiei prime prin resurse financiare insuficiente, care pot avea influență asupra situațiilor financiare.

În departamentul de contabilitate, controlul intern are următoarele obiective de realizat [7, p. 140]:

- toate tranzacțiile economice sunt autorizate de conducerea societății;
- toate operațiunile sunt înregistrate corect ca sumă și în conturi adecvate, în perioada contabilă adecvată, astfel încât situațiile financiare să fie întocmite conform cu un cadru de raportare financiară identificat.

- accesul la documente și înregistrări să fie permis cu acordul conducerii;
- activele entității sunt comparate cu activele existente la intervale stabilite, iar orice diferențe constatate să fie analizate și să se ia măsurile necesare;

Sistemul de contabilitate și de control intern nu poate oferi probe concludente datorită limitărilor inerente date de:

- costul controlului intern, care trebuie să fie eficient, în sensul că beneficiile previzionate a rezulta din acesta să acopere cheltuielile rezultate cu această activitate;

- controlul intern poate fi orientat mai degrabă spre operațiunile economico-financiare uzuale, decât spre cele accidentale sau neobișnuite;

- există riscul apariției erorilor datorate necunoașterii, neatenției, raționamentele neprofesionale sau neînțelegerii normelor sau regulilor contabile;

- abuzul persoanei desemnate cu exercitarea controlului intern față de responsabilitatea legală pe care o are;

- sustragerea de la efectuarea controlului intern prin înțelegeri tacite cu persoane din afara sau din interiorul firmei.

Auditorul trebuie să evalueze atitudinea managerilor, a directorilor și toate acțiunile legate de controlul intern și importanța lor pentru entitate.

Pentru înțelegerea procedurilor de control, auditorul trebuie să cunoască mediul de control și sistemul de contabilitate utilizat de unitatea patrimonială. Procesul de evaluare a eficienței sistemului de contabilitate și control intern al entității dă auditorului posibilitatea de apreciere a riscului de control, de prevenire și descoperire a erorilor semnificative. O evaluare preliminară a riscului de control pentru fiecare sold sau tranzacții semnificative este necesar a fi făcută de către auditor.

Eficiența sistemului de contabilitate și de control intern se evaluează prin testele de control efectuate pentru a obține proba de audit, iar obiectivele testelor de control trebuie orientate și asupra sistemului de contabilitate computerizat. Prin rezultatele testelor de control se va da o asigurare dacă controlul intern este organizat conform unor reguli scrise sau orale, care sunt deja niște tradiții sau cutume. Obținerea probelor de audit despre modul de separare adecvată a sarcinilor se poate realiza prin observarea fizică a persoanelor care aplică o procedură de control sau prin analiza documentară a procesului de recrutare în cadrul instituției.

Auditorul în cadrul eșantionării va utiliza acele metode și tehnici, care vor da o asigurare la monitorizarea sistemului de control intern, iar ca aserțiune îi vor servi probele și argumentele obținute. Prin testele de control obținute se va asigura credibilitatea și corectitudinea evaluării riscului de control, iar ca rezultat auditorul conștientizează carențele sistemului de contabilitate și de control intern și aduce la cunoștință instituției auditate erorile semnificative și denaturările pe care le-a depistat. De obicei constatările se vor prezenta în scris cu anexarea probelor justificative.

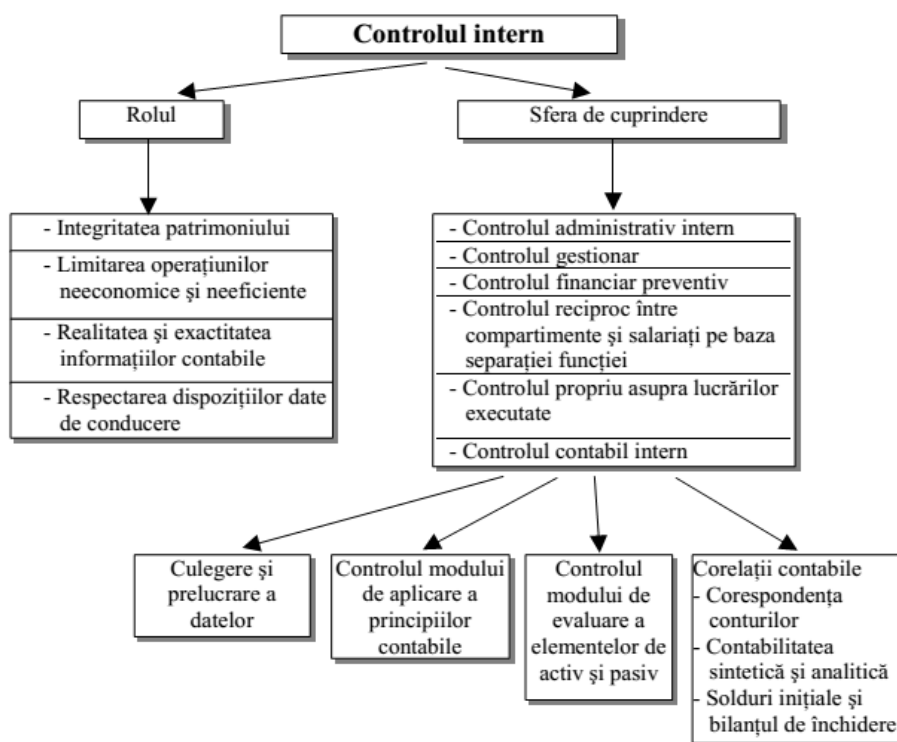

Figura 1. Rolul, sfera și conținutul controlului intern

Sursa: Ana Stoian, *Audit financiar-contabil*, <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=107&idb>

Controlul intern în auditul financiar. Credibilitatea informației prezentate de contabil, în cadrul fiecărei instituții trebuie să fie argumentată prin respectarea unui control intern conceput rațional și aplicat corect. Evaluarea riscului de control presupune o analiză mai amplă și complexă, unde se va pune accentul pe analiza elementelor de bază ale controlului intern.

În procesul de evaluarea riscului de control se va axa în detalii pe informația prezentată în documentele justificative cât și pe analiza procesului de control intern, care presupune [8, p. 120]:

- o structură organizatorică ierarhizată și delimitată, care să asigure separarea sarcinilor și supervizarea activităților;
- un manual de proceduri interne (instrucțiuni și norme interne de lucru);
- un sistem informațional corespunzător, care sunt redată în figura nr. 1.

Evaluarea riscului de control asigură la etapa de programarea tipurile de teste (control și conformitate), care vor fi utilizate în obținerea probelor.

Testele de control vor fi utilizate de auditor la analiza controlul intern, prin:

- măsurile organizatorice, cu scopul de a se asigura gestiunea eficientă a patrimoniului, realitatea elementelor patrimoniale fizic și valoric și corecta lor evidență;

- existența sau nu a personalului competent și dacă activitatea acestuia este în permanență verificată;
- modul de întocmire, prelucrare și arhivare a datelor prin sistem computerizat sau manual.

Astfel auditorul va valida dacă controlului intern, trebuie să:

- dacă sarcinile de serviciu sunt precis definite și delimitate pe compartimente și angajați;
- responsabilitățile sunt riguros stabilite prin decizii date de conducere și fișa postului.

Prin urmare se va asigura dacă deciziile luate la nivelul conducerii influențează comportamentul întregului personal din subordine sau doar cei care au o funcție de conducere, iar obligațiile de serviciu ale personalului sunt îndeplinite și frecvența și modul de efectuarea controalelor ierarhice și reciproce.

Cu privire la controlul ierarhic, auditorul urmărește [8, p. 106]:

- procedurile de aprobare și verificare a activității personalului din subordine;
- salariații care au ca obligații mișcarea activelor patrimoniale și modul de acces la active;
- care este managementul firmei în politica de angajare a personalului. Criteriile de analiză a controlul intern vor servi separarea funcțiilor (sarcinilor) de serviciu prin obiectivele compartimentului producție, personal, calitatea serviciilor și a producției și comercializarea lor.

Documentele legale corespunzător și dacă toate procesele sunt verificate și centralizate corect. Analizele globale și aritmetice va asigura auditorul că erorile și denaturările depistate, joacă un rol semnificativ în raportul financiar și continuitatea evidenței contabile, de aceea insuficiența controlului intern poate conduce la transmiterea unor date eronate în contabilitate. În acest caz auditorul își rezervă sau refuză de a valida Raportul financiar, prin argumentarea cu probele depistate.

Procedura de investigare a controlului intern presupune și analiza separate a procedurilor financiar contabil pe fiecare domeniu cu analiza documentelor care justifică colectarea informației economico-financiare.

Modul de întocmire, prelucrare, verificare și arhivare ne oferă o imagine veridică despre realității și integrității întregului sistem de evidență contabilă, iar semnătura confirmă persoanele care sunt implicate în procesul de control intern, care descriptiv se bazează pe manualul de proceduri interne și chestionare de control intern la care răspund persoanele implicate din întreprindere, iar răspunsurile se înscriu în „Foile de parcurs“. În această etapă nu se pune problema descoperirii erorilor în funcționarea sistemului, ci numai de a stabili [3, p. 155]:

- confirmărilor verbale date de către cei care utilizează aceste proceduri;
- mijloacelor specifice utilizate pentru confirmarea efectuării operațiunii respective: aplicarea pe documente a unor vize sau ștampile, înregistrarea documentelor respective într-un fișier (evidență operativă) etc.;
- observației ulterioare, care constă în reluarea circuitului unor documente începând cu originea lor, cu scopul de a testa drumul parcurs;
- jocurilor de încercare.

c) Evaluarea preliminară (a riscului de erori). După ce s-a obținut o descriere corespunzătoare a sistemului de culegere și prelucrare a datelor contabile, se procedează la o evaluare preliminară a fiabilității acestei organizări pentru a putea pune în evidență punctele forte și punctele slabe ale procedurilor sistemului contabil. În această etapă se analizează dacă sistemul este bine conceput, pentru a pune în evidență riscurile de concepție, urmând ca în etapa următoare să se verifice modul de funcționare a acestui sistem. Punctele forte sunt constituite din controale plasate în fluxul de prelucrare a datelor, care garantează o corectă contabilizare a acestora. Punctele slabe sunt reprezentate de deficiențe ale sistemului, care pot da naștere unor riscuri de erori sau fraude.

Pentru evaluarea preliminară a punctelor forte și a punctelor slabe ale sistemului, auditorul procedează la:

• examinarea sistemului descris mai sus, pentru a pune în evidență ceea ce are bun sistemul și limitele acestuia. Această examinare comportă riscul ca unele aspecte să fie omise sau uitate;

• punerea unor întrebări executanților. Aceste întrebări se formalizează din timp sub forma „chestionarelor de control intern“. Aceste chestionare permit compararea controlului intern teoretic descris în manualele de proceduri cu cel existent în întreprindere. Întrebările se adresează pe sectoare de activitate și urmăresc dacă controalele există, sunt cunoscute de executanți și dacă absența acestor controale influențează calitatea informațiilor.

d) Teste de permanență Urmăresc dacă procedurile sunt aplicate într-o manieră permanentă fără defecțiuni. Aceste teste trebuie să fie suficiente de mari pentru a oferi certitudini asupra modului de funcționare a sistemului.

Pentru depistarea riscurilor în funcționarea sistemului se procedează la analiza controalelor de prevenire și a controalelor de detectare prevăzute de întreprindere.

Auditul financiar contabil Controalele de prevenire se realizează în timpul derulării operațiunilor înainte de a se

trece la faza următoare și, de regulă, înaintea înregistrării operațiunii respective.

Aceste controale se materializează într-o semnătură sau viză pe documente. Controalele de detectare sunt efectuate asupra unui grup de operațiuni de aceeași natură (prin sondaj) cu scopul de a descoperi anomalii în funcționarea sistemului sau al asigurării că aceste anomalii nu există.

Pentru verificarea modului de funcționare a controlului intern, auditorul dispune de mai multe tehnici, cum sunt:

Urmărirea evidenței controalelor efectuate de către întreprindere. Cu ajutorul acestei tehnici se asigură realizarea unor sondaje foarte mari într-un timp foarte scurt. Astfel, se analizează existența unor vize de control pe documente, existența confruntărilor lunare într-o evidență operativă, contabilitatea analitică și sintetică etc.;

Repetarea controalelor. Auditorul poate efectua personal unele controale reciproce și încrucișate pentru a se convinge asupra manierei în care acestea au fost efectuate de către întreprindere;

Observarea executării unor controale. Aceasta permite auditorului să înțeleagă modalitatea în care se realizează aceste verificări de către întreprindere și să aprecieze eficiența lor. Pentru această, auditorul urmărește nemijlocit (observă) maniera în care firma efectuează aceste controale.

Evaluarea definitivă și redactarea raportului de sinteză. În această etapă a ACI, auditorul determină:

1. Dacă dispozitivele de control ale întreprinderii sunt efective și permanente (realitatea punctelor forte);
2. Care sunt punctele slabe datorate concepției defectuoase a sistemului;
3. Care sunt punctele slabe datorate aplicării greșite a procedurilor (funcționării sistemului).
4. Riscurile identificate de către auditor pot fi recapitulate pe o foaie de lucru intitulată „Sinteza aprecierii controlului intern“ cu ajutorul căreia se scot în evidență:

- slăbiciunile sistemului, care pot antrena riscuri de erori;
- incidența acestora asupra conturilor anuale;
- incidența acestora asupra programului de lucru.

Auditorul semnalează conducerii întreprinderii observațiile sale asupra controlului intern și poate, după caz, să organizeze propriile sale controale, pentru asigurarea fiabilității conturilor, sau poate refuza certificarea situațiilor financiare sau să acorde o certificare cu rezerve.

Auditul financiar contabil Comunicarea observațiilor în urma ACI poate fi făcută printr-un „Raport asupra controlului intern“, care are următoarea structură [9, p. 54]:

1. Notă de introducere și sinteză. În această parte a raportului se arată condițiile în care s-a executat ACI, metodele folosite și concluziile la care s-a ajuns, făcându-se trimiteri la partea de detaliere a raportului.
2. Nota de introducere și sinteză permite conducerii întreprinderii să cunoască rapid concluziile la care a ajuns auditorul.
3. Sumarul raportului face o recapitulare a diferitelor titluri și puncte care vor fi prezentate în partea „detalii“ sau se face o reluare rapidă a tuturor punctelor slabe.
4. Detaliile raportului sunt structurate în funcție de sumarul raportului, fără să se reia concluziile prezentate în prima parte a raportului (sinteză).

Evaluarea controlului intern reprezintă un mijloc a cărui finalitate este controlul situațiilor financiare. Evaluarea controlului intern poate fi realizat atât pe intern cât și din extern și poate fi atât pe orizontal, cât și pe vertical.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Arens A.A., Loebbecke J. K., Auditing an Integrated Approach –Sixth Edition, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey 07632
2. Boulescu M., Barnea C., Audit financiar, Editura Fundatiei Romania de Maine, Bucuresti, 2007,
3. Boulescu M., Ghiță M., V.Mareș, Auditul Performanței, Editura Tribuna Economică, București, 2002.
4. Boulescu M., Ghiță M., V.Mareș, Fundamentele auditului, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2001.
5. Boulescu M., Bârnă C., Auditul Financiar, reorganizarea judiciară și lichidarea societăților comerciale, Editura Fundația România de Măine, București, 2001.
6. Bodarev Pavel, Auditul financiar, Chisinau, 2003
7. Brezeanu P., Audit și Control Financiar, Editura A.S.E. București, 2001
8. Stoian A., Țurlea E., Auditul Financiar Contabil, Editura Economică, București, 2001.
9. Scutaru D., Auditul Financiar Contabil – Editura Economică, București, 1999.
10. Opreanu I., Întocmirea și auditarea bilanțului contabil, Editura Intelcret, Deva 1997.
11. Popeangă Petre, Auditul Financiar Contabil, Editura Tribuna Economică, București, 1998.
12. Toma M., Niculescu M.C., Ghid practic pentru audit financiar și clasificarea bilanțurilor contabile, Editura Romfel CECCAR București, 1995.

EFICIENȚA ADMINISTRAȚIEI FISCALE

*Mădălina CĂRĂUȘ¹, drd.,
Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, România
Mihai Aristotel UNGUREANU², dr., prof.,
Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, România
Mirela CĂLUGĂREANU³, drd.,
Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, România*

Necesitatea îmbunătățirii nivelului colectării veniturilor bugetare reprezintă un obiectiv prioritar al oricărei administrații fiscale. Acest obiectiv poate fi realizat în măsura în care administrația fiscală parcurge un amplu proces de modernizare a instituției fiscale, fapt ce implică construirea unor instrumente moderne și organizarea eficientă a proceselor de activitate. Astfel, poate fi asigurată eficiența proceselor interne, care trebuie urmărită și măsurată periodic cu ajutorul indicatorilor specifici. Așadar, este nevoie de noi instrumente de management al performanței în domeniul fiscal. În opinia noastră, este necesară măsurarea eficienței și eficacității activităților de bază, semnificative, ca urmare a examinării sistematice a atribuțiilor pe care le exercită Fiscul. În aceste condiții, se impune efectuarea unei analize critice a modului în care diferitele componente ale activității fiscale își îndeplinesc funcțiile. Această abordare are în vedere urmărirea elementelor de termene, calitate și costuri, pentru a putea efectua analiza valorii globale, dar și analiza detaliată a valorii individuale atribuită principalelor activități.

Cuvinte-cheie: venituri bugetare, eficiență, indicator, administrație fiscală, executare silită, inspecție fiscal.

The need to improve the rate of tax collection for the budget revenues represents a priority for every tax authority. This objective can be achieved as long as the tax authority undergoes a broad modernization process which involves creating modern tools and an efficient work process setup. We can therefore ensure the efficiency of internal processes which need to be tracked and measured periodically with the use of specific indicators. In this context it is necessary to introduce new performance management tools in the field of taxation. In our opinion measuring the efficiency and effectiveness of main activities is required, as part of a systematic examination of the responsibilities fulfilled by the tax administration. In these circumstances it is necessary to undergo a critical analysis of the way the different components of the tax authority are achieving their goals. Such an approach tracks elements such as processing time, quality and costs, in order to get a global appraisal and at the same time carry out a detailed analysis of the individual values attributable to the main activities.

Keywords: revenues, efficiency, indicator, tax authority, tax enforcement, tax inspection.

JEL Classification: H20, H21, H26.

Modernizarea și creșterea performanței administrației fiscale reprezintă o componentă importantă în asigurarea îmbunătățirii nivelului veniturilor bugetare raportat la nivelul produsului intern brut și eliminării riscurilor ce ar putea afecta stabilitatea macroeconomică și îndeplinirea țintelor fiscale.

Totodată, politica fiscală are un rol major în atragerea investițiilor ca bază a creșterii economice, așa cum rezultă și din consultările la nivelul mediului de afaceri, astfel încât implementarea celor mai bune practici în domeniul fiscal constituie o premisă esențială pentru angajamentul Agenției Naționale de Administrare Fiscală de a oferi contribuabililor servicii de calitate.

În acest sens, apreciem a fi necesar ca procesul de eficientizare a administrației fiscale să atingă, în principal, următoarele obiective:

➤ Evaluarea și revizuirea modului de funcționare a Agenției Naționale de Administrare Fiscală pe principiile eficienței și eficacității, reformarea managementului și a sistemului de evaluare a performanței, în contextul alocării juste a resurselor de către Agenția Națională de Administrare Fiscală către organele fiscale subordonate.

➤ Îmbunătățirea procedurilor și metodologiilor de colectare a veniturilor, asigurarea dezvoltării organizaționale cu scopul reducerii costurilor la nivelul instituției, precum și modernizarea infrastructurii informatice necesare pentru funcționarea optimă a sistemului de administrare a veniturilor.

➤ Asigurarea armonizării riscurilor identificate la nivelul activității Agenției Naționale de Administrare Fiscală, cu scopul creării unui profil unic de risc al contribuabilului, care va sta la baza direcțiilor de acțiune ale fiecărei structuri din cadrul Agenției.

➤ Reproiectarea principalelor activități ale instituției, astfel: transformarea executării silite în proces investigativ; dezvoltarea funcției de prevenție a structurilor cu atribuții de control; flexibilizarea procedurilor de eşalonare la plată; consolidarea activității de asistență reciprocă la recuperare în materia creanțelor fiscale; revizuirea procedurii de rambursare TVA etc.

În același timp, considerăm că eficientizarea și îmbunătățirea colectării creanțelor bugetare pot fi asigurate de Agenția Națională de Administrare Fiscală având în vedere principalele aspecte:

¹ © Madalina CARAUS, mada.caraus@gmail.com

² © Mihai Aristotel UNGUREANU, m_a_ungureanu@yahoo.com

³ © Mirela CALUGAREANU, mirelascalugareanu@gmail.com

✓ implementarea sistemului de poprire electronică asupra conturilor bancare, asigurându-se în acest fel comunicarea actelor de executare emise de organele fiscale centrale către instituțiile de credit prin intermediul mijloacelor electronice de transmitere la distanță, având ca efect scurtarea duratei de comunicare a actelor de executare, inclusiv înlăturarea deficiențelor legate de întârzierea ridicării măsurii popririi conturilor bancare, astfel încât activitatea contribuabililor să fie cât mai puțin afectată;

✓ îmbunătățirea acestui sistem prin realizarea unui schimb de informații între Agenția Națională de Administrare Fiscală și instituțiile de credit, care să permită urmărirea sumelor ce fac obiectul popririilor bancare, în mod operativ, astfel încât, pe de o parte, sumele existente în conturile bancare să fie indisponibilizate de către instituțiile de credit în limita sumei ce face obiectul popririi, în funcție de informațiile transmise de instituțiile de credit cu privire la sumele existente în conturile bancare, pe de altă parte, ridicarea popririilor să se realizeze în timp real;

✓ îmbunătățirea colectării creanțelor bugetare, având în vedere adaptarea aplicațiilor informatice existente, astfel încât toate informațiile cuprinse în adresa de înființare a popririi asupra sumelor datorate debitorului de către terți să fie preluate în mod automat din baza de date.

De asemenea, performanța fiscală este evaluată în România de către Agenția Națională de Administrare Fiscală printr-un set de indicatori de performanță, structurați la nivel global, precum și pe activitățile specifice fiecărei activități din structurile Agenției, respectiv activitatea de inspecție fiscală, activitatea de colectare, activitatea antifraudă fiscală, activitatea vamală și activitatea de executare silită.

La nivelul anului 2016, eficiența colectării veniturilor bugetului general consolidat al României este măsurată utilizând un număr de 35 de indicatori de performanță și un număr de 4 indicatori privind eficiența și eficacitatea activității fiscale¹. Indicatorii de performanță cuprind indicatori cantitativi și indicatori calitativi, constituind totodată criterii de evaluare a performanței anuale a personalului de conducere din structurile teritoriale ale Agenției.

Atunci când avem în vedere analiza performanței colectării trebuie să pornim de la nivelul veniturilor bugetare încasate la bugetul general consolidat. Astfel, evidențiem în perioada 2010-2016 nivelul veniturilor bugetare nete colectate la bugetul general consolidat de către Agenția Națională de Administrare Fiscală, observând o importantă creștere, de la 133.462 milioane lei colectate în anul 2010, la 199.500 milioane lei colectate în cursul anului 2016. Rezultă că veniturile bugetare nete colectate au crescut în perioada 2010 - 2016 cu aproximativ 49%, așa cum se relevă în graficul de mai jos:

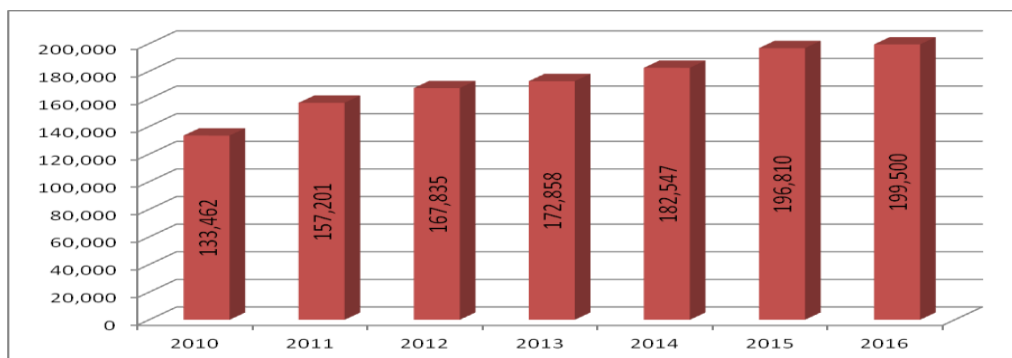

Figura 1. Evoluția veniturilor bugetare totale nete colectate la Bugetul General Consolidat (mil. lei)

Sursa: Realizată de autor pe baza datelor din evidenta A.N.A.F.

În opinia noastră, eficiența și eficacitatea colectării veniturilor bugetare de către instituțiile fiscale se reflectă în creșterea încasărilor la bugetul general consolidat în cifre absolute, impunându-se, totodată, măsurarea eficienței proceselor interne pe întregul flux operational. Devine necesar, în acest sens, construirea și implementarea de noi indicatori, abordând costul colectării cu o deosebită importanță. În propunerea de noi indicatori sunt selectate inspecția fiscală și executarea silită ca și componente vizate, având în vedere faptul că aceste activități implică munca de calitate, operațiuni calitative, bazate pe procese de investigare. Indicatorii nou propuși pot fi implementați atât la nivel național, cât și regional și local (administrații fiscale județene, servicii fiscale orașenești etc.). Analiza acestor indicatori poate evidenția dinamica valorilor înregistrate, precum și permisivitatea comparării eficienței și eficacității organelor fiscale, diferențiat pentru activitatea de executare silită, respectiv pentru activitatea de inspecție fiscală.

În plus, apreciem că activitatea Agenției poate fi perfecționată și dezvoltată prin identificarea și a altor factori de influență, prin intermediul cărora să poată fi asigurată măsurarea eficienței și eficacității în mod mai analitic, mai transparent, permițând, astfel, reducerea costului prin intermediul pârgurilor de acțiune identificate în administrația fiscală.

Exemplificăm în tabelul următor evoluția și structura indicatorilor semnificativi care definesc, din punctul nostru de vedere, performanța instituției în perioada 2014-2016, din perspectiva ținutelor stabilite:

¹ http://static.anaf.ro/static/10/ANAF/informatii_R/RAPORT_PERFORMANTA_2010-2016

Tabelul 1. Evoluția principalilor indicatori de performanță ai Agenției Naționale de Administrare Fiscală, în perioada 2014-2016

Indicator	U.M	2014		2015		2016	
		Ținta	Nivel realizat	Ținta	Nivel realizat	Ținta	Nivel realizat
1.Venituri încasate	mld. lei	184,9	182,5	191,8	196,81	199,9	199,5
2.Grad realizare program venituri	%	100	98,7	100	102,6	100	99,8
3.Nivel arierate recuperabile	mld. lei	-	16,9	-	19,9	-	22,1
4.Diminuarea arieratelor recuperate aflate în sold	mld. lei	11,9	7,3	-	-	-	-
5.Venituri din executare silită	mld lei	-	14,5	-	15,7	-	15,2
6.Încasari arierate recuperabile	mld. lei	-	32,6	-	30,19	-	33,9
7.Grad recuperare arierate prin executare silită de la persoane juridice	%	62	53	63	49	64	47,5
8.Ponderele încasărilor din executare silită în total încasari	%	12	8	11,5	8	9	7,6
9.Grad colectare arierate persoane juridice	%	-	-	43	36,7	45	37,1
10.Grad conformare voluntară la plată	%	88	83,78	88,7	83,5	90	84
11.Grad conformare voluntară la depunere declarații	%	93	94	95	94,8	95	95,3
12.Nr. Acțiuni inspecție fiscală	nr.	-	70.912	-	61.054	-	48.676
13.Sume suplimentare stabilite de inspecția fiscală	mld. lei	-	13,9	-	18,84	-	11,4
14.Rata de încasare a sumelor suplimentare stabilite de inspecția fiscală							
-Persoane juridice	%	40	31,7	-	-	-	-
-Persoane fizice	%	35	15,5				
15.Cereri schimb informații U.E	nr.	-	16.08	-	1.552	-	1.264
Alte state	nr.	-	2.947	-	2.719	-	2.587
16. Număr controale multilaterale	nr.	-	8	-	7	-	4
17.Cereri eşalonare Nr./	nr.	-	6.794	-	6.032	-	4.867
Suma	mld. lei	-	1,5	-	2,28	-	1,5
18.Costul colectării în lei/ 1 mil. venituri colectate, total și ch. personal	lei		11.135,4		10.526		11.061
	lei		9.845		9.378,3		9.888,9

Sursa: realizat de autor pe baza datelor publicate de A.N.A.F.

Interpretând evoluția și structura datelor din tabelul prezentat, rezultă că în perioada analizată indicatorii specifici activității Agenției Naționale de Administrare Fiscală au fost diferiți din punct de vedere numeric, din punct de vedere al modului de agregare al ariei de responsabilitate și al țintelor stabilite.

Deși veniturile încasate la bugetul general consolidat au înregistrat în perioada 2014-2016 o creștere de 9,3%, de la 182,5 miliarde lei în 2014 la 199,5 miliarde lei în 2016, ținta bugetară nu a fost atinsă decât în anul 2015.

Nivelul arieratelor bugetare recuperabile a înregistrat, de asemenea, un trend ascendent în perioada de raportare, de la 1.690 milioane lei în anul 2014 la 22.100 milioane lei în anul 2016, creșterea fiind de 30,77%. Aceasta constituie una din explicațiile privind nerealizarea veniturilor bugetare programate.

Veniturile încasate din executare silită au înregistrat un nivel constant în perioada analizată, dar raportat la nivelul arieratelor înregistrate, pun în evidență o eficiență scăzută a procedurilor de executare silită. Acest aspect se reflectă și în privința gradului de recuperare a arieratelor de la persoane juridice, care la nivelul anului 2016 este de 47,5%, departe de ținta de 64% stabilită de Agenția Națională de Administrare Fiscală. Gradul de colectare a arieratelor de la persoane juridice în procent de 37,1% se situează, de asemenea, sub ținta stabilită, aceasta fiind de 45%. O explicație poate fi scăderea ponderii încasărilor din executare silită în anul 2016 la 7,6%, față de procentul de 8% înregistrat în anii 2014-2015.

Gradul de conformare voluntară la plată se menține constant, nivelul înregistrat în anul 2016 fiind de 84% față de ținta stabilită de 90%, în timp ce conformarea voluntară la declarare este de 95,3%. Nivelul înregistrat de gradul de conformare la plată în perioada analizată reprezintă cea mai importantă problemă cu care se confruntă Agenția Națională de Administrare Fiscală, fiind totodată principala cauză a nerealizării veniturilor bugetare programate.

Potrivit raportului de audit al Curții de Conturi “un grad redus al conformării voluntare la plată conduce la un nivel ridicat al arieratelor și la o presiune foarte mare asupra activității de executare silită”¹.

Numărul inspecțiilor fiscale efectuate a scăzut în perioada de raportare cu 31,35%, iar valoarea sumelor suplimentare stabilite în urma acestora s-a redus cu 39,5%, în aceeași perioadă. A scăzut, de asemenea, numărul și valoarea cererilor de eşalonare la plată a obligațiilor fiscale, depuse de contribuabili.

Doi indicatori importanți în evaluarea eficienței organelor fiscale, nu au mai fost măsurați în anii 2015 și 2016, respectiv diminuarea arieratelor aflate în sold la sfârșitul anului precedent și rata de încasare a sumelor suplimentare stabilite ca urmare a inspecțiilor fiscale, în fapt aceștia punând în evidență randamentul real al activității de executare silită a creanțelor fiscale și a inspecției fiscale.

În timp ce principalii indicatori de performanță ai Agenției Naționale de Administrare Fiscală înregistrează un trend descendent, costul colectării a crescut cu 5%. Acest fapt pune în evidență eficiența slabă a activității Agenției Naționale de Administrare Fiscală până la momentul analizei și surprinde vulnerabilitățile instituției.

Urmare analizei efectuate asupra nivelului principalilor indicatori de performanță ai Agenției Naționale de Administrare Fiscală din ultimii trei ani fiscali, se evidențiază necesitatea eficientizării colectării veniturilor bugetului general consolidat.

Administrația fiscală trebuie să construiască o strategie viabilă privind recuperarea creanțelor fiscale de la

¹ Raportul de audit privind contul general de execuție a bugetului de stat pe anul 2014 – www.curteadeconturi.ro, pag. 23

contribuabilii care nu achită datoriile în mod voluntar, având totodată și obiectivul descurajării comportamentelor de indisciplină fiscală sau a intențiilor de fraudare a bugetului general consolidat¹. În acest sens, se va miza pe uzitarea activității de stingere a creanțelor fiscale prin executare silită.

Concluzii. Programul de îmbunătățire a sistemului de administrare fiscală și de colectare a impozitelor și taxelor are un rol deosebit de important în ceea ce privește politica intervenționistă a statului și de aceea trebuie să reprezinte o prioritate a oricărui stat. Simplificarea procedurilor fiscale, creșterea capacității de colectare a impozitelor și taxelor reprezintă subiecte de actualitate în toate statele Uniunii Europene, aflate atât în atenția autorităților, dar și a specialiștilor din domeniu. Deși numărul indicatorilor de performanță, precum și al celor de eficiență și eficacitate, stabilit de Agenția Națională de Administrare Fiscală este unul impresionant, apreciem că acești indicatori nu surprind toate aspectele semnificative ce caracterizează eficiența acestei instituții. În acest sens, apreciem că este necesară continuarea modernizării și eficientizării procesului de monitorizare a performanței activității Agenției, având în vedere importanța sa în procesul de prevenire și combatere a evaziunii fiscale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Albu N., Albu C., Instrumente de management al performanței, vol. I, Contabilitate de gestiune, Editura Economica, București, 2003
2. Biriș G. Despre fiscalitate și competitivitate: principii, probleme, soluții, Editura Universul Juridic, București, 2012
3. Comănicu C. Considerations regarding the Romanian fiscal and budgetary reform in accordance with the E.U. requirements," MPRA Paper 3430, University Library of Munich, Germany
4. Lindner, J.: Conflict and Change in EU Budgetary Politics, London: Routledge, 2005
5. Norton D.P. Managing strategy is managing change, Harvard Business School, Balance Scorecard Report, vol. IV, Ianuarie-Februarie 2002
6. Ungureanu, D., M.: Analiza echilibrelor la nivelul Bugetului Comunitar din perspectiva statutului României de țară membră a Uniunii Europene, Editura Eftimie Murgu, Resita, 2012
7. Ungureanu, D., M., Nedelescu D., M.: Fiscalitate, Editura Universitară, București, 2015
8. Ungureanu, M., A.: (coordonator) Politici și Practici Financiare, Editura Universitară, București, 2013
9. Vintilă G., Fiscalitate, metode și tehnici fiscale, Editura Economică, București, 2004
10. Legea responsabilității fiscal – bugetare nr. 69/2010
11. ANAF Raport de performanță 2010-2016
12. www.anaf.ro
13. www.curteadeconturi.ro
14. www.mfinante.ro

¹ Vintilă G., *Fiscalitate, metode și tehnici fiscale*, Editura Economică, București, 2004, pag. 12

**ANALIZA SITUAȚIEI FINANCIARE
A ENTITĂȚII ȘI DECONTĂRILE CU BUGETUL**

**Tatiana MANOLE, dr. hab., prof.,
INCE, Republica Moldova
Maria CIUMAC, drd.,
Universitatea Tehnică a Moldovei
Tatiana TUREȚCHI, cercet. șt.,
INCE, Republica Moldova**

Relațiile întreprinderii cu bugetul este o temă foarte actuală și importantă, deoarece politicile fiscale sunt, în primul rând, instrumentele guvernului de influențare economică. Ele reflectă măsura în care un guvern se implică în orientarea proceselor macroeconomice. Deci, în esență, politicile fiscale constau în determinarea mărimii cheltuielilor guvernamentale și a impozitelor și taxelor, a plăților transferabile sau a unei combinații a acestora care să conducă spre realizare scopurilor stabilite de guvern. În acest context întreprinderile sunt obligate să-și onoreze datoriile față de buget. De aceea datoriile față de buget reiese din situația financiară a întreprinderii, care trebuie să fie corectă. Această obligație cade pe responsabilitatea managerului principal al întreprinderii și al contabilului. În acest articol am cercetat situația financiară a entității concrete, fiind utilizată pentru decontările cu bugetul.

Cuvinte-cheie: *impozite, taxe, presiune fiscală, profit până la impozitare, profit net, contribuții obligatorii de asigurare socială, prime de asigurare obligatorii și asistență medicală.*

Enterprise relations with the budget are actual and important topic, because the fiscal policies are, first of all, the government's instruments of economic influence. They reflect the extent to which a government is involved in guiding macroeconomic processes. So, in essence, fiscal policies consist in determining the amount of government spending and taxes and charges, transferable payments, or a combination of these, which will lead to the goals, set by the government. In this context, enterprises need to honor their debts to the budget. That is why the debts to the budget result from the financial situation of the enterprise, which must be correct. This obligation falls under the responsibility of the principal manager of the enterprise and the accountant. In this article we investigated the financial situation of the concrete entity, being used for budget settlements.

Keywords: *taxes, tax pressure, profit before tax, net profit, mandatory social security contributions, mandatory insurance premiums and medical assistance.*

JEL Classification: *E62, H21, H71.*

Introducere. Fenomenul fiscalității a fost întotdeauna în centrul atenției și dezbaterilor publice, de aceea a devenit un obiect de studiu, de analiză și de apreciere al economiștilor-cercetători, al guvernanților și al politicienilor. Interesul față de fiscalitate reiese din decontările cu bugetul public național ale întreprinderii. În acest scop este necesară analiza activității economico-financiare a întreprinderii, deoarece în baza raportului financiar întreprinderea își onorează obligațiile față de buget.

Analiza activității economico-financiare a întreprinderii, în scopul decontărilor cu bugetul, este o metodă de apreciere obiectivă a capacității entității de a-și onora pe deplin obligațiile față de buget, precum și abaterile apărute pe parcursul perioadei de gestiune sub influența negativă sau pozitivă a unui șir de factori interni și/sau externi.

Aprecierea situației economico-financiare a întreprinderii are o importanță semnificativă pentru administrația de conducere, deoarece în urma analizei aprofundate a informațiilor necesare, entitatea primește decizii în scopul evitării riscurilor ce ar influența negativ procesul de desfășurare a activității.

1. Relațiile întreprinderii cu bugetul. Relațiile întreprinderii cu bugetul este o temă foarte actuală și importantă, deoarece politicile fiscale sunt, în primul rând, instrumentele guvernului de influențare economică. Ele reflectă măsura în care un guvern se implică în orientarea proceselor macroeconomice. Deci, în esență, politicile fiscale constau în determinarea mărimii cheltuielilor guvernamentale și a impozitelor și taxelor, a plăților transferabile sau a unei combinații a acestora, care să conducă spre realizare scopurilor stabilite de guvern.

Conform Codului Fiscal al Republicii Moldova, întreprinderile, după caz, sunt obligate să achite 7 (șapte) **impozite și taxe de stat:**

- *impozitul pe venit;*
- *taxa pe valoarea adăugată;*
- *accizele;*
- *impozitul privat;*
- *taxa vamală;*
- *taxele rutiere;*
- *impozitul pe avere¹.*

¹ *Impozitul pe avere a fost introdus în categoria impozitelor și taxelor de stat în iunie 2016. Acest impozit va intra în vigoare din ianuarie 2018, când, de exemplu, contribuabilul va plăti acest impozit pe mașina de lux, care are o vechime de până la 2 ani. Valoarea tarifului acestui impozit va fi de 0,8 % din valoarea bunului mobil (a mașinii de lux). În urma introducerii acestui impozit pe avere BPN va avea încasări substanțiale. Astfel, prin acest impozit, se va efectua o egalizare a contribuabililor, reieșind din mărirea averii lor, adică cei bogați vor plăti mai mult în buget..*

Impozitele și taxele locale sunt:

- impozitul pe bunurile imobiliare;
- impozitul privat (după apartenență);
- taxele pentru resursele naturale;
- taxa pentru amenajarea teritoriului;
- taxa de organizare a licitațiilor și loteriilor pe teritoriul unității administrativ-teritoriale;
- taxa de plasare (amplasare) a publicității (reclamei);
- taxa de aplicare a simbolicii locale;
- taxa pentru unitățile comerciale și/sau de prestări servicii;
- taxa de piață;
- taxa pentru cazare;
- taxa balneară;
- taxa pentru prestarea serviciilor de transport auto de călători pe rutele municipale, orașenești și sătești (comunale);
- taxa pentru parcare;
- taxa de la posesorii de câini;
- taxa pentru parcaj;
- taxa pentru salubritate;
- taxa pentru dispozitivele publicitare.

Astfel, pe perioada anului 2017 sunt 17 impozite și taxe locale.

Impozitele și taxele au o pondere esențială în veniturile bugetului public național. Tabelul de mai jos ne demonstrează rolul impozitelor și taxelor la formarea veniturilor BPN.

Tabelul 1. Analiza în dinamică și ponderată a unor venituri fiscale în BPN, 2009-2015, mil. lei

Indicatori	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Venituri, global	23 244,1	27 550,9	30 158,5	33 526,1	36 908,5	42 446,8	43 681,1
<i>Venituri curente*</i>	<i>22 217,9</i>	<i>25 557,0</i>	<i>28 454,2</i>	<i>31 889,3</i>	<i>34 834,9</i>	<i>38 319,7</i>	<i>41 613,4</i>
% în venituri, global	95,59	92,76	94,35	95,12	94,38	90,28	95,27
Venituri fiscale	19 521,1	22 547,7	25 599,5	28 859,2	32 192,8	35 630,8	38 111,0
% în venituri curente	87,86	88,23	89,97	90,50	92,42	92,98	91,58
<i>Impozite pe venit</i>	<i>1 907,8</i>	<i>2 028,6</i>	<i>2 340,5</i>	<i>3 993,7</i>	<i>4 258,2</i>	<i>4 877,5</i>	<i>5 553,7</i>
% în venituri fiscale	9,77	9,00	9,14	13,84	13,23	13,69	14,57
<i>Contribuțiile de asigurări sociale de stat obligatorii</i>	<i>5587,2</i>	<i>5993,6</i>	<i>6582,7</i>	<i>7147,4</i>	<i>7776,1</i>	<i>8362,6</i>	<i>9273,1</i>
% în venituri fiscale	28,62	26,58	25,71	24,77	24,15	23,47	24,33
<i>Prime de asigurări obligatorii de asistență medicală</i>	<i>1 376,6</i>	<i>1 486,7</i>	<i>1 636,1</i>	<i>1 797,58</i>	<i>1 967,0</i>	<i>2 414,5</i>	<i>2 854,6</i>
% în venituri fiscale	7,05	6,59	6,39	6,23	6,11	6,78	7,49
<i>Impozite interne pe mărfuri și servicii, din care:</i>	<i>9 491,8</i>	<i>11 679,3</i>	<i>13 580,9</i>	<i>14 335,0</i>	<i>16 460,6</i>	<i>18 175,9</i>	<i>18 742,0</i>
% în venituri fiscale	48,62	51,80	53,05	49,67	51,13	51,01	49,18
- TVA, total	7 595,6	9 146,4	10 464,2	10 671,8	12 174,1	12 852,0	13 714,0
% în venituri fiscale	38,91	40,56	40,88	36,98	37,82	36,07	35,98
-Accize, total	1 539,6	2 074,0	2 666,7	2 893,7	3 508,2	3 428,1	3 843,9
% în venituri fiscale	7,89	9,20	10,42	10,03	10,90	9,62	10,09
<i>Taxele rutiere speciale</i>	-	-	226,8	262,6	543,7	516,8	706,0
% în venituri fiscale	-	-	0,89	0,91	1,69	1,45	1,85
<i>Impozitele asupra comerțului internațional și operațiunile externe</i>	<i>905,0</i>	<i>1078,5</i>	<i>1178,6</i>	<i>1285,1</i>	<i>1416,9</i>	<i>1457,9</i>	<i>1328,3</i>
% în venituri fiscale	4,64	4,78	4,60	4,45	4,40	4,09	3,49
Încasări nefiscale	2 696,8	3 009,3	2 854,7	3 030,1	2 642,1	2 688,9	3 502,4
% în venituri curente	12,14	11,77	10,03	9,50	7,58	7,02	8,42

Sursa: Elaborată în baza rapoartelor de execuția a BPN pe anii respectivi. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova.

*Notă: Veniturile curente = venituri fiscale + încasări nefiscale.

Analiza sistemului de impozite și taxe din Republica Moldova demonstrează că veniturile fiscale, ca parte componentă a veniturilor curente, în totalul veniturilor bugetului public național dețin cea mai mare pondere, de circa de la 88% la 92% pe perioada anilor 2009-2015.

În structura veniturilor fiscale ale BPN, ponderea cea mai mare o deține taxa pe valoarea adăugată, înregistrând o pondere de circa 37% în mediu, iar în perioada anilor 2010-2011 ajungând până la 41-42%. Modificări lente ale acestui impozit indirect de la an la an sunt sub incidența mai multor factori, în deosebi, factori ce țin de criza economică din Republica Moldova, care a afectat producătorii și investitorii.

Contribuțiile de asigurări sociale de stat obligatorii dețin o pondere de circa 25% în totalul veniturilor fiscale ale BPN.

Aceste ponderi fiind urmate de alte impozite și taxe virate în BPN, ca accizele, impozitul pe venit, primele de asigurări obligatorii de asistență medicală și Impozitele asupra comerțului internațional și operațiunilor externe (taxele vamale).

2. Aportul întreprinderilor din RM la formarea veniturilor fiscale ale BPN (în baza analizei financiare a unei întreprinderi din ramura de producere). Viabilitatea întreprinderii în condițiile concurențiale de piață, performanțele acesteia obținute în procesul desfășurării activității economico-financiare, depind în mod esențial de oportunitatea și argumentarea deciziilor manageriale. Elaborarea deciziilor economice bine chibzuite neapărat este precedată de etapa analizei informațiilor conținute în diferite surse de date și, în primul rând, în rapoartele financiare ale întreprinderii analizate [10].

Analiza economică, presupune cercetarea unui fenomen sau proces din punct de vedere economic, ceea ce implică corelativ, evidențierea eforturilor dimensionale prin consumul de resurse materiale, umane și financiare, cât și a efectelor, circumscrise rezultatelor ca valori sociale utile [11].

Baza analizei activității economico-financiară este logica și abstractul, două puteri care permit asigurarea unei gândiri echilibrate în procesul analizei care conduce spre previzionarea în timp a unor situații de risc ce pot apărea.

Ca metodă a cunoașterii, **analiza** este proprie oricărei științe. Ca activitate practică, analiza utilizează, în scopul realizării obiectivelor sale, un ansamblu de concepte, metode tehnici și procedee care asigură culegerea, verificarea și prelucrarea informațiilor în vederea formulării unor aprecieri pertinente referitoare la situația unui agent economic (nivelul și calitatea performanțelor, competitivitatea produselor, poziția pe piață, gradul de risc etc.) [11].

Analiza activității economico-financiară are un rol primordial, care prin rezultatele sale permite satisfacerea cerințelor diferiților utilizatori.

În relațiile cu bugetul, întreprinderile țin cont de perioadele de decontări a diferitor impozite și taxe. În acest context menționăm marea importanță a decontărilor în bugetul public național, **a impozitului pe venit, a impozitelor sociale (contribuțiile de asigurări obligatorii de stat și primele medicale)**. În acest scop am analizat fondul de salariu.

2.1. Analiza fondului de salarii și a reținerilor din acesta. Este știut, că **fondul de salarii** este format din totalul salariilor brute pe care angajatorul le suportă într-o anumită perioadă de timp (lună, an).

La sfârșitul fiecărei luni, din fondul de salarii se rețin următoarele impozite:

- contribuțiile de asigurare socială de stat obligatorie;
- primele obligatorii de asistență medicală;
- impozitul pe venit reținut din salariu.

Aprecierea în dinamică a fondului de salariu și a decontărilor efectuate din acesta urmărește modificarea absolută și relativă față de o perioadă de bază, ceea ce permite întreprinderii să determine factorii de influență, ce au condiționat modificarea, precum și condițiile în care aceste modificări s-au petrecut.

La etapa analizei fondului de salarii, pe lângă suma salariilor brute achitate într-un an de angajator, se ia în calcul și contribuțiile de asigurare socială de stat obligatorie, primele obligatorii de asistență medicală, precum și impozitul pe venit reținut de la sursa de plată. Un rol semnificativ joacă și existența scutirilor de care beneficiază fiecare angajat în parte, fiind sursa de asigurare a acestuia din bugetele respective.

Pentru o ilustrare reală, vom prezenta analiza fondului de salariu la o entitate (întreprindere) concretă¹, numită în text „X”.

Tabelul 2. Analiza în dinamică a fondului de salarii și a decontărilor cu bugetul de către întreprinderea “X”, anii 2014-2016

Indicatori	Anul 2014, de bază		Anul 2015		Anul 2016		Abaterea în 2015 față de anul de bază (2014)(+, -)		Abaterea în 2016 față de anul de bază (2014) (+, -)	
	Suma, lei	%	Suma, lei	%	Suma, lei	%	Suma, lei	%	Suma, lei	%
1. Fondul de salarii	236 890,00	100	270 276,73	100	273 800,00	100	+ 33 386,73	14,1	+ 36 910,00	15,58
2. Contribuții în BASS, din care:	x									
2.1. Individuale, achitate de angajat	14 213,40	6	16 216,59	6	16 428,00	6	2 003,19	0	2 214,60	0
2.2. Achitate de angajator	54 484,70	23	62 163,65	23	62 974,00	23	7 678,95	0	8 489,30	0
3. Primele achitate în FAOAM, din care:	x									
3.1. Individuale, achitate de salariat	9 475,60	4	11 829,46	4,38	12 321,00	4,5	2 353,86	0,38	2 845,40	0,5
3.2. Achitate de angajator	9 475,60	4	11 829,46	4,38	12 321,00	4,5	2 353,86	0,38	2 845,40	0,5
4. Scutiri personale	38 827,00	16,4	55 704,00	20,61	70 052,00	25,59	16 877,00	4,22	31 225,00	9,2
5. Impozitul pe venit reținut din salariu	17 034,73	7,2	18 182,40	6,73	16 162,37	5,9	1 147,67	-0,5	-872,36	-1,3

Sursa: Elaborat în baza Declarațiilor fiscale prezentate de entitate la Inspectoratul Fiscal Teritorial, anii 2014-2016.

¹ La întreprinderea „X” (dacă va fi nevoie vom prezenta numele acestei entități) s-a efectuat analiza fondului de salarizare pentru anii 2014-2016 în baza Declarației fiscale prezentată la Inspectoratul Fiscal Teritorial [ANEXA Nr.18], în care sunt indicate datele necesare ce permite aprecierea detaliată a activității entității în perioada respectivă.

În baza informației obținute în tabelul de mai sus constatăm că la entitatea "X" fondul de salariu constituie pentru:

– anul 2014, 236 890,00 lei;

– anul 2015, 270 276,73 lei;

– anul 2016, 273 800,00 lei.

Conform tabelul respectiv, pentru efectuarea analizei și determinarea abaterilor, anul 2014 este considerat an de bază.

Astfel, observăm, că în anul 2015 fondul de salarii s-a majorat față de anul 2014 cu 33 386,73 lei (14,10%), iar în anul 2016 se accentuează o majorare mai semnificativă a fondului de salarii față de anul 2014, constituind suma de 36 910,00 lei (15,58%). Aceste majorări au avut loc sub influența negativă a fluctuațiilor angajaților, precum și a majorării salariului.

Totodată, este de menționat, că în anul 2014 conform ANEXEI Nr.18 numărul angajaților este mai mare decât în 2015, ceea ce ar trebuie să înregistreze în perioada respectivă un fond de salarii mai mare. Dar, fiindcă în anul 2014, o parte semnificativă dintre salariați nu au lucrat un an bugetar întreg (12 luni), fondul de salarii în 2015 este mai mare decât în 2014, astfel se poate concluziona, că fondul de salarii este direct proporțional cu numărul angajaților.

O situație inversă este în anul 2016, unde numărul de angajați este mai mare decât în anul 2014, respectiv fondul de salarii fiind și el în creștere. Este de menționat faptul că o dată cu majorarea fondului de salarii s-au modificat și sumele reținute și achitate de la sursa de plată. Deci, în anul 2015 contribuția achitată de către salariat din salariul său în fondul de pensii a înregistrat o majorare față de anul 2014 cu 2 003,19 lei, iar cea achitată de angajator pentru fiecare salariat este în creștere cu 7 678,95 lei. În ceea ce privește anul 2016, știind că fondul de salarii se majorează față de anul 2014, contribuția socială achitată de către angajat în fondul de pensii crește cu 2 214,60 lei, precum și cea achitată de către angajator cu 8 489,30 lei.

Conform legislației în vigoare, pentru anii 2014-2016 procentul pentru aceste contribuții nu s-a modificat, deci contribuția socială de stat obligatorii achitată de salariat constituie 6%, iar cea achitată de angajat – 23%.

O altă reținere efectuată din salariu este pentru **primele obligatorii de asistență medicală**, care în anii 2014-2016 se majorează semnificativ, fiind sub influența negativă a modificării fondului de salarii precum și cotei procentuale stabilite de legislație. Astfel, în anul 2014, cota procentuală pentru **primele de asigurare obligatorii de asistență medicală atât individuale cât și cele achitate de angajator au constituit – 4%, în anul 2015 și 2016 aceasta fiind de 4,5%**. În valori absolute această situație se exemplifică în felul următor: în anul 2015 primele obligatorii de asistență medicală (individuale ale salariatului) s-au majorat față de anul 2014 cu 2 353,86 lei, iar în anul 2016 față de anul de bază – cu 2 845,40 lei. Aceeași situație este și în cazul primelor obligatorii de asistență medicală achitate de angajator.

La întreprinderea analizată angajații beneficiază de **scutiri personale**, care au ca scop diminuarea impozitului pe venit reținut la sursa de plată. Dat fiind faptul, că pentru perioada 2014-2016, conform Codului Fiscal al Republicii Moldova scutirile personale s-au majorat, astfel, în anul 2015 față de anul 2014, majorarea scutirii personale fiind de 16 877,00 lei, iar în 2016 față de anul de bază, înregistrând o creștere dublă cu 31 225,00 lei ceea ce a influențat și asupra sumei impozitului pe venit achitat din salariu.

Impozitul pe venit reținut din salariu, la entitatea analizată în perioada 2014-2016 înregistrează o fluctuație care se observă în tabelul de mai sus. Astfel, în anul 2015 acesta crește cu 1 147,67 lei față de anul 2014, iar în anul 2016 față de anul de bază înregistrează o scădere semnificativă cu 872,36 lei.

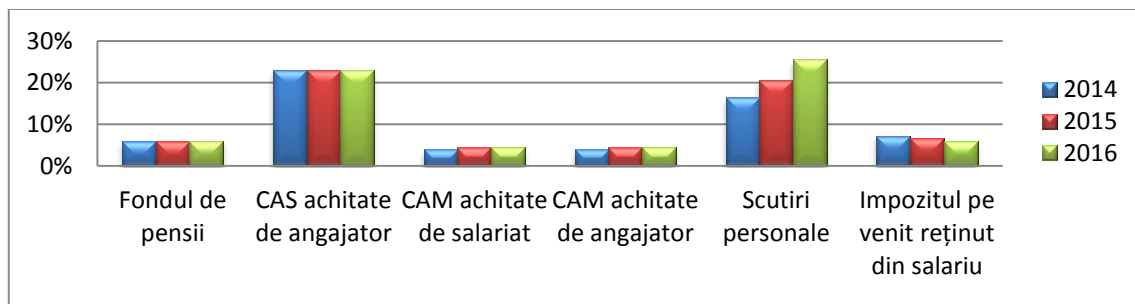

Figura 1. Modificarea ponderii reținerilor din fondul de salarii, anii 2014-2016

Sursa: Elaborată în baza documentelor contabile ale întreprinderii analizate.

Pentru o apreciere vizibilă a modificării ponderilor fiecărei rețineri din fondul de salarii pentru anii 2014-2016, prezentăm figura 1.

Primul fapt care iese în evidență în fig. 1 este că pentru anii 2014-2016, ponderea contribuției asigurării sociale de stat obligatorii achitate de angajator nu se modifică, rămânând la aceeași cotă procentuală de 23%, în aceeași situație fiind și contribuțiile sociale de stat obligatorii achitate în fondul de pensii în mărime de 6%.

Situația se modifică în cazul primelor obligatorii de asistență medicală, care în anul 2014 a constituit 4%. Cota procentuală în mărime de 4,38% pentru anul 2015 este caracterizată de faptul că până în luna martie a anului respectiv primele medicale au fost calculate cu 4%, iar din luna aprilie conform legislației în vigoare cota procentuală fiind de 4,5%.

În baza informației prezentate în figura de mai sus, se observă o creștere semnificativă a scutirilor personale, ceea ce a condus spre o diminuarea a impozitului pe venit treptat din anul 2014 spre anul 2016.

Reținerile din salariu au un rol semnificativ în viața salariatului, fiind garantul primordial pentru acesta în viitor.

3. Analiza repartizării profitului până la impozitare. Analiza repartizării profitului întreprinderii pornește cu aprecierea generală (evaluarea globală) a situației, ce presupune o examinare rapidă de sinteză a principalelor direcții de distribuire a profitului generat [10].

La prima etapă a analizei repartizării profitului până la impozitare se efectuează un studiu al acestuia în două părți, și anume:

- cheltuieli (economii) privind impozitul pe venit care, la rândul său includ:
 - cheltuieli (economii) *curente* privind impozitul pe venit;
 - cheltuieli (economii) *amânate* privind impozitul pe venit;
- profit net (pierdere netă) [10].

La etapa respectivă a analizei, această repartizare este reglementată de legislația fiscală în vigoare, dar nu de entitate. Elementul principal din care se estimează datoria întreprinderii privind impozitul pe venit, sau creanța bugetului aferentă impozitului pe venit, ce trebuie să-i fie recuperată entității. Din cauza diferențelor permanente sau temporare, venitul impozabil diferă de profitul contabil ceea ce atestă că cheltuielile privind impozitul pe venit au capacitatea uneori să depășească profitul până la impozitare, dar în același timp entitatea poate rămîne și datorare să-l plătească.

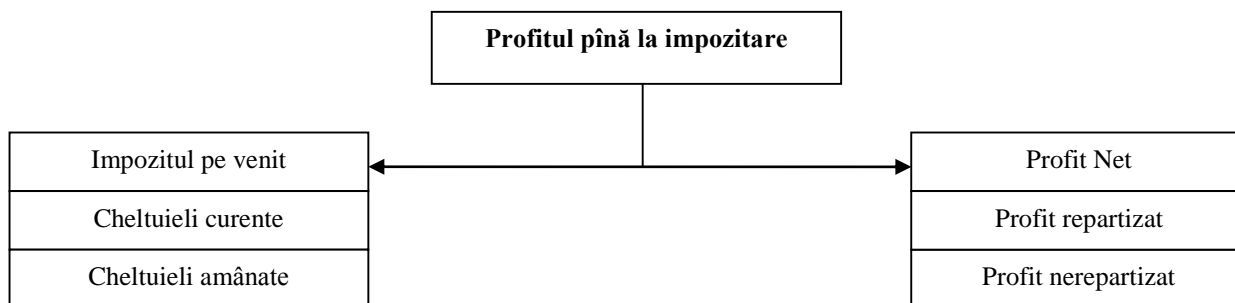

Figura 2. Repartizarea profitului pînă la impozitare

Sursa: Elaborată în baza informației din [10].

Sursa de informație pentru efectuarea unei astfel de analize servește *Situația de profit și pierdere* din *Situațiile financiare* precum și *Declarația privind impozitul pe venit*.

Tabelul 3. Analiza repartizării profitului întreprinderii „X” pînă la impozitare, anii 2014-2016

Indicatori	2014	2015	2016	Abaterea (+,-)	
				2015/2014	2016/2014
1. Profitul pînă la impozitare obținut de entitate	309287,32	-566251,26	100581	-256963,94	-208706,32
1.1. Corectarea sumei profitului destinat impozitării (în conformitate cu legislația RM)	3721	4602	687,76	881	-3033,24
2. Profitul pînă la impozitare destinat impozitării (în conformitate cu legislația RM)	313008,32	-561649,26	99 893,60	-874657,58	-213 114,72
3. Impozitul pe venit achitat în avans la începutul perioadei de gestiune	100000	-	-	-100000	-100000
4. Cheltuieli (economii) privind impozitul pe venit, din care:	37561	-	11 987,23	-37561	-25 573,77
4.1 cheltuieli curente	37561	-	11 987,23	-37561	-25 573,77
4.2 cheltuieli amânate	-	-	-	-	-
5. Datorie/creanță la sfârșitul perioadei de gestiune (rd.3-rd.4)	62439	0	0	-62439	-62439
6. Profitul Net (pierdere netă)	271726	566251,26	88 593,77	294525	-183 132,00

Sursa: Elaborat în baza Declarației privind impozitul pe venit precum și a Situațiilor Financiare a întreprinderii pe perioadele respective.

În baza informației obținute în tabelul de mai sus observă că din cauza pierderilor înregistrate de entitate în anul 2015, aceasta nu alocă suma impozitului pe venit în buget. În anul 2014, pe parcursul perioadei de gestiune, entitatea a achitat 100 000,00 lei pentru impozitul pe venit, adică cu 62 439,00 lei mai mult decât necesarul. Astfel, la sfârșitul anului, entitatea dispune de o creanță față de buget, iar suma ce trebuia să fie achitată este de 37 561,00 lei. Această creanță față de buget nu este întoarsă entității, ci este păstrată pentru anii următori.

În ceea ce privește situația din anul 2016, aceasta este mai favorabilă decât în anul 2015, deoarece în perioada respectivă entitatea obține profit pînă la impozitare în mărime de 100 581,00 lei. Datorită faptului că întreprinderea înregistrează această situație, este evident că va achita și impozitul pe venit în mărime de 11 987,23. Această sumă se determină de la profitul pînă la impozitare, care este corectat conform legislației în vigoare.

Astfel, profitul pînă la impozitare obținut de entitate în perioada 2014-2016 oscilează între valorile 309 287,32 lei în anul 2014, - 566 251,26 lei în anul 2015, iar în anul 2016 100 581,00 lei.

Totodată se observă faptul, că pentru anii 2014-2016, Inspectoratul Fiscal Teritorial, a propus spre corectare profitul pînă la impozitare din care se calculează impozitul pe venit, astfel în anul 2014 PPI a fost majorat cu 3 721, 00 lei, în anul 2015 cu 4 602,00, iar în anul 2016 cu 881,00 lei.

Astfel, valoarea impozitului pe venit pentru entitatea analizată, a fost calculată din suma corectată în mărime de 12%, pentru anul 2014 constituind 37 761,00 lei, pentru anul 2015 – 0, iar pentru anul 2016 suma de 11 987,23 lei.

Anul 2014, fiind considerat an de bază, este luat în calcul pentru determinarea abaterii în anul 2015, precum și în

anul 2016. Deci, se observă că în anul 2015 profitul până la impozitare s-a diminuat față de anul 2014 cu **-208706,32**, fiind sub influența negativă a diminuării vânzărilor în perioada respectivă. În ceea ce privește situația anului 2016, aceasta este un pic mai favorabilă, deoarece față de anul 2014 profitul până la impozitare s-a diminuat însă cu **-208 706,32 lei**, deși în anul dat, PPI este pozitiv.

În ceea ce privește profitul net, acesta este calculat în felul următor:

Profit Net = Profitul până la impozitare obținut de entitate (necorectat) – Suma impozitului pe venit calculat din profitul până la impozitare (corectat)

Din tabelul 3 se observă că întreprinderea analizată a obținut valori pozitive privind profitul net.

4. Analiza presiunii fiscale asupra entității analizate. Direcția inițială a entității, din punct de vedere a etapelor de repartizare a profitului, este plata impozitului pe venit, care ulterior generează necesitate de apreciere a poverii fiscale ale entității. Este de menționat faptul că există o serie de metode de apreciere și evaluare a tensiunii fiscale, care se aplică atât din punct de vedere teoretic, cât și practic. Cea mai simplă metodă de apreciere a tensiunii sistemului fiscal presupune examinarea cotelor de impozitare stabilite de legislația fiscală.

De exemplu, la compararea cotei impozitului pe venit de 32% care a fost în vigoare înainte de reforma fiscală cu cota de 15% aplicată frecvent pentru impozitarea persoanelor juridice, se trage o concluzie generală cu privire la micșorarea tensiunii fiscale în ultimii ani. Însă această modalitate de apreciere nu întotdeauna este justă, întrucât statul are o mulțime de posibilități de a majora povara fiscală fără modificarea cotelor de impozitare.

Există mai multe metode de calculare a poverii fiscale, în dependență de scopul analistului. Mai jos indicăm cele mai frecvent întâlnite metode [7]:

1. *Rata impozitului pe venit = (Suma impozitului pe venit calculată spre plată / Profitul până la impozitare) x 100*, care indică pondere impozitului pe venit în suma profitului până la impozitare.

2. *Rata corelației dintre profitul net și profitul până la impozitare = (Profitul net / Profitul până la impozitare) x 100*, care indică cota profitului net în suma profitului până la impozitare.

3. *Rata corelației dintre profitul net și profitul până la impozitare = 1 – Rata impozitului pe venit.*

Dar aceste metode nu vor determina cu exactitate tensiunea fiscală, de aceea este mai bine dacă în calcul se iau toate impozitele și taxele achitate de întreprindere raportate la venitul impozabil. În acest articol am încercat să calculăm anume în acest mod presiunea fiscală a întreprinderii analizate.

Tabelul 4. Analiza ratei brute a fiscalității întreprinderii „X”, anii 2014-2016

Indicatori	Anul 2014	Anul 2015	Anul 2016	Abaterea (+,-)	
				2015/2014	2016/2014
1. Impozite calculate spre transferarea în buget, lei: inclusiv	942 917,34	539 553,27	1 585 211,47	-403 364,07	642 294,13
1.1. Impozitul pe venitul persoanelor juridice, lei	37 561,00	-	111 987,00	-37 561,00	74 426,00
1.2. TVA, lei	669 602,02	373 831,74	1 118 236,79	-295 770,28	448 634,77
1.3. Taxele Vamale, lei	225 973,32	155820,53	345 061,68	-70 152,79	119 088,36
1.4. Taxa pentru amenajarea teritoriului, lei	760,00	880,00	880	120	120,00
1.5. Taxa pentru unitățile comerciale și/sau de prestări servicii, lei	9 021,00	9 021,00	9 046,00	0	25,00
2. Venituri brute, lei inclusiv	6 255 877,05	2 852 926,00	7 885 384,55	-3 402 951,05	1 629 507,50
2.1. Venituri din vânzări, lei	4 966 580,00	1 885 256,00	6 497 392,00	-3 081 324,00	1 530 812,00
2.2. Alte venituri din activitatea operațională, lei	-	-	-	-	-
2.3. Venituri din alte activități, lei	19	0	88 111,00	-19	88 092,00
2.4. TVA colectată, lei	1 289 278,05	967 670,00	1 299 881,55	-321 608,05	10 603,50
3. Rata brută a fiscalității, % (rd1/rd.2) x100	15,073	18,912	20,10	3,84	5,03
3.1. Rata brută impozitului pe venit,%	0,6	-	1,42	-0,6	0,82
3.2. Rata brută a TVA,%	10,70	13,103	14,18	2,4	3,48
3.3. Rata brută a taxelor vamale,%	3,612	5,462	4,38	1,85	0,76
3.4. Rata brută a taxei pentru amenajarea teritoriului,%	0,012	0,0308	0,01	0,02	-0,0892
3.5. Rata brută a taxei pentru unitățile comerciale și/sau de prestări servicii,%	0,144	0,316	0,11		0,17 -0,03

Sursa: Calculat în baza Situațiilor Financiare și Rulajelor conturilor contabile pentru anii respectivi.

După cum rezultă din informația prezentată în tabelul 4, se observă că întreprinderea analizată în anul 2015 și-a redus volumul activității economice în comparație cu anul 2014, aceasta fiind determinată de diminuarea veniturilor brute cu **-3 402 951,05 lei**. Cea mai semnificativă reducere este reprezentată de veniturile din vânzări cu **-3 081 324,00**, precum și a taxei pe valoare adăugată colectată cu **-321 608,05 lei**. Deopotrivă o dată cu reducerea veniturilor brute a scăzut și suma absolută a impozitelor cuvenite bugetului cu **-403 364,07 lei** însă povara fiscală a entității nu s-a diminuat, ci dimpotrivă a crescut în dinamică cu **3,84%**.

Astfel, dacă în anul 2014, la fiecare leu al veniturilor câștigate de entitate a transferat în buget **15,073** bani de impozite la un leu venit, atunci în anul 2015 rata brută a fiscalității a crescut până la **18,912** bani la un leu venituri. Această

majorare cu 3,84 bani (puncte procentuale) a contribuit cel mai esențial taxa pe valoare adăugată a cărei rată brută a fiscalității s-a majorat cu 2,4 puncte procentuale, precum și rata brută a taxelor vamale care la fel a înregistrat o majorare cu 1,85 puncte procentuale. În ceea ce privește situația din anul 2016, aceasta este un pic mai diferită decât în anul 2015, deoarece în această perioadă entitatea obține venituri brute în mărime de 7 885 384,55 lei, adică cu 1 629 507,50 lei mai mult decât în anul 2014, ceea ce atestă că întreprinderea și-a majorat volumul activității economice în comparație cu anul de bază – 2014, precum și față de anul 2015. Odată cu această majorare, crește semnificativ în dinamică și povara fiscală a entității cu 5,03%. Adică, cum a fost menționat anterior, în anul de bază din fiecare leu al veniturilor câștigate entitatea a trasferat în buget 15,073 bani impozite, iar în anul 2016 – 20,10 bani la un leu venituri. La această majorare de 5,03 bani (puncte procentuale) a contribuit cel mai esențial taxa pe valoare adăugată care a crescut cu 3,84 puncte procentuale. Totodată, este de menționat că deși impozitul pe venit influențează într-o mărime mai redusă decât taxele vamale majorarea poverii fiscale, acesta înregistrează o creștere mai pronunțată de 0,82 bani la un leu venit.

Pentru o apreciere mai vizibilă a modificării ratei brute a fiscalității în perioada 2014-2016, este prezentată următoarea figură.

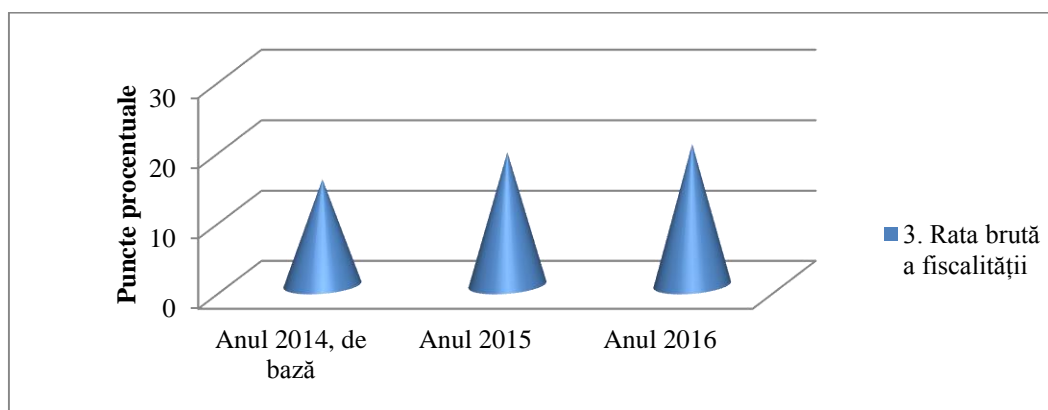

Figura 3. Rata brută a fiscalității, anii 2014-2016

Sursa: Elaborată de autor în baza informației prezentate în tabelul de mai sus.

În urma efectuării acestei analize se constată că în perioada 2014-2016 entitatea analizată se află sub o tensiune fiscală destul de pronunțată, care începând cu anul 2014 înregistrează o creștere treptată, de la 15,073 la 20,10 bani la un leu venit. Această creștere se datorează majorării semnificative a veniturilor brute. Deși, suma impozitelor destinate achitării în buget înregistrează o creștere, aceasta nu este atât de semnificativă, precum veniturile brute.

Concluzii și recomandări

1. Analiza activității economico-financiare a întreprinderii și decontărilor cu bugetul, este extrem de importantă pentru toate entitățile din Republica Moldova, deoarece sursa principală a fondurilor publice sunt impozitele și taxele achitate de contribuabili.

2. Pentru toate întreprinderile, cele mai frecvent întâlnite și achitate impozite sunt: impozitul pe venit și impozitele sociale – contribuțiile de asigurări obligatorii de stat și primele de asigurare obligatorii și asistență medicală.

3. Necesară de mijloace bănești în BASS și în FAOAM face ca aceste cote să fie treptat în creștere, înregistrând un trend ascendent.

4. Analiza situației financiare a întreprinderii analizate scoate în evidență problemele cu care se confruntă entitatea și-i ajută conducerii să găsească soluții de ameliorare a situației economico-financiare ori să se mențină ca lider pe piață.

5. Presiunea fiscală a contribuabililor în Republica Moldova nu este mare, deși Guvernul ar trebui să utilizeze impozitul și ca un instrument de încurajare economică, creând condiții favorabile pentru afacerile mici și mijlocii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr.1163 din 24.04.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 08 februarie 2007*, cu ultimele modificări și completări, actualizat din 01.01.2017.
2. Legea Nr. 279 din 16.12.2016 bugetului de stat pentru anul 2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 27.12.2016 Nr.472-477 art: 943*, modificat din 31.03.2017.
3. Legea Nr. 1380 din 20.11.1994 cu privire la tariful vamal. Publicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 01.01.2007*, cu ultimele modificări din 01.01.2017.
4. Legea Nr.489 din 08.07.1999 privind sistemul public de asigurări sociale. Publicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.1-4 sau Nr.2 din 01.07.2000*, modificat din 01.01.2017.
5. Legea Nr.156 din 01.07.2016 bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2016. Publicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 26.07.2016 Nr.230-231 art. Nr:488*.
6. Legea Nr.1585 din 27.02.1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală. Publicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 30.04.1998 Nr.38-39 art. Nr.280*, modificat din 30.09.2016.
7. MANOLE, T. *Managementul finanțelor publice*. Chișinău: INCE, 2016.
8. ȚURCANU, L. *Contabilitatea întreprinderii*. Chișinău: CARTIER, 2016.
9. BUCUR, V., GRAUR, A. *Contabilitatea impozitelor*. Chișinău: ASEM, 2016.
10. ȚIRIULNICOVA, N., PALADI, V., GAVRILIUC, L., CHIRILOVA, N., FURTUNĂ, D. *Analiza rapoartelor financiare. Instrumente, metode, procedee și tehnici de apreciere a informației contabil-financiare în procesul decizional*. Chișinău: ASEM, 2010.
11. ROBU, V., GEORGESCU, N. *Analiza economico-financiară*. București: ASE, 2004.

**PREȚUL – UN ATRIBUT
IMPORTANT PENTRU MANAGERUL UNEI FIRME**

*Georgiana TACU, cercetător științific,
I.C.E.S. „Gh.Zane”, Academia Română, Iași, România
Matei VASILE, ing. master,
S.C. Agricost S.R.L., Brăila, România
Corina Matei GHERMAN, dr. ec.,
AGER, Coordonator proiecte cultural-științifice
Asociația „Pleiadis”, Iași, România*

The notion of price plays an important role in economic theory and practice. The only real measure of the value of this work is being considered and the actual price and the amount of money is the nominal price of the commodity. In exchange, the exchange value of goods occurs is given by the work consumed to obtain goods and cargo performance (in terms of features), their importance and rarity. But there are price risk. Price risk is theoretically viewed from several perspectives. Call risk associated uncertainty of any result. Uncertainty may relate to the likelihood of an event or influence by an event if it occurs. But no estimation technique can capture the full richness of the factors that enter into a management decision. That is why a manager should not make a choice between the forecast price and empirical estimation, should be considered complementary and related information and know that the manager fails to pay sufficient attention to all subordinates, especially those in production.

Keywords: *manager development, price, price risk, value.*

Cuvinte-cheie: *manager, dezvoltare, preț, risc de preț, valoare.*

JEL Classification: *M, M31.*

Metodă și metodologie. Sursele utilizate în această cercetare sunt: literatura de specialitate, reviste specifice temei, materialele conferințelor naționale și internaționale și alte publicații și am urmărit diferitele abordări ce fac referire la factorii care definesc prețul și riscul de preț din punctul de vedere al managerului în contextul dezvoltării durabile a firmei și nu numai. Analiza se realizează pe datele selectate și prelucrate de autori.

Introducere. Noțiunea de preț ocupă un loc foarte important în teoria și practica economică. Astfel, William Pety, Adam Smith, David Ricardo au elaborat *teoria valorii muncă* prin care susțin în primul rând că utilitatea mărfii este esențială pentru realizarea schimbului iar valoarea mărfii are două surse de proveniență: raritatea acesteia și cantitatea de muncă consumată pentru obținerea ei. Teoria valorii muncă a fost dezvoltată de Karl Marx în concepția căruia valoarea mărfii nu conține altceva decât munca omenească socialmente recunoscută; astfel Karl Marx ignora total raritatea și utilitatea mărfurilor în teoria sa. Valoarea efectivă a mărfii este dată de timpul de muncă socialmente necesar pentru realizarea ei. Prin această concepție, Marx absolutizează rolul muncii mai ales al celei fizice, utilitatea mărfii fiind redusă la o simplă premiză. Singura măsură reală a valorii este considerată muncă acesta constituind și prețul real iar suma de bani este prețul nominal al mărfii.

Școala economică contemporană privilegiază *teoria utilității marginale*. După această teorie, valoarea unei mărfi este data exclusiv de utilitatea marginală și de raritatea acesteia. Stabilirea prețului se supune acțiunii legii cererii și a ofertei: cererea este o funcție de utilitate iar oferta este o funcție de raritate. Conform acestei teorii, utilitatea este principalul factor de determinare a valorii bunurilor iar producția trebuie să se subordoneze obiectivului de satisfacere a nevoilor umane. Rolul muncii în determinarea valorii bunurilor este egal cu al celorlalți factori de producție (capital, cunoștințe, experiență, resurse naturale etc.). Valoarea unei mărfi este proporțională cu utilitatea marginală a acesteia: cu cât acesta este mai mare, cu atât valoarea este mai mare.

Alți economiști vorbesc de teoria obiectivă și teoria subiectivă în determinarea valorii mărfurilor. Prin prisma *teoriei obiective*, valoarea este dată de munca încorporată în marfă dar și de utilitatea mărfii. Cantitatea de muncă încorporată în marfă se referă la munca recunoscută de societate și nu la cantitatea de muncă efectiv consumată. Utilitatea se refera la satisfacția pe care o obține consumatorul în funcție de însușirile produsului, de cantitatea și de calitățile acestuia dar și de nevoile efective ale consumatorului ca și de dorințele acestuia care la rândul lor sunt determinate de tradiții, educație, statut social, etc. Utilitatea este condiția necesară a recunoașterii valorii dar nu constituie măsura ei.

Rezultate și discuții. În procesul de schimb, intervine valoarea de schimb a mărfurilor care este dată atât de munca consumată pentru obținerea mărfurilor cât și de performanțele mărfii (sub aspectul caracteristicilor), de importanță și de raritatea acestora.

Din punct de vedere conceptual, în viziunea teoriei obiective [1] prețurile reprezintă valoarea bunurilor dată de cantitatea de muncă încorporată în ea și utilitatea sa. Teoria subiectivă a valorii consideră la rândul său, că prețurile sunt echivalentul monetar al valorii estimative atașate de oameni diferitelor bunuri ce le sunt utile prin caracteristicile acestora de a le satisface diferitele necesități. O definiție a prețului, unanim acceptată este cea formulată încă din antichitate de către Aristotel și Xenofon care reprezintă prețul ca o cantitate de moneda pe care cumpărătorul este dispus și o poate oferi producătorului (vânzătorului) în schimbul bunului pe care acesta îl prezintă pe piață. [2]. Dar există și riscul de preț.

Riscul de preț este privit din punct de vedere teoretic din mai multe puncte de vedere. Numim risc nesiguranța asociată oricărui rezultat. Nesiguranța se poate referi la probabilitatea de apariție a unui eveniment sau la influența, la efectul unui eveniment în cazul în care acesta se produce. De exemplu în agricultură prețurile sunt foarte strâns legate de schimbările din economie și din situația generală socială, de mediu și politică a României. Schimbările recente de climă,

care au supus România la anumite riscuri legate de vreme au influențat în mod indirect nivelul prețurilor. O scădere de 12,6% a fost înregistrată în veniturile din agricultura datorită inundațiilor recente. Prețurile produselor agricole ar putea să fie, de asemenea, afectate în 2007 de seceta care a fost previzionată. Schimbările ar putea fi luate drept exemplu cu privire la impactul asupra prețurilor, deoarece prețurile pentru consumatorii finali au crescut cu 8.6%, depășind ținta de inflație de 7,5%. Aceasta creștere s-a datorat în principal creșterilor de preț la utilități, ca și impactului nefavorabil al unor factori incidentali cu ar fi inundațiile asupra prețului produselor alimentare. Etapele pe care un manager și echipa sa ar trebui să le parcurgă pentru a evita anumite pierderi sunt următoarele [3]:

- Identificarea riscului de preț. Expunerea la riscurile de pe piață poate fi foarte ușor neremarcată sau omisă prin prisma familiarității excesive cu aceste riscuri, sau chiar indiferența față de riscurile noi. Neidentificarea oricăror riscuri noi sau combinații neobișnuite de riscuri, poate duce la dezastre. Este necesară existența sistemelor de raportare în vederea identificării riscului, ce pot cuprinde informații legate de: descrierea separată a fiecărui instrument financiar, precum și a lichidității asociate; informații despre piață: serii de timp a ratelor dobânzii și cursului de schimb, index prețuri, volatilități istorice și grafice de corelație [4]. Identificarea necesită o analiză amplă a factorilor unde se regăsește acest fenomen. Firmele desfășoară diverse activități și utilizează o paletă de prețuri. Instabilitatea tuturor categoriilor de prețuri și tarife se datorează următorii factorii: riscuri de prețuri propriu-zis, riscul ratei dobânzii; riscul de curs al titlurilor financiare; riscul cotațiilor la bursele de mărfuri; alte riscuri neprevăzute. De exemplu: s-au identificat două componente ale riscului:

1. Probabilitatea de producere a unui eveniment-risc;
2. Efectele producerii unui eveniment-risc.

Relația dintre aceste două componente este foarte complexă, cu atât mai mult cu cât într-un proces, intervin în timp o multitudine de evenimente cu consecințe diferite și neașteptate și cu funcții de corelație greu de estimat. Să presupunem ca în urma desfășurării unei activități ne-am propus să atingem un anumit rezultat-țintă. Rezultatul acestei activități poate fi afectat de potențială producerea a n evenimente independente e_i , $i=1,n$, care au probabilități de producere p_i $i=1,n$. Teoretic, probabilitatea de a nu obține rezultatul-țintă este suma probabilităților producerii celor n evenimente-risc independente: $p = P(e_1, e_2, \dots, e_n) = p_1 + p_2 + \dots + p_n$. Probabilitatea de a obține rezultatul-țintă este: $p_r = 1 - p$; să presupunem că din setul de n evenimente s-a produs evenimentul e_i care creează circumstanțele producerii evenimentului e_{i2} , care, la rândul său determină posibilitatea producerii evenimentului e_{i2} și așa mai departe până la evenimentul m . Probabilitatea de a nu se obține rezultatul-țintă devine astfel o probabilitate condiționată: $p = P(e_i/e_{i1}/e_{i2}/\dots/e_{im}) = P(e_i) P(e_{i1}) P(e_{i2}) \dots P(e_{im})$. Iar șansele de a obține rezultatul-țintă este: $p_r = 1 - P(e_i) P(e_{i1}) P(e_{i2}) \dots P(e_{im})$. Din acest model teoretic se vede că gestionarea evenimentelor-risc nu se poate face prin metode statice [5].

- Cuantificarea riscului de preț, este prilej de dispute între adepții științelor exacte, care tratează riscul ca pe ceva care poate fi obiectiv măsurat, în ideea că orice tip de risc poate fi redus la o cifră, un număr matematic, și partizanii științelor sociale, care tratează riscul din perspectiva reflexivității, dar în economie lucrurile sunt relative, economia este formată din participanți conștienți ale căror raționamente au o componentă pasivă și una activă [6].

- Elaborarea planului pentru evitarea riscului de preț/Diminuarea lor : se poate realiza printr-o serie de instrumente cum sunt: *programarea*, dacă riscurile sunt legate de termenul de execuție programarea științifică a activităților cu ajutorul graficelor rețea poate diminua riscurile în limite rezonabile, *instruirea*, multe riscuri sunt legate de securitatea datelor. Aceasta influențează productivitatea, prin programe de instruire și conștientizare în domeniul se poate reduce probabilitatea producerii acestora, *reproiectarea*, riscurile pot fi de multe ori diminuate printr-o reproiectare judicioasă a datelor, fluxurilor, folosirii echipamentelor și a forței de muncă.

- Aplicarea deciziei. Se poate spune că riscul derivă din incertitudine. Adoptarea deciziei are loc în prezent, iar punerea în practică și rezultatele generate se vor produce în viitor. Incertitudinea provine din necunoașterea cu privire la care evenimentele identificate se vor produce la un moment dat, care vor fi efectele reale și amplitudinea producerii. În al doilea rând, riscul implică ideea de pierdere potențială, generată de o evoluție a unui factor în sens contrar așteptărilor decidentului. Relația dintre risc și incertitudine nu este o relație simplă, ci una complexă. Spre deosebire de risc, incertitudinea este descrisă ca situația în care decidentul nu poate identifica toate sau chiar nici unul dintre evenimentele posibile a se produce și cu atât mai puțin de a putea estima probabilitatea producerii lor, având semnificația matematică de variabilă incomplet definită. Incertitudinea presupune anticiparea foarte vagă a unor elemente astfel încât nu se poate face nici o previziune cu privire la ceea ce se va întâmpla. În definierea incertitudinii un singur lucru este cert: nimic nu este sigur sau previzibil. O situație este incertă atunci când decizia trebuie luată dar nu se cunosc suficient sau deloc evoluția ulterioară a evenimentelor precum și probabilitățile aferente. În ceea ce privește noțiunea de risc, se pot face anumite anticipări ale evenimentelor ce se pot produce și ale probabilității asociate producerii lor. Incertitudinea are două componente: o componentă obiectivă-incertitudinea obiectivă și o componentă subiectivă - incertitudinea subiectivă. Incertitudinea obiectivă poate fi asimilată situației în care toate rezultatele posibile sunt cunoscute și majoritatea celor implicați în procesul decizional sunt unanimi în estimarea aceleiași probabilități de producere a fiecăruia dintre efectele identificate pe baza datelor furnizate de evoluții anterioare.

Controlul este necesar pentru furnizarea feed-back-ului necesar celor ce elaborează planurile și standardele, dar și celor care le transpun în practică. Informațiile obținute prin control sunt esențiale pentru finalizarea funcției de planificare și pentru începerea unui nou ciclu managerial (planificare, organizare, conducere, control). Controlul poate fi de tip operativ curent care se desfășoară în mod permanent asupra desfășurării activității generale ale firmei. Controlul poate fi făcut și ulterior la sfârșitul programului în derulare sau la finalul activității prevăzute în programul de activități al firmei [7].

- Evaluarea rezultatelor riscurilor implica aplicarea unor metode de analiza, procedee și tehnici statistice care să permită dimensionarea factorilor ce pot genera riscuri.

- Protecția împotriva riscului de preț. Prețul este un element de importanță strategică într-un contract de vânzare-cumpărare, licență, sau distribuție deoarece reprezintă cea mai importantă obligație a unei părți. Într-un contract comercial internațional, prețul poate fi fix. Această exprimare se folosește în principal în contractele unilaterale, cu o singură executare. În ceea ce privește tranzacțiile pe termen lung, contractele încheiate conțin de obicei clauze de ajustare a prețului, deoarece relația dintre parteneri se presupune că este una puternică, altfel nu s-ar fi implicat în astfel de tranzacții. Riscurile de preț în viitor, riscurile datorate ratelor de schimb și riscurile de dobândă mai pot fi acoperite prin folosirea unor instrumente financiare derivate cum ar fi: futures, options, swaps, hedging. Firmele folosesc foarte des contractele futures pentru a-și acoperi riscurile de preț [8].

Estimările numerice ale sensibilității față de preț pot să aducă beneficii sau să aducă prejudicii, în funcție de modalitatea în care managerii le utilizează. Dacă managerii ar înțelege mai bine clienții, o măsurare în ceea ce privește prețul și riscul poate fi utilă. O înțelegere a clientului oferă și o referință de bază a prețului și schimbările ce apar. Integrarea previziunilor de către managerii cu experiență pe date concrete reprezintă un atribut esențial al prețului și eliminarea riscului. Previziunea este de cele mai multe ori imprecisă, cu toate acestea precizia nu înseamnă certitudine. Acuratețea este o virtute atunci când se formulează o strategie de preț iar precizia este numai o oportunitate. Nici o tehnică de estimare nu poate surprinde bogăția completă a factorilor ce intră într-o decizie managerială. Unele tehnici de exprimare permit cercetătorului să calculeze un interval de încredere în jurul unei estimări precise, indicând o arie în cadrul căreia am putea avea o anumită siguranță de ordin statistic pe care se bazează estimarea corectă a prețului și evitarea riscului. Dar de cele mai multe ori cercetătorii nu precizează o astfel de arie pentru a indica cât de insuficientă este și atunci managerii se înșală dacă gândesc că o estimare a prețului în funcție de datele concrete este corectă. De aceea un manager nu trebuie să facă o alegere între prognoza prețului și estimarea empirică, trebuie luate în calcul complementarea și informația aferentă [9]. Dar în viață managerul nu reușește să acorde suficientă atenție tuturor subordonațiilor, mai ales celor din producție. De obicei, managerul care produce, decide prețul. Dar în economie sunt și anumite excepții: obligativitatea comunicării baremurilor; limitarea indirectă prin politică fiscală și de credit; acorduri sau restricții internaționale; legislații speciale cu privire la preț; necesitatea protejării unor categorii de producători sau consumatori și bineînțeles riscurile ce apar pe parcurs. De aceea managerul ar trebui să știe că unele politici de prețuri au un caracter temporar. Unele prețuri mici ar stimula investițiile și cheltuielile ce vor conduce la creșterea profitului firmei, pe de altă parte o scădere al prețului poate conduce la creșterea șomajului.

E nevoie așadar de o documentare riguroasă care să elimine din start riscul de documentare care poate duce în eroare omisiunile făcute de lucrătorii neavizați și aduse la cunoștință de oamenii avizați. Riscul de preț poate apărea datorită unei neconcordanțe a prețului în timp. Un manager trebuie să fie pregătit pentru a evita în timp util: riscul valutar; riscul de aplicare TVA; riscul de impozit; riscul de firma/companie; riscul operațional care poate fi supraapreciere, abundența de informații și viteza lor, timpul pentru interpretare, supravegherea continuă, dependența de sisteme automate, dependența de specialiștii IT, sistemele de control computerizate nu dau posibilitatea managerului de a învăța cum să se descurce în situații critice, probleme de confidențialitate și securitate, greșeala umană, fraudă și furtul, slăbiciuni în controlul/supervizarea internă, dezastre naturale sau datorate omului care implică oameni, premize sau echipamente, erori în procesul de producție sau în alte segmente cheie ale afacerii, încrederea în produs, erori în distribuție, regulamente de siguranță și sănătate, deficiențe în personal, dependența de părțile contractoare sau finanțarea externă; riscul concurențial; riscul de implantare; riscul conjunctural; riscuri datorate contractelor încheiate și întârziate sau neonorate; riscul personal; relațiile publice, etc. Managerul trebuie să mai ia în calcul restricțiile economice. Motivațiile impunerii unor restricții economice de către guvernele unor țări pot fi puse sub stindardul siguranței naționale, protejării unor ramuri tinere, menținerii unei balanțe comerciale favorabile etc. Principalele restricții economice se referă la controlul schimbului, restricții de import, controlul taxelor, controlul prețurilor, restricții privind conținutul local, restricții privind investițiile străine.

În concluzie managerul trebuie să fie tot timpul în alertă, atent la formularea prețurilor încât să elimine orice probabilitate de apariție a unor riscuri greu de gestionat care ar putea aduce prejudicii de orice fel firmei pe care o conduce.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Beju, Viorel, 2000, *Prețuri*, Editura Economica, București.
2. Musteață, Corneliu, Emil, 2009, *Riscul de preț și managementul industrial*, în vol. Dimensiuni ale dezvoltării durabile în România, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
3. op.citată pct.2
4. www.iasig.ro, *Managementul riscului de piață*, accesat la data de 26.03.2017.
5. Adaptat după www.rasfoiesc.ro, *Managementul riscului în achiziții*, accesat la data de 27.03.2017.
6. www.scitub.ro, *Riscul în afaceri*, accesat la data de 27.03.2017.
7. op.citată pct.2
8. www.hotnews.ro, *Acoperirea riscului de preț în contractele comerciale internaționale*, de The Romanian Digest, 15 februarie 2007, accesat la data de 25.03.2017.
9. Thomas, Nagle, Hogan, John, 2008, *Strategia și tactica stabilirii prețurilor*, Editura Brandbuilders, București.
10. Antohie, Eduard, 2006, *Managementul investițiilor*, Editura Experților Tehnici, Iași.
11. Boier, Rodica, 1997, *Inovare și Succes*, Editura Sedcom Libris, Iași;
12. Ciobanu, Ion, 1998, *Management strategic*, Editura Polirom, Iași.
13. Dider, M., 1997, *Economia – regulile jocului*, Editura Humanitas, București.
14. Doltu, C., 2008, *Investiții străine directe și influența lor asupra modernizării economiei în tranziție*, Editura ARC, Chișinău.

15. Gherasim, Adrian, 2005, *Studiul pieții*, Editura Economică, București.
16. Jaba, Octavian, 2007, *Managementul producției și operațiunilor*, Editura Sedcom Libris, Iași.
17. Luca, Gabriel, Petru, Verzea, Ion, 2006, *Management financiar și tehnici de stabilire a prețului*, Editura Tehnopress, Iași.
18. Moșteanu, T., 2001, *Prețuri, echilibru concurențial și bunăstare socială* Editura Economică București.
19. Matei, Gherman, Corina, 2015, *Previziunea și procesele economice pe piață*, în vol Creșterea Economică în condițiile Globalizării, vol I, Editura INCE, Chișinău.
20. Paun, Cristian, Paun Laura, 1999, *Riscul de țară*, Editura Economica, Bucuresti.
21. Pintilescu, Carmen, 2007, *Analiză statistică multivariată*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza ”, Iași.
22. Popescu, Dan, 1998, *Conducerea Afacerilor*, Editura Scripta, București.
23. Stephen, C., (2000) –, *Managementul timpului*, Editura Alfa, București.
24. Urseanu, Veniamin, 1973, *Metode statistice de cercetare a legăturilor de formare și mișcare a prețurilor*, Editura Academica R.S.R., București.

**AMNISTIA FISCALĂ: ESENȚA, EXPERIENȚA
INTERNAȚIONALĂ ȘI A REPUBLICII MOLDOVA**

*Ivan LUCHIAN, dr., conf. univ.,
IIM „IMI-NOVA”, Republica Moldova
Aurelia ȚEPORDEI, drd.,
IIM „IMI-NOVA”, Republica Moldova*

Tax amnesty means a complex of measures related to granting to taxpayer the right to pay amounts of taxes, at which the payment terms established by legislation passed. In other words, fiscal amnesty is an official proposal of central state administration for contributors to pay their outstanding payments in exchange for the cancellation of penalties to be applied in case of irregularities. Tax amnesty is not only undertaken to collect budget revenues, but it is more important for state and taxpayers to move to a new level in their relationships when state allows for legalization of income and wealth obtained by circumventing legal rules, and taxpayers recognize the obligation to pay taxes. It can be undertaken at both state and local levels. The purpose of research was to establish essence of fiscal amnesty, forms of its application and its effects. Its news was determined by controversy in Republic of Moldova regarding the necessity and opportunity of tax amnesty. For this purpose, the experience study of several countries, including Republic of Moldova, was conducted, in which tax amnesty was used. The results of study allow conclusions to be drawn on effectiveness of fiscal amnesty as a specific method of public finance management that will be reflected in this article.

Cuvinte-cheie: *aministie fiscală, contribuabil, datorie, impozit.*

Amnistia fiscală înseamnă un complex de măsuri legate de acordarea contribuabilului a dreptului de a plăti impozitele, la care au trecut termenele de plata stabilite prin legislație. Cu alte cuvinte, amnistia fiscală este o propunere oficială a administrației centrale de stat pentru contribuabili să efectueze plățile restante în schimbul anularii sancțiunilor, care trebuie aplicate în cazul existenței neregulilor. Amnistia fiscală nu se realizează numai pentru a colecta veniturile bugetare, dar este mai important ca statul și contribuabilii să se plaseze la un nou nivel în relațiile lor, atunci când statul permite legalizarea veniturilor și a bogăției obținute prin eludarea normelor legale, iar contribuabilii recunosc obligația de a plăti impozitele. Ea poate fi întreprinsă atât la nivel de stat, cât și la nivel local. Scopul cercetării a fost de a stabili esența amnistierii fiscale, a formelor de aplicare și a efectelor acesteia. Noutatea sa a fost determinată de controversele din Republica Moldova cu privire la necesitatea și oportunitatea amnistierii fiscale. În acest scop a fost realizat studiul experienței mai multor țări, inclusiv a Republicii Moldova, în care a fost aplicată amnistia fiscală. Rezultatele studiului permit de a face concluzii cu privire la eficacitatea amnistiei fiscale ca metodă specifică de gestionare a finanțelor publice, ceea ce se va reflecta în acest articol.

Keywords: *tax amnesty, taxpayer, debt, tax.*

JEL Classification: *E61, E62, H30, H61.*

Introducere. Noțiunea de „amnistie” provine din limba greacă – amnestia – ceea ce înseamnă uitarea, iertare. Amnistia are rădăcini istorice adânci și este aplicată în diferite forme de sute de ani, de regulă, față de persoanele, care au săvârșit infracțiuni penale. Însă recent, odată cu dezvoltarea relațiilor sociale în domeniul economiei, au apărut forme noi ale amnistiei – fiscală, financiară, economică, amnistia capitalurilor ș.a. [10].

Amnistia în sfera fiscală poate lua forma nemijlocită de amnistie fiscală, amnistia capitalului (care mai este numită amnistia financiară), restructurarea datoriei fiscale și amnistia persoanelor, care au săvârșit infracțiuni fiscale, ca parte a amnistiei persoanelor, care a comis infracțiuni penale [10].

La momentul de față este discutată oportunitatea amnistiei fiscale în speranța soluționării unui șir de probleme, ceea ce impune necesitatea studierii experienței internaționale în acest domeniu pentru aplicarea soluțiilor optime în Republica Moldova.

Esența amnistiei fiscale. Literatura de specialitate conține mai multe accepțiuni ale noțiunii a amnistie fiscală:

– Amnistia fiscală este o oportunitate limitată de timp pentru ca un anumit grup de contribuabili să plătească o sumă definită, în schimbul iertării unei obligații fiscale (inclusiv dobânzi și penalități) aferente unei perioade fiscale anterioare, și fără frică de urmărirea penală. De obicei, aceasta expiră atunci când o autoritate începe o anchetă fiscală a impozitului datorat anterior. În unele cazuri, legislația care prevede amnistia impune, de asemenea, sancțiuni mai severe pentru persoanele eligibile pentru amnistie, dar care nu o acceptă. Amnistia fiscală este una dintre strategiile voluntare de conformitate pentru majorarea bazei de impozitare și a veniturilor din impozite. Ea este parțial diferită de celelalte strategii voluntare de conformitate, în cazul în care amnistia fiscală renunță, de obicei, la răspunderea fiscală a contribuabililor [6].

– Amnistia fiscală este un program guvernamental, fie permanent, fie pentru o perioadă limitată, care permite contribuabililor să se adreseze, din propria inițiativă, agenției de colectare a impozitelor și să dezvăluie informații inexacte sau incomplete din anii fiscali anteriori sau să dezvăluie materiale pe care nu le-au raportat în timpul relațiilor anterioare cu agenția, fără pedeapsă sau urmărire penală [7].

– Amnistia fiscală este un act legal, care se referă la un grup de persoane individual neidentificate, care au admis încălcarea legislației fiscale și care sunt scutite de aplicarea sancțiunilor, dacă ele într-un anumit termen vor declara despre datoria lor și vor transfera mijloacele bănești respective în buget în măsură deplină [14].

Unele surse literare conțin noțiunea de amnistie de evaziune fiscală, care se referă la o regulă sau o lege emisă de autoritățile centrale pentru a ierta datoriile fiscale din anii anteriori contribuabililor. Prin această măsură, guvernul oferă

un avantaj contribuabililor, permițându-i să remedieze greșelile sau omisiunile în declarațiile fiscale, fără teama de acțiuni în justiție. Ea este de obicei stabilită pentru o perioadă determinată de timp și poate fi legată de datoriile fiscale restante din una sau mai multe perioade anuale. În cazul în care contribuabilul nu reușește să anuleze datoria prin folosirea amnistiei, iar apoi evaziunea este descoperită, se aplică pedepse severe și sancțiuni [8].

În unele cazuri amnistia fiscală este îmbinată cu amnistia capitalului, prin care se înțelege procesul de legalizare a mijloacelor bănești în forma stabilită de către stat. De regulă, o condiție obligatorie a amnistiei capitalului este plata unui anumit impozit și solicitarea aducerii parțiale sau totale a capitalului în țară [9].

Practica mondială cunoaște o mulțime de variante ale desfășurării amnistiei fiscale. Ele pot fi organizate atât la nivel de stat, cât și la nivel local. Ele se pot referi la anumite categorii de contribuabili (reprezentanții anumitor profesii, companii și întreprinzători, care activează în anumite ramuri ale economiei). Amnistia fiscală, de asemenea, poate fi desfășurată față de anumite tipuri concrete de impozite [10].

Amnistia poate să se refere la datoria de acum depistată de către stat sau cea care se află în stadia examinării judiciare, care nu a fost cunoscută anterior instituțiilor abilitate. Condițiile amnistiei pot să prevadă încasarea întregii sume a datoriei împreună cu penalitățile calculate, dar poate fi solicitată plata impozitelor asupra veniturilor ascunse la o rată nouă, de obicei, preferențială. Pentru sumele ascunse de impozitare pot fi aplicate dobânzi aferente pentru perioada admiterii infracțiunii fiscale. Plata datoriei poate fi solicitată integral sau în rate. Adesea contribuabilii, care au refuzat să participe în programul amnistiei, sunt impuși sancțiunilor suplimentare (penalităților pentru neparticipare). Însă, necătând la diversitatea condițiilor posibile, condiția obligatorie de „iertare a păcatelor” întotdeauna este plata datoriilor față de stat. [10], [15]

Scopurile de bază ale amnistiei fiscale, de regulă, sunt următoarele [12]:

- 1) Suplinirea bugetului de stat din contul mijloacelor încasate în rezultatul declarării plăților ascunse sau întârziate ale impozitelor;
- 2) Stabilizarea financiară a debitorilor rău-platinici, asigurarea, în anumite cazuri, a trecerii mijloacelor din sectorul tenebru al economiei în cel legal;
- 3) Repatrierea capitalurilor din străinătate a capitalurilor în sectorul real al economiei;
- 4) Crearea unor baze și mecanisme juridice în relațiile statului cu contribuabilii;
- 5) Profilaxia încălcărilor și infracțiunilor fiscale.

Caracteristicile de bază, aspectele pozitive și negative ale amnistiei fiscale. De regulă, amnistia fiscală are următoarele caracteristici [13]:

- Aplicarea o singură dată, adică statul acordă dreptul de legalizare a veniturilor o singură dată într-un interval limitat de timp.
- Scopul principal al amnistiei fiscale constă nu în completarea bugetului, ci trecerea la baza legală în relațiile dintre contribuabili și stat.
- Pentru desfășurarea amnistiei fiscale trebuie să existe premise obiective. De regulă, este vorba despre imperfecțiunea sistemului fiscal în perioada organizării amnistiei fiscale.
- Legalizarea proprietății, pentru care este plătit impozitul, și refuzul statului de la persecutarea legală a infractorilor.

Analiza experienței diferitor țări permite de a evidenția anumite aspecte pozitive ale amnistiei fiscale:

- În primul rând, un avantaj evident al amnistiei fiscale constă în obținerea mijloacelor sulimentare pentru bugetul de stat din contul încasării impozitelor ascunse sau cu termenul expirat de plată. De asemenea, este obținută o anumită economie din contul mijloacelor, care urmau să fie cheltuite de către organele publice pentru întreprinderea măsurilor de control fiscal și de altă natură legate de desfășurarea investigațiilor, urmării penale și intentarea proceselor aferente în judecată [10].
- În al doilea rând, este vorba de lărgirea bazei de impozitare din contul scoaterii întreprinzătorilor din sectorul tenebru al economiei în circuitul economic legal. Se presupune, că obținând posibilitatea de a scăpa de datoriile vechi, contribuabilul nu va dori să acumeleze altele noi și va plăti impozitele corect și la timp [15].
- În al treilea rând, dacă contribuabilul obține în baza condițiilor amnistiei posibilitatea legalizării mijloacelor sale acumulate în afara hotarelor țării, este posibilă mărirea volumului investițiilor pe teritoriul țării din contul mijloacelor reptariate [15].
- În al patrulea rând, se poate vorbi despre importanța profilactică a amnistiei fiscale. În condițiile, în care descoperirea încălcărilor fiscale este pe deplin reală, iar pedeapsa ulterioară este inevitabilă, iertarea încălcărilor fiscale în schimbul onorării datoriilor față de stat contribuie la formarea unui climat favorabil de afaceri în țară și, în special, la crearea relațiilor de încredere dintre contribuabili și stat.

Însă, în același timp, amnistia fiscală are și aspecte negative:

- În primul rând, este vorba, prin esență, de încălcarea principului fundamental de echitate fiscală, exprimat prin egalitatea tuturor în fața legii și obligația de a plăti impozitele.
- În al doilea rând, este vorba de efectul psihologic exprimat prin perceperea greșită a situației de către contribuabili, precum că statul, iertând încălcarea conștiință a legislației fiscale, nu are capacități serioase de a asigura colectarea impozitelor.
- În al treilea rând, după cum afirmă expertul Adrian Lupușor, „amnistia fiscală și de capital pe termen lung duc la o îndatorare și mai mare a țărilor, deoarece aceasta creează așteptări din partea populației, agenților economici privind viitoarele amnistii. Firmele, la un moment dat, încetează să mai achite impozite, anticipând noi amnistii”. De exemplu, în Kazahstan au fost organizate 7 amnistii. Argentina, o altă țară avântată în acest cerc vicios, este la a 21-a amnistie [2].

Experiența internațională în domeniul aplicării amnistiiilor fiscale. În lume există o experiență vastă de aplicare a amnistiiilor fiscale. Drept exemple pot fi prezentate următoarele [6], [15]:

- În 2004, Germania a organizat o amnistie fiscală în legătură cu evaziunea fiscală.
- În anul 2010 în Grecia a fost desfășurată o amnistie fiscală pentru milioane de cetățeni greci prin plata a doar 55% din datoriile restante. În anul 2011 Comisia Europeană a solicitat Greciei să-și modifice legislația fiscală, deoarece amnistia fiscală a fost considerată discriminatorie și incompatibilă cu tratatele Uniunii Europene.
- Italia a organizat o amnistie fiscală în 2001, care a devenit cunoscută sub numele de Scudo Fiscale și care a fost prelungită în 2003. În 2009, obiectul amnistierii fiscale italiene au devenit repatrierile cu un impozit unic de 5%. În total au fost declarate aproximativ 80 de miliarde de euro, ceea ce a dus la venituri fiscale de 4 miliarde de euro. Banca Italiei a estimat că cetățenii italieni au deținut aproximativ 500 de miliarde de euro în fonduri nedeclarate în afara țării.
- În anul 2007, în cadrul unui program de amnistie fiscală rusească au fost colectate 130 milioane dolari în primele șase luni. Programul rus nu s-a referit la persoanele condamnate anterior pentru infracțiuni fiscale.
- Amnistia fiscală din Irlanda din 1988 este considerată drept una din cele mai eficiente, deoarece mijloacele percepute au constituit circa 2,5% din PIB-ul acestei țări, ceea ce a fost suficient pentru acoperirea deficitului bugetar din acel an.
- În SUA frecvent sunt organizate amnistii fiscale la nivelul anumitor state. Astfel, în anul 1998 ele au fost desfășurate în Louisiana și Wisconsin. Iar din anul 1982 până în 1997 în 35 state au fost implementate diferite programe de amnistii fiscale. Au fost colectate mijloace bănești în sumă de 2,1 miliarde USD, iar cele mai reușite programe au mărit încsările în bugetele locale cu 1-3%.

Experiența Republicii Moldova. Republica Moldova, de asemenea, are experiența aplicării amnistiei fiscale.

În anul 2007 Statul a anulat datorii fiscale ale companiilor, amenzi și penalități în valoare de patru miliarde de lei (aproximativ 350 de milioane USD) [4].

Amnistierea fiscală, bazată pe Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative [1], se referea la toate datoriile reflectate în sistemele de evidență ale Serviciului fiscal de stat, ale Casei Naționale de Asigurări Sociale de Stat și ale Casei Naționale de Asigurări în Medicină conform situației de la 1 ianuarie 2007 și neachitate la 11 mai 2007.

Cele mai multe datorii anulate, în valoare de aproximativ trei miliarde de lei, au fost cele acumulate față de bugetul de stat, datorii care nu au fost plătite de circa 32 de mii de contribuabili. De achitarea a 948 de milioane de lei au fost scutiți cei care au avut datorii la fondul asigurărilor sociale. Iar 7000 de firme au fost scutite de datoriile pe care le-au acumulat față de fondul asigurărilor medicale, în valoare de aproximativ opt milioane de lei.

Amnistia fiscală presupunea anularea datoriilor fiscale ale firmelor, acumulate până la 1 ianuarie 2007, și a amenzilor, penalităților calculate pentru întârzieri, ridicarea sechestrelor puse pe activele firmelor, majorarea sancțiunilor pentru neachitarea impozitelor pe venit și a taxelor la bugetul național începând cu data de 1 ianuarie 2007.

Amnistia fiscală a fost apreciată de unii drept revoluționară, dar criticată dur de alții sau primite cu scepticism, deoarece, în general, creează un hazard moral foarte serios. Pentru că cei care au plătit până acum în mod onorabil impozitele, acum nu mai sunt încurajați să o facă. În timp ce cei care nu le-au plătit sunt, evident, plasați într-o poziție foarte favorizată, comparativ cu competitorii lor.

Pe lângă amnistierea fiscală, alte inițiative de reformare a economiei luate în considerare au fost legalizarea capitalului sau reformarea sistemului de impunere a veniturilor persoanelor fizice.

Orice contribuabil se putea adresa inspectoratului fiscal teritorial pentru a solicita și a obține un certificat care confirmă suma datoriilor amniate. Acest certificat putea fi folosit în continuare de către întreprinderi pentru a reflecta în evidența contabilă rezultatele amnistiei fiscale.

Certificatul privind amnistierea datoriilor față de bugetul de stat, fondul de asigurări medicale era elibert de către organele fiscale, iar cel ce confirmă anularea datoriilor față de bugetul de asigurări – de la Casa Națională de Asigurări Sociale sau cele teritoriale.

La data de 16 decembrie 2016, Parlamentul a aprobat în prima lectură proiectul de lege privind liberalizarea capitalului și stimularea fiscală. Acest proiect de lege a fost înregistrat la Parlament la 1 decembrie 2016 și a fost adoptat în prima lectură într-o grabă fără precedent la 16 decembrie, cu încălcarea tuturor regulilor ce țin de transparența în procesul decizional și de elaborare a actelor legislative [5].

Proiectul Legii privind liberalizarea capitalului și stimularea fiscală, în esență, a fost compus din 2 componente de bază [5].

Prima ținea de liberalizarea capitalului: orice persoană fizică (cetățean al Republicii Moldova sau reprezentant legal al acestuia (părinte, adoptator, tutore, curator) să poată declara activele (ex: mijloace bănești, bunuri imobiliare, cote-părți, valori mobiliare, mijloace de transport rutier) care până în prezent erau înregistrate pe alte persoane (ex: rude, persoane interpușe etc.) sau neînregistrate deloc, sau să poată reevalua activele declarate la o valoare mai mică, fiind garantată protecția juridică (statul să nu poată verifica proveniența acestor active și nici să nu poată aplica sancțiuni persoanelor care dețin funcție publică pentru dobândirea ilicită sau nedeclararea acestor proprietăți), în schimbul unei taxe de 2% din valoarea activelor.

A doua componentă viza stimularea fiscală: anularea tuturor penalităților fiscale a persoanelor fizice și juridice în schimbul achitării sumei datorate.

În esență, proiectul de lege prevedea o amnistie a capitalului și o cvasi-amnistie fiscală (viza doar penalitățile fiscale, nu și datoria de bază).

Proiectul de lege nominalizat a fost dur criticat de societatea civilă și experți. Potrivit acestora, documentul prezintă riscuri iminente pentru Republica Moldova, care țin de compromiterea principiului statului de drept și a luptei cu corupția, legalizarea spălării de bani și a evaziunii fiscale, erodarea și mai mare a imaginii sectorului bancar și răcirea

relațiilor cu partenerii de dezvoltare, potrivit semnatarilor declarației [3].

Deosebit de dur proiectul de lege și-au exprimat opinia reprezentanții Centrului Național Anticorupție [3]:

- „Reglementările proiectului privind liberalizarea capitalului și stimularea fiscală creează riscul liberalizării capitalului obținut din infracțiuni, diminuării încasărilor la bugetul public național, permite scheme de preluare frauduloasă a proprietăților străine, afectează buna-funcționare a Procuraturii, ANI, CNA, MAI, alte autorități cu competențe în domeniul asigurării integrității, prevenirii și combaterii corupției, prevenirii și combaterii spălării de bani, recuperării bunurilor infracționale, inclusiv în procesul investigării fraudelor din sectorul financiar-bancar, prezintă pericole de legalizare a activelor aflate sub sechestru și a celor față de care instanța nu a dispus confiscarea printr-o hotărâre definitivă.”

- „Promovarea proiectului în redacția actuală este inoportună din cauza caracterului nociv al prevederilor și efectelor care vor fi generate pentru cadrul normativ și instituțional, mediul economic și concurențial, precum și pentru imaginea și reputația autorităților publice și a sectorului financiar-bancar în fața cetățenilor de bună-credință din Republica Moldova, a organismelor internaționale și a altor state cu care autoritățile au relații strategice.”

În opinia expertului Adrian Lupușor proiectul de lege nominalizat are următoarele neajunsuri [2]:

- „Se creează așteptări referitoare la viitoarea amnistie și pe termen lung se subminează disciplina fiscală, pentru că sunt avantajați cei care încalcă legislația și sunt discriminați cei care se conformează.”

- „Aministia de capital ar putea favoriza dezvoltarea fenomenului spălării banilor, deoarece ar putea fi utilizată de persoane interpușe din Republica Moldova, care să declare active de proveniență dubioasă și să plătească o taxă modestă de 2 la sută. Aceste active, intrate astfel în circuitul legal, pot proveni inclusiv de peste hotare și zone offshore.”

Drept rezultat, proiectul actului legislativ menționat a fost retras din Parlament.

Concluziile privind eficientizarea amnistiei fiscale. Experiența internațională permite evidențierea condițiilor, în care amnistia fiscală poate fi eficientă [15]:

- Garanțiile serioase privind lipsa pedepsei.
- Păstrarea confidențialității informației.
- Aplicarea o singură dată a amnistiei.
- Caracterul neconfiscator.
- Desfășurarea unei campanii largi de explicare și de propagandă.
- Combinarea amnistiei cu amenințarea reală a pedepsei în cazul ascunderii ulterioare a impozitelor.

Eficiența amnistiei fiscale, de asemenea în mare măsură depinde de situația generală în economie, precum și starea de spirit în societate. Pentru crearea stimulentele reale pentru reîntoarcerea întreprinzătorilor din zona tenebră în cea legală este important de a avea un sistem simplu și clar de impozitare, iar povara fiscală trebuie să fie suportabilă. În afară de aceasta, este necesar un serviciu fiscal eficient, care să fie capabil, în primul rând, să depisteze contribuabilii rău-platnici și să-i tragă la răspundere, iar în al doilea rând, să colaboreze cu contribuabilii onești, să le asigure asistența de consultare și de altă natură în locul creării problemelor birocratice [15].

Pentru asigurarea amnistiei capitalului, în opinia multor specialiști, această măsură trebuie desfășurată în anumite condiții, cum sunt crearea legislației, care asigură accesul la informația bancară, stabilirea răspunderii serioase pentru nedeclararea mijloacelor bănești pe conturile bancare de peste hotare, ridicarea atractivității investiționale, inclusiv prin reducerea poverii fiscale îmbinată cu respectarea normelor echității fiscale. De asemenea, este importantă autoritatea internațională a țării pentru desfășurarea colaborării cu țările interesante pentru contribuabilii rău-platnici [11].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea Republicii Moldova Nr. 111 din 27.04.2007 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Publicat la 11.05.2007 în Monitorul Oficial Nr. 64-66)
2. Adrian Lupușor: amnistia de capital ar putea transforma republica moldova în punte pentru spălările de bani internaționale, <http://www.moldovacurata.md/news/view/adrian-lupusor-amnistia-de-capital-ar-putea-transforma-republica-moldova-in-punte-pentru-spalarile-de-bani-internationale>
3. Legea privind liberalizarea capitalului și amnistia fiscală este considerată nocivă de către CNA, <https://anticoruptie.md/ro/stiri/legea-privind-liberalizarea-capitalului-si-amnistia-fiscala-este-considerata-nociva-de-catre-cna>
4. Moldova: amnistie fiscală de patru miliarde de lei, <http://www.interlic.md/2007-08-09/2049-2049.html>
5. Notă de poziție pe marginea inițiativei legislative privind amnistia fiscală și de capital, <http://www.e-democracy.md/files/pr/2016-12-19-nota-amnistia-fiscala.pdf>
6. Tax amnesty, https://en.wikipedia.org/wiki/Tax_amnesty
7. Tax amnesty, <http://www.duhaime.org/LegalDictionary/T/TaxAmnesty.aspx>
8. Tax evasion amnesty, <http://www.businessdictionary.com/definition/tax-evasion-amnesty.html>
9. Амнистия капиталов, <http://politike.ru/termin/amnistija-kapitalov.html>
10. Вопросы налоговой и экономической амнистии, <http://lawbook.online/ugolovnoe-pravo-ross-kniga/333-voprosyi-nalogovoy-ekonomicheskoy-13831.html>
11. Захаров Александр, Вопрос о доверии: какой может быть амнистия капиталов, <http://www.forbes.ru/mneniya-column/gosplan/274945-vopros-o-doverii-kakoi-mozhet-byt-amnistiya-kapitalov>
12. Меньков И. А., Цели проведения налоговой амнистии и амнистии капиталов в Российской Федерации, <http://scientific-conference.com/images/PDF/2016/12/tseli-provedeniya-nalogovoj.pdf>
13. Налоговая амнистия, https://ru.wikipedia.org/wiki/Налоговая_амнистия
14. Налоговая амнистия, <https://tochka.com/info/glossary/НАЛОГОВАЯ+АМНИСТИЯ>
15. Налоговая амнистия: мировой опыт, <http://www.roche-duffay.ru/articles/amnesty.htm>

**EVOLUȚIA PARCURSULUI
EUROPEAN AL REPUBLICII MOLDOVA**

*Ion MOROZNIUC, cercet. șt.,
INCE, Republica Moldova
Liliana MOROZNIUC, consultant,
Banca Națională a Moldovei*

Procesul de integrare europeană Republicii Moldova a traversat o perioadă extrem de complicată, atât pe plan extern, cât și pe cel intern. În aceste condiții, multe reforme au stagnat din cauza instabilității și incoerenței politice.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, zonă economică, Acord de asociere, Acord de liber schimb, Uniunea vamală.

The process of European integration of the Republic of Moldova has gone through a very complicated period, both externally and internally. Against this background, many reforms have stalled, due to political instability and incoherence.

Keywords: European Union, Economic Area, Association Agreement, Free Trade Agreement, Customs Union.

JEL Classification: O10, O29.

Scurt istoric. Uniunea Europeană (UE) este o uniune economică și politică, care cuprinde 28 de țări europene. Ea are o populație de 508 mil oameni, 24 de limbi oficiale și de lucru și circa 150 de limbi regionale și minoritare. Originile UE se trag de la Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO) și din Comunitatea Economică Europeană (CEE), formată din șase state în anul 1951 - Belgia, Franța, Germania, Italia, Luxemburg și Țările de Jos, care s-au unit pentru a pune capăt războaielor devastatoare continentul european și s-au înțeles să împartă controlul asupra resurselor naturale necesare în război (cărbunele și oțelul).

Fondatorii CECO, au stabilit că acest proiect European se va dezvolta nu doar pentru a avea resurse commune sau a preveni diverse conflicte în regiune, astfel Tratatul de la Roma din 1957, a creat CEE, care a consolidat relațiile politice și economice între cele șase state fondatoare, apoi trecând printr-o serie de modificări și aderarea altor state a făcut ca această uniune să crească și să se dezvolte devenind cea de astăzi.

Uniunea Europeană are la bază o serie de principii pe care toate statele membre trebuie să le respecte: - respectarea principiilor democratice, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale; respectarea și egalitatea în fața legii; respectarea principiilor de suveranitate; principiile economiei de piață libere; principiile bune guvernări și de combatere a corupției; principiile de protecție a mediului; principiile păcii și stabilității la nivel regional și internațional. Aceasta presupune că, statele membre UE au cedat către instituțiile europene în mod voluntar anumite părți din suveranitatea lor, pentru a construi o Europă mai puternică și mai eficientă.

Piatra de temelie a UE este statul de drept, iar legea acesteia se află deasupra politicii și a intereselor naționale. Inima UE, este piața unică europeană - o zonă economică cu politici comune privind reglementarea produselor, precum și libertatea de mișcare a bunurilor, capitalului, serviciilor și forței de muncă, această aducând avantaje semnificative pentru unitățile economice europene prin asigurarea unui mediu concurențial echitabil și un set de norme și standarde comune. De fapt, această piață unică se extinde dincolo de UE și mai include alte trei state: Islanda, Liechtenstein și Norvegia. Și Republica Moldova realizează (negociază) un Acord de asociere, care cuprinde un Acord Aprofundat și Cuprinzător de Liber Schimb (AACLS), pentru a oferi țării noastre un acces mai mare la piața unică, UE fiind o organizație supra complexă.

În Republica Moldova subiectul integrării europene este unul discutat încă din prima parte a anilor '90 însă, spre deosebire de alte țări est-Europene, nu a reușit să se angreneze într-un proiect geopolitic de anvergură, rămânând suspendat între UE și Uniunea Euroasiatică. Cu toate acestea, pe termen mediu și scurt, Moldova va trebui să ia o decizie fermă și să aleagă între Occident și Est, conștientă că alegerea făcută va fundamenta viitorul următoarelor generații care se vor naște pe acest teritoriu.

Obținerea cetățenilor. Cetățenii moldoveni trebuie să rețină că efectele Acordului de Asociere (AA) constau în aceia că el este compatibil cu Acordul de Liber Schimb cu țările CSI, aceasta înseamnă că producătorii de vinuri își vor putea exporta produsele în Federația Rusă, adică nu vor pierde piața estică, având regim facilitat de comerț atât cu Estul, cât și cu Vestul. Nu va exista nicio premisă legală ca Rusia sau alte țări din CSI să aplice restricții pentru exporturile moldovenești, din contra, vor obține acces la piețe mai puțin tradiționale, cum sunt SUA sau China.

Totuși, crearea Zonei de Liber Schimb și anularea tuturor tarifelor vamale la import este cea mai importantă componentă a AA, care va conduce la ieftinirea produselor importate, scăderea prețurilor la produsele de consum și creșterea competitivității producătorilor autohtoni. Efectul ar constitui un ritm anual de creștere economică de 6,4% pe termen lung, importurile vor crește cu 6,0%, iar exporturile – cu 12%.

La fel sunt prevăzute o serie de acțiuni menite să diversifice resursele energetice, ce de fapt, este un avantaj al AA, deoarece prevede pași concreți pentru modernizarea infrastructurii de transport, va deschide instrumente noi, inclusiv proiecte de asistență financiară și tehnică pentru diversificarea furnizorilor și resurselor de energie. Construcția gazoductului Iași-Ungheni este un exemplu și un pas înainte în acest sens, chiar dacă lucrările trenează, UE este dispusă să susțină financiar realizarea acestui proiect. Pe lângă acesta vor fi și alte inițiative similare de dezvoltare a resurselor alternative și regenerabile, modernizare a infrastructurii de transport.

Acordul de asociere cu UE este baza legală prin care Moldova continuă agenda de reforme și de modernizare economică în anii următori. Odată cu ratificarea AA de către toate țările UE, intrarea în vigoare integrală a acestuia, a

devenit posibilă în primele luni ale anului 2016. Aceasta înseamnă că, în plan politic, se v-a amplifica presiunea publică, dar și politică, asupra actorilor politici din Moldova în favoarea implementării reformelor. Totodată, pe dimensiunea economică, noul context favorizează adițional unitățile economice autohtone, care se bucură de comerț preferențial cu UE deja din septembrie 2014.

Uniunea Europeană v-a susține și în continuare promovarea reformelor în avantajul cetățenilor țării noastre, inclusive: în lupta contra corupției, depolitizarea instituțiilor statului, reforma sistemului bancar. Până la finele anului 2016, UE a alocat prima tranșă de resurse financiare în calitate de suport bugetar, și astfel de ajutor v-a continua. Politica monetară v-a fi axată în continuare pe menținerea stabilității prețurilor în contextul regimului flexibil al ratei de schimb, iar politica fiscală se va concentra pe utilizarea chibzuită a limitelor disponibile de finanțare.

Reformele structurale vor avea ca scop ameliorarea mediului de afaceri, atragerea investițiilor și sporirea potențialului de creștere a economiei naționale. Statul trebuie să consolideze guvernanta corporativă în sectorul financiar, independența și atribuțiile Băncii Centrale și ale Comisiei Naționale a Pieței Financiare, să ia măsuri pentru a oferi reguli echitabile agenților economici și un climat investițional atractiv și stabil, dar și de a îmbunătăți condițiile de transparență și investiții în sectorul energetic.

O comunicare eficientă și strategică cu privire la reformele realizate și care urmează să fie întreprinse în cadrul AA inclusiv Acordul de liber schimb, aprofundat și cuprinzător, este de o importanță esențială pentru sensibilizarea cetățenilor RM despre beneficiile așteptate de la agenda de asociere politică și integrare economică cu UE.

UE vis-a-vis Uniunea Vamală (UV). Pentru a înțelege mai bine ce e UE comparativ cu UV, trebuie să analizăm unii indicatori macroeconomici. Astfel PIB-ul UE valorează 25% din PIB-ul mondial, iar PIB-ul UV-4,5%. Volumul comerțului al UV în 2013 a însumat 700 mld euro, pe când cel al UE -3 trilioane 416 mld euro (importul UV – 259 mld euro iar UE – 1 trilion 683 mld euro, exportul UV -440,1 mld euro iar UE – 1 trilion 732 mld euro). Ponderea comerțului UV în comerțul mondial – 0,5%, pe când a UE – 20%. Aceste valori economice sunt vizibile și demonstrează că PIB-ul economiei UE îl depășește de 5,6 ori pe cel al UV, astfel este oferită o piață mai mare potențialilor viitori membri ai UE. Pe de altă parte, fluxurile de capital ajung acolo unde e mai confortabil și unde se poate înmulți.

Exporturile moldovenești. În anul 2016, exporturile de mărfuri moldovenești în UE au înregistrat o creștere de 6,9% în pofida crizelor economice naționale și regionale, care au afectat Moldova în ultimii ani, devenind astfel un colac de salvare pentru companiile autohtone în căutare de noi piețe de desfacere. Potrivit datelor făcute publice, în doar doi ani exporturile moldovenești către UE au atins o cotă de piață de 63,6% în anul 2016.

Exporturile moldovenești spre UE au crescut de la 444 mil USD în anul 2005 la 1,3 mld. USD în anul 2016, ceea ce reprezintă o creștere de peste 2,9 ori. Totodată, exporturile moldovenești spre Rusia au evoluat de la 347 mil dol - la 241 mil dol, în scădere cu 30%. La 1 ianuarie 2016 gradul de dependență a Moldovei de piața UE înregistra de cinci ori mai mult decât de cea rusească, decalajul fiind în creștere continuă.

În anul 2016 Republica Moldova a exportat mărfuri în valoare totală de peste 2 mld USD, în creștere cu 4% față de 2015, dintre care exporturile destinate țărilor UE au însumat 1,3 mld dol. SUA, în creștere cu 9,4% față de anul 2015, deținând astfel o cotă de peste 65% în totalul exporturilor, față de 62% în anul precedent. Pe de altă parte, țările CSI au fost prezente în exporturile Moldovei cu o pondere de 20%, față de 25% în 2015, valoarea exporturilor alcătuind doar 414 mil dol., fiind în scădere cu circa 16% Figura 1.

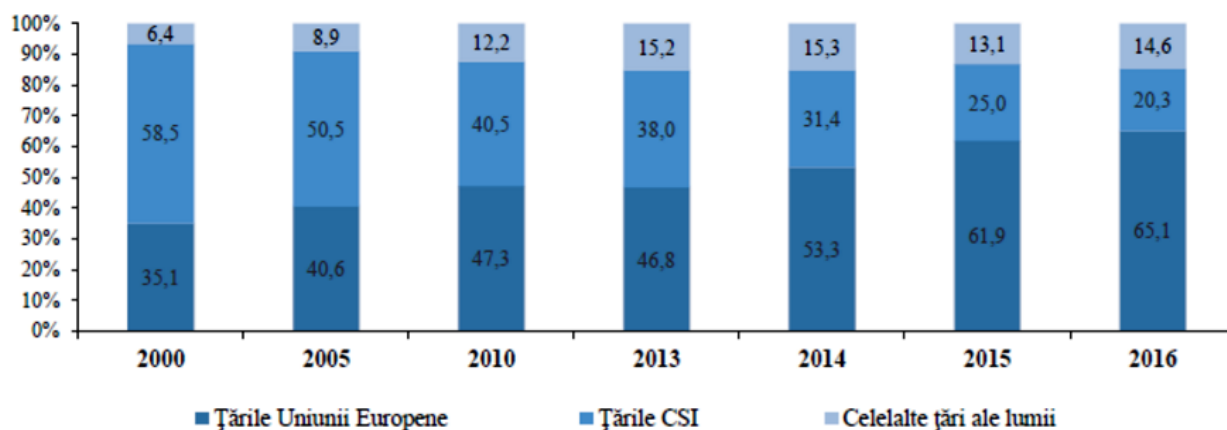

Figura 1. Evoluția exportului mărfurilor moldovenești

Sursa: Conform datelor BNS.

În anul 2016, Moldova și-a sporit exporturile către România –cu 15%, Bulgaria -de 2,7 ori, Germania – cu 8%, Elveția –cu 26%, Irak –cu 54%, Malaysia -de 3,3 ori, Polonia –cu 7%, Austria –cu 26%, China -de 1,7 ori, Israel -de 3,4 ori, Portugalia -de 15 ori, Ucraina –cu 8,4%, Grecia – cu 16%, Ungaria -de 2,1 ori, Macedonia -de 2,6 ori și Myanmar - de 4,5 ori, toate acestea favorizând creșterea pe total a exporturilor cu 10%.

În același timp, s-au redus livrările către Kazahstan (-77,5%), Belarus (-21,3%), Marea Britanie (-17,2%), Rusia (-3,1%), Indonezia (-66,6%), SUA (-22,8%), Letonia (-49,8%) și Cipru (-46,7%), atenuând astfel creșterea pe total a exporturilor cu 6,4%.

În perioada ianuarie-aprilie 2017, Republica Moldova a exportat mărfuri în valoare de peste 682 de mil dol, cu 14,7% mai mult decât în perioada similară a anului trecut. Datele BNS arată că exporturile spre statele UE dețin o cotă de 63% din total, fiind exportate mărfuri autohtone în volum de 430 mil dol, cu 15,7% peste nivelul din ianuarie-aprilie precedent. Pe piața CSI au fost exportate 21% din mărfurile moldovenești.

Așadar beneficiile Acordului de asociere sunt indiscutabile și clar vizibile nu numai prin prisma relațiilor RM cu țările UE dar și cu state de pe alte continente prin reafirmarea Moldovei pe plan internațional. Astfel, în cazul anulării Acordului de asociere cu UE în folosul aderării la UV, în opinia experților, ar însemna un suicid economic pentru Moldova.

Cetățenii ar trebui să înțeleagă că ceea ce se face este în interesul lor, pentru îmbunătățirea condițiilor de viață. Reformele nu sunt lucruri pe care Moldova le face pentru a fi pe placul UE, ci pentru a-i ajuta pe cetățenii țării noastre.

În acest proces, calitatea realizării reformelor este crucială și este important ca fiecare cetățean să conștientizeze acest fapt, fiindcă implementarea cu succes a Acordului de asociere cu UE ar asigura o creștere anuală a PIB cu cel puțin 5,5%. Este un lucru benefic că și autoritățile statale urmăresc crearea tuturor condițiilor favorabile pentru dezvoltarea unui mediu de afaceri atractiv atât pentru dezvoltarea companiilor autohtone, cât și pentru cele străine care au intenția de a veni cu investiții în Moldova.

Spre exemplu: În primul deceniu de la aderare, România a accesat fonduri structurale europene în valoare de 39,8 mild euro, contribuind la rândul său cu doar 13,7 mild euro, adică cu un plus financiar de 26,1 mild euro, și aceasta în contextul când, din mai multe motive, a reușit să atragă doar o parte relativ mică din suma totală a fondurilor structurale ce îi stăteau la dispoziție. Tot din punct de vedere economic, PIB-ul României s-a dublat în ultimii zece ani, exporturile intra-comunitare au crescut cu aproximativ 5%, iar cifrele de afaceri medii pentru societățile comerciale au crescut cu 64% datorită investițiilor comunitare. Toate acestea, dar și scăderea semnificativă a ratei șomajului, creșterea salariilor și a nivelului de trai exemplifică succesul economic al integrării. Și în primul trimestru economic al anului 2017, România a cunoscut cea mai mare creștere economică din cadrul UE, în timp ce investițiile externe sunt cu aproximativ 46% mai mari în comparație cu aceeași perioadă a anului trecut, ceea ce arată că vorbim despre un actor predictibil și sigur pentru piața de capital.

Riscuri și provocări. Totuși, pe parcursul implementării relațiilor cu UE, Republica Moldova a trecut prin mai multe eșecuri uneori cu afectarea gravă a imaginii unei părți față de cealaltă. O bună parte din sursele financiare pe care le-a primit Moldova de la Bruxelles, pentru implementarea reformelor, nu au fost cheltuite eficient, iar din această cauză imaginea UE în țara noastră a avut de suferit. Fiind cel mai mare beneficiar de donații europene, Moldova nu a reușit să fie cel mai favorabil partener.

Procesul de integrare europeană a traversat o perioadă extrem de complicată. *Pe plan extern*, a devenit definitiv dezamăgirea UE în actorii politici “pro-europeni”, iar vectorul euroasiatic a făcut un salt datorită forțelor, care și-au consolidat imaginea pe seama instabilității politice și a șocurilor generate de devalizarea a trei bănci din sectorul bancar. *Pe plan intern*, popularitatea forțelor pretins pro-europene s-a redus drastic, comparativ cu anii precedenți. În aceste condiții, multe reforme au stagnat, din cauza instabilității și incoerenței politice.

Guvernarea corporativă slabă în **sectorul bancar** a generat costuri mari pentru economie declanșând o devalorizare drastică a leului moldovenesc - de la 13-14 lei/dolar în vara anului 2014 la peste 20 de lei/dolar spre finele anului 2016, iar inflația a depășit 12-13% în toamna anului 2015. Potrivit estimărilor FMI, datoria externă a Moldovei a saltat de la 85% din PIB la finele lui 2014 - la 107% în 2015, iar deficitul bugetar a înregistrat circa 15% din PIB. La finele lunii octombrie 2016, s-a atestat cel mai înalt nivel al datoriei publice - peste 50,34 mld lei (28,6 mld lei -datorie externă și 21,8 mld lei - datorie internă). Potrivit estimărilor, la 31 decembrie 2017, datoria de stat internă nu va depăși 21,3 mld lei, iar cea externă - 39,6 mld lei, astfel, încât datoria totală de stat să nu depășească 60,8 mld lei, și asta în cazul menținerii cursului mediu de schimb la nivel de 20,9 lei/dol.

Presiunea la care a fost expusă agenda europeană din cauza abuzurilor comise, rezultând cu devastarea sectorului bancar în proporție de circa 15% din PIB, au afectat grav imaginea UE în societatea moldovenească, dar și a Moldovei în spațiul european. Politizarea instituțiilor statului a condus la revenirea situației vechi de până la implementarea reformelor în anumite domenii.

În concluzie. Criza politică internă din ultimii doi ani, fiind aprofundată și de devastarea sistemului bancar, dar și efectele embargourilor rusești, impuse în urma semnării Acordului de Asociere, precum și conflictul armat din Ucraina, au afectat semnificativ implementarea cu succes a ZLSAC.

UE este dispusă să susțină în continuare promovarea reformelor în avantajul cetățenilor țării, inclusiv în lupta contra corupției, depolitizarea instituțiilor statului, reformarea sistemului bancar. În această ordine de idei, Acordul de Asociere Moldova - UE fără exagerare, oferă oportunități noi și importante cooperării politice și economice dintre cele două părți și ancorează țara noastră în spațiul valoric european.

Societatea are o unică șansă dar reală și necesară pentru europeanizarea țării și pentru îmbunătățirea condițiilor de viață a fiecărui cetățean în parte.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. <https://www.google.md/search?q=bns.md&ie=utf-8&oe=utf>
2. <http://www.jurnal.md/ro/economic/2017/2/16/moldova-exporta-tot-mai-multe-marfuri-in-ue-in-detrimentul-celor-din-csi>
3. <http://epochtimes-romania.com/news/siegfried-muresan-moldova-exporta-de-3-ori-mai-mult-in-ue-decat-in-csi>
4. <http://www.eui.eu/DepartmentsAndCentres/Economics/Index.aspx>
5. <http://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/>

**FORMAREA PREȚULUI LA MEDICAMENTE:
FACTORI DE INFLUENȚĂ**

*Ana ȚENTI, doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova*

Acest articol reflectă anumite aspecte ale procesului complex de formare a prețurilor la medicamente. Medicamentele sunt considerate drept produs al activității economice și astfel, se supun principiilor de bază cu privire la formarea prețurilor. Aceste principii reglementează stabilirea și menținerea prețurilor la medicamente, ținând cont de anumite caracteristici care determină ordinea funcționării pieței farmaceutice. Formarea prețurilor pentru bunuri, inclusiv la medicamente, este determinată atât de proprietățile bunurilor înseși, cât și de complexitatea factorilor care influențează cererea, aprovizionarea și mediul. În calitate de metode concrete de studiu au fost folosite: analiza logică, analiza dinamicii indicatorilor ce caracterizează procese și fenomene, analiza economică, analiza de experți și altele. În urma cercetării au fost identificați factorii care au o influență deosebită asupra cererii, factorii de influență asupra ofertei și factorii de mediu. Toți aceștia afectează procesele de stabilire a prețurilor la medicamente. Pentru țara noastră sunt necesare măsuri concrete de susținere din partea statului a industriei farmaceutice, inclusiv prin suportul parteneriatului public-privat în scopul sprijinirii activităților de cercetare-inovare și pentru a atrage investiții în sfera biotehnologiilor.

Cuvinte-cheie: *preț, formarea prețurilor, reglementare, medicamente, piață farmaceutică.*

This article reflects some aspects of the complex process of medicines price formation. Medicines are regarded as a product of economic activity and thus are subject to the core principles regarding pricing. These principles regulate the establishment and maintenance of medicines prices, taking into account certain characteristics that determine the order of operation of the pharmaceutical market. Pricing for goods, including medicines, is determined both by the properties of the goods themselves, as well as the complexity of factors that influence demand, supply and the environment. As concrete study methods were used: the logical analysis, analysis of dynamics of indicators characterizing the processes and phenomena, economic analysis, expert analysis and others. Following the research there have been identified factors that have an influence on the demand, factors of the supply influence and environmental factors. All of them affect the medicines pricing processes. For our country are necessary concrete measures from the state in support of the pharmaceutical industry, also by supporting the public-private partnership to sustain research and innovation activities and to attract investments in the sphere of biotechnologies.

Keywords: *price, price formation, regulation, medicines, pharmaceutical market.*

JEL Classification: *L11.*

Introducere. Procesul de stabilire a prețurilor pe piața farmaceutică modernă se află în confruntare dialectică cu rolul social-economic al medicamentelor. Din punctul de vedere al economiei, medicamentul este considerat produs economic, a cărei elaborare și producere implică costuri financiare semnificative. Rambursarea acestor cheltuieli și obținerea profitului maxim din contul realizării medicamentelor pe piață sunt principalele sarcini care se pun față de entitățile producătoare de produse farmaceutice, în calitatea lor de subiecți economici. Importanța socială a medicamentului este determinată de locul și rolul terapiei medicamentoase în asigurarea bunăstării și calității vieții umane.

Literatura de specialitate definește procesul de formare a prețului ca algoritmul de stabilire a prețurilor la bunuri și servicii. Problema determinării prețurilor la bunuri și servicii este în prim-plan pentru oricare organizație comercială, inclusiv cum este și prețul la medicamente pentru toți subiecții pieței farmaceutice, fie aceștia producători, organizații de comerț cu ridicata sau cu amănuntul. Nivelul prețurilor asigură realizarea performanței comerciale [4; pag. 20-22].

Analiza factorilor de influență asupra procesului de formare și reglementare a prețurilor pe piața farmaceutică. Actualmente, la nivel mondial este recunoscut rolul esențial al statului în procesul de formare și reglementare a prețurilor, ca fiind orientat spre soluționarea problemelor sociale ale populației prin intermediul unui preț accesibil în condiții de piață. Astfel, practic în toate țările din Europa de Vest, prețurile la medicamente sunt reglementate de către stat într-o formă sau alta. Este deosebit de important să subliniem faptul că reglementările sunt supuse atât prețurile la medicamentele asigurate din mijloacele financiare ale statului, precum și prețurile pentru medicamentele eliberate fără prescripția medicului, adică vândute liber pe piața farmaceutică.

Analizând modalitatea de reglementare a procedurii de stabilire a prețurilor la medicamente în diferite state ale lumii, putem delimita trei grupe de țări:

Primul grup – statul se implică masiv în procesul de formare a prețului la medicamente. De exemplu, în Spania și Belgia înainte de a scoate pe piață un medicament care se va elibera doar în baza prescripției medicale, prețul trebuie concordat cu structurile de stat abilitate cu această activitate;

În al doilea grup de țări prețurile pentru toate medicamentele patentate ar trebui să asigure un nivel al profitului în anumite limite. De exemplu în Anglia și Japonia condițiile de negociere și valoarea profitului admis sunt considerate informații confidențiale, pe care le dețin doar autoritățile de stat autorizate și companiile farmaceutice;

Al treilea grup de țări se deosebește prin faptul că valoarea maximală a prețului cu amănuntul la medicamente este determinat prin comparație cu prețul aceluiași medicament din țările învecinate. Această metodă este utilizată de Grecia, Irlanda, Olanda, Germania, Portugalia etc.

Variatatea existentă de abordări cu privire la formarea și reglementarea prețurilor la produsele farmaceutice este condiționată de nivelul diferit de dezvoltare economică a țărilor, accentul social, politica, caracteristicile demografice și

alte condiții. Astfel, noi ne vom concentra atenția asupra determinării factorilor de influență asupra formării și reglementării prețurilor la medicamente.

Medicamentele sunt considerate drept produs al activității economice și astfel, se supun principiilor de bază cu privire la formarea prețurilor. Aceste principii reglementează stabilirea și menținerea prețurilor la medicamente, ținând cont de anumite caracteristici care determină ordinea funcționării pieței farmaceutice. Formarea prețurilor pentru bunuri, inclusiv la medicamente, este determinată atât de proprietățile bunurilor înseși, cât și de complexitatea factorilor care influențează cererea, aprovizionarea și mediul. Astfel, prețurile la medicamente sunt determinate de mulți factori, cei mai importanți îi vom reda schematic în felul următor:

n/o	Factorii ce influențează cererea	Factorii ce influențează oferta	Factorii de mediu
1.	Eficiența și efectele secundare ale medicamentului	Cantitatea și natura preparatelor cu aceeași biodisponibilitate (substituire)	Cheltuieli pentru sănătate
2.	Existența preparatelor analogice	Concurența producătorilor	Disponibilitatea programelor naționale de sănătate
3.	Costul cursului de tratament	Ciclul de viață estimat al medicamentului	Stabilitatea economică
4.	Elasticitatea prețului	Sursele de materie primă	Obişnuința utilizării medicamentelor
5.	Elasticitatea veniturilor	Impozitele	Volumul și distribuția PIB-ului
6.	Disponibilitatea programelor de stat pentru acordarea asistenței medicale	Controlul de stat și certificarea medicamentului	Mediul politic
7.	Includerea unor medicamente în lista medicamentelor distribuite gratis	Includerea unor medicamente în lista medicamentelor vitale	Intervenția statului în formarea și stabilirea prețurilor, preferințelor și privilegiilor

Sursa: *Elaborat de autor.*

Totuși, trebuie să se țină cont și de faptul că medicamentele se referă la bunuri speciale și această caracteristică esențială, la părerea noastră, ar trebui să stea la baza stabilirii prețurilor. Deci, acest fapt trebuie să scoată în evidență anumite atribuții specifice ale bunului economic special – medicamentul, cum ar fi:

1. *Esența economică și socială a medicamentului.* Ca orice marfă, medicamentele au o esență economică, care este exprimată în valoare pecuniară și utilitate. În plus, medicamentele au, de asemenea, o esență socială, care constă în menținerea sănătății individului și a societății în ansamblu. Astfel, prețul stabilit pentru medicamente ar trebui să fie, pe de o parte, echilibrat din punct de vedere economic și profitabil pentru producător, iar pe de altă parte, să rămână disponibil pentru un număr mai mare de populație.

Efectul economic se manifestă prin creșterea venitului național, asociat cu producția de medicamente, iar efectul social este asociat cu economiile materialele, forța de muncă, resursele financiare și îmbunătățirea calității vieții. În procesul de stabilire a prețului la medicamente trebuie să se țină cont de următoarele:

✓ producerea și realizarea medicamentelor inovative, dar și mai scumpe, va contribui la creșterea PIB-ului țării, în ansamblu;

✓ medicamentele calitative și eficiente, în pofida faptului că sunt mai scumpe în comparație cu omologii lor, în cele din urmă pot aduce un beneficiu mai mare pentru stat, deoarece sunt asociate cu un număr mai mic al efectelor secundare în tratamentul medical și reducerea costului acestuia.

2. *Elasticitatea prețului la medicamente* depinde, inclusiv de diagnoza stabilită și costul tratamentului medical. De exemplu, pacienții cronici sunt dependenți de anumite grupuri de medicamente, de aceea cererea pentru astfel de medicamente nu va fi elastică. În aceste condiții, producătorii de medicamente pot crește costul lor, fără să se teamă de reducerea cererii din partea utilizatorului final.

3. *Asumarea de către stat a rambursării costului medicamentelor* pentru anumite categorii de bolnavi din contul programelor de asistență socială. De regulă, această situație este dictată de nevoia socială acută, iar implicația statului este dictată de asigurarea unui consum adecvat de medicamente și împiedicarea creșterii prețurilor la ele.

Având în vedere varietatea de factori care influențează procesul de stabilire a prețurilor pe piața farmaceutică, considerăm adecvat să accentuăm cei mai relevanți, în condițiile actuale ale pieței farmaceutice a Republicii Moldova. Deci, vom scoate în evidență următorii factori:

✚ Înregistrarea sau eliminarea medicamentului în/din Catalogul național de prețuri de producător la medicamente, care este un registru oficial de înscriere și evidență a prețurilor de producător la medicamente;

✚ Monitorizarea permanentă a prețurilor la medicamente, fiind reglementate, pe de o parte de către stat prin intermediul Catalogului național de prețuri de producător la medicamente reglementate de stat și pe de altă parte, de către mecanismele economice ale pieței;

✚ Estimarea impactului echivalenței biologice și terapeutice a medicamentelor generice asupra formării prețului la toate medicamentele;

✚ Determinarea dependenței organizațiilor-producători de medicamente din Republica Moldova de furnizorii externi de materii prime și echipamente farmaceutice;

✚ Monitorizarea pericolului crescând de monopolizare a afacerilor farmaceutice;

✚ Pregătirea cadrelor științifice în domeniu și formarea personalului farmaceutic de înaltă calificare pentru a îmbunătăți prețurile la medicamente;

✚ Calificarea lucrătorilor medicali. De aceasta depinde corectitudinea evaluării stării actuale a sistemului și introducerea la timp a schimbărilor necesare care vizează modernizarea proceselor de stabilire a prețurilor;

✚ Ridicarea și menținerea nivelului solvabilității populației, fapt ce va asigura capacitatea de a plăti pentru un medicament eficient și sigur.

În contextul actualei cercetări, pe lângă factorii care influențează în mod direct formarea prețurilor la medicamente, au fost identificate și anumite procese care afectează sistemul general de formare a prețurilor, funcționarea, dezvoltarea și evaluarea acestuia.

Actualmente, utilizarea de către țara noastră a experienței altor țări în formarea prețurilor la medicamente și reglementarea pieței produselor farmaceutice a devenit o necesitate obiectivă. Reiterăm că cel mai eficient arsenal de metode și instrumente în acest domeniu a fost acumulat în țările Uniunii Europene, unde reglementarea acoperă atât prețurile medicamentelor plătite de la bugetul de stat și medicamentele eliberate pe bază de prescripție medicală, cât și prețurile medicamentelor fără rețetă, adică comercializate liber, fără prezentarea obligatorie a unei prescripții medicale.

Prețurile pentru medicamente, ale căror costuri sunt rambursate integral sau parțial din bugetul de stat sau din asigurările obligatorii de sănătate și medicamentele eliberate pe bază de prescripție medicală, sunt supuse unei reglementări stricte de stat în toate țările UE. Întregul set de metode de reglementare a prețurilor pe piețele farmaceutice din țările UE este împărțit în două grupe: metode de reglementare directă și indirectă.

Reglementarea directă include: controlul asupra profitului; încheierea acordurilor directe între companiile farmaceutice și stat; evaluarea efectului economic al medicamentelor; compararea prețurilor pe piața externă și cea internă; stabilirea unei marje fixe în rețeaua de vânzare cu amănuntul și o scală unică de marjă; controlul costurilor de promovare a medicamentelor pe piață; introducerea sistemului de plăți comerciale și controlul acestora; sistemul de prețuri de bază.

La rândul său, reglementarea indirectă poate implica: încheierea unui acord de reduceri la anumite produse farmaceutice; co-plăți la cumpărarea de medicamente rambursabile; analiza utilității consumatorilor și a costurilor; împărțirea responsabilității; stabilirea listelor preferențiale de medicamente; prețul de referință.

În prezent, principalul factor care unește toate țările UE este introducerea măsurilor de economisire bugetară strictă. Prin urmare, majoritatea țărilor sunt orientate spre stabilirea unor restricții directe asupra prețului medicamentelor. Pe de o parte, acest lucru va duce la noi restricții de utilizare a resurselor bugetare ale acestor țări. Cu toate acestea, pe de altă parte, faptul dat stimulează cei mai mari producători să caute modalități alternative de a-și implementa strategiile de vânzări.

În altă ordine de idei, subliniem că pe termen scurt, piața americană va compensa parțial scăderea vânzărilor în UE prin creșterea prețurilor la medicamente pe piața internă din SUA. Cu toate acestea, pe termen lung, companiile care fabrică medicamente patentate vor trebui să recurgă la reducerea costurilor de cercetare-dezvoltare. Acest lucru va favoriza producerea unui număr tot mai mic de medicamente inovative și poate deveni în prezent o barieră suplimentară în lupta împotriva bolilor incurabile.

În general, experiența europeană de formare și reglementare a prețurilor pe piața farmaceutică nu ne oferă multe explicații cu referire la eficiența metodelor de control al prețurilor utilizate acolo. Nu găsim un răspuns prompt nici la întrebarea dacă un sistem unic de control al prețurilor utilizat în țările UE poate fi o metodă alternativă eficientă versus diferitele mecanisme de reglementare deja folosite în alte țări. Experiența europeană de reglementare pe piața farmaceutică nu răspunde la eficacitatea metodelor de control al prețurilor utilizate acolo și la întrebarea dacă un sistem unic de control al prețurilor utilizat în țările UE poate fi o metodă alternativă eficientă față de diferitele mecanisme de reglementare, care sunt deja folosite în alte țări.

Pentru țara noastră, utilizarea unei astfel de tehnici este considerată puțin probabilă, deoarece dorința de a plăti pentru medicamente poate fi modificată esențial din cauza unor factori precum nivelul prețurilor, epidemiologia, opiniile cetățenilor, etc. Prin urmare, în anii următori, chiar și la nivelul UE, este puțin probabil să fie implementat un standard unic de formare și reglementare a prețurilor sau o listă unică de medicamente care să fie supuse recuperării costurilor.

Cel mai important aspect al dezvoltării eficiente a industriei farmaceutice a țărilor străine este utilizarea pe scară largă a schemelor de parteneriat public-privat. În acest context, vom ține cont de faptul că în lume cele mai răspândite sunt fondurile de investiții public-privat pentru susținerea cercetării-inovării în domeniul farmacologiei, sau centrele de atragere a investițiilor în anumite țări în scopul sprijinirii elaborărilor științifice în domeniul biotehnologiei și farmaceuticii. De asemenea, aproape în toate țările există programe de formare profesională în domeniul industriei farmaceutice, intensiv se susține cercetarea și dezvoltarea infrastructurii industriale, se pun în aplicare măsuri de stimulare a cererii interne la medicamente.

Astfel de activități în țara noastră, practic nu se realizează și prin urmare, sunt necesare măsuri concrete de susținere din partea statului a industriei farmaceutice, inclusiv prin suportul parteneriatului public-privat în scopul sprijinirii activităților de cercetare-inovare și pentru a atrage investiții în sfera biotehnologiilor.

Cu toate acestea, utilizarea medicamentelor mai ieftine va permite accesul la asistență medicală de calitate și modernă pentru grupuri mari de persoane din întreaga lume. Pe piețele emergente, chestiunea introducerii reglementării prețurilor pentru medicamente este pe ordinea de zi. Astfel, Republica Moldova, de rând cu multe țări în curs de dezvoltare, este în prezent vulnerabilă la capitolul „auto-suficienței” medicamentelor, astfel încât elaborarea unor măsuri de politică echilibrată în domeniul reglementării prețurilor ar trebui să fie elaborată cu atenție și argumentată din punct de vedere științific.

Deci, referindu-ne la Republica Moldova, analizând legislația în vigoare, constatăm că toate medicamentele care urmează să fie realizate pe piața autohtonă trebuie înregistrate în Catalogul național de prețuri de producător la medicamente. Înregistrarea medicamentelor se face în baza normelor prevăzute de lege. Numai după aprobarea prețului la medicament se eliberează o autorizație de import al medicamentului [1].

Consultând Catalogul național de prețuri de producător la medicamente, se poate afla care sunt prețurile de producător atât la medicamentele de import, cât și la cele produse în țară. Prețul de producător la medicamente, este prețul

mediu la medicamente calculat pe baza celor mai mici trei prețuri de producător din țările cu care se face comparație și nu coincide cu prețul din farmacii. De regulă, acest preț se aprobă pe un an, dar poate fi revizuit la cererea importatorului dacă schimbarea cursului de schimb între valuta țării producătorului și leul moldovenesc depășește 5%.

Prețul la care pot fi vândute medicamentele se formează în baza regulilor stabilite regulamentar, astfel că medicamentele importate se comercializează pe teritoriul Republicii Moldova la prețuri de achiziție, cu aplicarea adaosului comercial, care nu poate depăși 40% din prețul de achiziție de la producător. Adaosul respectiv se împarte între farmacie și firma ce a importat medicamentul, dintre care 15% revine firmei importatoare și 25% farmaciei [2].

Unul dintre factorii principali ai accesibilității economice reduse pentru medicamente este creșterea prețurilor. Pe parcursul a zece ani, prețurile au scăzut doar în 2011 (-2,15%), fapt condiționat de înregistrarea prețurilor de producător, ca bază pentru stabilirea prețurilor de achiziție și a celor cu ridicata și cu amănuntul ale medicamentelor. Pentru această perioadă, rata medie de creștere a prețurilor pentru medicamente a fost de 8,16%. Vânzarea medicamentelor la un alt preț decât cel stabilit de legislație este un lucru complicat, deoarece toate farmaciile sunt obligate să folosească un sistem informațional de circulație a medicamentelor, care asigură evidența prețurilor [3; pag. 77-85].

Concluzii. Deci, în fine concluzionăm că au fost identificați factorii care au o influență deosebită asupra cererii, factorii de influență asupra ofertei și factorii de mediu. Toți aceștia afectează procesele de stabilire a prețurilor la medicamente.

Deci, putem constata că în Republica Moldova, continuă tendința de îndepărtare de la practica rigidă sovietică când erau impuse prețurile en gros și cu amănuntul pentru întreaga gamă de produse farmaceutice. Actualmente se fac eforturi mari pentru dezvoltarea un sistem de măsuri orientat spre formarea și reglementarea din partea statului a prețurilor la medicamente. Pe de o parte, acest sistem asigură implementarea garanțiilor de stat pentru furnizarea de servicii sociale și asistența acordată cetățenilor și restrângerea creșterilor prețurilor la medicamentele vitale, iar pe de altă parte permite entităților economice să obțină profit din vânzarea altor preparate și să investească în dezvoltarea bazei tehnico-materiale și de cercetare-inovare.

Așa cum afirmă mulți specialiști din domeniu, în aproape un sfert de secol de funcționare și dezvoltare, sistemul farmaceutic național, bazat pe o reglementare de stat echilibrată, s-a apropiat de concepția modernă a asistenței cu medicamente a populației. Dar rezerve pentru creșterea și îmbunătățirea calității sistemului farmaceutic sunt destul de multe.

Totuși, nu trebuie să uităm că și actualmente în centrul atenției specialiștilor în domeniu este prețul exorbitant la medicamente, care îl plătesc atât cetățenii din propriul buzunar, cât și statul care achită o parte sau integral pentru medicamentele compensate. Deși această problemă se pune în discuție la nivel managerial, ea este abordată prin măsuri unidimensionale, de înregistrare a prețurilor la medicamente în baza mecanismului de referință la prețurile externe dintr-o serie de țări, mecanism de altfel ineficient, așa cum au prevăzut și experții internaționali. În acest context, considerăm oportună creșterea responsabilității statului în accesul echitabil la produsele farmaceutice și de micșorare a prețurilor la medicamente.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Regulamentul cu privire la modul de aprobare și înregistrare a prețurilor la medicamente, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.525/2010.
2. Regulamentul privind formarea prețurilor la medicamente și alte produse farmaceutice și parafarmaceutice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 603/1997.
3. Safta V., Buliga V., Chițan E., Lupu M. Căi de fortificare a asigurării cu medicamente în Republica Moldova. Revista științifică Akademos nr. 1/2016, AȘM.
4. Захарова В.М. Особенности ценообразования на лекарственные средства в странах с развитой фармацевтической промышленностью. Журнал Провизор, № 5, 1998 г.

PIAȚA SERVICIILOR POȘTALE, STRUCTURA ȘI ROLUL ÎN SISTEMUL RELAȚIILOR DE PIAȚĂ

**Vladimir GOLOVCO¹, drd.,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova**

Nucleul unei economii competitive este compus din companii eficiente, capabile să reziste concurenței atât pe piața internă, cât și pe cele externă. Întreprinderile din sfera de servicii constituie un element important în asigurarea unei creșterii economice durabile, unul din semnele viabilității economiei fiind diversificarea și lărgirea continuă a sectorului. Starea și caracterul dezvoltării serviciilor poștale au o influență directă asupra nivelului de satisfacere a clienților în serviciile de comunicații, economia comunicațiilor și țării. Aceasta asigură aproximativ o treime din veniturile din activitatea de bază a industriei comunicațiilor și contribuie la crearea venitului și produsului intern brut al țării.

Cuvintele-cheie: creștere economică, servicii poștale, piața serviciilor, întreprinderi mici, dezvoltarea comunicațiilor.

The core of a competitive economy is composed from efficient companies, capable to withstand competition on internal and external markets. The companies from the Service Sector of Economy are one of the most important elements in ensuring sustainable economic growth, one of the economy viability signs, in order to make diversification and sector expansion. The format and nature of the of the postal service’s development has a direct influence on customer satisfaction level, concerning communications services, the communications economy and the national economy. Postal services provides about one-third from the communications industry income, essentially contributing to the country’s income and gross domestic product creation.

Keywords: economic growth, postal services, market, small enterprise, development comunicațiilor.

JEL Classification: O4, L87.

Economia modernă este o combinație organică a unei varietăți de piețe, cum ar fi piața de mărfuri, piața de capital, piața forței de muncă și a serviciilor, și altele. Ele sunt strâns corelate și sunt cauzate reciproc. Astfel, dezvoltarea pieței serviciilor a provocat producerea noilor tipuri de bunuri culturale, de uz casnic, de deservire, precum și creșterea cererii pentru echipamente și tehnologii moderne. Și viceversa, creșterea producției nu este posibilă fără dinamica corespunzătoare a serviciilor. Orice încălcare a bilanțului acestor evenimente conduce în mod necesar la pierderi economice, perturbări în economie în ansamblu. Prin urmare, în multe cazuri, sarcina statului este de a crea condiții și premise pentru dezvoltarea normală și naturală în ansamblu și separată a acestor fenomene economice. Reformele economice efectuate în ultimul deceniu în Moldova, a dus de fapt la crearea de noi piețe de servicii, cum ar fi serviciile de telecomunicații, servicii de Audit pentru operațiunile pieței imobiliare etc. [1-6].

Piața serviciilor poștale, se poate spune că a existat și în trecut: au existat consumatori, au existat cererea și oferta, precum și concurența intra-industrie, pentru furnizarea serviciului se plătea, dar conform tarifelor aprobate de către stat, relațiile de lucru se construiau în baza principiilor de contabilitate a costurilor, se efectuau plăți și achitarea impozitelor. Cu toate acestea, aceste relații economice nu au fost pe piață, astfel cum efectuate în cadrul poziției de monopol a industriei comunicațiilor și economiei gestionate în mod centralizat, cu proprietatea publică asupra mijloacelor de producție.

Un rol important în crearea pieței serviciilor la jucat la timpul său și Legea „Cu privire la serviciile poștale” № 463-XIII din 18 mai 1995 (MO, 1995, nr.65-66, art.711), care a fost schimbat în 2016 №.36 din 17 martie 2016 (MO, 2016, nr.114-122, art.225) [7]. Starea și caracterul dezvoltării serviciilor poștale au o influență directă asupra nivelului de satisfacere a clienților în serviciile de comunicații, economia comunicațiilor și țării. Aceasta asigură aproximativ o treime din veniturile din activitatea de bază a industriei comunicațiilor și contribuie la crearea venitului și produsului intern brut al țării. În anul 2015, volumul total al serviciilor poștale prestate a fost de aproximativ 390,1 milioane lei, ceea ce a fost mai mult cu 11,6% în comparație cu anul precedent și a constituit cca. 0,3 % din PIB [8]. În țările UE, serviciile poștale reprezintă 1% din PIB, iar în SUA – aproximativ 1,3%, ceea ce atestă necesitatea dezvoltării acestei piețe în Moldova și creșterea contribuției sale în rezultatele economice generale. Dimpotrivă, ritmul lent al dezvoltării comunicațiilor prin poștă, precum și a altor industrii ce țin de infrastructură (comunicații, transport, de energie), încetinesc ritmul de dezvoltare a întregului proces de producere.

Tabelul 1. Principalii indicatori priind comunicațiile poștale pe ani

Servicii	Anii						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Numărul de expediții, mii	74726	74551	75767	78542	79013	79610	81009
inclusiv: corespondențe	41174	41879	44788	48616	50058	49329	51966
ziare și reviste	25104	23758	21762	20620	19367	21189	15440
mandate de pensii	8414	8835	9043	9135	9382	8846	13352
Traficul telefonic național al rețelelor fixe, mil minute	3576,9	3098,0	2713,0	2473,7	2152,2	2258,0	2020,2
Numărul de utilizatori telefonie fixe, mii	1084,0	1123,7	1127,2	1123,2	1115,1	1218,3	1202,5
Numărul de utilizatori telefonie mobilă, mii	2784,8	3165,1	3715,0	4262,0	4430,8	4373,3	4323,5

Sursa: [8].

¹ © Vladimir GOLOVCO, vladimirgolovco@yandex.ru

În perioada analizată s-a păstrat tendința stabilă a serviciilor de comunicații poștale (Tab.1) în care este evident, că în perioada 2009-2015 a crescut numărul de trimiteri cu 6283 de unități, iar traficul național de telefonie fixă s-a micșorat cu 1556,7 mil. minute. Telefonie mobilă, treptat, elimină telefonie fixă de pe piața serviciilor.

Gradul ridicat de proximitate și accesibilitate a rețelei poștale pentru toate grupurile de consumatori prevede: în producția de bunuri și servicii - corelația operațiunilor de fabricare și transmiterea de produse (servicii) către utilizatorul final; în domeniul bunăstării sociale - punerea în aplicare a mijloacelor practice și fiabile de comunicare pentru a trimite diferite tipuri de obiecte și bani, informații, dezvoltarea culturală și socială; în management - eficiența și influența informațională prin livrarea de documente (avize, formulare) tuturor membrilor societății și distribuirea de ediții tipărite. În multe cazuri, aceasta acționează ca un mijloc de creștere a activității de afaceri și implicarea în circulație economică a economiei și potențialul raioanelor mai îndepărtate ale țării, care leagă producția și consumul și le deservește, serviciul poștal extinde domeniul de aplicare a acestora.

Astfel, dezvoltarea industriilor de infrastructură, inclusiv a comunicațiilor poștale, devine o unitate de măsurare a dezvoltării economice și calității condițiilor de viață a populației. Pentru comunicațiile poștale ca parte componentă a industriilor de infrastructură, îi sunt caracteristice efectul dublu a activității sale: în primul rând, prestând servicii domeniilor de producere și cel financiar, organelor administrative, aceasta asigură cifra economică de afaceri, iar în al doilea rând, prestând servicii populației- creează condițiile materiale și economic-culturale ale vieții lor.

Prin Legea nr.36 din 17 martie 2016, comunicația poștală, ca unul din tipurile de comunicații, este definită ca o rețea, care reprezintă ansamblul obiectelor comunicației poștale și a itinerarelor poștale a operatorilor poștali, care asigură recepționarea, procesarea, transportarea (transmiterea), livrarea (înmânarea) trimiterilor poștale, precum și realizarea transferurilor bănești.

În sens general, piața serviciilor poștale poate fi definită ca o parte a pieței serviciilor. Piața serviciilor poștale este doar unul din tipurile piețelor care, pe de o parte, rezolvă sarcinile proprii, de primire, procesare, transport (transmitere), livrare (înmânare) a trimiterilor poștale, iar pe de altă parte, să asigure cifra de afaceri, să contribuie la dezvoltarea așa-numitelor piețe primare, de exemplu a pieței de mărfuri, prin realizarea unei astfel de funcții a pieței ca expedierea mărfurilor. Ceea în ce constă, după părerea noastră, dualitatea destinației pieței serviciilor poștale.

În sensul special, piața serviciilor poștale reprezintă relațiile care apar în decursul recepționării, procesării, transportului (transmiterii), livrării (înmânării) trimiterilor poștale, precum și relațiile ce țin de activitatea operatorilor comunicației poștale, ca participanți profesioniști ai pieței comunicațiilor poștale.

Piața comunicațiilor poștale are caracteristici specifice, care o diferențiază de celelalte piețe:

1. Caracterul nematerial al produsului comunicației poștale. Comunicația poștală, ca și alte componente ale comunicației, nu produce noi valori materiale, produse. Aceasta oferă consumatorilor servicii de primire, trimitere și livrare de articole sub formă de mesaje scrise, parcele, numerar, periodice. Subiectul muncii în producția poștală este mesajul însuși (informația) și rezultatul, produsul activității - în deplasarea sa spațială. Datorită imaterialității produsului, nu există materii prime în procesul de producție.

2. Coincidența proceselor de producere și consum a serviciilor poștale impun cerințe sporite întreprinderilor poștale și responsabilitate pentru calitatea serviciilor. Datorită faptului că procesele de producere și consum a serviciilor este inseparabil, produsele cu defect, în particular cele care au pierdut din valoare în urma duratei expedierii, încălcării regulilor de expediere, ajung la adresat și îi provoacă daune morale și materiale. Calitatea serviciilor poștale ca și cele ale rețelei electrice, radio, televiziune, este determinată de calitățile de consum ale produsului - efectului de transmitere a mesajului, adică indicii de viteză, siguranță, regularitatea legăturii.

3. Caracterul imediat al producerii poștale, care este condiționat de specificul procesului de expediere a trimiterilor prin intermediul mai multor întreprinderi, care sunt amplasate în diverse regiuni ale țării și lumii, aflându-se la distanțe considerabile unele față de altele, cu implicarea mijloacelor de transport și a telecomunicațiilor. Complexitatea proceselor de producție predetermină unitatea normelor, standardelor și mijloacelor tehnice. Datorită participării mai multor întreprinderi într-un singur proces de producție pentru transmiterea mesajelor, devine necesară redistribuirea veniturilor pentru implementarea serviciilor la tarifele corespunzătoare în etapa de ieșire între toți participanții la acest proces.

4. Dependența directă a volumului ofertei de servicii de mărimea și caracterul cererii, întrucât produsul poștal este creat în procesul de satisfacere a necesităților clienților de expediere a mesajelor (trimiterilor).

5. Intensitatea forței de muncă a producției poștale. Spre deosebire de ramurile comunicațiilor electrice, radiodifuziunii, televiziunii, comunicațiilor spațiale, în care procesul de transfer de informații este imposibil fără mijloace tehnice de comunicare, în comunicarea poștală, elementul de bază al producției rămâne munca umană. Progresul tehnologic în poștă vizează în primul rând înlocuirea muncii vii cu materializarea, creșterea nivelului de mecanizare și automatizare a proceselor de producție, îmbunătățirea calității serviciilor, adică are un efect social și calitativ.

În literatura economică este evidențiat faptul, că funcționarea comunicațiilor poștale de uz comun este realizată în condițiile de acțiune a următorilor factori:

1. *Factorul statal.* Statul are un impact direct nu numai asupra statutului comunicațiilor poștale, dar determină și gradul de monopol al poștei. Limitarea monopolului de stat în domeniul serviciilor poștale contribuie la dezvoltarea concurenței pe piața de transmitere a datelor și transportul de mărfuri, nu numai prin intermediul telecomunicațiilor, dar și a operatorilor privați.

2. *Factorul social.* Misiunea socială a poștei este de a oferi servicii accesibile tuturor segmentelor populației, la un preț mai mic decât costul producției lor.

3. *Factorul economic* determină cadrul economic global al mecanismului de gestionare, care are ca scop formarea tarifelor și prețurilor în funcție de costul serviciilor poștale. Cu toate acestea, politica statului de stabilire a prețurilor este

imposibilă fără a lua în considerare misiunea socială a poștei.

4. *Factorul tehnologic* determină utilizarea pentru producerea unui produs poștal a tehnologiei moderne, pentru prelucrarea și transferul de informații, transferul de bunuri. Dezvoltarea rapidă a telecomunicațiilor, restanțele poștei în ce privește suportul tehnologic al recepției, prelucrarea, transportul, transmiterea și livrarea trimitărilor poștale, ar putea duce la o reducere a pieței serviciilor poștale.

5. *Factorul geografic*. Diversitatea spațială a expeditorului și a destinatarului poate acoperi întregul teritoriu al țării, ceea ce necesită crearea și funcționarea unei rețele a comunicațiilor poștale.

6. Este necesar de a fi subliniat că *factorul juridic* care determină cadrul legal pentru activitatea de pe piața serviciilor poștale joacă de asemenea un rol important în funcționarea comunicării poștale.

De la aceea cum vor fi reglementate relațiile economice pe piața serviciilor comunicațiilor poștale, nu depinde nu doar dezvoltarea pieței însăși și a relațiilor comerciale, care duc la dezvoltarea mediului concurențial, dar și crearea condițiilor necesare pentru dezvoltarea antreprenoriatului în acest domeniu; asigurarea accesibilității comunicațiilor poștale pentru fiecare, realizarea căreia este imposibilă fără o politică statală în acest sens.

Principiile de reglementare a relațiilor economice în domeniul comunicării poștale nu au o importanță redusă. Se disting următoarele principii ale economiei de piață:

1. principiul permisibilității generale;
2. principiul libertății activității economice;
3. principiul unității spațiului economic;
4. principiul liberei circulații a bunurilor, a serviciilor și a resurselor financiare;
5. principiul recunoașterii și protejării diferitelor forme de proprietate;
6. principiul inviolabilității proprietății private;
7. principiul libertății contractului;
8. principiul susținerii concurenței;
9. principiul intimității.

Relațiile și corelațiile complexe ale participanților de pe piața de comunicațiilor poștale fac necesară structurarea acesteia. Atât din punct de vedere practic, cât și din motive de exhaustivitate și de cercetare științifică a conceptului de piață a serviciilor poștale, considerăm aceasta din urmă în următoarele aspecte:

În primul rând, în ceea ce privește relația dintre consumatori și operatorul de servicii poștale privind consumul de servicii poștale. Ca servicii poștale, se iau în considerare activitățile de recepție, prelucrare, transport (transfer), livrare (înmânare) de trimiteri poștale, precum și pentru punerea în aplicare a transferurilor poștale de bani. Aceste relații juridice pot fi definite ca piața de consum a serviciilor poștale.

Astfel, de exemplu, în scopul extragerii profitului, entitățile comerciale desfășoară activități profesionale în producția de bunuri, furnizarea de servicii, executarea lucrărilor etc. Ca urmare a finalizării ciclului de producție, se produc relații legate de vânzarea bunurilor, livrarea lor, depozitarea etc. În procesul de desfășurare a activităților antreprenoriale, subiecții intră într-o varietate de relații juridice în schimbul de bunuri și servicii. Pentru a realiza rezultatele activităților pe piața relevantă, entitățile comerciale recurg adesea la servicii poștale, pe care au dreptul să le exercite doar subiecții specifici ai pieței - operatorii de servicii poștale.

În al doilea rând, ca relațiile care apar între operatorul de servicii poștale și alte subiecte economice în ceea ce privește producerea serviciilor poștale. Astfel, relațiile ce apar pe piața serviciilor poștale între producătorii și consumatorii acestor servicii, se combină cu activitatea subiecților care nu au o corelație directă, dar care contribuie la funcționarea pieței serviciilor poștale, precum: întreprinderi de telecomunicații, întreprinderi de transport, bănci, edituri de produse tipărite etc. Aceste relații formează piața de producție a serviciilor poștale.

Atât primul cât și al doilea grup au în comun faptul, că acestea se realizează pe bază comercială, și în condiții concurențiale cu unul sau mai mulți operatori de comunicații poștale.

În al treilea rând, un grup separat alocă relații pentru furnizarea de servicii poștale universale, altfel cunoscute sub numele de servicii de poștă publică. Serviciile de comunicare poștală publică sunt legate de sfera de activitate a subiecților monopolurilor naturale. Acestea includ serviciile de trimitere a corespondenței scrise (scrisori, cărți poștale, colete). Acestea au un caracter unic, satisfac cele mai importante nevoi ale populației, sunt tradiționale și indispensabile pentru anumite categorii de populație a consumatorilor. Aceste relații se caracterizează prin faptul că acestea se desfășoară, spre deosebire de primele două, în afara concurenței: sunt retrase de la influența mecanismelor concurențiale bazate pe piață. Organizarea comunicației poștale, care furnizează servicii poștale universale, este însoțită de dreptul exclusiv de a funcționa în afara concurenței. Putem spune că instituirea regimului juridic al unui monopol natural în raport cu aceste servicii poștale este o formă de reglementare de stat. Scopul introducerii acestui regim legal este protejarea intereselor publice. Și în acest scop, statul folosește formele juridice de influență precum determinarea prețurilor pentru aceste servicii, standardizarea serviciilor, certificarea facilităților de comunicare. Prin urmare, reglementarea prețurilor este mijlocul dominant.

Întreprinderea de stat "Poșta Moldovei" este desemnată ca furnizor al serviciului poștal universal, care asigură condițiile prevăzute de prezenta lege pentru furnizarea serviciilor poștale de la serviciul poștal universal.

"Poșta Moldovei" este operatorul național desemnat pentru prestarea serviciilor poștale de bază, prestate la nivelul întregii țări, numite și servicii poștale universale (Convenția poștală universală art.3, ratificată prin Legea nr.30-XVI din 22.02.2008), care constă în furnizarea permanentă a unui set minim de servicii de o calitate bine determinată, la un preț accesibil (stabilit de stat), disponibil pentru toți utilizatorii indiferent de localizarea lor geografică.

Oferta de servicii se adresează sub aceeași formă, atât persoanelor fizice, cât și persoanelor juridice, fiind

personalizată pentru persoanele juridice în funcție de cerințele specifice fiecărui client.

Serviciile poștale dețin cota dominantă din totalul activităților întreprinderii. În structura acestora, ponderea majoritară revine trimiterilor din categoria poștei de scrisori, care în anul 2015, a înregistrat o creștere cu 8,5 puncte procentuale, comparativ cu perioada anterioară.

Aceste rezultate se datorează utilizării serviciilor poștale în mediul business, dar și a dezvoltării comerțului electronic internațional. Dacă, trimiterile de corespondență expediate și recepționate de către populație se diminuează datorită dezvoltării tehnologiilor noi, atunci traficul de corespondență expedită de agenții economici înregistrează un trend ascendent. Marile companii utilizează serviciile de corespondență atunci când transmit clienților lor extrasele de cont, facturi și alte date financiare personale, precum și diverse probe de mărfuri pentru ași promova producția (Tab. 2).

Sursa de formare a veniturilor operaționale este constituită din veniturile obținute din prestarea serviciilor. Cea mai mare cotă o dețin serviciile poștale, fiind alcătuită din veniturile obținute din serviciile de colectare, transportare și distribuire a trimiterilor din categoria poștei de scrisori.

Tabelul 2. Prestații din serviciile poștale, mii unități

Servicii	Anii		
	2013	2014	2015
Poșta de scrisori	53878,8	55450,8	56761,5
Colete	265,5	313,4	300,3
Trimiteri EMS	28,2	30,0	23,7
Trimiteri de Curier Rapid	60,5	58,6	59,0

Sursa: [8].

În anul 2015, "Poșta Moldovei", a efectuat 39,9 mln operațiuni de remitere de bani, în majorare comparativ cu anul precedent cu 14,4% (Tabelul 3).

Tabelul 3. Prestații din serviciile de plată, mii unități

Servicii	Anii		
	2013	2014	2015
Mandate poștale și transferuri prin sisteme	146,8	142,6	149,7
Plăți sociale	9283,7	8748,6	11693,8
Încășări plăți și elibărări de numerar	25166,5	26255,1	28014,8
TOTAL	34597,0	35146,3	39858,3

Sursa: [8].

Creșterea semnificativă se datorează încheierii contractului de achitarea a tuturor plăților sociale stabilite de către Casa Națională de Asigurări Sociale, cât și de Fondurile locale de susținere socială a populației prin intermediul oficiilor poștale, dar și creșterii fluxului de clienți la achitarea facturilor pentru utilități și alte servicii în oficiile poștale.

Astfel, în condițiile economiei de piață, pentru comunicațiile poștale sunt predeterminate caracterul dual al economiei. Acesta constă în îndeplinirea cerințelor serviciului social și asigurarea autofinanțării dezvoltării sale. De aceea, o variantă optimă a managementului economiei comunicațiilor poștale este un sistem hibrid flexibil, care ar combina principiile economice de piață și cele reglementate, ceea ce ar putea fi reflectat într-o reglementare corespunzătoare.

Pentru operatorul comunicațiilor poștale, piața este o colecție de consumatori de servicii poștale existenți și potențiali, sub forma entităților economice și a populației. Piața consumatorilor poate fi segmentată în grupuri de utilizatori: populația și entitățile de afaceri; teritoriile de consum: zona urbană, așezările rurale; și au, de asemenea, piețe țintă, clienți mari în care operatorii poștali sunt deosebit de interesați și care, în planificarea dezvoltării, acordă o atenție deosebită: organizațiilor de publicații periodice și produse tipărite, agențiilor de publicitate, agențiilor de asigurări sociale etc.

Pentru client, piața comunicațiilor poștale este prezentată ca un ansamblu al producătorilor și nomenclatura serviciilor prestate: în primul rând, de către organizațiile care prestează servicii poștale, iar în al doilea rând, sortimentul, calitatea și prețul serviciului prestat.

În așa mod, specificul relațiilor ce apar pe piața serviciilor poștale, constă în combinarea dintre dreptul privat și dreptul public, în natura lor complexă.

Cifra de afaceri pe piața serviciilor poștale este exprimată în volumul total al tranzacțiilor de furnizare a serviciilor poștale. Una dintre cele mai importante condiții pentru circulația mărfurilor (lucrări, servicii, inclusiv servicii poștale) este libertatea de a încheia contracte pentru vânzarea de bunuri, furnizarea de servicii etc., inclusiv libertatea de a stabili un preț contractual (de piață).

Astfel, prețul serviciilor universale este determinat de tarifele stabilite de organele de stat. Aceste tarife, care nu fac obiectul unui acord reciproc între părțile la contract, sunt modificate de părți în vederea punerii lor în aplicare ca reguli obligatorii. Utilizarea tarifului unic nu exclude dreptul furnizorului de servicii poștale universale de a încheia acorduri individuale cu privire la aplicarea tarifelor speciale pentru toți utilizatorii în cazul unui volum mare de e-mail, în conformitate cu principiile transparenței și nediscriminării în ceea ce privește atât tarifele și condițiile aferente.

Așadar, putem oferi următoarea noțiune juridică a pieței serviciilor poștale. Piața serviciilor poștale ca obiect al reglementării legale este un set reglementat de reguli ale dreptului privat și public:

- relații publice legate de punerea în aplicare, pe baza persoanelor fizice și juridice competitive ale activității de întreprinzător în primire, prelucrare, transport (de transfer), livrare (înmânare) trimerilor poștale;
- relații publice, în legătură cu punerea în aplicare a organizării serviciilor poștale în afara competiției drepturilor exclusive pentru furnizarea de servicii poștale universale în studiul pieței, datorită economiilor de scară în furnizarea acestor servicii, care sunt esențiale și pentru care cererea nu depinde de modificările prețurilor pentru ei (prestarea acestor servicii în condițiile monopolului natural).

Cele expuse mai sus permit formularea următoarelor concluzii:

1. Conținutul raporturilor juridice pe piața serviciilor poștale constituie drepturile și obligațiile subiecților pieței de servicii, care corespund anumitor norme de tratament – cerințele și procedurile, conform cărora sunt efectuate tranzacțiile, se desfășoară activitatea profesională (antreprenorială).

2. Subiecții pieței serviciilor sunt pe piață pentru a obține profit (cu excepția furnizării de servicii poștale universale) și pentru a răspunde intereselor consumatorilor.

3. Relațiile dintre subiecți apar în legătură cu furnizarea și consumul de servicii.

4. Pentru a îmbunătăți calitatea serviciilor și a eficienței pieței este necesară crearea unor condiții pentru organizarea unui proces susținut de reproducere a mijloacelor fixe a serviciului poștal, pe baza de atragere a investițiilor publice și private directe, precum și stimularea utilizării unor mecanisme de sprijin din partea statului pentru proiectele de investiții.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Cojuhari A. Dezvoltarea infrastructurii sociale a Republicii Moldova în contextul integrării în Uniunea Europeană. În: Conferința jubiliară tehnico-științifică a colaboratorilor, doctoranzilor și studenților consacrată celei de-a 50-a aniversare a UTM. 20-21 octombrie 2015, Chișinău, Editura Tehnica – UTM, 2015, vol.3, p. 431-436.
2. Tucan Sv. Servicii cu plata și conținutul lor economic. În: Revista economică, Universitatea”Lucian Blaga” din Sibiu. Sibiu - Chișinău, nr.4 (35) 2007, p.p. 13-17.
3. Tucan Sv. Evoluția prestării serviciilor contra plată din sfera socială în Republica Moldova. În: Meridian ingineresc, UTM, Chișinău, nr.2, 2009, p.p. 82-86.
4. Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor. În: Monitor Oficial al Republicii Moldova, 27.06.2003, nr.126-131, art.507.
5. Тукан Св. Особенности платных услуг пассажирского транспорта, почты и связи в Республике Молдова. În: tezele I-a Ediție a Conferinței Științifice Internaționale a Tinerilor Cercetători din 27 iunie 2008, Chișinău: IEFS, 2008, p.p. 91-95.
6. Legea cu privire la serviciile sociale nr.123 din 18.06.2010, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 03.09.2010, nr.155-158, art.541.
7. Legea comunicațiilor poștale nr.36 din 17.03.2016, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.114-122/225 din 29.04.2016.
8. www.statistica.md (vizat 24.05.2017).

EXPERIENȚA EUROPEANĂ ÎN EVALUAREA EFECTELOR ABUZULUI DE POZIȚIE DOMINANTĂ

Ana ȚIBULEAC, doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

Data fiind importanța păstrării unui mediu concurențial eficient pentru asigurarea creșterii și dezvoltării economice a unui stat, numeroase studii și-au orientat atenția spre efectele comportamentelor anticoncurențiale asupra mediului economic și necesitatea intervenției statului în reglementarea or „supravegherea” mediului concurențial. În acest sens, o deosebită atenție se acordă abuzului de poziție dominantă care este o nișă extrem de dificilă a concurenței și cuantificarea efectelor acesteia sunt destul de complicate datorită dualității efectelor sale, același tip de comportament poate fi în cazuri diferite benefic și dăunător pentru progresul economic. Scopul lucrării date rezidă în elucidarea experienței europene în analiza efectelor comportamentelor abuzive asupra mediului economic. Pentru realizarea scopurilor propuse au fost aplicate analiza și sinteza literaturii de specialitate; clasificării și comparării; inducția și deducția investigării evolutive a evenimentelor, etc. Rezultatele cercetării au elucidat faptul că acțiunile anticoncurențiale ale unei entități dominante ar putea afecta considerabil echilibrul economic și financiar al unei piețe prin limitarea sau eliminarea concurenților sau prin exploatarea clienților în scopul obținerii supraprofiturilor, în detrimentul celor din urmă. Prin urmare, importanța intervenției timpurii a autorităților de resort în împiedicarea comportamentelor abuzive este majoră, precum și necesitatea aplicării măsurilor de restabilire a mediului concurențial eficient.

Cuvinte-cheie: concurență, abuz de poziție dominantă, entități economice, prețuri de ruinare, prețuri excesive, rabaturi retroactive.

Given the importance of an efficient competitive environment to ensure the economic growth and development of a state, many studies have oriented their attention to the effects that the anticompetitive behaviors may have on economic environment, and they emphasized the necessity of state intervention for regulation or supervising the competitive environment. Thus, a special attention was given to the abuse of dominance, which is a very difficult part of competition, and the quantification of its effects on markets is extremely difficult due to the duality of its effects that could be both benefic and harmful for economic progress. The goal of this paper is to highlight the European experience in the analysis of abusive behavior effects on economic environment. To achieve this goal were used methods as analysis and literature review, classification and comparison, induction and deduction, and evaluative analysis of events etc. The results highlighted the fact that the anticompetitive behavior of a dominant entity could affect the economic and financial of a market by limiting or foreclosing the competitors, or by exploiting the customers to receive higher profits. In this context, the timely intervention of authorities in preventing or limiting the effects of abusive behavior is very important, as well as the necessity to apply adequate measures to restore an efficient competitive environment.

Keywords: competition, abuse of dominance, economic entities, predatory pricing, excessive pricing, retroactive rebates.

JEL Classification: D41, D49, E31.

Deseori, din dorința de a consolida o poziție pe piață sau cu scopul de a cuceri o parte cât mai mare de piață și de a obține un profit cât mai mare, entitățile economice recurg la o serie de acțiuni și practici anticoncurențiale care ar putea avea efecte negative asupra concurenței și pot deteriora echilibrul economic a pieței relevante și a piețelor conexe. Efectele negative sunt resimțite nu doar de concurenții entității dominante, dar și de clienții acestora, de consumatorii finali și de entitatea dominantă.

Există numeroase tactici și strategii comerciale prin care entitățile economice se angajează în lupta concurențială, însă multe dintre acestea pot fi ușor aplicate în detrimentul concurenților. Printre cele mai des utilizate instrumente se numără politica de preț și rabaturile și reducerile. Preturile excesive, discriminatorii sau cele de ruinare, rabaturile condiționate de anumite obligații cantitative, sunt aplicate relativ des în mediul de afaceri actual. Deseori aceste instrumente fac parte din strategia de expansiune sau de consolidare a puterii unei entități dominante, care de fapt, se pot comporta independent de actorii pieței. Deși mecanismul concurențial eficient ar fi suficient pentru a menține echilibrul între forțele pieței, cu părere de rău, concurența perfectă care ar putea asigura eficiența, nu este un scenariu real pentru economia de piață. Pentru asigurarea unui mediu economic sănătos, este necesară și o implicare corespunzătoare a statului prin intermediul politicilor concurențiale.

Politicile în domeniul concurenței, atât a Uniunii Europene, cât și a Republicii Moldova au ca obiectiv de bază menținerea și asigurarea unui mediu concurențial sănătos și împiedicarea distorsionării acestuia, prin asigurarea condițiilor echivalente pentru toți participanții la schimburile comerciale. Realizarea obiectivelor politicii concurențiale ar fi dificilă datorită acțiunilor nelocale, întreprinse de actorii pieței, în special a întreprinderilor dominante, pentru a înlătura concurenții de pe piață sau pentru a limita puterea concurențială a acestora.

Printre cele mai des întâlnite practici de abuz sunt **prețuri excesive**. Pentru determinarea prețurilor excesive, trebuie să fie înlăturate cumulativ câteva condiții [1]:

- 1) diferența între costurile de producere suportate de facto și prețul perceput trebuie să fie excesivă, și
- 2) în cazul în care diferența este excesivă, prețul trebuie să fie inechitabil în sine sau în comparație cu produsele concurente.

Dacă ne referim la prima condiție, putem menționa că nu este stabilită o limita peste care prețul poate fi considerat excesiv, ceea ce face, practic, imposibilă constatarea acestuia. În cazul celei de-a doua condiții se face o comparație față de prețurile produselor similare de pe o alta piață comparabilă, chiar și din zone geografice diferite.

Identificarea caracterului excesiv al prețurilor pe piețele relevante pe care sunt prezente entitățile dominante este destul de dificilă, datorită nivelului crescut al prețurilor pe aceste piețe.

Pe de altă parte, prețurile excesive pot avea și efecte pro-concurențiale, stimulând intrarea noilor concurenți pe piață, datorită perspectivei majore de câștig pe care acestea o prezintă pentru potențialii concurenți.

Excesul de preț poate fi explicat prin evaluarea diferenței dintre costurile de producție și prețul de vânzare, fapt ce ar dezvălui marja de profit. În cazul în care diferența dintre costurile suportate și prețul cerut este excesivă putem constata că prețul impus este în sine inechitabil în comparație cu produsele concurente [2].

Pe lângă prețurile excesive pot fi considerate abuzive și **prețurile extrem de reduse**, care au drept scop pe termen lung eliminarea concurenților, fiind caracterizată de înregistrarea pierderilor pe termen scurt, care ulterior pot fi recuperate prin aplicarea prețurilor excesive. Prețurile extrem de joase sunt considerate prețuri de ruinare.

În literatura de specialitate sunt mai multe dezbateri pe marginea etalonului de preț relevant (cost mediu variabil, cost total mediu, etc.) care ar trebui luat în considerare la momentul stabilirii caracterului „de ruinare” al prețului practicat de o entitate dominantă. Cel mai des, în practică, caracterul abuziv al prețului se stabilește în raport cu costul total mediu, prețurile situate peste acest nivel se prezumă a fi concurențiale. În acest context menționăm că nu toate prețurile situate sub costul total mediu pot fi considerate abuzive, vânzarea în pierdere fiind justificată în cazul produselor perisabile (cu scopul de a diminua pierderile) sau în cazul introducerii unui produs nou pe piață, și alte situații economice argumentate [3].

Deși entitățile au dreptul să concureze prin prisma prețului, o entitate cu poziție dominantă poate face obiectul unei eventuale evaluări ale efectelor pe piață, mai ales dacă există indicii că acest comportament este aplicat cu scopul bine definit de eliminare a concurenților.

O situație aparte **constituie stabilirea prețurilor diferite pentru prestații echivalente** în cazul cumpărătorilor diferiți. Micșorarea prețurilor în mod selectiv pentru anumiți consumatori, care ar avea posibilitatea de a migra la un concurent, paralel cu menținerea prețurilor neschimbate pentru alți consumatori care nu dispun de posibilitatea de schimba furnizorul este considerată o practică abuzivă. Discriminarea categoriilor de consumatori prin intermediul prețurilor poate conduce la excluderea de pe piață a concurenților, prin reorientarea consumatorilor către producătorul care oferă un preț mai mic, dar poate să deservească un număr mai mare de consumatori, datorită practicării prețului la un nivel accesibil categoriei din care aceștia fac parte.

Pe lângă efectul anticoncurențial, în cazul **rabaturilor, adică a reducerilor de preț condiționate sau necondiționate**, de atingerea unui prag cantitativ, procentual sau de o obligație de exclusivitate se desprind și efecte pro-concurențiale. Efectele pozitive, care se răsfrâng atât față de întreprinderea dominantă, cât și față de consumatori, constituie capacitatea acestora de a contribui la recuperarea rapidă a investițiile entității dominante, practicarea unor prețuri mai reduse față de consumatori, creșterea veniturilor entității dominante care pot fi investite în activități de cercetare-dezvoltare, etc.

O altă practică abuzivă o **constituie legarea și gruparea**, aceasta se referă la situația în care clienții care cumpără un produs (produsul care leagă) sunt obligați să cumpere și alt produs complementar (de obicei) de la întreprinderea dominantă (produs legat) [1]. Pe când gruparea se referă la modul în care produsele sunt oferite și prețul care este practicat de întreprinderea dominantă.

Legarea și gruparea *per se* nu sunt ilegale, fiind considerate practici benefice pentru consumatori, în contextul reducerii de preț, însă în cazul în care sunt practicate de o întreprindere cu poziție dominantă pot produce efecte de blocare a concurenților pe una dintre piețe relevante.

Metoda prestațiilor grupate sau vânzarea legată a produselor/serviciilor pot crea bariere la intrarea pe piață, sau pot contribui la excluderea concurenților prin deplasarea puterii de pe piața bunului care leagă la piața bunului legat. Această practică, poate, de asemenea, să aducă efecte pozitive, atât pentru consumatori, cât și pentru entitate, cum ar fi creșterea calității produselor oferite, crearea de economii de cost pentru consumatori și crearea unor economii de scară pentru entități.

Refuzul de a aproviziona – o altă practică anticoncurențială, ne referim la refuzul de a furniza produse, materii prime, servicii unor clienți, licențe pentru drepturi de proprietate intelectuală, refuzul de a acorda accesul la o instalație sau la o rețea sau la informații necesare pentru desfășurarea activității entităților refuzate.

Refuzul de a aproviziona constituie încălcare în cazul în care entitatea dominantă intră în concurență pe piața din aval cu întreprinderea pe care refuza să o aprovizioneze. În cazul dat nu este necesar un refuz direct, este suficient și un refuz indirect, sub forma de întârziere excesivă sau impunerea unor condiții inechitabile în schimbul furnizării produsului cerut.

Printre efectele negative ale acestei practici menționăm, excluderea de pe piață a unui sau mai multor concurenți existenți sau crearea impedimentelor privind intrarea pe piață a unui nou concurent, fapt ce ar cauza probleme financiare serioase concurenților, mai ales dacă aceștia dețineau o poziție favorabilă pe piață și înregistrau venituri semnificative, sau dacă aceasta era unica piață de desfacere.

După cum a fost menționat anterior, există numeroase practici abuzive și pentru a înțelege efectele acestora este important să se pătrundă în esența fiecăreia dintre ele: caracterul, modul de acțiune și efectele pe care le externalizează.

Autoritățile europene din domeniul concurenței au o experiență vastă în monitorizarea și evitarea cazurilor de abuz de poziție dominantă care afectează mediul concurențial. În continuare vor fi prezentate efectele abuzului de

poziție dominantă pe piața Uniunii Europene prin prisma celor mai răsunătoare cazuri examinate de Comisia Europeană și unele cazuri din experiența autorităților naționale.

Abuzul de poziție dominantă – Cazul Microsoft. Unul dintre cele mai mediatizate cazuri din experiența constatării abuzului de poziție dominantă în UE este cazul Microsoft – cel mai mare producător de programe și aplicații informatice. Dat fiind faptul că la momentul inițierii abuzului Microsoft deținea peste 90% din piața globală a sistemelor de operare pentru PC (calculatoare personale), și această cotă de piață s-a menținut cel puțin până în 2015, de la începutul perioadei de investigații (1998) în comparație cu Apple, concurentul său principal, care nu a reușit să depășească o cotă mai mare de 5% [4].

Comportamentele abuzive ale companiei Microsoft au fost caracterizate pe două dimensiuni, și anume **refuzul de a furniza și cuplarea produselor**. O caracteristică comună atât pentru primul caz, privind refuzul de a furniza informații necesare pentru asigurarea interoperabilității sistemului de operare pentru diverse tipuri de programe furnizate de diferite companii cât și în cazul cuplării programei Windows Media Player la sistemul de operare, este faptul că Microsoft deținea o cotă de piață de peste 90% pe piața sistemelor de operare pentru computere personale (PC), și peste 60% pe piața sistemelor de operare pentru serverele de grup.

Luând în considerare cota mare de piață a Microsoft și cota neînsemnată a concurenților săi se poate constata cu certitudine dominanța pe piață a corporației Microsoft. În astfel de situații se acordă o atenție deosebită comportamentelor entității dominante pentru a evita efectele negative, și este necesară o evaluare amplă pentru determinarea efectelor asupra actorilor pieței.

Tabelul 1. Cota de piață a principalilor ofertanți de sisteme de operare 2000-2016

Compania	2000	2004	2008	2012	2016
Microsoft	97,0 %	89,7%	93,79%	79,18%	88,66%
Apple	-	2,7%	5,35%	4,78%	5,92%
Altele	-	7,6%	5,86%	16,04%	5,42%

Sursa: Elaborat de autor conform datelor [5], [6].

În cazul dat, în urma investigației care a durat mai mult de 5 ani, s-a demonstrat, totuși, abuzul de putere dominantă din partea Microsoft pe piața UE, prin restricționarea deliberată a interoperabilității de sistem, pentru producătorii concurenți de sisteme de operare pentru servere de grup, și prin cuplarea serviciilor prin incorporarea programului pentru redarea fișierelor media (Windows Media Player) în programul de operare Microsoft Windows, pentru calculatoarele personale.

Aceste acțiuni au permis companiei Microsoft să-și consolideze poziția dominantă pe piața sistemelor de operare pentru serverele de grup, care stau la baza sistemelor informatice ale corporațiilor, fapt ce a majorat riscul de eliminare a tuturor concurenților, cu ulterioare consecințe financiare suportate de clienți. Prin urmare comportamentele Microsoft nu doar au limitat și redus concurența pe piața dată dar și au cauzat cheltuieli suplimentare de adaptare pentru consumatori și au limitat posibilitatea consumatorului de a alege și a concurenților de a acționa. Abuzurile de genul dat, mai ales în sectorul TIC descurajează inovațiile, deteriorează competitivitatea produselor și afectează negativ consumatorul final atât în termeni de preț cât și în termeni de calitate.

Tabelul 2. Analiza comparativă a veniturilor din vânzări a sistemului de operare Microsoft pentru perioada 2000-2004 (miliarde USD)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Microsoft	22,8	25,3	28,4	32,2	36,8	36,8
Apple	8,00	5,4	5,7	6,2	8,3	13,9
Linux	-	-	-	-	-	0,61

Sursa: Elaborat de autor în baza [6].

În 2004, veniturile Microsoft erau de patru ori mai mari decât cele a concurentului său Apple. Din tabelul 2. putem observa că veniturile Apple au scăzut brusc în 2001 când Microsoft a început acțiunile anticoncurențiale de la 8,00 miliarde la 5,4 miliarde, pe când cele ale companiei Microsoft înregistrau o creștere constantă. Considerăm că diminuarea veniturilor Apple se datorează în mare parte acțiunilor Microsoft și investițiilor Apple în acțiunile întreprinse pentru a face față concurentului principal.

Tabelul 3. Analiza comparativă a profiturilor nete din vânzări a sistemului de operare Microsoft pentru perioada 2000-2004 (miliarde USD)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Microsoft	9,4	7,3	5,4	7,5	8,2	12,3
Apple	0,8	0,0	0,0	0,1	0,3	1,3

Sursa: Elaborat de autor în baza [4], [5].

Efectele financiare asupra concurenților Microsoft, pot fi deduse și din tabelul 3. Dacă analizăm profiturile nete ale principalului concurent Microsoft observăm că în perioada 2001-2004 acestea s-au diminuat drastic, chiar în unele cazuri înregistrând valori nule, ca ulterior, în 2005 (după încetarea comportamentului abuziv al Microsoft) să înregistreze o creștere bruscă de la 0,3 miliarde USD la 1,3 miliarde USD. Deși, valoarea vânzării companiei Apple, în perioada vizată înregistra valori pozitive, profitul net s-a diminuat datorită contra-acțiunilor pe care aceasta le-a întreprins pentru a se menține pe piață și pentru a atrage noi clienți.

Argumentele aduse împotriva Microsoft au constituit excluderea concurenților de pe piața sistemelor de operare pentru serverele de grup, prin transferarea puterii de pe piața sistemelor de operare pentru calculatoarele personale pe piața sistemelor de operare pentru servere, reducerea libertății de alegere a consumatorilor și excluderea concurenților prin încorporarea programului Windows Media Player în sistemul de operare Windows.

Pentru remedierea situației create entitatea Microsoft a fost obligată:

- să divulge informațiile de interoperabilitate în schimbul unor redevențe nesemnificative, fapt ce va permite concurenților să dezvolte produse care pot să devină competitive pe piața serverelor de grup;
- să realizeze o variantă a programului Windows, fără aplicația Windows Media Player (WMP), precum și Comisia Europeană a interzis companiei Microsoft să aplice prețuri mai ridicate pentru versiunile sistemelor de operare fără WMP față de cele cu WMP încorporat precum și a condiționat menținerea aceluiași nivel de funcționalitate pentru ambele sisteme de operare;
- a fost impusă amenda în valoare de peste 497 de milioane de euro [7].

Prin urmare, cuplarea/legarea de către Microsoft a produsului media player are ca efect excluderea concurenților de pe piață și reducerea opțiunilor consumatorilor, deoarece produsele concurente sunt în dezavantaj care nu este legat de prețul și calitatea acestora.

Relevanța cotelor de piață din perspectiva menținerii poziției dominante este una limitată pentru industria tehnologiei informației. Aceasta este supusă schimbărilor tehnologice rapide, cotele de piață ridicate specifice acestor piețe fiind temporare, liderii pieței fiind înlocuiți de către concurenții cei mai eficienți ai momentului care aduc pe piață inovații majore.

Rabaturi Retroactive – Cazul INTEL. Un alt caz de rezonanță în experiența Uniunii Europene este cel al abuzului de poziție dominantă a companiei Intel, care avea drept scop eliminarea concurentului principal AMD. Abuzul a fost constatat în 2009, companiei Intel fiind aplicată una din cele mai mari amenzi din istoria UE – 1,06 miliarde Euro, fiind obligată să înceteze imediat toate practicile abuzive [8].

Cotele de piață a acestor doi concurenți pe piața procesoarelor pentru PC, indică că AMD este al doilea cel mai mare furnizor de procesoare după Intel care în perioada 2001 – 2007 deținea peste 70% din piața procesoarelor x86, care în 2009 înregistra venituri de peste 22 miliarde Euro anual, dintre care aproximativ 30% proveneau din Europa.

Dacă ne referim la cotele de piață a acestor doi concurenți în perioada în care a avut loc abuzul observăm o descreștere pentru AMD și o creștere pentru Intel. Fluctuațiile cotelor de piață sunt prezentate în tabelul 4.

Tabelul 4. Cota pe piață vânzării de procesoare x 86 ale Intel și AMD, 2002-2006

Anul	Cota de piață pe unități vândute		Cota de piață în baza venitului	
	Intel	AMD	Intel	AMD
2002	83%	17%	87%	13%
2003	85%	15%	88%	12%
2004	86%	14%	89%	11%
2005	84%	16%	88%	12%
2006	79%	21%	84%	16%

Sursa: Elaborat de autor după [8].

Conform acestor date putem constata că Intel deținea un nivel foarte înalt din vânzările mondiale de procesoare x86, de la 83% în 2002 la 79% în 2006, și veniturile din aceste vânzări ale Intel ajungeau la de la 87% în 2002 până la 84% în 2006. Dată fiind cota de piață mare a companiei Intel, care indica puterea semnificativă pe piață, și posibilitatea de a influența concurentul său AMD și de a împiedica potențialii concurenți de a intra pe piață, și în plus nici un concurent nu ar fi putut aplica prețuri competitive astfel încât să limiteze acțiunile Intel, deoarece nici unul nu ar fi putut acapara o cotă de piață atât de mare într-o perioadă atât de scurtă de timp, în cazul în care Intel ar impune prețuri excesive.

Dacă ne referim la cotele de piață a producătorilor de computere Dell, HP, IBM (Lenovo din 2005), implicați în activitățile anticoncurențiale, cumulate, pe diferite segmente unde se utilizau procesoarele x86 în medie ajungeau la 68%, după cum urmează: 70% pe piața serverelor, 65% pe piața laptopurilor comerciale și 70% pe piața desktopurilor comerciale [8]. Deținând aceste piețe Intel, și- a asigurat o poziție, mai mult decât favorabilă pe piață, fiind în stare să influențeze piața în direcția dorită.

În perioada 2002-2006, partenerii Intel, dețineau o cotă semnificativă pe piețele sus menționate, peste 70%, Intel având posibilitatea de a monopoliza aceste piețe prin aplicarea unor măsuri anticoncurențiale de cooperare. Pentru a-și consolida poziția pe piață prin eliminarea concurentului principal, compania Intel a acordat rabaturi și plăți ascunse producătorilor de calculatoare Dell, HP, NEC, IBM, Lenovo cu condiția că aceștia vor cumpăra toate procesoarele x86 necesare pentru producerea calculatoarelor, de la Intel. Aceasta din urmă, a efectuat, de asemenea, plăți directe către

cel mai mare vânzător de PC-uri din Europa - Media Saturn Holding (MSH), cu condiția că acesta va stoca numai computere cu procesoare Intel x86. Pe lângă acestea Intel a efectuat plăți directe către producătorii de calculatoare - HP, Acer, Lenovo - pentru a opri sau întârzia intenționat, lansarea anumitor produse care conțin procesoare x86 ale unui concurent și pentru a limita canalele de vânzări disponibile pentru aceste produse.

Tabelul 5. Cotele de piață, Dell, HP, IBM(Lenovo), 2000-2006 (%)

Anul	Servere				Laptopuri comerciale				Desktopuri comerciale			
	Dell	HP	IBM (Lenovo)	Total	Dell	HP	IBM (Lenovo)	Total	Dell	HP	IBM (Lenovo)	Total
2000	16	40	13	69	22	17	21	60	30	29	11	70
2001	19	36	14	69	25	15	21	61	31	29	13	73
2002	21	34	17	72	24	16	21	61	34	26	14	74
2003	22	33	18	73	25	16	22	63	37	23	15	75
2004	21	32	19	72	27	15	24	66	37	22	15	74
2005	21	34	18	73	29	17	22	68	38	22	13	73
2006	21	35	18	74	29	18	19	66	39	23	12	74

Sursa: Elaborat de autor după [8].

O mare parte din rabaturile acordate companiei Dell erau sume fixe iar o altă parte erau sub formă de discount pentru procentul de achiziții a procesoarelor Intel din totalul necesar și nu pe numărul de unități vândute, fapt ce la prima vedere pare o măsură competitivă de cooperare.

Odată ce concurentul principal al Intel a început să devină mai competitiv, în perioada 2004- 2006, în loc să concureze prin politica de preț, adică prin oferirea unor prețuri mai competitive, acesta a intensificat rabaturile către companiile sus menționate. Dat fiind faptul că reducerile pentru produsele care nu erau amenințate de concurență nu aveau sens, pentru stimularea partenerului de a cumpăra în continuare, Intel oferea plăți pentru exclusivitate care diminuau cheltuielile companiei Dell, majorând profiturile acesteia. În același timp Intel a interzis, Dell să utilizeze rabaturile oferite pentru a aplica o politică de preț mai competitivă pe piața aval. Pe lângă acestea Intel a influențat compania Dell să nu utilizeze produsele AMD pentru lansarea noilor computere, prin majorarea plăților de loialitate (exclusivitate). În pofida tuturor stimulentele pe care le oferea Intel, prețurile pentru clienții corporativi erau peste nivelul competitiv de prețuri pe această piață.

Acțiunile anticoncurențiale ale companiei Intel au diminuat considerabil posibilitatea concurenților săi de a concura la justa valoare a meritelor procesoarelor x86 produse de aceștia. Acest fapt a provocat pierderi financiare concurenților Intel, prin majorarea cheltuielilor în cazul investițiilor irecuperabile sau cu randament scăzut și diminuarea considerabilă a profiturilor pe perioada abuzului cât și după, datorită pierderii cotei de piață a concurenților. Prin urmare a fost influențată negativ și posibilitatea consumatorilor și clienților de a alege, în același timp fiind descurajate și inițiativele de inovare în acest sector.

Acțiunile anticoncurențiale ale Intel pentru menținerea cotei de piață și încrederea pentru stabilitatea puterii de piață au redus din potențialul de inovare a companiei, fapt care i-a dezavantajat față de concurentul principal AMD, care între timp a lansat produse mult mai competitive și mai inovative. Creșterea competitivității produselor AMD a făcut partenerii Intel să dubiteze de profitabilitatea acordurilor încheiate cu Intel, care de fapt s-au adevărat a fi dăunătoare atât reputației companiilor implicate cât și stabilității financiare a acestora.

Din datele prezentate în tabelul 4 putem sesiza o creștere atât a veniturilor, cu 5% în 2006, față de anul precedent, cât și a cotei de piață AMD de la 12% în 2005 la 16% în 2006, în perioada imediat următoare a remediilor aplicate de către Comisia Europeană, fapt ce demonstrează că acțiunile anticoncurențiale ale Intel au afectat, totuși posibilitatea de expansiune a AMD.

Concluzii. Ca rezultat a celor expuse putem concluziona că prin concurență este asigurată performanța economico-financiară a entităților economice care generează rezultate pozitive cum ar fi reducerea prețurilor, creșterea calității, productivitate mai mare și competitivitate.

În acest context trebuie de menționat faptul, că există și numeroase bariere artificiale din partea actorilor pieței, utilizate pentru limitarea acțiunilor concurenților, constrângerea acestora sau chiar eliminarea lor de pe piață. Problemele cum ar fi: abuzul de poziție dominantă, refuzul furnizării anumitor servicii, facilități esențiale pentru activitatea concurenților, vânzarea cuplată a anumitor produse, bariere instituite pe piață de către entitățile economice existente pentru obstacularea intrării pe piață a concurenților noi, ar putea deteriora considerabil, nu doar bunăstarea consumatorilor, ci chiar, pe termen lung ar putea împiedica funcționarea optimă a mecanismului concurenței, cauzând numeroase probleme de ordin economic și financiar.

În baza cazurilor de abuz expuse în acest articol, este evident faptul că cel mai des aplică comportamente anticoncurențiale entitățile ce dețin o poziție dominantă pe o piață relevantă. Cota mare de piață pe care acestea o dețin le permite să se comporte independent de forțele pieței, astfel impunând regulile proprii de joc tuturor participanților. În astfel de situații, evident că există atât câștigători cât și perdanti. Deseori efectele negative se răsfrâng asupra tuturor actorilor pieței, chiar dacă aceștia nu sunt afectați simultan în momentul aplicării comportamentelor anticoncurențiale, efectele negative pot apărea și după încetarea abuzului.

Având în vedere amplitudinea efectelor negative care ar putea fi provocate de comportamentele anticoncurențiale, în special comportamentul abuziv al unei entități economice care deține o poziție dominată pe piață, autoritățile de resort se orientează preponderent pe prevenirea cazurilor de abuz, deoarece restabilirea mediului concurențial eficient este mult mai dificilă decât prevenirea deteriorării acestuia.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Regulamentul privind stabilirea poziției dominante și evaluarea abuzului de poziție dominantă, aprobat prin Hotărârea Plenului Consiliului Concurenței nr. 16 din 30.08.2013;
2. Comisia Europeană. Cauza nr.27/76 United Brands Company și United Brands Continental BV vs Comisia (1978);
3. Bishop S., Mike W. Economics of EC Competition Law: Concepts, Application and Measurement. London: Sweet and Maxwell, 3rd edition, 2010. 832 p.
4. Rapoartele anuale Microsoft <https://www.microsoft.com/en-us/Investor/annual-reports.aspx> (vizitat 21.04.2017)
5. Migigani J. Apple vs Microsoft –Revenues and Profits 1995- 2015 <https://www.w3schools.com/browsers/default.asp> (vizitat 21.04.2017)
6. Stat Counter, statistica globala <http://gs.statcounter.com/os-market-share#monthly-200901-200912-bar> (vizitat 21.04.2017)
7. Comisia Europeană. Cauza nr. T-201/04, Microsoft Corporation vs Comisia (2007);
8. DeGraba P., Simpson J. Loyalty discounts and theories of harm in Intel investigations. In: Journal of Antitrust Enforcement, vol 2, n 1, 2014, pp 170 – 202

COMPETITIVE POTENTIAL OF THE ENTERPRISES

*Silvia Elena ISACHI¹, PhD Student, Scientific Researcher,
„Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research*

Conceptul de competitivitate, la nivel microeconomic, se referă la capacitatea unei firme de a concura, de a crește și de a fi profitabilă. Îmbunătățirea participării întreprinderilor în cadrul pieței unice europene, prin susținerea accesului la finanțare, a investițiilor în optimizarea bazei industriale, prin respectarea principiilor dezvoltării durabile, reprezintă condiția necesară pentru asigurarea funcționării competitive a economiei unui stat. Prin urmare, competitivitatea se obține atunci când condițiile de care dispune întreprinderea (factori de producție, capacități manageriale și de marketing, resurse financiare, tehnice și de creativitate etc.) devin un avantaj durabil față de competitor (în privința costului, diversității, calității și reînnoirii ofertei), asigurând dividende normale pentru acționari, resurse pentru autofinanțare și pentru salarizarea forței de muncă, corelată cu productivitatea. Scopul acestei lucrări este de a identifica factorii care influențează societatea să-și păstreze personalul profesional și expertiza pentru a forma un avantaj competitiv bazat pe talentul uman. Analiza microeconomică pune în relație factorii de influență a competitivității unei întreprinderi cu ansamblul funcțiunilor sale, cu creșterea sa (cifra de afaceri, valoarea adăugată etc.) prin rentabilitatea, finanțarea, gestiunea și echilibrul său financiar.

Cuvinte-cheie: *întreprindere, competitivitate, concurență, eficiență, potențial competitiv, performanță competitivă.*

The concept of competitiveness, at the microeconomic level, refers to the capacity of an enterprise to compete, grow and be profitable. Intensifying the participation of the enterprises within the single European market, by supporting their access to funding and the investments in optimizing the industrial basis, by observing the principles of sustainable development, is the necessary prerequisite to ensure the competitive operation of a particular national economy. Therefore, competitiveness is achieved when the conditions available to the enterprise (production factors, managerial and marketing capacities, financial, technical and creative resources, etc.) become a sustainable advantage compared to the competitors (in terms of the cost, diversity, quality and renewing the offer), providing normal dividends for the shareholders, resources for self-financing and for wages, correlated with productivity. The purpose of this paper is to identify the factors which influence the society to preserve its professional staff and expertise in order to form a competitive advantage based on human skills. The microeconomic analysis relates the factors which influence enterprise competitiveness with the sum of its functions, with its growth (turnover, added value, etc.) by its profitability, financing, administration and financial balance.

Keywords: *enterprise, competitiveness, competition, efficiency, competitive potential, competitive performance.*

JEL Classification: *D20, L25.*

Introduction. In a market economy in which we have a fierce competition, the enhancement of competitiveness becomes an essential prerequisite for the existence of the companies producing goods or delivering services. The performance of accomplishing its objectives depends on the permanent adaptation of the paths by which the enterprise must answer market conditions and consumer demands by quality and innovation.

The current period is marked by budgetary constraints and by significant barriers of the internal and international markets. In order to be competitive, the bidders must be concerned permanently by meeting the exigencies of the consumer/customer. This shows that there is a strong relation between product quality and competitiveness, which becomes the drive supporting company development, now and in the future.

The lower is the capacity of the individual companies to influence the market by prices, quantity and trading manner, the higher is the competitiveness of that particular market. Theoretically, competitiveness is maximal when each company has zero power to influence the market. As in any competition, here too we have specific rules, because competition too, like the market, is a conscious social creation. In the past, competitiveness meant exclusively the capacity of a company to sell its goods and services on the national market. Today, with the processes do internationalization and globalization of the economic life, competitiveness expanded over the nation, representing its capacity to improve sustainably the standard of living of the inhabitants and acquire a high level of occupation and social cohesion (official definition of competitiveness, proposed by the European Commission Consultative Group on competitiveness). Furthermore, competitiveness is generated by the free exercise of competition on the market.

Competitiveness – a multidimensional concept. The literature features a large number of concepts about competitiveness. Competitiveness can be treated as dependent, intermediary or independent variable, depending on the analytical perspective [8]. On the other hand, competitiveness refers to different aspects of competitiveness at a particular moment (for instance, in terms of the comparative advantage, strategic and administrative, historical and socio-cultural perspectives). Competitiveness is a concept whose study and measurement focused on various levels of analysis:

- At the individual level for enterprise competitiveness, microeconomic level for industry competitiveness, and
- At the macro-economic level for the competitive position of a country [9]. Competitiveness at company level is defined as the capacity of an enterprise to design, produce and sell products with better characteristics than those supplied by the competitors, taking into consideration the price and characteristics of the product quality. Competitiveness refers

¹ *Silvia Elena ISACHI, silvia.isachi@gmail.com*

to the involvement of a company in a business when there is no rivalry if the market competition is fair. Competitiveness also means the economic power of an organisation compared to its competitors, within a global market economy in which the goods, services, people, abilities and ideas circulate freely across the geographical boundaries [5]. According to Buckley et al. [3], a company is competitive if it can produce and deliver products and goods of higher quality and at lower costs than its national and international competitors.

According to these authors, competitiveness is synonymous with performance, expressed in terms of long-term profitability, and with the capacity of the company to reward its employees and in terms of offering a higher yield of the company.

There is little evidence identified by the literature to investigate the factors associated to competitiveness, particularly the competitive potential of the enterprises to access human resources, such as human skills. The importance of enterprise competitiveness at the present moment and the necessity to identify the competitive potential of the enterprises and the antecedent factors required to draw in human talents, can determine variables associated to the competitive potential of the companies, particularly of the small businesses, to draw in human skills in the development of innovations.

Theoretical approaches to measures competitiveness at company level. Competitiveness was described by many authors as a multidimensional and relative concept [1]. According to Man et al., competitiveness should not be an indicator measuring how competitive a company, an industry or a country is; competitiveness involves rather multidimensional constructions, which should be taken into consideration when company competitiveness is evaluated. According to these ideas we will analyse the theoretical approaches which include company competitiveness and which define the measures of constructing competitiveness at this level of analysis. We will then analyse the approaches proposed by Buckley et al., Ambastha and Momaya, and by Man et al.

The approach of competitiveness according to Buckley et al (1988). Buckley et al. proposed a model of competitiveness based on three dimensions of company-level competitiveness: competitive performance, competitive potential and management processes (Figure 1).

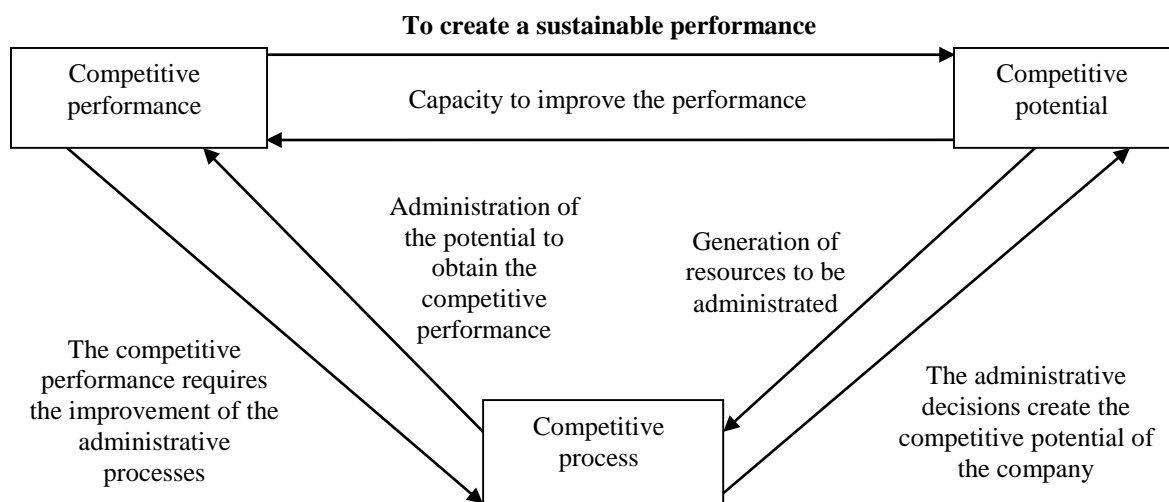

Figure 1. Interdependence between the size and measures of competitiveness pattern at company level

Source: Buckley et al. (1988).

Measuring the competitive potential includes inputs used for functioning, measures of the competitive performance related to the operational results, as well as measuring the management processes related to the administration of the company. According to Buckley et al., the dimensions included in the model include various indicators which highlight the following:

1. Competitive performance: this dimension includes the results of the competitive processes and the previous performances. At the company level, Buckley et al. reports that there are many measurements of the competitive performance, such as, for instance, more sales through exports, market share and profitability.

2. Competitive potential: in this dimension Buckley et al. include various indicators of the competitive potential, such as the comparative advantage, the competitive cost, productivity, work productivity (at the macro, industrial and company levels), the competitive price and the quality, quality indicators regarding products, access to resources (capital, qualified workforce, inputs). According to these authors, the indicators of the competition potential cannot explain the manner in which this potential is transformed into competitive performance. However, according to Buckley et al., there are two elements of the competitive potential of a company which are crucial for supporting the competitive performance: technological development and efficacy of the price/cost relation.

3. The management process: this dimension includes quality and quantity indicators such as: advantage of property, involvement in international business, marketing aptitudes, management of the relations, scale and scope economies, top products.

Competitive approach at the company level - Ambastha and Momaya (2004). The stress on the level of company competitiveness, as treated by Ambastha and Momaya, consists in a set of sources of competitiveness classified in assets, processes and company performance. This approach includes two strategic levels: at the level of strategy (assets and performance) and at the operational (process) level. For Ambastha and Momaya, competitiveness at company level includes a combination of assets and processes. The assets are inherent (natural resources) or created (infrastructure), as well as the processes which transform the assets to make an economic gain (profit), by sales towards clients. Company results can be seen through the competitive potential achieved through the competitive process, similar to the approach asset-process-result.

According to Ambastha and Momaya, the sources of competitiveness (assets, processes, and company performance) provide a competitive advantage for the company. The sources of competitiveness can be tangible or intangible.

The approach of competitiveness at the company level Man et al. (2002). According to Man, the competitiveness of the small and medium companies should include four major pillars: internal factors, external factors, influence of the entrepreneur and long-term company performance. For Man et al., the small and medium companies are not at the bottom of the scale versus the large companies.

The small and medium companies differ in terms of their organisational structure in response to the environment, strategies and managerial styles of competition. Thus, Man et al. suggested three key factors for the competitiveness of the small and medium companies which bear direct influence of company performance: internal factors, environmental factors and influence of the entrepreneur. According to Man et al., this analysis considers the dimensions regarding the internal factors and the business performance:

- ✓ Internal factors: regarding the resources and capital required to achieve company competitiveness. This thing is a key-factor. It includes the capacity of the enterprise and the level of access to resources and their inherent capacity to generate competitive performance for the company.

- ✓ The competitive performance of the small and medium companies is considered from three perspectives:
 - Measures of efficiency and profitability: measuring the capacity of an enterprise to maximize the allocation of resources and profits.
 - Company growth: it refers to the growth of the company and to its growth potential as a long-term indicator, as well as to the dynamic characteristics of the competitiveness.
 - Relative performance: the performance of a company is relative when the company is in competition with its competitors [7].

Furthermore, the analysed literature identified the existence of several other indicators of competitiveness. Thus, the concepts and indicators of competitiveness at the company level are stronger because they focus on the characteristics of the companies which compete to get a higher market share, to generate profits or to develop their exporting capacities [12]. Some of the indicators mentioned by Siggel, at the company level, are shown in Table 2.

The studies reported by Siggel mention the use of variables, such as the comparative advantage, cost of the internal resources, competitive price, workforce cost, market share and its changes, total unit cost, price of characteristics/product, as well as other indicators, more complex or multidimensional.

Competitive potential at company level: access to resources. According to Buckley et al., the access to resources is an important factor of competitiveness for the companies, and it is a sub-factor of the set of indicators measuring the competition potential of a particular company. According to these authors, the measurement of competitive potential of a company has the disadvantage of not explaining the manner in which these indicators are transformed into competitive performances by the enterprises.

In other words, these indicators don't explain the way in which a company is competitive or the way in which a company is competitive with the resources available to it. Nevertheless, these indicators express the competitive potential of the company to access the resources, the processes and their transformation, so that the company performs competitively. Buckley has identified three main topics regarding the access to resources capital, qualified workforce and materials.

The access to resources (for instance, the incorporation of human skills into the companies) is associated to the internal factors of the company which affect their competitiveness; the access to resources is also associated to the company means and resources, which are regarded as a source of competitiveness [1]. The access to resources is also associated to the theory of resources [2], which says that a company can generate a sustainable competitive advantage by three types of resources: resources of the physical capital; resources of the human capital and resources of the organisational capital. In this analysis, the access to resources (human skills) is regarded as part of the competitive potential of a company.

Therefore, the hypothesis was that there is no significant association between the competitive potential of the companies, expressed by their capacity of having access to qualified workforce, and the organisational variables, such as company age, the right of property on the capital, the export outcomes, sales, place and outcomes of innovations.

Table 1. Company characteristics

Company size	Average				
	Number of created jobs	Company age (years_	Foreign capital (%)	Export performance (%)	Number of employees
Microenterprise (> 10 employees)					
Small companies (11 -50 employees)					
Medium and large companies (<51 employees)					
Sample					

Source: Siggel, 2006.

The dependent variable of the competitive potential of the companies, expressed by their capacity to access skilled workforce [4] consists in the number of created jobs which are used by the company to implement the process of innovation (of product, processes or services) in time.

The independent variables include company age, the right of property on the capital, the export performance of the companies, the sales, company location, outcome of innovations and a variable which shows whether the company received financial support from the government to implement these innovations. More precisely, the definitions of the independent variables are as follows:

- ✓ Company age. The measurements used about company age were the logarithm of the number of years passed since the establishment of the company [13];
- ✓ The right of property on company capital. This variable can be evaluated as percentage from the foreign capital of the companies;
- ✓ The export performance. The export performance of the companies is measured with an objective indicator proposed by Sousa [14], expressed in terms share of exports within the total sales of the company [6];
- ✓ Sales. This variable consists of the total sales within one year;
- ✓ Company location;
- ✓ Outcome of innovations. In this case one can quantify the company results in terms of the number of patents, property rights and prototypes resulting from the inn ovations;
- ✓ Financial support from the government;
- ✓ Economic activity of the company.

Table 2. Competitiveness indicators for the companies

Competitiveness indicators	Authors
Market share, increase the market share	Mandeng(1991)
Performance of exports	Balassa(1965)
Price	Durand and Giorno(1987)
Competitiveness of the cost	Turner and Golub (1997)
Multidimensional indicators of competitiveness and other complex indicators	Porter (1990), Buckley, Pass and Prescott(1992, Oral (1993)

Source: Siggel, 2006.

Future researches should identify all the factors associated to company competitiveness in order to contribute not just to their existence on the market, but also because the companies are an important factor for the economy of the individual countries, and for the production of goods and services for the society. If the companies are competitive, the economy and the country will prosper, and the workers and consumers will also benefit. The study of competitiveness at the company level should focus on the small companies, because they have fewer advantages in terms of capital and resources. Similarly, the future researches should take into consideration the dimensions of company competitiveness; to do this, different competitiveness models are required, which to be tested empirically, such as the models developed by Ambastha and Momaya, Buckley et al. and by Man et al.

According to Buckley et al., competitiveness is a relative concept (in time, comparing one company with another, in different situations), so that the used definition will have implications for the employed measuring indicators, problem which doesn't fall outside this study. Another limitation of this study relates to the temporal dimension of competitiveness. Man et al. claimed that the competitiveness of the small and medium enterprises (SMEs) should focus on the long-term, rather on the short-term. This means that the future researches will have to measure the competitiveness indicators in time through longitudinal studies, in order to identify, develop or change some indicators which measure company competitiveness.

Another limitation of this analysis relates to the dimensionality of the factors of competitiveness. The competitiveness of a company, in the acceptance of several authors, is a multidimensional construction. However, competitiveness (as dependent variable) is multi-causal and depends on several independent factors or variables. It is thus important to notice that, given the large number of independent and dependent variables involved in the measurement of the competitive potential, the number of independent variables is limited, so as to identify the relation between the

independent variables and the number of jobs created by the companies in order to develop innovations. Future researches are required to determine not just the factors associated to the competitive potential of the companies, but also those associated to the factors of competitive performance. The existence of particular characteristics of the competitiveness influences the measurement of competitiveness at company level. Thus, Man et al. highlighted that one has to take into consideration the following:

1. Competitiveness is long-term oriented. It is important to have the companies focusing on their long-term performance, rather than on merely the favourable external conditions which produce a better performance. For instance, competitiveness as the capacity of a company to increase, on the long-time, its market share, profits and added value.

2. Competitiveness is controllable. This refers to the capacity of the company to control different resources and capacities which to favour only the external conditions.

3. Competitiveness is a relative concept. According to the approach of Porter's competition strategy [10, 11], competitiveness is a concept relative to the manner in which a company is competitive, compared to the rest of the companies in that particular industry.

4. Competitiveness at company level is dynamic. This characteristic involves the dynamics of transforming the competitive potential of a company through the process of competitiveness, in order to yield results. This approach relates to the theoretical proposal of Buckley et al.

Conclusions. For the companies which could be analysed, job creation is associated with the outputs of the companies in terms of exports and innovation. Likewise, we may notice the advantage of the companies which have access to small businesses, this support being necessary for the recruiting and preservation of human skills, but not for the medium and large companies. For the small companies there are significant factors associated to the drawing of human skills (jobs, generally), such as exporting results and generation of innovations (products, processes and services), plus the support received in order to develop innovations. We may conclude that for the large companies one cannot detect factors associated to the creation of jobs, because they already have the competitive advantage of being large companies, and the drawing of human skills is not significant.

The competitive potential of the small companies is, therefore, relevant (expressed in their capacity to draw human skills: recruiting and maintenance of the workers to develop innovations), because this variable is associated to the competitive performance: the exports and the outcomes of innovations (patents, intellectual property rights and prototypes). Hence, the main theoretical contribution is the identification of the factors associated to the competitive potential of the companies to draw in resources such as human resources, in order to develop innovations: the most important resource for the companies, according to Buckley et al. is the access to a key element as drive of company competitiveness. The resources which increase the competitive advantage include the access to capital, qualified workforce, management of the natural resources, etc. company competitiveness, by the development of innovations, requires qualified staff with experience in the design of innovations in the processes, products and services supplied by the company. On the short-term, the access to qualified workforce is a constraint on competitiveness, but on the long-term, the company can train its employees.

REFERENCES

1. Ambastha, A., Momaya K., Competitiveness of firms: Review of theory, frameworks, and models, *Singapore Manag. Rev.* 26(1), 2004, 45-61;
2. Barney, J.B., Firm resources and sustained competitive advantage, *Journal of Management*, 17, 1991, 99-120;
3. Buckley, P.J., The limits of explanations: Testing the internalization theory, *Journal of International Business Studies*, 19(2), 1988, 181-194;
4. Buckley, P.J. Problems and developments in the core theory of international business, *Journal of International Business Studies* 21(4), 1990, 657-66;
5. Chao-Hung W., Li-Chang H. The influence of dynamic capability on performance in the high technology industry: the moderating roles of governance and competitive posture. *Afr. J. Bus. Manag* 4(5), 2010, 562- 577;
6. Cooper R.G., Kleinschmidt E.J., The impact of export strategy on export sales performance. *J. Small Bus.Manag.* 16, 1985, 37-55;
7. Man, H., Of Competitive Advantage: Kinetic and Positional, *Business Horizons* 43(1), 2000, 53-64;
8. Man W.Y., Lau T., Chan K.F., The competitiveness of small and medium enterprises. A conceptualization with focus on entrepreneurial competencies. *J. Bus. Venturing* 17, 2002, 123-142;
9. Nelson R Recent writings on competitiveness: Boxing the compass. *Calif. Manag. Rev.* 34(2), 1992, 127-137;
10. Porter, M.E., *Competitive Strategy*, New York: Free Press, 1980;
11. Porter, M.E., *Competitive Advantage*, New York: Free Press, 1985;
12. Siggel E., International competitiveness and comparative advantage: A survey and a proposal for measurement. *J. Ind. Compet. Trade* 6, 2006, 137-159;
13. Show, C.C. and Hrebiniak, L.G., Strategy, Distinctive Competence, and Organizational Performance, *Administrative Science Quarterly*, 25(2), 1980, 317-336;
14. Sousa C. M. P., Export performance measurement: an evaluation of the empirical research in the literature. *Acad. Market. Sci. Rev.* 9, 2004, 1-21.

**DEZVOLTAREA INSTITUȚIILOR DE MICROFINANȚARE
DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIN IMPLEMENTAREA CELOR MAI BUNE PRACTICI DE
ACTIVITATEA A ORGANIZAȚIILOR DE MICROFINANȚAREA DIN UNIUNEA EUROPEANĂ**

**Viorica POPA¹, drd., cercetător științific,
INCE, Republica Moldova**

Microfinanțarea este un sector tânăr și în plină dezvoltare, având un potențial considerabil și un rol important în dezvoltarea socio-economică a unei țări, ocupând un loc aparte în cadrul sistemului financiar. Astfel, microfinanțarea poate fi chiar un motor al creșterii economice și o sursă-cheie de creare a locurilor de muncă pentru orice țară din lume, atribuind una din sursele de finanțare (împrumuturi/credite) importantă, care a cunoscut o puternică promovare în lumea întreagă, în ultimul deceniu, îndeosebi în țările mai sărace. În urma cercetării, autorul constată că, în prezent, nu există un model strategic unic de dezvoltare a sectorului de microfinanțare. Fiecare unitate economică are necesități diferite de dezvoltare, prin perfecționarea managementului strategic intern. Având în vedere importanța acestor instituții pentru dezvoltarea economică a țării, prin facilitarea accesului la finanțare, astfel, autorul studiază cele mai bune practici de activitate a organizațiilor de microfinanțare din UE și vine cu propunerea de a fi implementate în cadrul instituțiilor de microfinanțare din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *management strategic, microfinanțare, perfecționare, bune practici.*

Microfinance is a young and growing sector with considerable potential and an important role in the socio-economic development of a country, occupying a special place within the financial system. Thus, microfinance can even be a driver of growth and a key source of job creation for any country in the world, attributing one of the important sources of financing (loans / credits) that has been strongly promoted worldwide, over the last decade, especially in poorer countries. Following the research, the author notes that there is currently no single strategic model for the development of the microfinance sector. Each economic unit has different needs for development, by improving the internal strategic management. Given the importance of these institutions for the country's economic development, by facilitating access to finance, the author studies the best practices of microfinance organizations in the EU and comes with the proposal to be implemented within the microfinance institutions of the Republic of Moldova.

Keywords: *strategic management, microfinance, training, good practices.*

JEL Clasification: *G21, J53, H12.*

În Republica Moldova, piața de microfinanțare este un concept aflat la început de drum în contextul general al dezvoltării durabile. În acest deziderat, al nevoilor de microfinanțare din orice regiune, îndeosebi în mediul rural, sunt necesare implementarea unor modele economice strategice care să dea impulsionare spațiului rural moldovenesc la principiile și exigențele economiei de piață este absolut necesară. Modelele trebuie să fie adaptate condițiilor concrete și nevoilor reale ale celor ce trăiesc și muncesc în zona geografică dată [1].

Din punct de vedere strategic, pentru realizarea unui model clar de management strategic pentru OMF, autorul, propune implementarea celor mai bune practici de activitate a OMF din UE cât și din alte regiuni ale lumii pentru formularea unui model coerent adaptat la standardele Republicii Moldova. Pentru elaborarea unui astfel de model s-a luat ca exemplu instrumentul: *codul european de bună conduită* și bunele practici a *organizațiilor de microfinanțare din Marea Britanie*.

Codul european de bună conduită pentru acordarea de microcredite este ca un instrument managerial ce pune la dispoziție un set de standarde în ceea ce privește managementul, guvernarea, gestionarea riscului, raportarea și relațiile consumatorilor și investitorilor care sunt comune sectorului microcreditării din Uniunea Europeană.

Aceste standarde sunt în beneficiul consumatorilor, investitorilor, finanțatorilor, proprietarilor, autorităților de reglementare și organizațiilor partenere. Codul de bună conduită vizează în principal furnizorii nebancari de microcredite care oferă împrumuturi de până la 25 000 EUR microantreprenorilor [4]. Pentru a înțelege mai integrat procesul constituirii unui cod de bune practici redăm exemplul din figura 1.

În urma analizei efectuate de autor denotă că în Republica Moldova un astfel de cod de bune practici ar fi benefic pentru sectorul de microfinanțare. Chiar dacă, sectorul microcreditării din UE este divers în ceea ce privește dimensiunea, structura lor instituțională și piețele în care ei operează.

Prin urmare, nu toate practicile pot fi considerate bune practici sau chiar practici posibile pentru toți furnizorii de microcredite. În unele cazuri pot exista deja reglementări care vizează anumite domenii și practici. Astfel, codul recunoaște această realitate și, acolo unde este cazul, precizează tipul de instituții care nu sunt vizate de clauza respectivă [4].

Și în Republica Moldova există o diversificare concurență acerbă între toate instituțiile care sunt implicate în accesul la microcredite, ele activând pe aceeași nișă, vizând aceeași clienți, produsele variind nesemnificativ.

¹ © Viorica POPA, violin_s@yahoo.com

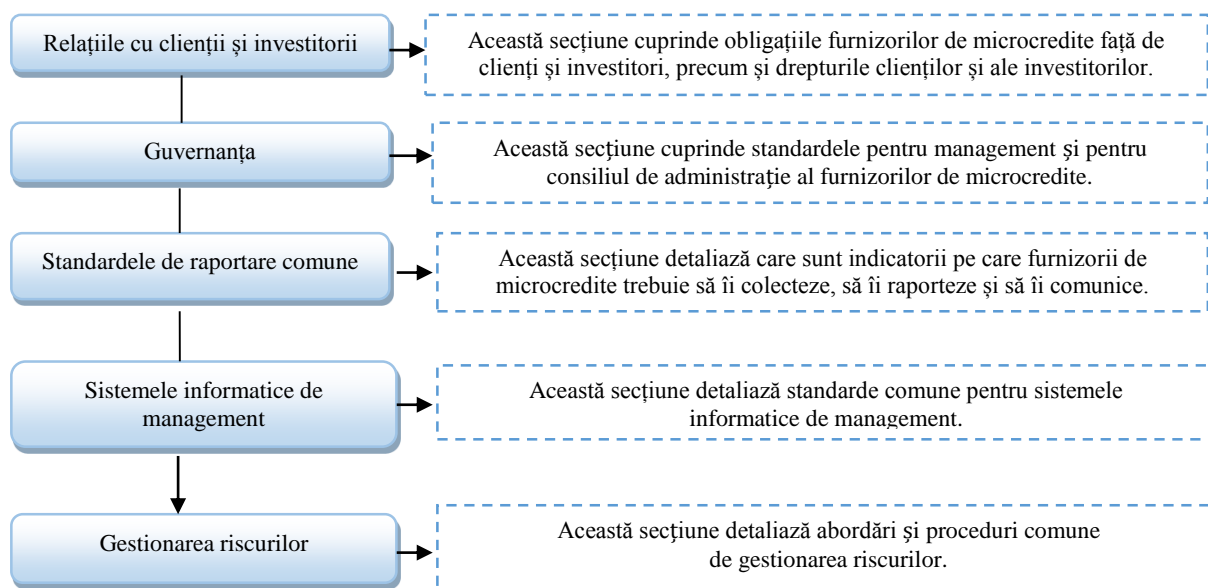

Figura 1. Principalele ipoteze ale codului european de bună conduită

Sursa: Elaborată de autor în baza materialului

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/thefunds/doc/code_bonne_conduite_ro.pdf [4].

În baza instrumentului strategic de mai sus vom descrie mai detaliat *un model managerial pentru o organizație de microfinanțare din Marea Britanie.*

Tabelul 1. Model managerial pentru organizație de microfinanțare din Marea Britanie

	Numele organizației, Adresa/pagina web	
Date de identitate	Declarația de misiune și descrierea	Eforturi pentru a educa în mod continuu atât proprii angajații, cât și pe ceilalți. Interacționează cu o populație diversă, creând oportunități și o șansă pentru auto-îmbunătățire. Serviciile oferite de OMF sunt menite să ajute persoanele cele mai defavorizate de servicii financiare de masă, pentru a avea acces la credite accesibile, conturi bancare, conturi de economii și consiliere financiară.
Buna practică a organizației	Aspecte care recomandă organizația ca bună practică în: Responsabilitate față de membri-Împrumuturi în scopul dezvoltării unei afaceri/Microfinanțare - Incluziunea financiară a persoanelor nebankabile - Educație financiară / Dezvoltarea capacității financiare a membrilor - Împrumuturi - Servicii financiare pentru membri din grupuri dezavantajate sau aflați în dificultate/ organizații non-profit etc.	Incluziunea financiară a persoanelor defavorizate, nebankabile și slab servite de serviciile bancare –care nu pot accesa în mod normal servicii bancare de masă -Educarea în domeniul financiar/Dezvoltarea capacității financiare a clienților săi - Credite/Împrumuturi - Servicii bancare etice din punct de vedere social - OMF a fost creat pentru a ajuta la a oferi o poarta de acces la serviciile financiare pentru cei care, fie din cauza unor situații trecute sau actuale, au fost în imposibilitatea de a le accesa. Organizația oferă o gamă largă de servicii și produse, cum ar fi: credite accesibile, conturi de economii, pachete de uz casnic, conturi bancare de bază și consultanță financiară.
Context	Anul înregistrării	-
	Profilul membrilor fondatori și motivația economică și socială.	-
	Care sunt principalele servicii ale organizației? Ca de ex: Economii - Împrumuturi - Ipotechi - Micro-credite - Conturi curente - Carduri de credit - Acces online la servicii / online banking - Alte servicii.	Principalele servicii ale OMF sunt: - Credite de nevoi personale începând de la doar 50 £; - Conturi bancare de bază-deschiderea de conturi bancare în parteneriat cu Banca Regală; - Conturi de economii, - Pachete de uz casnic: oferă clienților săi oferte avantajoase pentru o gamă largă de produse casnice - Serviciu de consultanță financiară -pentru clienți săi și nu numai; - PayPlan, etc.
Structura de proprietate și membrii	Care este structura de proprietate a organizației? Vă rugăm să vă referiți la: profilul membrilor, număr de membri din fiecare tip și fond social deținut (pe intervale 1-5000 lei, 5001-20000, peste 20000)? Descrieți în câteva cuvinte participarea membrilor la	Fondatorii se întâlnesc în ședințe de board –fiecare are câte

	decizii în cadrul organizației.	un vot.
	Înscrierea ca membru este deschisă sau închisă? Este necesară exclusivitatea?	Calitatea de membru este deschisă în principiu. Fără exclusivitate.
Guvernanță- Conducere și administrare	Descrieți structurile de conducere, administrare și control ale organizației (adunare generală, consiliu director, comitete etc.), management–conducere executivă, numărul de membri al acestora și metodele de selecție (aleși sau numiți, și de către cine), durata mandatelor, criteriile de reprezentare.	
	Care sunt principalele responsabilități și roluri ale diverselor organe de conducere și administrare?	Rolurile și responsabilitățile echipei de management.
	Organizațiase supune unui audit extern? Vă rugăm să descrieți procedura	OMF este auditată în fiecare an de către un auditor independent, al cărui raport este publicat în raportul anual al organizației
	Organizația are membri externi în Consiliul Director?	UNUL
	Descrieți politicile salariale/de compensare pentru membri consiliului director, conducerea executivă și cum sunt acestea stabilite.	
Servicii și produse	Vă rugăm să descrieți detaliat fiecare dintre serviciile și beneficiile oferite membrilor/ne-membrilor.	
	Cum este stabilită dobânda pentru împrumuturi, micro-credite și fonduri de economii? Vă rugăm descrieți procedura pentru fiecare tip.	
	OMF face trimitere la rata procentuală anuală a dobânzii, în scopul de a furniza clienților cel mai bun indicator în decizia lor de a face un împrumut. Rata procentuală anuală a dobânzii este de 121,5% pentru creditele de 32 de săptămâni.	
Relații cu membrii	Vă rugăm să descrieți pe scurt metodele de comunicare și informare a membrilor/clienților.	
	Descrieți pe scurt politicile și procedurile de distribuție a profitului/ surplusului/ beneficiilor.	
	Descrieți strategia utilizată pentru atragerea de noi membri.	Anunțuri în ziarele locale, partenerii pot promova de asemenea serviciile OMF pe website-urile lor
Strategie	Descrieți pe scurt strategia de afaceri, referindu-vă la aspecte precum: principalele produse/servicii, nișa de piață, cota de piață, calitatea și prețul/costul și principalele schimbări în timp.	OMF funcționează pe baza unui plan de afaceri pe patru ani, care stabilește obiective provocatoare în jurul a patru teme strategice, pe care sunt stabilite obiective și indicatori cheie de performanță. Sustenabilitate: Reducerea dependenței de finanțarea din granturi. Diversificarea fluxurilor de venituri. Creșterea eficienței și a productivității. Furnizarea de produse la prețuri accesibile clienților, menținând în același timp costurile OMF la un nivel minim. Produse și servicii financiare: menite să îmbunătățească accesul și gama de produse financiare cheie disponibile pentru gospodării slab deservite. OMF trebuie să fie capabili să se auto-sustină, furnizând în același timp produse la prețuri accesibile. Diversificarea punctelor de acces pentru clienți (de exemplu, telefonic și online). Creșterea posibilităților de a alege între produsele financiare. Dezvoltarea de programe noi pentru a satisface nevoile indentificate. Furnizarea la un nivel ridicat de satisfacție clienților. Parteneriate și colaborare: Construirea și menținerea de parteneriate puternice, care vizează îmbunătățirea și promovarea incluziunii financiare. Consolidarea parteneriatelor existente. Căutarea de noi parteneriate de încredere. Promovarea înțelegerii conceptului de finanțare comunitară în cadrul structurilor de servicii de asistență locale. Influența politică: Creșterea gradului de conștientizare asupra fenomenului de excluziune financiară și încercarea de a influența în bine acest fenomen. Susținerea de discuții pe teme precum excluziunea financiară și creditarea agresivă. Căutarea de sprijin la nivel de guvern local și național pentru inițiativele de incluziune financiară și comunicarea impactului lor social. Sprijinirea cercetării care vizează înțelegerea tendințelor economice, politice și sociale.
	Descrieți pe scurt relația dintre strategia de afaceri și misiunea socială a organizației.	
	Cum sunt implicați membrii în definirea strategiei și activității organizației?	OMF implică clienții săi prin intermediul sondajelor anuale -concluziile acestora fiind fost folosite pentru a proiecta noi servicii.
	Vă rugăm descrieți pe scurt partenerii sau alianțele strategice ale organizației, dacă există.	
Resurse umane	Resurse umane-personal; - Nr. de angajați (după gen, etnie, angajați vulnerabili); - Nr. de voluntari(după tip, dacă este cazul).	
	Vă rugăm să descrieți politicile de angajare ale organizației.	

	Organizația are anumite beneficii doar pentru angajați?	
Măsurarea performanței	Ce indicatori și proceduri folosește organizația pentru măsurarea performanței sociale și economice/de afacere?	Număr de anchete; Număr de împrumuturi și cât însumează; Sumele economisite pentru clienți (prin comparație cu principalii creditori de pe piață); Număr de conturi bancare de bază deschise declienți; Număr de clienți ajutați la deschiderea unui cont de economii printr-o uniune de credit; Număr de clienți care au primit consiliere financiară și legate de datorii; Sumele generate în câștiguri financiare.
Indicatori	Active; Capital; Cifra de afaceri; Profit/Pierdere; Cuantum total de împrumuturi oferite; Valoarea medie a împrumuturilor; Nr. persoanelor care au solicitat un împrumut; Costuri de operare (%)	

Sursa: Elaborat de autor în baza materialului http://www.ies.org.ro/library/files/icar_scotcash_ro.pdf [5].

După trasarea celor mai principale etape ale managementului strategic pentru OMF, după părerea autorului, cel mai important proces în cadrul unei organizații care acordă împrumuturi sau credite de orice tip este *procesul de evaluare a managementului riscului de credit*.

Astfel, este important a evidenția că riscul de creditare, denumit și risc de insolvabilitate a debitorului, risc de nerambursare sau risc al deteriorării calității activelor organizației de microfinanțare, exprimă posibilitatea apariției situațiilor când debitorii nu-și vor onora obligațiile la scadență. Deci, este vădit faptul că între riscul de credit și riscul de lichiditate există multiple interconstrucții și interacțiuni, ele fiind de fapt aspecte diferite ale aceluiași potențial de risc, fiindcă o politică excesivă de creditare, corelată cu o lichiditate necorespunzătoare, constituie o cauză majoră a falimentului organizațiilor de microfinanțare (OMF).

Concluzii. În urma analizei de către autor a evoluțiilor mediului economic autohton asupra sectorului de microfinanțare în perioada de criză și post criză economică și financiară, s-a constatat că sectorul de microfinanțare este considerat unul stabil și rămâne a fi o alternativă viabilă sau o soluție care ar putea relansa piața de creditare din Moldova. Totuși, pe fondul unei crize a creditelor care se resimte tot mai mult pentru mediul de afaceri din Republica Moldova, în anul 2015 instituțiile de microfinanțare, ca sursă de finanțare alternativă la creditele bancare, au acordat cele mai multe împrumuturi în 2015 (de 6 ori mai mult în anul 2015 față de anul 2010, iar sectorul bancar au acordat de 1,6 ori mai mult). Astfel, instituțiile de microfinanțare nu sunt pe măsura să creeze situații de criză în sistemul financiar, deoarece nu atrag bani de la deponenți și în cazul în care OM se finanțează din banii proprii, sau atrase prin împrumuturi nebancale, ele nu creează riscuri pentru sistemul financiar. Totuși, unul dintre riscuri ar fi ar fi declinul unor ramuri (agricultura, industria) care ar putea influența negativ activitatea instituțiilor de microfinanțare pe viitor. Din punct de vedere strategic, pentru realizarea unui model de management strategic pentru OMF, autorul, propune implementarea celor mai bune practici de activitate a OMF din UE cât și din alte regiuni ale lumii pentru formularea unui model coerent adaptat la standardele Republicii Moldova. Pentru elaborarea unui astfel de model s-a luat ca exemplu instrumentul: codul european de bună conduită și bunele practici a organizațiilor de microfinanțare din Marea Britanie.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Microfinanțarea-o soluție viabilă pentru spațiul rural, „Economistul” nr.47-48 (247-248), 30 noiembrie 2015, pag 16.
2. Revista Tribuna economic nr9/2004, Programarea strategică a microîntreprinderilor, pag 19-20
3. PERCIUN R, POPA V, Strategii și mecanisme de funcționare a sectorului de microfinanțare pe plan internațional - Conferința Științifică Internațională “Contabilitatea Și Finanțele – Limbaje Universale Ale Afacerilor” Ediția I, 18 martie 2016, Pitești, România. Disponibil pe: <http://www.univcb.ro/news-195-18.martie.2016..conferin%C5%A3a.%C5%9Etiin%C5%A3ifica.interna%C5%A3ionala.-contabilitatea.%C5%9Efi.finan%C5%A3ele...limbaje.universale.ale.afacerilor-.html>
4. Codul European de bună conduită pentru acordarea de microcredite, iunie 2013, disponibil pe: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/thefunds/doc/code_bonne_conduite_ro.pdf
5. Bune practici ale organizațiilor de microfinanțare din Marea Britanie, 2013, disponibil pe: http://www.ies.org.ro/library/files/icar_scotcash_ro.pdf

**ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СБЕРЕЖЕНИЙ И ИНВЕСТИЦИЙ
В ЭКОНОМИКЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

*Татьяна ПЕТРОВА¹, научный сотрудник,
НИЭИ, Республика Молдова*

The equilibrium between savings and investment can ensure the stability of the financial market. The scope of this work paper the analysis of the dynamics of the "savings-investment" balance in the Republic of Moldova and its impact on economic growth. The role and possibilities of attracting foreign investments into fixed assets are shown. The indicator of investment growth with a low level of gross savings is a signal or precursor of a decline in economic growth. According to the National Bank of Moldova (BNM), the civilized export of capital from the Republic of Moldova represents only a small part in the process of export of capital, while the bulk of the exported capital falls to illegal outflows, having a negative impact on various spheres of the economy of the Republic of Moldova. The leading role in the mechanism of savings' transformation into investment should belong to National Bank of Moldova.

Keywords: *savings, investments, economic growth, financial stability, capital outflow.*

Равновесие сбережений и инвестиций может обеспечить стабильность финансового рынка. Целью работы является анализ динамики баланса «сбережения-инвестиции» в Республике Молдова и его влияния на экономический рост. Показана роль и возможности привлечения иностранных инвестиций в основной капитал. Показатель роста инвестиций при низком уровне валовых сбережений является сигналом или предвестником снижения показателей экономического роста. По данным Национального Банка Молдовы (БНМ), цивилизованный экспорт капитала из Республики Молдова занимает лишь небольшую долю в процессе вывоза капитала, а основная часть вывезенного капитала приходится на нелегальный отток, оказывая негативное воздействие на различные сферы экономики Республики Молдова. Ведущая роль в механизме трансформации сбережений в инвестиции должна принадлежать БНМ.

Ключевые слова: *сбережения, инвестиции, экономический рост, финансовая стабильность, отток капиталов.*

JEL Classification: *E20, F30.*

Через механизмы трансформации сбережений в инвестиции проявляется влияние финансовых факторов на экономическое развитие. Чем больше уровень сбережений и инвестиций в экономику, тем больше будет скорость национального дохода.

Равновесие сбережений и инвестиций – главное условие саморегулирующейся экономики в неоклассической модели. В состоянии экономического равновесия $I = S$, но в активной фазе развития экономики, как правило, $I > S$, т.е. инвестиции превышают сбережения. Если же инвестиции отстают от сбережений, то тормозится прирост валового внутреннего продукта.

В записи основного макроэкономического тождества:

$$CAB + (S - I) = 0 \text{ или } S - I = -CAB, \quad 1$$

где $S - I$ (Счет движения капитала)- является внутренним балансом экономики, а CAB (Счет текущих операций) – внешним балансом.

Если величина внутренних сбережений (domestic savings) является недостаточной для финансирования отечественных инвестиций (domestic investment) в условиях открытой экономики привлекается дополнительное финансирование за счет внешнего долга (**D**) или долевого участия иностранных инвесторов (**E**):

$$S - I = CAB + D + E. \quad 2$$

Сальдо текущего счета платежного баланса представляет собой разрыв между национальными сбережениями и национальными инвестициями. Дефицит платежного баланса означает, что сумма счета текущих операций и счета движения капитала не уравновешены [1].

В большинстве развитых стран соотношение $S-I/S$ не превышает 10% уровень. В странах с переходной экономикой пороговое значение определяется как:

$$S-I/S \geq 30\%. \quad 3$$

Критерий показывает, какая часть валовых сбережений в экономике не трансформируется в инвестиции [2]. В таблице показано влияние уровня трансформации сбережений в инвестиции на экономический рост РМ.

Темпы роста ВВП имеют положительную корреляцию к средней склонности к сбережению. Уровень сбережений, рассчитанный по формуле: $S-I/S$, показывает, что показатель роста инвестиций при низком уровне валовых сбережений может быть сигналом или предвестником снижения показателей экономического роста.

¹ © Татьяна ПЕТРОВА, tancikk@mail.ru

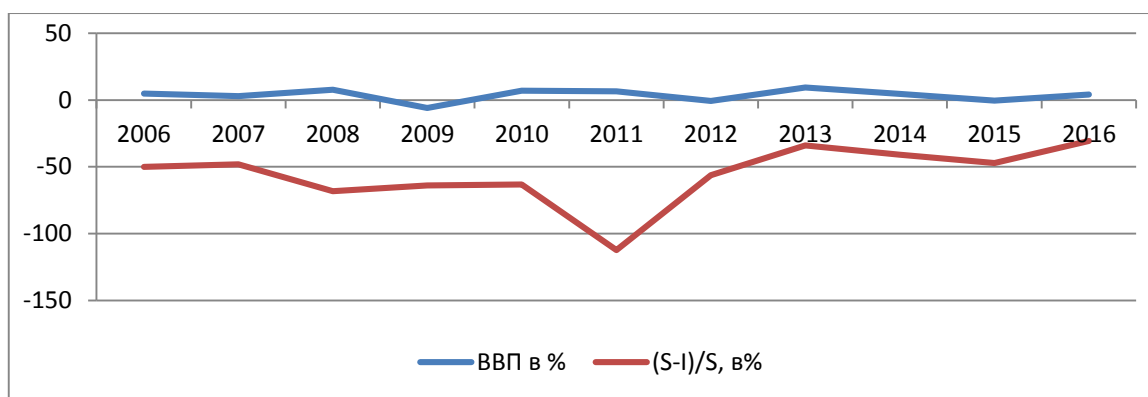

График 1. Влияние баланса «сбережения – инвестиции» на экономический рост в РМ

Источник: Рассчитано автором.

Снижение индикатора уровня баланса «сбережения-инвестиции» в Республике Молдова можно расценивать как недостаток внутренних средств для инвестирования в 2008г., 2011г. и 2015г. Наряду с другими показателями финансовой стабильности это повлияло на падение темпов экономического роста соответственно в 2009г., 2012г. и в 2015гг.

Ресурсами для осуществления накопления капитала в национальной экономике являются накопления основного капитала а также чистые капитальные трансферты, полученные от остального мира. По счету операций с капиталом значительное количество ресурсов предоставляет Республике Молдова «остальной мир», так в период кризиса 2008г сумма «заимствований»¹ составляла 1002,59млн. долл.США, в 2011г. – 819,96 млн. долл.США или более 95% от уровня сбережений. Несмотря на то, что к 2015г. показатель «чистого заимствования» снизился до 390,8 млн. долл. США и составил 39,2% к уровню сбережений или 6% к ВВП, динамика низкого уровня инвестиций отразилась на падении экономического роста в 2015г. Чистый приток капитала являются аналогом дефицита счета текущих операций и признаком того, что экономика работает неустойчиво.

С точки зрения общей *достаточности инвестиций* наиболее важен показатель доли валового накопления основного капитала в ВВП. Норма накопления - сводный макроэкономический индикатор, отражающий итоговый баланс действия всех экономических, правовых, институциональных и иных факторов, регулирующих объем и структуру инвестиционной деятельности. По опубликованным оценкам, для стран с переходной экономикой минимальное пороговое значение валовых накоплений основного капитала для экономического роста оценивается в 25% от ВВП. В противном случае нарушается нормальный процесс воспроизводства основного капитала как фундамента постоянной модернизации и конкурентоспособности национальной экономики [2].

В Таблице 1 показаны сравнительные данные национальных сбережений и накоплений основного капитала по отношению к ВВП в странах с эмергентными экономиками, а также уровень чистого притока капиталов как сумма чистых позиций по прямым инвестициям.

Таблица 1. Данные МВФ по платежным балансам стран за 2016 год, в %

	Болгария	Румыния	Азербайджан	Беларусь	Армения	Грузия	Украина	Молдова
Gross savings (% of GDP)	23	24	29	26	18	21	15	17
Gross capital formation (% of GDP)	21	26	29	30	21	32	15	22,5
FDI, net inflows (% of GDP)	2,4	2,9	11,9	2,6	3,2	2,26*	0,04*	1,8

* данные за 2015г

Источник: МВФ/<http://data.imf.org/>

По уровню формирования основного капитала Республика Молдова отстает от стран, активно развивающих свой промышленный потенциал, за исключением Украины, при этом уровень сбережений в этих странах обеспечивает значительную долю национальных инвестиций. Одновременно развивающиеся страны активно используют иностранные инвестиции для модернизации и развития экономики. По сравнению с другими странами с эмергентными экономиками в Республике Молдова их уровень незначительный и объясняется непривлекательным инвестиционным климатом. Валовые сбережения Республики Молдова не покрывают инвестиционные потребности экономики, а доля формирования основного капитала в последние 2 года составляла в среднем менее 23% к ВВП, что не достаточно для эффективного развития и модернизации экономики.

¹ Заимствование характеризует превышение или дефицит источников финансирования инвестиций по сравнению с расходами на чистое приобретение нефинансовых активов. На уровне экономики в целом чистое кредитование означает приобретение финансовых активов у нерезидентов, а чистое заимствование – финансовые обязательства перед нерезидентами.

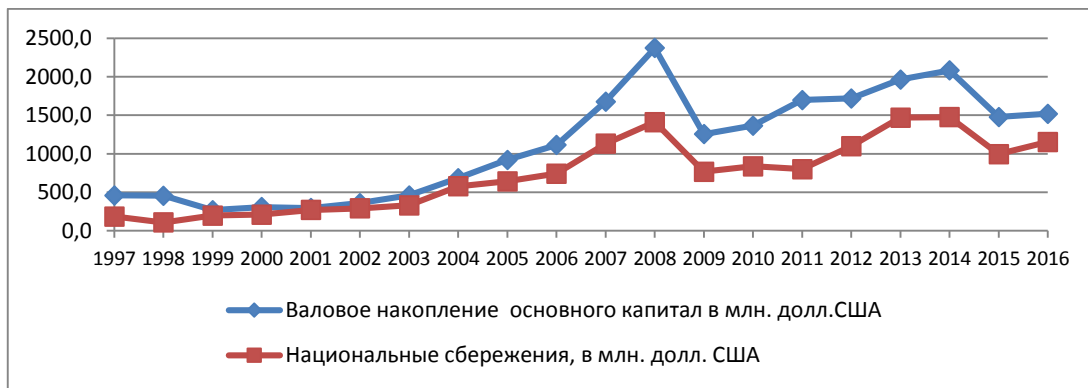

График 2. Динамика внутреннего баланса «сбережений и инвестиций» в экономике РМ

Источник: Рассчитано автором.

Базовым показателем для формирования валового накопления основного капитала служит показатель инвестиции в долгосрочные материальные активы (ДМА), величина которых отличается прежде всего на объем затрат на капитальный ремонт и стоимость неустановленного оборудования. Эти расходы достигали в отдельные годы до 4% в ВВП. В 2016г. инвестиции в долгосрочные материальные активы составляли 64,6% от величины валового накопления основного капитала, что говорит о значительной составляющей расходов на капитальный ремонт в Республике Молдова.

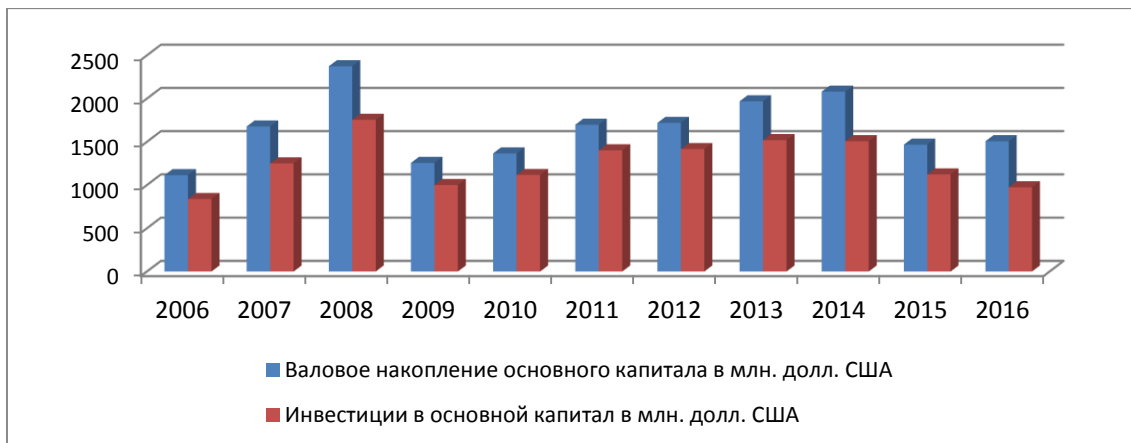

График 3. Использование средств накопления основного капитала в инвестиции в ДМА

Источник: БНМ/ <http://www.bnm.md/>

Сокращение внутренних капиталовложений создает спрос на более дешевые международные кредитные ресурсы, что стимулирует рост внешней задолженности. В результате роста внешних заимствований улучшается финансовый счет платежного баланса, но только в краткосрочной перспективе. В среднесрочной и долгосрочной перспективах ситуация меняется на противоположную, так как выплачиваются проценты по долгу и сам долг. В Республике Молдова рост общего внешнего долга значительно опережает рост ВВП.

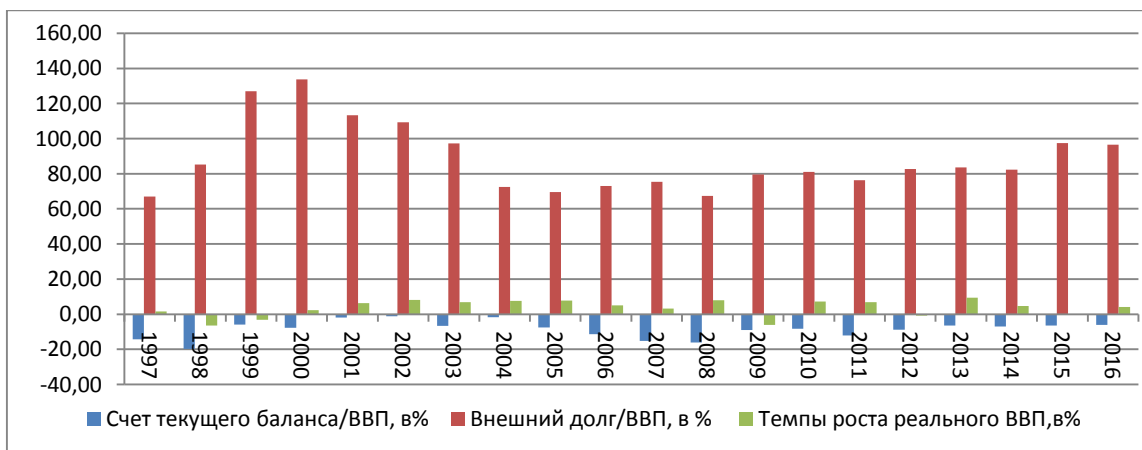

График 4. Динамика роста валового внешнего долга относительно темпов роста ВВП и внешнеэкономического баланса Республики Молдова

Источник: Рассчитано автором.

Республика Молдова импортирует больше, чем экспортирует. Сокращение доходов ведет к падению уровня сбережений что, в конце концов, приводит к сокращению инвестиций и торможению развития экономики. Планируемый бюджет страны на 2017 г. на 1/3 состоит из внешних финансовых источников. Увеличение бюджетного дефицита приводит к росту дефицита счета текущих операций. В 2015г бюджетный дефицит увеличился на 39% по сравнению с 2014г.

По международным меркам в Республике Молдова худший случай счета текущих операций:

- Страна имеет бюджетный дефицит (расходы>доходы).
- Национальные сбережения меньше инвестиций.
- Импорт превышает экспорт.

Возможность принятия корректирующих мер для достижения безопасной позиции по внешним платежам (дефицит товаров, услуг, доходов) финансируется за счет частных и официальных трансфертов, притока финансовых средств и использования резервных и других финансовых активов или за счет импорта иностранных сбережений (заимствований). С одной стороны, иностранные инвестиции восполняют дефицит собственных финансовых ресурсов, создают базу для развития производства и, следовательно, для решения проблем безработицы, для преодоления структурного кризиса и т.п. С другой стороны, в долгосрочной перспективе увеличение выплачиваемых доходов по иностранным инвестициям может привести к уменьшению внутреннего накопления и, как следствие, к снижению внутренних инвестиций, а затем и ВВП. Доля прямых иностранных инвестиций в суммарных инвестициях снизилась к 2016г. до 12,8%.

График 5. Доля ПИИ, трансформируемых в инвестиции в ДМА

Источник: Рассчитано автором.

Значительная часть сбережений за счет внешних источников финансирования не трансформируется в инвестиции. Лишь малая доля зарубежных капиталов участвует в инвестиционном процессе. Более того значительное снижение показателя «чистого заимствования» по счету операций с капиталом в 2015г говорит о выбытии финансовых активов. Чистое кредитование/чистое заимствование по данным финансового счета представляет собой итог чистого приобретения активов за вычетом чистого принятия обязательств. Чистое приобретение ресурсов у остального мира должно покрываться либо путем ликвидации иностранных активов, либо путем увеличения обязательств перед нерезидентами. По итогам финансового счета за 2014-2015гг. произошло снижение и активов и обязательств. По данным международной инвестиционной позиции РМ за 2016г. остаток внешних активов по отношению к внешним обязательствам снизился на 1,9пп.

Совокупность операций финансового счета платежного баланса и международная инвестиционная позиция составляют полный комплект международных счетов в экономике. В 2015 г. из Республики Молдова, по данным НБМ, произошёл крупнейший отток капитала за всю историю страны – 400 млн. долл. США. Однако используемая методология *позволяет учесть только часть общего объема трансграничного движения капитала*. При этом из-за неполноты охвата потоков капитала данные БНМ не отражают реальное состояние трансграничных потоков частного сектора экономики в целом. Так, по данным БНМ цивилизованный экспорт капитала из Республики Молдова занимает лишь небольшую долю в процессе вывоза капитала, а основная часть вывезенного капитала приходится на нелегальный отток или бегство, оказывая негативное воздействие на различные сферы экономики Республики Молдова. В исследовании «Незаконный вывоз капитала из развивающихся стран» американской неправительственной организации Global Financial Integrity (GFI) показано, что за 10 лет развивающиеся страны потеряли более \$7трлн. долл. США. Потери Молдовы исчисляются весьма значительными суммами. В среднем около 900 млн. долл. США (т.е. около 11% ВВП) страна теряет ежегодно.

Базовый алгоритм нелегальных потоков капитала по методологии Всемирного Банка рассчитывается как:

$$CF = H + V + A + F,$$

4

где CF- Отток капитала; H- Изменение долговых обязательств; V- Чистые прямые иностранные инвестиции; A- Счет текущих операций; F- Изменение валютных резервов [3].

По нашим расчетам объем капиталов незаконно вывезенных из Республики Молдова превышают объем ПИИ и чистой официальной помощи, которые страна получала в целях развития (ОПР).

Таблица 2. Нелегальный отток капиталов из Р.Молдова, в млн. долл. США (текущие цены)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Net official development assistance received	224,8	268,3	300,2	245,8	473,0	461,7	475,5	348,7	517,9	312,6
FDI,net inflows (BoP)	258,8	536,0	726,6	135,2	212,0	347,9	282,6	290,46	349,39	234,4
Capital outflows (WB)	877,8	1477,9	2125,2	1060,1	840,1	1600,1	1030,2	1147,4	1473,3	840,7

Источник: Рассчитано автором.

Таким образом, сокращение инвестиций в основной капитал при низком уровне сбережений является одной из наиболее тревожных тенденций развития национальной экономики. При низком уровне сбережений в Республике Молдова нужны меры привлечения средств иностранных инвесторов для инвестирования производства, инноваций, инфраструктуры. Однако существующие возможности расширения инвестиций не могут быть реализованы в условиях неблагоприятного инвестиционного климата и коррумпированной институциональной системы. Ведущая роль в механизме трансформации сбережений в инвестиции должна принадлежать Национальному Банку Молдовы (БНМ), который призван содействовать:

- росту сбережений основных субъектов хозяйственной деятельности в виде банковских депозитов,
- трансформации сбережений в инвестиции в реальный сектор через банковский сектор,
- предотвращению нелегальных способов оттока капиталов.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Бланшар О. Макроэкономика. М.: Издательский дом Государственного университета — Высшей школы экономики, 2010. - Глава 11. Сбережения, накопление капитала и ВВП. с. 233 -254. ISBN978-5-7598-0556-4
2. Экономическая безопасность России: Общий курс: Учебник / Под ред.В.К. Сенчагова. 2-е изд. - М.: Дело, 2005. - 896 с. ISBN 5-7749-0391-5.
3. В. Shneider. Measuring Capital Flight: Estimates and Interpretations. Overseas Development Institute, London, 2003, - p.9 // <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/2432.pdf>

**NECESITATEA IMPLEMENTĂRII PRINCIPIILOR
ACHIZIȚIILOR PUBLICE SUSTENABILE**

*Maria COJOCARU¹, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova
Elena RUSU drd.,
Universitatea de Stat din Moldova*

În această lucrare sunt prezentate argumente în susținerea implementării Achizițiilor Publice Sustenabile (Sustainable Public Procurement) în Republica Moldova. Pentru realizarea studiului autorii au aplicat metode de cercetare tradiționale: metoda monografică, analiza de documente, comparația, analiza tendinței ș.a. Concluziile care au rezultat din analiza de documente, rapoarte și studii de caz confirmă ipoteza că achizițiile publice constituie o pârghie importantă în realizarea Strategiilor și politicilor de dezvoltare durabilă.

Cuvinte-cheie: dezvoltare durabilă, achiziții publice sustenabile, achiziții "verzi".

In the present paper there are presented arguments in support of the Sustainable Public Procurement implementation in the Republic of Moldova. To carry out the study, the authors applied traditional research methods: monographic method, document analysis, comparison, trend analysis, and so on. Conclusions resulting from the analysis of documents, reports and case studies confirm the assumption that public procurement is an important lever in the implementation of Sustainable Development Strategies and Policies.

Keywords: Sustainable Development, Sustainable Public Procurement, Green Procurement.

JEL Classification: H6, Q01.

O preocupare stringentă a întregii omeniri este dezvoltarea durabilă. Unul din mecanismele eficiente de tranziție spre o dezvoltare durabilă și de realizare a strategiilor în domeniul vizat este sistemul achizițiilor publice. Astăzi teoria dezvoltării durabile este pusă la baza Achizițiilor Publice Sustenabile.

La fel ca și alte acțiuni și procese social-economice, sistemul de achiziții publice trebuie să se petreacă în condiții de sustenabilitate a mediului și dezvoltării social-economice. În contextul dat a apărut conceptul de achiziții publice sustenabile (SPP - Sustainable Public Procurement), acestea fiind definite ca: "Un proces prin care entitățile publice procură bunuri, servicii, lucrări și utilități în condiții de raport optim: preț - calitate, astfel încât acestea să genereze beneficii entității, dar cu impact negativ minim asupra mediului". Achizițiile publice sustenabile mai sunt definite și ca "Achizițiile viitorului", așa cum au fost definite încă în anul 2006 [4].

La Summit-ul mondial din Johannesburg în 2002 a fost adoptată Rezoluția 2 privind dezvoltarea durabilă, care avea ca scop de „promova dezvoltarea și difuzarea de bunuri și servicii durabile, prin intermediul achizițiilor publice”. Motivele invocate sunt multiple și diverse. Statul fiind unul din consumatorii mari de diferite bunuri, servicii, lucrări poate invoca condiții de sustenabilitate la anunțarea concursului, atribuirea de contracte. Achizițiile publice sustenabile sunt numite și "achiziții verzi". Criteriile așa-numitelor "achiziții verzi" predomină în legislația UE în domeniul achizițiilor publice (Directivele 2014/24/UE și 2014/25/UE ale Parlamentului European și a Consiliului) [2,3].

În anul 2008 Comisia UE a adoptat documentul COM 400 Communication Public Procurement for a Better Environment, a cărui obiectiv principal a fost elaborarea și implementarea recomandărilor cu privire la diminuarea impactului asupra mediului în procesul de consum pentru necesitățile publice și utilizarea "achizițiilor verzi" pentru stimularea inovațiilor ecologice. Obiectivul acestui document era ca circa 50% din achizițiile publice ale UE să se realizeze după principii ecologice [1].

Tabelul 1. Principiile durabile privind achizițiile publice

PRINCIPII	SPECIFICARE
Principiul 1: Achizițiile publice bune sunt achiziții durabile (sustenabile).	Pe lângă principiile tradiționale ale achizițiilor publice de: nediscriminare, transparență, echitate, competitivitate, responsabilitate, eficiența fondurilor publice și monitoring, SPP integrează și cele trei dimensiuni ale dezvoltării durabile: dezvoltarea economică, dezvoltarea socială și protecția mediului la nivel local, național, regional și global.
Principiul 2: Implementarea SPP necesită leadership.	Promovarea SPP pe scară largă va fi implementată prin raportarea istoriilor de succes în acest domeniu, training-uri, congrese, foruri mondiale, regionale, naționale.
Principiul 3: SPP contribuie la realizarea obiectivelor politice.	SPP este o pârghie importantă în atingerea unei game largi de obiective guvernamentale sau organizaționale prin intermediul cheltuielilor strategice. Obiective strategice în acest caz pot fi considerate: gestionarea durabilă a resurselor naturale, eficiența resurselor, dezvoltarea durabilă, consumul și producția de bunuri, servicii durabile. SPP contribuie la dezvoltare de piețe pentru soluții inovatoare durabile, încurajând crearea locurilor de muncă ecologice și decente.

¹ © Maria COJOCARU, cojocaruum@gmail.com

PRINCIPII	SPECIFICARE
Principiul 4: SPP vizează toate părțile interesate.	SPP necesită sprijin din partea tuturor reprezentanților societății. Factorii politici, politicienii, clienții, producătorii, furnizorii, contractanții, cumpărătorii și organizațiile societății civile împreună vor promova pe larg SPP. Competențele necesare pentru SPP sunt comunicarea și analiza, capacitatea de a influența, negocierea și profesionalismul, o înțelegere a pieței și a impactului diferit al durabilității procesului de achiziții publice.
Principiul 5: Implementarea SPP se bazează pe principii durabile de management organizațional.	SPP presupune o abordare bazată pe riscuri, reevaluând în mod continuu și direcționând măsurile de implementare a SPP către zonele cu cel mai mare impact sau prioritate. Succesul imediat poate fi demonstrat printr-o abordare "câștigă rapid". Cu toate acestea, un asemenea principiu nu trebuie să înlocuiască o abordare mai cuprinzătoare pe termen lung. Pentru ca SPP să fie o practică obișnuită a achizițiilor practice este necesar ca acestea (SPP) să fie parte a unui sistem de management organizațional.
Principiul 6: SPP monitorizează rezultatele și beneficiile (efectele).	Îmbunătățirea continuă este posibilă doar dacă rezultatele obținute prin SPP sunt cunoscute. Utilizarea sistemelor de monitoring și evaluare pentru măsurarea rezultatelor este esențială pentru urmărirea progresului, precum și pentru identificarea domeniilor de îmbunătățire. Rezultatele pot include: <ul style="list-style-type: none"> • <i>performanțe de mediu</i>, cum ar fi emisiile reduse, utilizarea eficientă a materialelor și generarea minimă a deșeurilor; • <i>rezultate economice</i>, cum ar fi economiile de costuri, crearea de locuri de muncă, crearea de cunoștințe și transferul de competențe / tehnologii; • <i>rezultate sociale</i>, cum ar fi abilitarea minorităților, reducerea sărăciei și buna guvernare.

Sursa: Elaborat de autori în baza sursei [7].

Promovarea conceptului SPP în domeniul achizițiilor publice se bazează pe un șir de principii, expuse în Tabelul 1, care au fost elaborate de Grupul de acțiune Marrakech pentru achiziții sustenabile (*Marrakech Task Force on Sustainable Public Procurement*). Membri ai grupului de lucru Marrakech Task Force on Sustainable Public Procurement erau Marea Britanie, China, Brazilia, Argentina și Norvegia.

Partenerii din programul SPP 10YFP recomandă ca țările și organizațiile să aplice aceste principii atunci când își dezvoltă sau actualizează planurile de achiziții publice. Potrivit raportului UNEP *Sustainable Public Procurement: A Global Review Final Report* (2013), la finele anului 2012 peste 50 de țări aveau adoptate politici naționale de implementare a sistemului de SSP, în mod special de țările OECD. Deja din anul 2014, în unele țări postsovietice (Republica Moldova, Ucraina, Belarusi), cu asistență din partea UNEP, s-au întreprins primii pași în implementarea principiilor de achiziții sustenabile (durabile).

Astfel, având în vedere planurile și obligațiile statelor cu privire la punerea în aplicare a dezvoltării durabile, achizițiile publice devin una dintre cele mai eficiente pârghii a guvernelor de punere în aplicare a politicilor de dezvoltare durabilă. Prin Programul de achiziții verzi (*European Union Green Purchasing Programme*), UE a elaborat instrumente de legiferare a SPP în toate statele ale UE. Guvernele unor țări: Austria, Brazilia, Mexic, Marea Britanie și alte țări-membre ale UE, au adoptat strategii de utilizare a sistemului de achiziții sustenabile pentru a stimula tehnologiile cu un consum redus de resurse energetice.

Deja în statele-membre ale UE se întreprind măsuri de implementare a SPP. Potrivit Rapoartelor Comisiei Europene (2014) sumele totale alocate achizițiilor publice în statele din UE constituiau în anul 2014 în medie circa 13,7% din PIB, iar în țările OECD – circa 12% din PIB [8].

În Republica Moldova sumele alocate prin sistemul de achiziții publice raportate la PIB sunt mult mai mici, înregistrând chiar o tendință de scădere în ultimii ani (Fig. 1).

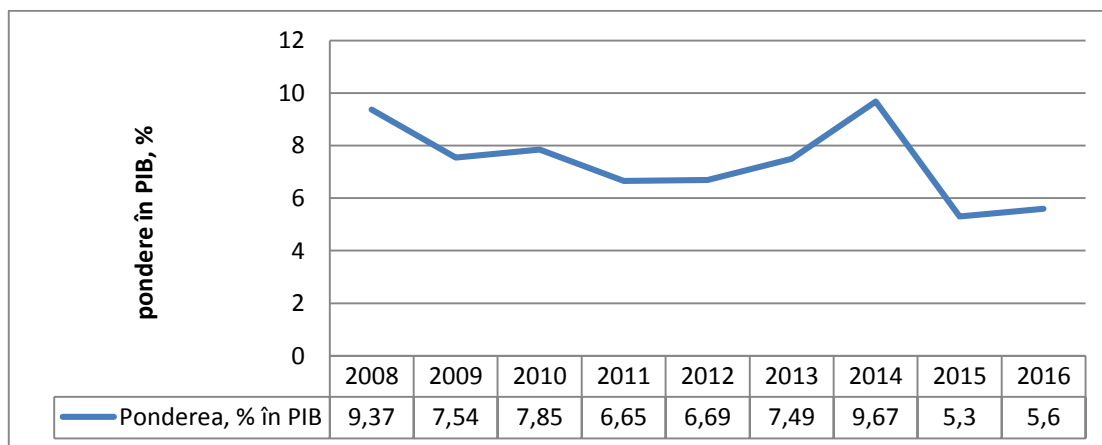

Figura 1. Ponderea achizițiilor publice în PIB, Republica Moldova, perioada 2008-2016

Sursa: [6, pag. 23].

În multe țări cu economie dezvoltată, se aplică pe larg achizițiile publice sustenabile, stimulând producerea produselor ecologice, valorificarea deșeurilor, atribuirea de contracte întreprinderilor mici și mijlocii, pentru a stimula afacerile mici. Fiind un consumator cu o putere mare de cumpărare, statul prin achizițiile publice poate stimula afacerile care stimulează inovațiile, promova afacerile eficiente din punctul de vedere al consumului de resurse energetice (Fig. 2) și protecția mediului. Creșterea cererii pe piața produselor ecologice va conduce la formarea deprinderii pentru a achiziționa produse ecologice. Aceasta, la rândul său, va stimula producerea și consumul de produse ecologice și dezvoltarea unei afaceri responsabile din punct de vedere social.

În figura 2 sunt prezentate date cu referire la costurile alocate de către autoritățile nipone în perioada 2001-2012 pentru achiziționarea de lămpi fluorescente, care contribuie la economisirea resurselor energetice.

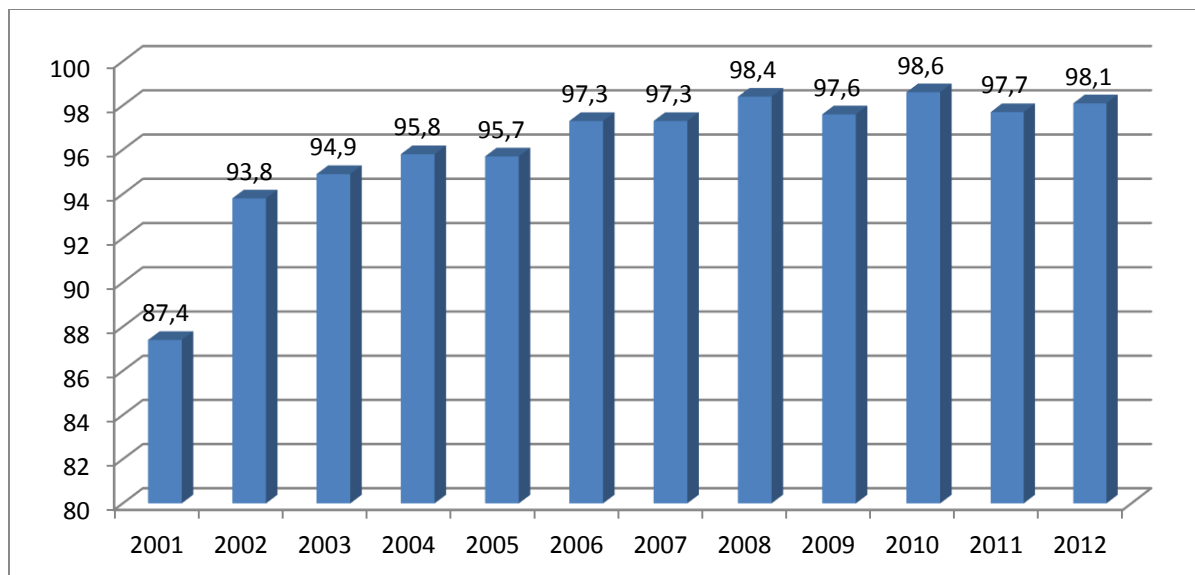

Figura 2. Evoluția ponderii sumelor alocate de către Autoritățile Guvernamentale ale Japoniei de toate nivelele pentru achiziția lămpilor fluorescente în suma totală a achizițiilor lămpilor de iluminare

Sursa: [5, pag. 33].

Căile Ferate din India, de asemenea s-au angajat să implementeze SPP pentru a promova dezvoltarea businessului mic. Conform unui Raport, achizițiile efectuate de Autoritățile indiene pentru Căile Ferate de la întreprinderile mici constituiau 6,6% în anii 2013-2014, înregistrând o creștere de 0,8 la sută față de perioada 2012-2013 [7].

Noile criterii față de achiziționarea de mobilier verde pot fi considerate un exemplu elocvent de implementare la nivel European a SPP. Efectele posibile ale aplicării noilor criterii față de achiziționarea mobilierului sunt prezentate în Figura 3.

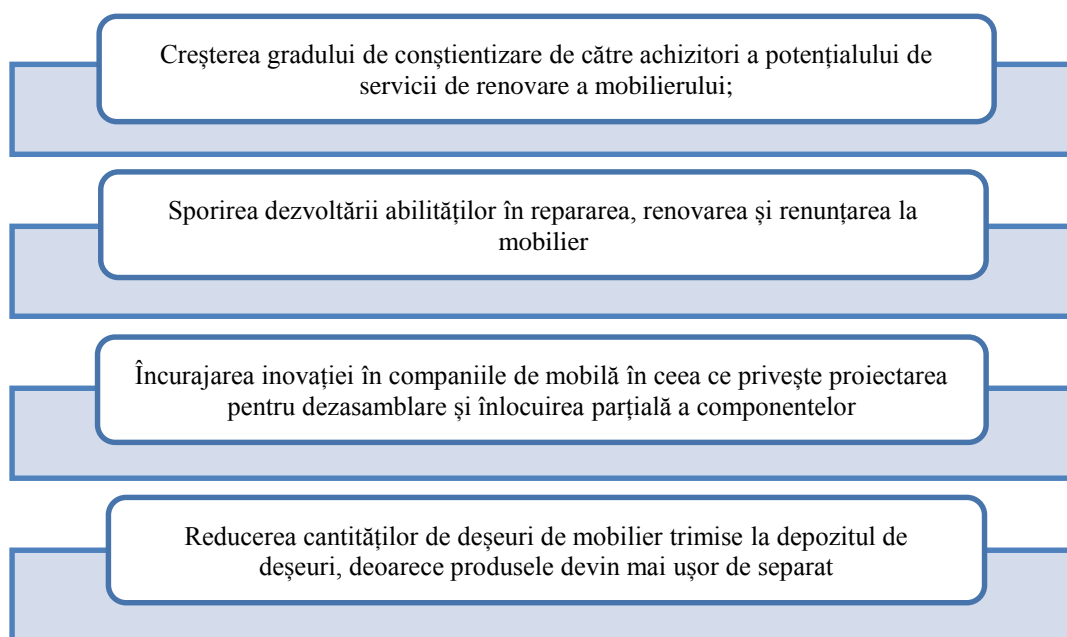

Figura 3. Efectele posibile ale implementării achiziționării publice de mobilier verde

Sursa: Elaborată de autori.

Astfel, la 22 august 2017 Comisia UE a publicat noi criterii voluntare privind Achizițiile Publice Guvernamentale (GPP) ale UE pentru mobilier. Având în vedere că sumele alocate anual de către autoritățile publice pentru achiziționarea de mobilier sunt considerabile, au fost operate modificări ale criteriilor din anul 2008 față de achiziționarea mobilierului pentru necesități guvernamentale. Modificările operate au ca obiectiv protecția mediului și reducerea costurilor pentru achiziționarea acestuia. Astfel, noile criterii prevăd ”introducerea, pe lângă achiziționarea de mobilier clasic, a secțiunilor privind achizițiile de renovare a mobilierului și a serviciilor finale de viață” [9]. Aceste noi domenii vizează prelungirea duratei de viață a articolelor de mobilier, reflectând astfel o consolidare a aspectelor economiei circulare în criteriile UE privind achizițiile publice.

Concluzii. În Republica Moldova sistemul achizițiilor publice sustenabile ar putea fi utilizat în contexte diferite: spre exemplu, pentru a încuraja dezvoltarea afacerilor în mediul rural, o condiție de eligibilitate ar fi ca ofertanții să fie reprezentanți ai businessului mic sau întreprinzători din mediul rural.

Pentru promovarea principiilor achizițiilor publice durabile sunt necesare modificări în legislația națională cu privire la achizițiile publice și elaborarea unui Plan de acțiuni privind implementarea acestora. Aceasta va crea premise pentru dezvoltarea economică și durabilă locală. În final, toate acestea contribuie la soluționarea unui șir de probleme economice, de mediu, demografice și sociale în țara noastră.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. COM (2008) 400. Public Procurement for a Better Environment. Available: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52008DC0400>http://ec.europa.eu/environment/gpp/gpp_policy_en.htm (accesat: 09.08.2017).
2. Directiva 2014/24/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 februarie 2014 privind achizițiile publice: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/24/oj> (accesat: 09.08.2017)
3. Directiva 2014/25/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 februarie 2014 privind achizițiile efectuate de entitățile care își desfășoară activitatea în sectoarele apei, energiei, transporturilor și serviciilor poștale: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/25/oj> (accesat: 22.08.2017)
4. Procuring the Future. Sustainable Procurement National Action Plan: Recommendations from the Sustainable Procurement Task Force. Department for Environment, Food and Rural Affairs UK. London, 2006. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69417/pb11710-procuring-the-future-060607.pdf (accesat: 22.08.2017)
5. Monitoring Sustainable Public Procurement Implementation: Recommendations and Case Studies. Copyright © United Nations Environment Programme. 2016, pg. 33 http://www.spcclearinghouse.org/sites/default/files/monitoring_sustainable_public_procurement_implementation.pdf (accesat: 09.09.2017)
6. Raportul Agenției Achiziții Publice privind activitatea desfășurată în perioada anului 2016, pag. 23. http://tender.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_anual_2016.pdf (accesat: 12.08.2017)
7. The Sustainable Public Procurement Programme of the 10-Year. Framework of Programmes (10YFP SPP Programme). Principles of Sustainable Public Procurement . March 2015 <http://www.unep.org/10yfp/programmes/sustainable-public-procurement> (accesat: 09.08.2017)
8. <http://www.oecd.org/gov/public-procurement/> (accesat: 12.08.2017)
9. <http://www.revista-achiziti.ro/index.php/achizitiile-publice-verzi> (accesat: 09.08.2017)

**OBIECTIVELE DE DEZVOLTARE DURABILĂ:
NOI PROVOCĂRI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA**

*Rodica PERCIUN¹, dr. hab., conf. cercet.,
INCE, Republica Moldova
Delia-Elena DIACONAȘU², dr., cercet. șt. III,
Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, Romania
Andreea-Oana IACOBUȚĂ³, dr., conf. univ.,
Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, Romania*

Scopul articolului este analiza principalilor factori ce tergiversează atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă a Republicii Moldova. Metodele științifice utilizate în lucrare sunt: analiza sistemică, sinteza, inducția și deducția, analiza critică, etc. Principalele rezultate: în baza cercetării efectuate s-au identificat următoarele impedimente esențiale ce stau în calea dezvoltării durabile: modul superficial cu care tratează autoritățile noțiunea de sărăcie, dispersarea acestui obiectiv (Reducerea sărăciei) în mai multe documente de politici sectoriale, nu există în prezent nici o abordare cuprinzătoare pentru reducerea sărăciei, impedimente legate de forța de muncă, reducerea locurilor de muncă, reducerea drastică a investițiilor și a creditării. Economia R. Moldova continuă să depindă de finanțarea externă, venită de la organisme internaționale etc.

Această cercetare este elaborată în cadrul Proiectului bilateral R.Moldova – România (AȘM-ANCSI) "Perspective de promovare a dezvoltării durabile în România și în Republica Moldova prin operaționalizarea de bune practici europene relevante", implementat de către echipa INCE și FEAA (Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași)

Cuvinte-cheie: dezvoltarea durabilă, sărăcie, obiectivele de dezvoltare durabilă, migrația, investiții.

This paper is ment to analyze the main factors that delay the achievement of Moldova's sustainable development objectives. The scientific methods used in the paper are: systemic approach, analysis and synthesis, induction and deduction, critical analysis of materials etc.

The main results: after the research it was found that the main impediments are: the superficial way the authorities treat the notion of poverty, this goal scattered (Poverty Reduction) in several sectoral policy documents, currently, there is no comprehensive approach for poverty reduction, impediments related to the human, job cuts, drastic reduction of the investment, limited access to financing. Moldova's economy continues to rely on external financing from international bodies etc.

This research was developed within the framework of the Mobility Research Project (ASM-ANCSI) Perspectives for Promoting Sustainable Development in Romania and in the Republic of Moldova by Operationalizing Relevant European Best Practices, elaborated by INCE team and the FEAA team (Al. Ion Cuza Faculty, Iasi).

Keywords: sustainable development, poverty, sustainable development objectives, migration, investments.

JEL Classification: E61, F22, F24 F63.

Introducere. În Septembrie 2015, Republica Moldova și alte 192 de state membre ale ONU s-a angajat să pună în aplicare Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 prin adoptarea Declarației Summit-ului privind Dezvoltarea Durabilă. Această Agendă și-a propus să realizeze ceea ce a fost inițiat în cadrul Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, având scopul principal de a eradica sărăcia până în anul 2030 și de a asigura o dezvoltare durabilă în întreaga lume. Agenda oferă o nouă abordare de dezvoltare axându-se pe promovarea drepturilor omului sub toate aspectele. Prin urmare, interesele oamenilor sunt plasate în centrul procesului de dezvoltare, care ar putea fi realizate într-un mod durabil doar prin responsabilizarea oamenilor de a participa, de a contribui și de a beneficia de pe urma dezvoltării economice, culturale, sociale și politice în baza unei poziții comune în care toate drepturile și libertățile omului sunt respectate.

Gradul de investigare a problemei și scopul cercetării. Investigațiile din prezentul articol reprezintă unele rezultate, pe care autorii le-au obținut în cadrul proiectului bilateral "Perspective de promovare a dezvoltării durabile în România și în Republica Moldova prin operaționalizarea de bune practici europene relevante".

În cadrul acestui proiect s-au organizat o serie de workshopuri, mese rotunde, vizite de lucruri (Iași, Piatra-Neamț, Chișinău), unde s-au analizat în linii generale obiectivele privind dezvoltarea durabilă din cadrul Strategiei Europa 2020 pentru creștere inteligentă, durabilă și incluzivă (O Europă eficientă din punctul de vedere al utilizării resurselor; O politică industrială pentru era globalizării), Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României Orizonturi 2013-2020-2030 cu reperele: Orizont 2020: Atingerea nivelului mediu actual al țărilor Uniunii Europene la principalii indicatori ai dezvoltării durabile. Orizont 2030: Aproximarea semnificativă a României de nivelul mediu din acel an al țărilor membre ale UE din punctul de vedere al indicatorilor dezvoltării durabile.

Astfel, conceptul de dezvoltare durabilă a apărut în urma crizei ecologice mondiale din anii 1929-1933. De atunci acest concept a fost analizat, studiat și dezvoltat. În prezent cea mai utilizată definiție a dezvoltării durabile este cea dată de către Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare în raportul „Viitorul nostru comun” cunoscut și sub numele de

¹ © Rodica PERCIUN, rodica21@gmail.com

² © Delia-Elena DIACONAȘU, delia_diaconasu@yahoo.com

³ © Andreea-Oana IACOBUȚĂ, andreea.iacobuta@uaic.ro

Raport Brundtland: „Dezvoltarea durabilă este dezvoltarea care urmărește satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”.

Dezvoltarea durabilă a devenit un obiectiv politic al Uniunii Europene începând cu anul 1997, prin includerea sa în Tratatul de la Maastricht. În anul 2001, Consiliul European de la Göteborg a adoptat Strategia de Dezvoltare Durabilă a Uniunii Europene, căreia i-a fost adăugată o dimensiune externă la Barcelona, în anul 2002. În anul 2005, Comisia Europeană a demarat un proces de revizuire a Strategiei. Drept consecință, în iunie 2005, șefii de state și guverne ai țărilor Uniunii Europene au adoptat o Declarație privind liniile directoare ale dezvoltării durabile, care încorporează Agenda de la Lisabona, revizuită, pentru creșterea economică și crearea de noi locuri de muncă drept o componentă esențială a obiectivului atotcuprinzător al dezvoltării durabile.

Profesorul Ion Pohoată în lucrarea sa **Strategii și politici europene de dezvoltare durabile menționează** Conceptul de dezvoltare susținută (sustenabilă) sau durabilă aparține teoriei noi a dezvoltării economice, ea însăși ramură relativ nouă a teoriei economice generale de care s-a desprins și individualizat ca un corp teoretic autonom la nivelul anilor '50-'60. Deși generoasă și acoperitoare prin temele pe care le problematizează, trimițând, consistent, pentru atingerea scopurilor sale demonstrative la sociologie, filosofie, etică, morală, drept, etc. teoria dezvoltării economice și-a făurit un minim soclu epistemologic propriu; un sistem noțional și categorial la care recurge spre a opera și expune. Din această perspectivă, socotim necesară o explicitare, chiar expeditivă, a acestui uzual bagaj metodologic la care teoria despre dezvoltare recurge în mod curent. La modul sintetic exprimat, principalele categorii operante în domeniul supus discuției sunt: expansiune, creștere, progres, dezvoltare, subdezvoltare [1, p.9].

Astfel, dezvoltarea durabilă presupune o abordare largă, care acoperă practic toate componentele vieții fie economice, socială, de mediu. Acest fenomen prezintă atât avantaje, cât și dezavantaje, solicitând studii complexe și analize profunde, mai ales la pregătirea strategiilor naționale de dezvoltare durabilă, care trebuie să țină cont atât de dimensiunile multiple cât și de coordonarea domeniilor politice, economice și sociale.

Scopul acestui articol este de a evidenția principalele provocări ce stau în fața factorilor de decizie a R. Moldova în vederea asigurării unei dezvoltări durabile.

Metodologia utilizată. În procesul cercetării au fost aplicate metodele științifice generale: abordarea sistemică, analiza și sinteza, inducția și deducția, analiza logică, analiza critică a materialelor, analiza monografică. *Supportul informațional* al cercetării îl reprezintă: materialele analitice și rezultatele proiectelor de cercetare din cadrul INCE; legislația internațională și națională în domeniul analizat, documentele de politici, strategii Guvernului RM, Ministerului Economiei, Ministerului Finanțelor, materialele organismelor internaționale, datele statistice naționale (de la BNM, BNS, Ministerul Finanțelor), alte resurse informaționale accesibile în Internet.

Rezultatele obținute și discuții. Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 este una complexă, care cuprinde 17 obiective generale și 169 de obiective specifice cu toate aspectele-cheie ale dezvoltării (economice, sociale și de mediu). În urma efectuării studiului am convenit că următoarele provocări sunt cele mai importante:

1. Sărăcia. Republica Moldova a avut 2 strategii naționale care vizau direct obiectivul reducerii sărăciei – Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei pentru anii 2004-2006 și Strategia Națională de Dezvoltare 2008-2011.

Astfel, rata sărăciei absolute a scăzut de la 21,9% (an. 2010) până la 9,6% (a.2015) sau de 2,3 ori. În orașele mari (Chișinău și Bălți) acest indicator a scăzut semnificativ – de la 7,1% până la 1%. Însă în localitățile rurale situația rămâne a fi îngrijorătoare, rata sărăciei este de 1,5 ori mai mare în comparație cu media pe țară.

Pe măsură ce rata sărăciei a început să se micșoreze (Tabelul.1), ultima strategie națională de dezvoltare a avut un alt obiectiv: *să încurajeze creșterea economică durabilă care ar contribui în cele din urmă la reducerea sărăciei.*

Tabelul 1. Dinamica ratei absolute a sărăciei în R. Moldova

	Rata absolută a sărăciei, %					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Total	21,9	17,5	16,6	12,7	11,4	9,6
Inclusiv: Aria urbană	10,4	7,4	8,2	4,6	5,0	3,1
Orașele mari	7,3	4,2	4,3	1,0	2,2	1,0
Orașele mici	14,2	11,3	13,0	9,1	8,4	5,7
Aria rurală	30,3	25,0	22,8	18,8	16,4	14,5

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Biroului Național de Statistică. www.statistica.md

Astfel, strategia și viziunea pe termen lung "Moldova 2020" acoperă doar parțial problema sărăciei, făcând referire la pensionari în contextul promovării unui sistem de pensii echitabil și durabil. Mărimea medie a pensiei pentru limită de vârstă în anul 2016 a constituit 1165,2 lei (circa 50 euro), fiind în creștere față de anul precedent cu circa 7%, iar comparativ cu anul 2012, aceasta s-a majorat cu circa 20%. În același timp, în anul 2016 mărimea minimului de existență a constituit în medie pe lună pentru o persoană 1799,2 lei, fiind în creștere față de anul precedent cu 3,8%, iar co-raportul dintre mărimea medie a pensiei lunare stabilite și valoarea medie a minimului de existență pentru pensionari a constituit 85,3%. În anul 2015 mărimea medie a pensiei acoperea valoarea minimului de existență în proporție de 81 la sută. Totodată, există multe alte grupuri vulnerabile (copii, familii numeroase din zonele rurale, persoane cu dezabilități, minorități etnice etc.) ale căror necesități nu sunt abordate în mod direct în Strategia Moldovei 2020.

Reducerea sărăciei pe termen lung poate fi soluționată prin creșterea economică și crearea de locuri de muncă, de asemenea sunt necesare politici sociale adecvate.

Noțiunea de "sărăcie" nu se referă doar la sărăcia monetară, dar și la accesul la serviciile de bază, la drepturi și oportunități egale și incluziunea socială. Aceasta este o problemă importantă mai ales în zonele rurale unde alături de problema sărăciei nu există și acces la servicii.

Din analiza diferitor strategii naționale, programe de stat evidențiem discrepanțe în documentele oficiale ale R. Moldova. Astfel, în Strategia Moldova 2020 se propune "Reducerea ratei sărăciei absolute a pensionarilor în anul 2020 până la 23%" [2, p. 39], în Strategia Națională de Dezvoltare Regională pentru anii 2016-2020 se menționează că "progresul de realizare a obiectivului general (se are în vedere **Dezvoltarea echilibrată și durabilă asigurată în toate regiunile de dezvoltare ale Republicii Moldova**) va fi cuantificat prin estimarea următorilor indicatori: PIB-ul regional; **nivelul de sărăcie în regiuni**; indicele de disparitate; nivelul emisiilor de gaze cu efect de seră [4].

În Programul Național Strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025) se menționează: "p. 265. Pentru a face față îmbătrânirii populației sunt determinate următoarele acțiuni strategice: abordarea problemelor sărăciei, eliminarea cauzelor, reducerea nivelului sărăciei și a marginalizării persoanelor în vârstă" [5].

Toate aceste mențiuni sunt la nivel de declarații fără a concretiza ce fel de sărăcie și care ar trebui să fie indicatorii țintă.

Decalaje sunt în documentele de politici sectoriale a diferitor ministere, care într-un fel sau altul își propun soluționarea problemei sărăciei în Republica Moldova. Astfel, Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale "se ocupă" de ratele sărăciei în regiuni și accesul la serviciile publice, Ministerul Mediului – cu accesul la sistemele de apă și sanitație și de rezistența populației vulnerabile la fenomene meteorologice extreme, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare - cu sărăcia în zonele rurale, iar Ministerul Muncii, Protecției Sociale și a Familiei curează incluziunea socială și sărăcia persoanelor vârstnice. Astfel, reducerea sărăciei sub toate aspectele sale este parțial integrată în diferite documente de politici sectoriale. Totodată, obiectivul dat este divizat pe diferite ministere, ceea ce duce la eforturi fragmentate și necoordonate.

În același timp, o măsură de politică importantă pentru a realiza o reducere a sărăciei referitor la punerea în aplicare a unui sistem adecvat de protecție socială la nivel național - lipsește aproape integral din cadrul politicii naționale. Chiar dacă legislația de protecție socială ar trebui să se bazeze pe un astfel de sistem, obiectivul respectiv nu este menționat în mod expres în niciun document de politică. În plus, situația din mai multe domenii (de exemplu, susținere redusă acordată gospodăriilor sărace de către asistența socială, nivelul scăzut de beneficii și sistemul de pensii nedurabil etc.) indică spre un sistem de protecție socială ineficient și fragmentat.

Un alt impediment care tergiversează reducerea sărăciei în Republica Moldova este metodologia de calculare a acesteia. Pragul sărăciei absolute la nivel național este excesiv de scăzut. Acest lucru are ca rezultat un decalaj tot mai mare între rata oficială a sărăciei absolute și **percepția generală a sărăciei** în rândul populației în ultimul deceniu.

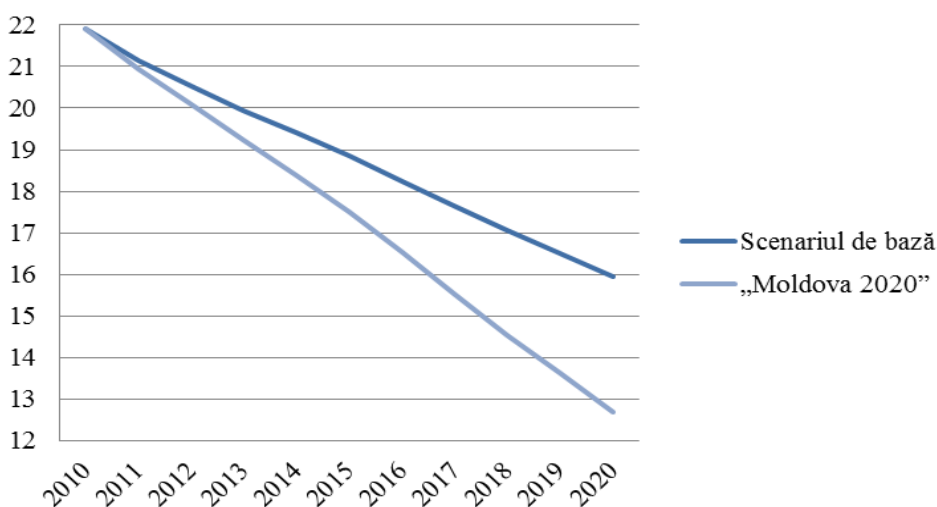

Figura 1. Prognostul ratei absolute a sărăciei în Republica Moldova

Sursa. Moldova 2020. Strategia națională de dezvoltare: 7 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei. http://www.particip.gov.md/public/files/Moldova_2020_ROM.pdf

Prin urmare, revizuirea metodologiei de calcul a sărăciei ar putea fi adecvată atât în scopuri de comparabilitate precum și de relevanță.

2. Migrația populației. Cauzele emigrării din țară sunt legate atât de nivelul de trai scăzut și lipsa unor oportunități de angajare în țară (mai ales în mediul rural), cât și de oportunitățile de obținere a unui venit mai mare peste hotare. Conform Centrului Cercetări Demografice din cadrul INCE, stocul emigranților peste hotarele republicii a constituit 584,6 mii de persoane (anul 2011), dintre care aproape jumătate locuiesc în Rusia (48%) și cealaltă jumătate în peste 15 țări europene (49,8%), dintre care 22,8% în Italia. Datele recensămintelor din țările gazdă relevă că, 16% din populația Republicii Moldova, în anul 2011, avea reședința stabilită în străinătate. Tot în acest studiu, se menționează că cele mai mari pierderi migraționale au fost înregistrate în anii 2007-2011, când migrația netă varia între 33 și 43 mii de persoane pe an, rata de emigrație constituind cca 16-18%, iar rata migrației nete – 12-14%. **În anii 2012-2013 Republica Moldova a pierdut câte 30 mii de persoane pe an sau câte 1% din populația prezentă în țară [3].**

Potrivit statisticii, migrația pe termen scurt a fost în creștere în ultimii ani, înregistrând, în anul 2014 puțin peste 284 mii de

persoane. Pentru toți anii s-a observat o intensitate mai ridicată a emigrației populației în grupele de vârste 25-29 ani și 30-34 ani. Astfel, în anul 2014, conform datelor statistice oficiale numărul populației care se afla la muncă sau în căutarea unui loc de muncă în alte state a constituit aproximativ **341,9 mii** persoane.

Sursele alternative estimează, însă, valori semnificativ mai mari. Dat fiind caracterul complex al migrației, precum și frecvența cazurilor de emigrare ilegală, numărul exact al emigranților poate fi evaluat doar cu aproximație. **Conform ultimelor estimări ale Băncii Mondiale, în 2013 stocul emigranților originari din Republica Moldova ar fi constituit 859,4 mii persoane.** Cea mai gravă consecință negativă a migrației se manifestă prin faptul că ponderea cea mai mare a emigranților sunt persoane cu studii superioare, cadre calificate și tineri.

Impactul migrației asupra dezvoltării durabile a R. Moldova - efectul remiterilor. Migrația poate conduce la apariția unor dezechilibre importante. În Republica Moldova influxul de remiteri reprezenta aproximativ o pătrime din produsul intern brut al țării (a. 2014). Astfel, **remiterile erau unul din principalele „izvoare” ce alimentau „viața economică” a țării.** După ce remiterile au atins nivelul maxim în anii 2013 și 2014 (peste 1,6 mld. USD), acestea s-au diminuat cu aproape jumătate de miliard de dolari (an. 2015) și cu peste 50 mil. USD (an. 2016). În viitorul apropiat, se presupune că transferurile bănești vor continua să scadă.

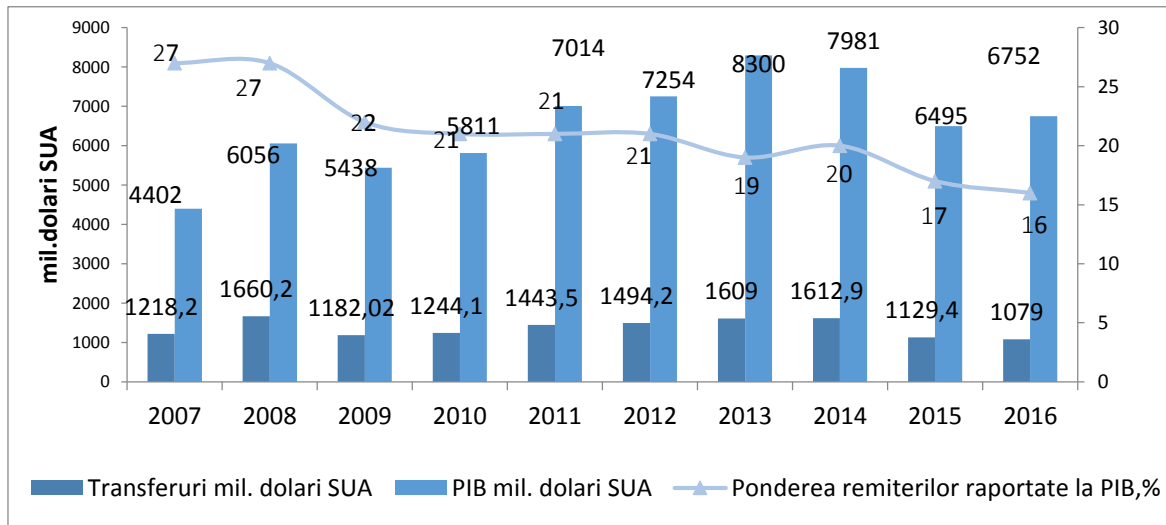

Figura 2. Evoluția remiterilor în Republica Moldova

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor BNM: www.bnm.md

Migrația are și o altă consecință - reducerea locurilor de muncă. Conform datelor Camerei Înregistrării de Stat, **numărul întreprinderilor înregistrate în anul 2016 a marcat o diminuare de 5,3% comparativ cu anul precedent, fiind în număr de 5673 întreprinderi noi** în comparație cu anul 2007 când s-a înregistrat un număr de 11480 de înmatriculări. Pe lângă faptul că numărul de întreprinderi noi create s-a micșorat, numărul de întreprinderi radiate se află în creștere pe an ce trece. Astfel, în anul 2016, numărul întreprinderilor radiate a constituit 4055 de unități sau cu 3,8% în creștere față de anul 2015 (în comparație cu anul 2007 numărul acestora s-a majorat de circa 2 ori).

3. Reducerea drastică a activității investiționale, finanțarea slabă a economiei reale. Dezvoltarea economică este asociată dezvoltării durabile, care nu poate fi atinsă fără a asigura un *progres economic*. Iar acesta nu poate fi atins fără investiții. Prin proiectele de investiții se asigură implementarea în practică a soluțiilor oferite de cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică, ceea ce conduce la îmbunătățirea calității vieții. Cu alte cuvinte, investițiile sunt baza materială a dezvoltării economico-sociale a oricărei țări; acestea joacă un rol decisiv în ocuparea forței de muncă, prin crearea de noi locuri de muncă, etc. În Republica Moldova **investițiile în active materiale pe termen lung** s-au redus al doilea an consecutiv. Astfel, în anul 2016 investițiile s-au micșorat cu 13,9% față de anul 2015. Din volumul total al investițiilor, mijloacele proprii ale investitorilor au constituit 64,9% din total, din surse bugetare - 9,4%, din surse din străinătate - 7,7%.

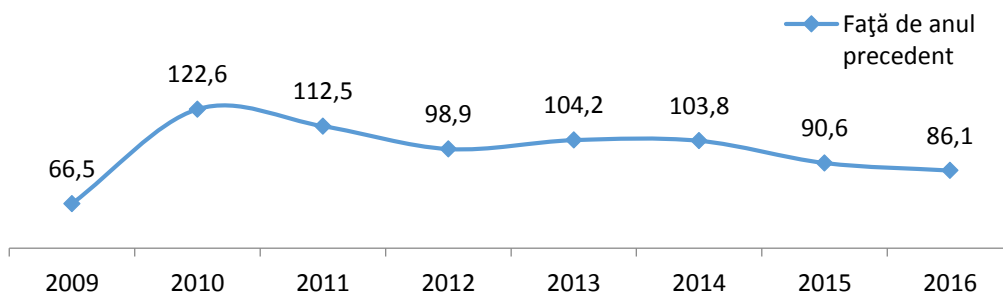

Figura 3. Indicatorul de creștere a investițiilor în active materiale pe termen lung, %

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor BNS. www.statistica.md

În anul 2016 valoarea fluxului net de ISD a scăzut cu 21,5% comparativ cu anul 2015. În an. 2016, valoarea totală a fluxului net de investiții străine directe a constituit 143,2 mil.USD, iar ponderea acestuia în PIB era egală cu 2,1%.

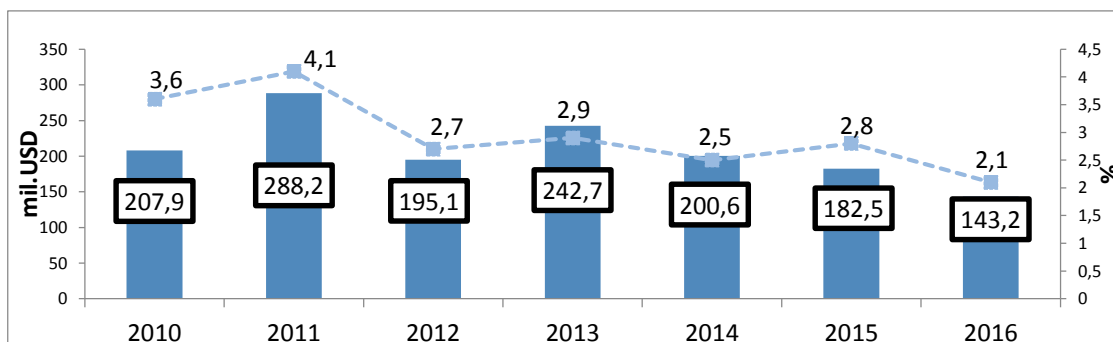

Figura 4. Evoluția fluxului net de ISD și ponderea acestuia în PIB

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor Băncii Naționale a Moldovei. www.bnm.md

În anul 2016 cel mai mult au beneficiat de ISD următoarele activități economice: industria prelucrătoare (23,2%) și activitatea financiară (23%). Alte activități care au atras investitori străini au fost comerțul, tranzacțiile imobiliare, transporturile și telecomunicațiile, industria energetică. Din analiza trendului putem constata că, investițiile au început să recupereze după criza anului 2009, atingând valoarea de 242,7 mil. USD în anul 2013. Dar în urma delapidării de fonduri masive din sectorul bancar depistată la sfârșitul anului 2014, activitatea investițională s-a redus drastic.

Credite neattractive și greu de obținut. Restrângerea activității de creditare bancară în Republica Moldova se observă încă din anul 2014. Tendința este una îngrijorătoare, mai cu seamă în condițiile în care ea persistă deja mai mulți ani consecutiv.

După o situație de incertitudine și instabilitate, provocate de falimentul a trei bănci, una din care fiind sistemică, împrumuturile bancare s-au ieftinit într-un regim lent, astfel rata medie la creditele noi acordate la finele anului 2016 a ajuns la 11,74%.

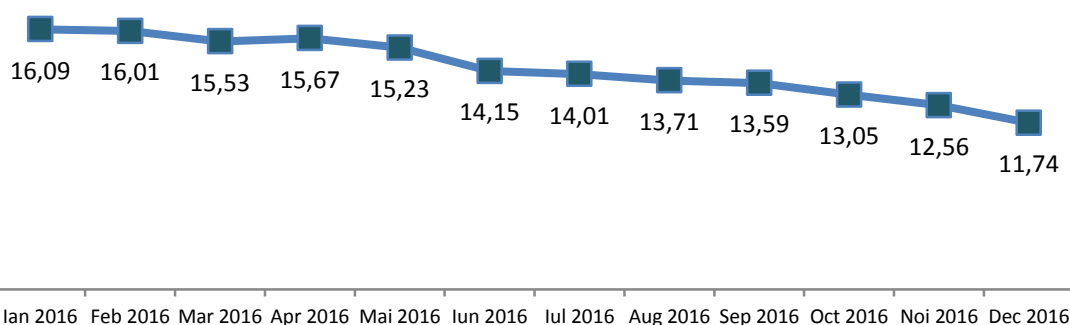

Figura 5. Evoluția ratelor medii ale dobânzii la credite în MDL, %

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor BNM, www.bnm.md

Dar, chiar dacă rata medie a dobânzii la credite în lei a descrescut, volumul creditării nu s-a majorat. Ba din contra, conform datelor BNM, portofoliul de credite brut a constituit 45,6% din totalul activelor sau 34,2 miliarde lei, micșorându-se pe parcursul semestrului I al anului 2017 cu 1,6% (544.7 mil. lei).

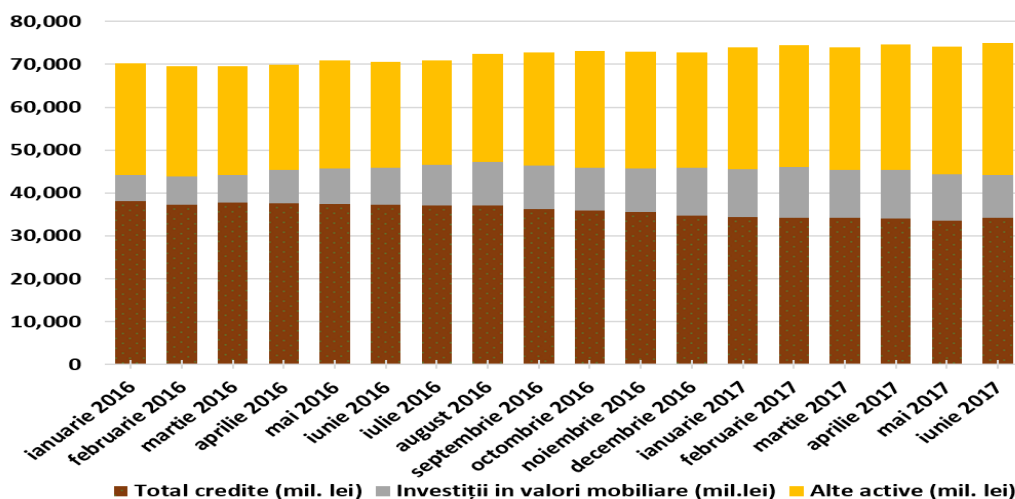

Figura 6. Evoluția portofoliului de credite în sectorul bancar al Republicii Moldova

Sursa: <https://www.bnm.md/ro/content/situatia-financiara-sectorului-bancar-semestrul-i-2017>

Pe lângă aceasta, în primul semestru al anului 2017, ponderea creditelor neperformante (substandard, dubios și compromis) în totalul creditelor a crescut cu 1.2 p.p. față de finele anului 2016, constituind 17,6%. Acest indicator variază de la o bancă la alta, iar valoarea cea mai mare de 32,5 la sută este înregistrată la B.C. „EXIMBANK - Gruppo Veneto Banca” S.A.

Principalele motive care au dus la diminuarea creditării bancare în R. Moldova, în opinia autorilor, sunt: reducerea capacității de asimilare a creditelor de economia reală, scăderea capacității de rambursare; promovarea de către BNM a unei politici monetare austere prin menținerea ratei rezervelor obligatorii din **mijloace atrase în lei moldovenești și în valută neconvertibilă** de peste 35%. În prezent **aceasta este la nivelul de 40,0% din baza de calcul.**

În afară de motivele respective mai există și alte impedimente, cum ar fi procedura dificilă de acordare a creditelor, constrângeri mari de cost al creditelor, etc.

Instabilitatea macroeconomică și financiară. Într-o lume globalizată securitatea internațională, dar și cea națională sunt reperele fundamentale pentru atingerea unei dezvoltări durabile. Însăși conceptul de securitate este definit cel mai des ca lipsa amenințărilor, adică se interpretează drept o situație legată de starea fizică fie a unui sistem sau a unei națiuni, sau a unui individ, unde lipsește orice fel de amenințare din partea factorilor exogeni și endogeni.

În Republica Moldova a fost și este bine dezvoltată crima organizată și corupția, organele publice nu sunt suficient de puternice sau sunt implicate direct în fărâdelegile interne, și din această cauză nu inspiră o încredere socială în capacitatea statului de a garanta respectarea "regulilor de joc".

Drept urmare, în majoritatea acestor state o parte a activității economice trece în sectorul tenebru sau chiar criminal al sistemului economic.

Astfel, conform unui studiu economia neobservată a Republicii Moldova a atins dimensiuni de circa 30% din volumul economiei formale (anii 2000-2003), aceste sectoare prin existența lor creează dificultăți suplimentare în dezvoltarea durabilă. În anul 2014 această pondere a constituit 23,2%, însă ținând cont de faptul că anume la sfârșitul acestui an, a avut loc cea mai frauduloasă crimă financiară, care s-a soldat cu o instabilitate macroeconomică și financiară profundă a țării, considerăm că în anul 2015 această pondere a economiei neobservate se va majora [6, p.4].

Pe lângă aceasta, **restricțiile la exportul producției autohtone reprezintă un impediment semnificativ** în desfășurarea comerțului extern (se are în vedere embargoul impus în repetate rânduri, de Federația Rusă).

Astfel, *exporturile de bunuri au continuat să se reducă în ultimii patru ani.* Începând cu anul 2013, acestea s-au redus de la 2428,3 mil. USD până la 2045,3 mil. USD (a.2016). În anul 2016, valoarea produselor importate a scăzut cu circa 27%, față de anul 2013.

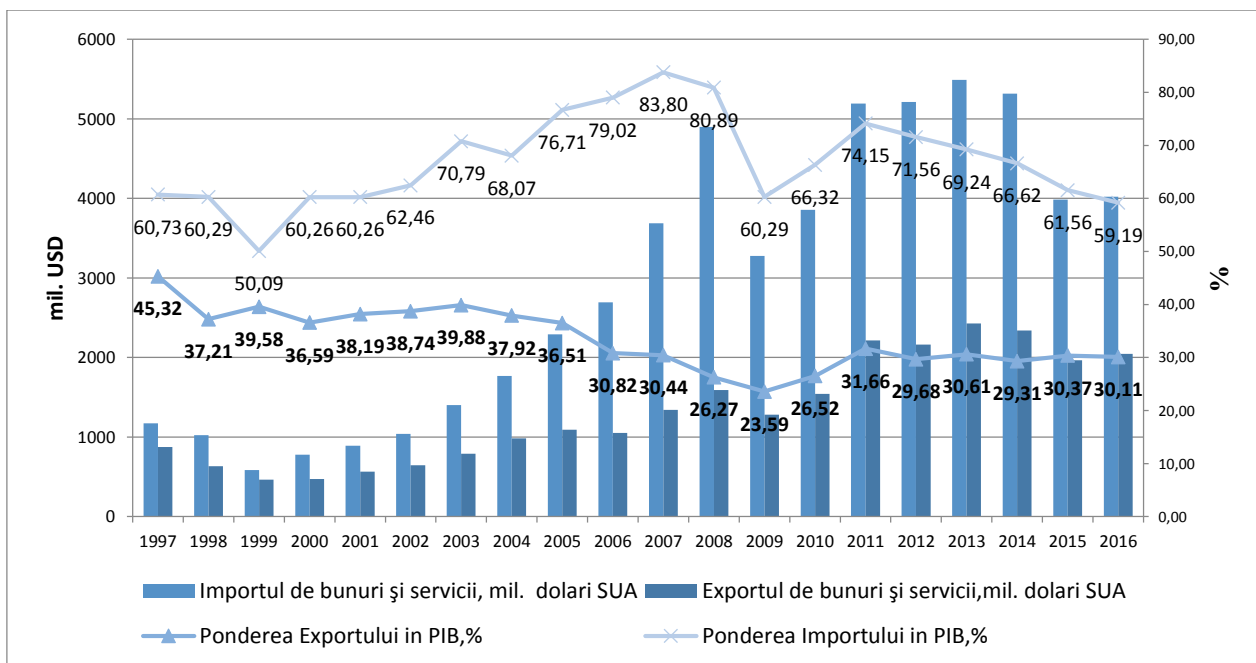

Figura 7. Evoluția comerțului exterior, mil. USD, %

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică, www.statistica.md

Pe parcursul ultimilor ani, geografia exporturilor a parcurs importante schimbări.

Structura geografică a exporturilor s-a schimbat fundamental: ponderea exporturilor spre țările CSI s-a diminuat de la 40,5% în 2010 la 20,3% în 2016, în timp ce ponderea exporturilor spre UE a crescut de la 47,3% în 2010 la 65,1% în 2016.

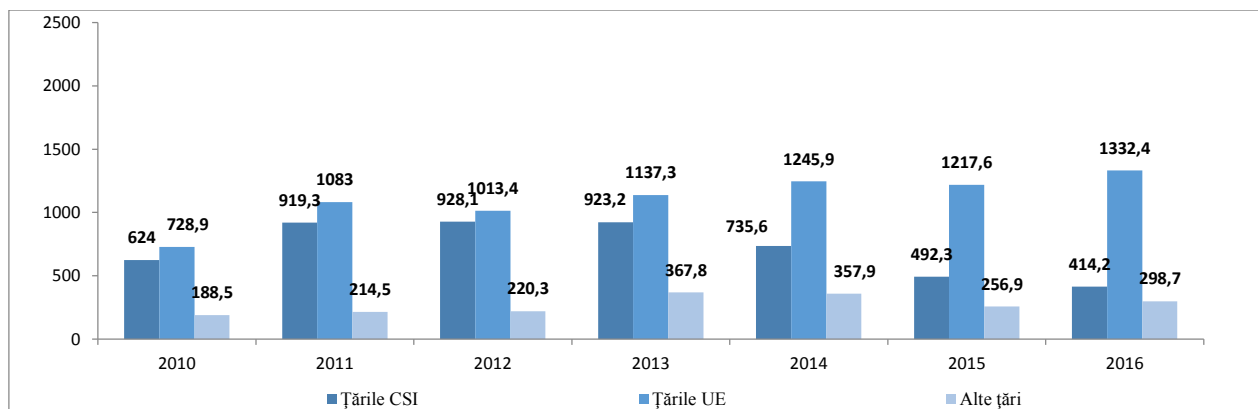

Figura 8. Exporturile de mărfuri pe grupe de țări, mil. USD

Sursa: Conform datelor Biroului Național de Statistică, www.statistica.md

Politica bugetar-fiscală a Republicii Moldova are capacități limitate de susținere a activității economice pe intern.

Acest lucru se explică în primul rând, prin faptul că datoria statului, la finele anului 2016, a atins aproape 59 mld. MDL din suma totală, cca. 29 mld. MDL țin de datoria publică externă, iar restul, 22 mld. - de datoria publică internă (consecințele fraudei miliardului). Ponderea datoriei sectorului public, la situația din 31 decembrie 2016 a constituit 44,2%, față de PIB cu 8,8 p.p. mai mult decât ponderea înregistrată la sfârșitul anului 2015.

Astfel, guvernarea slabă în sectorul bancar generează costuri mari pentru economie, iar înlăturarea deficiențelor ce țin de supravegherea bancară constituie o condiție esențială pentru restabilirea stabilității macroeconomice.

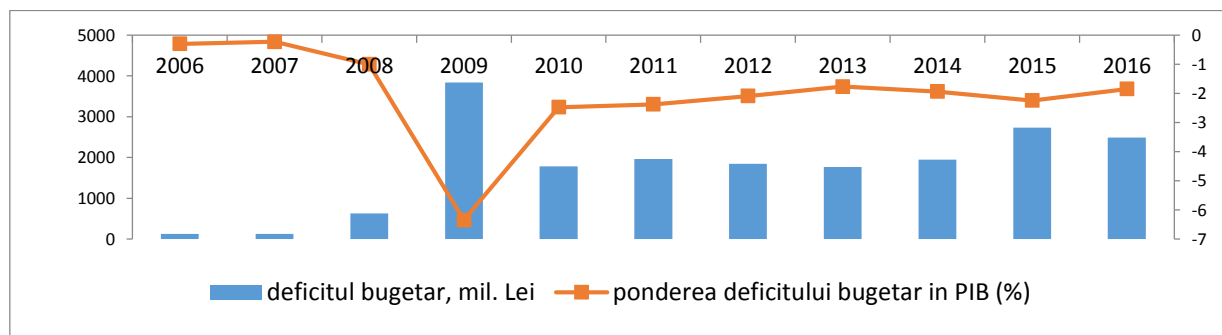

Figura 9. Dinamica deficitului bugetar a R.Moldova

Sursa: Conform datelor Ministerului Finanțelor al RM, www.minfin.md

Concluzii. Din analiză efectuată, am dedus următoarele: **Economia R. Moldova continuă să se bazeze pe finanțarea externă, venită de la organismele internaționale.** Astfel, conform acordului cu FMI, se prevede alocarea unui ajutor financiar în mărime de 179 mil. USD pe parcursul a trei ani. Banca Mondială în a. 2017 va acorda 30 mil. USD ca suport la bugetul țării. O premisă decisivă pentru **dezvoltarea durabilă a R. Moldova** o constituie capacitatea **guvernării de atragere a investițiilor, de a crea condiții favorabile pentru impulsivitatea businessului.** În această privință în ultimii ani s-au întreprins mai multe măsuri pentru ameliorarea situației. Conform Raportului anual al Băncii Mondiale Doing Business – 2017, Moldova se plasează pe locul 44 din 190 de țări, incluse în top după nivelul de facilitare a businessului. În acest sens Moldova a avut o evoluție bună, avansând treptat de pe locul 82 în anul 2013, locul 63 - în 2014, locul 52 - în 2015, și locul 44 – anul 2016 [7]. Este **nevoie de o mai bună integrare a politicilor sectoriale.** Măsurile și acțiunile propuse trebuie să fie complementare și coordonate, și să nu acționeze în diferite direcții sau să fie pur și simplu declarative. Acest lucru poate fi evitat dacă chiar la inițierea elaborării politicilor naționale, sectoriale să se asigure o conlucrare dintre diferite instituții și autorități abilitate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. POHOAȚĂ, I. Filozofia economică și politica dezvoltării durabile. - București: Ed. Economică 2003. 143 p. ISBN 973-590-613-9
2. Moldova 2020. Strategia națională de dezvoltare: 7 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei. http://www.particip.gov.md/public/files/Moldova_2020_ROM.pdf
3. Analiza-situației-populației-in-Republica Moldova. https://ince.md/uploads/files/1480579171_analiza-situației-populației-in-republica-moldova.pdf
4. Strategia națională de dezvoltare regională pentru anii 2016-2020. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=368696>
5. Programul Național Strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340745&lang=1>
6. GANCIUCOV, V., GUTIU, T., CEBAN, A. Tendințele economiei neobservate în Republica Moldova. https://ince.md/uploads/files/1466412553_tendințele-economiei-tenebre.pdf
7. Raportul anual al Băncii Mondiale Doing Business, 2017, <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business>

**EFECTUL FALIMENTULUI
ASUPRA ENTITĂȚII ECONOMICE**

*Virgil GAFIȚA, drd.,
Universitatea de Stat din Moldova*

Actualmente, este foarte actual pentru știința economică adaptarea comportamentului firmelor la noile legi economice, deoarece lichidarea unei entități economice și vânzarea proprietății sale nu sunt întotdeauna justificate din punctul de vedere al funcționării eficiente a întregii economii și, de fapt, ar trebui să indice epuizarea oportunităților asociate utilizării activelor în cadrul structurilor de proprietate existente. Drept metode de cercetare au fost utilizate: metoda dialectică, metoda comparative, inducția și deducția, analiza logică, abstracția științifică, analiza economică, analiza de experți și altele. Stabilirea procedurilor de faliment centralizate, care implică toate părțile interesate nu exclude metodele de piață de reglementare financiară. Aceste proceduri pot fi considerate ca fiind doar una dintre componentele infrastructurii, în cadrul căreia se realizează procesele economice. Negocierile care au loc imediat după descoperirea defaultului pe operațiunile curente sunt de obicei mai productive și deseori conduc la acorduri de compromise.

Cuvinte-cheie: *insolvență, faliment, circuit economic, entitate economică, finanțe.*

At present, the adaptation of companies' behavior to the new economic laws is very actual for the economic science, because the liquidation of an economic entity and selling its property are not always justified in terms of the efficient functioning of the whole economy, and, in fact, it should indicate the exhaustion of opportunities associated with the use of assets within the structures of the existing property. As research methods were used: dialectical method, comparative method, induction and deduction, logical analysis, scientific abstraction, economic analysis, expert analysis and others. Establishing centralized bankruptcy procedures involving all stakeholders does not exclude financial market regulation methods. These procedures can only be considered as one of the components of the infrastructure in which economic processes are carried out. Negotiations that take place immediately after the discovery of default on current operations are usually more productive and often lead to compromise agreements.

Keywords: *bankruptcy, insolvency, economic circuit, economic entity, finance.*

JEL Classification: *G33.*

Introducere. Definirea drepturilor de proprietate în contextul existenței piețelor financiare nu poate fi desăvârșită și, chiar pur și simplu, destul de clară fără soluționarea problemelor asociate cu insolvabilitatea firmei. În ce măsură însăși funcționarea „automată” a mecanismelor de piață și acțiunile instanțelor juridice întreprinse în conformitate cu legislația existentă pot proteja interesele proprietarului creanței? Și în ce măsură acele proceduri de faliment, care astăzi sunt propuse în calitate de „optimale”, nu numai că pot contura în mod clar domeniul de aplicare al drepturilor proprietarului, dar, de asemenea, să ofere protecția eficientă a intereselor sale?

Importanța demografiei entităților economice în explicarea rezultatelor economice agregate, cum ar fi creșterea, productivitatea și inovarea, a fost recunoscută încă la începutul anilor '80 ai secolului trecut, dat fiind că au fost disponibile mai multe date microeconomice privind traiectoriile firmelor. Astfel traiectoria existențială a entității economice începe a atrage un interes sporit din partea economiștilor. Principalele constatări ale savanților vizează mobilitatea firmelor ca o condiție esențială pentru evoluția productivității agregate, nivelul de competitivitate și tendința de a inova la nivel de țară sau industrie. Principalele dificultăți menționate de liderii marilor companii de pe piața europeană sunt legate de creșterea prețurilor materiilor prime, inegalitatea de negociere cu grupurile de comerț cu amănuntul în ceea ce privește stabilirea prețurilor sau cantităților produselor, reducerea subvențiilor europene și a aspectelor de competitivitate pe piața europeană pentru anumite industrii (de exemplu, costuri scăzute ale forței de muncă etc. De asemenea, mediul macroeconomic poate submina creșterea falimentelor firmelor mici și mijlocii.

Reglementarea economico-juridică a problemelor cauzate de insolvabilitatea firmei se referă la problemele-cheie de funcționare a proprietății private și relațiilor de piață, de eficacitatea unei astfel de reglementări în mod esențial depinde, în special, funcționarea continuă a sistemelor de decontări și de plăți, precum și intensitatea și profunzimea dezvoltării piețelor financiare. Cu toate acestea, până acum problema de faliment, aparent, nu a primit suficientă reflectare în teoria neoclasică standard.

Rezultate și discuții. Este cunoscut faptul că economia de piață depinde de existența proces falimentar eficient. Acest lucru se datorează faptului că, deși inovația antreprenorială este de obicei concepută în termeni de succes, or, încurajând fluxul de fonduri către noi întreprinderi și idei se mizează pe perspectiva bogățiilor. Realitatea, însă ne confirmă că perspectiva unor rentabilități mari impune asumarea riscurilor și acceptarea eșecului și pierderilor. Corelația între risc și rentabilitate are un dezavantaj și un avantaj; Astfel, orice economie de piață, care recompensează reușita cu succes a riscurilor, necesită consecințe pentru asumarea riscurilor nereușite. Opoziția firească față de salvarea de către cei care au încredere în natura recompensării și pedepsirii piețelor, fie a firmelor financiare, fie a firmelor industriale sau, într-adevăr, a categoriilor de creditori se datorează faptului că salvarea distorsionează stimulentele și interferează cu importante mecanisme de piață pentru monitorizarea și disciplina întreprinderilor.

În viața de zi cu zi și în strategiile reale ale băncilor, corporațiilor debitoare și altor participanți la procesul economic, perspectivele unui posibil faliment și a rezultatului său prevăzut este de obicei acordat un rol mult mai mare decât în modelele teoretice rafinate ale comportamentului firmei [5].

Stabilind unele standarde în domeniul asigurării drepturilor de proprietate în cazul de insolvență a firmei și, prin urmare, definind gradul de fiabilitate a diferitelor tipuri de obligații, legislația cu privire la faliment servește drept punctul de plecare în calculul participanților la procesul economic. Astfel, determinarea condițiilor și a procedurilor de faliment are un impact semnificativ asupra alegerii proprietarilor (managerilor) firmei debitoare - alegerea între vânzarea companiei, încheierea unui acord privat cu creditorii sau declararea oficială a falimentului firmei. Gradul de protecție a intereselor proprietarului, determinat prin procedurile de faliment, se ia în considerare nemijlocit de creditorii la estimările riscurilor lor investiționale.

Pe măsura creșterii dificultăților financiare ale companiei, se dezvoltă o confruntare aspră, după care are loc un conflict de interese ale jucătorilor-cheie - proprietarilor firmei debitoare, top managerilor, administrației firmei indicate, și creditorilor.

Acționarii firmei de obicei sunt interesați de faptul că, falimentul a fost înregistrat după declanșarea falimentului operațiunilor curente (default on a flow basis), adică după perioada în care se constată că veniturile curente sunt mai mici decât cheltuielile. Titularii de acțiuni se așteaptă, că suspendarea operațională a operațiunilor curente le va permite să păstreze, posibil, cea mai mare parte a capitalului propriu [6; p. 429-430].

Creditorii sunt mai înclinați să solicite aplicarea procedurilor de faliment într-o etapă mai târzie, când apare falimentul pe baza capitalului social (default on a stock basis), care presupune că veniturile curente constante raportate unei perioade de timp extinsă sunt mai mici decât cheltuielile necesare. În acest caz, creditorii pot conta pe schimb, cel puțin pentru o parte a datoriei restante, pe acțiunile societății, care a declarat faliment.

Stabilirea procedurilor de faliment centralizate, care implică toate părțile interesate, deloc nu exclude și nu pot exclude metodele de piață de reglementare financiară. Or, aceste proceduri, mai degrabă, pot fi considerate ca fiind doar una dintre componentele infrastructurii, în cadrul căreia se realizează procesele economice. Ne vom referi în acest sens la una dintre manifestările legăturilor indicate. Înainte de a face apel la instanța de judecată, intențând procedura de faliment, fiecare dintre părți întotdeauna verifică dacă aceasta își poate asigura condițiile mai bune prin recurgerea la negocieri private cu partenerii lor. Negocierile care au loc imediat după descoperirea defaultului pe operațiunile curente sunt de obicei mai productive și cel mai adesea conduc la acordurile de compromis, mai ales în cazul când este mai restrâns cercul creditorilor „strategici” [3; p. 335-336].

Experiența arată că, în cursul unor asemenea negocieri se pot rezolva multe conflicte. Astfel, savanții americani S. Gilson, K. John și L. Lang au prezentat rezultatele unui studiu a 387 de corporații ale căror acțiuni circulau pe bursa de valori din New-York și America în perioada anilor 1978-1987 și erau incluse în lista celor mai inferioare. Adică se considerau cele mai puțin „de succes”, în conformitate cu criteriile bursei - 5% de acțiuni. Până la jumătate dintre aceste firme, care s-au confruntat cu dificultăți financiare grave și care s-au dovedit, cel puțin temporar insolubile, în cursul negocierilor private cu creditorii au putut să ajungă la o înțelegere de restructurare a datoriei sale. Astfel, doar aproximativ jumătate din companiile insolvente s-au confruntat nemijlocit cu procedurile oficiale de faliment [3].

În cazul în care părțile totuși nu pot cădea de acord, atunci intră în vigoare procedurile de faliment reglementate prin lege. În spatele conflictului de interese ale diferitor participanți, în esență, este un conflict obiectiv - un conflict de funcții, care trebuie să fie realizate în procesul de faliment. Aceste proceduri sunt destinate, în primul rând, de a asigura respectarea normelor impuse de existența drepturilor de proprietate. În cazul insolvenței continue a firmei aceasta presupune vânzarea în cele mai favorabile condiții ale patrimoniului debitorului. Prima dintre condițiile menționate la începutul acestei secțiuni și maximal posibilă, în circumstanțele existente, îndeplinirea obligațiilor societății date față de toate părțile interesate.

Cu toate acestea, lichidarea firmei și vânzarea bunurilor sale nu întotdeauna sunt justificate în ceea ce privește funcționarea eficientă a întregii economii. Mai mult decât atât, astfel de acțiuni nu sunt întotdeauna justificate, chiar și reieșind din condiția eficienței menționată mai sus, realizată ex post: susținerea și reorganizarea întreprinderii „viabile” pot avea ca rezultat valoarea actualizată netă. Lichidarea firmei trebuie să mărturisească efectiv despre epuizarea posibilităților asociate cu utilizarea activelor examinate în cadrul structurilor de proprietate existente; aceasta este adesea însoțită, după cum s-a mai spus, cu distrugerea ireversibilă a capitalului informațional și organizațional acumulat.

S-a menționat mai sus că, nu fiecare firmă ineficientă trece prin procedurile formale de faliment. Vom remarca aici și cealaltă parte a acestei relații: nu fiecare firmă, care a declarat falimentul oficial într-adevăr este neviabilă. În practică, deseori se întâlnesc situațiile când insolvența firmei este determinată de condițiile temporare nefavorabile ale conjuncturii economice, a greșelii particulare, efectuate în gestionarea numerarului, cu șocuri tranzitorii de diferite tipuri, și așa mai departe. În calitate de cauză nemijlocită a falimentului, deseori este agravarea problemelor legate de lichiditatea adesea asociată cu perturbările de pe piețele financiare.

Cu toate acestea, ar trebui să se ia în considerare și următoarea circumstanță. Să presupunem că, o entitate economică industrială poate utiliza pe scară largă tehnologiile moderne și are echipament destul de bun. Într-o situație financiară dificilă, aceasta a nimerit din cauza șocurilor tranzitorii de piață sau din cauza managementului insuficient de calificat. Atunci, cel mai probabil, modul de reorganizare a companiei în cauză va fi absorbția societății însoțită de o schimbare ulterioară probabilă a personalului conducerii superioare. În cazul în care potențialii investitori nu arată un interes activ față de firmă și, prin urmare, lipsa cererii de pe piață nu este legată de circumstanțele specifice, să zicem, cu dimensiuni excesiv de mari ale corporației, aceasta poate servi drept o indicație indirectă că, perspectiva reorganizării companiei date se pare a fi destul de îndoielnică sau asociată cu un risc prea mare.

Ideea despre aceea care sunt proporțiile de retragere a corporațiilor private prin diverse canale, pot da rezultatele studiului efectuat de savanții J. Ogden, F. Jen și P. O'Connor. Acești autori au arătat că, aproximativ din 5 mii de corporații nefinanciare americane, acțiunile cărora erau în circulație „publică” de la sfârșitul anului 1995 până la sfârșitul anului

2000, s-a retras aproximativ a cincea parte. Mai mult de trei sferturi din toate companiile care ulterior au dispărut pur și simplu au fost absorbite. Și, mai puțin de a zecea parte din întreprinderile retrase au pășit pe calea unei declarații oficiale de faliment [4; p. 626–627].

Astfel, cele mai multe dintre companii care se retrag se sortează nemijlocit ca un sector special al pieței – piața controlului corporativ. P. Bolton și D. Sharfstein în modelul său teoretic disting lipsa de lichidități, când fluxul intrărilor în numerar pentru o perioadă oarecare de timp, nu prea mare, este insuficient și managementul strategic, atunci când după insolvența detectată a societății stă strategia managerilor orientată spre răscumpărarea companiei, eliberată de datorii [1; p. 18-19].

În ceea ce privește gestionarea eficientă, după cum rezultă din considerațiile autorilor, nu întotdeauna este indicat în special lipsa de lichidități de a începe lichidarea firmei insolubile. În realitate, însă, procesul de a găsi criterii clare, care ar permite de a diviza companiile private, prinse într-o bandă de dificultăți financiare, pe viabile, din punct de vedere economic și neviabile, este destul de dificil. Iar datele bilanțiere conțin puține informații care ar permite să judecăm cât de eficientă poate fi una sau altă modalitate de utilizare alternativă a activelor reale examinate.

Dificultăți de acest tip au fost remarcate în mod repetat în literatură economică: după un număr de cei mai comuni indicatori ai evidenței contabile, firmele care sunt aproape de faliment în cazul când s-a detectat nemijlocit incapacitatea de a-și plăti obligațiile curente. Aceasta se poate asemăna foarte mult cu companiile care operează în cele mai dinamice sectoare ale economiei, iar această asemănare poate fi considerată cu greu pur întâmplătoare.

În acest context dorim să amintim că, P. Booth și P. Hutchison au făcut o comparație interesantă a principalilor indicatori economici la 33 de companii australiene care au înregistrat insolvență lor, și 33 de noi societăți australiene ale căror acțiuni pentru prima dată au apărut în circulație publică. Autorii nu au putut detecta diferențe statistice semnificative între aceste grupe. Și unele și altele firme au demonstrat nu doar caracteristicile a unei rentabilități mai mici, în comparație cu media pentru întreaga economie, dar și o lichiditate relativ mai mică. Mai mult decât atât, și într-unul și în celălalt grup de companii, ponderea de fonduri financiare este mult mai mare decât indicatorii medii, calculați pentru toate companiile [2; p. 267-271].

Astfel, este ușor de observat că procedura de faliment descrisă, oferă oportunități ample pentru reorganizarea firmelor falite. În contrast, pot fi comparate procedurile americane cu practica engleză de faliment. Spre exemplu, în Anglia managerul firmei debitoare nu are nici un drept, fără consimțământul creditorului să solicite înregistrarea falimentului, iar însăși procedurile de faliment nu sunt coercitive. O situație foarte asemănătoare poate fi observată în Canada, unde creditorul, după câteva luni de la intentarea procesului de faliment are dreptul la însușirea averii debitorului.

Ca un exemplu al condițiilor alegerii între lichidarea firmei și reorganizarea acesteia este posibil de a apela la practica modernă americană (particularitățile legislației cu privire la faliment în alte țări sunt examinate în următoarea expunere).

În conformitate cu legislația Statelor Unite ale Americii, depunerea de către reprezentanții firmei debitoare a cererii de înregistrare a falimentului poate oferi în mod automat o pauză. În cazurile în care societatea continuă să funcționeze, iar valoarea sa de piață rămâne non-negativă, creditorii inclusiv deținătorii obligațiilor ipotecare, pentru ceva timp, nu pot pretinde la bunurile, care aparțin companiei în cauză. Dreptul exclusiv de a elabora în primele 120 de zile după înregistrare a planurilor de reorganizare a companiei în stare de faliment. În unele cazuri, această perioadă poate fi prelungită printr-o decizie specială a instanței judecătorești se oferă managerilor acesteia.

Printre factorii care determină caracteristicile procedurii engleze de faliment, vom remarca doar următoarele. În Anglia, cea mai mare parte a companiilor utilizează serviciile unui singur creditor. Până când compania nefinanciară nu va decide de a plasa obligațiunile sale într-un cerc relativ mai larg de investitori, nu se simt acut și problemele cauzate de efectele externe.

În esență, sistemul descris este apropiat de descris în secțiunea anterioară contractul de credit, care este încheiat în mod privat între debitor și creditor. În conformitate cu contractul de credit standard în cazul de insolvență a firmei debitoare creditorul „strategic” poate pretinde la veniturile furnizate din vânzarea proprietății sale, în primul rând, a activelor financiare lichide și stocurilor de mărfuri și materiale.

Utilizând modelul de joc al negocierilor a lui A. Rubinstein, se poate de afirmat că, în Anglia și Canada creditorul are oportunități mult mai extinse. Acest lucru permite de a modifica în mod semnificativ proporțiile de echilibru în favoarea creditorului care determină distribuția fondurilor asigurate de lichidarea societății sau a titlurilor de valoare emise în rezultatul reorganizării noii companii.

Pentru a face mai vizibil rolul special jucat în astfel de relație de tranzacționare între valoarea de piață curentă a societății, care își continuă activitățile prin estimările costurilor proiectelor propuse și valoarea de lichidare a societății vechi, încă o dată vom apela la legislația americană cu privire la faliment. Spre exemplu, presupunem că, firma continuă să mențină operațiunile economice, și se află că valoarea sa curentă de piață este mai mică decât valoarea de lichidare. Acestea sunt dovezi clare că piața este pesimistă cu privire la perspectivele utilizării alternative a activelor deținute de societatea în cauză. În acest caz, creditorul, în conformitate cu procedurile de faliment existente poate respinge poziția privind suspendarea automată a tuturor cerințelor și de a înainta imediat pretențiile la proprietatea societății falite.

Astfel, managerii companiilor „neviabile”, de exemplu, companiilor care utilizează tehnologiile vechi și sunt dotate cu echipament uzat tind să dovedească faptul că costurile care ar fi necesare pentru reorganizarea companiei, nu vor fi prea mari. La păstrarea structurilor asimetrice ale fluxurilor informaționale, identificarea dimensiunilor reale ale acestor cheltuieli este costisitoare și sunt necesare cheltuieli semnificative pentru determinarea valorii reale a cheltuielilor viitoare. În plus, și adversarii managerilor – creditorii nu sunt interesați să coboare valoarea de piață a proprietății în litigiu.

Concluzii. Dar cu toate acestea, nu întotdeauna alegerea între lichidarea societății în stare de faliment și restructurarea acesteia va oferi o soluție eficientă, ea poate fi înclinată în favoarea reorganizării anume atunci când perspectivele unei astfel de „reanimări” nu sunt la fel de favorabile. Într-adevăr, decizia privind reorganizarea poate fi pur și simplu rezultatul, să zicem, a echipamentului de mult depășit care fiind proprietatea societății specificate, pe piață nu-

și poate găsi cumpărători, și, în consecință, prețul de piață al său este scăzut. Valoarea scăzută de lichidare a proprietății care constituie baza pentru adoptarea deciziei judecătorești cu privire la reorganizarea societății, mai degrabă poate indica faptul că majoritatea participanților în procesul economic estimează negativ perspectivele unei utilizări alternative a acestei proprietăți, în exemplu nostru, a unui echipament de producție învechit.

Analiza teoretică a problemei falimentului în viața economică provine din faptul că procedurile de faliment ar trebui să asigure:

- în primul rând, maximizarea valorii actuale a societății lichidate sau reorganizate (condiții de eficiență implementate ex-post),

- în al doilea rând, distribuția optimă (redistribuire) a costului indicat între părțile cointeresate.

Anume ultimă condiție, adică, normele care determină proporția de redistribuire a veniturilor între părțile cointeresate, au un impact asupra acțiunilor de pre-faliment ale debitorilor, creditorilor și altor participanți la relațiile relevante în condiții de eficiență, realizate ex-ante.

De multe ori compania se confruntă cu dificultăți financiare, datorită faptului că produsele fabricate de aceasta sunt depășite, și nu se mai bucură de o cerere mare (dovadă că a avut loc o tranziție la etapele finale ale ciclului vital al produsului). Atunci și după reorganizarea „cosmetică”, precum și restructurarea obligațiilor financiare, prețul de piață poate fi mai mic decât cheltuielile totale. Compania „reorganizată” încă pentru ceva timp își va continua activitatea în cazurile în care prețul depășește cheltuielile variabile; durata de funcționare neprofitabilă a societății este determinată de suma obligațiilor sale acumulate și de alți factori.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bolton P., Scharfstein D. Optimal debt structure and the number of creditors. In: The Journal of Political Economy, Published by: The University of Chicago Press. Volume 104, nr. 1/1996, pag. 1-25.
2. Booth P., Hutchinson P. Distinguishing between failing and growing firms: a note on the use of decomposition measure analysis. In: Journal of Business Finance & Accounting. Volume 16, Issue 2, 1989, pag. 267-271.
3. Gilson S., John K., Lang L. Troubled debt restructurings: an empirical study of private reorganization of firms in default. In: Journal of Financial Economics. Volume 27, Issue 2, 1990, pag. 315-354.
4. Ogden J., Jen F., O'Connor P. Advanced corporate finance: politics and strategies. Ed.: Upper Saddle River, 2003, 702 pag.
5. Stiglitz J. Information and the change in the paradigm in economics. In: The American Economic Review, Volume 92, Nr. 3/2002, pag. 460-501.
6. Wruck K. Financial distress, reorganization, and organizational efficiency. In: Journal of Financial Economics, Volume 27, Issue 2, 1990, pag. 419-444.

TENDINȚE CONTEMPORANE ÎN ADMINISTRAREA PERFORMANȚELOR BANCARE

*Eugen CADOCINICOV, drd.,
Universitatea de Stat din Moldova*

Performanțele unei bănci depind întotdeauna de calitatea managementului, calitate care este evaluată prin rezultatele obținute în urma deciziilor manageriale. Anticiparea cu precizie a evoluției variabilelor economice în care managerii trebuie să ia decizii este un lucru greu de realizat. În calitate de metode concrete de studiu au fost folosite: metoda documentară, bazată pe accesarea și studierea surselor bibliografice, analiza economică, metoda analitică, metoda sintezei, comparației, analogiei și altele. În urma cercetării s-a constatat că unul dintre obiectivele principale ale instituțiilor bancare este optimizarea profiturilor, performanța băncii reprezentând un indiciu al stabilității și al încrederii deponenților, astfel că trebuie încurajată obținerea unor performanțe cât mai mari, pentru un sistem financiar eficient și dinamic. Pentru a menține performanțele la nivel înalt, banca trebuie să aibă la bază politici de prevenire și diminuare a riscurilor bancare și implicit a pierderilor. Realizarea obiectivelor și a strategiilor băncii depinde în mare măsură de structurile organizatorice existente la nivelul băncii.

Cuvinte-cheie: *sector bancar, management, performanță, riscuri, transparență, stabilitate financiară.*

The performance of a bank always depends on the quality of the management, the quality is measured by the results obtained as a result of the management decisions. Accurately predict the evolution of the economic variables in which managers must make decisions is a hard thing to achieve. As concrete study methods were used: documentary method, based on accessing and studying bibliographic sources, economic analysis, analytical method, synthesis method, comparison method, analogy method, and more. As a result of the research it was found that one of the main objectives of the banking institutions is optimizing profits, the performance of the Bank representing an indication of stability and depositor confidence, thus it should be encouraged to obtain some of the greatest performance, for a dynamic and efficient financial system. In order to maintain performance at a high level, the Bank must be based on policies of prevention and mitigation of the banking risks and losses. Achievement of the objectives and of the strategies of the Bank depends on the existing organizational structures at the Bank level.

Keywords: *banking sector, management, performance, risks, transparency, financial stability.*

JEL Classification: *G21, G32.*

Introducere. Managementul performanțelor se intersectează cu cel al domeniului de management bancar, calitatea reflectându-se în performanțele bancare, legate nemijlocit de managementul activelor și al pasivelor bancare, și care se reflectă în bilanțul propriu și în contul de profit și pierdere. Performanțele unei bănci depind întotdeauna de calitatea managementului, calitate care este evaluată prin rezultatele obținute în urma deciziilor manageriale. Anticiparea cu precizie a evoluției variabilelor economice în care managerii trebuie să ia decizii este un lucru greu de realizat.

Scopul principal al managementului bancar este maximizarea profitului băncii în condițiile expunerii minime la risc și respectând restricțiile impuse de organele de reglementare. Strategia globală al managementului bancar este menținerea viabilității băncii, crearea condițiilor de activitate atât în prezent cât și pe viitor.

Specificul investigațiilor în domeniul economic are importanță deosebită care se acordă analizei calitative în detrimentul celei cantitative. În gestiunea băncilor, în mod special, analiza financiară reprezintă un instrument indispensabil în luarea deciziilor manageriale.

Una din particularitățile activității bancare contemporane este faptul că luarea deciziilor incorecte în managementul bancar pe categorii de riscuri implică pierderi de mijloace atât a deponenților instituțiilor financiare date, cât și a acționarilor. Rolul managerului în sectorul bancar a crescut continuu, comparativ cu alte sectoare ale economiei, datorită complexității tot mai ridicate a activității bancare.

Aprecierea mediului concurențial, a pieței, a produselor bancare, a riscurilor și constrângerilor înseamnă, practic, descifrarea viitorului și cunoașterea din timp a ritmului în care se produc aceste schimbări în vederea elaborării unor strategii realiste și pertinente [2, pag. 67].

Managementul bancar performant: supraveghere prudentă și stabilitate financiară. Implementarea unui sistem de management bancar performant este necesar pentru creșterea eficienței activității bancare și pentru optimizarea corelației profit – risc. În acest sens, bancherii trebuie să acorde o importanță deosebită funcționării băncii pe principiul centrului de profit, să evalueze corect riscul, iar managementul activelor și pasivelor să fie bine definit. Totodată, băncile care doresc să aibă o activitate profitabilă în condițiile existenței unei concurențe bancare severe și făcând față riscurilor trebuie să identifice nevoile pieței, să aleagă o poziție strategică pe această piață compatibilă cu propriu sistem de management [4].

La nivel bancar, managementul cuprinde toate aspectele privind modul în care sunt organizate și utilizate resursele băncii, în scopul maximizării profitului pe termen scurt, mediu și lung, cu diminuarea corespunzătoare și permanentă a riscului specific. Cele mai importante aspecte care sunt urmărite prin activitatea de administrare a sistemului de management bancar se referă la gestionarea operațiunilor active și pasive ale băncii, stabilirea rezultatelor pe baza datelor de bilanț, gestionarea resurselor umane, produselor și serviciilor bancare, administrarea băncii, a riscului de bancă etc. Pentru atingerea acestora sistemul managerial bancar determină și delimitează domeniile primordiale atribuțiile acestuia (figura 1).

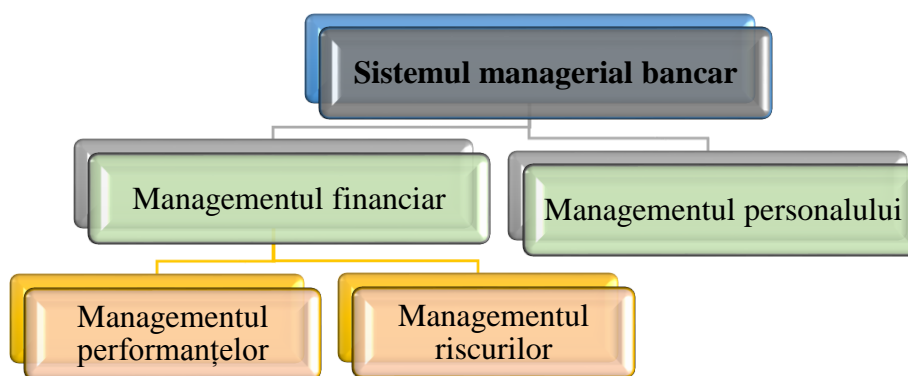

Figura 1. Structura sistemului managerial bancar

Sursa: Elaborată de autor.

Astfel, noi vom defini performanța bancară ca fiind nivelul măsurabil de stabilitate a activității unei bănci, caracterizat prin niveluri reduse ale riscurilor de orice natură și un trend normal de creștere al profiturilor de la o perioadă de analiză la alta.

Astfel, conchidem că sistemul managerial bancar urmărește prin excelență obținerea de profit, adică o performanță bancară superioară. Instrumentele de măsurare și redare a performanțelor bancare sunt diferite, dar, în final, unul dintre cele mai eficiente îl constituie sistemul de indicatori mai mare sau mai mic, utilizat în acest scop, care depinde de fiecare bancă în parte. Deci, unul dintre obiectivele principale ale instituțiilor bancare este optimizarea profiturilor, performanța băncii reprezentând un indiciu al stabilității și al încrederii deponenților, astfel că trebuie încurajată obținerea unor performanțe cât mai mari, pentru un sistem financiar eficient și dinamic.

Indicatorii de performanță bancară arată cum stă banca la un moment dat, ceea ce permite ca managerii să ia măsuri în consecință, de păstrare a performanței dacă indicatorii sunt pozitivi, sau de îmbunătățire a performanței dacă indicatorii nu sunt la nivelul la care banca i-a propus.

Indicatorii de apreciere a performanțelor bancare au o mare expresivitate, reflectând o multitudine de aspecte: gradul de generare a profitului, eficiența operațională și managerială, etc. Acești indicatori rezultă din datele contabile care reflectă perioada de referință, mărimea lor fiind rezultatul comparării posturilor bilanțiere.

Vom preciza că planificarea strategică nu este o încercare de a elimina sau minimiza riscul. Dimpotrivă, planificarea strategică trebuie să ofere posibilitatea băncii să aleagă rațional între diferitele căi de acțiune în care își asumă riscuri. Prin planificarea strategică trebuie să se studieze patru problematice fundamentale, care pot ușura atingerea scopului urmărit, și anume:

1. Situația băncii în prezent;
2. Obiectivele băncii în viitor;
3. Imaginea băncii în viitorii 5 ani;
4. Strategia de management a băncii pentru atingerea poziției dorite.

Deci, prezentând anumite aspecte deosebit de concentrate privind planificarea în bănci, trebuie subliniată necesitatea utilizării planului de afaceri ca o proiecție o viitoare a activităților pe termen mediu de 3 până la 5 ani, cu structura: cadrul legislativ în care banca își desfășoară activitatea; mediul economic de afaceri; activitatea internă a băncii; politicile de expunere la risc; organizarea și resursele umane și situația financiară prognozată [4].

Problema netransparenței în sectorul bancar trezește îngrijorări, deoarece opacitatea proprietății bancare și o guvernare corporativă inadecvată condiționează imposibilitatea implementării eficiente, de către bănci, a anumitor reguli prudențiale. Astfel, pentru promovarea în continuare a unui sistem bancar transparent este oportună preluarea practicii europene cu privire la publicarea periodică a unor rapoarte de stabilitate financiară, intensificarea cooperării cu organele de reglementare și supraveghere din alte state, armonizarea practicilor de contabilitate autohtone cu standardele internaționale etc. Proprietatea băncilor este deseori concentrată în mâinile unei singure persoane sau a unui grup de persoane prin intermediul unui număr vast de companii off-shore, fapt ce împiedică autoritățile de supraveghere bancară să estimeze oportunitatea și integritatea proprietarilor reali și verificarea surselor de finanțare utilizate pentru achiziționarea cotelor.

Considerăm că modificările necesare în legislația națională ar trebui să cuprindă următoarele elemente:

- minimizarea limitei aferente cotei substanțiale de la 10% la 5%;
- asigurarea transparenței informației privind acționarii, evidența drepturilor de proprietate ale cărora se efectuează de către deținătorul nominal de acțiuni;
- neadmiterea înregistrării tranzacțiilor cu acțiunile ce depășesc cote substanțiale fără avizul pozitiv al BNM;
- stabilirea unei limite maxime agregate de participare la capitalul băncilor nou-fundate a organizațiilor non-bancare;
- stabilirea limitei maxime a tuturor cotelor în capitalul băncii deținute de persoanele din țările și zonele off-shore în mărimea cotei substanțiale;
- dreptul BNM de a retrage autorizația în cazul în care proprietarii băncii nu respectă condițiile prevăzute de lege pentru asigurarea unei gestiuni prudente și sănătoase a băncii ori nu permit efectuarea unei supravegheri eficiente;

- determinarea independenței membrilor consiliului băncii și comisiei de cenzori;
- înăsprirea sancțiunilor pentru încălcarea legislației în vigoare;
- concretizarea dreptului BNM de a efectua inspecții la sediul filialelor deschise de băncile autohtone în străinătate.

Asigurarea unui nivel sporit al transparenței în sectorul bancar va contribui la majorarea posibilității agenților economici și persoanelor fizice de a determina corect băncile care activează în condiții suficient de prudente, fapt ce va stimula investirea mijloacelor temporar disponibile în băncile capabile să-și dirijeze prudent activitatea. Transparența înaltă a activității și proprietății băncilor poate fi atinsă prin publicarea și informarea periodică a publicului larg privitor la dezvoltarea și vulnerabilitățile actuale ale sistemului financiar bancar din republică, prin publicarea Rapoartelor cu privire la stabilitatea financiară și utilizarea unor practici de contabilitate, transparente și performante.

O altă problemă, relevantă de instituțiile financiare internaționale, este creșterea considerabilă, pe parcursul ultimilor ani, a volumului de creditare în sistemul bancar autohton. În aceste condiții, în scopul consolidării sistemului, rezultă oportunitatea creării unui birou de credite, în care s-ar acumula informația cu privire la debitorii „problematici” ai băncilor, care ar facilita obținerea unei ample informații, necesare activității de creditare. Activitatea acestui birou ar minimiza riscurile cu care se confruntă băncile în activitatea lor de creditare, precum și ar constitui o modalitate de micșorare a termenului de acordare a creditelor.

Pentru a evita mărirea riscului de credit băncile comerciale vor trebui să efectueze proceduri riguroase privind examinarea multilateral a cererilor de credit, pe lângă asta va fi nevoie de limitat nivelul de concentrare a riscului de creditare atât la nivelul unui client cât și la nivelul întregului portofoliu de credite. Fiecare bancă comercială în parte va pune cerințe înalte față de asigurarea creditelor acordate, gajurile și valorile care garantează rambursarea creditului vor fi evaluate la un nivel înalt, la justa lor valoare evitând astfel riscul de devalorizare a acestora în scurt timp. De asemenea fiecare bancă în parte va tinde spre un nivel avansat de scoring universal [3].

Pentru ameliorarea situațiilor de activitate a întregului sistem bancar în ansamblu este necesar ca fiecare dintre acestea să își minimizeze cât de posibil totalitatea riscurilor care eventual iar putea frâna buna activitate. Pe lângă riscul creditor băncile trebuie să se păzească și de riscul valutar, de riscul operațional, riscul dirijării activelor și pasivelor [5]. Astfel ocrotirea de riscul valutar este posibilă prin respectarea limitelor stabilite de BNM la poziția valutară pentru fiecare valută și pentru toate valutele precum și limita stabilită la raportul dintre suma activelor bilanțiere și suma obligațiilor bilanțiere în valută, de asemenea ar fi binevenite utilizarea instrumentelor modern de gestiune a riscului valutar operațiuni (Swap, Forward).

Ameliorarea riscului operațional presupune crearea unui sistem bine pus la punct de documentație normativă internă, aprovizionarea cu un sistem informațional intern modern, gestionarea corectă a riscului juridic și nu în ultimul rând sistemul de securitate internă (fizică și informațională) trebuie să fie bine pus la punct. Ceea ce ține de riscul dirijării activelor și pasivelor atunci se apelează la căi de soluționare ca: limite privind termenul de atragere și plasare a resurselor, monitorizarea continuă a respectării sistemului de limite și împuterniciri, folosirea instrumentelor modern de gestionare a riscului ratei dobânzii (rate flotante). Pe lângă toate acestea managementul băncii va trebui să controleze poziția de plată efectuată zilnic, de asemenea controlul expunerii băncii la riscul ratei dobânzii și a lichidității în baza Gap-ului ratei dobânzii și a lichidității [1].

În scopul minimizării expunerii la risc, optimizării proceselor business și a perfecționării calității serviciilor prestate, banca trebuie să dezvolte în permanență sistemul de control intern care, fiind un element important al administrării riscurilor, cuprinde întreaga structură organizațională a băncii de la nivelele superioare la subdiviziunile structurale inferioare.

Drept o direcție importantă pentru stabilizare și consolidare continuă a sistemului bancar autohton poate fi menționată și implementarea documentului cadru (Basel II) și crearea unui sistem comprehensiv de evaluare a riscurilor. Noul Acord prevede posibilitatea băncilor de a utiliza propriile sale sisteme de rating pentru calcularea suficienței capitalului ponderat la risc și pentru riscul de credit [5].

De aceea, ca o alternativă pe viitor, poate fi propusă efectuarea ratingului de către auditorii certificați sau crearea unor companii de rating în țară. Implementarea unui sistem național de rating bancar, precum și exercitarea acestei activități de către o instituție independentă, ar facilita atât autoritățile competente, cât și analiștii bancari, deponenții și potențialii investitori în evaluarea gradului de stabilitate a sistemului bancar autohton. Acest fapt, la sigur, ar contribui și la eficientizarea managementului riscurilor asumate de către bănci având drept rezultat sporirea siguranței întregului sistem.

În altă ordine de idei, constatăm că implementarea standardelor specifice Acordului Basel III în Republica Moldova presupune pregătirea din timp pentru aceasta a sistemului bancar național. În primul rând, sistemul bancar național, prin factorii de decizie la nivelul băncii centrale și al instituțiilor de credit, trebuie să cunoască prevederile noului Acord. Se impune apoi o pertinentă evaluare a stadiului actual de dezvoltare a sistemului bancar și, nu în ultimul rând, configurarea și aplicarea unui set de măsuri coerente de adaptare a sistemului bancar autohton, care să permită viitoarea aplicare a Acordului Basel III.

Actualmente gradul de alertă a instituțiilor responsabile de stabilitatea financiară a sistemului bancar trebuie ridicat la maxim, iar situația trebuie monitorizată pe patru dimensiuni:

- ✓ evoluția calității portofoliului de credit și întreprinderea unor măsuri adiționale de soluționare a problemelor din băncile cu cele mai ridicate expuneri;
- ✓ intensificarea monitorizării pozițiilor discrepantei dintre active și pasive și a poziției valutare;
- ✓ monitorizarea îndeaproape a schimbărilor în acționariatul băncilor; blocarea în timp util a tranzacțiilor suspecte;
- ✓ elaborarea unor pachet de propuneri legislative de reformare a cadrului guvernantei corporative a băncilor din Republica Moldova.

Pe termen scurt este absolut necesar de asigurat securitatea investițiilor în sectorul financiar. În acest sens, este necesar de sporit transparența privind acționariatului băncilor, iar importanța protejării drepturilor de proprietate este crucială. Aceasta ar exclude speculațiile referitor la grupele de interese și ar reduce la minim stimulentele de preluări pseudo-legale sau chiar ilicite a importante pachete de acțiuni în cadrul instituțiilor bancare actuale [6].

De regulă, băncile comerciale recurg la înființarea unor structuri în scopul gestionării riscului și mai precis în scopul minimizării riscului. Aceste structuri sunt Comitetul de Administrare a Riscului, Comitetul de Administrare a Activelor și Pasivelor și Comitetul de Credit.

De asemenea, este oportună îmbunătățirea practicilor de guvernare corporativă, și anume, perfectarea schemei de asigurare a depozitelor în sistemul bancar al RM, prin acordarea posibilității deponenților de a participa benevol în schemele de garantare a depozitelor, ceea ce va permite ca, în cazul survenirii insolvabilității unei bănci, sumele garantate să fie plătite tuturor deponenților reieșind din prevederile legislației, iar deponenților asigurați li se va achita, suplimentar, o anumită sumă, reieșind din mărimea și termenul depozitului, precum și din gradul de stabilitate al băncii.

Pentru a reduce probabilitatea survenirii riscului hazardului moral în sistemul bancar provenit din participarea băncilor în schema de garantare a depozitelor, s-ar putea propune o diferențiere în mărimea primelor de asigurare plătite de către bănci în Fondul de Garantare a Depozitelor, și anume, pentru băncile cu un grad sporit de risc, primele în cauză urmează să fie mai mari decât cele prevăzute pentru băncile care se încadrează în categoria băncilor „neriscante”.

Pentru sporirea nivelului de competitivitate a băncilor autohtone, este oportună majorarea, în continuare, a cerinței față de capitalul minim necesar. Băncile, la rândul lor, trebuie să compenseze instabilitatea mediului economic și a sistemului bancar prin asigurarea nivelului de capital, fiind chiar mai înalt decât nivelul cerinței stabilite de către banca centrală.

Într-o companie prestatoare de servicii, cum sunt și băncile comerciale din Republica Moldova, elementul-cheie în procesul de îmbunătățire a calității serviciilor oferite clienților îl reprezintă personalul acesteia. Fără implicarea angajaților în demersul calității, nici o teorie sau idee formulată și susținută de conducerea de vârf a organizației nu poate fi pusă în practică. Din acest motiv, conducerea de vârf are rolul major de a implica întregul personal în procesul de îmbunătățire a calității serviciilor oferite clienților prin instruirea acestuia în acest domeniu, prin folosirea unei comunicări eficiente și, nu în ultimul rând, prin motivarea angajaților. Lucrătorii bancari trebuie să fie foarte activi, să răspundă prompt și în cunoștință de cauză la orice întrebare pusă de client și să fie în număr suficient de mare, în anumite intervale de timp, pentru a face față volumului de servicii solicitat, fiecărui client i se va oferi în parte atenția cuvenită, amabilitatea lucrătorului bancar fiind maximă.

Încheiere. În scopul susținerii dezvoltării stabile a sistemului bancar este necesară perfecționarea continuă a sistemelor de control intern, care au menirea de a ridica gradul de protejare a intereselor deponenților, a băncilor și a clientelei acestora prin controlul respectării de către bănci a legislației în vigoare, minimizarea riscurilor activității financiare, reglementarea conflictelor de interese, asigurarea unui nivel necesar de securitate, care ar corespunde caracterului și volumului operațiunilor efectuate de către bănci. Sistemul de control intern al băncilor trebuie să asigure situația în care veniturile sporesc profitul, cheltuielile sunt autorizate și efectuate conform destinației, activele sunt adecvat protejate, obligațiunile sunt înregistrate corect și riscurile sunt limitate.

Din punctul nostru de vedere, pentru a menține performanțele la nivelul înalt trebuie să aibă la bază politici de prevenire și diminuare a riscurilor bancare și implicit a pierderilor. Realizarea obiectivelor și a strategiilor băncii depinde în mare măsură de structurile organizatorice existente la nivelul băncii.

Deci, o reglementare și supraveghere prudentă constituie o condiție de bază pentru asigurarea unui sistem bancar stabil și sigur, deoarece supravegherea nesatisfăcătoare a precedat instabilitatea și chiar crizele bancare ce au avut loc pe parcursul ultimilor decenii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bătrîncea I., Analiza financiară în bănci, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2010;
2. Bogdan I. Tratat de management financiar – bancar. București, Editura Economică, 2002;
3. Rădoi M. Gestiune bancară. București, Editura Economică, 2009;
4. Rotaru C., Managementul performanței bancare, Editura Expert, Iasi, 2008;
5. Teșu R., Basel I, II, III: Challenges To The Bank's Capital Adequacy. În: Analele Facultății din Oradea, Oradea, 2013;
6. Teșu R., Comparative Analysis Of The Bank's Capital Adequacy According To The Basel. În: Analele Facultății din Oradea, Oradea, 2013.

Secțiunea IV
**POLITICI SOCIALE
ȘI PIATA MUNCII**

Section IV
**SOCIAL POLICIES
AND LABOUR MARKET**

**НЕФОРМАЛЬНАЯ И ТЕНЕВАЯ ЗАНЯТОСТЬ:
ОЦЕНКИ И ХАРАКТЕРИСТИКИ СЕГМЕНТА РЫНКА ТРУДА**

Виктория БЛИЗНЮК¹, канд. экон. наук, старший научный сотрудник,
Институт экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины

The current labor market is characterized by the movement of labor to the informal sector. In recent years the research of the phenomenon of informal employment paid much attention. This is caused by the growth of its scale and significant impact on the socio-economic situation in the country. Development of effective mechanisms that contribute to reducing informality requires a detailed study of this phenomenon. It is necessary to distinguish the main determinant of the informal segment of the labor market, social and demographic characteristics of subjects at risk to be informally employed. The article is devoted to the study of informal employment in Ukrainian and other labour market. The main aim of the article is determine the socio-demographic characteristics of the informal segment of the labor market and identify the most visible groups in the labor market. The essence of the category of informal employment was disclosed and methodology was analyzed by author. We estimated the size of the informal labor market segment in different methods. The gender-age structure of informal segment of labour market was analyzed. Methods of research: comparative, systems analysis, analytical comparison.

Keywords: *informal employment, shadow economy, classification, labour market.*

JEL Classification: *J21, J22, J23.*

Особенностью социально-трудовых отношений многих стран является существование неформального, иногда переходящего в теневой, сегмента рынка труда. Неформальность на рынке труда довольно сложное и дискуссионное явление, может рассматриваться под разными углами зрения. С одной стороны, этот сегмент является буфером рыночных изменений и роста безработицы, поскольку способствует снижению социальной напряженности в обществе, с другой – способствует образованию и воспроизводству параллельных социально-экономических структур, зачастую криминальной ориентации, способных подчинить себе большую часть ресурсов страны и стать серьезной угрозой устоям государственности. Именно существование неформальной занятости снижает уровень социальной защищенности работников и способствует недополучению налоговых поступлений.

Впервые занятость в неформальном секторе, включающая примитивную и разнообразную самозанятость обитателей городских трущоб в развивающихся странах, была описана в работах К. Харта [1], в которых автор указывал на неоднородность характеристик рабочих мест в данном секторе и их концентрацию в нерегулируемом сегменте рынка. Такой подход был положен в основу международными организациями в части статистики труда [2] и измерения занятости в неформальном секторе, и заключался в том, что вынужденно попавшие в неформальный сектор занятости выполняют примитивную, неквалифицированную, малооплачиваемую и социально незащищенную работу. Такой статистический подход получил название – производственный, и был использован не только для статистического измерения неформальности, но и взят за основу политических инициатив связанных с борьбой с бедностью в развивающихся странах. МОТ закрепила определение неформального сектора как частных неинкорпорированных предприятий, владельцами которых являются индивиды или домашние хозяйства, не имеющие статуса юридического лица, и не разделяющие собственные финансовые ресурсы и финансовые ресурсы микропредприятий, придав занятости в этом секторе характеристик вынужденности и безысходности, что мало отличает ее от превращенной формы безработицы. Наиболее часто такую занятость отождествляли с «плохими» рабочими местами с низкой заработной платой, производительностью и неконкурентными индивидуальными характеристиками работников.

В дальнейшем, теоретическое обоснование непересекающихся сегментов рынка труда получило продолжение в теории дуального рынка труда Дж. Харриса и М. Годаро [3], анализировавшей миграцию из сел в города и ожидаемую зарплату в разных сегментах. Глобализация, изменение условий труда и образовательного уровня рабочей силы позволили осуществить ревизию теории неформального сектора и сделать выводы о его неоднородности и сегментированности. Также в работах Г. Филдса [4] доказано, что неформальный сектор характеризуется двухрусностью и неоднородностью, и одновременно с низкооплачиваемым сегментом рабочих мест, существуют рабочие места с ограниченным доступом, характеризующиеся возможностью получения выгод различного характера, от планирования рабочего времени, до получения дополнительного дохода.

Усовершенствование статистического учета неформальной занятости привело к формированию более общего – легалистского подхода, акцентирующего внимание на соблюдении предприятием государственных формальных ограничений, неформальная занятость в таком случае не регистрируется, не регулируется и не защищается государством, что в свою очередь не противоречит возможностям пересеченной занятости. Таким образом, в данном случае также существуют методологические проблемы, поскольку неформальность может быть неполной, а соблюдение формальных правил частичным.

Отличительными характеристиками занятости в неформальном секторе Украины и Молдовы [5, 6] является именно добровольность участия, схожесть с микропредпринимательством, незначительная дифференциация оплаты

¹ © Виктория БЛИЗНЮК, vikosa72@gmail.com

труда с формальным сектором. Законодательная защита занятости в формальном секторе не всегда является преимуществом для работников, поскольку работники могут, с одной стороны, иметь иные ценности, например, гибкое рабочее время, дополнительный заработок, с другой – низкий уровень доверия к институтам формальной занятости.

Неформальная занятость в Украине и в Молдове в последние годы стремительно распространяется, охватывая значительное количество рабочих мест формального и неформального секторов экономики. По данным официальной статистики, доля неформальной занятости в каждой из стран довольно высокая и охватывает от четверти (Украина) до трети (Молдова) занятого населения, что свидетельствует о значительности деформализации трудовых отношений. Традиционно этот сегмент занятости представлен в обеих странах работниками сельского хозяйства, строительства, сферы услуг. Наиболее здесь представлены молодежь и лица пенсионного возраста. Распространение неформальной занятости среди молодежи объясняется реализацией стратегии плавного перехода от учебы к трудовой деятельности, лица же пенсионного возраста заняты в данном секторе экономики в основном вследствие низкого коэффициента замещения пенсией заработной платы, обуславливающим высокий уровень бедности среди пожилых людей и побуждающим их к поиску неформальных источников получения дополнительных средств к существованию. Желание продолжить трудовую деятельность заставляет лиц старше трудоспособного возраста соглашаться на неформальную занятость, работать на должностях непривлекательных для молодых работников.

Таблица 1. Неформальная занятость в Украине и Молдове (доля общей занятости), %

	2003	2005	2008	2009	2010	2011	2013	2014	2015
Молдова	38,04	33,44	31,14	30,01	30,92	30,74	30,93	32,53	34,76
Украина	17,17	21,45	21,76	22,14	24,24	24,47	24,88	25,12	26,17

Источник: Данные национальных бюро статистик.

Характеризуя занятость в неформальном секторе, необходимо акцентировать отсутствие правового регулирования социально-трудовых отношений и социальной защиты наемных работников. Одновременно, неформальная занятость выполняет функцию резервирования рабочей силы, удовлетворяющая динамические потребности реального сектора экономики. Неформальная занятость, учитывая существенный уровень жесткости законодательства [7], позволяет расширить диапазон возможностей при выборе человеком удобного режима труда, зависящего от семейных и жизненных обстоятельств, и становится источником обеспечения определенного уровня доходов для части рабочей силы. В кризисных условиях, бесспорной является роль неформального сектора в качестве амортизатора экономического спада. Но необходимо осознавать, что распространенность такой формы занятости практически исключает инновационное развитие страны.

Разработка необходимых мер, сдерживающих рост неформального сектора экономики, требует глубоких эмпирических исследований и количественных оценок данного сегмента экономики и рынка труда. В научной литературе на сегодня не существует единого варианта в оценивании, подходы варьируются в зависимости от поставленных задач. Если возникает необходимость оценки взаимосвязи жесткости трудового законодательства и размеров неформального сектора, то наиболее целесообразно использовать критерий контрактного статуса работника, если же требуется оценить степень социальной защищенности, приемлемым будет критерий участия/неучастия в схемах социального страхования, оценка же предпринимательской среды предполагает использование производственного подхода.

Учитывая достоинства и недостатки многих из встречающихся в научной литературе подходов, мы решили использовать несколько из них для получения перекрестной характеристики неформальной занятости в Украине на основе микрофайлов обследования домохозяйств по вопросам экономической активности. Методологические аспекты довольно подробно изложены в работах Капелюшника Р.И. [8]. Используя авторскую терминологию, нами были осуществлены оценки объемов неформальной занятости в Украине в 2015 г. четырьмя методами: комбинированным, количественным, социальным, контрактным. Для сравнения нами использованы критерии отнесения к неформальной занятости, используемые методикой Государственного комитета статистики Украины.

Количественный метод. Для определения численности неформальных занятых данным методом нами был использован критерий занятости на предприятиях с численностью менее пяти человек. Также к данной группе были отнесены неоплачиваемые работники семейных предприятий. Данный метод показал нам довольно значимые показатели. Так, уровень неформальной занятости, рассчитанный данным методом, составил 25,18% в целом по экономике с относительным гендерным равенством (25,13% для женщин и 25,24% для мужчин). Анализ образовательной структуры неформально занятых, определенных данным методом свидетельствует о том, что среди них наиболее представлены лица с полным средним образованием – 32,6%, однако мужчины представленные в этой группе характеризуются наличием профессионально-технического образования – 33,4%, то есть это преимущественно квалифицированные рабочие, на которых на рынке труда традиционно высокий спрос.

Контрактный метод. В соответствии с этим методом, к неформально занятым нами были отнесены лица, работающие без официального оформления трудовых отношений (по устной договоренности), а также самозанятые, не имеющие официальной регистрации. Полученные оценки значительно уступают официальным статистическим данным. Так, в целом в данной когорте неформально занятых прибывает 21,6% всех занятых, для сравнения с официальными данными – 26,17%, наиболее представлен данный сегмент мужчинами – 24,56% среднего возраста – 38,9 лет. Традиционно, неформально занятые преимущественно это лица 35-50 лет, хотя

довольно высокой сохраняется доля молодежи в возрасте 24-29 лет, во время перехода от учебы на рынок труда.

Социальный. Данный метод мы можем использовать, начиная с 2015 г., после введения в опрос ряда вопросов, позволяющих оценить нам степень защищенности и уверенности в завтрашнем дне. Так, нами были отобраны лица, работающие на предприятиях, осуществляющих отчисления в социальные фонды и предоставляющие своим сотрудникам минимальные социальные гарантии в виде больничных и отпусков. Данный сегмент был наименее малочислен и покрывает всего 14,5% всех занятых в Украине, наиболее представлен мужчинами – 16,86% – квалифицированными работниками с инструментом. Женщины представлены здесь преимущественно на должностях работников сферы торговли и услуг

Комбинированный. Данный подход объединил занятых на предприятиях без статуса юридического лица, работающих по устной договоренности и по гражданско-правовым контрактам. Данный метод оказался наиболее полным и вывел нас на оценку уровня неформальной занятости – 30,7%, по сравнению с официальными данными в 26,17%.

На рисунке 1 наглядно представлены результаты оценки неформальной занятости в Украине альтернативными методами.

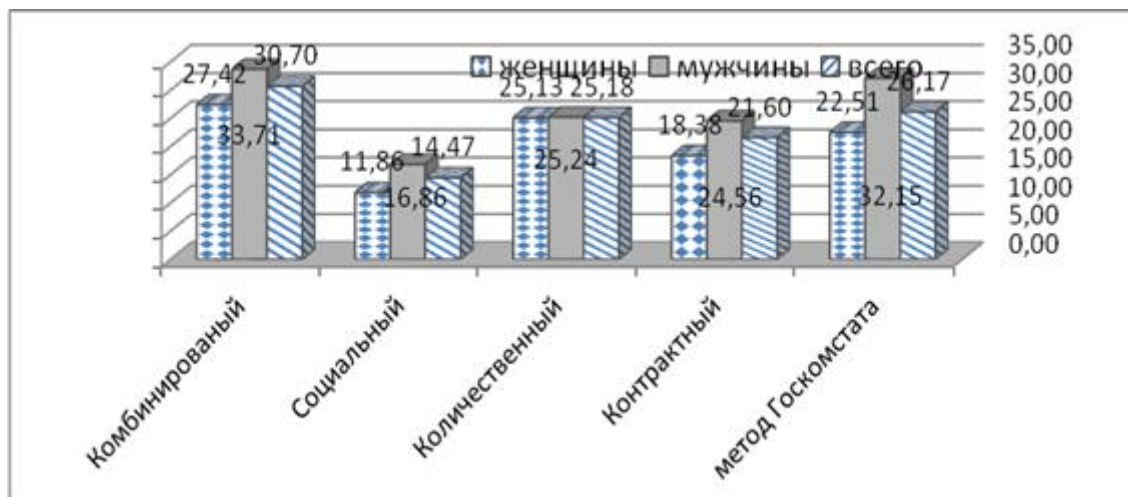

Рисунок 1. Уровни неформальной занятости в Украине в 2015, рассчитанные альтернативными методами (все занятые –100%), %

Источник: Авторские расчеты.

Методологические подходы к оценке неформальной занятости являются базисом для определения размеров теневого сегмента рынка труда и экономики в целом, что позволяет оценить недополученные поступления в социальные фонды, вследствие распространенности практики «серой» заработной платы.

Одним из методов оценки параметров теневой экономики является так называемый «итальянский метод», разработанный итальянским институтом статистики (ИСТАТ) и основан на расчетах показателей занятости. Специалисты ИСТАТ акцентируют внимание на изучении затрат рабочей силы, точнее - отработанного рабочего времени. Основной подход ИСТАТ к оценке теневой экономики заключается в том, что данные о рабочих местах, сопоставляются с данными юридических и налоговых органов, а также органов социального обеспечения с учетом экономической деятельности и территориальной классификации. Далее производится перерасчет всех занятых, таких, как, работающие полную рабочую неделю, и занятые частично, таких как, работающие на дополнительной работе, в эквиваленте полной занятости. Полученные показатели выработки и затрат времени на одного наемного работника применяются для расчета выпуска и добавленной стоимости по видам экономической деятельности, что позволяет скорректировать и пересчитать объем продукции.

Таблица 2. Динамика потерь социальных фондов Украины вследствие распространения теневой занятости в 2010-2015 гг.

Год	Численность занятых в теневом секторе, тыс. чел	Потери социальных фондов вследствие недополучения взносов, % ВВП
2010	4305,80	3,6
2011	4063,78	3,3
2012	4025,87	3,5
2013	3330,17	2,9
2014	3571,82	3,3
2015	3133,99	2,8

Источник: Авторские расчеты.

В данном исследовании использован частично итальянский метод, а именно приведенные оценки базируются на определении почасовой выработки. Расчеты основывались на предположении, что ВВП, оцененный Государственной службой статистики Украины, уже включает в себя теневую составляющую. Поэтому, оценка расчетной численности занятых осуществлена через расчетную производительность труда. В свою очередь расчетная производительность труда определена по почасовым выработкам и данным о фактически отработанном времени, полученным по результатам обследований домохозяйств по вопросам экономической активности. Полученная численность занятых – расчётная отличается в меньшую сторону от официальной численности занятых непосредственно на размер теневой составляющей. Полученная таким образом динамика численности занятых в теневом секторе позволяет нам сделать следующие выводы.

Наиболее высокие показатели теневой занятости наблюдались в 2010 г. – более 21% всех занятых – что объясняется уменьшением доли штатных работников в общей численности занятых. В дальнейшем имело место несущественное, но постепенное сокращение доли теневой занятости, цепные изменения составляли от 1 до 3 п.п. По результатам факторного анализа детерминированной модели теневой занятости определено, что в 2010-2015 гг. теневая занятость росла за счет уменьшения доли штатных работников в общей численности занятости (то есть численность занятых поддерживалась на достаточном уровне только за счет занятых в личном подсобном крестьянском хозяйстве) и уменьшения количества отработанного времени штатными работниками, характеризующий влияние экономического кризиса и уменьшения объемов производства. Начиная с 2013 г.. доля занятых в «тени» по осуществленным оценкам составляла не более 16,3% всех занятых за счет роста часовой выработки наемных работников. Расчеты количественных потерь финансовых поступлений в социальные фонды свидетельствуют, что только за счет теневой занятости недополучено денежных поступлений в диапазоне от 2,5 до 3,5% ВВП, что является достаточно весомой величиной в условиях старения населения. И это только часть айсберга, в основе которого безработные, временные трудовые мигранты, работающие полулегально и другие.

По результатам социологического опроса, проведенного Украинским Институтом Будущего в ноябре 2016 г. [9], выявлены проблемы, определяющие в ближайшем будущем, успешность и скорость трансформации Украины в успешное государство. Так, наличие 34% работающих без налогов и не менее 35% не желающих декларировать свои доходы и расходы, объясняется прежде всего низким уровнем доверия к государственным институтам в стране, неэффективно использующим ресурсы бюджета. В настроениях общества прослеживается интересный парадокс: рядовой украинец не желает меняться сам и менять собственные привычки, то есть желающих платить налоги в полном объеме и декларировать собственные доходы значительно меньше тех, кто, получая заработную плату в «конвертах», стремится получать субсидии на оплату коммунальных услуг, однако требует существенных изменений от власти и государственных институтов. Замкнутый круг: низкий уровень доверия – превалирование собственных интересов – игнорирование общественных интересов – низкий информант законодательства - низкий уровень доверия. Украинское сознание и ценности общества нуждаются в изменениях, иначе любые стремления и реформы подвергаются опасности активного противодействия.

Выводы. Таким образом при сохранении существующей политики в социально-трудовой сфере; сохранении ценностей и низкого уровня доверия к государственным институтам, скорее всего можно ожидать сохранения «старых» моделей в политике его регулирования. Ожидать существенного сужения теневого сегмента рынка труда возможно лишь при условии экономического оживления, создания эффективных рабочих мест и действенной реформы снизу и сверху общества

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Hart K. Informal Income Opportunities and Urban Employment in Ghana // The Journal of Modern African Studies. 1973. Vol.11, No 1.P. 61-89
2. Современные международные рекомендации по статистике труда. М.:Статинформ,1994
3. Harris J.R.,Todaro M.P. Migration,Unemployment and Development: A two Sector analysis // American Economic Review. 1970.March.P.126-142
4. Fields G.S. Labour market modeling and the urban informal Sector: Theory and Evidence // The informal sector revisited / D.Turnham, B.Salome, A.Schwarz (edc.). P.OECD, 1990
5. Measures to reduce informal employment in Moldova. German Economic Team Moldova. Policy Paper [PP/04/2014], Berlin/Chişinău, June 2014,. Retrieved from: http://get-moldau.de/download/policypapers/2014/PP_04_2014_en.pdf
6. World Bank The Scope and Main Characteristics of Informal Employment in Ukraine, Technical Note for the Government of Ukraine by the World Bank, 2011. Retrieved from: <http://siteresources.worldbank.org/UKRAINE/UKRAINE/UKRAINE/NextTN/Resources/455680-1310372404373/InformalEmploymentinUkraineEng.pdf>
7. Юрик Я. І. Оцінка та порівняльний аналіз жорсткості українського законодавства про захист зайнятості / Я. І. Юрик // Економіка і прогнозування. - 2015. - № 1. - С. 23-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2015_1_4
8. Капелюшников Р. И. Неформальная занятость в России: что говорят альтернативные определения? // Журнал новой экономической ассоциации. 2013. № 4. С. 52-83
9. Тишкевич И. Теневая экономика в Украине: что показывает социология. – <http://hvylya.net/analytics/economics/tenevaya-ekonomika-v-ukraine-cto-pokazyivaet-sotsiologiya.html>

**ЗАНЯТОСТЬ В КОНТЕКСТЕ ЗАДАЧ СОВРЕМЕННОЙ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ**

**Ярина ЮРИК¹, канд. экон. наук, старший научный сотрудник,
Институт экономики и прогнозирования Национальной академии наук Украины**

Among the priority tasks of Ukraine's socio-economic policy is managing dynamic and structural characteristics of the employment of the population. This, in turn, actualizes the necessity for scientific support of the monitoring of processes taking place on the labor market, for developing proper influence measures and for improving the regulatory instruments. Obviously, strategic management and tactical planning should not be intuitive, but based on data analysis. The main empirical base that allows estimating the magnitude and qualitative parameters of the workforce (its educational and professional qualifications, and competence characteristics) and analyzing Ukraine's labor market is the data of population surveys on economic activity (the EAP survey). It should be reminded that in 1995–1998 the EAP survey was conducted in Ukraine every year, in 1999–2003 – quarterly, as since January 2004 it has been part of routine procedures of the monthly government statistics. Therefore, it is exactly from 2004 to the present day, that, using mathematical methods, the long term trend of employment dynamics was defined, the depth of the changes in sectoral, professional and educational distribution of the workforce was assessed, and the interrelation between the changes in the national economy and the labor market was described. The results of the data analysis allowed formulating some conclusions as to the strategy of regulation of employment in the context of the problems of modern socio-economic policy in Ukraine.

Keywords: *employment, structural changes, sectoral, professional and educational structures of the workforce.*

JEL Classification: *E24, J21.*

В современных условиях решение вопросов развития национальной экономики, повышение эффективности ее функционирования тесно связано с воспроизводством рабочей силы, и прежде всего, с тенденциями в сфере занятости. Ведь, к примеру, имеющиеся диспропорции в последний будут сдерживающим фактором экономических процессов.

В актуальных программных документах по экономическому и социальному развитию Украины указываются как приоритетные задачи управления динамикой занятости, ее структурными характеристиками. И очевидно, что стратегическое управление должно происходить не интуитивно, а на основании анализа данных, что в свою очередь актуализирует соответствующие исследования.

Следовательно, целью статьи является анализ изменений в отраслевом, профессиональном и образовательном составе рабочей силы Украины, выявление природы этих изменений, диспропорций занятости и определение путей смягчения последних.

Распределение занятых по видам экономической деятельности и профессиям находится в довольно тесной и прямой связи с потребностями производства. То есть изменения, которые происходят в отраслевой и профессиональной структурах занятых могут рассматриваться как отражение роста или уменьшения спроса на рабочую силу со стороны экономики (предприятий).

Рассмотрим на сколько сдвиги в профессиональном составе занятых в экономике Украины следовали за сдвигами в их отраслевой структуре, а возможно происходили независимо от них. Несмотря на научный интерес таких оценок, релевантные исследования, выполненные на примере украинской рабочей силы отсутствуют. У нас есть возможность восполнить этот пробел, используя метод декомпозиции, основанный на разложении общего прироста результативного показателя по схеме изолированного влияния факторов [1-3].

Здесь необходимо отметить, что из-за изменений, которые вносились в классификатор видов экономической деятельности², а также по причинам несопоставимости анализируемых показателей на начало и конец исследуемого периода (2004-2015), что связано с потерей части территории страны, мы должны разделить временной ряд на интервалы: 2004-2012 и соответственно 2013 – 2015 годы, что несколько «смажет» картину выявления долгосрочного тренда распределения занятых по отраслям, профессиям и образовательными уровнями.

Итак, как показывают наши расчеты (табл. 1), в целом эволюция профессиональной структуры занятых в экономике Украины в период 2004-2012 гг. происходила преимущественно под влиянием внутриотраслевых сдвигов (63,9%), то есть динамика профессионального состава рабочей силы имела в основном автономный характер и довольно слабо связана с изменениями в отраслевой структуре занятости.

¹ © Ярина ЮРИК., yarina79@ukr.net

² Действие ДК 009:2005 «Классификация видов экономической деятельности» (КВЕД-2005) было прекращено 31.12.2012 г., на смену которому введен национальный классификатор Украины ДК 009:2010 «Классификация видов экономической деятельности» (КВЕД-2010).

Таблица 1. Влияние межотраслевых сдвигов на изменение профессиональной структуры занятости в экономике Украины, 2004-2012 гг.

Показатели	Изменение доли занятых за счет межотраслевых сдвигов, п. п.	Изменение доли занятых за счет внутренних изменений профессиональной структуры, п. п.	Изменение доли занятых за счет перекрестного действия факторов, п. п.	Общее изменение п. п.	Вклад межотраслевых сдвигов, %	Вклад внутриотраслевых сдвигов, %
Законодатели, высшие государственные служащие, руководители, менеджеры (управляющие)	0,255	0,425	0,158	0,838	39,89	60,11
Профессионалы	0,199	1,810	0,037	2,047	10,65	89,35
Специалисты	0,074	-1,368	-0,059	-1,353	6,91	93,09
Технические служащие	0,149	-0,844	0,059	-0,636	16,94	83,06
Работники сферы торговли и услуг	1,840	0,297	-0,151	1,985	83,72	16,28
Квалифицированные рабочие сельского и лесного хозяйств, рыбозаведения и рыболовства	-0,198	-0,834	0,094	-0,938	21,78	78,22
Квалифицированные рабочие с инструментом	-0,129	-0,316	-0,013	-0,458	29,60	70,40
Рабочие по обслуживанию, эксплуатации и контролю за работой технолог. оборудования, сборка оборудования и машин	-0,636	-1,257	0,087	-1,806	34,32	65,68
Простейшие профессии	-1,554	2,087	-0,211	0,321	43,09	56,91
Интегральная оценка					36,12	63,88

Источник: Здесь и далее рассчитано автором по данным выборочных обследований населения (домохозяйств) по вопросам экономической активности.

Наибольшее влияние межотраслевые сдвиги имели на работников сферы торговли и услуг, управленцев, а также на простой неквалифицированный труд. В первых двух случаях это влияние (а оно было в направлении расширения) усиливалось ростом спроса на эти группы профессий внутри отдельных отраслей, в последнем же – уменьшение доли таких занятых за счет межотраслевых факторов нейтрализовалось внутриотраслевыми.

Наименьшая зависимость от перестройки отраслевой структуры экономики была характерна для специалистов и профессионалов. Падение спроса на первых происходило преимущественно внутри отдельных отраслей, тогда как межотраслевые сдвиги несколько ослабляли этот процесс. В случае же профессионалов межотраслевые и внутриотраслевые факторы действовали в одном и том же направлении (в направлении расширения) взаимно усиливая друг друга.

Таблица 2. Влияние межотраслевых сдвигов на изменение профессиональной структуры занятости в экономике Украины, 2013-2015 гг.

Показатели	Изменение доли занятых за счет межотраслевых сдвигов, п. п.	Изменение доли занятых за счет внутренних изменений профессиональной структуры, п. п.	Изменение доли занятых за счет перекрестного действия факторов, п. п.	Общее изменение п. п.	Вклад межотраслевых сдвигов, %	Вклад внутриотраслевых сдвигов, %
Законодатели, высшие государственные служащие, руководители, менеджеры (управляющие)	0,343	-0,116	-0,068	0,159	71,50	28,50
Профессионалы	1,482	1,348	-0,015	2,816	52,35	47,65
Специалисты	0,772	0,182	-0,092	0,862	78,22	21,78
Технические служащие	0,208	-0,194	-0,036	-0,021	51,66	48,34
Работники сферы торговли и услуг	1,008	0,160	-0,072	1,096	84,23	15,77
Квалифицированные рабочие сельского и лесного хозяйств, рыбозаведения и рыболовства	-0,166	0,350	-0,092	0,092	34,85	65,15
Квалифицированные рабочие с инструментом	0,045	0,132	0,148	0,326	36,60	63,40
Рабочие по обслуживанию, эксплуатации и контролю за работой технологического оборудования, сборка оборудования и машин	-0,295	0,512	-0,262	-0,045	39,86	60,14
Простейшие профессии	-3,397	-2,374	0,487	-5,285	58,18	41,82
Интегральная оценка					58,18	41,82

Изменения в профессиональной структуре занятых, которые относятся к периоду 2013-2015 гг., периоду, который сопровождался экономическим спадом, потерей части территории страны, а также военизированным внешним вмешательством, демонстрируют нам уже иную картину (табл. 2). Теперь сдвиги в профессиональном составе рабочей силы почти на 60% обусловлены перестройкой отраслевой структуры занятости и на 40% определялись действием «автономных» внутриотраслевых факторов.

Наиболее заметным за это время было, во-первых, сокращение доли простого неквалифицированного труда (-5,3 п.п.), что стало следствием как уменьшение спроса на него в пределах отдельных отраслей, так и межотраслевой «передислокацией» рабочей силы, а во-вторых, увеличение вклада в совокупную занятость профессионалов (+2,8 п.п.) и работников сферы торговли и услуг (+1,1 п.п.), причем в обоих случаях исследуемые факторы действовали однонаправленно, взаимно усиливая друг друга.

Применяя вышеупомянутый метод декомпозиции, рассмотрим, насколько сдвиги в образовательном составе занятых в экономике Украины следовали за изменениями в их отраслевой (табл. 3-4) и профессиональной (табл. 5-6) структурах.

Таблица 3. Влияние межотраслевых сдвигов на изменение образовательной структуры занятости в экономике Украины, 2004-2012 гг.

Показатели	Изменение доли занятых за счет межотраслевых сдвигов, п. п.	Изменение доли занятых за счет внутренних изменений образовательной структуры, п. п.	Изменение доли занятых за счет перекрестного действия факторов, п. п.	Общее изменение, п. п.	Вклад межотраслевых сдвигов, %	Вклад внутриотраслевых сдвигов, %
Полное высшее	0,609	5,168	0,244	6,021	12,14	87,86
Базовое высшее	0,027	-1,215	-0,009	-1,197	2,50	97,50
Неполное высшее	0,303	-2,393	-0,254	-2,344	14,57	85,43
Полное общее среднее	-0,372	4,423	-0,223	3,828	9,63	90,37
Базовое общее среднее	-0,478	-5,104	0,171	-5,410	9,79	90,21
Начальное общее, без образования	-0,089	-0,879	0,070	-0,898	11,98	88,02
Интегральная оценка					10,73	89,27

По нашим оценкам, относящимся к периоду 2004-2012 гг., для занятых с полным высшим, а также базовым и начальным общим средним образованием межотраслевые и внутриотраслевые факторы действовали в одном и том же направлении (в первом случае, вызывая расширение масштабов занятости, в остальных – сужение). Для оставшихся вариантов указанные эффекты имели взаимонейтрализующий характер (Таблица 3).

Таблица 4. Влияние межотраслевых сдвигов на изменение образовательной структуры занятости в экономике Украины, 2013-2015 гг.

Показатели	Изменение доли занятых за счет межотраслевых сдвигов, п. п.	Изменение доли занятых за счет внутренних изменений образовательной структуры, п. п.	Изменение доли занятых за счет перекрестного действия факторов, п. п.	Общее изменение, п. п.	Вклад межотраслевых сдвигов, %	Вклад внутриотраслевых сдвигов, %
Полное высшее	1,906	2,210	-0,020	4,096	46,33	53,67
Базовое высшее	0,026	0,208	-0,009	0,225	12,51	87,49
Неполное высшее	0,377	-1,518	-0,073	-1,214	21,03	78,97
Полное общее среднее	-1,684	1,730	-0,220	-0,174	49,37	50,63
Базовое общее среднее	-0,587	-2,532	0,301	-2,818	21,57	78,43
Начальное общее, без образования	-0,038	-0,099	0,022	-0,115	30,57	69,43
Интегральная оценка					36,44	63,56

В целом, изменения в распределении занятых в экономике Украины по уровням образования только на 10,7% объяснялись перемещением работников с одного вида деятельности в другой. Соответственно вклад внутриотраслевых факторов достиг 89,3%. Другими словами, изменения в образовательном составе занятых происходили независимо от перестройки отраслевой структуры экономики Украины.

В период 2013-2015 гг. действие межотраслевых сдвигов усиливается – теперь изменения, имевшие место в образовательной структуре почти на 40% продиктованы последними (Таблица 4).

Среди наиболее явных рост доли занятых с полным высшим образованием (+4,1 п.п.), для которых влияние межотраслевых и внутриотраслевых факторов было примерно равным (46% и 54% соответственно), а также снижение вклада в совокупную занятость работников с базовым средним образованием почти на 3 п.п., которое обусловлено в основном сокращением спроса на них в пределах отдельных отраслей (78,4%, Таблица 4).

По результатам декомпозиции видим (Таблица 5), что эффект от перемещения работников между различными профессиями скромный – 18,2%, соответственно в остальном изменения, которые произошли в течение исследуемого периода (2004-2012 гг.) в распределении занятых по уровням образования сформированы сдвигами в их образовательном составе внутри отдельных профессиональных групп.

Таблица 5. Влияние межпрофессиональных сдвигов на изменение образовательной структуры занятости в экономике Украины, 2004-2012 гг.

Показатели	Изменение доли занятых за счет межпрофессиональных сдвигов, п. п.	Изменение доли занятых за счет внутренних изменений образовательной структуры, п. п.	Изменение доли занятых за счет перекрестного действия факторов, п. п.	Общее изменение п. п.	Вклад межпрофессиональных сдвигов, %	Вклад внутрипрофессиональных сдвигов, %
Полное высшее	1,832	3,965	0,224	6,021	32,28	67,72
Базовое высшее	0,001	-1,198	0,001	-1,197	0,09	99,91
Неполное высшее	-0,414	-1,535	-0,395	-2,344	26,08	73,92
Полное общее среднее	-1,111	4,941	-0,001	3,828	18,37	81,63
Базовое общее среднее	-0,303	-5,273	0,165	-5,410	6,72	93,28
Начальное общее, без образования	-0,004	-0,899	0,006	-0,898	0,81	99,19
Интегральная оценка					18,24	81,76

Значительнее остальных вклад межпрофессиональных сдвигов был для полного высшего образования (32,3%), а самым низким (не более 1%) – для групп базового высшего и начального среднего.

Заметно выросла доля занятых с полным высшим образованием (+6 п.п.), а влияние обоих факторов на изменение этого показателя было со знаком плюс. Сократили же свой вклад в совокупную занятость наиболее явно работники с базовым общим средним образованием (-5,4 п.п.), что стало следствием также однонаправленного действия как меж-, так и внутрипрофессиональных сдвигов.

В 2013-2015 гг. эффект межпрофессиональных факторов все еще не превышает внутрипрофессиональных, однако становится более значимым – 44,2% (Таблица 6). В этом периоде наиболее явно продолжила расти доля работников с полным высшим образованием и сужаться с базовым общим средним.

Таблица 6. Влияние межпрофессиональных сдвигов на изменение образовательной структуры занятости в экономике Украины, 2013-2015 гг.

Показатели	Изменение доли занятых за счет межпрофессиональных сдвигов, п. п.	Изменение доли занятых за счет внутренних изменений образовательной структуры, п. п.	Изменение доли занятых за счет перекрестного действия факторов, п. п.	Общее изменение, п. п.	Вклад межпрофессиональных сдвигов, %	Вклад внутрипрофессиональных сдвигов, %
Полное высшее	2,856	1,227	0,013	4,096	69,89	30,11
Базовое высшее	0,040	0,169	0,016	0,225	21,23	78,77
Неполное высшее	0,287	-1,474	-0,026	-1,214	16,78	83,22
Полное общее среднее	-2,517	2,672	-0,329	-0,174	48,60	51,40
Базовое общее среднее	-0,629	-2,491	0,302	-2,818	22,79	77,21
Начальное общее, без образования	-0,037	-0,102	0,025	-0,115	30,24	69,76
Интегральная оценка					44,19	55,81

Интересно, что в случае занятых с полным общим средним образованием, среди которых львиная доля принадлежит квалифицированным рабочим, межпрофессиональные сдвиги таковы, что подрывают спрос на их услуги. Так, при сохранении профессиональной структуры занятых такой же, какой она была в начале исследуемого периода (2013 г.), вклад этой категории работников в совокупную занятость был бы почти на 3 п. п. больше, чем это по факту имело место в 2015 г. (аналогично, но с меньшей интенсивностью действовал фактор межпрофессиональных сдвигов и на интервале 2004-2012 гг., Таблица 5).

В целом система образования в Украине демонстрировала довольно слабую чувствительность к изменениям в национальной экономике.

И хотя во втором подпериоде влияние межотраслевых и межпрофессиональных факторов стало значимее, накопленные в ретроспективе дисбалансы привели к тому, что сейчас в стране множество тех, кто получив более высокую формальную подготовку трудятся на рабочих местах, по отношению к которым имеющееся у них образование избыточно (Таблица 7).

Так, к последним можно отнести 35% технических служащих, 17% работников сферы торговли и услуг, по 8 – 9% квалифицированных рабочих сельского и лесного хозяйств, рыбозаготовки и рыболовства, квалифицированных рабочих с инструментом и рабочих по обслуживанию, эксплуатации и контролю за работой технологического оборудования, а также 48,6% задействованных на простых не квалифицированных работах (отметим, тут 19% работников имеют разного уровня высшее образование).

Таблица 7. Образовательная структура профессиональных групп занятых в экономике Украины, 2015 г., %

Группы профессий	Полн. высшее	Базовое высшее	Неполн. высшее	Профессионально-техническое	Полное общее среднее	Базовое общее среднее	Начальное общее, нет образования	Всего
Законодатели, высшие государственные служащие, руководители, менеджеры (управляющие)	70,6	1,2	16,5	6,1	5,2	0,3	0,0	100,0
Профессионалы	94,5	1,5	3,3	0,4	0,3	0,0	0,0	100,0
Специалисты	25,9	2,7	63,0	4,6	3,7	0,2	0,0	100,0
Технические служащие	33,7	1,5	25,7	19,0	19,5	0,7	0,0	100,0
Работники сферы торговли и услуг	15,6	1,2	20,7	33,8	27,2	1,5	0,1	100,0
Квалифицированные рабочие сельского и лесного хозяйств, рыбозаводства и рыболовства	7,4	0,8	13,6	24,6	43,9	8,9	0,8	100,0
Квалифицированные рабочие с инструментом	8,0	0,4	14,5	58,0	17,4	1,6	0,1	100,0
Рабочие по обслуживанию, эксплуатации и контролю за работой технологического оборудования	7,9	0,8	15,1	52,4	22,6	1,1	0,0	100,0
Простейшие профессии	6,1	0,5	12,8	29,3	44,3	6,8	0,3	100,0
Всего	32,1	1,2	19,6	25,9	19,2	2,0	0,1	100,0

Таким образом, имеем свидетельство того, что нарушено взаимодействие двух механизмов: системы образования и рынка труда. Можем предположить, что все же основной причиной выявленных структурных диспропорций занятости в стране является дефицит предложения рабочих мест, которые требуют третичного образования. И здесь кроме устойчивого экономического роста необходимо стимулирование заинтересованности работодателей в создании таких рабочих мест по средствам совершенствования институциональной среды в целом и институтов рынка труда в частности.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Адамов В. Е. Факторный индексный анализ (Методология и проблемы). М.: Статистика, 1977. 200 с.
2. Капелюшников Р. И. Структура российской рабочей силы: особенности и динамика. *Вопросы экономики*. 2006. № 10. С. 19–40.
3. Шестаков М. А. Структурные изменения в экономике и их влияние на занятость молодежи. *Вестник научно-исследовательского института труда и социального страхования*. 2010. №2– 3 (3–4). С. 106–115.

**ISSUES OF CONTEMPORARY SLAVERY
AND WORK PERMITS FOR IMMIGRANTS ABROAD**

*Oksana KOSHULKO¹, PhD, Associate Professor,
Polotsk State University, Belarus*

This paper discusses how to reduce the enslavement of immigrants who work outside of their countries of origin for a variety of reasons. Unfortunately slavery in the world continues to develop despite a number of International Acts and Laws, such as the Universal Declaration on Human Rights [3], the Slavery Convention [4], Abolishing Slavery and its Contemporary Forms [5], Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery [6], International Covenant on Civil and Political Rights [7], and other international documents. The data used for analysis in this paper is from the following sources: - the Borgen Project [8], Global Slavery Index 2016 [6], the Guardian Weekly [9], Practical Law by Thomson Reuters [10], and other sources.

Keywords: *Human Trafficking, Goodwill, Rate of slavery, Work Permit, Modern slavery.*

JEL Classification: *F2, F22, J6, J61, R2, R23.*

Introduction. Unfortunately, contemporary slavery is a very common phenomenon in the modern world. Different sources provide various data. For example, the 2016 Global Slavery Index estimates that 45.8 million people are subject to some form of slavery in 167 countries [11]; the Borgen Project in 2014 has suggested this is 29.8 million people [12]. The International Labor Organisation (ILO) estimates that almost 21 million people are victims of forced labor - 11.4 million women and girls and 9.5 million men and boys. Almost 19 million victims are exploited by private individuals or enterprises and over 2 million by state or rebel groups. Of those exploited by individuals or enterprises, 4.5 million are victims of forced sexual exploitation [13]. According to data from the Guardian Weekly, 46 million people live as slaves [14]. This information is very disturbing because it is a very real fact that slavery exists worldwide and the question is: - what can be done about it?

Methods of research and research variables in the paper. In our research following research methods were used as data analytics methods – comparison method, inference method that allowed us to make quantitative and qualitative analysis of our subject and to create conclusions and suggestions for further action, and the scientific method.

Research dependent variables in the paper were labor immigrants, the foreign employees in host countries, and independent variables, and the ability to pay or not to pay all taxes and fees in host countries, work visas for employees of foreign companies, legal and translation services for birth and health certificates; criminal record; labor contracts; graduate diplomas; medical insurance and other documents. Depending on how they were affected by these issues, foreign employees could stay in host countries absolutely legally or could find themselves becoming modern slaves in their host countries.

Prerequisites for emergence of modern slavery and its various forms. What has pushed these people to migrate? In our opinion, the main reasons are poverty, low wages and pensions in their countries of origin, economic and political crises, wars, revolutions, unemployment, climate changes and other reasons [15].

Secondly, how can these migrants integrate in their host countries? The migrants with valid passports, visas, residence or work permits do not have any problems but without these documents they are automatically illegal immigrants and are in at risk of becoming slaves in their host countries.

Thirdly, are there any countries in the world without slavery? We think not because in any country people may be subject to some form of slavery. Based on data of the 2016 Global Slavery Index [16] we show the Top 16 Countries by lowest rate of slavery in the world (Table 1) and Top 16 Countries by highest rate of slavery in the world (Table 2). So, in the list of Top 16 Countries by lowest rate of slavery in the world are the following countries: Luxembourg, Ireland, New Zealand, Norway, Denmark, Austria, Switzerland, Sweden, Belgium, Australia, Canada, Spain, United Kingdom, France, Germany, and the United States.

At the same time, in the list of Top 16 Countries by the highest rate of slavery in the world are North Korea, Uzbekistan, Cambodia, India, Qatar, Central African Republic, Libya, Somalia, South Sudan, Syria, Yemen, Afghanistan, Iraq, Sudan, Democratic Republic of the Congo, and Pakistan.

Fourthly, what forms does contemporary slavery take? According to data from Anti-Slavery International, forms of exploitation can range from forced prostitution and forced labor to forced marriage and forced organ removal [17].

Forced labor – any work or services which people are forced to do against their will under the threat of some form of punishment.

Debt bondage or bonded labor – the world’s most widespread form of slavery, when people borrow money they cannot repay and are required to work to pay off the debt. They then lose control over the conditions of both their employment and the debt.

Human trafficking – involves transporting, recruiting or harboring people for the purpose of exploitation, using violence, threats or coercion.

¹ © Oksana KOSHULKO, oksanakoshulko2015@gmail.com

Table 1. List of Top 16 Countries by lowest rate of slavery in the world

Rank	Country	Estimated percent of population in modern slavery	Estimated number in modern slavery
52	Luxembourg	0.018	100
52	Ireland	0.018	800
52	New Zealand	0.018	800
52	Norway	0.018	900
52	Denmark	0.018	1,000
52	Austria	0.018	1,500
52	Switzerland	0.018	1,500
52	Sweden	0.018	1,800
52	Belgium	0.018	2,000
52	Australia	0.018	4,300
52	Canada	0.018	6,500
52	Spain	0.018	8,400
52	United Kingdom	0.018	11,700
52	France	0.018	12,000
52	Germany	0.018	14,500
52	United States	0.018	57,700

Source: 2016 Global Slavery Index [16].

Descent-based slavery – where people are born into slavery because their ancestors were captured and enslaved; they remain in slavery by descent.

Child slavery – child slavery is often confused with child labor, but is much worse. Whilst child labor is harmful for children and hinders their education and development, child slavery occurs when a child's labor is exploited for someone else's gain. It can include child trafficking, child soldiers, child marriage and child domestic slavery.

Forced and early marriage – when someone is married against their will and cannot leave the marriage. Most child marriages can be considered slavery.

Who can benefit from slavery? The beneficiaries may be illegal structures, illegal business, 'black markets', illegal or semi-legal enterprises, private individuals and others.

A business which values its reputation or 'Goodwill' (Goodwill is the positive reputation of a business and its likely continued patronage by clients, considered as part of its market value) [18] will not support any relationship with slavery, such as Byrne Groups with their Act on 'Modern Slavery and Human Trafficking Statement' [19]. They made the statement in accordance with Section 54, Part 6, of the Modern Slavery Act 2015 [20]. The Modern Slavery Act 2015 is an Act of the Parliament of the United Kingdom. It is designed to tackle slavery in the UK and consolidates previous offences relating to trafficking and slavery. The act extends to England and Wales [21].

Table 2. List of Top 16 Countries by highest rate of slavery in the world

Rank	Country	Estimated percent of population in modern slavery	Estimated number in modern slavery
1	North Korea	4.373	1,100,000
2	Uzbekistan	3.973	1,236,600
3	Cambodia	1.648	256,800
4	India	1.400	18,354,700
5	Qatar	1.356	30,300
6	Central African Republic	1.130	55,400
6	Libya	1.130	70,900
6	Somalia	1.130	121,900
6	South Sudan	1.130	139,400
6	Syria	1.130	257,300
6	Yemen	1.130	303,200
6	Afghanistan	1.130	367,600
6	Iraq	1.130	403,800
6	Sudan	1.130	454,700
6	Democratic Republic of the Congo	1.130	873,100
6	Pakistan	1.130	2,134,900

Source: 2016 Global Slavery Index [16].

Therefore, under the Act of the Byrne Groups, these Groups have understood all potential modern slavery risks related to their business and have put in place steps aimed at ensuring that there is no slavery or human trafficking in their business or their supply chain. Why cannot other companies do the same?

It may be that it is so difficult for immigrants to receive work permits in host countries and Governments could do something with that? If immigrants cannot obtain work permits they are automatically outside the law and so can become new victims of Human trafficking, prostitutes, drug dealers etc. Human trafficking is a form of modern slavery - a multi-billion dollar criminal industry that denies freedom to 20.9 million people around the world [22].

In our opinion, people who decide to go abroad to search for a job will work anyway in a host country: legally, semi-legally or illegally. What benefits do Governments receive from the work of illegal in these cases? No taxes, no security for immigrants or the rest of the population of host countries. According to the definition of Work Permit by Merriam-Webster [23], work permit is an official document that shows that a person is allowed to work.

Interconnection of work permits and modern slavery for immigrants. We suppose that with the more complicated mechanism in obtaining work permits in some countries the level of contemporary slavery of immigrants in these countries may be higher. We have analyzed work permit requirements for foreign employees in some countries according to data from the site of Practical Law by Thomson Reuters [24], and the countries were ‘chosen at random’.

In Table 3 we analyzed application fees of some countries as one requirement for obtaining a work permit for foreign employees, excluding other expenses for work permits according to data from Practical Law by Thomson Reuters. For convert currency into EUR for Table 3 we used XE Currency Converter [25]. Therefore, the application fees by countries vary from 131 EUR in Barbados to 1,341 EUR in Ecuador and to 34,576.81 EUR on Cayman Islands.

Table 3. Application fees as a requirement for obtaining a work permit requirements for foreign employees in some countries of the world, the countries were ‘chosen at random’

Countries	Application fees as one of work permit requirements	Application fees in EUR	Period for work permits to be issued
Barbados	300 BBD	131.271	three months
Egypt	EGP3,000	144.693	around two months
Macedonia	EUR 250	250	about one month
Nigeria	US\$1,412.15	1,235.62	three to six days
Ecuador	US\$1,500	1,340.85	about one month
Cayman Islands	from 300 KYD for unskilled workers to 32,400 KYD for certain senior management or professional roles	from 320.224 EUR to 34,576.81 EUR	four to six weeks

Source: Practical Law Thomson Reuters [10].

In addition to the application fees, foreign employees need to pay other expenses such as work visas for employees of foreign companies, legal and translation services of birth and health certificates; criminal record; labor contracts for review and approval; graduate diplomas; international medical insurance and for other documents.

Thus, we can say with confidence that the requirements of some countries for foreign employees are not only high and complex, but also expensive, and of course it can be one of reasons why immigrants - foreign employees cannot obtain that and prefer to stay illegally in host countries.

As already mentioned above, Governments do receive any benefit from the work of illegal immigrants, only additional problems and a negative criminogenic situation on its territories in addition to lack of taxes and no security for the rest of the population. In order to change this situation, some countries organize an amnesty for illegal workers - immigrants, for example, Poland created a procedure of legalization of foreign employees ‘Abolicja dla cudzoziemców’ in 2012 [26] that allowed around 5 thousand foreigners to this opportunity and to change their status in the host country. Sometimes other countries do the same, such as Italy, Spain, and Turkey.

Conclusions. Therefore, in our opinion, obtaining work permits and modern slavery for immigrants abroad are very interdependent because if immigrants - foreign employees - cannot pay all expenses related to work permits they are outside the law.

In our opinion Governments need to simplify the mechanism for obtaining work permits in host countries or to reduce application fees, because the aim of Governments in host countries should be to stop or at least to reduce Human trafficking as a form of modern slavery.

REFERENCES

1. Koshulko, O. Discourse about Women-Immigrants from Former Soviet Union Countries as a Special Social Group in Turkey. In: Gender in Transnational Societies: Feminist Scholarship and Personal Narratives by Rujuta Chincholkar-Mandelia and Moyattu Banya, pp. 165-167, Cognella Academic Publishing, San Diego, USA, 2016
2. Koshulko, O. The “Value of Life and Labor” of Ukrainian Migrants Abroad, International Letters of Social and Humanistic Sciences, Vol. 59, pp. 1-8, Sep. 2015. SciPress Ltd., Bach, Switzerland, doi:10.18052/www.scipress.com/ILSHS.59.1, 2015
3. United Nations. “Universal Declaration on Human Rights.” General Assembly of the United Nations, 1948. Information on <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
4. Slavery Convention. Geneva: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, September 25, 1926: 1. (2017). Information on <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx>
5. Abolishing Slavery and its Contemporary Forms. United Nations. New York and Geneva. (2002). Information on <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/slaveryen.pdf>
6. Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery. Geneva, 7 September 1956. (2017). Information on https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-

- 4&chapter=18&Temp=mtmsg3&clang=_en
7. International Covenant on Civil and Political Rights. General Assembly. 2200A (XXI). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (1966). Information on <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>
 8. The Borgen Project. (2014). Information on <https://borgenproject.org/10-statistics-on-slavery-today/>
 9. Kelly, A. (2016). 46 million people living as slaves, latest global index reveals: Guardian Weekly, Wednesday 1 June. Information on <https://www.theguardian.com/global-development/2016/jun/01/46-million-people-living-as-slaves-latest-global-index-reveals-russell-crowe>
 10. Practical Law. Thomson Reuters. (2017). Information on [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-509-3111?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-509-3111?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1)
 11. Global Slavery Index 2016. (2016). Information on <https://www.globalslaveryindex.org/findings/>
 12. The Borgen Project. (2014). Information on <https://borgenproject.org/10-statistics-on-slavery-today/>
 13. Forced labour, modern slavery and human trafficking. International Labour Organization. (2017). Information on <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>
 14. Kelly, A. (2016). 46 million people living as slaves, latest global index reveals: Guardian Weekly, Wednesday 1 June. Information on <https://www.theguardian.com/global-development/2016/jun/01/46-million-people-living-as-slaves-latest-global-index-reveals-russell-crowe>
 15. Koshulko, O. (2016). Women from North move to South: Contemporary migration from the Former Soviet Union countries to Turkey. Transnational Press London Ltd., UK, 126 p. <http://www.tplondon.com/books/koshulko>.
 16. Global Slavery Index 2016. (2016). Information on <https://www.globalslaveryindex.org/findings/>
 17. What is modern slavery? - Anti-Slavery International. (2017). Information on <https://www.antislavery.org/slavery-today/modern-slavery/>
 18. Goodwill. The Free Dictionary by Farlex. (2016). Information on <http://www.thefreedictionary.com/goodwill>
 19. Act of the Byrne Group's 'Modern Slavery and Human Trafficking Statement.' (2016). Information on <https://www.byrnegroup.co.uk/policies/modern-slavery-act/136/>
 20. Modern Slavery Act 2015. Printed in the UK by the Stationery Office Limited under the authority and superintendence of Carol Tullo, Controller of Her Majesty's Stationery Office and Queen's Printer of Acts of Parliament. (2015). Information on http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/pdfs/ukpga_20150030_en.pdf
 21. Wikipedia. Modern Slavery Act 2015. (2017). Information on https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_Slavery_Act_2015
 22. Human Trafficking. Polaris. (2017). Information on <https://polarisproject.org/human-trafficking>
 23. Work Permit. Definition of Work Permit by Merriam-Webster. (2017). Information on <https://www.merriam-webster.com/dictionary/work%20permit>
 24. Practical Law. Thomson Reuters. (2017). Information on [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-509-3111?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-509-3111?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1)
 25. The World's Trusted Currency Authority. (2017). Information on <http://www.xe.com/currencyconverter/convert/?Amount=300&From=BBD&To=EUR>
 26. Act of 28 July 2011 on the legalization of stay of some foreigners on Polish territory and amending the Act on granting protection to foreigners on Polish territory and the Act on aliens. Dziennik Ustaw Nr 191. Poz. 1133. Information on <http://www.szczecin.uw.gov.pl/?type=article&action=view&id=623>

**ПАРАДОКСЫ СТОИМОСТНОЙ ОЦЕНКИ ЗДАНИЙ-ПАМЯТНИКОВ
КАК ОБЪЕКТОВ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ**

*Анастасия КРАСНОВА¹, магистр экономики,
Санкт-Петербургский Государственный
Экономический Университет, Санкт-Петербург, Россия*

Здания-памятники (ЗП) – это объекты, которые имеют историко-культурную, архитектурную, археологическую ценность и составляют весомую часть недвижимости России. В связи с этим возможность их оценки актуальна для изучения. Цель исследования – выявление особых стоимостных факторов в оценке зданий-памятников. В процессе исследования было выявлено, что ЗП, как и любой другой объект оценки, обладают множеством факторов, часто воздействующих на формирование стоимости двояким образом. Чем старше здание-памятник, тем оно обычно ценнее как объект культурного наследия (ОКН), что противоречит традиционному представлению в оценке в отношении физического износа, определяемого как потеря стоимости. Наличие государственной охраны, призванной сохранить и защитить объект, может приводить не только к снижению его стоимости по причине ограничения права собственности, но также и к ее повышению на рынке подобных объектов по сравнению с аналогичными, но не обремененными сервитутом. Наличие функционального устаревания часто оказывает эффект, обратный общепринятому, – не снижает, а повышает инвестиционную привлекательность (а значит и инвестиционную стоимость) ЗП для многих инвесторов. В фокусе статьи – подробное изучение и описание этих и других парадоксов.

***Ключевые слова:** объекты культурного наследия (ОКН), здания-памятники (ЗП), стоимостная оценка, стоимостные факторы, сервитут, престижность, предметы декоративно прикладного искусства (ДПИ).*

Historical buildings (HB) are objects that have a historical, cultural, architectural, archaeological value and constitute a significant part of the real estate of Russia. In this regard, the possibility of their evaluation is relevant for study. The purpose of the study is to identify special cost factors in the evaluation of monument buildings. During the study, it was revealed that they, like any other valuation object, have many factors that often affect the formation of value in two ways. The older the HB, the more valuable it is as an object of cultural heritage (OCH), which contradicts the traditional view in the valuation of physical depreciation, defined as the loss of value. The presence of state protection, designed to preserve and protect the facility, can lead not only to a decrease in its value due to restriction of ownership, but also to its increase in the market of similar facilities in comparison with similar but not burdened servitude. The presence of functional obsolescence often has the opposite effect to the generally accepted one - it does not reduce, but increases the investment attractiveness (and hence the investment value) of HB for many investors. The focus of the article is a detailed study and description these and others paradoxes.

***Keywords:** cultural heritage objects (CHO); monument buildings (MB); valuation; value forming factors; easement; prestigeness; objects of arts and crafts (OAC).*

JEL Classification: D40, D46, H40, H49.

Введение. Объекты недвижимости – памятники истории и культуры, как и любой другой объект оценки, обладают множеством факторов, воздействующих на формирование стоимости. С одной стороны, это факторы стоимости, присущие им как любым объектам недвижимости. С другой стороны, это *специфичные* факторы стоимости, присутствующие не у всех объектов недвижимости, но только у памятников истории и культуры. Ввиду их наличия оценка *зданий-памятников (ЗП)* существенным образом отличается от оценки иных объектов недвижимости. Вот почему выявление и анализ *стоимостных факторов*, типичных для данного типа объектов недвижимости, представляется очень важным. Тема исследования *актуальна* еще и потому, что в стоимостной оценке ЗП выделяют несколько таких *особых стоимостных факторов, воздействие которые на стоимость не является однозначным*, ввиду чего их стоимостная оценка до сих пор составляет научно-методическую проблему. Рассмотрим их.

Охранные обязательства и сервитут. В большинстве случаев здания, представляющие историко-культурную ценность, относятся к числу объектов недвижимости, используемых *неоптимальным образом* с инвестиционной точки зрения из-за ограничений, установленных государственными органами контроля и охраны на здания-памятники как на *объекты культурного наследия (ОКН)*. Это обусловлено наличием **Охранных обязательств (ОО)**, где отражаются требования к сохранению, содержанию и использованию ОКН, к обеспечению доступа уполномоченных вести контроль за использованием ЗП лиц. В них содержатся *требования к порядку и срокам проведения реставрационных, ремонтных и иных работ*, а также иные обеспечивающие сохранность такого объекта требования. Кроме того, устанавливаются требования *к размещению наружной рекламы* на объектах культурного наследия, их территориях в случае, если ее размещение допускается в соответствии с законодательством РФ. *Охранное обязательство* содержит также сведения, *идентифицирующие ОКН* [1, статья 47.6, п. 5]. Возможно установление и иных дополнительных требований в отношении ОКН.

В Охранном обязательстве также устанавливаются обязанности собственника *по финансированию мероприятий*, обеспечивающих выполнение установленных *требований по сохранению ОКН*, и по соблюдению

¹ © Анастасия КРАСНОВА, angel-bolero555@mail.ru

требований к осуществлению деятельности в границах его территории. Охранное обязательство подлежит выполнению физическим или юридическим лицом, которому ОКН, включенный в реестр, *принадлежит на праве собственности*, в том числе в случае, если указанный объект находится *во владении или в пользовании* третьего лица (третьих лиц) на основании гражданско-правового договора.

Если ОКН, включенный в реестр, предоставлен *на праве хозяйственного ведения* либо *оперативного управления* унитарному предприятию или учреждению, охранное обязательство подлежит выполнению унитарным предприятием или учреждением. Если ОКН *передан в безвозмездное пользование* на основании гражданско-правовых договоров *юридическому лицу* или нескольким юридическим лицам, ОО подлежит выполнению каждым из таких лиц.

Обязанность *нового владельца* ОКН, включенного в реестр, по выполнению охранного обязательства возникает с момента перехода к нему права владения указанным ОКН. Действие охранного обязательства прекращается со дня принятия Правительством РФ решения об исключении ОКН из реестра.

Выделим особо обязанности арендатора/инвестора/собственника по сохранению, реконструкции или реставрации ОКН, возникающие при заключении ОО и регламентируемые им. При проведении оценки это выражается в необходимости учета затрат на указанные работы. Их сметная стоимость должна быть определена специалистами данной сферы заранее (до заключения договора приватизации или подписания инвестиционного соглашения).

Таким образом, Охранное обязательство на будущего собственника/арендатора/инвестора (вернее, на его кошелек) воздействует двояко: требует *затрат на проведение ремонтно-восстановительных и реставрационных работ (РВРР)* и повышает его *текущие расходы на содержание ЗП, обусловленные целой обоймой ограничений*, перечисленных выше, что также влияет на стоимость ЗП. Все эти запреты и обязательства представляют собой ограничения правомочий владения, пользования и распоряжения права собственности, перешедшего в результате приватизации или сделки купли/продажи от государства к частному собственнику, ввиду чего их совокупность часто обозначают как *сервитут*.

С другой стороны, ОО, накладываемое на собственника (или арендатора), обусловлено признанием государством особой общественной значимости обремененных объектов. К экономическим последствиям государственной охраны следует отнести освобождение от налогов и сборов, льготы по налогам и сборам, инвестиционные кредиты, государственные субсидии и др.

Таким образом, в отношении зданий – объектов культурного наследия налицо имеется парадоксальная ситуация: наличие государственной охраны, призванной сохранить и защитить объект, *может приводить не только к снижению его стоимости, но также и к ее повышению на рынке подобных объектов* по сравнению с аналогичными, но не обремененными сервитутом [8].

Историко-культурная ценность и фактор престижности. *Историко-культурная ценность (ИКЦ)* здания-памятника является одним из важнейших стоимостных факторов, требующих учета в его стоимостной оценке. На данном этапе развития оценочной мысли в России представляется важным разделением недвижимых ОКН по категориям, отражающим ИКЦ здания-памятника, по которым предъявляются различные уровни требований к профессионализму оценщика. Действительно, количество исторических зданий в Санкт-Петербурге очень велико, и часто достаточно сложно определить с выбором профессионала нужного уровня в оценке, а также определить необходимость привлечения сторонних специалистов, таких как *историки, архитекторы, искусствоведы, реставраторы, культурологи* и др.

Также важно при проведении стоимостной оценки ЗП учитывать ценообразующий (и в значительной степени субъективный – зависящий от восприятия конкретным субъектом) фактор **«престижности»**, формирующий *имиджевую составляющую* недвижимого ОКН и его особую *привлекательность для инвестора*. Однако в отношении этого нематериального фактора мнения исследователей едины: *он повышает стоимость здания-памятника* в оценке любого вида оценочной стоимости.

Престижность - один из уникальных факторов стоимости памятников истории и культуры. В то время как само наличие престижности у многих недвижимых ОКН несомненно, все же возникает вопрос: является ли престижность атрибутом *всех* памятников истории и культуры. Большинство авторов не уделяют внимания этому вопросу. При этом фактически возможность отсутствия престижности признается, так как некоторые авторы *величину престижности предлагают описывать коэффициентом или суммой баллов*, находящихся в диапазоне возможных значений *от нуля*, означающего отсутствие престижности.

Во-первых, согласимся с теми, кто считает, что *не каждый* объект недвижимости – памятник истории и культуры, обладает престижностью. В первую очередь здесь следует отметить фактор *местоположения*, поскольку неудачное местоположение может лишить престижности самый выдающийся памятник истории и культуры. Подобная ситуация свойственна *промышленной исторической недвижимости*, и здесь вопрос дальнейшего использования ЗП должен рассматриваться очень внимательно. С другой стороны, в случае оценки любого из видов *стоимостей в использовании* престижность будет отсутствовать в том случае, если инвестор/собственник/арендатор не осознает *особую ценность* объекта, а также, если иные факторы стоимости объекта не позволяют считать его престижным. И такая позиция инвестора должна быть отражена в оценочных расчетах.

Во-вторых, отметим, что факт наличия у любого ЗП охранного обязательства не приводит к возникновению престижности и, следовательно, сервитут, определяемый ОО, и престижность имеет смысл рассматривать как независимые стоимостные факторы, требующие отдельной оценки. При этом большинство исследователей считает, что престижность, в отличие от сервитута, - исключительно *повышающий* стоимость

недвижимости фактор. С этим трудно поспорить.

Определений термина «престижность» не так много. *Престижность* в широком понимании – это значимость, привлекательность, приписываемая в общественном сознании различным сторонам деятельности людей: социальному положению, профессии, социальным группам, институтам и т.д. [12]. Чаще всего понятие «престижность» связывают с психологическим восприятием людей *социального положения* или *возможности обладания* теми или иными объектами, в том числе и недвижимостью. В нашем случае введение термина *престижность* в оценке ЗП – это способ как-то обозначить отличительную особенность зданий-памятников как товара и объекта собственности. *Престижность товара* – это его способность придавать его собственнику/пользователю определенный социальный статус [13]. Это напрямую относится и к памятникам истории и культуры, для которых законодательством допустимо участие в рыночном товарообороте.

В то же время понятие «престижность» многогранно и многопланово.

Во-первых, престижность, как уже было отмечено, связана с *местоположением*.

Во-вторых, существует престижность, связанная с *владением* памятником истории и культуры – часто старинным роскошным объектом *конкретным субъектом*.

В-третьих, престижность связана с *исторической репутацией*, измерять в стоимостном выражении которую предлагается некоторыми авторами (см., например, [11]) через оценку величины *дополнительной стоимости* объекта недвижимости, имеющего *статус* памятника истории и культуры. Это стоимость нематериальной компоненты, создающаяся в процессе эксплуатации такой недвижимости, которая [компонента – авт.] неразрывно связана с объектом, и отражает *историческую и архитектурную ценность* ЗП, но не имеет при этом конкретного материального воплощения.

В-четвертых, престижность обусловлена *имиджевой составляющей*. Недвижимый ОКН, включая все *предметы декоративно-прикладного искусства (ДПИ)* определенного исторического периода (антиквариат) и соотносясь с определенными историческими событиями, которые связаны с этим объектом, имеет определенную *дополнительную коммерческую привлекательность*.

Наконец, престижность связана с *социальной градацией общества*, поскольку для людей с высоким уровнем дохода важное значение имеет сочетание *качества*, воплощенного в понятии «престижность» объекта недвижимости, и его *ликвидности*.

Как видно, единства мнений нет в том, как наилучшим образом назвать то, что интуитивно понимается как престижность. Часто вместо понятия «престижность» используется понятие «историко-культурная ценность». Как отмечалось выше, создана даже иерархия показателей (коэффициентов повышения стоимости) для учета различного вида «ценностей».

Такое отсутствие единообразия в терминологии порождает множество проблем. Главная проблема заключается в непонимании того, что *престижность* и *историко-культурная ценность* – это разные, хотя и близкие друг другу понятия. Неразделенность этих понятий есть лишь следствие неразделенности их сути, поскольку разные авторы понимают эти термины по-разному.

В оценке рыночной стоимости понятие *историко-культурной ценности* тождественно понятию *престижность в широком смысле*, поскольку *типичные покупатель и продавец* представляют собой *типичных* представителей социума, формирующих рынок, понимаемый как совокупность всех его субъектов, неоспоримо осознающих эту ценность объектов *для всех граждан страны*. В оценке стоимостей в использовании (инвестиционной, потребительной) целесообразно использовать понятие *престижность в узком смысле*, как результат *субъективного восприятия конкретным лицом* (собственником, инвестором, арендатором и пр.) уровня престижности владения зданием-памятником [6].

Высокая степень накопленного износа. Другой фактор, отличающий здания-памятники от «типичных» объектов недвижимости, – значительное совокупное обесценение, характерное для исторических зданий. В первую очередь это относится к *износу физическому (ФИ)*. Однако парадокс состоит в том, что *чем старше ЗП, тем оно обычно ценнее как ОКН*, что противоречит традиционному представлению в оценке в отношении *физического износа*, определяемого как *потеря стоимости*. Более того, ряд специалистов предлагают принять срок экономической жизни ЗП бесконечным, следствием чего является обнуление величины физического износа в соответствии с большинством используемых в оценке недвижимости формул начисления ФИ [5]. Думается, что на случай оценки ЗП, допускающих *коммерческое использование*, эти новации распространять не стоит.

Парадоксальная ситуация наблюдается со значительным *функциональным устареванием*, которое имеют почти все здания-памятники. Оно выражается в *несоответствии ЗП современным строительным нормам* в силу значительно изменившихся за прошедшее время требований к недвижимости. При рассмотрении *функционального устаревания (ФУ)* обнаруживаются такие типичные для зданий-памятников особенности, как, например:

- неадекватность планировки помещений современным требованиям;
- наличие, так называемых, в оценке недвижимости «сверхулучшений» – это массивные конструктивные элементы зданий, высокие потолки до 5 метров, просторные холлы, огромные камины, широкие (часто двойные) лестницы и др. . .

«Сверхулучшения» оказывают влияние на риски вложения средств в покупку или аренду таких объектов и увеличивают эксплуатационные расходы (формируя значительное *операционное функциональное устаревание*), что, как считается в рамках классической теории оценки, в высокой степени должно снижать стоимость ЗП. Однако следует заметить, что в отношении недвижимых ОКН именно эти «сверхулучшения» часто привлекают покупателей или арендаторов. Они востребованы и влияют на формирование *фактора*

престижности объекта, повышая его инвестиционную привлекательность.

Предметы декоративно-прикладного искусства (ДПИ). Объект культурного наследия, включая все предметы декоративно-прикладного искусства (ДПИ), которые связаны с этим объектом и с историческими событиями, имеет определенную *дополнительную коммерческую привлекательность* как исторический объект и при этом, в свою очередь, является сильным фактором воздействия на окружающую его среду.

Однако и здесь возникают сложности в оценке *этих дополнительных элементов* доходного потенциала¹, т.е. *вклада предметов ДПИ в стоимость ОКН*. Тем не менее, считаем справедливым утверждение, что предметы ДПИ в качестве неотъемлемого ценообразующего (стоимостного) фактора должны *обязательно* учитываться при определении *любого вида стоимости* ОКН. В настоящее время *существуют таблицы культурной ценности предметов ДПИ*, которые, по-видимому, являются неплохим инструментом для их стоимостной оценки, однако, они, к сожалению, имеют весьма слабое отношение к рынку. Подчеркнем, что оценка ДПИ должна осуществляться оценщиками движимого имущества (возможно, совместно со специалистами по антиквариату), что не относится к тем элементам, которые рассматриваются как *неотделимые улучшения (фикстуры* [4]) объекта недвижимого имущества, оцениваемые оценщиками недвижимости.

Особенности оценки земельного участка. Еще одной отличительной особенностью оценки недвижимых ОКН является некоторая юридически (и методически) обусловленная *неопределенность в процедуре оценки земельного участка (ЗУ)* как условно свободного, поскольку:

- если на земельном участке расположен объект недвижимости культурного наследия, то анализ участка как незастроенного необходимо проводить *без учета обременений и ограничений, которые установлены в отношении здания*, хотя ценность объекта недвижимости в значительной степени определяется его местоположением;

- нередко относительно самого ЗУ также имеются градостроительные или иные ограничения, и они могут быть несхожими с ограничениями, установленными в отношении ЗП как улучшения земельного участка.

Отметим здесь основные проблемы, связанные с наличием сервитутов, наложенных на земельный участок:

- определение доли земельного участка, на которую наложен сервитут, в общей площади ЗУ;
- степень ограничения *пользованием* земельным участком в результате установления сервитута;
- интенсивность использования обремененного сервитутом ЗУ по продолжительности;
- степень влияния сервитута на *распоряжение* земельным участком (на возможность отчуждения ЗУ или совершения с ним сделок иного рода).

Риски инвестирования в ОКН. Помимо традиционно выделяемых для операций с недвижимостью рисков, существуют следующие дополнительные риски инвестирования, связанные с недвижимыми ОКН:

- риски, которые связаны с продолжительностью и сложностью работ, направленных на воссоздание внешнего облика фасадов и внутренних интерьеров здания или реставрацию памятника;
- риски, обусловленные очень высокой стоимостью ремонтных и реставрационных работ (РВРР);
- риски, связанные с наличием строгих требований к использованию технологий при проведении мероприятий (заданных Охранным обязательством) по сохранению внешнего облика фасадов и интерьеров;
- риски, связанные с необходимостью проведения комплекса дорогостоящих исследований и экспертиз, требующих привлечения высококлассных специалистов;
- риски, связанные с трудностями адаптации объекта для его современного использования;
- риски повышенного уровня эксплуатационных издержек, собственных ЗП;
- риск ускоренного обветшания недвижимого ОКН и превышения запланированных расходов на проведение *ремонтно-восстановительных и реставрационных работ (РВРР)* и поддержание ЗП в надлежащем состоянии;

- риски, связанные с потерей права собственности, возникающие в рамках реализации надзорных функций уполномоченным государственным органом при ненадлежащем использовании объекта.

Риск административных ограничений на использование объекта полностью реализуется при формировании *Охранных обязательств*.

Часто к рискам инвестирования относят еще и *невозможность осуществления диверсификации инвестиций в недвижимый ОКН*, подразумевая то, что эти риски *систематические*, возникающих из-за несовершенства законодательной базы в данной сфере.

По поводу гарантированности вложения средств в здания-памятники следует отметить, что они гарантированы так же, как и инвестиции в любую недвижимость. В то же время никто не застрахован от падения цен на рынке недвижимости в целом, как и на его сегменте недвижимых ОКН. При этом общепринятым является мнение специалистов о том, что вложения в недвижимость в условиях финансовых кризисов, которые стали случаться все чаще, сохраняют средства инвесторов от потерь и обесценения.

Заключение и выводы. Дискуссия о том, увеличивает ли стоимость объекта оценки или же уменьшает ее факт отнесения объекта недвижимости к категории ОКН, продолжается, поскольку среди рассмотренных выше факторов были как факторы повышения, так и факторы снижения стоимости ЗП. Выделим повышающие стоимость ОКН факторы. В соответствии с большинством источников это:

¹ Вызывает недоумение высказывание в [2]: «Предметы декоративно-прикладного искусства могут быть условно отнесены к нематериальному активу (!) в составе объекта оценки» (а ведь эти предметы - медали, монеты, оружие, мебель, одежда и др. - вполне материальны).

1

• *удорожание ценностных характеристик объекта во времени*, что обеспечивает некоторые гарантии сохранности вложенных средств и т.д.

Однако в отличие от тех же источников, считаем, что значимость *месторасположения* объекта учитывается достаточно адекватно традиционным образом в рамках обычной процедуры оценки недвижимости.

Также в большинстве источников (например, [2, 10, 11]) считается, что *факторами, понижающими стоимость ОКН, являются:*

- *нарастание совокупного износа;*
- *ограничительные условия по реконструкции и использованию*, в т. ч. запрещения по переделке планировочного решения здания (что может не позволить реализовать НЭИ объекта), требование нормативной колеровки фасадов, запрещение по возведению пристроек, надстроек и подвалов, запрещение по изменению внешнего благоустройства на ЗУ и т. д.;
- *повышенная плата за эксплуатацию* объекта ввиду наличия «сверхулучшений» (за отопление, освещение и др. коммунальные услуги).

Если резюмировать кратко, то к *понижающим* стоимости ЗП факторам относятся: ограничения права собственности (сервитут), большие величины физического износа и функционального устаревания.

Подчеркнем, что это именно известное «*традиционное*» разделение факторов. Однако в отношении *сервитута*, ситуация неоднозначная. Как было показано выше, может существовать *компенсационная часть сервитута*, связанная со *снижением налогов или выплатами из бюджета инвестору/собственнику* части средств на проведение РВРР. А наличие функционального устаревания по причине «сверхулучшений» может *повышать* инвестиционную привлекательность здания-памятника, а значит и его инвестиционную стоимость.

Таким образом, специфика оценки зданий-памятников состоит в ранжировании, анализе и последующем учете повышающих и понижающих факторов, влияющих на оценочную стоимость ЗП. При этом в процессе их учета *в каждом конкретном случае необходимо установить (доказать) их независимость и устранить все парадоксы* и противоречия, связанные с их оценкой.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Федеральный закон от 25.06.2002 № 73-ФЗ (ред. от 07.03.2017) "Об объектах культурного наследия (памятниках истории и культуры) народов Российской Федерации".
2. Валеграхов В.М. Совершенствование методов экономической оценки объектов культурного наследия / Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 09.00.10. - Москва, 2014.
3. Грибовский С.В., Лахин Ю.Ю. Оценка зданий-памятников» / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://smao.ru/ru/news/article_858.htm 1 .(Дата обращения: 20.07.2014).
4. Касьяненко Т.Г., Маховикова Г.А., Есипов В.Е., Мирзажанов С.К. Оценка недвижимости: учебное пособие. - М.: Изд-во КноРус, 2-е издание, 2016. – 752 с.
5. Касьяненко Т.Г., Оценка недвижимости / Учебник. - М.: Изд-во ПРОСПЕКТ, 2017. – 512 с.
6. Касьяненко Т.Г., Краснова А.Д. Престижность как особый ценообразующий фактор в оценке зданий-памятников / Журнал «Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права», № 5, 2017.
7. Касьяненко Т.Г., Краснова А.Д. «Сервитут как особый ценообразующий фактор в оценке зданий-памятников: правовой аспект» / Журнал «Инвестиционный, финансовый и управленческий анализ» № 12 том 1 (60) – 2016 декабрь.
8. Касьяненко Т.Г., Краснова А.Д. «Сервитут как особый ценообразующий фактор в оценке зданий-памятников: методический аспект» / Журнал «Инвестиционный, финансовый и управленческий анализ» № 12, том 2 (60) – 2016 декабрь.
9. Касьяненко Т.Г., Маховикова Г.А. Анализ и оценка рисков в бизнесе / Учебник для бакалавриата (академический курс), - М.: Изд-во Юрайт, 2-е издание, перераб. и дополн. - 2016. – 464 с.
10. Луков А.В., Владимирова И.Л., Холщевников В.В. Комплексная оценка зданий-памятников истории и культуры на рынке недвижимости / Научно-учебное издание. – М.: Изд-во АСВ, 2006. - 344 с.
11. Яскевич Е.Е. Теория и практика оценки зданий – памятников культурного наследия / журнал «Имущественные отношения в РФ» № 6 (93), 2009, с. 76.
12. http://gufo.me/content_psy/prestizhnost-40424.html / Психологическая энциклопедия; доступ свободный.
13. http://opredelim.com/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C_%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B0

¹ Наличие предметов ДПИ также повышает стоимость ЗП, однако, как это было оговорено выше, они не являются предметом исследования оценщика недвижимости, будучи имуществом движимым.

**CARACTERISTICI ALE MUNCII PART-TIME
LA NIVELUL ȚĂRILOR UNIUNII EUROPENE**

**Dorina NIȚĂ¹, conf. univ. dr.,
Universitatea din Petroșani, România**

În literatura de specialitate se apreciază că una dintre consecințele manifestării crizei mondiale în planul ocupării forței de muncă a reprezentat-o creșterea dimensiunii formelor atipice de ocupare, dintre care și munca cu fracțiune de normă sau munca part-time. Numeroși factori, printre care creșterea serviciilor, accentuarea dependenței structurale a economiei, digitalizarea, ș.a. duc la o transformare a muncii, cu o creștere a tendințelor către formele atipice de ocupare. Din marea diversitate a formelor pe care le îmbracă astăzi ocuparea forței de muncă, munca part-time relevă caracteristici definitorii, dimensiuni și evoluții diferite la nivelul țărilor Uniunii Europene legate de structura dezvoltării economiei și legislația națională a fiecărui stat membru în planul muncii sau al protecției sociale. Pornind de la datele furnizate de Eurostat, lucrarea de față își propune să contureze profilul celor care, în mod voluntar sau involuntar, prestează muncă part-time (în funcție de sex, vârstă, număr ore lucrate/săptămână, rata angajărilor sau tipologia meseriilor).

Cuvinte-cheie: forme atipice de ocupare, munca cu fracțiune de normă, flexibilitate.

In specialist literature it is estimated that one of the consequences of the global crisis in the employment plan was the increase in the size of atypical forms of employment which include work-load fraction or part-time work. Numerous factors, including the growth of services, the structural dependence of the economy, digitization, and so on lead to a transformation of work, with a development of the tendencies towards atypical forms of employment. Among the great diversity of forms of employment nowadays, part-time work reveals distinctive features, dimensions and developments across the European Union countries related to the structure of economic development and the national legislation of each member state regarding work or social protection. Based on data provided by Eurostat, this paper aims to outline the profile of those who voluntarily or involuntarily work part-time (depending on gender, age, number of hours worked / week, employment rate or typology of jobs).

Keywords: atypical forms of employment, part-time, flexibility.

JEL Classification: J40.

Noile condiții existente pe piața contemporană a muncii au impus o reconsiderare a raporturilor de muncă și a cadrului legislativ de reglementare a pieței muncii, astfel că au început nu doar a fi vehiculate, ci chiar promovate așa-numitele forme atipice de ocupare. Noua sintagmă "atipică" vine în completarea evidentă a formelor tipice, standard, de ocupare care presupun normă întreagă prestată regulat sub incidența unui contract încheiat pe perioadă nedeterminată, cu un singur angajator. În plus, munca tipică presupune un anumit grad de siguranță a locului de muncă, un venit regulat și, prin intermediul sistemelor de protecție socială care îi vizează pe salariați, plata unei pensii, acoperirea tratamentului medical în caz de boală și ajutor de șomaj.

Abaterile de la aceste caracteristici fac ca conceptul de muncă atipică să includă o mare diversitate de forme (munca cu contract pe perioadă determinată, munca cu normă redusă, munca prin agent de muncă temporară, self-employed, contractele cu "zero ore", stagiile, munca informală și nedeclarată), făcând ca procesul de monitorizare și analiză a dimensiunii și evoluției acestora să fie greoi și incomplet, "nu atât din cauza diversității fenomenului, cât mai ales din cauza faptului că mecanismele tradiționale de monitorizare și reglementare sunt croite după modelul muncii tipice" [1].

Chiar dacă momentan, nu se pot determina cu exactitate dimensiunile muncii atipice, dar este evidentă creșterea ponderii acestor forme flexibile de ocupare, sunt enunțate deja o serie de opinii referitoare la consecințele extinderii acestui fenomen, dintre care se remarcă creșterea riscului precarității locurilor de muncă (cu activități independente false sau munca cu fracțiune de normă involuntară incapabilă să asigure un nivel de trai decent sau exercitarea deplină a drepturilor în materie de muncă) și discriminarea (care afectează în special grupurile deja vulnerabile pe piața muncii: tinerii, femeile, persoanele cu dizabilități sau în vârstă, minoritățile etnice, migranții, etc.) [5,6]. În fapt, aceasta constituie și preocuparea Comisiei Europene – de a stabili cât mai exact legătura dintre formele flexibile atipice de ocupare și gradul de precaritate al acestor locuri de muncă sau discriminarea pe care o induce, pentru a putea trece la pasul următor, acela de a realiza și implementa politici care să asigure venituri decente și sisteme de protecție socială cât mai complete pentru cei care prestează muncă part-time sau pe perioadă determinată, prin agent de muncă temporară sau celelalte forme de ocupare considerate atipice, similare cu cei care beneficiază de contracte pe perioadă nedeterminată cu normă întreagă.

Inițial, susținerea pentru formele atipice de ocupare a vizat partea cantitativă a locurilor de muncă, partea calitativă apărând în discuție ulterior. Din punct de vedere cantitativ, statisticile Eurostat arată o evoluție pozitivă a muncii part-time, în intervalul 2008-2016 în jur de 4 milioane de persoane în plus devenind lucrători part-time (aproape 20% din total lucrători). Munca part-time este considerată a fi unul dintre factorii care a determinat o creștere a ocupării într-un ritm mult mai accelerat decât creșterea P.I.B., fapt ce a afectat nivelul productivității muncii la nivel individual [3].

¹ © Dorina NIȚĂ, dorinamagda@yahoo.com

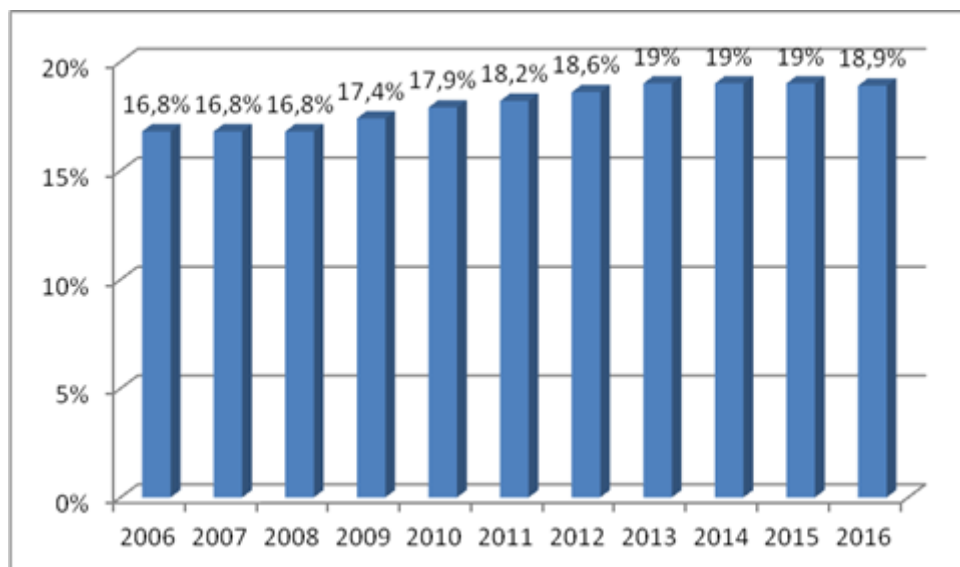

Figura 1. Evoluția muncii part-time în intervalul 2006-2016 la nivelul UE-28

Dintre țările cu cele mai mari rate ale muncii part-time se evidențiază Olanda care conduce detașat clasamentul cu o valoare de 46,6% în 2016 față de media europeană de 18,9% (valoare care a crescut ușor în intervalul 2008-2016 de la 43,5%), urmată la distanță mare de Austria cu 28,2% în creștere cu 6% față de anul 2008; dintre țările cu cele mai mici rate ale muncii part-time se remarcă Cehia și Croația cu 5,6% (în cazul Cehiei se înregistrează o creștere de 1,4% față de anul 2008, în timp ce în cazul Slovaciei se remarcă o scădere cu 0,8% față de același an de referință [10].

Tabelul 1. Evoluția muncii part-time la nivelul unor țări membre U.E. %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
UE-28	16,8	17,4	17,9	18,2	18,6	19	19	19	18,9
Olanda	43,5	44,4	45,2	45,4	46,1	46,9	46,6	46,9	46,6
Austria	23,2	24,4	24,9	25	25,7	26,5	27,4	27,7	28,2
Germania	25,2	25,5	25,7	25,9	25,9	26,7	26,6	26,8	26,8
...
Slovacia	2,5	3,4	3,7	3,9	3,9	4,5	5	5,7	5,7
Croația	6,4	6,4	7	7	5,6	5,4	5,2	5,9	5,6
Cehia	4,2	4,7	5,1	4,6	4,9	5,7	5,4	5,2	5,6

Dacă se analizează cele două componente ale muncii part-time: munca part-time voluntară (unde o normă redusă de muncă satisface cel mai bine nevoile profesionale și de viață ale unor persoane) și munca part-time involuntară (reprezentată de persoanele care prestează muncă part-time deși ar prefera o normă întreagă), datele relevă că se înregistrează valori în jurul la 30% reprezentate de munca part-time involuntară în totalul lucrătorilor part-time [10].

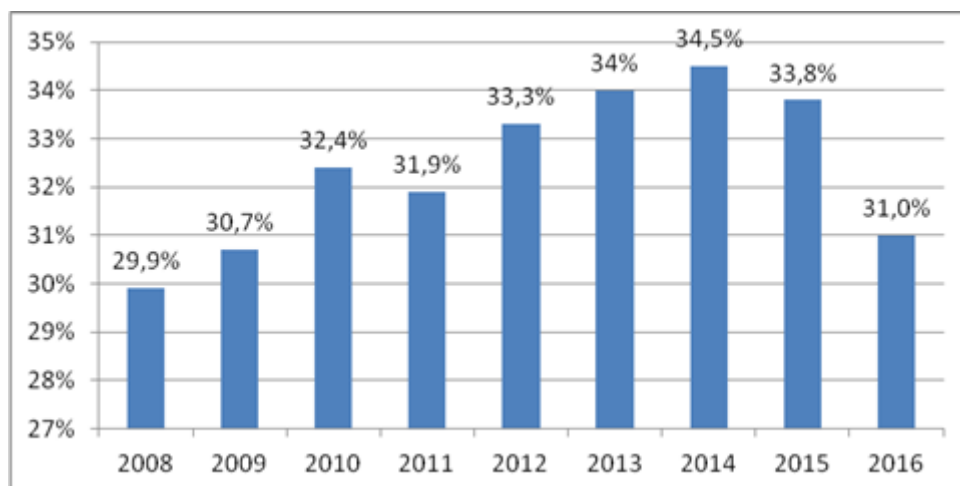

Figura 2. Evoluția muncii part-time involuntare în totalul ocupării part-time în intervalul 2008-2016 la nivelul UE-28

Cele mai mari valori ale muncii part-time involuntare la nivelul anului 2016, le înregistrează țări ca Italia, Cipru și Grecia, care, de-a lungul intervalului analizat (2008-2016) au înregistrat creșteri importante ale acestui indicator (de la 55,2% în 2008 la 80,4% în cazul Italiei; de la 47% la 74,3% în cazul Ciprului și de la 54,2% la 73,9% în cazul Greciei) [10], semnificând faptul că persoanele au acceptat munca part-time în lipsa posibilității de a ocupa un loc de muncă cu normă întreagă.

Pentru persoanele care au acceptat contracte part-time în mod involuntar, în lipsa disponibilității unor contracte cu normă întreagă, este important numărul de ore lucrate săptămânal stipulate în contract (și care nu poate fi depășit prin efectuarea de ore suplimentare). Din acest punct de vedere, în Uniunea Europeană, în perioada de referință (2008-2016), media orelor lucrate în decursul unei săptămâni de angajații cu contract individual de muncă cu timp parțial a crescut ne semnificativ de la 19,9% la 20,3%, cele mai mari valori întânindu-se în cazul Belgiei, Suediei și României (cu valori ce depășesc 23-24%), în timp ce țările cu cele mai mici valori ale mediei orelor lucrate în decursul unei săptămâni de angajații cu contract individual de muncă cu timp parțial sunt Portugalia și Danemarca (cu valori ce au ajuns în 2016 la 17,2%, respectiv 17,7%) [10].

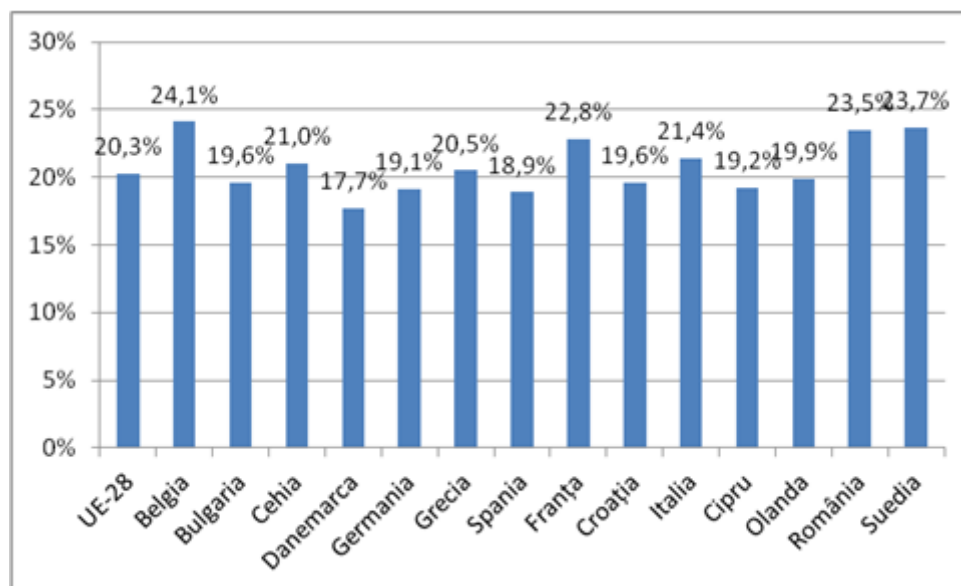

Figura 3. Media orelor lucrate săptămânal de către angajații cu contracte part-time în anul 2016

Munca cu fracțiune de normă sau "part-time" implică un contract de muncă cu o normă de lucru mai mică de ceea ce se consideră muncă cu normă întreagă, angajatul beneficiind conform legii de toate celelalte drepturi de care se bucură un angajat cu normă întreagă, fie în aceeași măsură (cum este cazul zilelor de concediu), fie direct proporțional cu timpul lucrat (cum este cazul salarizării). Definiția nu precizează exact numărul de ore ce trebuie lucrate pe săptămână pentru a fi considerat lucrător cu normă întreagă datorită diferențele ce există în legislația diferitelor țări membre ale U.E. [7]; astfel în România numărul de ore lucrate săptămânal de un muncitor cu normă întreagă este stabilit la 40 [8].

Statisticile europene arată că, dacă ne raportăm la media europeană, munca part-time "este destinată" mai mult femeilor decât bărbaților, decalajul dintre sexe înregistrând cele mai mari valori în cazul Germaniei și Austriei (care la nivelul anului 2016 se situau la 37,9%, respectiv 37,4%). De remarcat și cazul unor țări, precum România sau Bulgaria unde decalajul între sexe privitor la munca part-time este evidențiat de valori ce nu depășesc 1,5%) [10].

Tabelul 2. Evoluția decalajului între sexe în ceea ce privește munca part-time, %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
UE-28	23,5	23,5	23,7	23,6	23,7	23,7	23,5	23,3	23,2
Germania	37,9	37,2	37,6	37,4	37,1	38,3	37,8	38	37,9
Austria	35,5	36,4	36,3	36,9	37,7	37	37,8	38,1	37,4
...
România	1,4	1,3	0,3	1,5	1,2	0,9	1,2	0,6	0,4
Bulgaria	0,7	0,6	0,4	0,5	0,5	1	0,5	0,5	0,5

Dacă se are în vedere diferențierea muncii part-time funcție de vârsta celor care lucrează, analiza evoluției în timp nu relevă modificări importante ale valorilor înregistrate nici de-a lungul timpului, nici în ceea ce privește intervalele de vârstă (procentele cele mai mari de persoane ce lucrează part-time sunt cele între 15-24 ani). Cele mai mari valori naționale la toate cele trei categorii de vârstă analizate le înregistrează Olanda cu 80% pentru cei între 15-24 ani față de media europeană de 32,4%; 42,9% pentru cei între 25-54 ani și 49,2% pentru cei între 55-64 ani; la polul opus se află Bulgaria cu cele mai mici valori: 7,4% pentru cei între 15-24 ani, 1,6% pentru cei între 25-54 ani și 2,3% pentru cei între 55-64 ani [10].

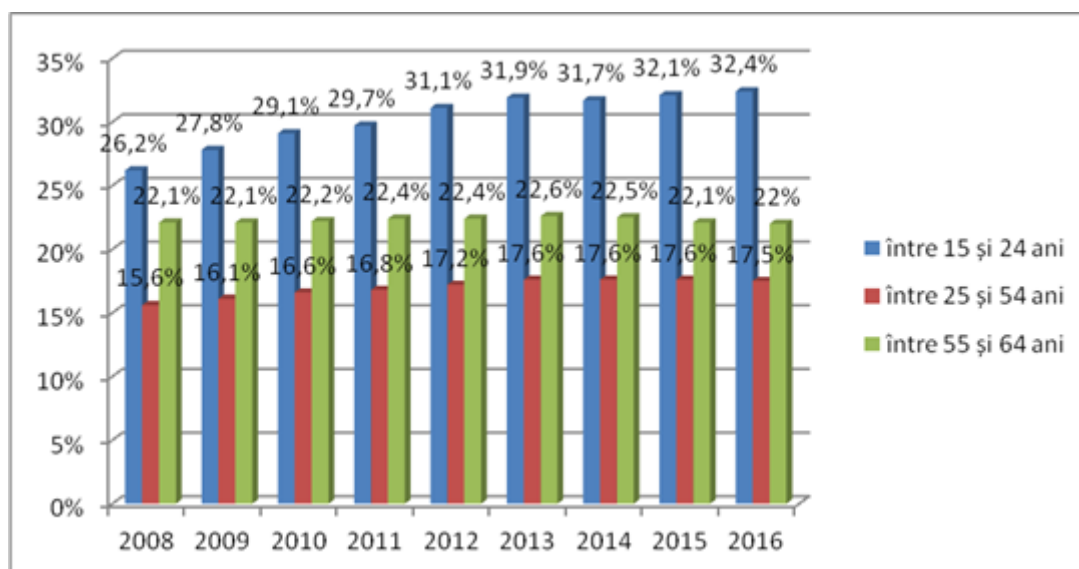

Figura 4. Diferențierea angajaților cu contracte de muncă part-time în funcție de vârstă la nivelul UE-28

Concluzii. Organizarea flexibilă a locului de muncă printr-un contract cu fracțiune de normă urmărește dezvoltarea muncii într-un mod care să țină cont atât de interesele angajatorului, cât și de cele ale angajatului, trecerea de la un contract cu normă întregă la un contract cu fracțiune de normă neputând constitui motiv de concediere și nici de reducere a drepturilor prevăzute de sistemele de protecție socială în domeniul muncii.

Munca cu fracțiune de normă reprezintă o caracteristică a ocupării forței de muncă în anumite sectoare sau activități economice (cu preponderență sectorul serviciilor, mai puțin cele industriale și agricole) și ea a constituit pe perioada crizei unul dintre resorturile de creștere a ocupării forței de muncă. Dacă contribuția cantitativă a muncii part-time la ameliorarea șomajului și îmbunătățirea ocupării nu este contestată, contribuția calitativă este încă sub semnul întrebării, reproșurile fiind deseori legate de riscul precarității locurilor de muncă și discriminarea generate de formele atipice de ocupare, între care se numără și munca cu fracțiune de normă sau munca part-time.

Ținând seama de marea diversitate a formelor pe care le îmbracă astăzi ocuparea forței de muncă, caracteristicile definitorii, precum și dimensiunile și evoluțiile acestora, o provocare pentru instituțiile responsabile la nivel național și european o reprezintă adaptarea sistemelor de protecție socială a lucrătorilor având la bază principiul nediscriminării între formele tipice (standard) de ocupare și formele atipice (flexibile de ocupare).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Guga Ș., *Munca atipică în România de la izbucnirea crizei. O perspectivă de ansamblu*, Editura Next Publishing, București, 2016, p. 8, <http://asociatiaconect.ro/munca-atipica-in-romania4>, (accesat la data de 8 mai 2017)
- Țop D., *Necesitatea unor reglementări corespunzătoare a formelor de muncă atipică în România*, <http://www.nos.iem.ro/bitstream/handle/123456789/1196/11-%20TOP.Dan.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accesat la data de 12 mai 2017)
- Comisia Europeană, *Employment and Social Developments in Europe. Annual review 2017*, file:///C:/Users/Dorina/Downloads/KE-BD-17-001-EN-N.pdf (accesat la data de 14 august 2017)
- Fundația Europeană pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă, *Forme flexibile de muncă: acorduri contractuale „foarte atipice”. Sinteza*, http://www.flexinov.ro/documente/biblioteca/Studii_efectuate_la_nivel_national_si_european/03_Forme_Flexibile_De_Munca_Sinteza.pdf, (accesat la data de 16 mai 2017)
- Parlamentul European, *Proiect de raport referitor la condițiile de muncă și locurile de muncă precare*, 16.11.2016, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/EMPL/PR/2017/05-29/1103496RO.pdf, (accesat la data de 17 august 2017)
- Parlamentul European, *Raport referitor la condițiile de muncă și locurile de muncă cu condiții precare*, 14.06.2017, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2017-0224+0+DOC+XML+V0//RO#title1>, (accesat la data de 27 august 2017)
- ***, *Directiva 97/81/CE a Consiliului din 15 decembrie 1997 privind acordul-cadru cu privire la munca pe fracțiune de normă, încheiat de UCIFE, CEIP și CES*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:31997L0081&from=RO>, (accesat la data de 3 august 2017)
- ***, *Codul muncii (actualizat), titlul II Contractul individual de muncă, capitolul 8 Contractul individual de muncă cu timp parțial*, art. 103-107, www.codulmuncii.ro, (accesat la data de 6 august 2017)
- ***, *Un glosar necesar despre flexicuritate*, <http://noi.fgbweb.eu/flexicoverly-wiki/node/50>, (accesat la data de 3 iunie 2017)
- Eurostat, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>
- <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00159&language=en>

CULOAREA – FORME DE EXPRIMARE, COMUNICARE ȘI PROMOVARE

Marilena DONCEAN¹, cercet. șt. gr. III, dr.,
ICES “Gh.Zane”, Academia Română,
Filiala Iași, România

Să ne închipuim, că pentru o clipă ar dispărea din natură culoarea, că toate obiectele și ființele ce pulsează în lumea materială din jurul nostru ar deveni incolore sau cenușii. Am asista la un tablou depriment, monoton, adaptarea la un astfel de mediu fiind practic imposibilă. Culorile însuflețesc, nuanțează, diversifică formele și contururile, umbrele și luminile. Senzația pe care ne-o transmite un buchet de flori multicolore este cu totul alta decât cea transmisă de unul alcătuit doar din flori albe. Natura realizează adevărate armonii de culori, adevărate simfonii cromatice, care au înrăurit din totdeauna viața omului. S-a demonstrat că, haina cromatică a Universului nostru natural, la care s-a adăugat și cea creată de om în spațiul intra și extra artistic a influențat și influențează comportamentul uman, determinându-i împreună cu alți factori interni și ambientali o anumită conduită. Se cunoaște că într-un anume fel te simți și lucrezi într-o ambianță coloristică îmbietoare și altfel într-un cadru monoton și mohorât. Fiind într-o luptă permanentă cu inerția statică, natura a găsit tot atâtea soluții pentru a învinge uniformitatea cromatică: a creat anotimpurile dând fiecărei perioade o culoare dominantă (prin lumină și vegetație). Culoarea, aceasta deosebită însușire a tuturor lucrurilor, constituie una din componentele importante nu numai a echilibrului ambianței interioare a structurilor de cazare, peisajului rural, alimentelor ecologice cât și a stării noastre afective.

Cuvinte-cheie: culoare, cromatic, armonie, promovare, comunicare.

Let us imagine that for a moment the color disappears from nature, that all the objects and beings that are pulsing in the material world around us would become colorless or gray. We will witness a depressing, monotonous painting, adapting to such an environment being practically impossible. Colors enliven, tune, diversify shapes and contours, shadows and lights. The sensation transmitted to us by a multicolored flower bouquet is quite different from the one transmitted by only white flowers. Nature has true color harmonies, true chromatic symphonies, which have always transformed the life of man. It has been shown that the chromatic coat of our natural universe, plus the one created by man in the space and extra artistic, has influenced and influenced human behavior, and, together with other internal and environmental factors, determined a certain conduct. It is known that in a way you feel and work in an enticing ambience and otherwise in a monotonous and gloomy environment. Being in a permanent struggle with static inertia, nature has found so many solutions to defeat chromatic uniformity: it created the seasons giving each period a dominant color (by light and vegetation). Color, this special feature of all things, is one of the important components not only of the balance of the interior ambience of accommodation structures, rural landscapes, ecological food, and our affective state.

Keywords: color, chromatic, harmony, promotion, communication.

JEL Classification: D80, D83, D89.

Introducere. Culoarea este extrem de importantă, fiind folosită în decorarea spațiilor de cazare turistică cum ar fi: vile, cabane turistice, popasuri turistice, pensiuni turistice, bungalow-uri, campinguri, sate de vacanță, cât și a unitățile de alimentație (restaurantelor, baruri, cofetării) respectiv cluburi, grădini de vară, terase, etc. O culoare poate desăvârși sau, din contra, ruina un proiect de decorare, amenajare sau proiectare, alegerea unei palete de culori potrivite constituind o operațiune foarte dificilă. Ea înfrumusețează ambianța, modifică luminile și umbrele spațiilor de cazare, diversifică nuanțele, formele și contururile interioarelor pensiunilor.

Un experiment efectuat de către specialiști asupra unui grup plasat într-o încăpere decorată în albastru au avut ca rezultat, faptul că, subiecții au simțit senzația de frig la +15 C. Trecuți în altă încăpere cu aceeași temperatură, dar colorată în oranj, subiecții au constat, cum treptat încep să se încălzească, efectul fiind de natură cromatică.

Culoarea implicații în turism. Cercetările efectuate în străinătate, dar și la noi în țară, au dus la concluzia că un factor important în sporirea confortului și crearea unei ambianțe arhitecturală corespunzătoare a structurilor de cazare din turismul, îl reprezintă culoarea în relație **directă cu lumina**.²

Cu ajutorul culorilor volumul unei încăperi se poate transforma vizual, obținând efecte de înălțime, de apropiere sau de îndepărtare a pereților (de exemplu, un tavan prea jos poate fi “ridicat” vopsindu-l în alb sau albastru deschis; o armonie de culori pastelate poate compensa volumele rigide.). Astfel, culorile reci (albastru, albastru vierzui, albastru indigo, verde închis, purpuriu gri) sunt indicate pentru încăperile mici, supraîncălzite unde se efectuează o muncă intensă și monotonă (laboarațoare de cofetărie, spălătorii, brutării, magazii, debarale, etc.) pentru a crea o senzație de răcoare și aeraj. Pe de altă parte culorile calde (roșu, galben, cafeniu deschis, oranj) sunt indicate pentru camerele de odihnă și relaxare sau pentru sălile de luat masa. Mediul sau decorul influențează culorile. O culoare caldă va apare mai rece într-un decor mai sobru și invers. O culoarea va fi mai bine susținută într-un decor complementar culorii respective (de exemplu roșu într-un decor albastru pare mai cald decât într-un decor oranj sau roșu violet).

¹ © Marilena DONCEAN, doncean_m1967@yahoo.com

² Antal P., Mureșan P. – “Culoarea, armonie și confort”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Tabelul 1. Principalele combinații de culori și efectele lor afective¹

Combinații de culori	Plăcute	Îndoelnice	Neplăcute
Roșu cu	Bleumarin – verde	Galben	Violet Purpuriu
Portocaliu cu	Albastru deschis Verde Violet	Roșu	Galben Albastru-verzui
Galben cu	Purpuriu Albastru	Roșu	Albastru-verzui Verde Portocaliu
Verde cu	Roșu Violet	Purpuriu Galben	Albastru portocaliu
Violet cu	Verde Portocaliu	galben	Roșu purpuriu albastru

Sursa: Date prelucrate de autor.

Îmbinarea armonioasă a culorilor în amenajarea estetică a structurilor de cazare cum ar fi: vile, bungalow-uri, cabane turistice, campinguri, sate de vacanță, popasuri turistice, pensiuni turistice, restaurante, grădini de vară etc., au importante efecte de influențare pozitivă și de creare a senzației de confort psihologic, bună dispoziție, relaxare, odihnă .

Pentru a obține un echilibru cromatic în amenajarea unui spațiu de cazare turistică e de preferat să se respecte anumite proporții și anume: 60% culoare dominantă, 30% pete de culoare sau culoare secundară și 10% culoare de accent.

Culoarea dominantă de obicei este dată de pereții încăperii. Mai poate fi conferită de mobilă. Pornind de la aceasta putem combina nuanțele de culoare pe care trebuie să le regăsim în tapițerii, perdele și draperii, covoare, mochetă sau obiecte decorative. Procentul de 30% culoare secundară se poate regăsi în aceste elemente din urmă.

Culoarea de accent sau cea care scoate în evidență rafinamentul și eleganța ansamblului este completată de decorațiuni și aranjamente decorative. Dacă folosim două culori diferite principale, pentru echilibrul cromatic trebuie ca nuanțele lor să fie la aceeași valoare a intensității.

Este foarte important ca în amenajarea unui spațiu de cazare turistică să nu lipsească culoarea neagră, care are întotdeauna rolul de a pune în evidență altă culoare. Culoarea neagră poate fi folosită într-un accesoriu: vază sau rama unui tablou ce are rolul de a da intensitate culorilor din cameră.

Culoarea poate realiza foarte mult dacă este folosită cu inteligență. O schemă cromatică unitară în structurile de cazare favorizează schimbări economice de mobilier, draperii, mochetă, accesorii, etc. (tabelul nr. 2).

Tabelul 2. Schemă cromatică pentru o structură de cazare²

Încăpere	Perete	Mo-chetă	Tavan	Mobila	Draperii	Accesorii
cameră de zi (varianta I)	verde deschis	culoarea sticlei fumurii	alb	mahon tapițerie verde	damasc rosu castilian	vase de porțelan albe, tablouri cu rame aurite
cameră de zi (varianta II)	alb	roșu oranj	albastru senin	mahon tapițerie oranj	damasc albe	tablouri în culori închise

Sursa: Date prelucrate de autor.

Culoarea peisajului naturii. Specialiștii susțin sintagma că: *“marile genii s-au născut la țară”*, nu este întâmplătoare, deoarece spațiul cromatic foarte variat al naturii, în comparație cu cenușiul orașelor, asigură o dezvoltare mentală superioară.

Peisajul naturii format din câmpuri verzi, păduri, livezi, grădini înflorite, pajiști a constituit din totdeauna un stimulent fizic și intelectual intensificându-ne emoțiile, influențându-ne limbajul și gândirea. Nuanțele de roșu, albastru, verde, galben și alb al copacilor, florilor și pământului, ne inspiră și ne ajută la regenerarea spiritului și psihicului nostru. Confucius menționa **virtuosul preferă muntele, iar înțeleptul este atras de apă**. Cu alte cuvinte virtuosul preferă liniștea și senzația de stabilitate a peisajului montan, iar înțeleptul este atras de dinamica apei. Toate culorile naturii au o mare putere sugestivă. Pentru a descrie o zi călduroasă de primăvară un poet chinez scria **vântul de primăvară adie peste malul sudic al râului**. Un alt poet a reluat acest vers și mărindu-i sugestivitatea l-a transformat astfel **vântul de primăvară înverzește malul sudic al râului**. Aceasta exprimare ne face să ne imaginăm nu numai adierea caldă a vântului de primăvară, ci și firele verzi de iarbă care se mișcă în bătaia lui.

Peisajul naturii reprezintă o uriașă clinică cromo-terapeutică generatoare de forțe noi, deconectare, optimism, veselie, echilibru și liniște interioară. În figura de mai jos am evidențiat diagrama curbei de reflexie a firului de iarba crud – primăvara.

¹ Mureșan Pavel – *“Culoarea în viața noastră”*, Editura CERES, București, 1988.

² Pepis Betty – *“Le guide pratique de la decoration, Editure Marabout, Paris, 1983*

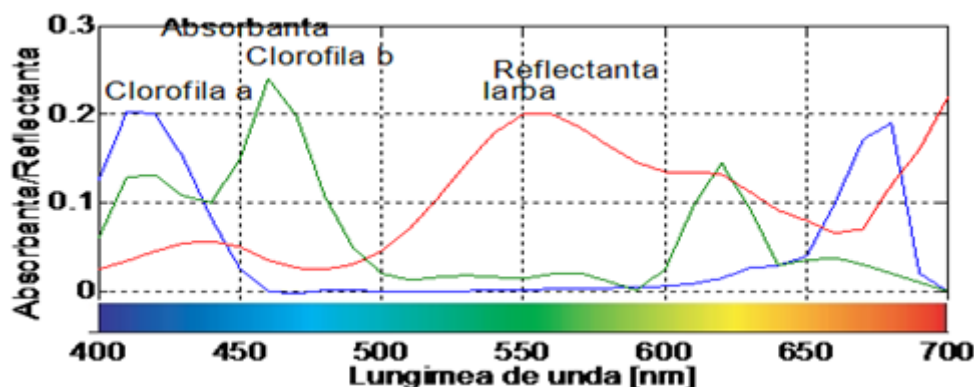

Figura 1. Curba de reflexie a ierbii

În figură se observă schimbarea direcției de propagare a luminii pentru firul de iarbă, obținându-se astfel mai multe spectre de absorbție.

Culoarea alimentelor. Hrana naturală pe care o folosim ne poate furniza frecvența de vibrație a culorii sale. În funcție de necesitățile de culoare ale organismului consumarea hranei de o anumită culoare poate fi deosebit de benefică.

În strânsă legătură cu alimentele un rol important îl ocupă culoarea folosită în amenajarea spațiilor destinate desfacerii produselor, vitrinelor, ambalajelor etc. Aspectul atrăgător poate fi creat, de exemplu prin contrastul dintre culoarea albă a cărnii de pasăre și roșul sau verdele ardeilor grași sau dintre nuanța trandafirie a creveților și fasolea neagră. Este cunoscut faptul că prea multe culori închise sau cafenii ori prea multe tonuri albicioase vor afecta dispoziția consumatorului, creându-i un sentiment apăsător. Diagrama de culoare bazată pe cele cinci elemente (foc, pământ, metal, apă, lemn), reprezentând relația dintre alimente și sănătate, constituie un îndrumar pentru alcătuirea unui meniu cu o prezentare atrăgătoare, dar și o metodă de tratament. Aportul de vitamine și substanțe nutritive este strâns legat de culorile alimentelor.

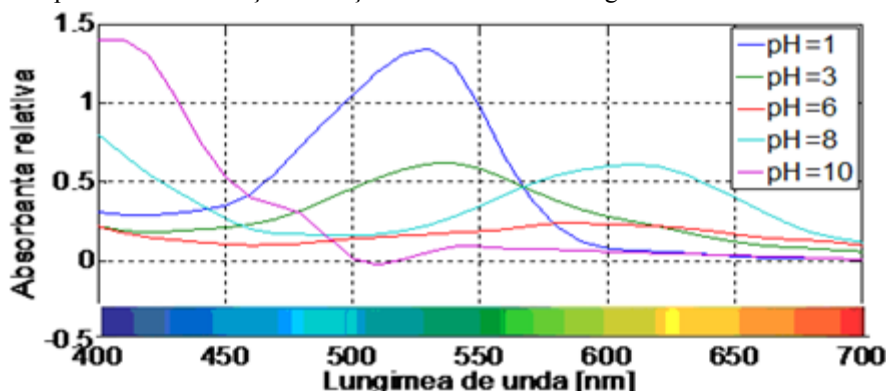

Figura 2. Spectre de absorbție a murăturii de varză roșie
Culoarea roșie a verzii se datorează antocianului

Specialiștii au descoperit că fiecare culoare din fructe și legume reprezintă o anumită structură chimică, care emite unde electromagnetice cu diferite frecvențe, constituindu-se într-un fitonutrient adică o componentă, care aduce folos sănătății noastre fiind capabile să modifice PH-ul prin aciditatea gastrică, secreția de enzime, iar acestea la rândul lor pot schimba tabloul metabolic al întregului organism. Experimentele au demonstrat că fiecare nuanță de culoare a unui aliment corespunde unui anumit efect asupra sistemului nervos central și în special asupra scoarței cerebrale.

Tabelul 3. Corelarea dintre culoarea alimentelor – cele cinci elemente și sănătatea corpului omenesc

Element	Culoare	Organ	Alimente
Foc	Roșu	Inimă	Cireșe, vișine, mere roșii, pepene roșu, ardei roșii, gogoșari, tomate, ridichi, ceapa roșie, căpșuni, zmeură, coacăze, rodii, sfecla roșie, varza roșie, măceșe, fructe de goji.
Pământ	Galben Portocaliu Cafeniu	Splină Ochi, Oase	Lămâi, portocale, mandarinele, mango, piersici, perele galbene, mere galbene, pomelo, porumb, caise, ananas, gutui, dovleac, pepenele galben, morcovi, cartofi, fasolea galbenă
Metal	Alb	Plămâni	Andive, perele albe, nuca de cocos, banane, conopidă, usturoi, ghimbir, ceapă, ciuperci, țelină, rădăcină de pătrunjel, păstârnac, hrean
Apă	Negru mov	Rinichi	Fasolea, prunele, vinete, murele, coacăzele, afinele, dudule, corcodușele, strugurii negri, stafidele, smochinele
Lemn	Verde	Ficat	Mere verzi, pere verzi, kiwi, avocado, struguri verzi, mazăre, spanac, țelină, varză, broccoli, sparanghelul, gulia, leurda, stevia, urzicile, prazul, castravetele, anghinarea, fasolea verde, salata, mărarul, pătrunjelul, leușteanul

Sursa: Date prelucrate de autor.

Alimentele ale căror culori sunt asociate celor cinci elemente pot fi folosite pentru a menține starea de sănătate și pentru a trata anumite boli. Teoria care corelează culoarea alimentelor cu sănătatea își are rădăcinile în vechea medicină chinezească. Chinezii considerau că trupul uman este atât beneficiarul, cât și victima fenomenelor din Univers și prin urmare este supus legilor naturii. Din această cauză corpul uman este influențat atât de schimbarea anotimpurilor și a temperaturii cât și de factori legați de alimente cum ar fi culoarea alimentelor (Tabelul 3).

Aceste indicii prezentate în tabel va ajuta la stabilirea combinației de culori conform căreia trebuie selectate alimentele necesare procesului de vindecare:

✓ Alimentele de culoarea roșie se remarcă prin prezența licopenului, un antioxidant puternic ce stimulează regenerarea celulelor, oprește inflamațiile, ajută la reducerea nivelului de colesterol, păstrează glicemia la un nivel optim, previn ateroscleroza, reduc tendința de coagulare a sângelui, îmbunătățesc circulația sangvină, întrețin sănătatea aparatului cardio-vascular. După o masă cu alimente roșii, crește vitalitatea organismului și sănătatea este protejată.

✓ Alimentele colorate de la galben-portocaliu – oranj conțin beta-caroten nutrientul din care este sintetizată vitamina A, ce are proprietăți de refacere a epidermei, stimularea producției de collagen, îmbunătățește vederea. Fructele și legumele din această categorie conțin vitamina C, potasiu și flavonoizi ce mențin oasele sănătoase, reduc riscul apariției cancerului și previn îmbătrânirea celulară la nivel cerebral, fiind recomandate în perioadele de suprasolicitare nervoasă și intelectuală.

✓ Alimentele colorate alb conțin fibre, acid folic, substanțe minerale și vitamine, care reprezintă buni adjuvanți în lupta contra infecțiilor, diminuează colesterolul rău din sânge și a atacurilor vasculare, reduce tensiunea, fiind surse bogate în vitamina C și alicină.

✓ Alimentele colorate de la negru - mov conțin antocianine (împiedică formarea tumorilor, protejează tractul urinar, păstrarea memoriei) și rosveratol (cel mai puternic factor natural anti-oxidant cunoscut).

✓ Alimentele verzi conțin luteină, vitamine și minerale. Ajută la menținerea vederii, la întărirea oaselor și dinților, protejarea ficatului. Fructele și legumele sunt bogate în clorofilă, fier, fibre, calciu, vitamina C, cu rol în prevenirea anemiei, îmbunătățirea metabolismului, scăderea tensiunii arteriale și prevenirea apariției celulelor canceroase. După o masă bogată în alimente verzi crește capacitatea de memorare pe termen lung și de concentrare respectiv creșterea tonusului muscular

Nutriționiștii fac remarcă că pentru a evita problemele de sănătate și a avea un aspect fizic plăcut, trebuie să variem această paletă multicoloră cât mai mult posibil, să avem în farfurie un curcubeu de culori.

Feng - Shui. Feng - Shui este o veche formă de artă chinezească, care a apărut acum circa 4000 de ani. În traducere feng înseamnă vânt, shui înseamnă apă. Practicanții acesteia au învățat să armonizeze spațiul în care trăim și muncim cu trăsăturile de personalitate ale fiecăruia. Culorile înseamnă viață astfel că fiecare din ele au o semnificație mai ales dacă vorbim de energii, echilibru energetic și armonie, calități ale stilului feng - shui. În filozofia orientală **energia Qi** este forța vieții, care stă la baza tuturor lucrurilor și ființelor, putând fi definită drept un câmp informational, ce leagă toate ființele între ele cu mediul înconjurător. În Feng-Shui toate culorile sunt Yin sau Yang. Astfel, roșu, portocaliu, galben, negru sunt culori Yang, iar verde, albastru, și alb sunt Yin. În cazul violetului, dacă predomină roșu este Yang, iar dacă predomină albastru este Yin. Culorile Yin sunt feminine, introvertite, inactive, reprezentând noaptea, întunericul și tăcerea. Li corespund formele ondulate, rotunde și culorile pastelate ce sunt culori liniștitoare. Deasemenea îi corespund, materialele moi (lemn, textile), dominând lumina surdă. Culorile Yang sunt masculine, extrovertite, active reprezentând soarele, ziua, lumina, mișcarea. Li corespund linii drepte și formele pătrate, culorile puternice, lucioase, materialele reci și netede (piatră, sticlă, metal), dominând lumina puternică. Fiecărei culoare îi corespunde unuia dintre cele cinci elemente (foc, metal, pământ, lemn și apă), folosirea unei anumite culori întărind elementul personal.

Pentru a trăi într-un mediu echilibrat, ideal este să folosim culorile ținând cont de aceste aspecte în proporții egale. O utilizare echilibrată a acestora, în concordanță cu activitatea ce se desfășoară într-un anumit spațiu îmbunătățește feng-shui prin crearea armoniei. Arta feng-shui cunoaște valoarea energiei înmagazinate în culori și senzațiile pe care le creează și folosește acest lucru în folosul oamenilor. Fiecare din cele cinci elemente de bază are culoarea proprie, culoare care în legătură cu elementul creează și răspândește energie:

- ✓ *Lemn – verde, albastru*
- ✓ *Foc – roșu*
- ✓ *Pământ- galben*
- ✓ *Metal – alb, bej, argintiu*
- ✓ *Apă – albastru închis, negru.*

Cercetătorii confirmă faptul că oamenii resimt efectele vibrațiilor culorilor asupra mecanismului lor biologic. Culoarea echilibrează energia dintr-un anumit spațiu.

Cele opt zone de influență ale încăperilor și culorile corespunzătoare sunt:

1. Nord (negru) – zona carierei și a realizării profesionale
2. Nord – Vest (gri) - zona relațiilor și a ghizilor spirituali
3. Nord – Est (albastru) – zona educației, a învățământului și a cunoașterii
4. Vest (alb) – zona copiilor, a creativității, a proiectelor proprii
5. Centru (verde) – zona eului interior și a norocului, zona familiei și a sănătății
6. Sud – Est (mov) - zona banilor și a bogăției
7. Sud (roșu) – zona faimei și a recunoașterii
8. Sud – Vest (roz) – zona căsătoriei și a dragostei.

Rezumând putem spune că terapia ambientală Feng Shui armonizează și echilibrează energia universală din anumite spații (locuință, birou, școală etc), în beneficiul sănătății, al bunăstării materiale și al relațiilor dintre oameni.

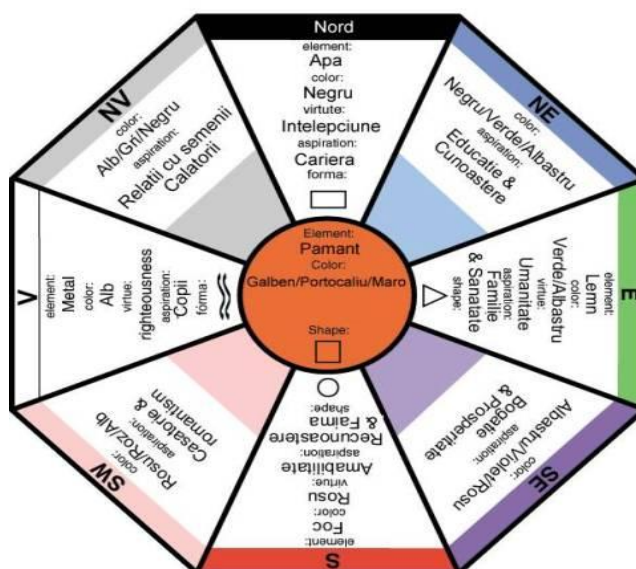

Figura 3. Arta Feng-Shui. Zonele de influență a unui spațiu

Culori de securitate. Suprasolicitarea nervoasă la care este supus omul zilelor noastre a dat naștere la analize, anchete, statistici realizate pe baza colaborării dintre psihiatri și specialiști din cele mai diferite domenii ale științei și tehnicii. Pe baza unor studii sistematice s-au elaborat o serie de indicații a căror aplicare este menită să atenueze acțiunea perturbatoare a diferiților stimulii nervoși. Culorile se dovedesc și de data aceasta a avea un rol binefăcător, permițând atenuarea sau compensarea psihologică a anumitor efecte. Prezentăm în cele ce urmează o serie de efecte dăunătoare specifice domeniului industrial, care pot fi compensate din punct de vedere subiectiv printr-o culoare adecvată a locului de muncă.

Tabelul 4. Culorile aplicate în condiții speciale din domeniul industrial

Efectul compensat	Culoarea de aplicat
Căldură mare persistentă	Albastru vierzui până la albastru + alb
Frig	Portocaliu până la ocră + galben vierzui
Zgomot puternic Zgomot strident Umiditate ridicată	Culori pastelate, pale Albastru-gri Culori uscate: culoarea nisipului, ocră, portocaliu
Aer prea uscat Căldură mare	Culori umede: albastru- vierzui Albastru-vierzui, alb+ocră sau portocaliu

Sursa: Constantin D. Albu – *Chimia Culorilor*, Editura Științifică, București, 1967.

Culoarea utilizată pentru mijloacele de semnalizare de securitate și sănătate trebuie să fie aleasă în funcție de semnificația sau scopul semnalizării, conform tabelului de mai jos.

Tabelul 5. Culori utilizate în protecția muncii

Culoare	Semnificație sau scop	Indicații și precizări
Roșu	Semnal de interdicție	Alitudini periculoase
	Pericol alarmă	Stop, oprire, dispozitiv de oprire de urgență. Evacuare
	Materiale și echipamente de prevenire și stingere a incendiilor	Identificare și localizare
Galben sau galben –oranj	Semnal de avertizare	Atenție, precauție. Verificare
Albastru	Semnal de obligație	Comportament sau acțiune specifică. Obligația purtării echipamentului individual de protecție.
Verde	Semnal de salvare și de prim ajutor.	Porți, ieșiri, căi de acces, echipamente, posturi, încăperi.

Sursa: Constantin Albu – *Chimia Culorilor*, Editura Științifică, București, 1967.

Culorile mai sunt folosite în domeniul meteorologic, pentru anunțarea unor evenimente meteorologice severe.

- ✓ Codul galben pentru fenomene meteo peste cele normale;
- ✓ Codul portocaliu pentru fenomene meteo violente;
- ✓ Codul roșu pentru fenomene meteo deosebit de grave și violente.

Prin aceste coduri de culori, meteorologii transmit informații și avertismente populației referitoare la interdicții,

permisiuni, riscuri, etc. Culorile sunt folosite și pentru a defini gradele de alertă în ceea ce privește securitatea națională: roșu risc de atac terorist, portocaliu, galben, albastru, verde: amenințare teroristă semnificativă, dar nu gravă.

Culorile din viața noastră (locuri de muncă, locuință, cămin, stradă, mijloace de transport, spații pentru petrecerea timpului liber și concediilor, etc.) sunt în mare măsură răspunzătoare prin efectele conștiente sau inconștiente pe care le exercită asupra psihicului, tonusului și stării noastre interioare.

Concluzii. Despre rolul culorilor în orice domeniu de activitate există o bogată literatură de specialitate, inclusiv despre culorile astrale, care corespund corpului astral al omului. Aura considerată oglinda sufletului, exprimă starea emoțională și psihică a unei persoane. Trăim într-o lume inundată de culoare, culorile ne influențează starea de spirit și deciziile pe care le luăm ne definesc personalitatea, caracterul, comportamentul, temperamentul, ne pot vindeca de anumite boli și ne înfrumusețează viața.

Un mediu de un colorit rece cu un grad scăzut de luminozitate are efecte descurajante predispunând spre stări de tristețe, pesimism, izolare, neîncredere, retragere în sine și renunțarea la acțiune. Dimpotrivă un mediu cu o cromatică bine iluminată cu nuanțe predominant spre roșu, oranj, galben are efecte mobilizatoare inspiră încredere, nevoia de comunicare, exprimare, veselie și crează un nivel înalt de aspirație.

Oamenii resimt în general o mare bucurie de pe urma culorii. Ochiul are nevoie de ea ca și de lumină. Un exemplu în acest sens este să ne aducem aminte de învierea pe care am simțit-o, când într-o zi mohorată și tristă, soarele a luminat o parte restransă a unui peisaj făcând vizibile culorile. Dintr-o simplă incursiune vom constata că simbolurile culorilor au pătruns în domeniul poeziei populare, exprimând anumite laturi estetice ale vieții, idei, sentimente. În poezia noastră simbolismul culorii este prezent la numeroși poeți. Reproducem în continuare versurile autorului George Bacovia cu efect sunet-culoare din poezia *“Note de primăvară”*:

*“Verde crud, verde crud,
Mugur alb și roz și pur,
Vis de-albastru și azur,
Te mai văd, te mai aud.”*

În cele din urmă amintim remarca pictorilor, care spun că nu există culori urâte ci numai raporturi respectiv combinații nereușite.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Albu Constantin (1967), *“Chimia Culorilor”*, Editura Științifică, București.
2. Antal P., Mureșan P. (1983), *“Culoarea, armonie și confort”*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
3. Doncean Marilena, Doncean Gheorghe (2017), *“Simbolistica și matematica culorilor”* - (sub tipar)
4. Doncean Marilena, Doncean Gheorghe (2013), *“Dynamic colour in univers”*, în volumul XXXI, *“Turismul rural românesc în contextul dezvoltării durabile. Actualitate și perspective”*, Ed.Tehnopress, Iasi, pp.140-147.
5. Doncean Marilena, Doncean Gheorghe (2014), *“Model of communication and expression through colour in a tourist environment”*, în volumul XXXV, *“Turismul rural românesc în contextul dezvoltării durabile. Actualitate și perspective”*, Ed.Tehnopress, Iasi, pp.21-36.
6. Mella Dorothee L (1988), *“Puissance des couleurs”*, Paris.
7. Mihăesu Dan (1980), *“Limbajul culorilor și al formelor”*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
8. Mihailescu Mihail (2013), *“Fața nevăzută a formei și a culorii”*, Editura EIKON, Cluj Napoca.
9. Mureșan Pavel (1988), *“Culoarea în viața noastră”*, Editura CERES, București.
10. N.V. Serov (1997), *“Estetica culorii”*, Editura BIONT, Moscova.

**INTERVENȚIA APECIATIVĂ –
MOD DE CONSTITUIRE A ETICII ÎN ASISTENȚA SOCIALĂ**

*Ecaterina CROITOR¹, lector univ., dr.,
Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava, România*

Scopul cercetării: Interventia apreciativa in asistenta sociala isi propune identificarea solutiilor pentru depasirea starii de vulnerabilitate a beneficiarilor prin schimbarea sistemului care le genereaza, prin aprecierea, intelegerea si amplificarea experientelor pozitive. Metodologia cercetării: Dincolo de functia de ghidare pe care codul etic al profesiei de asistent social o are, se impune o constientizare a impactului pe care fiecare dintre metodele si tehnicile utilizate in interventia asistentului social le au asupra beneficiarului. Renuntand la judecatile normative care enunta ce e bine si ce e rau, intereseaza in functie de ce unele comportamente sau tipuri de interventie sunt mai eficiente si genereaza un impact mai puternic, iar altele mai putin eficiente. Rezultate relevante: Pentru constructia unei etici in asistenta sociale, asistentul social are nevoie sa practice o interventie apreciativa – ca premisa a unei stari de confort mental si baza a unui mod eficient de re-constructie a beneficiarului (trecerea de la “diagnoza sumbra” la “esti ok, pentru ca...; va fi bine”!) Concluzii: Modul in care o persoana vulnerabila din punct de vedere social este privita de societate, genereaza o serie de judecati morale, unele purtatoare de valori pozitive, altele, care comporta pericole sau valori distructive. Aprecierea corecta, dar mai ales valorizarea rezultatelor sale in efortul de a-si depasi conditia, stau la baza unei interventii apreciative, menite sa creasca stima de sine a fiecarui client, sa-i dea curaj sa-si depaseasca propria conditie si sa devina, in final o resursa pentru cei din jurul sau.

Cuvinte-cheie: metode apreciative, etica; asistenta sociala, cod deontologic.

Research problem: Appreciative social intervention in social work aims to identify solutions for overcoming the vulnerability of beneficiaries by changing the system that generates them, through appreciation, understanding and augmentation of positive experiences. Methodology: Beyond the guidance function code of ethics social work profession has, we consider that the awareness of the impact on the recipient of each method and techniques used by social workers is needed. Ditching the normative judgments setting forth what is good and what is bad, we are interested in why some behaviours or types of intervention are more effective and generate more impact, and others are less effective. Originality: For the construction of ethic in social assistance, the social worker needs to practice appreciative intervention - the premise of a state of peace of mind and the basis of an effective way of re-construction of the beneficiary (the shift from "bleak diagnosis" to "are you ok, because ... ;'ll be fine"!). Conclusion: How a vulnerable person in social terms is regarded by society, generates a series of moral judgments, carry positive values, others that behave hazards; destructive values. The just - appreciation ,especially valuing its results in an effort to overcome their condition, underpin an appreciative interventions designed to increase self-esteem of each client, to give courage to overcome their own condition and become ultimately a resource for those around him.

Keywords: Appreciative methods, ethics, social assistance, code of ethics.

JEL Classification: I30, I38, I39.

Aria cercetată. Ca în orice profesie relativ nouă- cum este cea de asistent social, munca socială a aparut inițial ca o experiență practică spontană, fragmentată, plecând de la idei individuale și experiența empirică a fiecăruia dintre lucrători. În fiecare etapă de dezvoltare a asistenței sociale s-au înregistrat – cel puțin pentru faza de început- intervenții vagi și lipsite de precizie, în care metodele erau insuficient definite și nu permiteau aplicarea lor unitară la nivel de comunitate.

O dată cu trecerea timpului, s-a constientizat tot mai mult rolul deosebit de important pe care asistentul social îl are în asigurarea unor servicii de calitate. Asistentul social este practic interfața, elementul ce face legătura între persoana și mediu, asigurând succesul interacțiunii prin organizarea activităților și sarcinilor, organizare ce poate fi numită generic **interventie** [1]. Această intervenție se realizează cu scopul ajutorării indivizilor, grupurilor sau comunităților pentru întărirea sau instalarea capacităților funcționale din punct de vedere social și generează **interacțiuni reciproce benefice între indivizi și societate** - absolut necesare pentru îmbunătățirea calității vieții pentru toate partile implicate.

Metodologie. Întrebarea care se ridică în acest punct, în care s-a definit nevoia de interacțiuni reciproce care să satisfacă atât individul cât și societatea este *Cum anume să se realizeze intervenția pentru ca ea să atingă maximum de satisfacție pentru ambele părți, iar scopul final, acela de creștere a calității vieții, să fie atins?* Considerăm că această întrebare a fost de fapt începutul construcției unei noi etici care ține cont de caracterul global al acțiunii și de efectele sale de lungă durată, de cele mai multe ori ireversibile. O particularitate a acestei etici este gestionarea acțiunii cumulative [2] ceea ce presupune obligativitatea transferului dintr-o etică a intenției către una a *gestiunii consecințelor unor acțiuni* cărora în sine nu li se poate atribui un caracter vicios, sau virtuos (Hans Jonas arată că repetarea unor acțiuni care în mod individual nu au potențial periculos poate avea ca efect cumulativ, o daună adusă mediului, comunității, societății). Cunoașterea indusă de noua etică are un caracter predictiv și apare înaintea cunoașterii acționale și atitudinale, cu alte cuvinte, etica poate să prevadă și să regularizeze comportamente viitoare [3]. Caracterul predictiv al eticii în asistenta socială a determinat construcția unui model de *etică prospectivă*, care își propune să investigheze acceptabilitatea morală a diferitelor *variante posibile de viitor*, care nu contrazic *logica dezvoltării prezente a fenomenelor și proceselor*.

Etica și valori etice ale asistenței sociale. Datorită ritmurilor extrem de ridicate ale schimbării care caracterizează în

¹ © Ecaterina CROITOR, ecaterina_croitor@yahoo.com

mod definitiviu societatea informațională bazată pe cunoaștere, noua vocație a eticii, cea prospectivă, sistematizează experiența morală a umanității, în exercitarea funcției normative și a celei persuasive. Dincolo de reflecția asupra realității, discursul teoretic moral se aplica asupra unei lumi care nu există încă, dar care fără îndoială poate să existe în viitor, întrucât nu sunt contrazise legitățile dezvoltării sociale, mai ales atunci când acestea pot fi prevăzute pornind de la tendințele actuale. Modul în care o persoană vede lumea este generat de confluența dintre o identitate socială internalizată, formată în mediul sociopolitic și aranjamentele structurale din mediul social și politic extins [4]. Printre valorile asistenței sociale asociate evaluării impactului socio-politico-economic al structurilor sociale se numără incluziunea socială, antioprimarea, antidiscriminarea, advocacy, autonomia, solidaritatea, loialitatea, drepturile umane și sociale, participarea democratică și justiția – care, au rolul de a contura norma socială în societatea dinamică, în permanentă schimbare și de a impune pe baza acesteia o intervenție asistentială integrativă. Funcția prospectivă a eticii teoretice, dar și a celei aplicate, este cu atât mai importantă, cu cât *construcția viitorului* din perspectiva internalizării valorilor morale apare ca *rezultat al educației*.

Alternative intervenționale în asistența socială. În acest context, intervenția apreciativă vine ca o alternativă la intervenția asistentială clasică – bazată pe paradigma deficienței – ce păstrează în centrul atenției problemele sociale pe care încearcă să le rezolve; astfel, se renunță la oferirea unor soluții pentru problemele identificate iar accentul se pune, în cazul intervenției apreciative, asupra schimbării sistemului ce generează aceste probleme. Centrarea pe problema presupune ca persoanele care solicită asistența socială “învată să facă ceea ce este posibil, real și mai puțin să cerceteze creativ posibilitățile” [5], în timp ce intervenția apreciativă “e o încercare de a genera o imagine colectivă a unui viitor nou și mai bun prin explorarea a ceea ce este mai bun sau a fost” [6]. Astfel, asistentul social – ca agent al schimbării, poartă responsabilitatea față de binele celui alt, al cărui scop se identifică cu cel al eticii, și anume: “atingerea echilibrului, a unității consonante, a ordinii, a armoniei”, constituindu-se în act de “conștientizare a importanței desăvârșirii/împlinirii umane” [7]. E poate cea mai simplă cale de a demonstra că simpla existență a *Celui alt* obligă la o responsabilitate necondiționată, de la care nu este posibilă sustragerea.

Strategia presiunii și strategia legitimității în realizarea intervenției. Dacă intervenția poate fi întreprinsă prin două strategii [8], respectiv: *strategia presiunii*: care se manifestă sub forma unei amenințări atunci când un actor social îl determină pe altul să facă un lucru împotriva voinței sale și *strategia legitimității* – atunci când un actor social determină alt actor social să-și schimbe voința, astfel încât acesta să accepte sau să aderă la ceea ce vrea primul”, în cazul intervenției apreciative, doar cea de a doua formă poate fi validată ca modalitate de constituire a eticii în asistența socială. Așa se ajunge ca viitorul să nu mai fie văzut ca o suită de amenințări, riscuri și limitări ci ca potențiale oportunități de realizare a unor situații dorite.

Ce ne propune asadar noua etică în asistența socială bazată pe intervenția apreciativă? Ne propune dezvoltarea capacității specialiștilor de „a percepe potențialul inerent, generator de elemente pozitive pe care îl posedă sistemul client în prezent”. În urma parcurgerii unor studii de specialitate elaborate de David Cooperrider, Diana Whitney, Suresh Srivatsva, G. Cox, Tojo Thatchenkery, Carol Metzker, dar și autori români precum Ștefan Cojocaru, Sorin Tudor Maxim, Antonio Sandu, am reușit realizarea unei comparații între intervenția clasică utilizată în asistența socială, centrată pe problema și intervenția modernă, respectiv cea apreciativă, după cum urmează:

Tabelul 1. Comparație între intervenția centrată pe problemă și intervenția apreciativă în asistența socială

INTERVENȚIA ÎN ASISTENȚA SOCIALĂ		
	METODA CLASICĂ	METODA MODERNĂ
	Centrarea pe problema	Intervenția apreciativă
Premise	Identificarea strictă a problemei și realizarea intervenției pe culoarul pe care a apărut (focusarea pe problema)	Orice sistem viu are rezerve pozitive bogate, neutilizate, capabile să inspire [9]
Strategie	Presiune	Legitimitate
Scop	Oferirea soluției la problema identificată	Schimbarea sistemului ce generează problema
Stil	Analitic	Intuitiv
Caracterul intervenției	Limitativ; Static Incadrarea realității într-o lumină negativă ceea ce duce la reducerea semnificativă a alternativelor și oportunităților De obicei potențialul de redresare al clientului este subestimat	În permanență amplificat și cultivat Incadrarea realității într-o lumină pozitivă ceea ce duce la creionarea unui viitor funcțional. Potențialul de redresare al clientului este estimat în mod corect, cu ajutorul informațiilor primite de la client
Factori definatorii ai intervenției	Existența resurselor și a abilităților	Modul de utilizare al resurselor și abilităților
Cerinte	Nevoia de a rezolva problema identificată	Nevoia de sens, viziune și valoare
Mod de adresare din partea specialistului	Critic Sublinierea defectelor clientului, indiferent de natura acestora Amenințare (“Ai să vezi unde ai să ajungi cu o astfel de atitudine/comportament/viciu!”) Centrarea pe explicații care au legătură cu trecutul, fără nicio consecință pentru viitor	Apreciativ Recunoașterea meritelor clientului Recompensare pentru fiecare mic progres realizat Centrarea pe “ce se poate de acum înainte”
Continut (comprehenșiune)	Înțelegerea stărilor patologice ale clientului	Înțelegerea stărilor psihologice optime ale clientului (psihologie pozitivă) [10]
Implementare	Îndepărtează obstacolele, dar obstrucționează viziunea asupra viitorului ceea ce poate genera clientului frustrare, anxietate sau dependență de asistentul social Exacerbarea pericolului/ vulnerabilității/ situației disfuncționale și adoptarea (de cele mai multe ori) unei atitudini superioare față de client	Integrează obstacolele, creând o nouă perspectivă; clientii pot astfel să-și imagineze modul în care prezentul se va transforma într-un viitor pozitiv, făcând astfel față incertitudinilor sau momentelor de criză; Recunoașterea valorii și a sensului unui lucru – un eveniment, o persoană, un comportament, un obiect – și sentimentul de conexiune emoțională pozitivă cu acesta [11]
Interacțiunea clientului cu mediul	Clientul învătă pasiv, fără să treacă informațiile recepționate prin filtrul propriei gândiri; transpunerea în	Clientul interacționează cu mediul sau prin experimentare, prin învățare activă prin crearea de

INTERVENȚIA ÎN ASISTENȚA SOCIALĂ		
	METODA CLASICĂ	METODA MODERNĂ
	Centrarea pe problema	Intervenția apreciativă
sau	propriul mediu a comportamentelor (sau limbajului) impuse de către specialist/asistentul social se realizează în mod artificial, fără adaptarea la context, la realitatea trăită	oportunități
Comportamente induse clientului prin specificul intervenției	Neputința de a lua singur decizii cu privire la propria viață Acțiuni haotice și fragmentare pentru îndepărtarea obstacolelor care au creat problema Renunțarea la scopul propus inițial pentru redresare/reabilitare din cauza neputinței de a integra emoțiile negative sau alte dificultăți întâmpinate	Perseverența comportamentală manifestată prin acțiuni concrete și vizibile orientate spre atingerea scopului Crearea unui sistem de convingeri care permite clientului să fie proactiv și să își controleze propria viață [12]
Caracteristici noi (sau cultivate) ale clientului în urma intervenției	Respect de sine scăzut Lipsa rezilienței asociată cu riscul de recidivă Coplesit de emoții negative și predispus la depresii Rigid în gândire, inflexibil Coplesit de constrângeri și bariere care fac imposibilă acțiunea	Respect de sine crescut Reziliența crescută, ceea ce înseamnă capacitatea de a se redresa din situațiile dificile Traiește emoții pozitive Deschis la experiențe noi Capacitatea de a face conexiuni
Rezultate ale intervenției	Negativitate, critică, diagnosticare în spirală	Descoperiri, vise, planuri de viitor

Desigur, intervenția centrată pe problemă a reprezentat un punct de pornire în istoria asistenței sociale și în sprijinirea celui care de a ieși din starea de vulnerabilitate, însă experiența atât americană cât și cea europeană în domeniul social demonstrează necesitatea orientării către “înainte” și angajarea responsabilității în viitor ținând cont de nevoile individuale ale fiecărui beneficiar al intervenției asistențiale și ascultarea opiniei sale în fiecare etapă a intervenției, încurajarea sa de a participa la propriul proces de reabilitare socială. Ori toate acestea se pot realiza exclusiv printr-o intervenție apreciativă. Așa cum preciza Vladimir Jankelevitch [13]: “Orice acțiune morală pretinde pentru a se realiza, pe de o parte, posibilitatea de a reține lecțiile trecutului care constituie experiența și, pe de altă parte, posibilitatea de a prevedea viitorul”. Atâta vreme cât practica, și pe baza acesteia etica prospectivă întăresc tot mai mult, prin argumentele mai sus prezentate importanța intervenției apreciativă, ținând cont de toate acestea, asistentul social poate modifica cursul acțiunii sale; analizând plusurile și minusurile intervenției centrate pe problemă și continuându-și demersurile laborative prin ajustarea spre apreciativ, spre ceea ce poate obține scoțând în evidență potențialul funcțional- al mediului fizic și psihologic al persoanei.

Propuneri de metodă în realizarea intervenției. Evident este faptul că problemele etice ale asistenței sociale necesită dezvoltarea de metode pentru rezolvarea lor, iar codurile de etică, în care lucrătorii sociali încearcă să găsi răspunsuri nu sunt întotdeauna în măsură să satisfacă nevoile lor, pentru că, uneori ele sunt redactate în termeni generali și cu un grad destul de ridicat de abstractizare, și în al doilea rând, ele prevăd uneori principii, contradictorii – surse ale unor adevărate dileme etice. În orice caz, într-o lume dinamică procesul de reevaluare a intervenției este necesar în permanență. Se nasc astfel, sau se reconstruiesc, paradigme și repere spirituale și morale, misiunea principală a asistenței sociale – fiind aceea de a da valoare fiecărui om și de a fructifica potențialul său într-un sentiment absolut de solidaritate cu alte persoane care înseamnă inclusiv împărțirea responsabilității pentru soarta lor. Asistența socială va fi construită astfel într-o etică a solidarității, în care, înstrăinarea și separarea oamenilor de oameni vor fi înlocuite de procese ample de incluziune socială, în care fiecare entitate umană să-și găsească locul, rolul și împlinirea.

Concluzii. Utilizarea intervenției apreciativă, face ca cele două părți implicate, respectiv asistentul social și beneficiarul serviciilor sociale să se influențeze în mod reciproc. Prin comportamentul lor, prin modul în care se adresează clienților, prin identificarea și recunoașterea punctelor forte ale sistemului client, asistenții sociali creează un climat în care și cei din jur (atât asistenți sociali cât și persoane din mediul clientului: persoane semnificative pentru acesta, rude, colegi, etc) sunt încurajați să se gândească la acțiuni și inițiative similare, să adopte un limbaj (pozitiv) asemănător. Aceste comportamente repetate devin cu timpul norma- convingerile comune ale oamenilor cu privire la comportamente, valori și atitudini. Așa se poate argumenta faptul că intervenția apreciativă poate reprezenta un mod de constituire a eticii în asistența socială. Normele, acele moduri recomandate de conduită și gândire, dincolo de faptul că vor ghida comportamentul membrilor grupului, vor favoriza interacțiunea de grup și vor duce în timp la schimbarea sistemului, la generarea unui sistem mai funcțional și mai armonios.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Neamtu, G, Tratat de Asistență Socială; Polirom, 2003, pp. 33-34
2. Jonas, H., Toward a Philosophy of Technology; Knowledge, Power & The Biological Revolution, Hastings Center Report, February, 1979, pp. 34-43.
3. Maxim, S.T., Disruptive individuals and prospective ethics, în Balkan Journal of Philosophy, Vol. 6, No.1, 2014, p.66
4. Miley, K., O'Melia, M., DuBois, B., Practica asistenței sociale, Polirom, 2006, p 51;
5. Barrett, F., Creating appreciative learning culture, în Cojocaru, S (2005), Metode apreciativă în asistența socială. Ancheta, supervizarea și managementul de caz, Polirom, 1995, p. 52
6. Cojocaru, S., Metode apreciativă în asistența socială. Ancheta, supervizarea și managementul de caz, Polirom, 2005, p. 46;
7. Cozma, C., Introducere în aretologie. Mic tratat de etică, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, 2001, p. 10;
8. Pfeffer, J., Power in Organizations, Pitman Publishing Inc., Marshfield, Mass.; 1981;
9. Cooperrider, D., Whitney, D., Appreciative Inquiry: A Positive Revolution in Change- în Thatchenkery, T., Metzker, C., Inteligența apreciativă, CODECS, 2008, p. 108
10. 11. 12. Thatchenkery, T., Metzker, C., Inteligența apreciativă, CODECS, 2008, p.107;p.97;p. 31;
13. Jankelevitch, V, Curs de filosofie morală, Polirom, 2011, p.122

**INTEGRAREA REFUGIAȚILOR PE PIAȚA
MUNCII – O PROVOCARE PENTRU UNIUNEA EUROPEANĂ**

**Roxana Georgiana HOLCĂ-NISTOR¹, drd.,
Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava, România**

Lucrarea abordează o problemă de actualitate cu care se confruntă statele membre ale Uniunii Europene, și anume integrarea pe piața muncii a miilor de refugiați ajunși în Europa ca urmare a crizei din Orientul Mijlociu din ultimii ani. Integrarea refugiaților pe piața muncii ridică și va continua să pună probleme serioase pentru comunitatea europeană atât din punct de vedere politic cât mai ales din punct de vedere economic, social și cultural. Acest studiu are la bază o cercetare empirică bazată pe literatura de specialitate și pe analiza unor documente emise de Comisia Europeană și de alte entități cu atribuții în domeniu. În momentul de față statele europene participă la o dezbateră activă asupra a politicilor europene destinate integrării refugiaților. Dezbateră este foarte interesantă având în vedere faptul că problema refugiaților a început să creeze o serie de disensiuni atât între statele membre cât și în interiorul acestora. Prin urmare, cercetarea prezentată se concentrează pe identificarea principalelor modalități de acțiune întreprinse de comunitatea europeană pentru a ajunge la un răspuns unitar care să vină în sprijinul statelor membre, astfel încât asimilarea unui număr mare de refugiați precum și integrarea ulterioară a acestora în societate și pe piața muncii să se facă cât mai ușor fără a crea dezechilibre economice și sociale care să afecteze populația din aceste state.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, integrare, refugiați, politici europene, impact social, piața muncii.

The paper addresses a topical issue facing the EU Member States, namely the integration into the labor market of the thousands of refugees arriving in Europe as a result of the Middle East crisis in recent years. Integration of refugees into the labor market raises and will continue to raise serious problems for the European community, both politically and economically, socially and culturally. This study is based on empirical research based on literature and on the analysis of documents issued by the European Commission and other entities with competencies in the field. At present, European countries are taking part in an active debate on European integration policies for refugees. The debate is very interesting given that the problem of refugees has begun to create a series of dissensions both between and within member states. Thus, the research presented focuses on identifying the main ways of action taken by the European community to arrive at a unitary response to assist member states so that the assimilation of a large number of refugees and their subsequent integration in society and on the labor market, to be made as easy as possible without creating economic and social imbalances which could affect the population of these states.

Keywords: European Union, integration, refugees, European policies, social impact, labor market.

JEL Classification: J19, J61.

Introducere. În urma valului imens de refugiați ajunși la granițele Europei, Uniunea Europeană a fost pusă în situația de a găsi soluții pentru rezolvarea celei mai mari crize a refugiaților de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial și până în prezent. Această criză își are rădăcinile în tensiunile, restricțiile și persecuțiile care caracterizează vecinătatea mai largă a Europei. De la începutul anului 2015, Uniunea Europeană a mobilizat și reorientat toate instrumentele sale de acțiune externă pentru a răspunde crizei refugiaților, având trei obiective majore: salvarea de vieți omenești, asigurarea protecției celor care au nevoie, laolaltă cu gestionarea frontierelor și mobilitatea refugiaților. Până în prezent, în istoria Uniunii Europene nu a existat niciodată nevoia statelor membre de a se coaliza și de a veni cu soluții comune la o problemă de acest fel. Pentru prima dată liderii europeni sunt puși în fața unei situații care are nevoie de măsuri și acțiuni concrete, pentru a răspunde provocărilor sociale și economice apărute odată cu problema refugiaților.

Uniunea Europeană și criza refugiaților. Inițial, Uniunea Europeană a încercat să gestioneze această criză prin aplicarea „Regulamentului de la Dublin”, fapt care a generat nemulțumiri profunde din partea statelor confruntate, într-un timp foarte scurt, cu un număr imens de refugiați. Acest „Regulament” a fost adoptat în 2003, iar în urma crizei refugiaților a fost modificat prin Decizia Uniunii Europene nr. 604/2013, care a hotărât ce stat trebuie să fie responsabil pentru procesarea cererii de azil a unui refugiat. Astfel, regula principală care se aplică este aceea că prima țară de intrare a refugiatului în Europa este responsabilă cu soluționarea cererii de azil. Ideea din spatele acestei reguli a fost aceea de a se lua o decizie rapidă astfel încât solicitanții de azil să nu ajungă să fie blocați într-un joc de „ping-pong” birocratic între două state membre [4].

Este evident că aceste reglementări nu pot răspunde în momentul de față într-un mod eficient la soluționarea crizei refugiaților, și asta deoarece un număr foarte mare de refugiați care ajung în Europa sunt înregistrați pentru prima dată în Grecia, Italia sau Serbia, țări mult prea copleșite de evenimentele cotidiene. În consecință, este limpede că „Regulamentul de la Dublin” nu a fost nici pe departe gândit pentru asemenea situații. Germania a fost primul stat care a încetat să-l mai pună în aplicare, începând cu 21 august 2015, atunci când „Biroul Federal al Germaniei pentru Migrație și Refugiați” (BAMF) a suspendat aplicarea Regulamentului [3]. Decizia Berlinului vine după ce cancelarul german Angela Merkel și-a deschis brațele pentru refugiați, invocând tocmai acest document. La scurt timp după acele declarații, ea însăși înțelegea că statul german nu este pregătit să ofere azil sutelor de mii de refugiați, într-un timp atât de scurt [4].

Una dintre cele mai controversate idei privind soluționarea crizei refugiaților a fost stabilirea unui *Sistem de*

¹ © Roxana Georgiana HOLCĂ-NISTOR, roxananistor1@yahoo.com

redistribuire a solicitanților de azil între statele membre ale Uniunii Europene. Principalul scop al acestei inițiative a fost acela de a deroga temporar regulile impuse de „Regulamentul de la Dublin”. Acest sistem introduce un nou model de distribuție a responsabilității între statele membre, cu privire la relocarea refugiaților în cadrul Uniunii Europene, pe baza unor noi criterii care includ PIB-ul, populația, rata șomajului, situația economică a statelor respective etc. [2].

Ca urmare a valului de refugiați care au luat cu asalt Europa spre finalul anului 2014 și începutul anului 2015, mai multe state europene au început să facă demersuri pentru a veni în sprijinul acestora și pentru a-i ajuta să se integreze mai ușor atât în societate cât mai ales pe piața muncii, pentru a-și putea continua existența într-un ritm decent. Impactul valului de refugiați asupra comunității europene este concentrat în câteva state: Italia, Grecia și Ungaria ca state în care ajung prima dată refugiații, și Suedia, Austria și Germania ca state în care aceștia își doresc să primească azil. Conform unor sondaje privind intenția refugiaților de a rămâne în Europa, numărul celor care doresc să-și continue existența într-un stat european, este foarte mare [6]. Prin urmare, trebuie să acceptăm faptul că majoritatea refugiaților au venit ca să rămână.

Refugiații și piața muncii din statele membre UE. Una dintre problemele majore apărută odată cu creșterea numărului de refugiați în cadrul Uniunii Europene, o constituie integrarea economică a acestora. Având în vedere faptul că această criză a refugiaților a avut loc la puțin timp după ce statele europene au fost profund afectate de o criză care a zguduit din temelii mai multe sectoare ale economiei, provocarea integrării acestora în viața economică a statelor unde au primit azil este una care trebuie să țină cont de foarte multe elemente specifice atât populației refugiate cât și statelor unde aceștia au fost distribuiți în urma stabilirii cotelor de refugiați pentru fiecare stat membru UE [1].

Conform specialiștilor integrarea persoanelor refugiate pe piața muncii reprezintă cel mai important pas pentru ca aceștia să se poată integra pe deplin în societățile care i-au adoptat. Principiile Comune de Bază ale Uniunii Europene privind Integrarea Refugiaților arată faptul că *”ocuparea forței de muncă este un element cheie a procesului de integrare și este esențială pentru participarea imigranților la contribuția pe care aceștia o aduc în societățile gazdă, și pentru a face ca această contribuție să fie vizibilă”* [6]. Integrarea corectă a refugiaților pe piața muncii poate avea un impact economic pozitiv pe termen mediu și lung. De asemenea, refugiații pot reprezenta și un sprijin pentru eliminarea unor discrepanțe demografice și a unui deficit de forță de muncă, în contextul unor societăți europene din ce în ce mai îmbătrânite [6]. Acest lucru poate reprezenta un avantaj pentru statele care în momentul de față se confruntă cu o foarte gravă problemă demografică. O serie de analize au arătat că fenomenul îmbătrânirii populației în statele europene este unul din ce în ce mai accentuat iar în cazul în care toate statele ar interzice migrația, populația activă ar scădea cu aproximativ 11,7 milioane (3,5%) până în 2020, și cu 13 milioane, aproximativ 4%, până în 2030. În doar câțiva ani, unele dintre cele mai puternice economii ale Uniunii Europene ar putea să se confrunte cu probleme serioase legate de lipsa forței de muncă [9].

Situația economică extrem de variată din statele europene, precum și experiența acestora în a gestiona astfel de situații, transformă problema refugiaților într-una foarte greu de gestionat pentru majoritatea membrilor UE. Integrarea completă a refugiaților ținând cont de necesitățile acestora în materie de educație, acces la asistență medicală, pregătire profesională, integrare pe piața muncii, este un proces foarte costisitor, care pentru foarte multe state ar putea ridica probleme serioase [6]. Pentru a veni în sprijinul acestora, o serie de documente emise de Comisia Europeană, Consiliul European, Înaltul Comisariat pentru Refugiați al ONU, au în vedere realizarea unui cadru comun de înțelegere la nivelul tuturor statelor, a unor elemente cheie necesare pentru integrarea pe piața muncii a refugiaților [6]. Politicile recomandate de aceste instituții se concentrează pe stabilirea unor acțiuni comune cum sunt: oferirea de cursuri pentru învățarea limbii din țara gazdă, realizarea unor planuri individualizate de integrare, recunoașterea studiilor, aptitudinilor și calificărilor dobândite în țările de origine, asistență pentru găsirea unui loc de muncă în concordanță cu pregătirea persoanei respective. De asemenea, pentru o mai bună integrare a acestora în statele europene, se are în vedere și realizarea unor cursuri care să promoveze valorile democratice și care să familiarizeze refugiatul cu principiile și normele morale din statul în care a cerut azil. Totodată, mulți dintre refugiații ajunși în Europa au nevoie de asistență medicală și de suport specializat pentru a depăși traumele cauzate de fuga dintr-un stat aflat în război și de drumul parcurs până la intrarea pe teritoriul Uniunii Europene [6].

Comparați cu alte categorii de imigranți, refugiații au în general o rată destul de mică a integrării pe piața muncii. Dacă imigranții obișnuiți, aflați în căutarea unui loc de muncă, provin din state care de-a lungul timpului au negociat tot felul de politici pentru o integrare mai ușoară a acestora pe piața muncii din statele gazdă, refugiații sunt în general persoane care fug din calea unor conflicte armate aflate în plină desfășurare în țările de origine [1]. Prin urmare, pentru aceștia prioritatea găsirii unui loc de muncă este una secundară, necesitatea principală fiind aceea de asigurare a propriei securități și integrități.

În comparație cu refugiații ajunși în Europa în anii '90, cei veniți în perioada 2014-2017 au câteva caracteristici aparte: 74% dintre aceștia sunt bărbați, iar aproximativ 82% dintre aceștia au vârste sub 35 de ani. De asemenea, datele colectate până în prezent de autoritățile din statele membre ne arată că aceștia sunt foarte slab calificați, pentru cerințele pieței muncii din statele în care au solicitat azil [6].

Statele care au reușit să gestioneze cel mai bine criza refugiaților până în acest moment, sunt Suedia, Norvegia și Germania, acest lucru datorându-se și experienței lor din trecut. Astfel, autoritățile din Suedia au pus bazele unui program foarte elaborat care oferă refugiaților posibilitatea de a cunoaște mai bine cultura suedeză, integrarea acestora în societate fiind una mult mai dinamică. Refugiații din această țară beneficiază de un program de asistență de 2 ani de zile, timp în care aceștia fac cursuri de limbă, cunoștințe generale despre societatea și cultura suedeză, beneficiind totodată de o evaluare și acreditare a aptitudinilor și calificărilor de care dispun pentru a găsi un loc de muncă compatibil cu profilul lor [1].

În Norvegia a fost pus la punct un sistem foarte eficient pentru a-i ajuta pe refugiați să depășească bariera lingvistică, prin cursuri de limbă de care aceștia beneficiază odată intrați în evidența autorităților. De asemenea, a fost

dezvoltată o structură care să vină în sprijinul refugiaților care nu au documente și care doresc să solicite azil în Norvegia. Exemplul norvegian, a fost urmat și de Germania care a creat un program prin care sunt verificate competențele refugiaților și în conformitate cu acestea, sunt ajutați să se integreze pe piața muncii. Exemple de bună practică întâlnim și în Marea Britanie care se folosește de sprijinul foștilor refugiați care au reușit să se integreze în societatea britanică, pentru a deveni mentori refugiaților ajunși recent în Regatul Unit [6].

Este evident faptul că modul în care refugiații sunt integrați pe piața muncii din fiecare stat reprezintă o problemă care trebuie să-și găsească rezolvarea la nivelul de conducere al statului respectiv. Chiar și așa, Uniunea Europeană a încercat să pună în practică un plan de acțiune care să sprijine statele care se confruntă cu un număr mare de refugiați. Acest *“Plan de acțiune privind integrarea resortisanților din state terțe”* cuprinde cinci domenii de acțiune: monitorizarea refugiaților pre-plecare/pre-sosire, educație, integrarea pe piața muncii și accesul la formare profesională, accesul la serviciile de bază, participarea activă și incluziunea socială [5].

În ceea ce privește domeniul care vizează integrarea refugiaților pe piața muncii Comisia Europeană a propus următoarea procedură:

- dezvoltarea unui registru online de bune practici privind integrarea pe piața muncii a refugiaților din statele membre
- în cadrul Agendei Noilor Competențe pentru Europa: a) dezvoltarea unui set de instrumente pentru abilități și calificări, cu ajutorul cărora să poată fi identificate în timp util competențele și calificările refugiaților nou-veniți, b) asigurarea unor informații mai bune despre recunoașterea calificărilor, practicilor și deciziilor din diferite țări, aceste informații fiind colectate prin portalul Europass; c) îmbunătățirea transparenței și înțelegerii calificărilor dobândite în statele terțe, prin revizuirea Cadrelor Europene al Calificărilor
- oferirea unui sprijin specific pentru recunoașterea timpurie a calificărilor academice ale refugiaților, inclusiv prin refacerea cooperării între Centrele Naționale pentru Recunoaștere Academică și personalul de formare profesională din centrele de refugiați
- lansarea proiectelor (în cadrul Fondului pentru Azil, Migrație și Integrare și a Programului UE pentru Ocuparea Forței de Muncă și Inovare Socială) care promovează integrarea și inserția rapidă pe piața muncii a refugiaților, precum și formarea profesională și integrarea în câmpul muncii a femeilor refugiate
- identificarea celor mai bune practici pentru promovarea și sprijinirea antreprenoriatului în rândul persoanelor refugiate și finanțarea unor programe pilot pentru diseminarea inițiativelor antreprenoriale [5].
- pentru o integrare pe piața muncii eficientă și corectă, este necesar ca procedurile prin care sunt validate competențele și recunoscute calificările să devină mult mai accesibile. Acest lucru este foarte important în special pentru refugiații care nu au toate documentele necesare care să ateste pregătirea și experiența lor anterioară. La Summitul Social Tripartit din 16 martie 2016, partenerii sociali trans-industriali ai UE au prezentat o declarație comună privind criza refugiaților, subliniind faptul că este necesar ca acestora să le fie facilitată integrarea în programe de formare, pe piața muncii și în societate, pledând pentru o abordare mai comprehensivă pentru analiza și validarea competențelor ținând cont de cerințele economice [5].

În 2016 a fost propusă aprobarea unei Directive a Parlamentului European și a Consiliului cu privire la stabilirea standardelor de primire pentru solicitanții de azil. Conform acestei directive solicitanților de azil (cu excepția celor cărora din diverse motive le-ar putea fi respinsă solicitarea), ar trebui să li se permită cât mai repede să se integreze pe piața muncii, chiar dacă cererile lor se află în curs de procesare. De asemenea, Directiva mai propune și ca termenul limită pentru integrarea refugiaților pe piața muncii să fie redus de la cel mult nouă luni la cel mult șase luni de la depunerea cererii de azil [7]. Această perioadă a suferit o serie de modificări în urma discuțiilor dintre statele membre, fiind propusă într-o fază inițială scăderea termenului la 3 luni [8] iar mai apoi la 2 luni [10]. În momentul de față unele state membre cum sunt Belgia, România sau Italia, permit integrarea refugiaților pe piața muncii înaintea termenului de 9 luni [5].

Comisia Europeană vine în sprijinul refugiaților și totodată al statelor în care aceștia solicită azil, prin mobilizarea unor inițiative și programe deja existente (Alianța europeană pentru ucenici, Pactul european pentru tineret, Erasmus Plus, Educație și Formare 2020 etc.) pentru a promova învățarea reciprocă și schimbul de bune practici privind integrarea în domeniul Educației și Formării Profesionale [5]. Un loc foarte important în strategia Uniunii Europene îl ocupă și preocuparea pentru refugiații foarte tineri care nu au fost încadrați profesional și nu urmează niciun program educațional sau de formare (Not in Employment, Education or Training – NEETs). Integrarea acestora în programe de educație, stagii de practică sau chiar pe piața muncii este vitală, motiv pentru care Comisia Europeană încearcă să-și îmbunătățească activitățile de informare în rândul tinerilor vulnerabili din rândul persoanelor refugiate [5]. În efortul lor de integrare a acestora pe piața muncii, statele membre ale UE sunt sprijinite financiar prin intermediul Fondului European pentru Azil, Migrație și Integrare, Fondul Social European și alte fonduri europene care au în vedere soluționarea acestei probleme [6].

Majoritatea datelor recente ne arată că cele mai multe persoane care au solicitat azil într-unul dintre statele europene, provin din Siria (51%), urmați de Irak (13%) și Afganistan (10%) [6]. Impactul financiar pe care îl au refugiații asupra statelor în care solicită azil este destul de greu de prezis. Cert este faptul că un impact negativ poate fi evitat doar prin angajarea acestor persoane, cu forme legale astfel încât să poată contribui la plățirea impozitelor, a asigurărilor de sănătate și a altor tipuri de taxe din statele gazdă [6].

În cadrul statelor membre, accesul refugiaților pe piața muncii diferă de la un stat la altul. Dacă spre exemplu în Portugalia, Grecia sau Suedia, aceștia își pot căuta un loc de muncă din momentul în care au depus cererea de azil, în Marea Britanie, refugiații au acces pe piața muncii abia după 12 luni de la solicitarea de azil. De asemenea, și procesarea cererilor de azil diferă foarte mult. Spre exemplu în Belgia și Danemarca acestea sunt procesate în aproximativ două luni și jumătate, în timp ce în Franța acest proces poate dura și 7 luni [11].

De foarte multe ori refugiații se lovesc și de neîncrederea potențialilor angajatori. Unul dintre motivele pentru care aceștia încearcă să evite angajarea unor persoane refugiate, este dat de percepția greșită, potrivit căreia angajarea unui refugiat ar presupune o serie de demersuri legale extrem de complicate [11]. Pentru a contracara astfel de situații, state precum Danemarca, Suedia, Austria și Germania oferă refugiaților sprijin pentru angajarea pe cont propriu sau pentru dezvoltarea abilităților antreprenoriale, precum și stimulente pentru angajatori, cum ar fi subvențiile salariale, acordate angajatorilor care oferă locuri de muncă refugiaților [11]. Pentru aceștia găsirea unui loc de muncă vine la pachet cu un set de avantaje extrem de importante. Astfel, dincolo de latura financiară și de crearea unor condiții de viață decente, refugiatul își poate îmbunătăți abilitățile lingvistice, poate intra în contact cu civilizația și cultura țării gazdă, și cel mai important se poate integra din punct de vedere social [11].

Concluzii. Europa este pusă în fața unei situații fără precedent, care necesită luarea unor măsuri unitare, de urgență. Refugiații reprezintă o problemă pentru întreaga comunitate europeană nu doar din punct de vedere financiar ci și din punctul de vedere al mentalității și al marotelor după care acești oameni și-au condus existența până în momentul de față. Integrarea pe piața muncii și accesul la formare profesională pot crea avantaje de ambele părți. Pe de o parte refugiații integrați pe piața muncii vor simți că fac parte dintr-un sistem care le poate asigura un trai decent, având dreptul la asigurări de sănătate și protecție socială. Pe de altă parte, acești refugiați pot crea un echilibru la nivelul pieței muncii din statele în care solicită azil. În momentul de față foarte multe state se confruntă cu un deficit de muncă în anumite domenii, din cauza lipsei muncitorilor calificați.

Având în vedere procesul de distribuire a cotelor de refugiați între statele membre, precum și controversile care au însoțit acest sistem, integrarea refugiaților pe piața muncii este foarte dificilă și în continuare are nevoie de îmbunătățiri și soluții reale care să vină în sprijinul problemelor întâmpinate atât de refugiați cât și de angajatori. Așa cum am văzut, unele state cum sunt cele din Peninsula Scandinavă au o experiență mult mai vastă în ceea ce privește lansarea unor măsuri care să vină în sprijinul imigranților, asta spre deosebire de statele din Estul și Centrul Europei, pentru care această experiență a integrării unui număr masiv de refugiați, este una complet nouă. Majoritatea acestor state duc o adevărată luptă în încercarea de a găsi un răspuns echitabil și sustenabil la problema integrării refugiaților.

Uniunea Europeană a încercat să traseze în linii mari câteva aspecte, de care statele membre ar trebui să țină cont pentru inserția rapidă și eficientă a refugiaților pe piața muncii. În momentul de față este prematur să spunem dacă aceste măsuri de integrare funcționează având în vedere că ele sunt abia la început, iar studiile realizate până în prezent nu sunt suficiente pentru a demonstra eficacitatea acestora sau dimpotrivă eșecul lor. Cu toate acestea, având în vedere situația conflictuală din Siria, Irak sau Afganistan, putem aprecia faptul că numărul persoanelor care vor căuta azil în statele europene va crește considerabil și în perioada următoare, motiv pentru care întreaga comunitate europeană este nevoită să găsească soluții eficiente care să răspundă nevoilor persoanelor refugiate, într-un timp foarte scurt.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bevelander, P., *Integrating refugees into labor market. Economic integration of refugees into their host country is important and benefits both parties*, University of Malmo, Sweden and IZA World of Labor, Germany, 2016, p.3
2. Carrera, S., Blockmans, S., Gros, D., Guild, E., *The EU's Response to the Refugee Crisis Taking Stock and Setting Policy Priorities*, „CEPS Policy Brief”, Nr. 20, Decembrie 2015, p.6
3. Dernbach, A., *Germany suspends Dublin agreement for Syrian refugees*, EurActiv.com, 26 august 2015,
4. Robinson, D., *How the EU plans to overhaul 'Dublin regulation' on asylum claims*, „Financial Times”, Brussels, 20 ianuarie 2016
5. ***, *Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions, Action Plan on the integration of third country nationals*, European Commission, Brussels, 2016, pp.5,9,10
6. ***, *Labour Market Integration of Refugees: Strategies and Good Practices*, European Parliament, Directorate General for Internal Policies, Policy Department Economic and Scientific Policy, 2016, Brussels, pp.9,10,11,12,15,19,20
7. ***, *Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast)*, European Commission, Brussels, 13 Iulie 2016, p.3
8. ***, *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast)*, Council of the European Union, Brussels, 8 Martie 2017, p.9
9. ***, *Refugees' Integration in the EU Labour Markets: Seizing the Opportunities – Tackling the Challenges*, International Labour Organization, p.1
10. ***, *Report on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast)*, Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs, Brussels, 10 Mai 2017,
11. ***, *The Labour Market Integration of Refugees – White Paper – a Focus on Europe*, The Adecco Group, iunie 2017, pp.6, 33,37, 40

**ASPECTE COMPORTAMENTALE PRIVIND
OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

**Alic BÎRCĂ¹, prof. univ., dr. hab.,
Academia de Studii Economice a Moldovei**

În prezentul demers științific sunt abordate aspectele comportamentale ale ocupării forței de muncă în Republica Moldova. Caracterul structural al ocupării forței de muncă are un impact semnificativ asupra competitivității pieței muncii. Mutațiile majore care au avut loc în societate, ca rezultat al intelectualizării muncii, au generat schimbări substanțiale în structura ocupațiilor atât în Republica Moldova, cât și în întreaga lume. Ca rezultat, multe persoane cu un nivel redus de instruire profesională au devenit vulnerabile pe piața muncii, iar o bună parte din ele chiar și-au pierdut locul de muncă. Totodată, structura ocupării forței de muncă pe domenii de activitate sau în funcție de studii, în Republica Moldova, demonstrează faptul că aceasta nu este una adecvată situației actuale de dezvoltare a societății. Aceasta a făcut ca piața muncii din Republica Moldova să devină vulnerabilă în raport cu piața europeană a muncii. Ca rezultat, a crescut semnificativ migrația internațională a forței de muncă din Republica Moldova, ceea ce a determinat ca piața autohtonă a muncii să devină mai vulnerabilă și mai puțin atractivă pentru investitorii străini. Pornind de la cele menționate, ne propunem să facem o analiză a ocupării structurale a forței de muncă în Republica Moldova, cu scopul de a evidenția eventualele probleme și riscurile posibile cu care urmează să se confrunte piața muncii, în condițiile perpetuării pe viitor a situației create. Pentru a obține rezultate cât mai concludente vom aplica analiza statistică și comparată, ca metode de cercetare aplicate în prezenta lucrare.

Cuvinte-cheie: forță de muncă, ocupare, piața muncii, piața europeană a muncii, domeniu de activitate, ocupare structurală.

In this scientific endeavor the behavioral aspects of employment in the Republic of Moldova is addressed. Structural character of employment has a significant impact on the labor market competitiveness. The major changes that have occurred in society, as a result of labor intellectualization, have also generated substantial changes in the structure of occupations both in the Republic of Moldova and in the whole world. As a result, many people with a low level of professional training have become vulnerable in the labor market, and a large part of them have even lost their jobs. At the same time, the employment structure by fields of activity or according to studies in the Republic of Moldova demonstrates that this is not appropriate to the current situation of the development of the society. This has made labor market of Moldova vulnerable, compared to the European labor market. As a result, the international labor migration in the Republic of Moldova has increased which has made more vulnerable and less attractive to foreign investors. Having as a starting point the above mentioned facts, we aim to perform an analysis of structural employment of the labor force in the Republic of Moldova, in order to highlight possible problems and possible risks with which will face the labor market, if the present situation persists in the future. To obtain conclusive results, in this scientific paper we will apply statistical and comparative analysis as a research methods.

Keywords: labor force, employment, labor market, European labor market, the field of activity, structural employment.

JEL Classification: F15, F16, J64.

Introducere. Ocuparea forței de muncă reprezintă una dintre cele mai importante probleme cu care se confruntă societatea de astăzi. Or, nivelul, structura și eficiența ocupării reflectă performanțele macroeconomice și capacitatea economiei de a valorifica resursele umane la nivel național. Lipsa preocupării față de ocuparea forței de muncă poate avea efecte negative atât sub aspect economic, cât și social.

În ultimii ani, s-a observat, într-o manieră nuanțată, o schimbare în economie, prin trecerea de la economia industrială la cea a serviciilor. Ca rezultat, aceasta a condus la o mutație a populației active, în general, și a populației ocupate, în special, dinspre sectorul primar și secundar spre cel al serviciilor.

Piața forței de muncă din Republica Moldova s-a aflat sub incidența tranziției la economia concurențială și al procesului de globalizare al economiilor naționale. Presiunea problemelor economice din Republica Moldova a trecut pe plan secund problematica umană, inclusiv cea a ocupării forței de muncă. Aceasta a creat anumite disfuncționalități în materie de ocupare a forței de muncă sub diverse aspecte, ceea ce diferențiază, în mod evident, piața forței de muncă din Republica Moldova, comparativ cu ceea ce se înregistrează în alte țări, inclusiv în țările membre ale Uniunii Europene.

Globalizarea, urbanizarea și evoluția structurilor sociale accelerează ritmul schimbărilor pe piața muncii și în domeniul competențelor. Dezvoltarea unor noi aptitudini și competențe pentru a exploata pe deplin potențialul de redresare economică constituie o prioritate și o provocare autorităților publice naționale.

Conceptul de ocupare este unul destul de complex, fundamental pentru natura umană, iar analiza politicilor sociale de ocupare nu se poate realiza fără a înțelege foarte bine elementele care îl explică.

Ocuparea forței de muncă se poate defini ca populația cuprinsă între anumite limite de vârstă și care exercită o activitate economică-socială. În Republica Moldova, populația ocupată cuprinde persoanele cu vârsta cuprinsă între:

- 15 și 57 ani, în cazul femeilor;

¹ © Alic BÎRCĂ, alicbir@yahoo.com

• 15 și 62 ani, în cazul bărbaților, care au un loc de muncă ce le permite exercitarea unei activități economico-sociale aducătoare de venit.

Ocuparea forței de muncă în funcție de studii. Nivelul de dezvoltare al societății, în general, și al tehnologiilor, în special, are un impact direct asupra ocupării forței de muncă. Totodată, plusvaloarea creată de forța de muncă depinde de nivelul de instruire al acesteia. Cu cât nivelul de instruire al forței de muncă este mai înalt, cu atât aceasta poate produce o plusvaloare mai mare pentru societate. În afară de aceasta, luând în considerație că cunoștințele și informațiile se modifică cu o rapiditate tot mai mare, este necesar de o instruire continuă a forței de muncă. Conceptul învățării pe tot parcursul vieții este esențial pentru competitivitatea economiei bazate pe cunoaștere, în vederea asigurării unui nivel înalt al ocupării forței de muncă. Învățarea de-a lungul vieții este menită să ofere populației active instrumente de dezvoltare personală, integrare socială, participare la economia bazată pe cunoaștere și oportunitate de a se menține activă pe piața muncii.

Elaborarea strategiilor de învățare continuă constituie o prioritate, având ca motivații principale faptul că trăim într-o societate și o economie bazate pe cunoaștere, în care accesul la informații și cunoștințe de ultimă oră, împreună cu motivația și capacitatea de a folosi în mod inteligent resursele, au devenit elemente semnificative pentru stimularea ofertei pieței muncii, a competitivității și inserției sociale.

Analizând structura populației ocupate în funcție de studii în Republica Moldova, observăm că aceasta a înregistrat un trend negativ în ultimii ani (Tabelul 1).

Tabelul 1. Ocuparea forței de muncă în funcție de studii în Republica Moldova în perioada 2011-2016

Nr.	Studii	2011		2013		2015		2016	
		Mii pers.	%	Mii pers.	%	Mii pers.	%	Mii pers.	%
1.	TOTAL	1173,5	100	1172,8	100	1203,6	100	1219,5	100
2.	Superioare	278,3	23,7	297,9	25,4	294,0	24,4	297,4	24,4
3.	Medii de specialitate, colegiu	193,6	16,5	172,1	14,7	170,6	14,2	163,8	13,4
4.	Secundar profesionale	270,5	23,1	260,4	22,2	268,1	22,3	268,5	22,0
5.	Liceale, medii generale	233,2	19,9	225,5	19,2	239,1	19,9	241,0	19,8
6.	Gimnaziale și primare	197,9	16,8	216,9	18,5	231,8	19,2	248,8	20,4

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Din tabelul 1, observăm o încetinire a creșterii ponderii populației ocupate cu studii superioare în totalul acesteia, în perioada 2011-2016. Cu toate că numărul populației ocupate cu studii superioare a crescut cu aproape 20 mii persoane, în perioada analizată, ponderea acesteia în totalul populației ocupate a crescut cu doar 0,7 p. p. În același timp, constatăm o reducere a numărului populației ocupate cu studii medii de specialitate sau de colegiu, cu aproximativ 30 mii persoane. Acesta se poate datora și reformelor din educație care au loc în Republica Moldova.

Este îngrijorător faptul că se înregistrează o creștere a numărului populației care nu deține studii profesionale în totalul populației ocupate. În cazul dat, facem referință la populația ocupată cu studii liceale sau medii generale și cea cu studii gimnaziale și primare. În perioada analizată, numărul populației ocupate cu studii liceale și medii generale a crescut cu aproape 8 mii persoane, în timp ce populația ocupată cu studii gimnaziale și primare a crescut cu peste 50 mii persoane. În anul 2016, practic, fiecare a cincea persoană ocupată din Republica Moldova avea doar studii gimnaziale. Aceasta face și mai vulnerabilă piața forței de muncă din Republica Moldova, deoarece nu poate asigura o ocupare durabilă pentru aceste categorii de persoane, iar riscul de a deveni șomer este cu mult mai mare comparativ cu populația ocupată care deține studii profesionale.

Structura populației ocupate în funcție de studii depinde și de nivelul de dezvoltare a sectoarelor economiei naționale. În țările cu un nivel înalt de dezvoltare a industriei, ponderea populației ocupate cu studii secundar profesionale în totalul populației ocupate este mai mare.

Ocuparea forței de muncă pe activități economice. Nivelul de dezvoltare a sectoarelor economiei naționale determină gradul de absorbție a populației ocupate dintr-o țară, la un moment dat. Analizând ocuparea forței de muncă pe activități economice în Republica Moldova constatăm că cea mai mare parte a populației ocupate este antrenată în sectorul agrar (Tabelul 2).

Analizând ocuparea forței de muncă pe activități economice, constatăm că, practic, fiecare a treia persoană aptă de muncă a activat în agricultură, în anul 2016. În perioada 2010-2016, numărul populației ocupate în agricultură a crescut cu aproape 100 mii persoane, de la 314,7 mii persoane, în anul 2010, până la 410,9 mii persoane, în anul 2016. Aceasta a condus și la creșterea ponderii populației ocupate în agricultură de la 27,5% până la 33,7%, în perioada analizată. Exceptând populația ocupată în sectorul public, comerțul, hotelurile și restaurantele este cel de-al doilea sector al economiei naționale în care este antrenată forța de muncă. În anul 2016, forța de muncă antrenată în acest domeniu de activitate constituia aproape 50% din populația ocupată în agricultură.

Sectorul industrial ocupă a treia poziție după numărul persoanelor ocupate. În anul 2016, în sectorul industrial activau 148,1 mii persoane, ceea ce constituia 12,1% din totalul populației ocupate.

Analizând populația ocupată în agricultură în Republica Moldova, constatăm că ponderea acesteia în totalul populației ocupate este cea mai mare din Europa, inclusiv în raport cu țările membre UE (Tabelul 2).

Tabelul 2. Ocuparea forței de muncă pe activități economice în Republica Moldova, în perioada 2010-2016

Nr.	Activități economice	2010		2012		2014		2016	
		Mii pers.	%	Mii pers.	%	Mii pers.	%	Mii pers.	%
1.	Total	1143,4	100	1146,8	100	1184,9	100	1 219,5	100
2.	Agricultură	314,7	27,5	303,3	26,5	361,1	30,5	410,9	33,7
3.	Industria	145,8	12,8	150,9	13,2	145,6	12,3	148,1	12,1
4.	Construcții	67,5	5,9	70,2	6,1	66,4	5,6	60,9	5,0
5.	Comerț, Hoteluri și restaurante	213,4	18,7	209,3	18,2	202,8	17,1	199,6	16,4
6.	Transporturi și comunicații	63,7	5,6	70,5	6,1	67,7	5,7	76,2	6,2
7.	Administrație publică, Învățământ, Sănătate și asistență socială	250,7	21,9	247,2	21,6	230,9	19,5	223,5	18,3
8.	Alte activități	87,6	7,6	95,5	8,3	110,3	9,3	100,3	8,3

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Analizând populația ocupată în agricultură în statele membre UE, constatăm că aceasta s-a redus cu peste 1,5 mil. persoane, în perioada 2008 – 2016. La nivelul UE, populația ocupată în agricultură s-a redus în majoritatea statelor, cu excepția Ungariei, Italiei și Franței. Populația ocupată în sectorul agrar din Republica Moldova depășește populația ocupată în agricultură din Ungaria, Marea Britanie, Bulgaria și Portugalia, țări a căror suprafață teritorială este cu mult mai mare. În anul 2016, ponderea populației ocupate în agricultură în totalul populației ocupate din Republica Moldova a fost de aproape 30 de ori față de cea înregistrată în Marea Britanie, de aproape 25 de ori mai mare față de cele din Belgia, Germania sau Malta. La nivelul UE, țara cu ce mai mare pondere a populației ocupate în agricultură a fost România. În anul 2016, aceasta a constituit 20,7% din totalul populației ocupate. România este urmată de Grecia și Polonia, cu o pondere a populației ocupate în agricultură în totalul populației ocupate de 11,7%, respectiv 10,4%.

În cazul Republicii Moldova, nu putem vorbi despre o economie performantă, în condițiile în care o treime din populația ocupată este antrenată în agricultură. Iar aceasta ne permite să spunem că economia Republicii Moldova nu poate concura, în condițiile actuale, cu economia statelor membre UE.

Tabelul 3. Populația ocupată în agricultură în statele membre UE în perioada 2008-2016

Nr.	Țările	2008			2016		
		Populația ocupată, mii pers.	Populația ocupată în agricultură, mii pers.	Ponderea populației ocupate în agricultură în totalul populației ocupate, %	Populația ocupată, mii pers.	Populația ocupată în agricultură, mii pers.	Ponderea populației ocupate în agricultură în totalul populației ocupate, %
1	Ue-28	218 924,1	10276,3	4,7	218 949,9	8 738,5	4,0
2	Austria	3 928,7	180,9	4,6	4 142,7	159,6	3,9
3	Belgia	4 413,7	65,4	1,5	4 540,6	52,4	1,2
4	Bulgaria	3 306,2	232,7	7,0	2 954,3	196,4	6,6
5	Republica Cehă	4 933,5	156,1	3,2	5 015,9	144,0	2,9
6	Cipru	371,1	11,5	3,1	358,7	11,4	3,2
7	Croația	1 725,0	187,9	10,9	1 566,6	106,4	6,8
8	Danemarca	2 806,7	66,8	2,4	2 747,7	62,8	2,3
9	Estonia	632,2	24,5	3,9	612,3	23,7	3,9
10	Finlanda	2 497,2	104,6	4,2	2 379,5	82,0	3,4
11	Franța	25 792,5	690,0	2,7	26 242,7	726,9	2,8
12	Germania	37 902,3	636,6	1,7	40 255,6	497,3	1,2
13	Grecia	4 522,9	474,5	10,5	3 610,3	423,9	11,7
14	Irlanda	2 081,1	95,9	4,6	1 953,4	89,5	4,6
15	Italia	22 698,6	800,5	3,5	22 241,1	825,6	3,7
16	Letonia	1 008,8	77,9	7,7	862,3	65,5	7,6
17	Lituania	1 396,9	111,0	7,9	1 317,7	101,2	7,7
18	Luxemburg	201,8	3,4	1,7	259,4	2,3	0,9
19	Malta	157,7	2,8	1,8	188,1	2,4	1,3
20	Marea Britanie	28 827,3	284,4	1,0	30 436,5	293,6	1,0
21	Olanda	8 467,6	210,8	2,5	8 223,4	166,0	2,0
22	Polonia	15 557,4	2 073,7	13,3	15 901,8	1 654,8	10,4
23	Portugalia	4 785,7	345,8	7,2	4 371,2	195,1	4,5
24	România	8 882,2	2 219,0	25,0	8 166,1	1 693,0	20,7
25	Slovacia	2 423,4	95,3	3,9	2 471,7	70,9	2,9
26	Slovenia	975,2	67,4	6,9	902,5	38,2	4,2
27	Spania	20 316,5	808,1	4,0	18 182,7	760,9	4,2
28	Suedia	4 493,8	84,7	1,9	4 735,6	77,7	1,6
29	Ungaria	3 818,0	164,0	4,3	4 309,4	214,9	5,0
30	Republica Moldova	1 251,00	388,6	31,1	1 219,5	410,9	33,7

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor statisticii Uniunii Europene (EUROSTAT).

Ocuparea forței de muncă în funcție de statutul profesional. Persoanele ocupate sunt clasificate după statutul profesional în conformitate cu clasificarea internațională a Statutului Profesional (ICSE-93). Statutul profesional reprezintă situația deținută de o persoană ocupată, în funcție de modul de obținere a veniturilor prin activitatea exercitată și anume: salariați; patroni, lucrători pe cont propriu și lucrători familiari neremunerați.

Din totalul populației ocupate, salariații reprezintă ponderea cea mai mare, în raport cu celelalte categorii de forță de muncă. În Figura 1 este prezentată structura populației ocupate în funcție de statutul profesional în Republica Moldova.

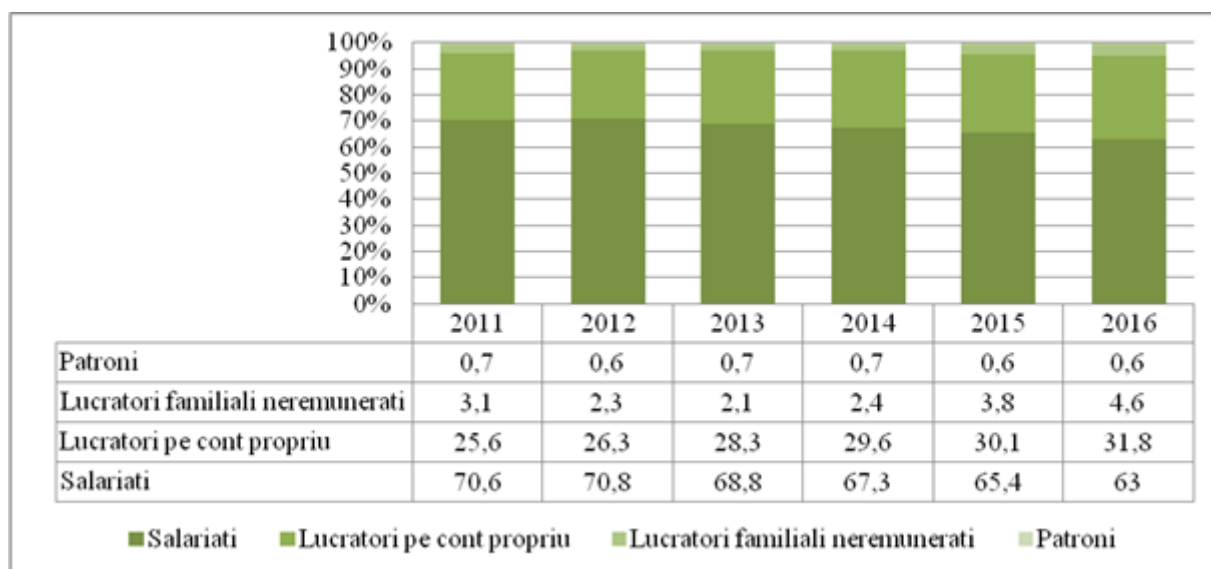

Figura 1. Structura populației ocupate în funcție de statutul profesional în Republica Moldova

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Din Figura 1 observăm că cea mai mare pondere a populației ocupate în Republica Moldova se atestă în rândul salariaților, urmată de lucrătorii pe cont propriu. Cu toate că salariații constituie ponderea cea mai mare, prezintă, în același timp, și un semnal de îngrijorare, deoarece în perioada 2011–2016, aceasta s-a redus cu peste 7 puncte procentuale, de la 70,6% până la 63,0%.

După pondere, lucrătorii pe cont propriu din Republica Moldova reprezintă cea de-a doua categorie în totalul populației ocupate. În perioada 2011 – 2016, ponderea acestora în totalul populației ocupate a crescut cu peste 6 p. p., de la 25,6% până la 31,8% (figura 3). Lucrătorii familiari neremunerați reprezintă cea de-a treia categorie, după pondere, în totalul populației ocupate. Și, în cazul dat, atestăm o creștere a ponderii acestora în perioada analizată. Comparativ cu anul 2016, ponderea lucrătorilor familiari neremunerați în totalul populației ocupate a crescut cu 1,5 p. p. (figura 1). În Republica Moldova, constatăm că antreprenorii reprezintă categoria de forță de muncă cu ponderea cea mai mică în totalul populației ocupate. În perioada analizată, aceasta a rămas aproape neschimbată și diferă foarte mult de ceea ce se întâmplă în țările membre UE.

Comparând ponderea lucrătorilor pe cont propriu în totalul populației ocupate în Republica Moldova cu cea înregistrată în statele membre UE, constatăm că aceasta este cu mult mai mare. În Republica Moldova, aceasta este de peste 3 ori mai mare față de cea înregistrată la nivelul Uniunii Europene. În cadrul Uniunii Europene, Grecia este țara cu cea mai mare pondere a lucrătorilor pe cont propriu în totalul populației ocupate. În anul 2016, aceasta a constituit 22,2%, cu aproape 10,0 p. p. mai mică față de cea din Republica Moldova. Ponderea lucrătorilor pe cont propriu în totalul populației ocupate este de peste două ori mai mare decât cea din Irlanda, România și Polonia, de peste 3 ori mai mare față de cea din Belgia, Cipru, Italia și Portugalia, de peste 6 ori mai mare comparativ cu cea înregistrată în Estonia, Germania, Luxemburg, Suedia și Ungaria sau de peste 7 ori mai mare față de cea din Danemarca.

Aceiași situație se înregistrează și în cazul lucrătorilor familiari neremunerați. Analizând ponderea lor în totalul populației ocupate, observăm că este în creștere. Față de anul 2011, ponderea lucrătorilor familiari neremunerați în totalul populației ocupate a crescut cu 1,5 p. p., în anul 2016, de la 3,1% până la 4,6%. Ca și în cazul lucrătorilor pe cont propriu, ponderea lucrătorilor familiari neremunerați din Republica Moldova în totalul populației ocupate este cea mai mare, cu excepția României, unde, în anul 2016, aceasta a fost de 7,8%. În statele membre UE, în anul 2016, aceasta a constituit mai puțin de 1%, cu excepția Greciei, Croației, Italiei, Poloniei și Sloveniei.

Nu aceeași situație o constatăm în cazul antreprenorilor. În Republica Moldova, ponderea acestora în totalul populației ocupate a rămas, practic, aceeași în perioada analizată, constituind doar 0,6-0,7%.

Deși, Republica Moldova întreprinde acțiuni de dezvoltare a antreprenoriatului, mai are multe de învățat până a ajunge la nivelul statelor membre UE în ceea ce privește ponderea antreprenorilor în totalul populației ocupate. Educația antreprenorială reprezintă o componentă importantă a strategiilor economice pentru încurajarea creării de locuri de muncă. Dezvoltarea capitalului uman prin promovarea competențelor și culturii antreprenoriale, ar putea conduce la o rată mai mică a șomajului și la majorarea numărului de companii nou-create.

Ponderea redusă a antreprenorilor în totalul populației ocupate ține și de trecutul istoric al Republicii Moldova,

țară care vine din sistemul socialist unde activitatea antreprenorială, practic, nu exista. De asemenea, moldovenii de natura lor au mai puțin dezvoltat acel spirit antreprenorial care i-ar tenta spre dezvoltarea propriei afaceri.

Concluzii. Ocuparea forței de muncă reprezintă un element important deoarece arată nivelul de dezvoltare al țării. Cu cât rata ocupării este mai mare, cu atât nivelul de trai al populației este mai înalt, deoarece orice ocupare asigură un venit persoanei respective. Or, rata de ocupare a forței de muncă în Republica Moldova rămâne la un nivel destul de redus. Este îngrijorător faptul că crește ponderea persoanelor ocupate cu studii primare și gimnaziale în totalul populației ocupate. Or, această categorie desfășoară activități simple, iar valoarea adăugată creată de aceasta este net inferioară față de a celor cu studii superioare. Mai mult decât atât, în condițiile economiei bazate pe cunoaștere crește ponderea populației cu studii superioare pentru a putea desfășura activități de o complexitate mai înaltă, dictate de noile cerințe ale pieței muncii.

O problemă majoră pentru Republica Moldova o reprezintă ponderea destul de mare a populației ocupate în agricultură. Or, în anul 2016, aproape o treime din populația ocupată activa în agricultură, ceea ce este de peste 10 ori mai mare decât în așa țări ca: Belgia, Danemarca, Franța, Germania, Malta și Suedia. Cu un așa nivel de ocupare în agricultură, Republica Moldova nu poate pretinde la o economie competitivă, în raport cu țările europene sau chiar cu cele din regiune.

O altă problemă se referă la nivelul ocupării în funcție de statutul profesional. În cazul dat, se atestă o reducere a ponderii salariaților în totalul populației ocupate, dar, în același timp, se înregistrează o creștere a ponderii lucrătorilor pe cont propriu care „stimulează” ocuparea informală. Aceasta se referă, în special, la persoanele antrenate în agricultură care au statutul de lucrător pe cont propriu sau lucrător familial, activitatea cărora are un caracter informal.

De asemenea, se observă o pondere foarte mică a antreprenorilor în totalul populației ocupate, doar 0,6-0,7%. În același timp, ponderea antreprenorilor în totalul populației ocupate depășește 3% în majoritatea statelor europene, ajungând chiar și la 7%, în cazul Greciei. Lipsa unei educații antreprenoriale, dar și instabilitatea economică, ar constitui problemele principale pentru care persoanele sunt mai puțin tentate pentru afaceri.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aceleanu Mirela Ionela (2013), The labour market in the post-crisis economy: the case of Spain, *Revista Theoretical and Applied Economics*, Volumul XX (2013), No. 3(580), pp. 135-146,
2. Adumitrăcesei I.D., Niculescu N.G, *Piața forței de muncă. Teorie și practică economică contemporană*, Editura Tehnică, Chișinău, 1995
3. Aiginger, K., Horvath, Th., Mahringer, H. (2011). “Why labour market performance differed across countries in the Recent Crisis”, EUROFRAME (European Forecasting Research Association for the Macro-Economy). Available online at: http://www.euroframe.org/fileadmin/user_upload/euroframe/docs/2011/EUROF11_Aiginger_Horvath_Mahringer.pdf
4. Jula N., *Teorii privind piața muncii*, Editura BREN, București, 2000
5. Giarini O., Liedtke P., *Dilema ocupării forței de muncă și viitorul muncii*, Editura All Beck, București, 2001
6. Keynes J.M., *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, dobânzii și banilor*, Editura Științifică, București, 1970.
7. Manea, L. D. *Ocuparea forței de muncă în România, în contextul integrării în Uniunea Europeană. Rezumatul tezei de doctorat*. Available online at: http://www.arthra.ugal.ro/bitstream/handle/123456789/2757/Rezumat%20Teza%20Doctorat_Manea_Ludmila_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
8. Mărginean S., *Implicații ale integrării în UE asupra evoluției pe termen scurt a pieței muncii din România în vol. România și Uniunea Europeană*, Editura Economică, București, 2006
9. Șerban Andreea Claudia (2012), “A better employability through labour market flexibility. The case of Romania”, *Procedia-Social and Behavioral Science Journal*, Vol. 46, No. 805, pp. 4539-4543
10. Smith A., *Avuția națiunilor. Cercetarea asupra naturii și cauzelor ei*, Vol. Editura Universitas, Chișinău, 1992
11. Vaculovschi, D. (2011), *Impactul crizei economice mondiale asupra politicii de ocupare a forței de muncă din Republica Moldova*. *Economica* nr. 2, p. 51-60.
12. <http://www.statistica.md/> (accesat la 10 iunie 2017).
13. <http://www.anofm.md/> (accesat la 10 iunie 2017).
14. <https://www.weforum.org/>. (accesat la 10 iulie 2017).

**ÎN CĂUTAREA UNUI „BRICI OCKHAM” CARE SĂ REDUCĂ NUMĂRUL DE
INDICATORI NECESARI EVALUĂRII ACTIVITĂȚII ORGANIZAȚIILOR DIN SFERA
ȘTIINȚEI ȘI INOVĂRII ȘI DE PREGĂTIRE A CADRELOR ȘTIINȚIFICE**

*Irina COJOCARU, drd.,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale
Viorica BOTNARU, cercet. șt.,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale
Ion HOLBAN, dr.,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, CNAA,
Institutul de Inginerie Electronică și Nanotehnologii „Dumitru Ghițu”*

Sunt analizate criteriile de funcționare durabilă a organizațiilor din sfera științei și inovării și cea de pregătire a cadrelor științifice din Republica Moldova în baza actelor normative naționale și cele ale Uniunii Europene în domeniu. Se fundamentează teoretic indicatorii utilizați pentru evaluarea activității instituțiilor de cercetare și de pregătire a cadrelor științifice și se propun soluții de reducere a acestora de circa 2 ori fără a fi diminuată calitatea și eficiența procesului de evaluare. În mare măsură reducerea e posibilă grație posibilităților instrumentelor informatice elaborate de Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale capabile să acumuleze, stocheze, prelucreze, analizeze, sintetizeze datele statistice primare furnizate de instituțiile de cercetare și să le prezinte în cele mai variate forme grafice și rapoarte la cerere.

***Cuvinte-cheie:** activitate de cercetare, indicatori de activitate, dezvoltare durabilă, societate bazată pe cunoaștere, societate informațională, instrumente informatice.*

The article focuses on analysis of criteria for the sustainable operation of the science and innovation organizations and of the researchers training in the Republic of Moldova, based on the national and EU legislation in the field. The indicators used for evaluation of research institutions and researchers training are substantiated from the theoretical point of view and solutions are proposed to reduce the number of indicators twice, without diminishing the quality and efficiency of the evaluation process. To a great extent, the reduction is possible due to the possibilities of IT tools developed by the Information Society Development Institute, which accumulate, store, process, analyze, synthesize the primary statistical data provided by the research institutions and present them in the most varied graphic formats and reports upon request.

***Keywords:** research activity, activity indicators, sustainable development, knowledge based society, information society, IT tools.*

***JEL Classification:** D80, I23, O39.*

Introducere. În Republica Moldova la ziua de azi există **56** de instituții din sfera cercetare-dezvoltare-inovare (CDI) acreditate [1]. În calitate de deținători și furnizori de date statistice privind rezultatele activității sale, acestea raportează lunar, trimestrial, semestrial și anual la mai multe organizații care le monitorizează activitatea. Acestea includ Guvernul RM, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Ministerul Finanțelor, Academia de Științe a Moldovei, Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al AȘM, Agenția pentru Cercetare și Dezvoltare, Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare, Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală, Biroul Național de Statistică etc. Fiecare din instituțiile supervizoare solicită instituțiilor CDI date referitoare la indicatorii care-i interesează, conform unor formulare proprii. Făcând o inventariere a indicatorilor solicitați de instituțiile supervizoare, am constatat că în total există **2177** de indicatori (pe hârtie ei se înșiră pe **44** de pagini A4), o cifră care dă multă bătaie de cap cercetătorilor, atunci când vine vremea de completare a rapoartelor. În formularele de raportare sunt incluși indicatori identici după conținut, dar formulați sau aranjați în diferit mod. Compartimentele formularelor solicită aceeași informație, dar au denumiri diferite. Aceasta supraîncărcă suplimentar cercetătorii cu multă muncă de rutină, fapt care reduce creativitatea și eficiența muncii lor, sufocă instituțiile.

Sintagma “brițul Ockham” [2] se utilizează deseori în știință, semnificând o modalitate de a reduce numărul de ipoteze, de cauze sau variabile într-o investigație, care să explice anumite fenomene.

Scopul pe care îl urmărește prezentul studiu este căutarea unor modalități de a reduce numărul de indicatori pe care trebuie să-i raporteze cercetătorii și instituțiile de cercetare instituțiilor supervizoare, fără a reduce din eficiența evaluării muncii acestora. Ar fi extrem de util ca instituțiile supervizoare să elaboreze și aprobe formulare comune cu aceiași indicatori privind activitatea științifică și inovațională a organizațiilor din sfera CDI, să fie posibilă comasarea indicatorilor din rapoarte anuale în rapoarte cincinale pentru acreditarea instituțiilor.

Prezenta cercetare a fost realizată în cadrul proiectului „Platforma pilot pentru asigurarea evaluării calității și vizualizarea conținutului științific digital din RM”, (2015-2018), cod 15.817.06.13.A, <http://idsi.md/sciform>.

Știința în societatea modernă. Știința are scopul de a spori capacitățile și competențele științifice, tehnice, economice și culturale ale țării, de a îmbunătăți viața populației, fiind remediul principal care-i asigură unei țări o dezvoltare durabilă, stabilă în timp. Dezvoltarea activității de cercetare din țările avansate arată în mod concludent interesul acordat științei la nivel mondial. Scopul științei moldovenești este de a atinge nivelul mondial în cercetare, valorificarea la maximum a capacității creatoare a poporului, edificarea unei societăți bazate pe informație și cunoaștere.

Activitatea de cercetare înseamnă formularea și soluționarea unor probleme științifice majore, obținerea de noi descoperiri, cunoștințe, legi, idei, ipoteze, invenții. Ca rezultat științific se consideră obținerea de materiale, substanțe,

tehnologii, metode, procedee noi, elaborarea de softuri, hibrizi, soiuri, rase, sușe, etc. În privința rafinamentului și a dificultății de evaluare a produsului final, creația științifică se apropie de artă.

Însă în afara activității de cercetare, de la cercetători se așteaptă implicarea într-o multitudine de alte activități care includ, printre altele, participări în elaborarea actelor normative, activitate didactică, diseminarea informației științifice și promovarea imaginii științei, creșterea continuă a calificării profesionale, participarea la manifestări științifice atât în țară, cât și peste hotare, pregătirea cadrelor în domeniul său de cercetare etc. Toate aceste ocupații cer mult efort, care trebuie eventual cuantificat prin indicatori, contabilizat și luat în considerație la evaluarea cercetătorului, în scopul salarizării și stimulării acestuia. Să nu se uite, că prin rezultatele științifice relevante obținute, prin diseminarea cunoștințelor, prin toate celelalte activități, cercetătorii sporesc nivelul intelectual al societății, iar prin acesta - timpul de dănuire a unui popor.

Știința este cel mai dinamic domeniu din sfera de activități umane. Pentru a merge în pas cu dezvoltarea științei, specialiștii din domeniu trebuie să reazeze sfera CDI pe un nou fundament – să facă o modificare structurală a instituțiilor, care să ducă la sporirea eficienței acestora, a planurilor de cercetare și de învățământ, să revizuiască actele normative, în mod deosebit, criteriile și standardele de evaluare a activității de cercetare, căci, în fond, acestea, dar nu evaluatorul, stau la baza evaluării, ultimul aplicându-le doar în cunoștință de cauză.

În activitatea sa, sistemul CDI trebuie să se bazeze pe principiul separării puterilor - legislativă, executivă și juridică, fiecare independente, să se conducă de legile, criteriile și standardele de valoare proprii cercetării, bine determinate și respectate de toată lumea, fără excepție. Organizarea sistemului CDI trebuie să fie precedată de o politică științifică chibzuită, dominată de spirit de competență și competiție, de pragmatism și eficiență. Elaborarea actelor normative în domeniu revine în primul rând oamenilor de știință. Aceasta înseamnă: guvernare democratică, autonomie, libertate de acțiune, științifică și economică, descentralizare și cooperare, legătură inversă, finanțare prin granturi și programe de stat, transparență, ierarhie a profesionalismului, competență, competiție, eficiență maximă, respectarea *Codului de etică*. Încălcarea normelor de etică profesională erodează prestigiul cercetătorului, de aici pe cel al instituției în care activează, în cele din urmă pe cel al țării. Concepțiile totalitare, care dau prioritate politicului, s-au dovedit dezastruoase și în știință.

Pentru ca știința, sfera CDI, să-și aducă aport maxim la securitatea alimentară, energetică, medicală, informațională a populației, la sporirea calității vieții, se cer politici corecte în domeniu, care pot fi promovate doar în cazul când există date veridice, corecte privind activitatea instituțiilor de cercetare, a cercetătorilor, date transparente, care pot fi accesate de către oricine și pot fi prelucrate scientometric. Din acest punct de vedere trebuie elaborate documentele normative care reglementează activitatea instituțiilor de cercetare și de pregătire a cadrelor științifice, dreptul lor de a acumula și furniza date referitoare la activitatea proprie, de a monitoriza și a aprecia la justa valoare a cercetătorilor proprii, de a-și eficientiza activitatea, de a se încadra în cercetarea științifică mondială.

Strategia națională în domeniul științei și programele aferente acesteia trebuie să răspundă cerințelor obiective ale societății, de eficientizare și utilizare propice a capacității umane și materiale existente, de canalizare a energiei spre scopuri bine definite - să formuleze direcțiile și prioritățile cercetării științifice, concordate cu resursele umane și materiale ale statului și ale instituțiilor, cu interesele acestora. Important este ca politica din domeniul cercetărilor să fie făcută cu ajutorul cercetătorilor și în sprijinul lor. Această politică să se materializeze printr-o lege a cercetării și un statut al cercetătorului bine definite, al căror conținut să fie apropiat documentelor corespunzătoare în vigoare și bunelor practici internaționale, inclusiv din statele comunității europene cu vaste tradiții și experiență în domeniu.

Organigrama cercetării la nivel național. Instituțiile de cercetare se formează în anumite ramuri ale științei. Ele trebuie să aibă personalitate juridică, să fie autonome, competitive pe plan intern și extern, să-și bazeze activitatea pe legi. Legile care reglementează activitatea acestora și a cercetătorilor trebuie să fie compatibile cu cele din domeniu din țările avansate. O condiție indispensabilă pentru eficiența cercetării este libertatea cercetătorului de a se informa și de a lua parte la schimbul de idei și informații, de a merge în marile centre științifice ale lumii. În toate aceste privințe este indicată alinierea la legislația și la proiectele de cercetare europene, la care finanțarea cercetărilor se face în baza criteriilor de excelență și eficiență, care asigură cel mai bine cheltuirea eficientă și responsabilă a banului public.

Instituțiile de cercetare trebuie să fie și fondatoare a unor reviste științifice de profil, să dispună de seminare științifice de profil, de consilii științifice specializate, de alte mecanisme care să permită analiza obiectivă a rezultatelor, depistarea și corectarea la timp a erorilor, lucruri care asigură o evoluție civilizată a instituției. Ele, de asemenea, trebuie să asigure transparența activității lor prin website-uri, baze de date, astfel ca publicul să aibă acces la noutățile științifice din prima sursă, de la producătorii autentici de informații științifice.

Organizarea cercetării trebuie să pornească de la simplul adevăr, că administrația instituției de cercetare trebuie să stea la dispoziția cercetătorului și nu invers, doar rezultatele științifice nu le produce administrația și nici cei care finanțează cercetările, ci cercetătorii. Concluzia care se desprinde: în fruntea instituțiilor de cercetare trebuie să stea oameni de știință versați, cercetători cu identitate, integri, cu demnitate, pasionați de profesie, cu probitate profesională, cu simțul datoriei, cu reputație științifică bună și cu capacități manageriale și umane demonstrate, capabili să aprecieze după merit adevăratele valori.

Orice colectivitate este interesată în a-și consemna activitatea și implicit în a-și conserva istoria, în măsura în care crede în rostul existenței sale, în care se respectă. Indiferența cercetătorilor față de viața instituției este un indice al necorespunderii acesteia scopului pe care-l urmărește. Important în această privință sunt tradițiile instituției în domeniul cercetării, școlile științifice de care dispune, prestigiul revistelor științifice al căror fondatoare este etc. Demn de menționat, că învățământul în Europa a apărut și s-a dezvoltat în jurul unor personalități științifice cu autoritate, recunoscute pe plan național și internațional. În această privință am putea aminti școala științifică ale lui Ernest Rutherford (1871-1937), de la Cambridge, și a lui Niels Bohr de la Copenhaga (1885-1962), seminarul științific al academicianului

P.L. Kapița (1894-1984), de la Moscova, amintirea vie despre care se păstrează în memoria colectivă a oamenilor de știință până azi. Pentru a prospera o instituție trebuie să dispună de un personal adecvat scopului, specialiști cu grad științific, inclusiv tineri cercetători, capabili să formuleze și să rezolve problemele ce stau în față, personal tehnic. Doar o masă critică de specialiști ce dețin grad științific e în stare să genereze idei noi. Din acest punct de vedere, există și unele aspecte mai îngrijorătoare, printre care vârsta medie a cercetătorilor din Republica Moldova. Din totalul de cercetători numai circa 16% sunt sub vârsta de 40 de ani, 84% au vârsta de peste 40 ani, lucru deosebit de trist. Vârsta de maximă productivitate a omului, spun specialiștii, e de sub 35 de ani. Cei care susțin tezele până la 30 de ani, ar fi bine să beneficieze de anumite privilegii, iar cei cu rezultate excepționale să se bucure de privilegiul la obținerea titlurilor științifice și științifico-didactice.

Din punct de vedere al asigurării logistice, cu echipament științific performant, ar fi extrem de util ca fiecare instituție să dispună de un *Registru al echipamentului științific*, în care să fie evidențiat cel de unicat, întrucât este important de a avea echipament științific, care să fie pus la dispoziția cercetătorilor din alte instituții din țară și de peste hotare. Este valoros în acest sens exemplul *Registrul Infrastructurilor de Cercetare* din România, care include peste 21.000 echipamente științifice, peste 1.500 de infrastructuri și peste 8.100 servicii de cercetare [3].

Instituția de cercetare trebuie să dispună de o bibliotecă dotată cu cărți, reviste, calculatoare, care să-i asigure cercetătorului accesul operativ la literatura de specialitate în domeniul de interes. Dezvoltarea exponențială a tehnologiilor informației și comunicației din ultimele decenii au oferit oamenilor de pretutindeni acces liber la informații și putere de calcul extraordinară. În acest sens este foarte important ca instituția de cercetare să investească în tehnologiile informației, să asigure cercetătorii cu acces la Internet și alte resurse informaționale necesare în procesul de cercetare. Ar fi indicat ca instituțiile de cercetare să dispună de *Registre ale sistemelor TIC* sau *ale activelor IT* utilizate, în care să fie incluse toate resursele hardware și software utilizate, inclusiv procedurile ce țin de securitatea informațională.

Pe lângă numeroasele oportunități oferite de tehnologiile informației, extrem de importantă este și asigurarea transparenței activităților. În privința asigurării transparenței în domeniul CDI în RM au fost făcuți pași însemnați. Instituțiile de cercetare dispun de pagini web, majoritatea dintre ele utilizează diverse sisteme și resurse IT, o mare parte dintre instituții sunt incluse în clasamentul internațional Webometrics, care include universități, institute de cercetare, centre de business, spitale și repozitorii din întreaga lume [4]. Tezele de doctorat și rezumatele acestora, de exemplu, sunt afișate din timp pe site-urile instituțiilor în care au loc susținerea tezelor, de asemenea, și pe site-ul CNAA, susținerea tezelor are loc în prezența publicului larg, cu implicarea experților din țară și de peste hotare, dezbaterile se transmit prin Skype. Cuvintele *Știință deschisă*, *Acces deschis*, *Date deschise*, *Educație deschisă* au devenit termenii cheie în activitățile din sfera CDI și cea de pregătire a cadrelor științifice din Republica Moldova. Grație transparenței asigurate de instrumentele informatice ale AGEPI, Republica Moldova, bunăoară, a ocupat în 2017 locul 54 în lume [5] la capitolul creativitate, pentru comparație România se află pe locul 42, Rusia – 45, Ucraina – 50, Armenia – 59, Georgia – 68, Kazahstan – 78.

În știință indicatori importanți sunt și cei ai cooperării dintre instituții și cercetători. Factorului sinergetic, care produce plusvaloare, i se datorează multe din descoperirile epocale. Din această perspectivă prezintă interes funcționalitățile oferite de Instrumentul Bibliometric Național (www.ibn.idsi.md) elaborat de Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, care oferă posibilitatea de a genera relațiile de cooperare ale cercetătorilor la nivel național (coautorat), care urmează a fi extins până la nivelul internațional.

Racordarea la comunitatea științifică internațională, sub toate aspectele, este una din prerogativele instituțiilor de cercetare din RM. Cooperarea cu instituțiile științifice din țări avansate oferă instituțiilor autohtone multiple avantaje, de asistență la participarea la proiecte internaționale la utilizarea pe scară largă a criteriilor și standardelor europene în domeniu. Colaborarea internațională permite efectuarea de cercetări fundamentale - exemplul Centrului European de Cercetări Nucleare de la Geneva (CERN) și cel al Agenției Spațiale Europene (ESA). Mobilitatea cercetătorilor are o importanță enormă pentru creșterea competențelor profesionale ale acestora, dar și pentru avansarea domeniului de cercetare. Mobilitatea se traduce în economie de timp și de bani: ea este stadiul premergător al unor colaborări veritabile pe bază de contribuții egale a părților.

Colaborarea comunității științifice cu mediul privat ar spori numărul de locuri de muncă, ar permite multor absolvenți ai doctoratului, și nu numai, să se realizeze profesional acasă, fapt care ar reduce substanțial exodul de creiere. În acest sens, este foarte relevantă existența unui *Registru digital al serviciilor științifice prestate de instituțiile de cercetare*, actualmente elaborat de AITT, actualizat în mod continuu și distribuit cât mai pe larg [6].

Diseminarea informațiilor științifice trebuie să se facă rapid și eficient, îndeosebi prin utilizarea tehnologiilor informației, pentru a ajuta populația să fie în curs cu noile achiziții ale științei și a pune la dispoziția factorilor de decizie informații pertinente, contribuind în acest fel la științificarea societății. Prin diseminarea cunoștințelor comunitatea științifică întreține un dialog deschis cu societatea, caută să câștige încrederea ei, sporind totodată vizibilitatea cercetătorilor. Numărul de articole publicate creează vizibilitatea cercetătorului, un criteriu important pentru evaluarea performanței acestuia, iar factorul de impact al revistei și numărul de citări ale articolelor - penetrabilitatea produsului științific al cercetătorului pe piața științifică și „profitul” adus de acesta. Omul de știință este subvenționat după productivitatea muncii sale, și el trebuie să dovedească că merită finanțarea, publicând. Prin rezultatele obținute și prin diseminarea cunoștințelor cercetătorii sporesc atât vizibilitatea sa, cât și nivelul intelectual din societate. Totodată cercetătorii au obligația de a participa la organizarea unor asemenea manifestații și la cele organizate de alte instituții de cercetare din lume, întrucât semnificația acestor foruri este de nedescris.

În viziunea academicianului P.L. Kapița (1894-1984), un om de știință trebuie să aibă o pregătire profesională bună, să muncească de sine stătător, cu pasiune și curiozitate [7]. Comunitatea științifică are obligația morală, dar și responsabilitatea, de a pregăti cadre științifice și de a moderniza învățământul, în primul rând cel superior, de a-l aduce

în conformitate cu noile achiziții ale științei. În acest caz, coordonarea științifică devine o nouă dimensiune a cercetătorului, care necesită competență profesională atestată, cunoștințe profunde, orizont intelectual larg, capacitatea de autoperfecționare permanentă.

Finanțarea cercetărilor, un aspect crucial al acestora, trebuie să se facă pe criterii de valoare și performanță a colectivului de cercetare, a cercetătorilor, confirmate de noutatea și originalitatea cercetării. O temă de cercetare cu scopuri clar definite, recunoscută de experți locali și internaționali garantează într-o mare măsură folosirea judicioasă și la obiect a mijloacelor financiare. Asigurarea financiară a instituțiilor presupune și o informare corectă, completă și convingătoare a instituțiilor cu putere de decizie – parlament, guvern, minister, departament, opinie publică – despre rezultatele obținute.

Evaluarea activității de cercetare (indicatori, surse de date, instrumente informatice). Orice activitate a oamenilor au la bază o evaluare. Evaluarea produsului științific, a muncii intelectuale, însă, este greu de făcut, din mai multe motive. Procesul de cercetare este unul specific, necesită o cantitate mare de muncă intelectuală, cu un procent mare de eșecuri. În cele din urmă, se evaluează numai producția reală, pe când partea invizibilă a muncii, care este cu mult mai mare decât cea care se vede la suprafață, nu. În plus, lucrările științifice sunt originale, cu puternice elemente de creație, țin de specializări înguste și au limbaj specific, astfel că evaluarea lor se apropie mult de artă. Pe de asupra, evaluarea urmează modele diferite pentru domenii diferite și pentru aspecte diferite ale produsului științific – creativ, aplicativ, inovativ, didactic... Dat fiind creșterea rolului științei în societate, problema evaluării activității științifice devine astăzi tot mai actuală. În țările democratice de demult se aplică consecvent criterii și standarde de valori clare în toate sferele de activitate: știință, învățământ, cultură, economie, sănătate. Ar fi bine ca și Republica Moldova să urmeze bunelor practici ale țărilor occidentale: să elaboreze o politica de evaluare metodică, programatică, eficientă a activității științifice, de stabilire a criteriilor și standardelor în activitatea de cercetare și de evaluare, care să fie în deplină concordanță cu normele de apreciere recunoscute de comunitatea științifică mondială. Pentru a evita căile greșite și dublarea în cercetare, se cere a omologa rezultatele științifice obținute în RM cu cele obținute în țările avansate.

Evaluarea activității de cercetare trebuie să fie adaptată scopului urmărit, să se facă competent în baza rezultatelor cercetării și activităților efectuate. Asigurarea evaluării obiective a calității cercetării presupune în primul rând vizualizarea conținutului științific digital. Criteriile și standardele care stau la baza evaluării rezultatelor științifice au scopul de a scoate în evidență productivitatea instituțiilor de cercetare, a cercetătorilor, impactul științific, didactic, social, cultural și spiritual al acestora. Evaluarea se face de pe poziția nivelului științei și tehnicii din republică în ierarhia mondială, pentru formarea și salarizarea cercetătorilor și a personalului auxiliar, cointeresarea lor materială, ținându-se totodată cont de sfera lor de interese. Evaluarea este necesară în primul rând pentru cei evaluați, de asemenea, pentru obținerea de informații, recomandării pentru organele de decizie, alte părți interesate.

Eficacitatea unei activități de cercetare este dificil de apreciat numai prin intermediul experților. La nivel mondial acest tip de evaluare este dublat de una impersonală, făcută în baza unor indicatori cantitativi. Dezvoltarea științei ca proces de anvergură mondială și progresul spectaculos în domeniul IT a dus la nașterea unui nou tip de evaluare, scientometrică, prin analiza cantitativă a fluxului informațional din domeniul științei, în care bibliometria, iar mai recent webometria, altmetria încep a ocupa un rol tot mai important. Utilizarea datelor scientometrice este de mare importanță în concursurile de ocupare a posturilor din cercetare și învățământ superior. Utilizarea metodelor scientometrice permite identificare gradului de acordare al cercetării științifice la cea efectuată pe plan internațional, parametrii scientometrici înalți fiind o dovadă a calității cercetării.

În cazul cercetătorului individual evaluarea trebuie să includă indicatorii stipulați în *Carta Europeană a Cercetătorilor* și în *Codul de Conduită pentru Selecția Cercetătorilor* [8]. Procedura de evaluare și apreciere a cercetătorilor trebuie să fie una generală, să ia în considerare atât creativitatea autorului (elementul de noutate și de originalitate) și rezultatele cercetării (numărul și calitatea publicațiilor, brevetelor) cât și aportul aplicativ și cultural al cunoașterii, participarea acestuia la managementul cercetării, la îndeplinirea sarcinilor administrative, la pregătirea cadrelor, la colaborarea națională și internațională, activități de diseminare a cunoștințelor etc. Pentru o contabilizare cât mai obiectivă se cere o abordare sistemică a procesului de evaluare a activității de cercetare, cu utilizarea standardelor de performanță internaționale, cu stabilirea unor praguri minime de promovare, precum și de plafoane, pentru a exclude tentația unor cercetători sau instituții de a obține punctaje mari prin multiplicarea unor activități mai puțin însemnate.

Pentru evaluarea activităților de cercetare, care includ o mulțime de aspecte, se folosește un ansamblu de indicatori de diferite tipuri: de efort, de efect, de rezultat etc. Indicatorii depind și de tipul cercetărilor desfășurate. Pentru cercetări fundamentale, bunăoară, accentul se pune pe articolele științifice publicate, iar pentru cercetările aplicative – pe brevete de invenție, soiuri de plante, rase de animale, sușe, softuri, elaborări, tehnologii realizate, create, implementate. În cadrul fiecărui tip de indicatori există o diferențiere largă. Ponderea cu care diferiți indicatori intră în formula finală de calcul trebuie să reflecte cât mai bine valoarea științifică și socială a rezultatului respectiv. Gama indicatorilor care trebuie luați în calcul este semnificativă, de la indicatorii ce se referă la rezultatele cercetării (lucrări publicate, brevete), indicatorii activității de pregătire a cadrelor (număr de doctori, doctori habilitați) la indicatorii economico-financiar și cei ce reflectă impactul activităților de cercetare. După cum am menționat, în Republica Moldova există peste 2000 de indicatori, ceea ce vorbește de o eficiență scăzută a activității de evaluare în sistemul CDI. Prin urmare, se cere un studiu în detalii a relevanței acestor indicatori și sistematizarea lor.

Indicatorii pentru evaluare trebuie să țină cont de domeniul științific în care activează cercetătorul sau în care se desfășoară proiectul. Există deosebiri în evaluarea activității din domeniul științelor naturii și din cel umanist. Revistele internaționale cu factor de impact (ISI) nu prea publică articole cu specific național, astfel că evaluatorii se văd nevoiți să ia în calcul și să puncteze articolele publicate în reviste științifice naționale incluse în alte baze de date internaționale (SCOPUS, DOAJ etc.). Toate aceste aspecte urmează a fi examinate în complex, ca datele primare furnizate de către

instituțiile de cercetare și cercetători să poată fi folosite pentru tot amalgamul de evaluări. Bineînțeles, că acest lucru poate fi făcut doar cu ajutorul instrumentelor informatice și preferabil de o singură instituție căreia i s-a delegat această obligație.

O problemă mare este cea a coeficienților cu care fiecare indicator intră în formula finală de contabilizare a activității. Pentru aceasta se cere de elaborat o metodologie judicioasă de definire a fiecărui tip de indicator și a spectrelor acestora, de optimizare a numărului de indicatori, precum și determinați coeficienții cu care fiecare din ei intră în formula finală de calcul. Aceștia din urmă trebuie astfel stabiliți, ca să orienteze instituțiile, cercetătorii spre obținerea de rezultate științifice relevante. Toate aceste lucruri urmează a fi stipulate într-un document normativ elaborat de organele de decizie în domeniul CDI, de comun acord cu instituțiile de cercetare, cu cercetătorii, dar nu înainte ca metodologia să fie testată „pe propria piele”.

Evaluarea activității de cercetare presupune un șir de bariere, care țin de veridicitatea, corectitudinea și protecția datelor primare difuzate de instituțiile de cercetare, de cercetători, de accesul îngreunat al utilizatorilor la aceste date. Unele instituții supervizoare, de exemplu, solicită date privind repartitia cercetătorilor pe ramuri, altele pe domenii, fapt care nu permite o prelucrare scientometrică complexă și rapidă a datelor. Aceasta și din cauza trecerii de la nomenclatorul vechi al specialităților științifice la cel nou, între care nu există o concordanță univocă. Situația ar putea fi ameliorată prin reducerea numărului de ramuri științifice din nomenclatorul în vigoare de la 37 la circa 25. Încă un lucru important care s-ar cuveni de făcut este armonizarea nomenclatoarelor specializărilor la toate cele trei cicluri ale învățământului superior - licență, masterat și doctorat, ca fluxul de date privind pregătirea cadrelor la toate cele trei cicluri să poată fi urmărit fără dificultate pe tot parcursul studiilor universitare.

În căutarea unui „brici Ockham” pentru reducerea numărului de indicatori și pentru o fundamentare științifică a acestei proceduri, am încercat să identificăm pașii necesari de urmat. La baza „briciului Ockham” considerăm că trebuie să stea actele normative ale Republicii Moldova ce vizează activitatea instituțiilor din sfera științei și inovării și a celor antrenate în procesul de pregătire și atestare a cadrelor științifice. De asemenea, drept bază ar trebui să servească actele normative ale Uniunii Europene în domeniu, în primul rând principiile Salzburg, grație caracterului lor integrator, formulării concise și a rolului de liant al sistemului de cercetare cu cel de pregătire a cadrelor științifice [9].

O analiză mai minuțioasă a indicatorilor arată că o parte din ei, solicitați de diferite organizații supervizoare, practic coincid, doar că sunt formulați puțin diferit, câteodată se întâmplă că chiar una și aceeași organizație supervizoare solicită cu diferite ocazii rapoarte în baza aceluiași indicatori, dar formulați diferit. Aceste discordanțe impun o povară suplimentară instituțiilor de cercetare (furnizori de date primare) și creează dificultăți la prelucrarea integrată a datelor, din cauza diferențelor de formate și formulări. Exemplificăm prin indicatorul „*Rezumat la conferințe științifice*” care în *Codul cu privire la știință și inovare al RM*, în diverse Hotărâri ale CSȘDT și CNAA este menționat în **17 feluri**, lucru care creează confuzie. Aceste variante ale indicatorului pot fi ușor unificate fără a diminua calitatea evaluării printr-o denumire comună a indicatorului cu explicațiile de rigoare în metodologia indicatorilor ce se înțelege prin rezumat, câte pagini trebuie să conțină. Se cere aici doar o simplă concordanță a activității instituțiilor supervizoare și voința acestora de a lua o decizie în privința normalizării situației. În asemenea cazuri, indicatorii trebuie unificați și formulați univoc, lucru care ar micșora esențial numărul de indicatori solicitați la raportare.

Dat fiind numărul redus al comunității științifice din Republica Moldova, în timpul prelucrării semestriale, bisemestriale, anuale a rapoartelor, rezultatele instituțiilor, luate fiecare în parte, par a fi niște date aleatorii. O mulțime de indicatori, cum ar fi, bunăoară, numărul de persoane care au susținut tezele de doctor habilitat la cap de locuitor nu are sens să fie raportată de o instituție aparte, este un indicator infim, care variază puternic de la an la an, de la instituție la instituție, are sens doar acumulat pe parcursul mai multor ani sau pentru mai multe instituții sau chiar pentru toate instituțiile din sfera CDI. Același lucru se referă și la repartitia numărului de cercetători pe vârste, pe domenii, pe ramuri, raportate la numărul populației, date care la fel se schimbă de la instituție la instituție, de la an la an. Aceste informații devin cu adevărat date statistice, în baza cărora se poate prognoza ceva, abia după ani în șir de acumulare sau acumulate pentru toate instituțiile de cercetare.

Aplicat „briciul lui Ockham” în cazul dat ar suna în felul următor: „Numărul de indicatori (entități) solicitați (tate) instituțiilor de cercetare, cercetătorilor nu trebuie să depășească strictul necesar”. Aceasta este cea mai eficientă „ghilotină” pentru reducerea esențială a numărului de indicatori care trebuie solicitați de la instituțiile de cercetare, cercetători, de la cei care procesează cunoștințe noi, pentru a fi raportați fără a afecta calitatea evaluării. Instituțiilor de cercetare, cercetătorilor nu trebuie să le fie solicitate alte date decât cele strict necesare. Funcționarea unui instrument informatic adecvat scopului urmărit în lucrarea de față cere elaborarea unei platforme de acumulare și procesare a datelor, inclusiv a arhitecturii acesteia, a conceptului de interfață, de interoperabilitate pentru serviciile informaționale, stabilirea mecanismelor de preluare a informațiilor, de asigurare a securității datelor. Rezonabil este ca toate aceste servicii să fie delegate unei instituții cu competențe în domeniul IT, iar celelalte instituții de cercetare, cu statut de furnizori de date, să aibă dreptul să solicite aceste servicii de prelucrare, analiză și sinteză a datelor primare, pentru generarea și prezentarea grafică a indicatorilor necesari. E-Guvernarea a atins un nivel considerabil la nivel național, serviciile electronice fiind utilizate pe larg de populație, prin urmare procesele de e-transformare în sfera CDI pentru eficientizarea activităților și sporirea transparenței sunt absolut necesare.

Scopul formării unei platforme comune de date pentru întreaga sferă CDI este de a oferi informații veridice, corecte, preluate de la furnizori, cu grad mare de detaliere, dintr-o singură sursă tuturor părților interesate. Desemnarea unei instituții pentru acumularea, stocarea, prelucrarea, analiza, sinteza și prezentarea grafică adecvată a datelor din sfera CDI prezintă numeroase avantaje. Instituția responsabilă ar răspunde de funcționarea continuă a platformei, securitatea informațională a acesteia, ar putea asigura interoperabilitatea platformei cu repozitoriile instituționale, utilizarea unei singure metodologii de colectare a datelor și a unui format comun al datelor pentru toate instituțiile de cercetare, asigurarea imparțialității la evaluarea activității instituțiilor de cercetare, a cercetătorilor, aplicând standarde, criterii, metode identice pentru toți evaluatii, ar oferi

posibilitatea generării diverselor rapoarte, analize la cerere cu grad diferit de detaliere pentru diverse perioade de timp, furnizând date actualizate asupra activității întregii sfere CDI și generând astfel o *Hartă a Științei a Republicii Moldova*. De fapt, asemenea platforme comune există în majoritatea țărilor europene, fiind cunoscute sub de numirea de *CRIS Current Research Informaion System*, Sistem informatic de administrare a activității de cercetare [10].

Analiza activității de cercetare printr-un ansamblu de indicatori scientometrici cu ajutorul platformei comune va permite stabilirea impersonală a unor scări ierarhice de valori, în timp real, ale instituțiilor și ale cercetătorilor în totalitate și, dacă se dorește, pentru fiecare domeniu, ramură, profil în parte, evidențiind instituțiile și cercetătorii de excelență, recunoscuți după norme internaționale: valoare, creativitate, originalitate, impact.

Platforma comună a sferei CDI va pune la dispoziție organelor de decizie, instituțiilor de cercetare, cercetătorilor *Registrul programelor de admitere în doctorat, Registrul programelor de studiu în doctorat, Registrul serviciilor științifice prestate de instituțiile de cercetare, Registrul conducătorilor de doctorat, Registrul școlilor științifice din RM, Registrul temelor de cercetare, inclusiv a celor de doctorat, Registrul proiectelor și al granturilor de cercetare și de transfer tehnologic executate*. Oricând la cerere ar putea fi generate *Registre ale experților, Registrele sistemelor TIC sau ale activelor IT, Registrul echipamentului științific și altele*, în funcție de necesități. În baza informațiilor din sistem și a diversilor algoritmi ar putea fi determinate relațiile de cooperare dintre instituții și dintre cercetători, atât la nivel național, cât și internațional, publicațiile în coautorat și numărul real de articole al fiecărui cercetător. Platforma va putea furniza servicii informatice diverselor părți interesate, va promova accesul deschis atât la publicații, cât și la datele de cercetare – ambele imperative și cerințe ale activității de cercetare la nivel european, adoptate în declarația UE din iulie 2017 cu privire la Cloud-ul European pentru Știința Deschisă (European Open Science Cloud) [11]. Platforma ar putea genera pagina personalizată a cercetătorului, cu toate informațiile relevante carierei acestuia, actualizate și verificabile în timp real. Per ansamblu utilizarea unei platforme comune pentru administrarea informației privind activitatea CDI va permite evidențierea punctelor tari și punctelor slabe ale instituțiilor de cercetare, va duce la îmbunătățirea guvernării sistemului CDI.

În calitate de operator al platformei comune ar putea servi Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI). IDSI este unica organizație CDI din Republica Moldova certificată conform standardelor internaționale ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001 și ISO 27001, este operator înregistrat de date cu caracter personal. IDSI deține competențe și experiență în domeniul prestării serviciilor informatice și elaborării unor instrumente informatice pentru sfera CDI. Instrumentul Bibliometric Național (IBN) www.ibn.idsi.md este cea mai mare bibliotecă electronică cu Acces Deschis la articole publicate în revistele științifice din Republica Moldova în perioada 1993-2017, care oferă informații multiple conform diverselor criterii despre articolele unui autor, cooperarea revistelor, clasificarea CZU, Exportul metadatelor articolelor în formatele CERIF, crossref, BibTex, DublinCore, DataCite. Sistemul va fi extins pentru a include atât materialele conferințelor științifice din RM, cât și articolele publicate în străinătate. Sistemul informațional EXPERT online www.expert.idsi.md este destinat depunerii și evaluării propunerilor de proiecte din sfera CDI și conține mai multe instrumente utile, printre care *Registrul potențialului științific uman, Registrul gradelor științifice și titlurilor științifice și științifico-didactice* conferite începând cu 1993, *Registrul proiectelor de cercetare finanțate din bugetul de stat*. Sistemul informatic Indicatori CDI din RM www.indicator.idsi.md este un sistem destinat evidenței și vizualizării indicatorilor sistemului de cercetare-dezvoltare din RM. Datele primare sunt colectate din sursele naționale și internaționale disponibile în care există informație relevantă pentru calcularea indicatorilor CDI. Cel puțin integrarea acestor 3 instrumente informatice într-o singură platformă deja va oferi o bază substanțială pentru dezvoltarea ulterioară a acesteia. Utilizarea platformei ar permite reducerea în jumătate a indicatorilor folosiți pentru evaluarea activității instituțiilor și cercetătorilor fără a reduce calitatea expertizei.

Lucrarea de față prezintă un prim studiu pentru stabilirea indicatorilor de bază, reieșind din obiectivele și sarcinile instituțiilor de cercetare și a celor preocupate de evaluarea din domeniul cercetării și pregătirii cadrelor științifice. Incontestabil indicatorii de evaluare, ce aparțin diferitelor structuri de monitorizare a activității sferei CDI, trebuie să fie unii și aceeași (sau corelați la maxim între ei) și compatibili cu cei internaționali, în special cu cei stipulați în *Carta Europeană a Cercetătorilor și Codului de Conduită pentru Selecția Cercetătorilor*. Va fi necesară elaborarea unei metodologii de colectare a indicatorilor, inclusiv responsabilitatea pentru veridicitatea și corectitudinea datelor furnizate, termenele-limită etc. Totodată considerăm că pentru a asigura eficiența colectării datelor și respectiv utilizării platformei comune este necesar de elaborat *Pașaportul scientometric al instrumentului informatic, Pașaportul științific al instituției din sfera CDI, Pașaportul scientometric al cercetătorului, al doctorandului, Registrului metadatelor din sfera CDI*. Structura acestora va fi descrisă în detaliu în publicațiile ulterioare ale autorilor.

Concluzii. Este momentul ca în Republica Moldova sfera CDI să devină un model de reformare operativă, pe baze științifice, pentru toate sferile de activitate umană. Din păcate, activitatea acestei sfere de activitate este supravegheată de mai multe instituții, care comunică ineficient între ele. Din această cauză, sistemul de indicatori solicitați de instituțiile supervizoare instituțiilor de cercetare, cercetătorilor este unul complex și lipsit de unitate. Adunați împreună, aceștia alcătuiesc circa 2200 de parametri, lucru care cere de la cercetătorii științifici un mare volum de muncă de rutină, cu irosire de timp și nervi. Din acest motiv, comunitatea științifică de mult este în căutarea unui „brici Ockham”, cu ajutorul căruia să reducă numărul de indicatori până la unul optim, rezonabil. În lucrarea de față este schițat un asemenea program, prin utilizarea pe larg a instrumentelor informatice. Prin eforturi comune, bine gândite se poate reduce esențial munca de cuantificare, contabilizare și de evaluare a activității institutelor de cercetare și a cercetătorilor, micșorând esențial numărul indicatorilor, fără a diminua eficiența acestui proces. În acest sens rolul instrumentelor informatice este unul definitiv.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Holban Ion, Cuciureanu Gheorghe, Minciună Vitalie, Cojocaru Igor. Aspecte ale asigurării transparenței și excluderii corupției în sfera științei, inovării și cea a pregătirii cadrelor științifice în Republica Moldova. În. Lecturi AGEPI (comunicări prezentate la simpozionul anual științifico-practic privind protecția proprietății intelectuale, ediția a XIX-a, 19-20 aprilie 2017)
2. William Ockham, https://ro.wikipedia.org/wiki/William_Ockham
3. ERRIS. Registry of Romanian Research Infrastructures, <https://erris.gov.ro>
4. Webometrics – Ranking Web of Research Centers.
<http://research.webometrics.info/en/Europe/Moldova%2C%20Republic%20of>
5. Global Innovation Index 2017. Innovation Feeding the World Author(s): Cornell University, INSEAD, WIPO | Publication year: 2017
6. Catalogul serviciilor științifice (prestate de către Institutele de Cercetare a Academiei de Științe a Moldovei) 2016, AITT. <http://aitt.md/uploads/files/Catalogul%20serviciilor.pdf>
7. КАПИЦА П.Л. (Карица Р.Л.) «Эксперимент. Теория. Практика» «Наука», Москва, 1977. 351с.
8. The European Charter for Researchers & The Code of Conduct for the Recruitment of Researchers, European Commission, Directorate-General for Research, Human resources and mobility (Marie Curie Actions), 2005, ISBN 92-894-9311-9, https://euraxess.ec.europa.eu/sites/default/files/am509774cee_en_e4.pdf
9. Salzburg principles. Bologna seminar „Doctoral programmes for the European knowledge society. Salzburg, 3-5 February 2005, http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/Salzburg_Report_final.1129817011146.pdf (vizitat - 25.04.2013).
10. De Castro, Pablo. Institutional CRIS implementation in Europe: one goal, different strategies and speeds. In: euroCRIS Membership Meeting Autumn 2013.
11. http://dSPACECRIS.eurocris.org/bitstream/11366/71/1/CRIS_implementation_models_UP_20131115_Pablo.pdf
European Commission, Directorate General for Research and Innovation. European Open Science Cloud Declaration, Brussels, 10 July, 2017, Ref Ares(2017)3488418-11/07/2017

CINE ESTE DOCTORANDUL DIN REPUBLICA MOLDOVA?

*Gheorghe CUCIUREANU¹, dr.hab.,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale,
CNAA, Republica Moldova
Victor CERNĂUȚEANU, dr.,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale*

Doctoranzii sunt o categorie importantă de persoane pentru societatea modernă. Perioada studiilor doctorale îi echipează pe doctoranzi cu competențe și cunoștințe pentru a-și continua cariera, în poziții de vârf, în diferite domenii ale activității umane. Din aceste considerente, tendința pe plan internațional este de a-i atrage la studii pe cei mai talentați și de a crește numărul doctoranzilor. În Republica Moldova, începând cu anul 2015, s-a modificat modalitatea de admitere la studii doctorale. În acest context, în lucrare ne-am propus să analizăm profilul doctoranzilor admiși la studii conform noilor proceduri de concurs și să stabilim care sunt caracteristicile principalele ale doctorandului înmatriculat. Drept material de studiu au servit listele doctoranzilor înmatriculați în anii de studii 2015-2016 și 2016-2017, care au fost prelucrate statistic și analitic. Doctorandul tipic înmatriculat în acești doi ani are vârsta de 34,3 ani, este femeie, își face teza în domeniul dreptului, studiază într-o școală doctorală a USM, la frecvență redusă, în bază de contract, este din Republica Moldova. În același timp, se înregistrează deosebiri importante în caracteristicile doctoranzilor după domenii științifice.

***Cuvinte-cheie:** doctorat, profilul doctorandului, domenii științifice, atractivitatea studiilor, context internațional.*

Doctoral students are an important category of people for modern society. The period of doctoral studies endows PhD students with skills and knowledge to pursue their career in top positions in different areas of human activity. For these reasons, the international trend is to attract the most talented and to increase the number of PhD students. In the Republic of Moldova, starting in 2015, the way of admission to doctoral studies has changed. In this context, in the paper we try to analyze the profile of PhD students admitted to the studies according to the new procedures and to determine the main characteristics of the enrolled doctoral candidate. As informational base, we use the lists of PhD students enrolled in the years 2015-2016 and 2016-2017, which were processed statistically and analytically. The typical PhD student enrolled in these two years is 34.3 years old, is a woman, is a lawyer, studies part time in a doctoral school of the USM, based on a contract, is from the Republic of Moldova. At the same time, there are important differences in the characteristics of PhD students by scientific fields.

***Keywords:** doctorate, PhD student profile, scientific fields, attractiveness of studies, international context.*

***JEL Classification:** I20, I21, I28, J01.*

Introducere. Doctoranzii ca persoane înalt calificate reprezintă o categorie importantă pentru societatea modernă, absolvenții doctoratului fiind tot mai mult solicitați nu doar în educație și cercetare, dar și în alte diverse domenii de activitate umană. Din aceste considerente, pe plan internațional se aplică diferite politici pentru atragerea la studii doctorale a celor mai talentați și de a crește numărul doctoranzilor.

În Republica Moldova, începând cu anul 2015, s-a modificat cadrul de organizare și desfășurare a studiilor doctorale, scopul declarat al acestora fiind alinierea la practicile internaționale.

Având în vedere cele menționate mai sus, ne-am propus în acest articol să analizăm cine sunt doctoranzii înmatriculați în Republica Moldova conform noilor proceduri de concurs, care sunt caracteristicile principale ale acestora și cum arată ei în comparație cu colegii lor din țările europene.

Drept material de studiu au servit listele Ministerului Educației (ME) ale doctoranzilor înmatriculați în ultimii doi ani de studii, 2015-2016 și 2016-2017 [1; 2], care au fost prelucrate statistic și analitic. Pentru analiza comparativă au fost utilizate datele Oficiului european pentru statistică – EUROSTAT [3]. Analiza a cuprins vârsta, genul, domeniul, modul de finanțare și alte caracteristici ale doctoranzilor înmatriculați.

Doctorandul înmatriculat în societate și în cadrul sistemului de învățământ superior. În anii 2015 și 2016 au fost înmatriculați anual în medie câte 537 persoane.

Numărul doctoranzilor înmatriculați în Republica Moldova (R.Moldova) este mic atât în valori absolute, cât și în valori relative – circa 13 la 100 mii locuitori, depășind doar două țări europene: Turcia și Belgia (fig.1). În majoritatea țărilor europene valoarea acestui indicator este de peste 30 doctoranzi înmatriculați la 100 mii locuitori, evidențiindu-se Croația (74), Elveția (64), Marea Britanie (55), Germania, Polonia, Austria, Cehia, Spania (toate – peste 44).

¹©Gheorghe CUCIUREANU, gheorghe.cuciureanu@idsi.md

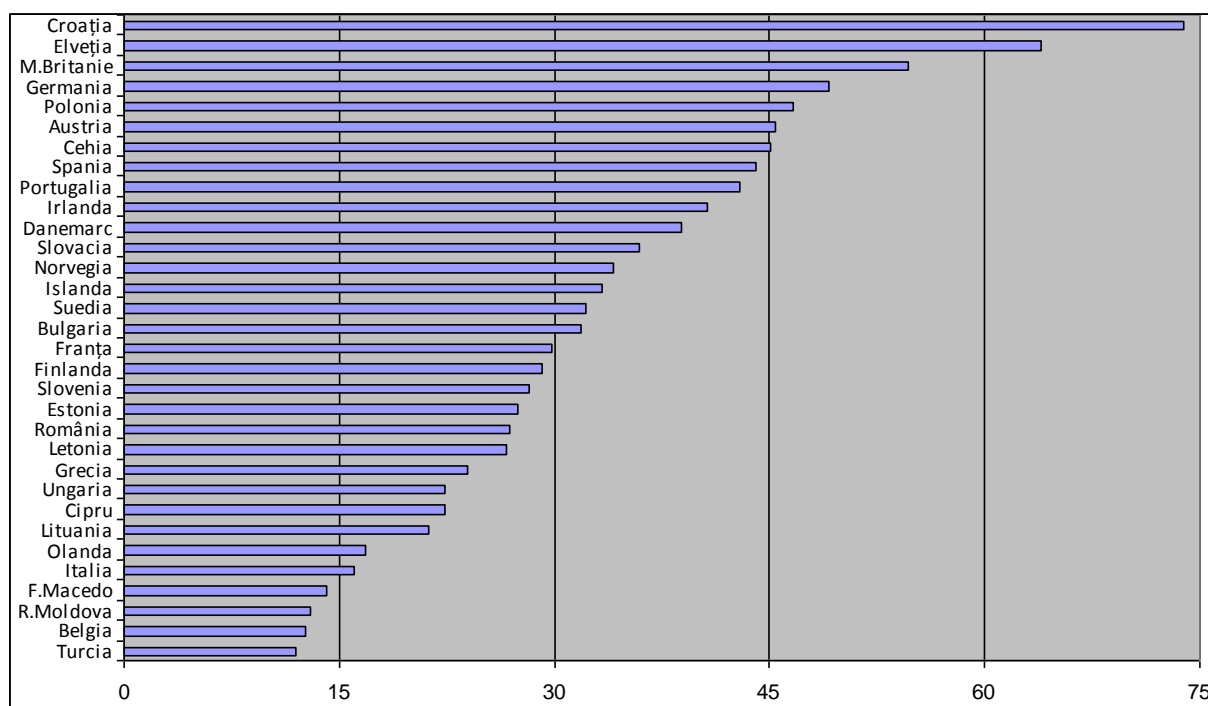

Figura 1. Numărul doctoranzilor înmatriculați în anul 2015 la 100 mii locuitori

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor EUROSTAT și ME.

Nici în cadrul învățământului superior doctorandul înmatriculat din R.Moldova nu reprezintă numeric o categorie foarte importantă. În anul 2015, doctoranzii reprezentau 2,1% din toți studenții înmatriculați în învățământul superior în R.Moldova, depășind după valoarea acestui indicator doar șase țări europene. În majoritatea țărilor europene proporția doctoranzilor înmatriculați în totalul studenților înmatriculați este în jur de 3% și mai mare, evidențiindu-se aceleași țări ca și după numărul doctoranzilor înmatriculați: Spania, Croația (ambele – cu peste 6% doctoranzi), Elveția, Germania, Austria (toate - între 5 și 6%), Portugalia, Marea Britanie și Cehia (toate - între 4 și 5%).

Domeniul științific al doctorandului înmatriculat. Majoritatea doctoranzilor înmatriculați în R.Moldova în anii 2015 și 2016 aparțin științelor economice și sociale (44%), urmate de științele umaniste și arte (15%) și științele medicale (14%) (fig.2). Aceste cifre arată că modificările în cadrul de organizare a doctoratului nu au influențat esențial predilecția doctoranzilor pentru domeniile de cercetare.

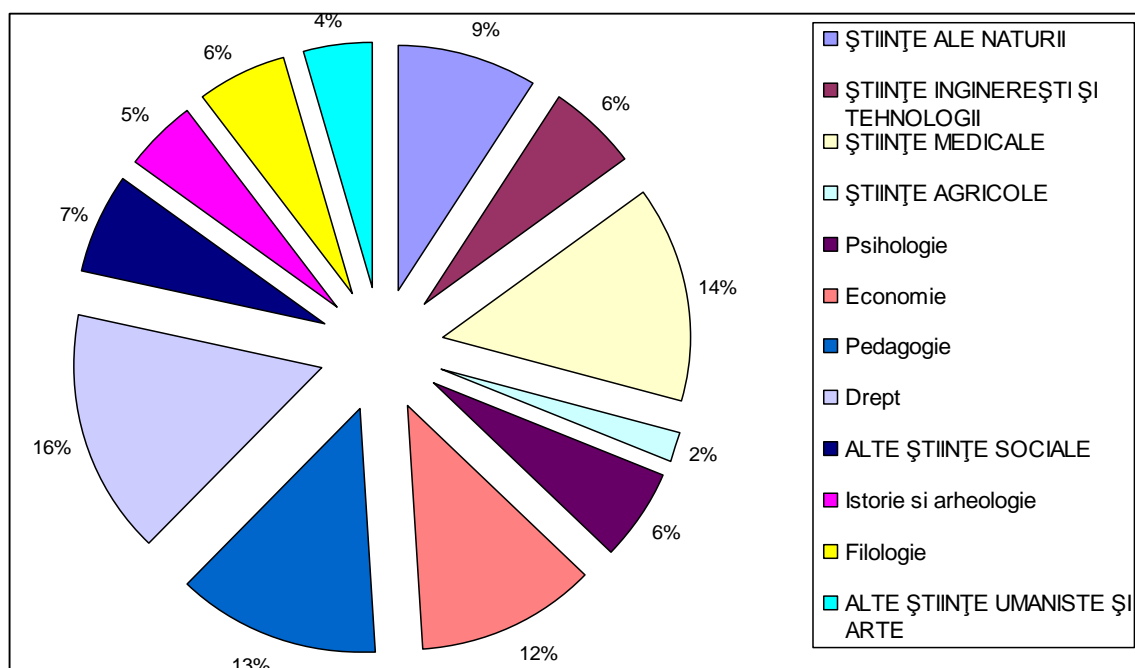

Figura 2. Structura doctoranzilor înmatriculați în Republica Moldova după domenii științifice

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor ME pe anii 2015 și 2016.

Dacă comparăm R. Moldova cu țările europene după ponderea domeniilor în care au fost înmatriculați doctoranzii, observăm unele diferențe importante. Astfel ocupăm locul doi în Europa după proporția doctoranzilor înmatriculați în business și administrare (depășind de peste 10 ori țări ca Germania, Austria, Norvegia, Spania, Franța) și drept (depășind de peste 10 ori țări ca Estonia, Islanda, Suedia, Norvegia), locul trei – în educație (depășind de peste 5 ori țări ca România, Franța, Elveția, Italia sau Polonia), dar ultimile locuri în științele naturii, inclusiv fizică, matematică, biologie, și științele ingineresti. Chiar și în agricultură, domeniu în care aparent ar trebui să fim interesați, avem o proporție a doctoranzilor înmatriculați de 6-7 ori mai mică decât Italia și Slovenia, de 3-4 ori mai mica decât Belgia, Danemarca și România.

Această structură a doctoranzilor înmatriculați contravine unor trăsături științifice și economice înregistrate în Republica Moldova [4]:

- **potențialul științific existent:** majoritatea cercetătorilor sunt în științele naturale și ingineresti, iar majoritatea doctoranzilor înmatriculați – în științele sociale, economice și umaniste;

- **necesitățile economice și sociale:** structura doctoranzilor nu corespunde pe deplin acestora având în vedere că, spre ex., că agricultura contribuie cu aproape 20% la PIB și generează aproximativ 50% din veniturile provenite din export, iar proporția doctoranzilor înmatriculați în acest domeniu constituie doar 4%;

- **competitivitatea domeniilor științei:** domeniile în care sunt înmatriculați peste jumătate din doctoranzi (drept, medicină, pedagogie și economie) contribuie cu mai puțin de 10% la totalul articolelor științifice ale cercetătorilor moldoveni, conform bazei de date SCOPUS.

Vârsta doctorandului înmatriculat. Vârsta medie a doctoranzilor înmatriculați în R.Moldova în anii 2015 și 2016 depășește puțin 33 ani. Pe domenii științifice, cea mai înaintată vârstă a doctoranzilor înmatriculați (peste 35 ani) se atestă în pedagogie, psihologie și unele profiluri ale științelor sociale și umaniste, iar singurul domeniu cu vârsta medie a doctoranzilor înmatriculați de sub 30 ani este cel al științelor naturii. Vârsta medie mai redusă în cazul ultimului domeniu se pare că e legată de specificul acestuia, în care o productivitate mai bună se asigură la vârste mai tinere, dar și cerințelor relativ ridicate înaintate în procesul de realizare a cercetărilor doctorale.

Majoritatea doctoranzilor înmatriculați se încadrează, totuși, în categoria de vârstă 25-29 ani (fig.3). După această caracteristică ne asemănăm cu majoritatea statelor europene, însă în acestea proporția doctoranzilor înmatriculați din această categorie este mai mare decât la noi (ex., în Germania, Italia, Elveția, Lituania, Cehia și Austria – peste 60%, iar în R. Moldova – 37%). O caracteristică a doctoranzilor înmatriculați în R. Moldova este proporția mare a celor încadrați în categoriile de vârstă de peste 40 ani (22%), doar în alte 3 state comparate această valoare fiind mai ridicată. În anii 2015 și 2016 au fost înmatriculați la doctorat în R. Moldova 11 persoane cu vârsta de peste 55 ani și 5 persoane cu vârsta de peste 60 ani.

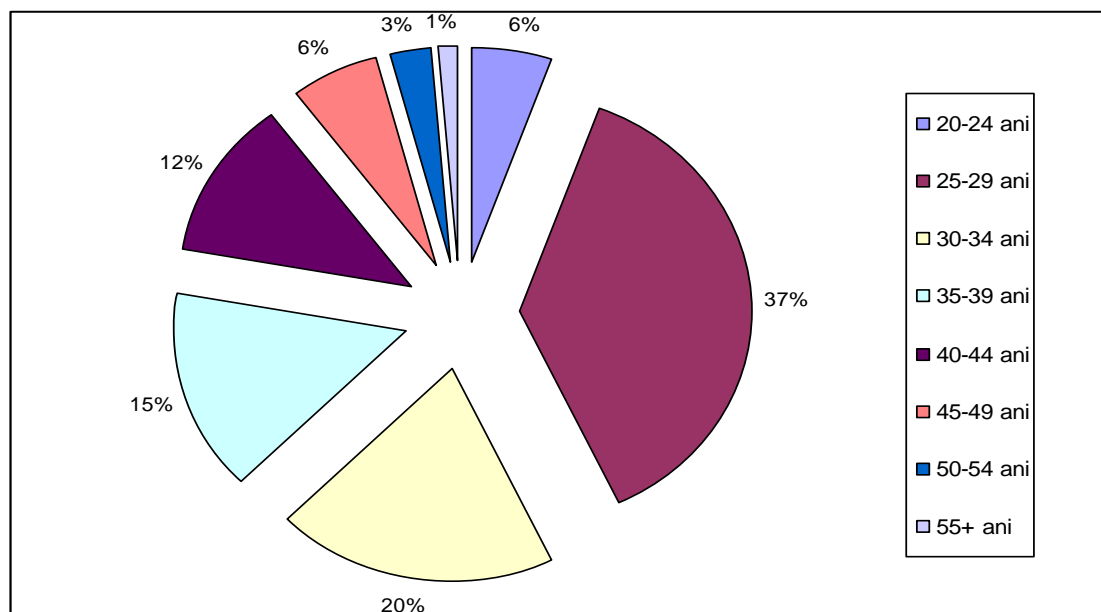

Figura 3. Structura doctoranzilor înmatriculați în Republica Moldova după grupele de vârstă

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor ME pe anii 2015 și 2016.

Alte caracteristici ale doctorandului înmatriculat. Peste 57% din doctoranzii înmatriculați în R.Moldova în anii 2015 și 2016 sunt femei. Femeile predomină în toate domeniile științei, cu excepția științelor ingineresti (30% femei), științelor agricole (43%), dreptului (44%) și a unor profiluri din științele sociale și umaniste. Cea mai mare pondere a femeilor se înregistrează în filologie (92% femei), psihologie (84%) și pedagogie (68%). După ponderea femeilor în totalul doctoranzilor înmatriculați, R.Moldova este printre liderii din spațiul european, o proporție mai mare a femeilor înregistrându-se doar în Croația și Lituania. Numărul țărilor în care predomină femeile este aproximativ egal cu numărul țărilor în care predomină bărbații, femeile predominând în statele ex-socialiste din Europa de est (fig.4).

Diferențe foarte mari pe domenii ale științei se înregistrează după raportul dintre doctoranzii înmatriculați la buget și cei cu taxă. Cele mai mari proporții a doctoranzilor înmatriculați cu taxă se înregistrează în drept, pedagogie, psihologie

și alte științe sociale și economice, iar cele mai mici în științele agricole, ingineresti și ale naturii (fig.5). Aceste valori demonstrează de fapt popularitatea diferitor domenii ale științei, în primul caz persoanele fiind gata să achite costul studiilor din sursele proprii, iar în ultimul înregistrându-se cazuri când nici granturile de la buget nu sunt valorificate.

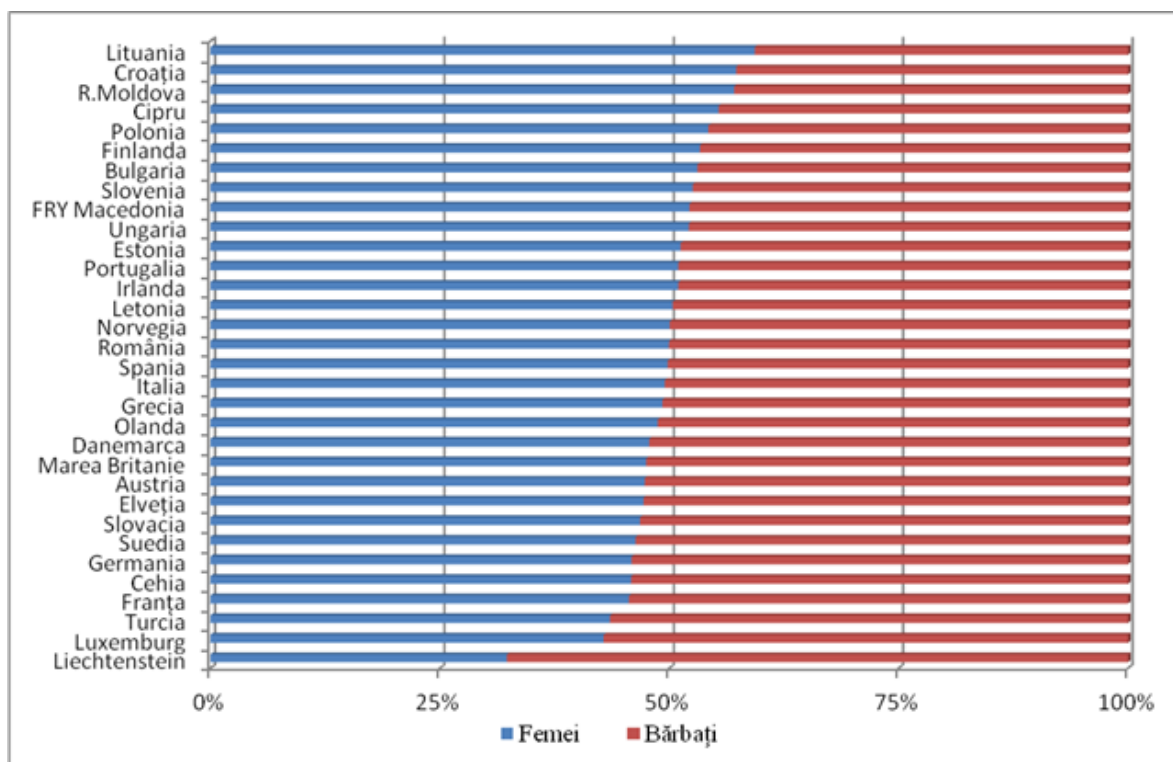

Figura 4. Structura doctoranzilor înmatriculați în anul 2015 după gen

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor EUROSTAT și ME.

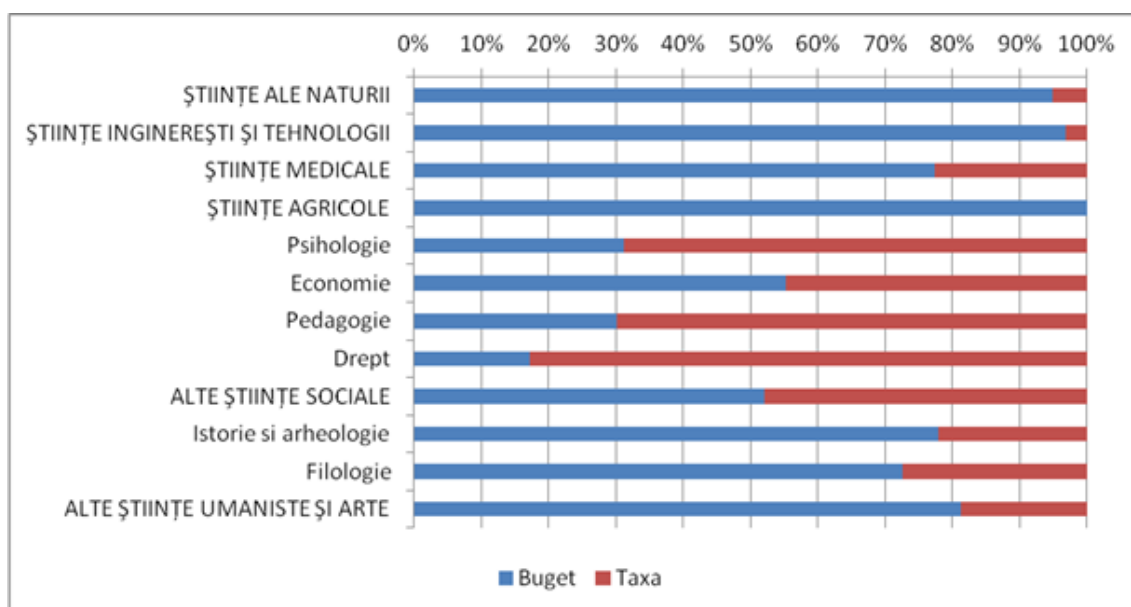

Figura 5. Structura doctoranzilor înmatriculați în Republica Moldova după forma de finanțare

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor ME pe anii 2015 și 2016.

Principalele cauze ale numărului diferit de doctoranzi înmatriculați pe domenii / ramuri ale științei constau, în opinia noastră, în următoarele [5]:

- dificultatea diferită de a face cercetări în diferite domenii (spre ex., în agricultură - experimente costisitoare de lungă durată, iar în pedagogie - e mai ușor să organizezi experimente pedagogice);
- cerințe diferite aplicate și respectiv posibilități mai ușoare de susținere a tezelor în unele domenii: a) domeniile științifice care au tradiții de cercetare și școli formate pe parcursul a mai multor decenii (ex., fizica, matematica, chimia) păstrează standarde mai înalte de calitate și se raportează în evaluări la cercetările care se efectuează în comunitățile științifice avansate, iar în b) domeniile cu o creștere rapidă a numărului de persoane cu grad științific în perioada

funcționării sistemului național de atestare a cadrelor (ex., drept, economie, pedagogie), în care se pare că nu există o comunitate puternică de experți, decalajele față de nivelul cercetărilor din centrele mondiale de excelență este mai mare;

- perspective diferite după absolvire și obținerea gradului științific (de ex., faptul că la noi nu funcționează o industrie importantă – face ca tezele în domeniul ingineriei să nu deschidă atâtea perspective ca în alte țări, în același timp, în alte domenii deținerea gradului oferă posibilitatea deținerii unor funcții).

Mult mai uniformă este distribuția doctoranzilor înmatriculați pe domenii ale științei în funcție de forma de frecvență. Doctoranzii înmatriculați cu frecvență la zi în 2015 și 2016 în R.Moldova reprezintă mai puțin de 1/3 din total (dar sub ¼ în pedagogie, economie și științele medicale) și doar în științele naturii și ingineriești constituie majoritatea. Predominarea clară a doctoranzilor cu frecvență redusă este cauzată în primul rând de mărimea mică a bursei doctorandului care nu-i permite acestuia întreținerea și el este nevoit să lucreze în paralel cu efectuarea studiilor.

Din alte caracteristici ale doctorandului înmatriculat în 2015 și 2016 menționăm apartenența:

- instituțională: majoritatea doctoranzilor au fost înmatriculați la școlile doctorale ale Universității de Stat din Moldova (19,7%), Universității de Stat de Medicină și Farmacie, în parteneriat cu instituțiile medicale de cercetare (14%) și a Universității Academiei de Științe a Moldovei, în parteneriat cu alte universități și instituții de cercetare (13,6%);

- națională: 78% din doctoranzii înmatriculați sunt din R.Moldova, majoritatea persoanelor de peste hotare provenind din România. Pe domenii, cele mai internaționalizate sunt psihologia (40% din cei înmatriculați sunt din exterior), pedagogia (27%) și dreptul (12%).

Concluzii. Analiza caracteristicilor doctoranzilor înmatriculați în ultimii doi ani în R.Moldova a arătat că studiile doctorale rămân puțin atractive dacă le comparăm cu valorile indicatorilor din țările europene. Cei înmatriculați au o vârstă relativ ridicată și preferă domeniile științei care se bucură de popularitate și la celelalte două cicluri ale învățământului superior și unde este mai ușor de elaborat și susținut teze de doctorat. Din cauza condițiilor de efectuare a studiilor de doctorat, în special a resurselor financiare insuficiente alocate, majoritatea doctoranzilor sunt nevoiți să învețe la frecvență redusă, pentru a avea posibilitatea să aibă în paralel o activitate de muncă care să le aducă o sursă suplimentară de venit, iar după absolvire nu există motivație pentru angajare în domeniul studiilor. Per ansamblu, profilul doctorandului înmatriculat demonstrează criza profundă care cuprinde doctoratul ca element esențial al educației și cercetării din R. Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ministerul Educației. Lista studenților-doctoranzi înmatriculați la studii superioare de doctorat în anul universitar 2015-2016, a conducătorilor științifici și a temelor de cercetare, 2016
2. Ministerul Educației. Lista studenților-doctoranzi înmatriculați la studii superioare de doctorat în anul universitar 2016-2017, a conducătorilor științifici și a temelor de cercetare, 2017
3. EUROSTAT. Date privind doctoranzii înmatriculați - <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
4. Канцер, В.; Кучуряну, Г.; Холбан, И.; Минчунэ В. Критическая масса в докторантуре: между европейской политикой и местными проблемами. *Наука та наукознавство*. 2013, **3**, 63-73
5. CUCIUREANU, Gheorghe. Tendințe în susținerea tezelor de doctorat în Republica Moldova. In: *Lucrările Conferinței Internaționale Științifico-Practice "Creșterea economică în condițiile globalizării"*, ediția a 11-a. INCE, 13-14 octombrie 2016. Chișinău, 2016, vol.II, pp. 215-220.

DIALOGUL SOCIAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROLUL CONTRACTELOR COLECTIVE PE PIAȚA MUNCII

*Sergiu IURCU, Departamentul protecție social-economică,
Confederația Națională a Sindicatelor din Republica Moldova*

În economia modernă de piață o importanță tot mai mare în reglementarea relațiilor de muncă îl are dialogul și consultarea directă dintre angajator și reprezentanții salariaților. Aceste două părți își stabilesc relațiile utilizând mecanismele parteneriatului social, precum: negocierile colective, consultarea reciprocă, participarea la elaborarea diferitor documente normative, participarea la administrarea întreprinderii etc. În condițiile liberalizării cadrului legal stabilit de stat, rolul negocierilor și încheierea contractelor colective de muncă este primordială în reglementarea relațiilor de muncă. Articolul prezintă descrierea situației privind dialogul social în Republica Moldova și unele concluzii și propuneri pentru dezvoltarea și creșterea importanței dialogului social și negocierilor colective. La elaborarea articolului au fost utilizate ca metode de cercetare: analiza documentară, cercetarea sociologică și analize statistice. În concluzii autorul face propuneri pentru creșterea eficacității negocierilor colective și reglementarea relațiilor între partenerii sociali pe baze contractuale reciproce.

Cuvinte-cheie: economie de piață, relații de muncă, parteneriat social, dialog social, negocieri colective, contract colectiv de muncă.

In the modern market economy, the importance of the regulation of labor relations using dialogue and direct consultation between the employer and the employees' representatives is growing. These two parties establish their relations using the mechanisms of the social partnership, such as: collective bargaining, mutual consultation, participation in the elaboration of different normative documents, participation in the management of the enterprise, etc. In the conditions of the liberalization of the legal framework established by the state, the role of negotiations and collective labor agreements is primary in regulating labor relations. The author describing the situation regarding social dialogue in the Republic of Moldova and presenting conclusions and proposals for developing and increasing the importance of social dialogue and collective bargaining. At the elaboration of the article the author used as research methods: documentary analysis, sociological research and statistical analysis. The author makes proposals to increase the effectiveness of collective bargaining and to regulate relations between social partners on a reciprocal basis.

Keywords: market economy, labor relations, social partnership, social dialogue, collective bargaining, collective labor agreements.

JEL Classification: J41, J52.

În Republica Moldova, negocierile colective în materie de relații de muncă în conformitate cu reglementările internaționale și naționale în domeniu sînt definite ca una din formele de realizare a parteneriatului social. Codul muncii al Republicii Moldova, nr. 154-XV din 28 martie 2003, prin art. 19, lit. a), stabilește că parteneriatul social se realizează prin negocieri colective privind elaborarea proiectelor de contracte colective de muncă și de convenții colective și încheierea acestora pe baze bi- sau tripartite, prin intermediul reprezentanților părților parteneriatului social.

Asigurarea realizării negocierilor colective în materie de relații de muncă este condiționată de existența unui cadru juridic și instituțional adecvat.

În primul rînd, dreptul la negocieri în materie de muncă și caracterul obligatoriu al convențiilor colective este garantat de articolul 43 din Constituția Republicii Moldova.

Totodată, o reglementare juridică mai desfășurată a acestui drept a fost realizată odată cu adoptarea Codului muncii al Republicii Moldova în martie 2003, precum și cu ratificarea de către RM pe parcursul anilor de independență a unui șir de Convenții ale Organizației Internaționale a Muncii. Astfel, Republica Moldova a ratificat pînă în prezent 39 de Convenții ale Organizației Internaționale a Muncii, inclusiv 8 din ele, fiind cele fundamentale.

La rîndul său cadrul instituțional, reglementat de asemenea de Codul muncii și Legea privind organizarea și funcționarea Comisiei naționale pentru consultări și negocieri colective, a comisiilor pentru consultări și negocieri colective la nivel de ramură și la nivel teritorial nr. 245-XVI din 21 iulie 2006, se bazează pe crearea și funcționarea următoarelor structuri ale parteneriatului social:

- a. la nivel național - comisia națională pentru consultări și negocieri colective;
- b. la nivel ramural - comisiile ramurale pentru consultări și negocieri colective;
- c. la nivel teritorial - comisiile teritoriale pentru consultări și negocieri colective;
- d. la nivel de unitate - comisiile pentru dialog social "angajator - salariați".

Cu toate acestea, existența cadrului juridic și instituțional nu este un factor determinant în realizarea eficientă a negocierilor colective la toate nivelurile.

Negocierile colective la nivel național. Făcînd o analiză de retrospectivă constatăm că după adoptarea Legii privind organizarea și funcționarea Comisiei naționale pentru consultări și negocieri colective, a comisiilor pentru consultări și negocieri colective la nivel de ramură și la nivel teritorial nr. 245-XVI din 21 iulie 2006, la diferite etape, negocierile colective au avut un caracter permanent și de continuitate. Crearea Comisiei naționale pentru consultări și negocieri colective în care sînt reprezentați partenerii sociali (guvern, patronate și sindicate), a condus la intensificarea negocierilor colective atît pe marginea convențiilor colective, cît și a diferitor probleme de ordin social-economic.

Este necesar de menționat că pentru a eficientiza negocierile colective în cadrul Comisiei naționale au fost create

consilii de specialitate, astfel încât problemele specifice să fie discutate în consilii specializate pe domenii. În cadrul Comisiei naționale sînt create pînă în prezent 6 consilii de specialitate permanente în următoarele domenii: privind securitatea și sănătatea la locul de muncă, privind restructurarea și dezvoltarea economiei naționale, politici financiare, fiscale și venituri, privind raporturile de muncă și politică salarială, privind protecția socială și ocrotirea sănătății, privind problemele elaborării, negocierii și încheierii convențiilor colective și monitorizării executării acestora și privind problemele tinerilor. Activitatea acestor consilii, însă, lasă de dorit, unele din ele practic nefiind convocate niciodată. În general mai des s-au convocat pentru realizarea unor consultări/negocieri consiliile specializate în domeniul raporturilor de muncă și politica salarială, precum și în domeniul negocierii și încheierii convențiilor colective de muncă.

După intrarea în vigoare a Codului muncii, din anul 2003, partenerii sociali au hotărît de a negocia și încheia convenții colective axate pe aspecte distincte ce se formează în cadrul relațiilor de muncă, spre deosebire de etapa anterioară cînd a existat un singur Contract colectiv de muncă la nivel național care îngloba o multitudine de aspecte a relațiilor de muncă.

Pînă în prezent partenerii sociali au negociat și încheiat 15 Convenții colective (nivel național). Aceste convenții se axează pe următoarele aspecte: salarizare, timpul de muncă și timpul de odihnă, oferirea unui model de contract individual de muncă, eliminarea muncii copiilor, stabilirea criteriilor în baza cărora se constată concedierea în masă a lucrătorilor, eliminarea muncii nedeclarate și a achitării salariului „în plic”.

Un aspect care este legat de procesul de negocieri colective se referă la mersul executării și îndeplinirii acelor documente cu care se încununează negocierile. În partea ce ține de îndeplinirea convențiilor colective este necesar de menționat că cel puțin o dată pe an, în cadrul Comisiei naționale, se pune în discuție această chestiune. În cadrul discuțiilor fiecare partener social prezintă măsurile întreprinse întru îndeplinirea convențiilor colective, precum și încălcările și problemele depistate la implementarea acestora.

Pe de altă parte, partenerii sociali (mai cu seamă sindicatele și patronatele) se confruntă cu dificultăți la îndeplinirea deciziilor și hotărîrilor Comisiei naționale aprobate prin consens de către membrii acesteia, acestea avînd doar un caracter recomandabil.

Analizînd situația la acest capitol se constată că, practic, de deciziile Comisiei naționale nu se ține cont. Mai mulți participanți la studiu văd drept soluție modificarea legislației și anume a caracterului deciziilor și hotărîrilor Comisiei naționale din „recomandabil” în „obligatoriu”. La acest capitol este necesar de menționat că partenerii sociali la nivel național au elaborat un proiect de lege pentru modificarea și completarea Legii privind organizarea și funcționarea Comisiei naționale pentru consultări și negocieri colective, a comisiilor pentru consultări și negocieri colective la nivel de ramură și la nivel teritorial nr. 245-XVI din 21 iulie 2006 prin care s-a propus de a stabili ca hotărîrile Comisiei naționale să fie obligatorii pentru părțile semnatare, cînd acestea se adoptă prin consens.

Negocierile colective la nivel de ramură. Analizînd informațiile colectate de la centrele sindicale național-ramurale constatăm că se menține o situație dificilă la realizarea dialogului social la nivel de ramură. Cu toate că cadrul legal ce reglementează relațiile dintre partenerii sociali, inclusiv în realizarea negocierilor colective pentru acest nivel este adoptat, se constată un șir de deficiențe obiective și subiective ce îngreunează realizarea unor negocieri eficiente. Astfel, cu toate că de către Comisia națională a fost aprobat și propus partenerilor sociali la nivel ramural Regulamentul-cadru privind organizarea și funcționarea comisiilor pentru consultări și negocieri colective la nivel de ramură și la nivel teritorial, comisii pentru consultări și negocieri colective, la momentul realizării studiului, există la nivelul a 16 sindicate de ramură. Actualmente, CNSM include 25 de centre sindicatele la nivel național-ramural, iar un șir de centre acoperă aceleași domenii de activitate. Cu toate că Codul muncii, în cazul existenței a mai multor structuri a partenerilor sociali la același nivel, permite de a realiza negocieri prin crearea unui organ reprezentativ unic, se constată existența divergențelor în crearea acestuia.

O altă cauză ce împiedică crearea structurilor dialogului social în cadrul cărora urmează să se realizeze negocierile colective este lipsa partenerilor sociali din partea reprezentanților patronilor, precum și din partea administrației publice de specialitate. Acest fapt conduce la imposibilitatea negocierii și încheierii convențiilor colective la nivel de ramură. La etapa actuală, conform informațiilor obținute de la centrele sindicale național-ramurale, convenții colective (nivel ramural) sînt încheiate de către 19 sindicate ramurale.

De asemenea, constatăm că mai multe centre sindicale național ramurale negociază și încheie contracte colective de muncă, reieșind din specificul organizațional (o singură unitate economică într-un domeniu ce este extinsă pe tot teritoriul republicii (de exemplu: sindicatul din transportul feroviar, sindicatul din domeniul energetic Gas Natural Fenosa). Alte centre sindicale național-ramurale din cauza lipsei structurilor patronale sau celor ale administrației publice de specialitate acordă suport și realizează negocieri la nivel de unitate economică la încheierea contractelor colective de muncă.

Este important de a menționa că există deosebire în procesul de realizare a negocierilor între sfera bugetară (finanțare de la bugetul de stat) și sfera nebugetară (autogestione și proprietatea privată). Astfel, în sfera bugetară negocierile asupra unor beneficii suplimentare salariaților sînt limitate de resursele bugetare aprobate prin lege și există foarte puține resurse extrabugetare care ar permite de a „manevra” în cadrul negocierilor. În același timp, în sfera nebugetară posibilitățile de negociere a unor prevederi ce ar oferi salariaților drepturi și garanții suplimentare sînt mai mari, resursele financiare nefiind restricționate.

Totodată, în sfera nebugetară negocierile sînt mai dificile, deoarece reprezentanții părților necesită un șir de competențe și cunoștințe în mai multe domenii, atît economico-financiare, cît și psihosociale și de comunicare.

Cele mai dese drepturi și garanții suplimentare care se negociază în convențiile colective la nivel de ramură sînt:

- salarii minime distincte pentru fiecare ramură;
- suplimente și adaosuri pentru condiții grele și nocive de muncă;

- concedii suplimentare;
- resurse financiare pentru activitățile planificate în contractele colective de muncă, realizate de comun de sindicate și patronate.

Un alt aspect specific pentru negocierile la nivel ramural se referă la acțiunea convențiilor colective. În prezent, conform prevederilor Codului muncii sub incidența convenției colective la nivel ramural cad salariații și angajatorii care și-au împuternicit reprezentanții săi să poarte negocieri. Totodată, sînt cazuri cînd sindicatele își împuternicesc reprezentanții săi de nivel superior să poarte negocieri, iar patronii nu fac acest lucru. În aceste cazuri ultimii nu doresc să respecte prevederile convențiilor colective de nivel superior. Drept soluție, se propune de a efectua modificări în legislație pentru a extinde acțiunea convenției colective de nivel ramural asupra tuturor salariaților din ramură, fiind respectată o anumită reprezentativitate a celor ce participă la negocieri (de exemplu 50%+1 afiți din partea sindicatelor, cît și din partea patronilor).

Cu toate că Codul muncii permite purtarea negocierilor și încheierea convențiilor colective pe baze bipartite această practică la nivel de ramură nu poate fi utilizată deoarece Legea privind organizarea și funcționarea Comisiei naționale pentru consultări și negocieri colective, a comisiilor pentru consultări și negocieri colective la nivel de ramură și la nivel teritorial nr. 245-XVI din 21 iulie 2006 prevede că negocierile colective se realizează într-un cadru tripartit, adică în comisia pentru consultări și negocieri colective formate din reprezentanții a trei părți. Realizarea negocierilor bipartite ar fi o soluție pentru acele domenii de activitate unde lipsește al treilea partener social.

O problemă importantă în asigurarea eficienței convențiilor colective este faptul că prevederile acestora nu se respectă integral, precum și faptul că este foarte ineficient procesul de urmărire a respectării prevederilor convențiilor negociate (nu se realizează discutarea anuală a realizării convențiilor).

Situația vizînd negocierile colective la nivel de teritoriu. Analizînd situația vizînd negocierile colective la nivel teritorial atestăm o ușoară îmbunătățire la acest capitol. Conform informațiilor obținute de la structurile sindicale din teritoriu – comisii pentru consultări și negocieri colective există în 2/3 din raioanele republicii (în 23 din 34 raioane).

Una din cauzele de bază ce împiedică formarea comisiilor respective este lipsa structurilor patronale teritoriale unice, precum și instabilitatea și schimbările dese în conducerea administrației publice locale.

Ca urmare a inactivității structurilor parteneriatului social la nivel de teritoriu, și anume a comisiilor teritoriale pentru consultări și negocieri colective, lasă foarte mult de dorit procesul de negociere și încheiere a Convențiilor colective de nivelul respectiv.

La momentul actual, la nivel de raion sînt semnate 21 de convenții colective.

Este necesar de notat faptul că negocierile colective la nivel teritorial sînt destul de limitate în ceea ce privește obținerea unor drepturi și garanții suplimentare pentru salariați în domeniul relațiilor de muncă, deoarece acoperirea financiară a acestora este limitată (mai cu seamă pentru sectorul bugetar). Totodată, în convențiile colective la nivel teritorial sînt negociate mai multe aspecte ce țin de aspectele sociale (organizarea odihnei copiilor, organizarea unor activități culturale-sportive).

De asemenea, constatăm că în mai multe raioane unde sindicatele sînt active se poartă negocieri pe mai multe chestiuni în cadrul comisiilor pentru consultări și negocieri colective (cum ar fi: ocuparea forței de muncă, situația vizînd securitatea și sănătatea în muncă, privind soluționarea unor conflicte de muncă etc.). Lasă de dorit, însă, participarea partenerilor sociali la aprobarea bugetului raional în cadrul cărora urmează a fi înaintate cerințe pentru a asigura suport financiar al prevederilor negociate în convențiile colective.

Situația vizînd negocierile colective la nivel de unitate economică. Cadru legal pentru asigurarea negocierii și încheierii contractelor colective este creat. În același timp, însă, situația la capitolul încheierea contractelor colective de muncă lasă mult de dorit.

Analizînd evoluția numărului de contracte colective încheiate și înregistrate la Inspekția Muncii pe parcursul ultimilor ani constatăm că numărul acestora în anul 2008 a crescut semnificativ față de perioadele anterioare atîngînd practic nivelul numărului contractelor colective semnate cu 10 ani în urmă (circa 900-1000 contracte colective anual).

Este necesar de menționat că contractele colective de muncă se încheie pe perioade mai mari de un an (2-3 ani) și datele Inspekției Muncii reflectă situația contractelor colective noi înregistrate. Ținînd cont de acest fapt la moment sînt valabile circa 3000 contracte colective de muncă. Totodată, comparînd această cifră cu numărul organizațiilor primare, constatăm că doar circa 38% din organizațiile sindicale primare au încheiate contracte colective de muncă. Din informațiile oferite de centrele sindicale național-ramurale, cele mai multe contracte sînt semnate în ramurile bugetare (învățămînt, medicină, cultură). În ramurile nebugetare mai multe contracte colective de muncă sînt în așa domenii ca: servicii comunale, comerț, construcții.

Una din cauzele ce conduc la existența unui număr redus de contracte colective de muncă este subdezvoltarea parteneriatului social la nivel de unitate economică. Practic, în unitățile economice nu există comisii pentru dialog social „angajator-salariați” în cadrul cărora ar derula negocierile colective.

Dacă analizăm conținutul contractelor colective de muncă constatăm că acestea au o structură „clasică” – cuprind majoritatea aspectelor ce țin de relațiile de muncă și deseori sînt destul de voluminoase. Totodată, în foarte multe cazuri contractele colective de muncă fac doar o transpunere a normelor legale existente în Codul muncii și alte acte normative, în timp ce ar fi necesar ca prevederile contractului colectiv de muncă să prevadă norme mai superioare decît cele deja stabilite prin alte acte normative.

Rezultatele unei cercetări realizate de către CNSM și Institutul Muncii al CNSM, în anul 2010, ne demonstrează că numai a 5-ea parte din respondenți văd în contractul colectiv de muncă o sursă suplimentară de drepturi și garanții.

Conform aceluiași studiu, eficiența negocierilor și a acțiunii contractului colectiv de muncă, reieșind din răspunsurile salariaților membri de sindicat, depinde atât de puterea sindicatului de a negocia (1/3 din respondenți), cât și de posibilitățile angajatorului de a acoperi financiar prevederile contractului colectiv de muncă (1/3 din respondenți).

Constatăm că pentru a purta negocieri rezultative, reprezentanții sindicatelor urmează să dețină competențe și abilități de buni negociatori, inclusiv sprijin din partea membrilor de sindicat, precum și cunoștințe și acces la posibilitățile angajatorului de a acoperi financiar prevederile contractului colectiv de muncă.

O bună parte din centrele sindicale național-ramurale propun ca sub incidența contractului colectiv de muncă să cadă doar membrii de sindicat, iar salariații nemembri să poată adera în orice moment la prevederile contractului colectiv de muncă, la dorință, după ce vor conveni cu cei ce au participat la negocierile colective.

Concluzionând asupra celor expuse mai sus considerăm că la moment se cere realizarea următoarelor măsuri:

- elaborarea și înaintarea modificărilor la Codul muncii și Legea privind organizarea și funcționarea Comisiei naționale pentru consultări și negocieri colective, a comisiilor pentru consultări și negocieri colective la nivel de ramură și la nivel teritorial nr. 245-XVI din 21 iulie 2006 în partea ce ține de acțiunea contractelor colective de muncă și a convențiilor colective de muncă, precum și respectarea principiilor de egalitate și paritate ale parteneriatului social;

- promovarea, cu aportul tuturor partenerilor, a programelor de instruire în probleme ce țin de raporturile de muncă, negocierile colective, cunoștințe în domeniul economic, financiar și contabil etc.;

- promovarea proiectului Legii cu privire la soluționarea conflictelor colective de muncă și a proiectului Legii cu privire la convențiile și contractele colective de muncă;

- instituționalizarea Tribunalului Muncii sau completelor de judecători specializați;

- discutarea permanentă a mersului realizării și îndeplinirii convențiilor colective și contractelor colective de muncă;

- popularizarea prevederilor legislației muncii și a legislației în domeniul parteneriatului social prin intermediul televiziunii, radioului, presei, mijloacelor electronice de informare;

- obținerea de la structurile statului a eficientizării dezvoltării parteneriatului social la nivelul ramural și teritorial prin contribuirea la crearea structurilor parteneriatului social de toate nivelurile.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Constituția Republicii Moldova
2. Codul muncii al Republicii Moldova, nr. 154-XV, 28 martie 2003
3. Legea privind organizarea și funcționarea Comisiei naționale pentru consultări și negocieri colective, a comisiilor pentru consultări și negocieri colective la nivel de ramură și la nivel teritorial nr. 245-XVI din 21 iulie 2006
4. Eficiența contractelor colective de muncă, Institutul Muncii al Confederației Naționale a Sindicatelor din Moldova

SEGREGAREA DE GEN PE PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ A REPUBLICII MOLDOVA: MĂSURAREA ȘI ANALIZA COMPARATIVĂ

Tatiana COLESNICOVA¹, dr., conf., cercet.,
INCE, Republica Moldova

The relevance of the research lies on the fact that gender equality on the labour market plays an important role in the economic development of Republic of Moldova. The trends of occupational and professional gender segregation in the Republic of Moldova are analyzed in the presented paper. Meanwhile, the changes, which have happened during the last years in the country, have strengthened unequal positions of men and women in employment. Therefore, the objective of the research is to evaluate the degree of vertical and horizontal gender segregation in Republic of Moldova and some EU countries and to compare the changes in time segregation between countries. The following methods have been used in the research: monographic, analogues, comparisons, statistics, etc. As a research result, there was obtained a calculation and analysis of the Duncan Index for each year from 2000 to 2015 to quantitatively estimate the occupational and professional segregation for Republic of Moldova and some EU countries. The international comparative analysis for levels of occupational and professional segregation has been also performed.

Keywords: gender segregation, employment, international experience, comparative analysis, measurement, Duncan Index of Dissimilarity.

Actualitatea temei constă în faptul că egalitatea de gen pe piața forței de muncă joacă un rol important în dezvoltarea economică a Republicii Moldova. Prezentul articol analizează tendințele segregării de gen pe profesii și pe ocupații în Republica Moldova. Între timp, schimbările ce au avut loc în ultimii ani în țară, au sporit inegalitatea între femei și bărbați pe piața forței de muncă. Prin urmare, scopul cercetării constă în evaluarea gradului de segregare de gen pe verticală și orizontală în Republica Moldova și în țările UE, precum și compararea schimbărilor survenite în procesul de segregare dintre țări. În studiu au fost utilizate următoarele metode de cercetare: monografică, metoda analogiilor, comparația, metoda statistică, etc. Ca rezultat al studiului efectuat a fost obținută calcularea și analiza Indicelui Disimilării al lui Duncan pentru fiecare an, pentru perioada anilor 2000 – 2015, în scopul estimării cantitative a segregării pe profesii și ocupații în Republica Moldova și în unele țări membre UE. De asemenea, a fost efectuată analiza comparativă pe plan internațional a nivelurilor de segregare pe profesii și ocupații.

Cuvinte-cheie: segregarea de gen, ocuparea forței de muncă, experiența internațională, analiza comparativă, măsurarea, Indicele Disimilării al lui Duncan.

JEL Classification: J7, J8.

Introducere. Atât în Republica Moldova, cât și în multe state dezvoltate din lume, egalitatea de gen reprezintă în același timp atât un principiu al drepturilor omului, cât și o condiție necesară pentru dezvoltarea social-orientată sustenabilă.

Referitor la egalitatea de gen pe piața forței de muncă în Uniunea Europeană: în anul 1975 Parlamentul European a adoptat o directivă privind egalitatea deplină a femeilor cu bărbații în ocuparea forței de muncă. Legislația exclude discriminarea de gen în ceea ce privește ocuparea forței de muncă și costul muncii prestate. Această directivă este necesară pentru executarea tuturor țărilor membre ale Uniunii Europene și fiecare țară în UE, pentru a se adopta directiva la condițiile locale, au adoptat legile care corespund acesteia. Între timp, în Uniunea Europeană încă nu există egalitate de gen deplină îndeosebi atunci când este vorba de angajarea în câmpul muncii și remunerarea muncii. Comisia Europeană într-un raport special (*Report on equality between women and men 2015*) a raportat că, în general, în UE diferența în remunerarea muncii egale între bărbați și femei este mai mare de 16%. "Practic, acest lucru înseamnă că femeile de două luni ale anului lucrează gratuit". Diferența în remunerare variază de la o țară la alta: în Slovenia, este de doar 2,5%, iar în Estonia - 30%, Austria - 23%, Germania - 22,4%, Franța - 14,8%.

Forumul Economic Mondial a publicat raportul anual privind aspectele legate de egalitatea de gen în lume pentru anul 2016. Potrivit raportului «*The Global Gender Gap Report 2016*», în perioada anilor 2006-2016, Republica Moldova s-a situat între locurile 17 și 26, demonstrând un rezultat destul de bun. În anul 2016 Republica Moldova a ocupat locul 26 dintre 144 de țări, înaintea unor țări europene precum România, Bulgaria, Polonia, Slovacia. Dintre fostele țări socialiste, Moldova este înaintea unor țări precum Kazahstan - locul 51, Ucraina - 69, Rusia - 75, Belarus - 81, Azerbaidjan - 86, Georgia - 90, Tadjikistan - 93, Armenia - 102. Liderii în clasamentul general al raportului sunt țările nordice: Islanda, Finlanda, Norvegia, Suedia, Irlanda și Noua Zeelandă. Potrivit acestui raport, în aceste țări a existat o diferență minimă (gender gap minim) în capacitățile bărbaților și femeilor. Outsiderii sunt țări precum: Yemen, Pakistan, Siria, Iran, Mali, Maroc. În aceste țări, a fost diferența maximă în oportunități pentru bărbați și femei.

Indicele egalității de gen în raportul «*The Global Gender Gap Report 2016*» este calculat prin compararea oportunităților pentru bărbați și femei în patru domenii: drepturi politice și oportunități, economie, educație, sănătate și supraviețuire.

În Figura 1 este prezentat *Gender Gap Index* pentru Republica Moldova în perioada anilor 2006-2016. Dinamica arată că valoarea indexului s-a majorat pe parcursul zecilor de ani de cercetare datorită îmbunătățirii situației în așa domenii ca Drepturi politice și oportunități în care indexul s-a majorat de la 11% până la 19%, adică cu 7 p.p. și în domeniul Economiei în care indexul s-a majorat de la 76% până la 79,5%, adică cu 3,5 p.p. În alte domenii ca Educație și Sănătate și supraviețuire – situația nu s-a schimbat semnificativ.

¹ © Tatiana COLESNICOVA, ctania@gmail.com

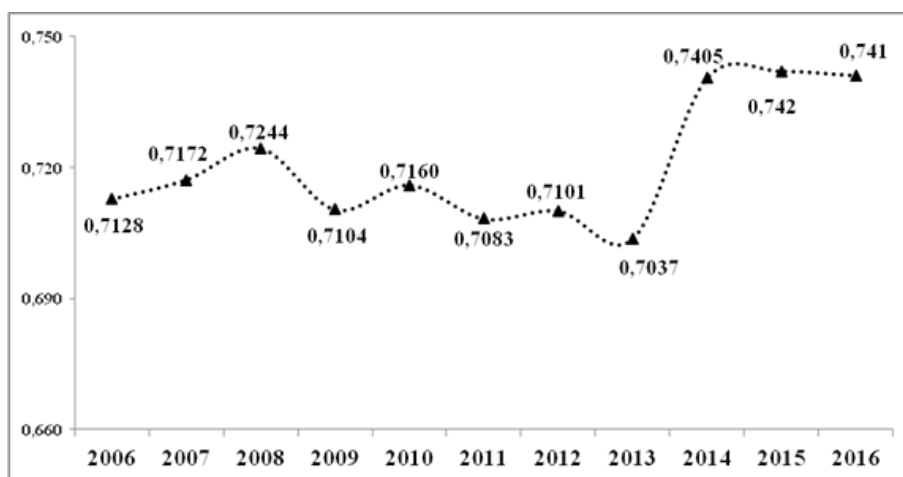

Figura 1. Dinamica Gender Gap Index pentru Republica Moldova

Sursa: Elaborată de autor în conformitate cu Forumul Economic Mondial "Global Gender Gap" 2006-2016.

Conform *Human Development Report 2015*, elaborat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Republica Moldova ocupă locul (rang-ul) 50 din 155 de țări din lume privind indicele inegalității de gen (*Gender Inequality Index*).

Însă, schimbările, care au avut loc pe parcursul ultimilor ani în Republica Moldova, au consolidat inegalitatea situației bărbaților și a femeilor în societate și în domeniul ocupării forței de muncă. De aceea, scopul principal al acestei cercetări este de a evalua gradul de segregare de gen pe verticală și pe orizontală în Republica Moldova și în țările UE. Cu ajutorul indicatorilor numiți indicii de segregare este posibil de comparat schimbările în segregare în timp și de evaluat diferențele dintre țări, grupuri demografice și sectoare economice într-o țară.

Metode utilizate. Există unii indicatori de segregare de gen, care se aplică în practica internațională, cum ar fi:

- ❖ ID (Duncan index of dissimilarity) - *indicele disimilării a lui Duncan este cea mai utilizată metodă pentru măsurarea segregării de gen pe piața forței de muncă.*

- ❖ MM (Marginal matching index) - *a fost inventat la începutul anilor 1990. În prezent este utilizat de cercetători, în special, unui grup de experți în domeniul egalității pe piața forței de muncă a Uniunii Europene.*

- ❖ SR (Sex ratio) - *a fost dezvoltat de către Departamentul Regatului Unit, la începutul anilor 1980, pentru cercetare tendințelor de ocupare pe piața forței de muncă a femeilor și bărbaților în timpul secolului XX.*

- ❖ WE (Women employment) - *utilizat de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică pentru analiza tendințelor internaționale și a primit numele după raportul "Femeile în ocuparea forței de muncă" în care a fost utilizat pentru prima oară.*

Cea mai răspândită metoda pentru evaluarea gradului de segregare pe tipuri de activități economice, precum și pe profesii și posturi este indicele disimilării a lui Duncan [2]. Acesta este determinat de multe factori, ca:

- ✓ este unul dintre cei mai populari și obișnuiți indicatori care măsoară gradul de segregare;
- ✓ este utilizat în majoritatea studiilor de segregare de gen;
- ✓ permite utilizarea informațiilor statistice disponibile;
- ✓ este ușor de interpretat în analiza situației cu segregarea de gen în ocuparea forței de muncă.

Experiență internațională. Pentru a examina situația din Republica Moldova, au fost studiate cercetările internaționale în care sunt utilizate Indicele Disimilării a lui Duncan. Astfel de studii au fost realizate de cercetători din diferite țări. De exemplu, în lucrarea lui Anker R. *“Gender and jobs. Sex segregation and occupations in the world”* [5] se utilizează această metodă pentru calcularea nivelului segregării de gen și compararea nivelurilor de segregare în diferite țări ale lumii. Această lucrare conține o analiză comprehensivă a nivelurilor și a schimbărilor recente în segregarea pe sexe în sfera ocupării forței de muncă. Cercetarea se bazează pe un set unic de date ILO, care conține informații detaliate privind ocupațiile din 41 de țări sau teritorii din toate regiunile lumii. După cum arată noile dovezi prezentate aici, mai mult de jumătate din totalul lucrătorilor neagricoli din țările și zonele care constituie obiectul eșantionului, este implicat într-o ocupație în care un sex domină într-o asemenea măsură încât cel puțin 80% dintre lucrători sunt bărbați sau femei. Acest lucru afectează în mod negativ eficiența economică și flexibilitatea pieței muncii, precum și perpetuarea și consolidarea stereotipurilor de gen în societate. O serie de constatări au surprins cercetătorii, cum ar fi nivelul sporit al segregării ocupaționale din Scandinavia în comparație cu alte țări industrializate, nivelul scăzut al segregării ocupaționale din Asia comparativ cu Europa, recente scăderi ale segregării doar în unele părți ale lumii, precum și alegerea cu adevărat restricționată și stereotip pe sexe a ocupațiilor accesibile pentru femei în întreaga lume.

Alte lucrări științifice în care sunt cercetate segregarea de gen pe orizontală și pe verticală și în care este utilizat Indicele a lui Duncan, pot fi următoarele: Maltseva I., Roshchin S. *“Гендерная сегрегация и трудовая мобильность на российском рынке труда”* [6] cercetează segregarea de gen în Rusia; Gabriel P.E., Schmitz S. *“Gender differences in occupational distributions among workers”* [7] – în SUA; Dolado J.J., Felgueroso F., Jimeno J.F. *“Recent Trends in Occupational Segregation by Gender: A Look Across the Atlantic”* [8] - în UE și SUA; Yang Guo *“Male-Female Wages Differentials In Guatemala: 1989-1998”* [9] – în Guatemala etc.

Conținutul de bază. În literatura de specialitate termenul de „segregare” (din limba latină *segregatio* - separare) înseamnă discriminare, care este exprimată în separarea permanentă a unelor categorii a populației de toate celelalte

categorii [1]. Prin segregarea de gen *orizontală* se înțelege distribuția inegală a bărbaților și femeilor după tipuri de activități economice, și *verticală* - distribuția inegală după poziții ierarhice posturilor de muncă. Pentru separarea activităților economice în Moldova pe „masculine”, „feminine” și „mixte”, în baza experienței mondiale sunt determinate următoarele limite: în cazul în care proporția femeilor angajate este mai mică de 35%, atunci această activitate economică este „masculină”, în cazul în care mai mare de 65% - „feminină”, iar de la 35% la 65% - „mixtă”.

Pentru a evalua gradul de segregare orizontală și verticală în Republica Moldova a fost utilizat *indicele disimilării a lui Duncan* [2]. El se calculează după cum urmează:

$$ID = \frac{1}{2} \sum |F_i/F - M_i/M| \times 100\% \quad (1)$$

unde: i – profesia/tip de activitate economică, $i = 1, n$;

F_i și M_i – cantitatea, respectiv, femeilor și bărbaților ocupați pe profesii/tipuri de activități economice i ;

F și M – numărul total de femei și bărbați ocupați.

Valoarea acestui indice se măsoară de la 0, în cazul în care piața forței de muncă este caracterizată de o lipsă totală a segregării de gen, până la 100%, reflectând structura ocupării forței de muncă complet separate.

Evaluarea și analiza segregării de gen. Analiza segregării de gen a sferei ocupării forței de muncă din Republica Moldova a relevat următoarele:

1. Existența și creșterea segregării de gen pe orizontală.

În perioada anilor 2000-2015 cea mai mare concentrare de femei a fost observată în activități, cum ar fi: „sănătate și asistență socială”, „învățământ”, „hoteluri și restaurante”. La activități „masculine” se atribuie: „industria extractivă”, „energie electrică și termică, gaze și apă”, „construcții”, „transport și comunicații”. Restul activităților se referă la tipul „mixt”, în care proporția femeilor în totalul ocupării forței de muncă variază de la 37% - „agricultură, economia vânatului și silvicultură”, până la 57% - „industria prelucrătoare”. Ponderea femeilor în „activitățile financiare” s-a schimbat în perioada de cercetare de la 64,1% la 69,5% - din toate activitățile „mixte” această activitate s-a apropiat cel mai mult de cea „feminină”.

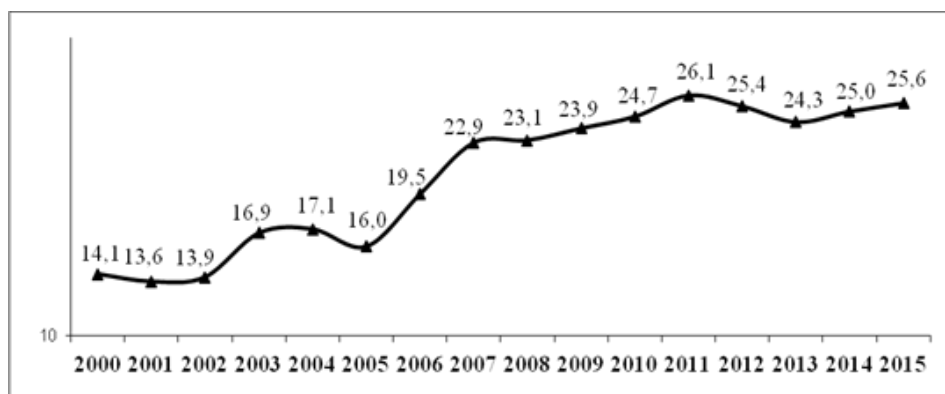

Figura 2. Dinamica nivelului segregării de gen pe orizontală în RM, %

Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNS al RM [3].

Valoarea indicelui disimilării a lui Duncan arată o tendință de creștere a scalei de segregare orizontală - de la 14,1% în anul 2000 până la 25,6% în anul 2015. Astfel, a avut loc o creștere a nivelului de segregare după domenii de activitate de 1,8 ori (Figura 2).

Tabelul 1. Dinamica comparativă a nivelului segregării de gen pe orizontală, 2001-2015, %

Țările	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Țările cu economii de piață								
Suedia	38,95	39,30	39,52	38,65	38,77	38,01	36,93	36,72
Norvegia	35,38	36,45	37,07	36,68	38,47	38,31	38,85	37,31
Spania	34,72	35,85	36,37	37,26	35,64	34,17	32,89	32,81
Danemarca	33,67	33,40	33,00	32,29	34,01	33,29	32,93	32,98
Austria	35,05	35,86	32,05	30,74	32,60	33,81	33,71	35,09
Portugalia	25,20	26,37	26,27	26,41	31,32	31,89	31,84	32,31
Grecia	25,45	26,27	27,73	26,78	22,72	20,40	18,53	17,93
Fostele țări socialiste								
Letonia	31,17	32,76	33,63	34,97	36,09	37,16	38,31	40,28
Estonia	32,64	33,29	34,04	36,04	37,20	37,81	38,39	38,30
Lituania	30,07	29,05	29,05	32,95	31,63	30,95	32,08	32,16
Polonia	27,51	28,33	29,24	30,40	32,38	33,46	34,88	34,86
Moldova	13,58	16,86	15,95	22,94	23,90	26,11	24,32	25,59
România	18,68	18,86	19,10	21,21	22,22	23,82	23,27	24,32

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Ilostat (<http://www.ilo.org/iloostat/>) [4]. Indicatorii pentru Moldova au fost calculate în baza BNS al RM (<http://statistica.md>) [3].

În general, nivelul segregării orizontale în Republica Moldova este comparabil cu situația din unele foste țări socialiste și mai puțin decât în țările cu economie de piață. Deci, conform datelor pentru anul 2015 valorile indicelui segregării orizontale și verticale în Grecia, România și Republica Moldova nu au depășit 30%, în timp ce în Estonia, Letonia, Austria, Norvegia și Suedia - au fost peste 35%.

Cu ajutorul indicelui disimilării lui Duncan au fost dezvăluite tendințe multidireționale în procesul schimbării segregării. Dacă în Suedia, Danemarca și Grecia, se urmărea o scădere a segregării de gen pe orizontală, atunci, spre exemplu, în fostele țări socialiste segregarea s-a intensificat, de exemplu în țări precum: Letonia, Lituania, Polonia, Portugalia, România și Republica Moldova și a rămas aproape neschimbată de exemplu în Austria, Danemarca (Tabelul 1).

2. Existența și creșterea segregării de gen pe verticală.

În anii 2000-2015 numărul bărbaților în rândul conducătorilor ai autorităților publice de toate nivelurile, precum și conducătorilor și funcționarilor superiori din unitățile economico-sociale și politice, depășea în mod constant numărul de conducători de sex feminin.

Femeile predominau în rândul „lucrătorilor de nivel mediu” (specialiști cu nivel superior și mediu de calificare, funcționari administrativi, lucrători în servicii, gospodăria de locuințe și deservire comună, comerț, etc.).

Diminuarea esențială în ocuparea forței de muncă a avut loc în categoria de „lucrători calificați în agricultură și silvicultură”. Până în anul 2015, numărul bărbaților depășea neesențial numărul femeilor.

Datele privind „muncitori calificați în întreprinderi industriale mari și mici, în meserii de tip artizanal, în construcții, transporturi, telecomunicații, geologie și prospectare geologică” sugerează că bărbați au fost în mod constant mai mulți decât femei. Printre „muncitori necalificați”, de asemenea, au fost mai mulți bărbați.

Valoarea indicelui disimilării a lui Duncan arată o tendință de creștere a segregării de gen pe verticală - de la 27,6% în anul 2000 până la 29,9% în anul 2015. Deci, pe parcursul 15 ani, a existat o creștere a nivelului de segregare de gen după profesii / posturi - de 1,1 ori. Valoarea maximă a acestui indicator a fost observat în anul 2010, când acest index a atins valoarea de 34,3% (Figura 3).

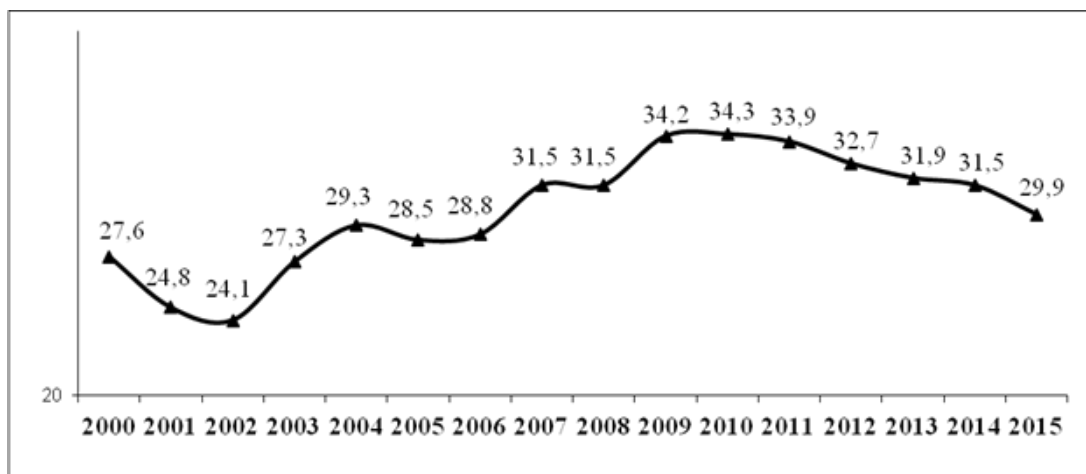

Figura 3. Dinamica nivelului segregării de gen pe verticală în RM, %

Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNS al RM [3].

În general, nivelul segregării pe verticală în Republica Moldova sunt comparabil cu situația din unele foste țări socialiste și mai puțin decât în țările cu economie de piață. Deci, conform datelor pentru anul 2015 valorile indicelui segregării pe verticală în Danemarca, Grecia, Ungaria, România și Republica Moldova nu au depășit 30%, în timp ce în Spania, Letonia, Lituania, Republica Ceha și Rusia – au fost peste 35%.

Tabelul 2. Dinamica comparativă a nivelului segregării de gen pe verticală, 2001-2015, %

Țările	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Țările cu economii de piață								
Irlanda	39,97	40,99	42,04	42,77	38,83	37,69	38,13	37,72
Spania	36,88	38,85	38,81	39,69	38,00	37,18	35,61	35,39
Danemarca	39,67	38,32	38,76	36,87	35,16	28,00	27,91	28,85
Canada	37,78	38,03	37,64	37,00	37,06	36,56	37,51	н/д
Suedia	37,49	37,03	38,81	36,02	33,25	36,03	33,09	32,17
Norvegia	39,65	39,10	37,45	35,60	34,91	37,66	36,76	34,04
Portugalia	31,86	34,01	33,60	34,02	34,25	35,40	33,15	32,91
Austria	37,83	37,80	35,33	34,65	33,73	35,17	32,60	32,90
Grecia	31,95	32,60	34,11	34,49	33,80	29,39	26,12	24,48
Italia	29,03	30,18	31,36	30,15	31,86	33,46	33,30	33,07
Fostele țări socialiste								
Letonia	35,89	33,51	34,25	39,76	40,41	36,91	37,31	38,14

Țările	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Țările cu economia de piață								
Lituania	38,98	37,05	37,80	39,15	35,54	36,62	37,24	39,04
Ungaria	38,69	39,57	39,61	39,51	38,37	33,86	33,24	33,90
Republica Ceha	38,48	38,62	37,50	37,88	36,62	37,92	38,79	37,23
Rusia	36,10	37,13	37,59	36,63	38,20	37,96	38,19	38,12
Polonia	34,65	34,04	34,78	35,09	37,56	35,85	36,50	35,65
Ucraina	36,87	35,96	33,45	34,02	34,56	н/д	33,87	34,77
Moldova	24,77	27,27	28,45	31,53	34,25	33,96	31,87	29,88
România	24,42	24,19	24,67	24,90	27,68	25,72	25,42	25,92

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Ilostat (<http://www.ilo.org/ilostat/>) [4]. Indicatorii pentru Moldova au fost calculate în baza BNS al RM (<http://statistica.md>) [3].

Cu ajutorul indicelui disimilării lui Duncan au fost dezvăluite tendințe multidirecționale în procesul schimbării segregării. Dacă în Irlanda, Danemarca, Suedia, Norvegia și Grecia, se urmărea o scădere a segregării de gen pe verticală, atunci, spre exemplu, în fostele țări socialiste segregarea s-a intensificat, sau a rămas aproape neschimbată. În Italia, Letonia, Lituania, Rusia, s-a constatat o intensificare a segregării de gen pe verticală, iar în țări precum: Spania, Canada, Portugalia, Republica Ceha și Ungaria rămânea practic neschimbată (Tabelul 2).

Concluzii. Astfel, a fost relevată existența unei asimetrii de gen, reprezentată printr-o segregare verticală și orizontală; valoarea indicelui Duncan pentru Republica Moldova denotă o tendință de creștere a scării orizontale și verticale a segregării, amplificarea acestuia. Această analiză reprezintă o bază necesară pentru elaborarea unor propuneri și măsuri, dar și prezintă o valoare practico-științifică și un element important al managementului de gen pe piața forței de muncă la nivel de țară.

Piața forței de muncă din orice țară se caracterizează printr-o măsură mai mare sau mai mică de neuniformitate în distribuția bărbaților și femeilor între tipurile de activități economice și profesii și posturi, adică segregarea de gen. Opiniile oamenilor de știință din diferite țări cu privire la existența segregării de gen pe piața forței de muncă sunt împărțite.

Unii oameni de știință consideră că comportamentul bărbaților și femeilor pe piața forței de muncă poate influența diferențele biologice naturale între bărbați și femei din care derivă celelalte diferențe în abilități, înclinații, aptitudini, etc.

Alți oameni de știință explică existența segregării de gen ca proces inevitabil, care este legat de existența stereotipurilor de gen în societate în ceea ce privește locul și rolul femeilor și al bărbaților în economia țării, care conduc la formarea la angajatori și angajați a ideilor despre ocupațiile „tipic masculine“ și „tipic feminine“.

Iar alții leagă segregarea de gen cu discriminarea împotriva femeilor pe piața forței de muncă, adică cu un fenomen care trebuie să fie reglementat. În unele țări în curs de dezvoltare, obiectivul acestei reglementări este de a reduce segregarea excesivă pe piața forței de muncă. La realizarea acestui obiectiv contribuie măsurile care vizează să completeze activitățile economice sau profesiile și posturile dominate de bărbați cu forța de muncă feminină, precum cererea crescută de forță de muncă de sex feminin în tipuri relevante de activități economice și profesii și posturi. Practic, aceste măsuri includ diversificarea educației, formării și opțiunilor de carieră (de exemplu: în Spania, Marea Britanie, Franța, Suedia). În plus, există pre-formarea femeilor pentru profesiile (pre-training of women for professions), la care accesul este limitat, de stereotipurile sociale (de exemplu, în Belgia). În unele țări există un program de stat de promovare a femeilor în funcții administrative (de exemplu, în Franța) etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Тадевосян Э. Словарь-справочник по социологии и политологии. М.: Знание, 1996. – 272 p., p.70
2. Duncan O., Duncan B. A methodological analysis of segregation indexes. American Sociological Review, 1955, Vol. 20, no.2. p.210-217 Disponibil: http://web.stanford.edu/group/scspi/_media/pdf/Reference%20Media/Dudley_1955_Measurement.pdf
3. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. Site-ul Biroului Național de Statistică. www.statistica.md
4. BAZA DATELOR ILOSTAT. Site-ul <http://www.ilo.org/ilostat/>
5. Anker R. Gender and Jobs. Sex Segregation and Occupations in the World. Geneva, International Labour Office. 1998. – 460 p.
6. Мальцева И., Рошин С. Гендерная сегрегация и трудовая мобильность на российском рынке труда. 2-е изд. Москва: ГУ ВШЭ, 2007. ISBN 978-5-7598-0461-1. – 295 с.
7. Gabriel P.E., Schmitz S. Gender differences in occupational distributions among workers. Monthly Labor Review, June, 2007, pp.19-24 <http://www.bls.gov/opub/mlr/2007/06/art2full.pdf>
8. Dolado J.J., Felgueroso F., Jimeno J.F. Recent Trends in Occupational Segregation by Gender: A Look Across the Atlantic. IZA DP No. 524, <http://www.iza.org/>
9. Yang Guo. Male-Female Wages Differentials In Guatemala: 1989-1998. ECON Paper 699, Apr. 23, 2004, http://www.umbc.edu/economics/grad_699_abstracts/y_guo_paper.pdf

**ANALIZA COMPARATIVĂ A RATINGULUI REPUBLICII MOLDOVA
ÎN CLASAMENTUL MONDIAL PRIVIND ACCESUL LA FONDUL LOCATIV
PRIN PRISMA INDICELUI DEZVOLTĂRII SOCIALE**

**Tatiana COLESNICOVA, dr., conf. cercet.,
INCE, Republica Moldova
Olga MOSCALU, cercet. șt.,
INCE, Republica Moldova**

Actualitatea temei constă în faptul că accesul la fondul locativ joacă un rol important în dezvoltarea socio-economică a fiecărei țări, inclusiv a Republicii Moldova. Cercetarea dată analizează situația cu accesul la fondul locativ al cetățenilor Republicii Moldova și situația în diferite țări. Prin urmare, scopul cercetării constă în analiza comparativă a Indicelui Dezvoltării Sociale în anul 2017 în general și anume a rating-ului accesului la fondul locativ. În studiu au fost utilizate următoarele metode de cercetare: monografică, comparația, tabelară, grafică, grupării, etc. Ca rezultat al studiului efectuat a fost analizată situația cu accesul la fondul locativ în Republica Moldova. De asemenea, a fost efectuată analiza comparativă pe plan internațional a rating-ului accesului la fondul locativ în Republica Moldova și pe unele țări ale lumii.

Cuvinte-cheie: *Indicele Progresului Social, fondul locativ, locuință, analiza comparativă, rating, necesitățile de bază ale omului.*

The actuality of the topic is that the housing availability (shelter) plays an important role in the socio-economic development of each country including the Republic of Moldova. This research analyzes the situation with the housing availability (shelter) to Moldovan citizens and the situation in different countries. Therefore, the purpose of the research is the comparative analysis of the Social Development Index in 2017 in general and, especially, the housing availability (shelter). The following research methods were used in the research: monographic method, comparison, table, graphics, grouping, etc. As a result of the research, the analysis of the housing availability (shelter) in the Republic of Moldova was obtained. Also, the international comparative analysis of the Social Development Index rating of shelter in the Republic of Moldova and in some countries of the world was carried out.

Keywords: *Social Progress Index, housing availability, shelter, comparative analysis, rating, basic human needs.*

JEL Classification: *D1, J31, R2.*

Introducere. Asigurarea cu locuințe este unul dintre cei mai importanți indicatori ai bunăstării populației. Locuința nu este numai vital necesară pentru om, dar și un indicator al nivelului de trai a populației și al inegalității sociale. În multe țări ale lumii, ca și în Republica Moldova, sfera de locuințe este o parte componentă importantă a economiei naționale. Cu toate acestea, asigurarea populației cu locuințe este o sarcină socială, legată de crearea condițiilor necesare pentru activitatea vitală a fiecărui om.

Mulți oameni de știință din diferite țări consideră că problema locuințelor este o problemă aparte, care este derivată din problema materială, adică din nivelul de trai al populației. Satisfacerea acestei necesități ar putea reduce sărăcia și excluziunea socială, însă continuă să fie o problemă considerabilă în Republica Moldova și într-o serie de țări europene. Această problemă este reflectată în diferite cercetări internaționale și naționale. De exemplu, în lucrarea cercetătorilor din Rusia cu denumirea "Analiza comparativă a consumului și a cheltuielilor în sectorul locativ", unde se discută detaliat problematica dată [1], este comparat nivelul de satisfacere a nevoilor de locuințe ale populației în condițiile din 1989 și 2009; identificarea populației care au câștigat sau au pierdut ca urmare a schimbărilor radicale care au avut loc în sectorul locuințelor. Satisfacția nevoilor de locuințe este evaluată în următoarele domenii principale: nivelul real al consumului de locuințe, inclusiv nivelul de dotare cu o suprafață totală de locuințe; posibilitățile de îmbunătățire a condițiilor de locuit și dinamica îmbunătățirii condițiilor de locuit; accesibilitatea prețurilor la cumpărarea de locuințe în proprietate, închirierea locuințelor, precum și plata serviciilor locativ-comunale.

În lucrarea lui Zhukovskaya I. "Veniturile și furnizarea de locuințe populației ca factori de creștere a nivelului de trai" se face o analiză a veniturilor și a furnizării de locuințe a populației [5]. De asemenea, în lucrarea lui D. Korolkov "Disponibilitatea locuințelor ca indicator al nivelului de trai al populației din regiune" situația este analizată cu disponibilitatea locuințelor în Rusia și în regiunea Belgorod [6]. Totodată, în studiului cercetătorilor din Canada C. James Frankish, Stephen W. Hwang [2] cu denumirea "The Relationship Between Homelessness and Health: An Overview of Research in Canada" se cercetează și se analizează situația fondului locativ în Canada și alte țări. Concomitent, cercetătorii autohtoni se ocupă cu problematica dată.

Conform datelor Biroului Național de Statistică [7], în Republica Moldova în anul 2016 suprafața totală a fondului locativ a constituit 86830,6 m², însă această suprafață se extinde pe an ce trece. Cele mai multe locuințe sunt constituite din 3 camere – 36,7%, cu 2 camere – 32,2%, cu 4 și mai multe camere – 21,3% și 9,8% cu 1 cameră. Numărul locuințelor date în exploatare sunt în creștere. De la începutul anului 2017 suprafața totală a locuințelor date în exploatare constituie 327,5 mii de m². În această perioadă au fost date în exploatare peste 4 mii de apartamente și case individuale, ceea ce este în creștere cu 34,3% față de anul precedent.

Suprafața locuibilă care i se revine unui locuitor în medie total pe țară este de 16,5 m², ceea ce este cu mult mai puțin ca în alte țări din UE, de exemplu: în Polonia unui locuitor îi revine 25 m² de suprafață locuibilă, Franța – 39 m²,

Rusia – 23,4 m² [4]. Astfel, se diferențiază și numărul de camere a locuințelor în diferite țări.

La comodități comunale Republica Moldova se confruntă cu dificultăți. Multe gospodării din unele localități nu dispun de comoditățile necesare pentru un trai decent. Anume gospodăriile din spațiul rural suferă mai mult, nu numai din cauza lipsei unei locuințe separate, dar și de lipsa de venituri minim garantate pentru întreținerea și crearea condițiilor necesare pentru trai.

Indicele Progresului Social Mondial. Indicele Progresului Social este un indicator combinat al proiectului internațional de cercetare cu denumirea "Imperativul Progresului Social" (*Social Progress Imperative*), care măsoară realizările țărilor lumii în ceea ce privește dezvoltarea lor socială. Acest Index este dezvoltat în anul 2013 sub conducerea lui Michael E. Porter, președinte al Imperativului Progresului Social, Profesor la Universitatea Harvard (Harvard Business School), Profesor din Bishop William Lawrence University, specialist în management strategic și competitivitate internațională. Noțiunea de progres social a devenit una dintre cele mai importante domenii de cercetare în domeniul sociologiei, psihologiei, economiei și administrației publice, de aceea indicatorii de dezvoltare socială sunt adesea considerați o alternativă clară la indicatorii dezvoltării economice, condiție necesară, dar insuficientă pentru progresul social.

Indicele măsoară realizările fiecărei țări pe o scară de la 0 (cel mai mic grad de stabilitate) la 100 (cel mai înalt grad de stabilitate) pe baza datelor obținute în cele trei categorii de bază menționate mai sus. O descriere detaliată a metodologiei de formare a indicelui și a surselor de date pentru acesta este prezentată în publicarea anuală a ratingului pe baza rezultatelor următorului studiu comparativ. Indicele cuprinde țări pentru care sunt disponibile indicatori fiabili și se bazează pe o combinație de date din sondajele de opinie – 12%, evaluări ale experților în dezvoltare – 25% și informații statistice ale organizațiilor internaționale – 61%.

Potrivit *Social Progress Imperative*, în timp ce PIB-ul reflectă nivelul de calitate a vieții dintr-o țară, Indicele progresului social reflectă starea unei societăți, evaluată în baza mai multor indicatori sociali axați pe necesitățile de bază ale unui om, calitatea vieții sale și posibilitățile de dezvoltare.

În determinarea succesului unei țări în domeniul progresului social, mai mult de 50 de indicatori sunt combinați, grupați în trei grupe principale:

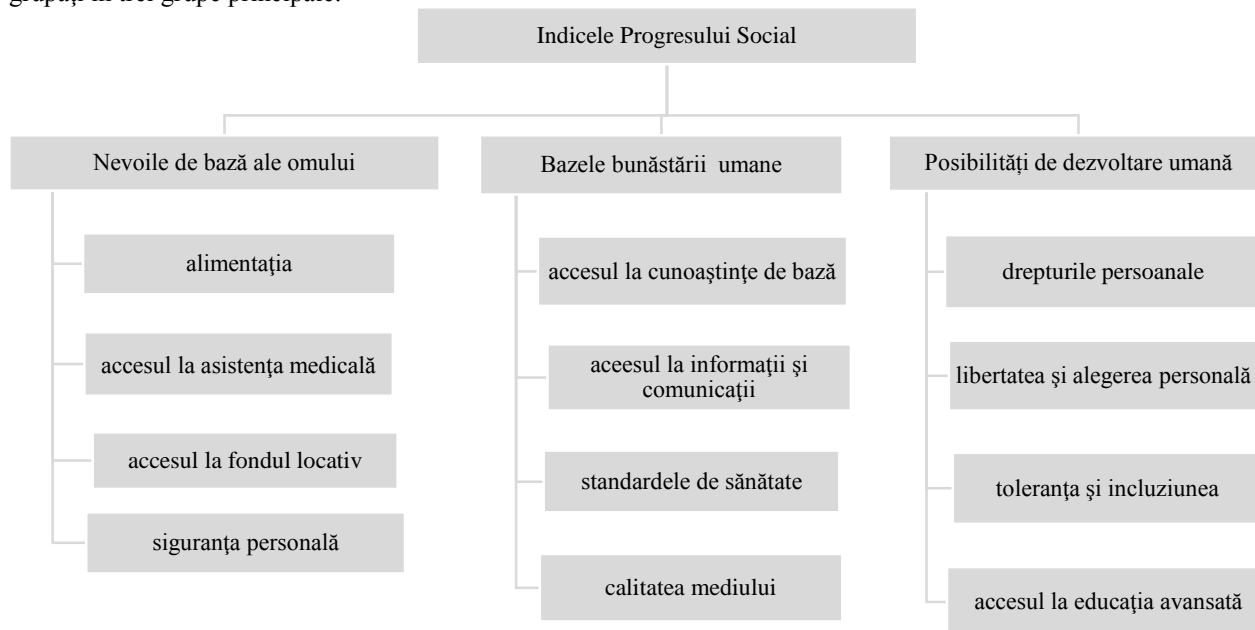

Figura 1. Structura Indicelui Progresului Social

Sursa: Elaborată de autori în baza [3].

Așadar, Indicele Progresului Social este divizat pe 3 grupe și include în total 12 componente principale, care cuprinde mai mult de 50 de indicatori. Unul dintre indicatorii importanți ai acestui Indice este Accesul la fondul locativ / locuință (shelter). Aceasta înseamnă că condițiile de viață adecvate sunt esențiale pentru siguranța, sănătatea și demnitatea umană. Pentru a fi considerate adecvate, locuințele trebuie să fie mai mult decât cei patru pereți și acoperișul. Trebuie să fie în siguranță, să ofere protecție împotriva elementelor, să includă facilități de bază și să fie accesibile. Acest indicator include sub-indicatori, cum ar fi: Disponibilitatea locuințelor la prețuri accesibile; Accesul la energie electrică; Calitatea alimentării cu energie electrică; Decesele atribuite poluării aerului din gospodării.

Conform ratingului Indicelui Progresului Social, cele mai dezvoltate țări din punct de vedere social sunt următoarele țări: Danemarca cu Indicele Progresului Social Complet – 90,57; Finlanda – 90,53; Islanda – 90,27; Norvegia – 90,27; Elveția – 90,10; Canada – 89,84; Olanda – 89,82; Suedia – 89,66. Țările outsideri în clasamentul mondial sunt: Republica Centrafricană – 28,38; Afghanistan – 35,66; Angola – 40,73; Niger – 42,97; Yemen – 43,46. Potrivit clasamentului dat, Republica Moldova s-a clasat pe poziția 72-a din 128 de țări cu punctajul 66,31.

Țările vecine cum ar fi România, Rusia, Belarus și Ucraina se află pe poziții mai ridicate a ratingului față de Republica Moldova. România fiind pe cea mai ridicată poziție față de țările învecinate clasându-se pe poziția 44,

Ucraina – 64, Belarus – 65 și Rusia clasându-se pe poziția 67. Însă acest indice al Republicii Moldova este mai ridicat față de Tadjikistan, care e clasat pe poziția 92, Azerbaidjan – 76, Kirgîzstan – 77, Uzbekistan – 85 și Tadjikistan – 92.

Conform componentei accesul la fondul locativ / locuință (shelter), țările cu punctaj semnificativ sunt: Danemarca – 94,27; Finlanda – 92,64; Islanda – 87,15; Norvegia – 89,27; Elveția – 91,38; Canada – 88,12; Olanda – 91,31; Suedia – 88,19. Țările outsideri sunt: Republica Centrafricană – 6,96; Afghanistan – 22,92; Angola – 28,49; Niger – 31,24; Yemen – 45,72. Potrivit acestei componente punctajul Republicii Moldova este 72,27.

Comparativ cu Indicele Progresului Social din anii precedenți în anul 2017 toate țările au avut progres [3, p.22]. Cele mai mari progrese au fost înregistrate în așa componente ca accesul la informații și comunicații și accesul la educația avansată [3, p.45].

Tabelul 1. Clasamentul mondial pe nivel de dezvoltare socială a unelor țări ale lumii, 2017

Țările	Rating-ul	Indicele Progresului Social Complet (Social Progress Index Full Results)	Accesul la fondul locativ
Danemarca	1	90,57	94,27
Finlanda	2	90,53	92,64
Spania	16	86,92	86,43
Franța	19	85,92	88,40
Slovenia	21	84,32	84,84
Estonia	23	82,96	87,24
Italia	24	82,62	84,94
Grecia	33	78,92	82,48
Letonia	34	78,61	80,07
Lituania	35	78,09	80,59
Ungaria	37	77,32	80,45
Bulgaria	41	74,42	83,42
România	44	73,53	75,09
Georgia	53	70,80	79,48
Armenia	59	69,01	77,71
Ucraina	64	68,35	74,74
Belarus	65	67,80	78,74
Rusia	67	67,17	77,57
Republica Moldova	72	66,31	72,27
Kazahstan	74	66,01	76,29
Azerbaidjan	76	65,33	82,40
Kirgîzstan	77	65,33	69,36
Uzbekistan	85	62,02	88,08
Tadjikistan	92	58,87	72,92

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor [3].

Conform rezultatelor Indicelui Progresului Social, Republica Moldova a acumulat cel mai mare punctaj la următoarele componente: alimentația și accesul la asistența medicală, înregistrând 97,96 de puncte din 100; accesul la cunoștințele de bază (educație) – 93,07; nevoile de bază ale omului – 79,32; siguranță personală – 75,89 și acces la informații și comunicații – 75,65.

Tabelul 2. Indicele Progresului Social pentru Republica Moldova pe componente, 2017

Denumirea indicatorului	PIB	Nevoile de bază ale omului (Basic Human Needs)	Bazele bunăstării umane (Foundations of Wellbeing)	Oportunitate (Opportunity)	Alimentația și accesul la asistența medicală (Nutrition and Basic Medical Care)	Apa și situația sanitară (Water and Sanitation)	Accesul la fondul locativ - locuință (Shelter)	Siguranță personală (Personal Safety)
Rezultate	\$4,742	79,32	70,52	49,08	97,96	71,17	72,27	75,89
Denumirea indicatorului	Accesul la cunoștințe de bază/educație (Access to Basic Knowledge)	Acces la informații și comunicații (Access to Information and Communications)	Sănătatea și bunăstarea (Health and Wellness)	Calitatea mediului ambiant (Environmental Quality)	Drepturile personale (Personal Rights)	Libertatea și alegerea personală (Personal Freedom and Choice)	Toleranță și incluziune (Tolerance and Inclusion)	Accesul la educația avansată (Access to Advanced Education)
Rezultate	93,07	75,65	59,99	53,36	64,77	52,11	37,30	42,14

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor [3, p.75].

Cele mai mici punctaje au fost înregistrate la următoarele componente: toleranță și incluziune – 37,30 și accesul la educația avansată cu 42,14 de puncte.

Indicatorul accesul la fondul locativ / locuință (shelter) a acumulat 72,27 de puncte, ceea ce rezultă că în Republica Moldova problema data există, dar nu este pe primul loc printre toate problemele sociale cu care se confruntă oamenii din țară.

Concluzii și recomandări. Conform raportului Indicelui Progresului Social Republica Moldova se află aproape la mijlocul clasamentului printre țările incluse în raport și ocupă locul 72 din 128 de țări ale lumii. Ea se plasează în urma multor țări dezvoltate, care se situează în acest clasament cu indicatori mai buni, ceea ce înseamnă că mai sunt necesare acțiuni suplimentare în dezvoltarea socială a țării.

Totuși, Republica Moldova se confruntă cu mai multe probleme, însă pentru a avea o poziție mai de sus a acestui rating trebuie acordată mai multă atenție accesului la fondul locativ. Asigurarea cu locuințe sociale pentru familii social defavorizate este un pas imens în ceea ce privește creșterea și dezvoltarea Republicii Moldova în clasamentele internaționale.

Autoritățile de stat au început a lucra asupra rezolvării problemelor accesului la fondul locativ și a dificultății de a procura o locuință. Ministerul Finanțelor a prezentat pentru consultări publice un proiect de lege privind unele măsuri de implementare a programului *Prima casă*. Acest proiect va asigura accesul populației la împrumuturile ipotecare, pentru a crea condiții optime pentru a majora termenul de scadență a împrumutului. La acest program vor putea participa persoanele sub 45 de ani, cetățeni ai Republicii Moldova care nu dețin locuințe, dar care au venituri din surse oficiale. Cu astfel de proiect în țară se va micșora migrația în rândul tinerilor, se va stimula creșterea ocupării oficiale a populației și creșterea transparenței tranzacțiilor imobiliare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. КОСАРЕВА Н. Б., ПОЛИДИ Т. Д., ПУЗАНОВ А. С., ТУМАНОВ А. А. Сравнительный анализ потребления и расходов в жилищной сфере. Докл. к XII Междунар. науч. конф. Нац. исслед. ун-та «Высшая школа экономики» по проблемам развития экономики и общества, Москва, 5–7 апреля 2011 г.; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. — 56 с. — 1000 экз. — ISBN 978-5-7598-0887-9 (в обл.)
2. FRANKISH C. JAMES, HWANG STEPHEN W., QUANTZ DARRYL. The Relationship Between Homelessness and Health. An Overview of Research in Canada. In: Hulchanski, J. David; Campsie, Philippa; Chau, Shirley; Hwang, Stephen; Paradis, Emily (eds.) Finding Home: Policy Options for Addressing Homelessness in Canada (e-book), Chapter 2.1. Toronto: Cities Centre, University of Toronto. 2009, ISBN 978-0-7727-1475-6 www.homelesshub.ca/FindingHome
3. PORTER MICHAEL E., STERN SCOTT, GREEN MICHAEL. Social Progress Index 2017. Social Progress Imperative 2017. 2101 L Street NW, Suite 800, Washington, DC 20037, socialprogressimperative.org, https://www.socialprogressindex.com/assets/downloads/resources/en/English-2017-Social-Progress-Index-Findings-Report_embargo-d-until-June-21-2017.pdf
4. Как очеловечить “квадраты”, эксперт online, Москва 18.09.2017, [ultima accesare 18.09.2017], Disponibil la: <http://expert.ru/expert/2015/15/kak-ochelovechit-kvadratyi/media/259583/>
5. ЖУКОВСКАЯ И. Доходы и обеспеченность населения жильем как факторы повышения уровня жизни. Имущественные отношения в РФ №9(132). 2012, стр. 15-31.
6. КОРОЛЬКОВА Д. Доступность жилья как индикатор уровня жизни населения в регионе. ФГАОУ ВПО «Белгородский государственный национальный исследовательский университет». <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34902>
7. Biroul Național de Statistică, Fondul Locativ al Republicii Moldova la 1 ianuarie 2017, [ultima accesare 18.09.2017], Disponibil la: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&id=168&id=5677>

**EVALUAREA NIVELULUI ȘI STRUCTURII CONSUMULUI DE
PRODUSE ALIMENTARE AL POPULAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA**

*Anatolii ROJCO¹, dr., conf., cercet.,
INCE, Republica Moldova
Svetlana IVANOV², cercet. șt.,
INCE, Republica Moldova
Zoia STREMENOVSCAIA³, cercet. șt.,
INCE, Republica Moldova*

Actualitatea acestui articol este condiționată de faptul că în prezent în Republica Moldova se examinează posibilitatea de oferire a ajutorului social familiilor celor mai nevoiașe prin acordarea acestora taloane pentru produse alimentare. Pentru a justifica volumuri și mecanisme de acordare a ajutorului alimentar este necesar de a dispune de date, ce caracterizează situația privind consumul de produse alimentare al populației. Scopul articolului constă în evaluarea nivelului și structurii consumului de produse alimentare a membrilor gospodăriilor casnice în dependență de tipul, locul amplasării și bunăstarea lor. În studiu au fost utilizate următoarele metode: monografică, analogiilor, comparația, statistică ș.a. Rezultatele studiului au arătat, că cele mai vulnerabile sunt gospodăriile casnice cu copii, în special familiile cu mulți copii. Severitatea cea mai mare a problemei de alimentare este caracteristică familiilor mai puțin asigurate cu mulți copii din I-a grupă quintilică. Consumul majorității produselor alimentare la aceste familii nu doar că rămâne în urma nivelului mediu, ci este mai mic decât normele minime, incluse în coșul alimentar al minimului de existență.

Cuvinte-cheie: *consumul de produse alimentare, CBGC (Cercetarea Bugetelor Gospodăriilor Casnice), gospodării casnice cu copii, familii cu mulți copii, cheltuieli medii de consum pentru o persoană, coșul alimentar al minimului de existență, grupele quintilice.*

The actuality of this paper is determined by the fact that at present in the Republic of Moldova the possibility of offering social assistance to the neediest families is being examined by giving them food stamps. In order to justify the volumes and the mechanisms of food aid it is necessary to have data, which characterizes the situation regarding the food consumption of population. The purpose of the paper is to assess the level and structure of food consumption of household members according to their type, location and welfare. In the research were used the following methods: monographic, analogy method, comparisons, statistical method etc. The results of the study showed that the most vulnerable are households with children, especially families with many children. The greatest severity of the food problem is characteristic of disadvantaged families with many children from the first quintile group. Consumption of most food in these families not only stays behind the average level, but is lower than the minimum standards, included in subsistence minimum food basket.

Keywords: *food consumption, HBS (Household Budget Survey), households with children, families with many children, average monthly consumption per person, subsistence minimum food basket, quintile groups.*

JEL Classification: *I3, L66, Q18, R2.*

Introducere. Nivelul și structura consumului de produse alimentare sunt unii din indicatori care reflectă într-un mod obiectiv condițiile reale de trai ale populației. Aceasta este condiționat de faptul, că necesitatea de hrană este cea mai esențială din necesitățile omului și are prioritate față de toate celelalte necesități. De aceea, în primul rând trebuie să fie satisfăcută necesitatea fiziologică de hrană. Nivelul consumului de alimentație este unul din punctele-cheie la evaluarea nivelului de trai al populației.

În Republica Moldova cercetările științifice în domeniul alimentației s-au efectuat în diferite direcții [1]. Elaborările precedente ale autorilor acestui articol au fost concentrate pe analiza particularităților de alimentație a membrilor diferitor gospodării casnice în dependență de tipul, componența, locul de reședință, nivelul bunăstării lor [6, 8]. Aceasta a permis de a ține cont de nivelul și structura alimentației (inclusiv factorul de sezonalitate) la elaborarea de către autorii acestui articol a metodologiei de formare a coșului alimentar al minimului de existență pentru diferite grupuri social-demografice ale populației Republicii Moldova [3].

Asigurarea alimentației calitative este problema cea mai acută a gospodăriilor casnice sărace, și în primul rând, a familiilor sărace cu mulți copii. Prin urmare, această problemă și-a găsit reflectare în publicațiile autorilor, consacrate evaluării nivelului de sărăcie a familiilor cu copii și sporirii securității alimentare ale acestora [4, 7, 9]. În prezent a apărut necesitatea de a elabora programul de ajutor social prin acordarea de taloane pentru produse alimentare familiilor celor mai nevoiașe. Pentru a justifica volumuri și mecanisme de acordare a ajutorului alimentar este necesar de a dispune de evaluarea situației actuale în domeniul alimentației gospodăriilor casnice puțin asigurate și, în primul rând, familiilor cu mulți copii. Prin aceasta este justificată actualitatea articolului de față.

¹ © Anatolii ROJCO, rojco@mail.ru

² © Svetlana IVANOV, svetlana.ivanov.2@mail.ru

³ © Zoia STREMENOVSCAIA, zoia713@mail.ru

Situația în domeniul de alimentație a populației Republicii Moldova este demonstrată prin dinamica mărimii cheltuielilor gospodăriilor casnice pentru produse alimentare. În a.2016 aceasta a constituit 902,5 lei pe lună calculată pentru un membru al gospodăriilor casnice și a crescut comparativ cu a.2015 cu 40,7 lei sau cu 4,7% (Tabelul 1). În același timp ritmul de creștere a cheltuielilor pentru produse alimentare a fost mai mare decât creșterea cheltuielilor generale de consum a gospodăriilor casnice (3,3%). Ca rezultat, ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare în totalul cheltuielilor de consum a crescut de la 42,1% în a.2015 până la 42,6% în a.2016.

Tabelul 1. Cheltuielile medii lunare de consum pe cap de locuitor și cheltuielile pentru produse alimentare

	a.2016	a.2015			
	Total GC	Total GC	Cupluri familiale cu copii	Alte GC cu copii	GC doar cu pensionari
Cheltuieli de consum – total, lei	2116,8	2048,5	1932,2	1715,7	2147,0
Cheltuieli pentru produse alimentare, lei	902,5	861,8	771,8	745,6	992,3
Ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare, %	42,6	42,1	39,9	43,5	46,2

Sursa: Calculat conform datelor CBGC pentru a.a.2015, 2016.

În mediu urban cheltuielile medii pe cap de locuitor pentru produse alimentare au constituit 1020,6 lei pe lună și au crescut comparativ cu a.2015 cu 41,5 lei sau cu 4,2%. În sate cheltuielile medii pe cap de locuitor pentru produse alimentare au constituit 812,2 lei pe lună și au crescut comparativ cu a.2015 cu 39,6 lei sau cu 5,1%. Rata de creștere mai mare a cheltuielilor pentru produse alimentare în sate a condiționat o anumită micșorare a „decalajului” dintre aceste mărimi în profilul „oraș-sat”. Dacă în a.2015 cheltuielile pentru produse alimentare în orașe au fost cu 26,7% mai mari decât în sate, atunci în a.2016 această depășire a constituit 25,6%. Referitor la ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare în totalul cheltuielilor de consum, menționăm că în a.a.2015-2016 aceasta a crescut în mediu urban de la 39,6% la 40,1% și în sate – de la 44,8% la 45,4%.

Ponderea cheltuielilor pentru produsele alimentare este un indicator de importanță majoră ce caracterizează nivelul bunăstării gospodăriilor casnice. Încă la sfârșitul sec.XIX statisticianul belgian renumit *E.Engel* în baza materialului empiric vast a depistat o regularitate: cu cât familia este mai săracă, cu atât mai mare pondere în suma totală a cheltuielilor acesteia o dețin cheltuieli pentru alimentație [2]. Regularitatea respectivă este actuală până în prezent.

În figura 1 sunt prezentate datele privind ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare în totalul cheltuielilor de consum a gospodăriilor casnice ale unor țări. Țările respective pot fi divizate în 4 grupe. În prima grupă sunt incluse 16 țări, ai cărora ponderea cheltuielilor pentru alimentație în cheltuielile generale de consum este mai mică decât 15%. În situația cea mai avantajoasă se află Luxemburg (al cărora ponderea cheltuielilor pentru alimentație constituie 8,6%), Olanda (10,0%) și Marea Britanie (11,0%).

În 13 țări ponderea cheltuielilor pentru alimentație variază între 15,1% și 29,5%. În a treia grupă a țărilor ponderea cheltuielilor pentru alimentație oscilează între 30% și 40%. Numărul țărilor în această grupă constituie 8, printre aceștia Federația Rusă (ponderea cheltuielilor pentru alimentație – 32,0%), România (38,2%), Belarus (39,1%). A patra grupă o constituie țările, a căror ponderea cheltuielilor pentru alimentație depășește 40%. Printre ele – Republica Moldova (42,6%), Kazahstan (43,8%), Ucraina (54,0%). Astfel, Republica Moldova face parte din componența țărilor cu date cele mai rele cu privire la ponderea cheltuielilor pentru alimentație.

Ca și în alte țări, în Republica Moldova valoarea cheltuielilor de consum și mărimea cheltuielilor pentru produsele alimentare diferă în dependență de tipuri gospodăriilor casnice. Cea mai mare valoare a cheltuielilor pentru produsele alimentare este tipică pentru gospodăriile formate numai din pensionari – 992,3 lei pentru o persoană pe lună (ceea ce este cu 15,1% mai mult decât media pentru toate gospodăriile casnice). Cheltuielile pe cap de locuitor pentru produse alimentare în gospodăriile casnice formate din cupluri căsătorite cu copii a constituit 771,8 lei pe lună, în timp ce alte gospodăriile casnice cu copii – 745,6 lei (ceea ce este 10,4% și respectiv, 13,5% mai puțin decât media pentru toate gospodăriile casnice).

Există diferențe în ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare. Și dacă o pondere mai mare a cheltuielilor pentru produsele alimentare în gospodăriile casnice formate numai din pensionari ar putea fi condiționată de valoarea mai înaltă ale acestor cheltuieli decât în alte tipuri de gospodării, atunci în raport cu alte tipuri de gospodării, această regularitate nu-și găsește confirmare.

Astfel, în gospodăriile casnice formate din cupluri familiale cu copii, cheltuielile lunare pe cap de locuitor pentru produse alimentare au fost cu 26,2 lei (sau cu 3,5%) mai mari decât în alte gospodării casnice cu copii. Cu toate acestea, ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare în gospodăriile casnice formate din cupluri familiale cu copii (39,9%) a fost de 3,6 p.p. mai mică decât în alte gospodării casnice cu copii (43,5%). Aceasta se datorează faptului că, în virtutea componenței sale, cuplurile familiale cu copii cheltuiesc mult mai mulți bani pe îmbrăcăminte și încălțăminte, transport, comunicații, petrecerea timpului liber.

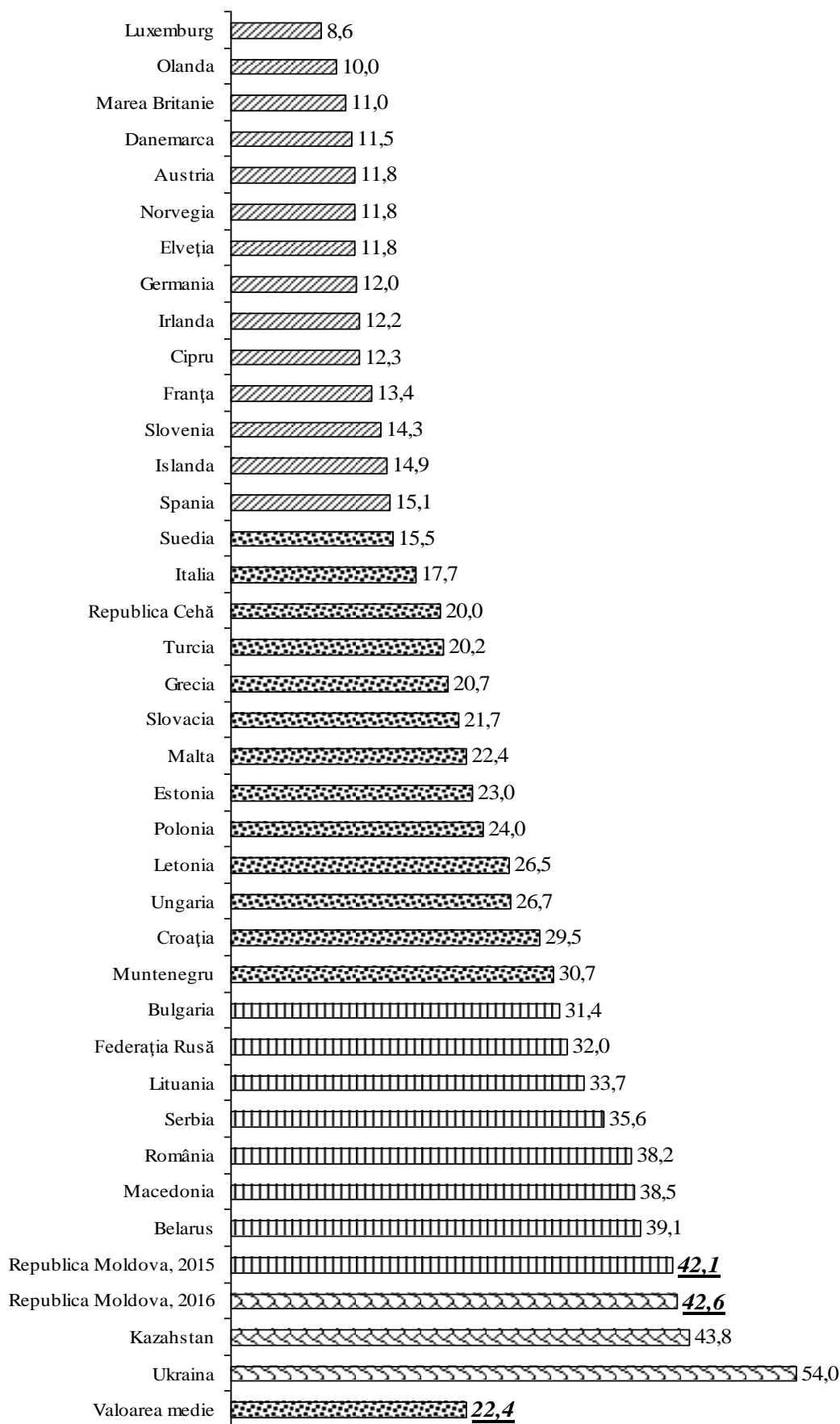

Figura 1. Ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare a gospodăriilor casnice ale unor țări, %, a.2015

Sursa: <http://riarating.ru/infografika/20161206/630048608.html>

Astfel, după nivelul de bunăstare în grupul de risc se includ, în primul rând, gospodăriile casnice formate din cupluri familiale cu copii și alte gospodării casnice cu copii. În situația și mai rea se află gospodăriile casnice cu 3 și mai mulți copii (Tabelul 2). Pentru cuplurile familiale cu 3 și mai mulți copii cheltuielile pentru produse alimentare pe cap de locuitor au constituit 646,5 lei pe lună, ceea ce este cu 125,3 lei, sau 16,2% mai puțin decât media pentru cupluri familiale cu copii. Astfel, creșterea numărului de copii în cuplurile familiale cu copii, a fost însoțită de o scădere a cheltuielilor pe cap de locuitor pentru produse alimentare, însă rata acestui declin a fost mai lentă decât rata de reducere a totalului cheltuielilor de consum. Ca rezultat, pentru cupluri familiale cu 3 și mai mulți copii ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare (45,3%) a fost de 5,4 p.p. mai mare decât media pentru cuplurile familiale.

Tabelul 2. Cheltuielile de consum medii lunare pe cap de locuitor ale gospodăriilor casnice cu copii

	Cupluri familiale cu copii		Col.3 în % la col.2	Alte GC cu copii		Col.6 în % la col.5
	total	incl. cu 3+ copii		total	incl. cu 3+ copii	
1	2	3	4	5	6	7
Cheltuieli de consum – total, lei	1932,2	1427,5	73,9	1715,7	1225,7	71,4
<i>inclusiv</i> : produse alimentare	771,8	646,5	83,8	745,6	630,1	84,5
Ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare, %	39,9	45,3	-	43,5	51,4	-

Sursa: Calculat conform datelor CBGC pentru a.2015.

O situație similară este tipică și altor gospodării casnice cu 3 și mai mulți copii. Cheltuielile pentru produse alimentare pe cap de locuitor ale acestora au constituit 630,1 lei pe lună, ceea ce este cu 15,5% mai puțin decât media pentru alte gospodării casnice cu copii. Ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare în alte gospodării casnice cu 3 și mai mulți copii (51,4%) cu 7,9 p.p. mai mare decât media pentru alte gospodării casnice cu copii. Totodată, alte gospodării casnice cu 3 și mai mulți copii sunt cei mai vulnerabili: cheltuielile medii pe cap de locuitor pentru produse alimentare ale acestora sunt cu 16,4 lei (sau cu 2,5%) mai mici decât cele suportate de cuplurile familiale cu 3 și mai mulți copii.

Situația este agravată de faptul că în alimentația membrilor gospodăriilor casnice cu mulți copii un rol semnificativ deține producția lor proprie, precum și produse obținute ca fiind remunerarea muncii în forma naturală. În cuplurile familiale cu copii valoarea produselor, intrate în aceste gospodării în forma naturală a constituit 167,1 lei pe lună (pentru 1 membru al gospodăriei casnice) sau 21,7% din totalul cheltuielilor pentru produsele alimentare (Tabelul 3). Valoarea produselor alimentare intrate în forma naturală în gospodăriile casnice formate din cupluri familiale cu 3 și mai mulți copii a constituit 187,4 lei (pentru 1 membru al gospodăriei casnice sau 29,0% din totalul cheltuielilor pentru produsele alimentare. Astfel, odată cu creșterea numărului de copii în gospodăriile casnice, un rol mai mare în alimentația membrilor lor deține producția proprie.

Tabelul 3. Valoarea producției proprii în gospodăriile casnice cu copii

	Cupluri familiale cu copii		Alte GC cu copii	
	total	incl. cu 3+ copii	total	incl. cu 3+ copii
Cheltuielile medii pe cap de locuitor pentru produse alimentare, lei lunar	771,8	646,5	745,6	630,1
<i>inclusiv</i> : valoarea producției proprii	167,1	187,4	189,0	198,7
Ponderea valorii producției proprii în totalul cheltuielilor pentru produse alimentare, %	21,7	29,0	25,4	31,5

Sursa: Calculat conform datelor CBGC pentru a.2015.

Valoarea produselor intrate în forma naturală în alte gospodării casnice cu copii constituie o mărime și mai mare. Ponderea lor în totalul cheltuielilor pentru produse alimentare este de 25,4%, în timp ce în alte gospodării cu 3 și mai mulți copii, ponderea este de 31,5%. O atare mărime considerabilă a valorii produselor alimentare în forma naturală este necesar de a fi privită ca un fenomen negativ. E vorba de faptul, că producția proprie intrată și produsele obținute ca remunerarea muncii în forma naturală au un sortiment foarte limitat și, prin urmare, nu pot satisface pe deplin nevoile membrilor gospodăriilor casnice în produsele alimentare. Acest fapt se referă în special la copii, pentru alimentația cărora se impun cerințe sporite în ceea ce privește sortiment și calitatea produselor. Satisfacerea acestor cerințe poate fi realizată prin procurarea produselor alimentare în rețelele comerciale de produse alimentare cu ajutorul mijloacelor bănești. De aceea, ponderea sporită a valorii produselor în forma naturală în cheltuielile pentru produse alimentare indică despre calitatea alimentației necorespunzătoare, mai ales în familiile cu mulți copii.

În situația mai rea se află gospodării casnice mai puțin asigurate. Cheltuielile medii pentru produse alimentare pe cap de locuitor pentru toate gospodăriile în I-a grupă quintilică au constituit 547,9 lei pe lună, în timp ce în a V-a – 1254,6 lei, adică de 2,29 ori mai mult (tabelul 4). Pentru gospodăriile casnice mai puțin asigurate cu copii din I-a grupă quintilică cheltuielile medii pentru produse alimentare pe cap de locuitor sunt încă mai mici: pentru cupluri familiale cu copii – 541,3 lei pe lună, în timp ce în alte gospodării casnice cu copii – 534,4 lei. Pentru cupluri familiale cele mai

înstărite cu copii din a V-a grupă quintilică cheltuielile medii pentru produse alimentare pe cap de locuitor sunt mai mari de 2,05 ori, iar în alte gospodării cu copii – de 2,11 ori.

Tabelul 4. Cheltuielile medii pentru produse alimentare pe grupe quintilice

	Total cheltuieli			incl. cheltuieli bănești		
	grupe quintilice, lei		a V-a în raport cu I-a, ori	grupe quintilice, lei		a V-a în raport cu I-a, ori
	I	V		I	V	
Total GC	547,9	1254,6	2,29	335,1	1114,3	3,32
Cupluri familiale cu copii	541,3	1110,6	2,05	329,3	1006,9	3,06
Alte GC cu copii	534,4	1130,5	2,11	320,2	981,1	3,06
Ponderea valorii produselor intrate în forma naturală în totalitatea cheltuielilor pentru produse alimentare, %:						
Total GC	–	–	–	38,8	11,2	–
Cupluri familiale cu copii	–	–	–	39,2	9,4	–
Alte GC cu copii	–	–	–	46,3	13,2	–

Sursa: Calculat conform datelor CBGC pentru a.2015.

În ceea ce privește cheltuielile bănești pentru produse alimentare, diferențierea între valorile lor este și mai mare: pentru toate gospodăriile aceasta a constituit 3,32 ori, în timp ce pentru gospodăriile casnice cu copii – 3,06 ori. Menționăm, că în gospodăriile mai puțin asigurate din I-a grupă quintilică există probabilitate foarte mare de o calitate necorespunzătoare a alimentației. Aceasta se demonstrează prin faptul că, în general, pentru toate gospodăriile casnice ponderea produselor care intră în forma naturală, constituie 38,8%, pentru cuplurile familiale cu copii – aproape 40%, în timp ce în alte gospodării cu copii – mai mult de 46%. În același timp, în gospodăriile casnice cele mai înstărite din a V-a grupă quintilică ponderea produselor alimentare care intră în forma naturală a variat de la 9,4% (pentru cupluri familiale cu copii) la 13,2% (pentru alte gospodării casnice cu copii). Astfel, există diferențe semnificative în caracteristicile calitative și cantitative a cheltuielilor gospodăriilor casnice pentru produse alimentare.

Tabelul 5. Consumul mediu pe cap de locuitor al produselor alimentare (kg, l, buc. pe lună)

Produse alimentare	Total GC	total	incl. cu 3+ copii	total	incl. cu 3+ copii
I. Pâine și produse de panificație					
1.1. Pâine din făină de grâu	4,43	3,72	3,55	3,80	3,39
1.2. Făină de grâu	2,42	2,22	3,03	2,80	3,17
1.3. Făină de porumb	0,52	0,41	0,47	0,47	0,52
1.4. Paste făinoase	0,81	0,72	0,76	0,77	0,78
1.5. Orice fel de crupe	0,95	0,90	0,92	0,89	0,98
II. Carne și produse din carne					
2.1. Carne de bovine	0,12	0,12	0,06	0,11	0,07
2.2. Carne de porc	0,71	0,63	0,51	0,69	0,64
2.3. Carne de găină	1,84	1,55	1,36	1,57	1,57
2.4. Mezeluri fierte	0,42	0,36	0,37	0,32	0,23
2.5. Mezeluri de c/sup. cu durata lungă de păstrare	0,15	0,14	0,07	0,13	0,07
III. Lapte și produse lactate					
3.1. Lapte integral	2,61	2,42	2,57	2,47	2,63
3.2. Brânza din lapte	0,88	0,72	0,71	0,71	0,62
3.3. Smântână	0,71	0,56	0,46	0,55	0,47
3.4. Cașcaval	0,35	0,29	0,22	0,29	0,25
IV. Ouă (zece)	1,48	1,24	1,10	1,24	1,06
V. Pește proaspăt și congelat	1,10	0,87	0,81	0,86	0,69
VI. Zahăr și produse de cofetărie					
6.1. Zahăr	0,93	0,87	0,87	0,93	1,05
6.2. Bomboane, halva ș.a.	0,20	0,18	0,24	0,20	0,19
VII. Grăsimi					
7.1. Ulei vegetal	1,01	0,94	1,00	0,95	0,98
7.2. Unt	0,18	0,17	0,13	0,13	0,16
VIII. Cartofi	3,87	3,58	3,71	3,74	3,81
IX. Legume					
9.1. Roșii	1,08	0,83	0,81	0,88	0,72

Produce alimentare	Total GC	total	incl. cu 3+ copii	total	incl. cu 3+ copii
9.2. Castraveți	0,49	0,42	0,34	0,38	0,23
X. Fructe, pomușoare, struguri					
10.1. Fructe sămânțoase, sămburoase	2,42	1,98	1,92	2,03	1,90
10.2. Struguri proaspeți	0,44	0,35	0,33	0,36	0,20
10.3. Pomușoare de livadă	0,15	0,12	0,06	0,15	0,24

Sursa: Calculat conform datelor CBGC pentru a.2015.

Gospodăriile casnice cu copii se află în poziția mai rea după consumul mediu pe cap de locuitor aproape al tuturor produselor alimentare. Acest fapt este evident, mai ales, în ceea ce privește familiile cu mulți copii (tabelul 5).

Grupul de produse „Pâine și produse de panificație”. Consumul mediu pe cap de locuitor de pâine de grâu al cuplurilor familiale cu 3+ copii a constituit 3,55 kg pe lună, în timp ce alte gospodării cu 3+ copii – 3,39 kg, ceea ce este cu 0,88 kg și 1,04 kg respectiv mai puțin decât media pentru toate gospodăriile casnice. Dar, consumul mediu pe cap de locuitor al făinii de grâu depășește semnificativ nivelul mediu. Aceasta indică la faptul că gospodăriile casnice cu 3+ copii o anumită parte din făină îndreaptă spre coacerea pâinii la domiciliu, ceea ce le permite să asigure o anumită economie a cheltuielilor la satisfacerea nevoilor de pâine. În ceea ce privește consumul mediu pe cap de locuitor al produselor de panificație, nivelul lor în familiile cu copii este mai mic decât media pentru toate gospodăriile. Excepția o fac cerealele, consumul mediu pe cap de locuitor ale cărora în alte gospodării cu 3+ copii constituie 0,98 kg pe lună, ceea ce este cu 0,03 kg mai mult decât media pentru toate gospodăriile.

Grupul de produse „Carne și produse din carne” include produsele care prezintă o valoare nutritivă semnificativă. Consumul mediu pe cap de locuitor al tuturor produselor din carne în familiile cu copii este mai mic decât media pentru toate gospodăriile. În același timp, consumul mediu al produselor din carne pe cap de locuitor în familiile cu mulți copii rămâne semnificativ în urmă față de consumul mediu în familiile cu copii. Astfel, consumul mediu pe cap de locuitor de carne de bovine al cuplurilor familiale cu 3+ copii constituie 0,06 kg pe lună (adică 60 g), și în alte gospodării cu 3+ copii - 0,07 kg (adică 70 g) ceea ce este de 2 ori și respectiv, de 1,6 ori mai puțin decât la cuplurile familiale cu copii (0,12 kg) și în alte gospodării cu copii (0,11 kg). Familii cu mulți copii rămân semnificativ în urmă după consumul mediu pe cap de locuitor al mezelurilor de calitate superioară cu durata lungă de păstrare – 0,07 kg pe lună față de 0,14 kg la cuplurile familiale cu copii și 0,13 kg – în alte gospodării casnice cu copii. De asemenea, consumul mediu pe cap de locuitor al produselor din carne la familiile cu mulți copii este mai mic comparativ cu nivelul mediu pentru toate gospodăriile și nivelul gospodăriilor casnice cu copii.

Grupul de produse „Lapte și produse lactate”. Consumul mediu pe cap de locuitor de lapte, brânză din lapte, smântână, cașcaval în gospodăriile casnice cu copii este mai mic decât media pentru toate gospodăriile. În același timp, consumul mediu pe cap de locuitor de produse lactate (cu excepția laptelui) în gospodăriile casnice cu 3+ copii este mai mic decât media pentru familiile cu copii.

O situație similară este caracteristică și pentru alte produse alimentare: ouă; pește; zahar și produse de cofetărie; grăsimi; cartofi; legume; fructe, pomușoare și struguri.

Pe fondul unui nivel mult mai scăzut al consumului mediu pe cap de locuitor de produse alimentare al familiilor cu copii există diferențe semnificative în grupele quintile în ceea ce privește cantitatea de produse alimentare consumate (Tabelul 6). Acest fapt se atribuie în special consumului de carne de bovine. Consumul mediu pe cap de locuitor al acestui produs la cuplurile familiale cu copii cele mai puțin asigurate din I-a grupă quintilică constituie 0,01 kg pe lună (adică, în total 10 g), în timp ce în a V-a grupă quintilică – 0,27 kg, adică de 27 de ori mai mult. În alte gospodării cu copii consumul mediu pe cap de locuitor de carne de bovine a fost de 0,03 kg pe lună (I-a grupă quintilică), în timp ce în a V-a grupă quintilică – 0,27 kg. Pentru alte tipuri de carne și produse din carne, de asemenea, are loc o diferențiere semnificativă pe grupele quintile. După consumul mezelurilor de calitate superioară cu durata lungă de păstrare aceasta constituie 3,3 ori (cupluri căsătorite cu copii) și 4,8 ori (alte gospodării cu copii); carne de porc, 2,2 ori și respectiv, 2,4 ori; mezeluri fierte – 2,0 ori și 2,3 ori; carne de găină – 1,3 ori și 1,2 ori.

Odată cu creșterea bunăstării crește consumul mediu pe cap de locuitor în gospodăriile casnice cu copii a pâinii de grâu și a crupelor și scade consumul făinii de grâu și de porumb, precum și a pastelor făinoase. Consumul mediu pe cap de locuitor de lapte și produse lactate în familia cu copii din a V-a grupă quintilică depășește semnificativ nivelul de consum în familia mai puțin asigurate din I-a grupă quintilică. Această depășire este caracteristică, în special, pentru cașcaval și smântână. Consumul mediu pe cap de locuitor de cașcaval al cuplurilor familiale cu copii din I-a grupă quintilică este de 0,19 kg pe lună, dar în a V-a – 0,34 kg (de 1,8 ori mai mult), în alte gospodării casnice cu copii – 0,19 kg și respectiv 0,47 kg (de 2,5 ori mai mult). Consumul mediu pe cap de locuitor a smântânii în a V-a grupă quintilică depășește nivelul de consum în I-a grupă quintilică cu 61,4% (cuplurile familiale cu copii) și cu 67,4% (alte gospodării casnice cu copii).

Tabelul 6. Consumul mediu pe cap de locuitor al produselor alimentare a familiilor cu copii pe grupe quintilice (kg, l, buc. pe lună)

Produse alimentare	Cupluri familiale cu copii		a V-a grupă quintilică în % față de I-a grupă quintilică	Alte GC cu copii		a V-a grupă quintilică în % față de I-a grupă quintilică
	grupe quintilice			grupe quintilice		
	I	V		I	V	
I. Pâine și produse de panificație						
1.1. Pâine din făină de grâu	2,97	4,08	137,4	3,07	4,49	146,2
1.2. Făină de grâu	3,33	1,23	37,9	3,75	1,83	48,8
1.3. Făină de porumb	0,49	0,35	71,4	0,51	0,42	82,3
1.4. Paste făinoase	0,77	0,64	83,1	0,75	0,70	94,6
1.5. Orice fel de crupe	0,89	0,98	110,0	0,82	0,94	114,6
II. Carne și produse din carne						
2.1. Carne de bovine	0,01	0,27	27 ori	0,03	0,27	9 ori
2.2. Carne de porc	0,39	0,86	220,5	0,46	1,13	245,6
2.3. Carne de găină	1,39	1,86	133,8	1,43	1,67	116,8
2.4. Mezeluri fierte	0,24	0,48	200,0	0,22	0,50	227,3
2.5. Mezeluri de c/superioară cu durata lungă de păstrare	0,07	0,23	328,6	0,06	0,23	483,3
III. Lapte și produse lactate						
3.1. Lapte integral	2,37	2,62	110,5	2,07	3,30	159,4
3.2. Brânza din lapte	0,63	0,84	133,3	0,57	0,92	161,4
3.3. Smântână	0,44	0,71	161,4	0,43	0,72	167,4
3.4. Cașcaval	0,19	0,34	178,9	0,19	0,47	247,4
IV. Ouă (zece)	1,00	1,33	133,0	1,04	1,47	141,3
V. Pește proaspăt și congelat	0,72	1,02	141,7	0,73	0,82	112,3
VI. Zahăr și produse de cofetărie						
6.1. Zahăr	0,84	0,90	107,1	0,88	1,00	113,6
6.2. Bomboane, halva ș.a.	0,19	0,22	115,8	0,19	0,18	94,7
VII. Grăsimi						
7.1. Ulei vegetal	0,91	0,91	100,0	0,90	0,97	107,8
7.2. Unt	0,09	0,25	277,8	0,08	0,21	262,5
VIII. Cartofi	3,57	3,52	98,6	3,87	3,42	88,4
IX. Legume						
9.1. Roșii	0,59	1,37	232,2	0,58	1,52	262,1
9.2. Castraveți	0,26	0,74	284,6	0,28	0,65	232,1
X. Fructe, pomușoare, struguri						
10.1. Fructe sămânțoase, sămburoase	1,83	2,56	139,9	1,64	2,59	157,9
10.2. Pomușoare de livadă	0,06	0,18	300,0	0,16	0,18	112,5
10.3. Struguri proaspeți	0,28	0,42	150,0	0,31	0,70	225,8

Sursa: Calculat conform datelor CBGC pentru a.2015.

Structura consumului de produse alimentare al membrilor gospodăriilor casnice mai puțin asigurate din I-a grupă quintilică este extrem de dezechilibrată. În cazul în care consumul de pâine de grâu a constituit doar jumătate din norma minimă inclusă în coșului alimentar al minimumului de existență (dar în familiile cu copii – și mai puțin), atunci consumul de făină de grâu a depășit norma minimă cu 74,7%, paste făinoase – cu 30,5%, cereale – cu 22,2% (Tabelul 7). Dezechilibrul structural este caracteristic și pentru consumul de carne și produse din carne. Consumul extrem de redus de carne de bovine, în special al cuplurilor familiale cu copii, are o semnificație negativă pentru îndestularea raționului alimentar al copilului cu substanțele nutritive valoroase pentru dezvoltarea organismului copilului. Într-o măsură cunoscută subconsumul de carne de bovine se compensează printr-un nivel mai ridicat (decât normele minime) a consumului mediu pe cap de locuitor de carne de pasăre. Această depășire pentru toate gospodăriile casnice a constituit 40,8%, pentru cuplurile familiale cu copii – 34,9%, pentru alte gospodării casnice cu copii – 38,8%.

În ceea ce privește lapte și produsele lactate, consumul acestora în gospodăriile casnice mai puțin asigurate este semnificativ mai mic decât normele minime justificate științific. În special, acest fapt este tipic pentru lapte de consum, nivelul de consum mediu pe cap de locuitor al cărora constituie pentru cuplurile familiale cu copii – 33,3%, și în alte gospodării casnice cu copii – 29,1%. Lapte și produsele lactate conțin cele mai multe substanțe nutritive necesare organismului uman (cele care sunt echilibrate, foarte digerabile, posedă proprietăți dietetice) și asigură organismul uman (în special copiilor) cu proteine animale, grăsimi, vitamine și oligoelemente. De aceea, problema subconsumului a membrilor gospodăriilor casnice mai puțin asigurate de lapte și produse lactate necesită soluții urgente.

Consumul membrilor gospodăriilor casnice mai puțin asigurate de ouă este redus (65,1% din nivelul minim) și pește (97,4%). Aceasta afectează în mod negativ asigurarea organismului uman cu substanțe bine echilibrate (ouă sunt o importantă sursă de fosfor și alte minerale, și pește este furnizor de proteine de înaltă calitate, grăsimi ușor digerabile și vitamine). Consumul insuficient de unt – o sursă de acizi grași indispensabili, vitamine A, D și E – de asemenea, afectează în mod negativ caracteristicile calitative ale produselor alimentare, în special a copiilor.

Tabelul 7. Raportul dintre consumul mediu pe cap de locuitor al produselor alimentare (kg, l, buc. pe lună) și normele minime de consum a produselor alimentare

Produse alimentare	Minimul de existență, kg	I-a grupa quintilică, kg			I-a grupa quintilică în % față de minimul de existență		
		Total GC	Cupluri familiale cu copii	Alte GC cu copii	Total GC	Cupluri familiale cu copii	Alte GC cu copii
I. Pâine și produse de panificație							
1.1. Pâine din făină de grâu	6,29	3,20	2,97	3,07	50,9	47,2	48,8
1.2. Făină de grâu	1,98	3,46	3,33	3,75	174,7	168,2	189,4
1.3. Făină de porumb	0,59	0,55	0,49	0,51	93,2	83,0	86,4
1.4. Paste făinoase	0,59	0,77	0,77	0,75	130,5	130,5	127,1
1.5. Orice fel de crupe	0,72	0,88	0,89	0,82	122,2	123,6	113,9
II. Carne și produse din carne							
2.1. Carne de bovine	0,49	0,02	0,01	0,03	4,1	2,0	6,1
2.2. Carne de porc	0,45	0,40	0,39	0,46	88,9	86,7	102,2
2.3. Carne de găină	1,03	1,45	1,39	1,43	140,8	134,9	138,8
2.4. Mezeluri fierte	0,29	0,25	0,24	0,22	86,2	82,7	75,9
2.5. Mezeluri de c/superioară cu durata lungă de păstrare	–	0,06	0,07	0,06	–	–	–
III. Lapte și produse lactate							
3.1. Lapte integral	7,11	2,12	2,37	2,07	29,7	33,3	29,1
3.2. Brânza din lapte	0,92	0,61	0,63	0,57	66,3	68,5	62,0
3.3. Smântână	0,64	0,46	0,44	0,43	71,9	68,7	67,2
3.4. Cașcaval	0,22	0,20	0,19	0,19	90,9	86,4	86,4
IV. Ouă (zece)							
4. Ouă (zece)	1,66	1,08	1,00	1,04	65,1	60,2	62,6
V. Pește proaspăt și congelat							
5. Pește proaspăt și congelat	0,78	0,76	0,72	0,73	97,4	92,3	93,6
VI. Zahăr și produse de cofetărie							
6.1. Zahăr	0,79	0,87	0,84	0,88	110,1	106,3	111,4
6.2. Bomboane, halva ș.a.	0,09	0,17	0,19	0,19	188,9	211,1	211,1
VII. Grăsimi							
7.1. Ulei vegetal	0,76	0,94	0,91	0,90	123,7	119,7	118,4
7.2. Unt	0,17	0,09	0,09	0,08	52,9	52,9	47,1
VIII. Cartofi							
8. Cartofi	9,59	3,82	3,57	3,87	39,8	37,2	40,3
IX. Legume							
9.1. Roșii	1,50	0,68	0,59	0,58	45,3	39,3	38,7
9.2. Castraveți	0,68	0,28	0,26	0,28	41,2	38,2	41,2
X. Fructe, pomușoare, struguri							
10.1. Fructe sămăntoase, sămburoase	3,88	1,81	1,83	1,64	46,6	47,2	42,3
10.2. Pomușoare de livadă	0,49	0,10	0,06	0,16	20,4	12,2	32,6
10.3. Struguri proaspeți	0,86	0,29	0,42	0,31	33,7	48,8	36,0

Sursa: Calculat conform datelor CBGC pentru a.2015.

Nivelul de consum al membrilor gospodăriilor casnice mai puțin asigurate de legume este cu mult sub normele minime: pentru roșii acesta constituie 45,3%, castraveți – 41,2%. Și mai rea este situația cu consumul de struguri (33,7% din nivelul normelor minime) și pomușoare (20,4%). Astfel, consumul membrilor gospodăriilor casnice mai puțin asigurate a mai multor produse alimentare este sub normele incluse în coșul alimentar al minimului de existență.

Nivelul consumului de produse alimentare variază în funcție de tipul localității. Gospodăriile casnice situate în mediul urban au consumat carne și produse din carne cu 0,7 kg pe cap de locuitor (sau 20%) mai mult decât gospodăriile casnice rurale (Figura 2). Consumul de lapte și produse lactate pe cap de locuitor în orașe a depășit nivelul rural cu 4,5 kg (sau 28,4%), ouă – 4 buc. (sau cu 14,2%), legume și bostănoase – 0,4 kg (sau cu 4,4%). În același timp, în gospodăriile casnice rurale în mod tradițional se mănâncă mai multă pâine și produse de panificație. Consumul acestora în sate a fost cu 1,6 kg

(sau cu 18,8%) mai mult decât în orașe. Despre modelul carbohidrat de alimentare a sătenilor, de asemenea, demonstrează un nivel mai ridicat al consumului mediu pe cap de locuitor a cartofilor, constituind 3,9 kg (față de 3,8 kg – la orașeni).

O mare importanță în aprovizionarea cu produse alimentare a membrilor gospodăriilor casnice rurale are producerea în gospodării auxiliare individuale. Ponderea cartofilor produse în gospodării auxiliare individuale în volumul total de consum al gospodăriilor casnice rurale a constituit 52,2% (în orașe – doar 4,5%), legume și bostănoase – 49,6% (în orașe – 7,3%), fructe și pomezi – 61,9% (în orașe – 11,1%), carne și produse din carne – 53,2% (în orașe – 6,4%), lapte și produse lactate – 24,6% (în orașe – 1,4%), ouă – 74,1% (în mediul urban – 10,9%).

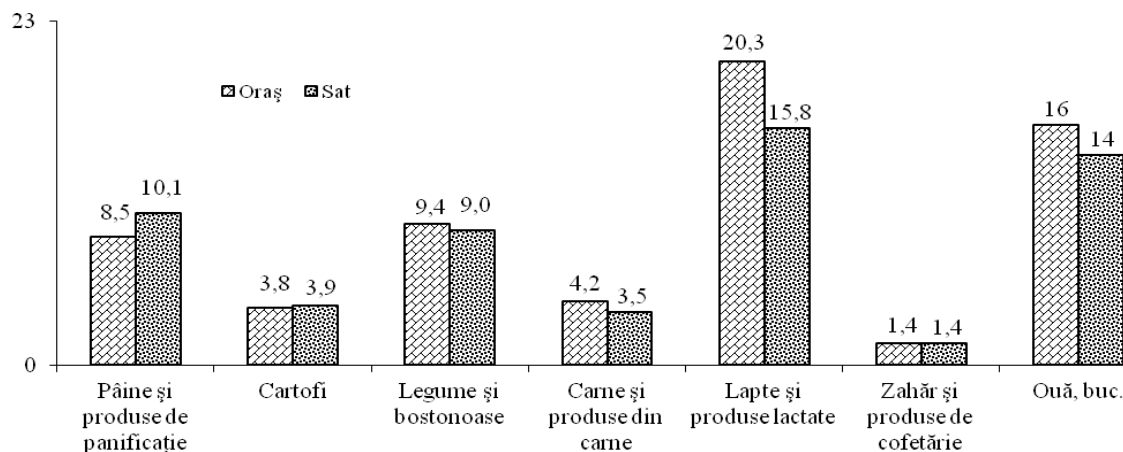

Figura 2. Consumul mediu lunar pe cap de locuitor al produselor alimentare în gospodăriile casnice urbane și rurale ale Republicii Moldova

Sursa: [5, p.15].

Alimentația populației urbane și rurale diferă în funcție de cantitatea produselor alimentare consumate, dar și de componența lor. În alimentația membrilor gospodăriilor casnice rurale predomină lapte integral, dar în cele urbane – produsele din prelucrarea acestuia: cașcaval, iaurt, produse lactate; locuitorii urbani depășesc semnificativ sătenii în ceea ce privește consumul de mezeluri, delicatese din carne și afumături, precum și produse din carne. Acest fapt se datorează unui nivel mai mare a veniturilor bănești ale orașenilor, care au mai multe posibilități materiale pentru procurarea produselor din carne de înaltă calitate, precum și un sortiment mai larg de produse în rețelele comerciale orașenești comparativ cu cel din sate.

Concluzii

1. Situația în domeniul de alimentație a populației Republicii Moldova se caracterizează printr-un șir de tendințe. În perioada anilor 2015-2016 au crescut cheltuielile gospodăriilor casnice pentru produse alimentare și a sporit ponderea lor în totalul cheltuielilor de consum. Însă, acest fapt indică nu atât despre îmbunătățirea alimentației membrilor gospodăriilor casnice, cât despre un risc accelerat de sărăcie a gospodăriilor casnice. Comparațiile internaționale arată că Republica Moldova face parte din țările cu date cele mai rele privind ponderea cheltuielilor pentru produse alimentare. După tipurile de gospodării, în situația cea mai acută se află gospodăriile casnice cu copii, în special familii cu mulți copii.

2. În structura alimentației populației tradițional prevalează produse de origine vegetală. Dintre acestea un loc important revine pâinii și produselor de panificație. Acestea constituie baza rațiunului alimentar al populației țării. Pâinea este o sursă importantă de proteine, glucide, vitamine și substanțe minerale. Diferențele dintre orașeni și săteni, precum și dintre gospodăriile casnice mai puțin asigurate și cele înstărite în nivelul consumului de pâine și produse de panificație în mare măsură sunt determinate de specificul surselor de intrare a acestora în gospodăriile casnice.

3. Familiile cu mulți copii se află într-o poziție mai rea în ceea ce privește consumul de carne și produse din carne. Aceste produse reprezintă o valoare alimentară semnificativă, deoarece acestea conțin cantități mari de proteine de origine animală, substanțe minerale, acizi polinesaturați esențiali, multe vitamine din grupul B. Există diferențe semnificative în structura consumului de produse din carne a populației urbane și rurale. În structura de alimentație a populației rurale predomină carnea de pasăre, în timp ce la orașeni – sortimentul produselor din carne consumate este mai larg.

4. Consumul mediu pe cap de locuitor al laptelui și produselor lactate în gospodăriile casnice cu copii este mai mic decât media pentru toate gospodăriile. Pe când, laptele și produsele fabricate din acesta au o mare importanță pentru alimentarea copiilor. Aceste produse conțin o cantitate mare de grăsimi ușor asimilabile, proteine, substanțe minerale, vitamine, în special vitaminele A și B₁₂.

5. Există o diferențiere considerabilă în nivelul și structura consumului de produse alimentare, care se formează în defavoarea gospodăriilor casnice mai puțin asigurate. În plus, nivelul de consum al gospodăriilor casnice la majoritatea covârșitoare a produselor alimentare din I-a grupă quintilică este semnificativ mai mic decât normele minime incluse în coșul alimentar al minimumului de existență. Acest fapt condiționează o necesitate obiectivă de elaborare a unor programe speciale de ajutor alimentar pentru familiile mai puțin asigurate și, în primul rând, pentru familii cu mulți copii. Un astfel de program ar putea fi programul de taloane alimentare, care ar asigura acordarea de produse alimentare familiilor nevoiașe.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bajura T., Gandacova S. Securitatea alimentara: abordari teoretice, recomandari practice. În: Analele Institutului National de Cercetari Economice. 2015, editia a V-a / nr. 1, p.26-30. ISSN 1857-3630 ISBN 978-9975-4326-6-5
2. Engel E. Die Lebenskosten Belgischer Arbeiter–Familien Fruher und Jetzt./International Statistical Institute Bulletin. Dresden, 1895, Vol. 9, p.1-129.
3. Rojco A., Stremenovscaia Z. Perfecționarea abordărilor metodice de calculare a mărimii minimului de existență/Perfection of the methodological approaches for calculating the subsistence minimum value. În: Tendințe în economia Moldovei/Moldovan economic trends. Nr.14 (trim.II) 2014. Ch.: Complexul Ed. al INCE, 2014, p.98-103 (rom)/ p.96-101 (eng.) ISSN 1857-3126 (rom.) ISSN 1857-3134 (eng.)
4. Rojco A., Vinogradova V. Securitatea socială a copiilor în Moldova: principalele amenințări și tendințe. În: Economie și sociologie. 2010, nr.3, p.197-203. ISSN 1857-4130
5. О питании населения в странах Содружества (по данным выборочных обследований домашних хозяйств), январь 2017. [Accesat 30.03.2017]. Disponibil <http://vkr.ru/docs/47.html>
6. Рожко А. Депривация по питанию, как фактор бедности и угрозы продовольственной безопасности. В: Analele Științifice ale Universității Cooperatist-Comerciale din Moldova. 2011, том IX, часть 1, с.130-140 ISBN 978-9975-4095-0-6
7. Рожко А. Оценка бедности домохозяйств с детьми. В: Economie și sociologie. 2010, № 4, с.256-263. ISSN 1857-4130
8. Рожко А., Стременовская З. Особенности питания населения Молдовы и их учет при конструировании прожиточного минимума. В: Economie și sociologie. 2006, № 1, с.135-152. ISSN 0236-3070
9. Рожко А., Стременовская З., Христюк Л. Оценка социальной поддержки семей с детьми в Молдове и других странах. В: Economie și sociologie. 2010, №.3, с.189-197. ISSN 1857-4130

**TRANZIȚIA DE LA ȘCOALĂ LA MUNCĂ:
VIZIUNEA ABSOLVENȚILOR ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR**

*Anatolii ROJCO, dr., conf., cercet.,
INCE, Republica Moldova
Veronica GARBUZ, drd., INCE,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

Tinerii reprezintă o resursă importantă a oricărei țări, dar, totodată, tinerețea este o etapă crucială în care tânărul este pus în situația de a face o alegere cu privire la viitoarea profesie, iar de această alegere depinde în continuare traseul său socio-profesional, integrarea sa pe piața muncii, asumarea independenței financiare, găsirea unui loc în societate. Criza globală a locurilor de muncă a sporit vulnerabilitatea tinerilor în ceea ce privește rata înaltă a șomajului; prezența locurilor de muncă de calitate inferioară studiilor, profesiei și competențelor; inegalități mari pe piața forței de muncă între diferite grupuri de tineri; tranziție dificilă de la școală la muncă. În vederea identificării și analizei așteptărilor absolvenților învățământului superior din Republica Moldova față de piața muncii, în perioada martie-mai 2017, în cadrul a 5 universități din țară, a fost realizat un studiu, sub forma unui chestionar, la care au răspuns 608 respondenți. Rezultatele cercetărilor experimentale privind chestionarul “Absolvenții și piața muncii” au permis identificarea principalelor impedimente ale ocupării tinerilor (o analiză de perspectivă bazată pe percepția absolvenților vizavi de piața muncii și noțiunile derivate) și formularea unor recomandări pentru eficientizarea procesului de tranziție de la studii la viața activă.

Cuvinte-cheie: piața muncii, ocupare, educație, formare profesională, carieră.

Young people are an important resource of any country, but at the same time youth is a crucial stage in which the young person is in a position to make a choice regarding the future profession, and this choice depends on his socio-professional career, the integration to the labor market, assuming financial independence, finding a place in society. The global job crisis has increased the vulnerability of young people to the high unemployment rate; the presence of lower-quality jobs than studies, professions and skills; high inequalities in the labor market between different groups of young people; difficult transition from school to work. In order to identify and analyze the expectations of the graduates of the higher education from the Republic of Moldova towards the labor market, a study was carried out in the framework of 5 universities between March and May 2017 (the questionnaire was completed by 608 respondents). The results of the experimental research on the graduates and the labor market identified the main impediments of the employment of young people (a perspective analysis based on the perception of graduates on the labor market and on derived notions) and formulation of recommendations for making the transition from study to active life more efficient.

Keywords: labor market, employment, education, training, career.

JEL Classification: J24, I23.

Introducere. În toate regiunile lumii, tinerii constituie un segment de populație foarte important, de aceasta, ocuparea lor reprezintă o precondiție pentru eradicarea sărăciei și dezvoltarea durabilă [2].

Potrivit unui studiu al Fundației Europene pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă (Eurofound) [3], tinerii din Europa se confruntă cu dificultăți majore de pătrundere pe piața muncii. Concluziile raportului arată că șomajul este mai redus în țările cu tranziție mai rapidă de la școală la locul de muncă. La nivelul statelor membre, au fost identificate șapte tipare, din punct de vedere al comportamentului tinerilor. La un capăt al spectrului se găsește modelul "nordic" și cel "al stagiilor de practică" (Austria și Germania), care sunt caracterizate de tranziții mai rapide către vârsta adultă. La celălalt capăt al spectrului, se găsesc modelele de Vest și mediterane, care se caracterizează prin tranziția dificilă de la școală la muncă, asociată cu o independență și autonomie întârziată. În general, țările în care există o legătură mai strânsă între școală și muncă, datorită programelor de ucenicie (practică) sau datorită faptului că un număr mai mare de tineri combină eficient școala cu experiențele timpurii de pe piața muncii, parcurg o tranziție mai lină și mai rapidă de la studii la viața activă.

În Republica Moldova, rata șomajului în rândul tinerilor este destul de mare (27,9% în anul 2016 [1]), ceea ce se reflectă negativ asupra calității capitalului uman. Identificarea naturii și amploarea problemelor legate de ocuparea tinerilor la nivel național este extrem de necesară pentru formularea politicilor integrate și a programelor de intervenții.

Deși în Republica Moldova există mai multe studii cu privire la tranziția tinerilor de la școală la muncă, acestea au un caracter sporadic și reflectă situația într-un mod mult prea general, studiind categoriile: tineri ocupați, tineri șomeri și tineri economic inactivi [2], [4].

Dat fiind faptul, că absolvenții învățământului universitar (ciclul I licență și ciclul II masterat) dețin o pondere considerabilă în numărul total al populației tinere (47% în anul 2016 [1]), precum și din cauza că până în prezent, situația tinerilor absolvenți ai învățământului superior nu a fost supusă analizei, am decis să efectuăm o cercetare amplă în care să studiem percepția absolvenților instituțiilor învățământului superior din Republica Moldova asupra pieței muncii și noțiunilor derivate.

Rezultatele cercetărilor experimentale privind Chestionarul “Absolvenții și piața muncii”. Chestionarul “Absolvenții și piața muncii” are drept scop evaluarea aspirațiilor și preferințelor absolvenților învățământului superior față de ocupare. Principalele obiective specifice sunt:

- evaluarea situației tinerilor pe piața forței de muncă din Republica Moldova;

- identificarea și examinarea așteptărilor pe care le au actualii absolvenți (viitorii tineri specialiști) față de piața muncii;
- studierea percepției generale pe care o au absolvenții despre piața muncii;
- identificarea problemelor cu care absolvenții se confruntă la angajare;
- medierea schimbului de informații dintre potențialii angajatori și absolvenți;
- formularea recomandărilor privind ocuparea tinerilor.

Metodologia realizării cercetării. *Volumul eșantionului:* 608 persoane, studenți din ultimul an de studiu, ciclul I licență și ciclul II masterat. *Eșantion:* stratificat. *Criterii de stratificare:* 6 instituții de învățământ superior din 3 regiuni ale țării (tabelul 1):

- Nord: Universitatea de Stat “Alec Russo” din Bălți (131 respondenți),
- Centru: Universitatea de Stat din Moldova (120 respondenți), Universitatea Tehnică a Moldovei (153 respondenți), Universitatea Agrară de Stat din Moldova (143 respondenți),
- Sud: Universitatea de Stat “Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul (61 repondenți).

Tabelul 1. Distribuția respondenților pe regiuni și instituții de învățământ

Nr.	Instituția de învățământ superior	Număr de respondenți	% din numărul total al respondenților
Regiunea Nord			
1.	Universitatea de Stat “Alec Russo” din Bălți	131	21,55
Regiunea Centru			
2.	Universitatea de Stat din Moldova	120	19,74
3.	Universitatea Tehnică a Moldovei	153	25,16
4.	Universitatea Agrară de Stat din Moldova	143	23,52
Regiunea Sud			
5	Universitatea de Stat “Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul	61	10,03
Total		608	100

Sursa: Elaborat de autor în baza analizei chestionarelor.

La întrebarea “unde doresc să activeze la finalizarea studiilor: în țară sau în străinătate?”, 53% dintre respondenți au optat pentru un loc de muncă în țară și 36% - pentru un loc de muncă în străinătate. Un procent mic a tinerilor (4%) sunt gata să activeze atât în țară, cât și în străinătate. Rezultatele obținute prezintă interes prin faptul, că dorința de a rămâne în țară persistă la fiecare a doua persoană, prin urmare, este prezentă speranța că lucrurile vor evolua pozitiv în următorii ani. Totodată, ținând cont de faptul, că respondenții sunt de abia absolvenți, este firesc să persiste o doză de optimism cu privire la viitorul loc de muncă. Ulterior, în funcție de perioada de timp între absolvire și angajare, scade nivelul de încredere în forțele proprii, crește descurajarea și tendința de migrare/emigrare.

Analiza gender a preferinței de a rămâne în țară sau de a căuta un loc de muncă în străinătate, relevă următoarea situație: 58% dintre tineri și 55% dintre tinere sunt gata să activeze în Republica Moldova, în timp ce 41% dintre tineri și 39% dintre tinere sunt gata să meargă în străinătate în căutarea unui loc de muncă. Această distribuție inegală reflectă caracterul flexibil al bărbaților și capacitatea de a se adapta mai repede și mai ușor condițiilor de mediu. Fiecare a zecea persoană este dispusă să lucreze atât în țară, cât și peste hotare.

Situația social-economică din țară determină tinerii să se angajeze și după altă specializare decât cea demonstrată de actele de absolvire. Astfel, 76% dintre respondenți sunt dispuși să activeze și într-un alt domeniu decât cel absolvit.

Referitor la modalitatea de alegere a specialității de studiu, majoritatea respondenților optează pentru acele domenii, față de care manifestă interes și predispoziție (66%). Fiecare al patrulea respondent se gândește la remunerarea salarială pe care o va încasa la angajarea în câmpul muncii, iar fiecare a opta persoană, ține cont de sfaturile și îndrumările părinților, rudelor, cunoscuților, prietenilor. Pentru patru la sută dintre tinerii respondenți, alegerea facultății reprezintă un act colectiv, luat împreună cu prietenii sau colegii (Figura 1).

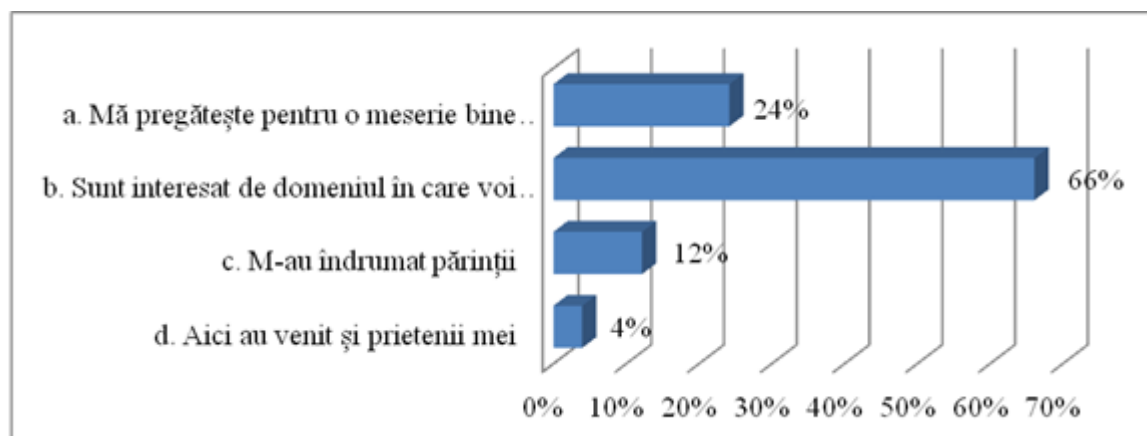

Figura 1. Întrebarea: De ce ai ales să mergi la universitatea, facultatea dată?

Sursa: Elaborată de autor în baza analizei chestionarelor.

Indisolubil, ocuparea tinerilor pe piața muncii este dependentă de calitatea studiilor primite de studenți. Evaluarea individuală a calității pregătirii profesionale a fiecărui respondent pe o grilă cu note de la 1 la 10, unde 1 înseamnă foarte rău, iar 10 – foarte bine, relevă următoarea situație:

- trei pătrimi dintre respondenți au apreciat calitatea studiilor cu note de 8, 9 și 10;
- note de 5, 6 și 7 au atribuit 21,9% dintre respondenți;
- note de 3 și 4 au acordat 1,32% dintre respondenți;
- 2 respondenți au acordat nota 0, deși această valoare nici nu era menționată ca opțiune;
- nota medie calculată în baza tuturor chestionarelor este 8,14, ceea ce denotă faptul că absolvenții au o părere proprie destul de bună față de pregătirea lor pentru domeniul profesional.

Cu siguranță, rezultatele obținute nu reflectă situația în ansamblu, ci, doar o parte din ea, dat fiind faptul, că răspunsul la o întrebare de tip închis nu furnizează informații suplimentare, decât ceea ce ține de evaluarea subiectivă a nivelului pregătirii profesionale. Altfel spus, absolvenții evaluează cât de pregătiți sunt pentru a ascede pe piața muncii. Ceea ce vom demonstra ulterior, este, că părerea angajatorilor față de pregătirea profesională a tinerilor angajați este puțin diferită.

Prezintă interes părerea tinerilor de posibilitățile pe care le oferă piața muncii pentru practicarea profesiei după absolvirea studiilor. Cu regret, constatăm o stare lipsită de optimism cu privire la șansele de ocupare pe piața muncii din partea unui număr foarte mare de respondenți (37,01%) care au atribuit răspunsul “În mică măsură” și (29,44%). “În foarte mică măsură” Circa 15% dintre absolvenți consideră, că piața muncii le va oferi șanse mari de angajare și doar aproximativ 4% - șanse foarte mari de angajare (figura 2).

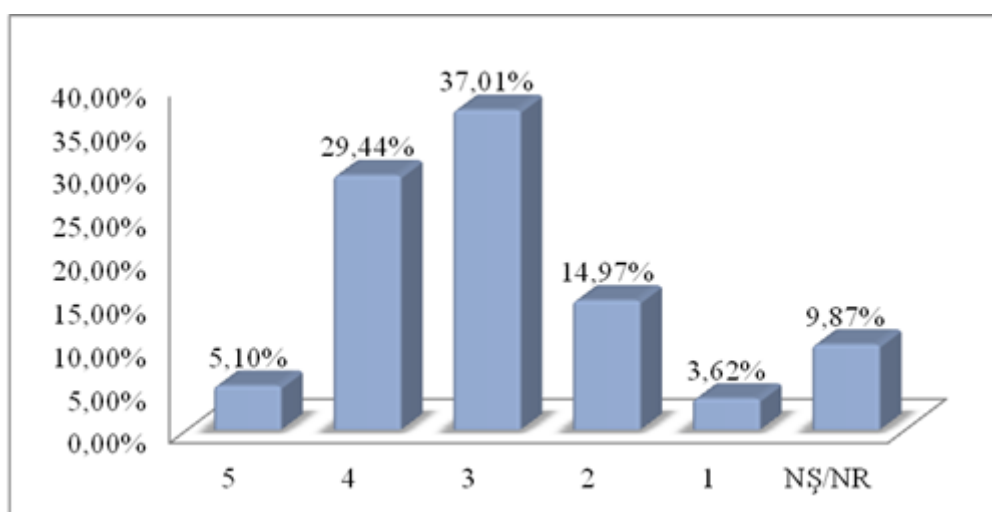

Figura 2. Întrebarea: “În ce măsură piața muncii îți va oferi posibilitatea de a practica meseria/profesia dorită după terminarea studiilor?”

Sursa: Elaborată de autor în baza analizei chestionarelor.

Este regretabil faptul, că chiar de pe băncile universitare unii studenți privesc sceptic viitorul lor din punct de vedere al găsirii unui loc de muncă, considerând, că nu au deloc nici o șansă de ocupare (5,10%) din multiple cauze: insuficiența/necorelarea cunoștințelor și competențelor pe care le posedă cu cele solicitate pe piața muncii, profesia nu mai este actuală, nu există locuri de muncă în domeniul absolvit, dispariția de pe piața muncii a unor unități economice, plecarea investitorilor în țări cu situație economică mai atractivă, etc.

În continuarea ideii descrise mai sus, în viziunea tinerilor, avantajul viitoarei angajări este: o bună pregătire profesională (60,25%), cunoștințe despre modalitățile de căutare a informației referitor la locurile de muncă (13,50%), educația și formarea profesională continuă (6,11%), cunoștințe și abilități de scriere a unui Curriculum Vitae (5,10%), apelarea la serviciile ANOFM (4,97%). Fiecare a zecea persoană consideră, că relațiile sociale pe care le posedă, contribuie la sporirea șanselor de angajare. Cinci respondenți au numit și alte avantaje ale angajării și anume: capacitatea personală de analiză și gândire, gradul individual de implicare, îndrăzneala, etc.

Educația și formarea profesională continuă a tinerilor vizează unele domenii care contribuie la formarea și dezvoltarea abilităților și competențelor pentru facilitarea/accelerarea găsirii unui loc de muncă și desfășurarea cu succes a activității profesionale. Tinerii au menționat câteva discipline pe care sugerează a fi incluse în programele de studiu de la diferite facultăți și specialități și anume: psihologie (28,62%), etica profesională (8,81%), limbi străine, logica, arta oratorică, gândirea critică, managementul timpului, desen tehnic, medicina legală, etc. În condițiile în care este mai dificil de a găsi un loc de muncă, o alternativă este auto-ocuparea, adică practicarea în activității de antreprenoriat. Astfel, fiecare al doilea absolvent (49,21%) este de părere că introducerea cursului de “Inițiere în afaceri” în programul de studiu universitar este imperativă și necesară deoarece va amplifica șansele de ocupare ale tânărului specialist.

Analiza gradului de informare al absolvenților cu privire la instituțiile, persoanele și instrumentele la care pot apela în căutarea viitorului loc de muncă, demonstrează o dependență sporită a tinerilor de mediul online (32,57%). Informația despre locurile vacante poate fi accesată din: a) rubricile „Posturi” sau „Carieră” de pe website-urile companiilor; b) informația plasată pe website-urile specializate pe intermedierea de plasament a forței de muncă (www.cariera.md;

www.topjobs.md); c) website-urile oficiilor Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă (www.anofm.md); d) website-urile ziarelor și săptămânalelor (www.makler.md).

Aproximativ, fiecare a cincea persoană (20,28%) are încredere în informațiile primare referitoare la ocupare primite de la cunoscuți, prieteni și familie. Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă are un grad de popularitate sporită în rândul tinerei generații (18,18%), la fel și centrele de informare și consiliere privind cariera (16,38%). Informațiile din mass-media sunt apreciate pozitiv de aproximativ o persoană din zece (9,19%) (figura 3).

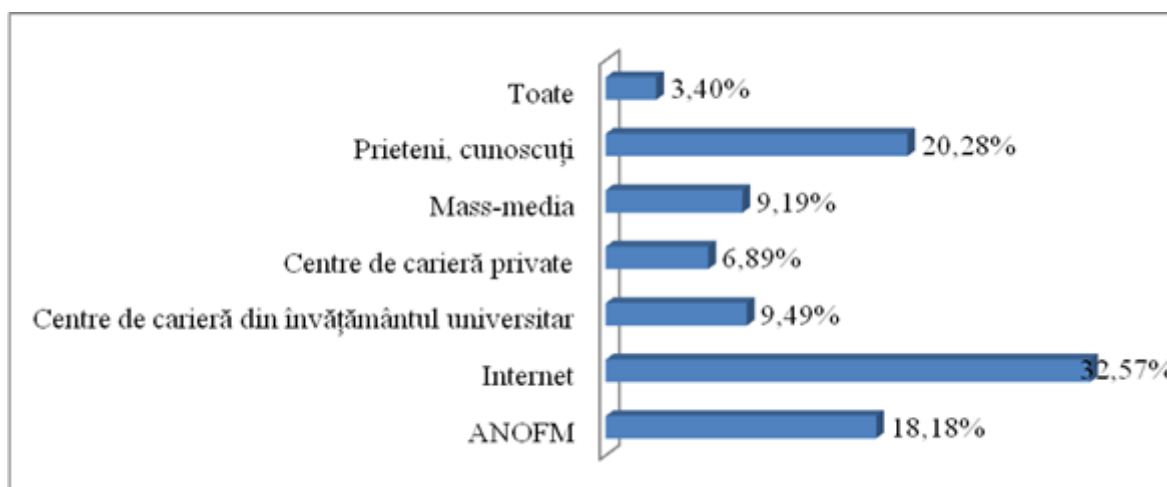

Figura 3. Modalități de căutare a unui loc de muncă

Sursa: Elaborat de autor în baza analizei chestionarelor.

Un număr relativ mic de respondenți (3,40%) sunt de părere, că în procesul de căutare a unui loc de muncă, nu este eficient și rațional ca anumite surse de informare să fie neglijate sau omise, fapt pentru care, se recomandă utilizarea mai multor instrumente de cautare-informare, precum și analiza minuțioasă a tuturor datelor înregistrate, în favoarea celei mai bune opțiuni de carieră.

Respondenților li s-a propus o listă cu zece criterii de alegere a unei profesii și au fost rugați să menționeze cât de importante le găsesc. Rezultatele sunt prezentate în tabelul 2:

Tabelul 2. Evaluarea criteriilor de alegere a unei profesii

		Foarte important	Important	Puțin important	Lipsit de importanță	Nu știu
1.	Activitatea desfășurată să fie propria alegere	58,58%	38,94%	1,98%	0,33%	0,17%
2.	Să am aptitudinile și abilitățile necesare	56,60%	41,09%	2,15%	0	0,17%
3.	Să pot desfășura această profesie o perioadă de timp cât mai îndelungată	41,65%	49,26%	7,11%	1,32%	0,66%
4.	Activitatea desfășurată să-mi aducă satisfacție și împlinire	63,43%	33,61%	2,14%	0,66%	0,16%
5.	Condițiile de lucru să fie cele dorite	54,20%	40,20%	4,45%	0,82%	0,33%
6.	Câștigul financiar să corespundă așteptărilor	60,73%	35,48%	2,97%	0,33%	0,50%
7.	Să fie o activitate cu cerere pe piața muncii și peste 10 ani	43,66%	42,34%	11,20%	1,81%	0,99%
8.	Să nu simt că depun efort	18,98%	32,84%	35,64%	9,90%	2,64%
9.	Să-mi facă plăcere să mă perfecționez continuu în domeniul ales	58,15%	35,91%	4,61%	1,15%	0,16%
10.	Să-mi creeze un echilibru profesie/viață	56,34%	38,88%	3,46%	0,99%	0,33%

Sursa: Elaborat de autor în urma analizei chestionarelor.

Analiza rezultatelor obținute în cadrul chestionării și prezentate în tabelul 2, permit a constata următoarele:

- valoarea maximală a aprecierilor respondenților a fost atribuită alegerii unei profesii în conformitate cu gradul de satisfacție și împlinire pe care îl generează. Aproximativ la același nivel se situează și echivalența dintre remunerarea salarială de facto și așteptările salariale ale candidaților la angajare;
- este foarte important, ca activitatea desfășurată să fie rezultatul propriei alegeri, condițiile de muncă să fie cele dorite, să existe un echilibru între activitatea profesională și viața personală;
- este important ca tânărul (tânăra) să poată desfășura profesia o perioadă de timp cât mai îndelungată;
- necesitatea de a depune efort pentru practicarea profesiei este de importanță medie.

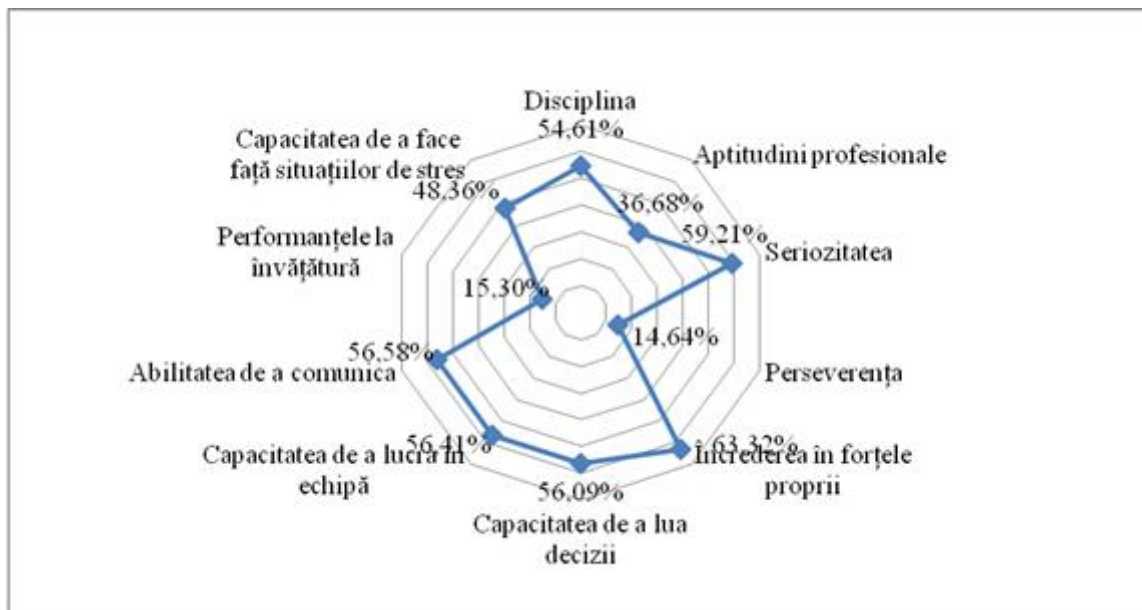

Figura 4. Trăsături de caracter și comportament esențiale pentru reușita în carieră

Sursa: Elaborată de autor în baza analizei chestionarelor.

Întrebarea “Care este cel mai important aspect pentru a reuși în carieră?” a scos în evidență opinia tinerilor vizavi de șansele de reușită generate de anumite trăsături de caracter și comportament. Au fost oferite mai multe variante de răspuns, iar respondentul a putut bifa mai multe de opțiuni. Majoritatea persoanelor chestionate sunt de părere că factorul esențial pentru reușita profesională este încrederea în forțele proprii (63,32%) (figura 4).

La fel, pentru asigurarea unei cariere performante este necesară o atitudine serioasă (59,21%), bune abilități de comunicare (56,58%), capacitatea de a lucra în echipă (56,41%), capacitatea de a lua decizii (56,09%), disciplina (54,61%), capacitatea de a face față situațiilor de stres (48,36%), aptitudini profesionale (36,68%). Rezultatele și performanțele la învățătură nu sunt foarte importante deoarece ele reflectă capacitatea studenților de a asimila cunoștințe pe termen scurt, dar nu reflectă capacitatea deținătorilor de cunoștințe de a le aplica în practică pe un termen mai îndelungat.

Alegerea viitoarei profesii este de importanță majoră și deseori decisivă pentru obținerea succesului profesional. Uneori, însă, tinerii se ciocnesc de anumite dificultăți, care îi împiedică să facă alegerea corectă vizavi de facultatea și specialitatea potrivită pentru ei, ceea ce poate avea consecințe nefaste pentru viitor. Absolvenții au fost rugați să determine care dintre obstacolele propuse le par mai amenințătoare în procesul alegerii profesiei (figura 5).

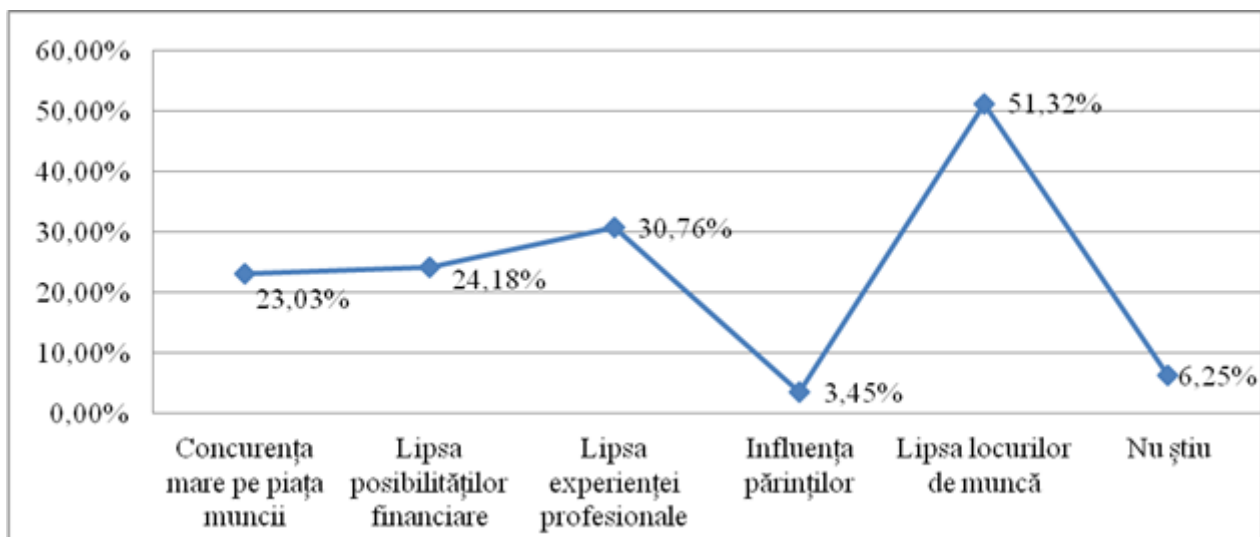

Figura 5. Întrebarea: Care din următoarele obstacole vă par mai amenințătoare în procesul alegerii profesiei?

Sursa: Elaborată de autor în baza analizei chestionarelor.

Rezultatele obținute reflectă situația existentă în economie și anume pericolul lipsei locurilor de muncă. De această părere este fiecare a doua persoană din numărul total al respondenților. Alte obstacole potențiale sunt: lipsa experienței profesionale (30,76%), lipsa posibilităților financiare (24,18%) și concurența mare pe piața muncii (23,03%).

Câștigul salarial lunar pentru care majoritatea respondenților sunt de acord să activeze în Republica Moldova

variază între 5001-7000 lei (32,82%) (Figura 6). Se pare că aceasta este suma necesară pentru a acoperi cheltuielile lunare ale unui absolvent de studii superioare de aproximativ 23 ani, celibatar. În cazul tinerilor căsătoriți, cheltuielile cresc și respectiv așteptările salariale sunt mai mari. Dacă comparăm pretențiile salariale ale tinerilor la momentul angajării cu câștigul salarial mediu lunar pe economia națională în anul 2016 (5084 lei), atunci, se constată, că acestea reflectă doar parțial starea economică a tinerilor, deoarece practic câștigul salarial mediu lunar pe economie se află la limita inferioară a pretențiilor tinerilor.

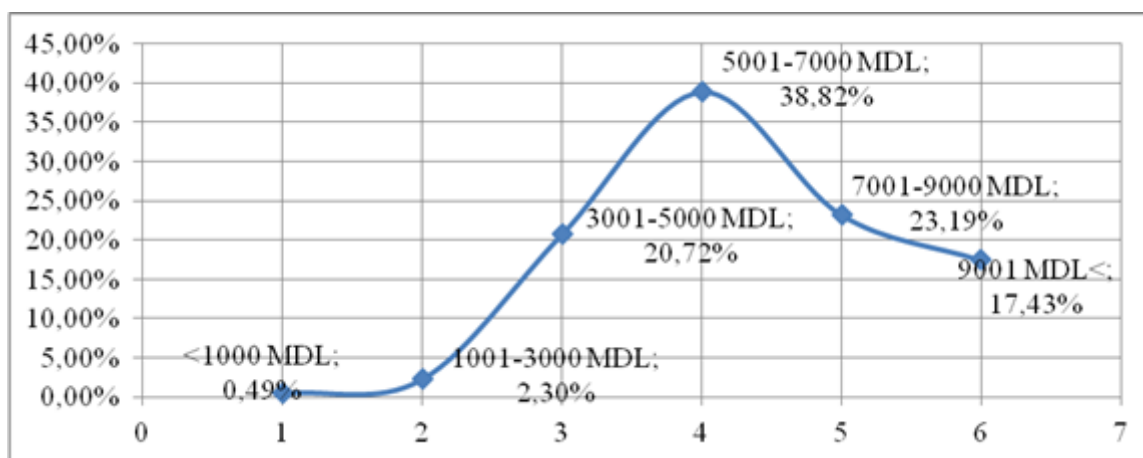

Figura 6. Așteptările salariale ale absolvenților învățământului superior

Sursa: Elaborată de autor în baza analizei chestionarelor.

Un salariu între 7001-9000 lei este agreat de 23,19% dintre respondenți și un salariu între 3001-5000 lei – de 20,72% dintre respondenți. Pentru 17% dintre respondenți, salariul acceptat nu poate coborî mai jos de 9000 lei. Pentru unele persoane, costul muncii echivalează cu 1000-3000 lei (2,30%), dar și cu mai puțin de o mie lei (0,49%), ceea ce este de cinci ori mai puțin decât câștigul salarial mediu lunar total pe economia națională în anul 2016.

Concluzii. Dacă facem o retrospectivă a celor analizate mai sus putem concluda că:

- în principiu, cea mai mare influență asupra formării forței de muncă potențiale o au cinci factori de intrare după cum urmează: calitatea studiilor universitare, pregătirea suplimentară universitară, așteptările salariale, avantajul unei angajări și așteptările privind posibilitatea aplicării în practică a profesiei obținute;

- o dificultate majoră cu care se confruntă tinerii absolvenți de studii superioare vizând așteptările pe care le au de la piața muncii este reprezentată de inadecvarea pregătirii profesionale cu piața muncii;

- este alarmantă cifra absolvenților care ar accepta să muncească într-un alt domeniu decât cel al studiilor absolvite – 6% dintre respondenți.

Recomandări. În scopul aplicării rezultatelor cercetării în practică putem înainta următoarele:

- sprijinirea inițiativelor de parteneriat între universități și întreprinderi;
- dezvoltarea și furnizarea serviciilor de orientare, consiliere și îndrumare în sprijinul tranziției de la școală la viața activă;
- monitorizarea inserției tinerilor absolvenți pe piața muncii de către universități;
- cursul de educație antreprenorială trebuie introdus în programul de studiu al fiecărei facultăți, indiferent de profil, lansarea afacerii fiind o formă alternativă de angajare a tinerilor absolvenți;

- sistemul educațional trebuie reformat prin introducerea metodelor de educație nonformală și acțiunilor de voluntariat, acestea fiind importante în educația și responsabilizarea tinerilor;

- se impune elaborarea și implementarea unui program clar de orientare a tinerilor spre alegerea specialităților necesare pe piața muncii, în vederea formării unui capital uman util și competent și retenției în țară a tinerilor specialiști.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Banca de date statistice Moldova (<http://statbank.statistica.md>, vizitat la 09.09.2017).
2. Biroul Național de statistică. Ancheta Forței de Muncă, Tranziția de la școală la muncă, Chișinău, 2014. (http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Cercetarea_TSM/Sinteza_TSM.pdf, vizitat la 10.09.2017).
3. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Mapping youth transitions in Europe. (https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1392en_0.pdf, vizitat la 08.09.2017).
4. Ganta V., Shamchiyeva L., Tranziția tinerelor și tinerilor spre piața muncii în Republica Moldova. Rezultatele anchetelor din 2013 și 2015 privind tranziția de la școală la muncă, Biroul Internațional al Muncii, Geneva, 2016. (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--ed_emp/documents/publication/wcms_536294.pdf, vizitat la 10.09.2017).

**ABORDĂRILE METODOLOGICE DE ESTIMARE A COSTULUI
FORȚEI DE MUNCĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

*Anatolii ROJCO¹, dr., conf., cercet.,
INCE, Republica Moldova*

*Ecaterina HEGHEA², drd., cercet.șt.,
INCE, Republica Moldova*

*Zoia STREMENOVSCAIA³, cercet.șt.,
INCE, Republica Moldova*

Actualitatea cercetării constă în aceea că costul forței de muncă este unul din principalii factori de justificare a mărimii salariului. Scopul cercetării – de a elabora abordări metodologice de măsurare a costului forței de muncă. În studiu au fost utilizate următoarele metode: monografică, analogiilor, comparația, statistică ș.a. Utilizarea lor a permis de a elabora normele raționale de consum a bunurilor alimentare și nealimentare și servicii. Pe baza lor a fost calculat bugetul rațional de consum al familiei din 4 persoane (2 adulți + 2 copii). Această valoare ar trebui să fie acoperită de salariile a doi angajați. Calculele au arătat că în medie valoarea salariului unui angajat în Republica Moldova ar trebui să fie de 12 560,16 de lei pe lună (ceea ce este de 2,4 ori mai mare decât salariul mediu nominal în I trimestrul a. 2017)

Cuvinte-cheie: *costul forței de muncă, bugetul de consum, minimumul de existență, metodele de formare a bugetelor de consum, partea alimentare a bugetului de consum, partea nealimentare a bugetului de consum, normele raționale consum.*

The relevance of the research consists that the labor cost is one of the main factors in justifying of the wages size. The purpose of the research is to develop methodological approaches to the measurement of labor costs. In the research were used the following methods: monographic, analogues, comparisons, statistics, etc. Their use has allowed to develop rational consumption norms of food, non-food products and services. On their basis has been calculated the rational consumer budget for the family from 4 person (2 adult 2 children). This value should be covered by the wages of two employees. Calculations have shown, that on the average the value of wages of one employee in Republic Moldova should be 12 560,16 Lei per month (that in 2,4 times above, than there was an average nominal wages in the I quarter of 2017).

Keywords: *labor cost, consumer budget, minimum of subsistence, methods of consumer budgets formation, food part of the consumer budget, non-food part of the consumer budget, rational consumption norms.*

Актуальность исследования состоит в том, что стоимость рабочей силы является одним из главных факторов при обосновании размера заработной платы. Цель исследования – разработать методологические подходы к измерению стоимости рабочей силы. În studiu au fost utilizate următoarele metode: monografică, analogiilor, comparația, statistică ș.a. Их использование позволило разработать рациональные нормы потребления продовольственных, непродовольственных товаров и услуг. На их основе был рассчитан рациональный потребительский бюджет семьи из 4 человек (2 взрослых + 2 детей). Эта величина должна покрываться заработной платой двух работающих. Расчеты показали, что в среднем величина заработной платы одного работника в Республике Молдова должна составлять 12 560,16 леев в месяц (что в 2,4 раза выше, чем была средняя номинальная зарплата в I квартале 2017 г.)

Ключевые слова: *стоимость рабочей силы, потребительский бюджет, прожиточный минимум, методы формирования потребительских бюджетов, продовольственная часть потребительского бюджета, непродовольственная часть потребительского бюджета, рациональные нормы потребления.*

JEL Classification: I3, J3.

Costul forței de muncă are un loc important în sistemul de indicatori ai pieței muncii. În special, utilizarea acestui indicator ne permite să justificăm mărimea salariului necesar pentru reproducerea forței de muncă a angajatului și crearea condițiilor materiale pentru activitatea vitală a familiei sale. În acest context, *costul forței de muncă este definit ca valoarea mijloacelor de existență, necesare pentru reproducerea normală a lucrătorului și a membrilor familiei sale. Dacă în stat salariul este la un nivel mai mic decât costul forței de muncă, atunci dezvoltarea națiunii nu poate fi asigurată.*

Calcularea costului forței de muncă în Republica Moldova se efectuează pe baza următoarelor abordări metodologice.

1. Familia salariatului este formată din 4 persoane (2 membri adulți de familie care lucrează și 2 copii – un băiat și o fată).
2. Membrii adulți ai familiei lucrează pe parcursul vieții lor câte 35 de ani.
3. Costul reproducerii normale a 2 lucrători și 2 membri ai familiei pe fiecare articol este împărțit la numărul anilor de muncă (35), înmulțit la numărul de luni într-un an (12), adică se împarte la 420. Ca rezultat se determină valoarea costurilor pe o lună.
4. Suma costurilor lunare pe toate articole de cheltuieli pentru reproducerea normală a 2 salariați și a 2 membri ai

¹ © Anatolii ROJCO, rojco@mail.ru

² © Ecaterina HEGHEA, adimi_86@mail.ru

³ © Zoia STREMENOVSCAIA, zoia713@mail.ru

familiei constituie valoarea costului forței de muncă a doi salariați în calcul pe o lună.

5. Prin împărțirea sumei obținute la 2 este determinată valoarea costului forței de muncă unui salariat. Astfel se stabilește mărimea, la care ar trebui să tindă salariul, în conformitate cu cerințele obiective ale principalei legi a economiei marfare – legea costului.

Se măsoară costul forței de muncă, în dependență de setul de bunuri și servicii de consum luat în calcul și nivelul prețurilor și tarifelor pentru achiziționarea lor. Forma de exprimare a costului forței de muncă este bugetul rațional de consum.

Bugetul de consum reprezintă expresia valorică a volumului și structurii consumului de bunuri și servicii materiale și spirituale, taxe și plăți obligatorii.

În dependență de nivelul de satisfacere a nevoilor în prezent se disting patru tipuri de bugete de consum: *minimumul de existență, bugetele de consum minim, rațional și elitare* (Fig. 1).

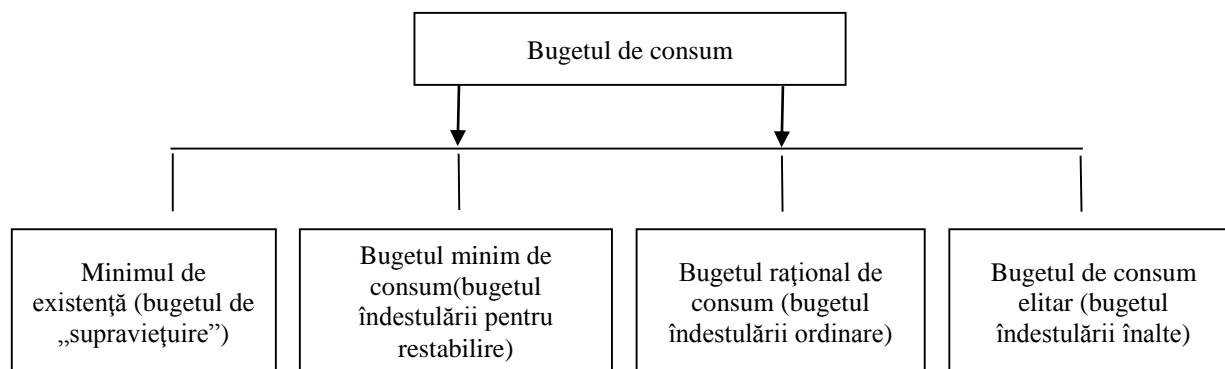

Figura 1. Sistemul bugetelor de consum

Sursa: Elaborată de autor.

Minimumul de existență (ME) reprezintă expresia valorică a *coșului de consum* (a setului minim de produse alimentare, produse nealimentare și servicii, necesare pentru menținerea sănătății omului și asigurarea activității vitale a acestuia) pentru grupurile de populație cu venituri mici [11]. Minimumul de existență este orientat spre supraviețuirea fizică și menținerea sănătății oamenilor și este predestinat de a fi utilizat ca punct de reper social într-o perioadă limitată de timp – în condițiile stării de criză a economiei și perioadei de depășire a acesteia.

Bugetul minim de consum (BMC) – expresia valorică a bunurilor și serviciilor, care asigură o satisfacție la nivelul minim a principalelor nevoi materiale și spirituale ale oamenilor, reproducerea normală a cetățenilor apti de muncă și activitatea vitală normală a celor inapți. Spre deosebire de minimumul de existență BMC ia în considerare cheltuielile la un șir de nevoi spirituale, include un set mai rațional de produse alimentare și o gamă mai largă de servicii, prevede o durată mai mică de utilizare a produselor nealimentare.

Bugetul rațional de consum (BRC) sau *bugetul îndestulării ordinare* – evaluarea valorică a compoziției și structurii consumului de bunuri și servicii, care asigură satisfacerea completă a nevoilor fiziologice, spirituale și sociale rezonabile ale unei persoane, în conformitate cu normele raționale științific întemeiate.

Bugetul de consum elitare (BCE) caracterizează structura și nivelul de consum al persoanelor cu venituri înalte și ultra-înaltă. Astfel, estimarea costului forței de muncă trebuie să se bazeze pe expresia valorică a *bugetului rațional de consum*.

În practica mondială și națională sunt utilizate diferite **metode de formare a bugetelor de consum**:

– la utilizarea *metodei normative* bugetul este stabilit în baza normelor de consum ale anumitor bunuri și servicii (normele ale coșului de consum) și costului real al acestora. În dependență de tipul bugetului studiat normele pot fi de un nivel minim sau rațional;

– la utilizarea *metodei statistice* bugetul este stabilit la nivelul veniturilor, de care dispun efectiv anumite părți ale populației. Astfel, pentru bugetul minimumului de existență sunt luate în considerare veniturile ale 10-20% dintre cei mai săraci cetățeni ai țării. Bază pentru stabilirea bugetelor elitare de consum pot fi veniturile oamenilor înstăriți și bogați;

– *metoda combinată* (normativ-statistică) constă în aceea că cheltuieli pentru alimentație se stabilesc în conformitate cu normele de consum, iar restul – prin calea statistică;

– *metoda subiectivă* se bazează pe baza sondajelor de opinie și experților cu privire la nivelul necesar al cheltuielilor pentru consum;

– *metoda de resurse* constă în aceea că calculele se construiesc reieșind din posibilitățile statului într-o anumită perioadă de timp de a asigura un anumit nivel al bugetului minim de consum sau bugetului minimumului de existență.

Analiza metodelor permite de a trage concluzia că, pentru calcularea valorii de cost a bugetului rațional de consum al salariatului este oportun să fie utilizată metoda normativă.

Evaluarea valorică a BRC se efectuează după prețurile înregistrate oficial de către BNS care sunt fixate pentru 1200 de bunuri și servicii în toate tipuri de comerț de 900 de puncte în 8 orașe ale țării.

În elaborarea metodologiei trebuie de luat în considerare ierarhia nevoilor umane. Potrivit lui *Abraham Maslow* [9] prioritar este satisfacerea nevoilor fiziologice ale persoanei, care asigură activitatea vitală a persoanei – hrană, îmbrăcăminte, adăpost. În grupul necesităților fiziologice, există o ierarhie a sa: în primul rând, nevoia de hrană, iar apoi nevoia în îmbrăcăminte, încălțăminte, locuință, servicii, satisfacerea cărora asigură condițiile normale de activitate vitală ale omului.

La formarea **coșului alimentar BRC** se utilizează principiile științifice de bază ale unui regim alimentar echilibrat [7], precum și recomandările cu privire la problema dată ale organizațiilor internaționale. Printre cele mai influente fiind

FAO și OMS [14]. În plus, conținutul coșului alimentar al BRC a fost orientat pe o structură reală a consumului populației Republicii Moldova [5, 10].

Tabelul 1. Normele lunare ale consumului produselor din carne și produselor lactate incluse în coșul alimentar BRC și ME

	BRC (kg)			ME (kg)			BRC față de ME (ori)		
	copii	bărb.	fem.	copii	bărb.	fem.	copii	bărb.	fem.
Carne și produse din carne									
Carne de vită	0,76	1,03	0,88	0,70	0,44	0,45	1,5	2,3	2,0
Carne de porc	0,86	1,37	1,03	0,25	0,70	0,51	3,46	2,0	2,0
Carne de oi	0,15	0,38	0,27	0,06	0,06	0,05	2,5	6,3	5,4
Carne de iepure	0,31	0,49	0,38	-	-	-	-	-	-
Carne de găină	1,33	1,91	1,64	1,16	1,47	0,73	1,4	1,5	2,2
Preparate din carne și semifabricate	0,70	1,00	0,90	0,24	0,15	0,20	2,9	6,7	4,5
Mezeluri de c/superioară cu durată lungă de păstrare	0,09	0,30	0,15	-	-	-	-	-	-
Mezeluri fierte	0,61	1,01	0,82	0,29	0,37	0,22	2,1	2,7	3,7
Afumături	0,09	0,30	0,15	-	-	-	-	-	-
Conserve din carne	0,09	0,24	0,21	-	-	-	-	-	-
Subproduse	0,57	0,95	0,73	0,21	0,08	0,06	2,7	11,9	12,2
Lapte și produse din lapte									
Lapte integral	6,00	4,00	5,00	7,50	6,34	7,20	0,8	0,6	0,7
Iaurt	0,99	0,45	0,60	-	-	-	-	-	-
Brânza din lapte	1,50	1,89	1,59	1,02	0,39	0,86	1,5	4,8	1,8
Cașcaval și brânză	0,5	0,90	0,81	0,53	0,46	0,49	1,4	2,0	1,6
Smântână și frișcă	0,99	1,20	1,05	0,70	0,84	0,54	1,4	1,4	1,9
Produse din lapte acru	2,40	2,01	1,80	3,00	1,33	2,40	0,8	1,5	0,75
Închetață	0,51	0,33	0,30	-	-	-	-	-	-

Sursa: Calculat de autor.

Coșul alimentar elaborat al BRC relatează despre o umplere a sa cu produse alimentare semnificativ mai bune decât cea a coșului minimului de existență (ME) [2-3]. Îndeosebi aceasta se referă la cele mai valoroase din punct de vedere nutrițional produse din carne și produse lactate (Tabelul 1).

În grupul de mărfuri „Carne și produse din carne” în coșul alimentar BRC sunt incluse 4 produse care nu erau în coșul alimentar ME: carne de iepure, mezeluri c/s, afumături, conserve de carne. A avut loc o creștere a normelor de consum la carne de vită (de 2,3 ori la bărbați și 2,0 ori la femei), carne de porc (de 2,0 ori la bărbați și femei), carne de găină (de 1,3 ori la bărbați și de 2,2 ori la femei), mezeluri fierte (de 2,7 ori la bărbați și de 3,7 ori la femei). În special au crescut semnificativ normele de consum la carne de oi (de 6,9 ori la bărbați și de 5,4 ori la femei), preparate de carne (de 6,7 ori la bărbați și de 4,5 ori la femei), subproduse (de 11,9 ori la bărbați și de 12,2 ori la femei).

În grupa de mărfuri „Lapte și produse din lapte” în coșul alimentar BRC sunt incluse 2 produse care nu erau în coșul alimentar ME: iaurt și închetațe. A existat o creștere a normelor consumului de produse lactate, deși nu la fel de importante ca și pentru carne și produse din carne. S-au redus normele de consum la lapte integral și produse de lapte acru.

Diferența dintre conținutul coșului alimentar BRC și coșul alimentar ME constă nu doar într-o umplere în funcție de greutate, dar, de asemenea, într-o cantitate mai mare de grupe de mărfuri. Dacă în coșul alimentar al minimului de existență sunt reprezentate 12 grupe de mărfuri de produse alimentare, atunci în coșul alimentar al bugetului rațional de consum – 20 (Tabelul 2). Sunt adăugate grupe de mărfuri: „băuturi nealcoolice”, „apă minerală”, „băuturi răcoritoare”, „sucuri din fructe”, „sucuri din legume”, „produse din rachiu și lichior”, „vin, divin, vin spumat”, „bere”. Incluziunea acestor grupe de mărfuri este determinată de faptul că coșul de consum BRC trebuie să asigure o alimentare normală a familiilor salariaților atât în zilele obișnuite, cât și în zilele de sărbători de familie, sărbătorile mondene și religioase.

Tabelul 2. Numărul tipurilor de sortiment incluse în coșul alimentar

Produse alimentare	BRC	ME	Produse alimentare	BRC	ME
I. Pâine și produse de panificație			VII. Grăsimi		
1.1. Pâine din făină de grâu	9	1	7.1. Ulei vegetal	4	4
1.2. Pâine de făină de secară	2	-	7.2. Margarină	3	1
1.3. Făină de grâu	2	1	7.3. Slănină	1	1
1.4. Făină de porumb	2	1	7.4. Ulei de măsline	1	-
1.5. Paste făinoase	5	1	7.5. Unt	2	1
1.6. Orice fel de crupe	10	4	VIII. Cartofi	3	1
1.7. Semifabricate din făină	4	-	IX. Legume		
1.8. Boboase	4	2	9.1. Varză	4	1
1.9. Orez	4	1	9.2. Sfeclă roșie	2	1
II. Carne și produse din carne			9.3. Morcovi	1	1
2.1. Carne de bovine	2	1	9.4. Ceapă	1	1
2.2. Carne de porc	3	1	9.5. Ardei dulci	3	1

Produse alimentare	BRC	ME	Produse alimentare	BRC	ME
2.3. Carne de oi	2	1	9.6. Vinete	2	1
2.4. Carne de iepure	1	-	9.7. Roşii	1	1
2.5. Carne de găină	4	3	9.8. Castraveţi	2	1
2.6. Preparate din carne şi semifabricate	6	1	9.9. Dovlecei, bostani	4	2
2.7. Mezeluri de c/superioară cu durata lungă de păstrare	7	-	9.10. Alte rădăcinoase	2	2
2.8. Mezeluri fierte	6	1	9.11. Usturoi	1	1
2.9. Afumături	3	-	9.12. Ciuperci	3	-
2.10. Preparate de culinarie din carne şi pasăre	1	-	9.13. Floarea soarelui	2	-
2.11. Conserve din carne	5	1	9.14. Conserve din legume	16	-
2.12. Subproduse	9	4	X. Bostănoase, zemoşi	2	2
III. Lapte şi produse lactate			XI. Fructe, pomuşoare, struguri		
3.1. Lapte integral	9	1	11.1. Citrice	4	1
3.2. Iaurt	4	-	11.2. Fructe sămânţoase	6	4
3.3. Brânza din lapte	6	1	11.3. Fructe sămburoase	5	5
3.4. Caşcaval şi brânză	9	2	11.4. Fructe exotice	3	-
3.5. Smântână şi frişcă	5	1	11.5. Struguri proaspeţi	3	2
3.6. Produse din lapte acru	5	1	11.6. Pomuşoare de livadă	5	4
IV. Ouă	2	1	11.7. Fructe şi pomuşoare uscate	5	-
V. Peşte şi produse din peşte			11.8. Struguri uscaţi	4	-
5.1. Peşte proaspăt şi congelat	6	2	11.9. Nuci	4	1
5.2. Fileu de peşte congelat	8	-	11.10. Conserve din fructe	2	-
5.3. Alte produse din mare	2	-	XII. Alte produse		
5.4. Conserve din peşte	10	-	12.1. Maioneză, muştar, oţet	2	-
5.5. Produse culinare de peşte	3	-	12.2. Sare	3	1
VI. Zahăr şi produse de cofetărie			12.3. Mirodenii	5	1
6.1. Zahăr şi surogaţii lui	3	1	12.4. Concentrate alimentare	3	-
6.2. Dulceaţă, gem, magiun	6	-	12.5. Alte produse alimentare	9	-
6.3. Miere	4	-	XIII. Băuturi nealcoolice	16	4
6.4. Ciocolată şi bomboane de ciocolată	6	-	XIV. Apă minerală	3	-
6.5. Bomboane, halva, creme de ciocolată ş.a.	12	7	XV. Băuturi răcoritoare	3	-
6.6. Torte, pateuri	10	-	XVI. Sucuri din fructe	6	4
6.7. Biscuiţi	6	4	XVII. Sucuri din legume	2	1
6.8. Îngheţată	3	-	XVIII. Produse din rachiu şi lichior	2	-
			XIX. Vin, divin, vin spumant	13	-
			XX. Bere	8	-

Sursa: Calculat de autor.

În plus, în componenţa grupelor de mărfuri se include o gamă mai largă de diferite tipuri de produse alimentare. Astfel, la grupul de mărfuri „pâine din făină de grâu” în coşul alimentar BRC se includ 9 produse alimentare, fiecare din care are câteva tipuri de sortiment, care diferă unul de altul ca valoare nutritivă, cât şi ca preţ. De exemplu, la „pâine din făină de grâu”, sunt luate în calcul 9 tipuri de sortiment: 1) pâine – făină de grâu calitatea 2; 2) pâine – făină de grâu calitatea 1; 3) pâine – făină de grâu calitatea superioară; 4) colac – făină de grâu calitatea superioară; 5) franzelă împletită din făină de grâu calitatea superioară; 6) covrigei din făină de grâu calitatea superioară, se realizează în vrac; 7) covrigei din făină de grâu calitatea superioară, ambalaţi de producător; 8) pâine albă tăiată (feliată), calitatea superioară; 9) pâine albă pentru toaste, 90 % făină de grâu calitatea superioară.

Pentru fiecare produs se calculează valoarea nutritivă medie şi preţ, care sunt apoi utilizate la calcularea costului de alimentare.

În ceea ce priveşte coşul alimentar al minimumului de existenţă, atunci în grupa de mărfuri „Pâine şi produse de panificaţie” sunt incluse doar 7 produse alimentare, fiecare din care reprezintă un singur tip de sortiment – de obicei, este unul dintre cele mai ieftene după preţ. De exemplu, la pâine de grâu – pâine de grâu de calitatea 1, iar la crupe – comercializate în vrac. În coşul alimentar al minimumului de existenţă nu au fost incluse pâine din făină de secară şi semifabricate din făină.

O situaţie similară este caracteristică şi pentru alte grupuri de mărfuri de produse alimentare (Tabelul 2). Astfel, la grupa de mărfuri „Carne şi produse din carne” în coşul alimentar al bugetului raţional de consum sunt inclus 11 produse alimentare, în timp ce în coşul alimentar al minimumului de existenţă – 8. Dacă fiecare produs alimentar din coşul alimentar al minimumului de existenţă este reprezentat de un singur tip de sortiment, atunci în BRC – tipuri de sortiment sunt mult mai multe. De exemplu, la mezeluri fierte – ele sunt 6: 1) cârnaţ „Ciainaia”; 2) crenvurşti de lapte; 3) crenvurşti „Venskie” fierţi-afumaţi, carne vită şi porc; 4) cârnaţ fiert „Molocinaia”; 5) cârnaţ fiert „Doctorskaia”; 6) cârnaţ fiert „Liubitelskaia”. În coşul alimentar al minimumului de existenţă se ia în calcul doar un tip de sortiment de cârnaţ „Ciainaia”.

Norme de consum alimentar mai înalte, incluse în coşul alimentar BRC, au condiţionat valoarea calorică mult mai mare al conţinutului său. Valoarea calorică a coşului alimentar BCR pentru un copil a constituit 2917 kcal pe zi, ceea ce este de 883 kcal (sau 43,4%) mai mult decât valoarea calorică a coşului alimentar ME (Tabelul 3). Pentru bărbaţi valoarea calorică a BRC a constituit 3785 kcal, ceea ce este cu 977 kcal (sau 34,8%) mai mult decât valoarea calorică a coşului ME. Pentru femei, valoarea calorică a coşului alimentar BRC a constituit 3240 kcal, ceea ce este cu 871 kcal (sau 36,8%)

mai mult decât valoarea calorică a coșului ME. În medie la 1 membru al gospodăriei casnice valoarea calorică a BRC a constituit 3215 kcal, ceea ce este cu 815 kcal (sau 33,9%) mai mult decât valoarea calorică a ME.

Tabelul 3. Valoarea calorică și compoziția nutrițională a coșurilor alimentare BRC și ME (în medie la 1 persoană pe zi)

	BRC				ME			
	copii	bărb.	fem.	1 membru GC	copii	bărb.	fem.	1 membru GC
Valoarea calorică, kcal	2917	3785	3240	3215	2034	2808	2369	2400
Proteine, gr	94,0	134,5	110,1	108,1	72,8	93,8	78,3	79,1
inclusiv de origine animală	61,9	82,4	68,6	68,7	38,2	36,6	30,7	33,3
Grăsimi, gr	118,7	161,2	134,9	133,4	76,3	95,5	79,8	72,8
Glucide, gr	266,7	375,7	313,9	305,7	261,4	387,2	329,3	330,2

Sursa: *Calculat de autor.*

Coșul alimentar BRC elaborat în deplină măsură corespunde recomandărilor OMS, potrivit căreia valoarea calorică alimentării raționale a copilului, în medie, ar trebui să fie aproape de 3000 kcal (la noi – 2917 kcal). Pentru bărbați – în funcție de tipul de activitate – 3500-4000 kcal pe zi (la noi – 3785 kcal), iar pentru femei – nu mai puțin de 85% din valoarea calorică a setului alimentar la bărbați (la noi – 85,6%).

Conținutul nutrițional al coșului alimentar BRC este, de asemenea, în concordanță cu raportul recomandat dintre ingredientele corespunzătoare. Astfel, în conformitate cu [14, p.6] raportul dintre proteinele și valoarea calorică a seturilor de alimente pentru persoană adultă sănătoasă ar trebui să fie de 12-15% (la noi 14,2% - la bărbați și 13,6% - la femei). Despre calitatea înaltă a coșului alimentar BRC elaborat relatează faptul că proporția de proteine animale constituie la copii 65,8%, la bărbați în vârstă aptă de muncă – 61,3%, la femei în vârstă aptă de muncă – 62,3%. Aceasta semnificativ depășește norma proteinelor de origine animală, care ar trebui să fie nu mai mică de 50% [14, p.6]. Vom remarca faptul că seturile alimentare pentru ME (populația adultă) nu satisfac acestei cerințe.

Astfel, coșurile alimentare BRC elaborate pentru membrii familiei salariaților îndeplinește pe deplin cerințelor fundamentate științific și permite de a satisface nevoile raționale în alimentație a doi adulți care lucrează și doi copii, asigurându-le activitatea vitală normală.

Calcularea costului coșului alimentar BRC se efectuează prin înmulțirea normelor de consum al fiecărui produs alimentar la un preț corespunzător pentru o unitate cu însumarea ulterioară a acestor rezultate. Rezultatele acestor calcule sunt prezentate în Tabelul 4.

Tabelul 4. Calculul costului coșului alimentar lunar BRC, lei

	BRC	ME	BRC față de ME (ori)
Familia din 4 persoane (2 copii + 2 adulți)	8078,95	847,10*	2,4
În calcul la 1 membru al familiei	2019,74		
În calcul la 1 membru adult al familiei	4039,47		

* în calcul la o persoană (media ponderată)

Sursa: *Calculat de autor.*

Datele tabelului 4 arată că costul coșului alimentar BRC în calcul la o persoană de 2,4 ori este mai mare decât costul coșului alimentar ME. Partea alimentară a BRC a familiei din 4 persoane este estimată la 8078,95 lei pe lună.

Metodologia de calcul al costului **părții nealimentare a BRC** implică **a)** existența unor norme raționale ale consumului de produse nealimentare și **b)** prețurile de vânzare cu amănuntul pentru tipurile lor respective.

Elaborarea unor norme raționale de consum este asociată cu dificultățile considerabile. În Republica Moldova nu există organizații care s-ar ocupa cu fundamentarea științifică a seturilor raționale de bunuri și servicii nealimentare. Prin urmare, ca o primă aproximare, este recomandabil de a utiliza seturile de bunuri și servicii nealimentare, care au primit o aprobare oficială în România, Rusia și Ucraina [1, 4, 6, 12-13] la elaborarea în aceste țări a metodologiei de calcul al minimumului de existență. Setul selectat de bunuri și servicii nealimentare se ajustează luând în considerare caracteristicile consumului lor în Moldova. În aceste scopuri sunt utilizate datele cercetării bugetului gospodăriilor casnice.

La formarea unui set rațional de *produse nealimentare* sunt luate în considerare:

- diversitatea cantitativă pentru femei, condiționată de caracteristicile fiziologice ale organismului acestora;
- o actualizare mai frecventă a mărfurilor pentru copii asociate cu creșterea lor naturală și, în consecință, o creștere a caracteristicilor antropologice ale copiilor.

Produsele nealimentare incluse în coșul nealimentar BRC sunt unite în seturile de folosință individuală (îmbrăcăminte, încălțăminte, lenjerie de corp, șosete și ciorapi, accesorii de purtat pe cap, articole de galanterie) și de folosință general familială (lenjerie de pat, bunuri de menire culturală, uzuală și de menaj: mobilier, veselă, aparate de uz casnic, obiecte de prima necesitate, igienizare, medicamente). La determinarea termenelor de uzare a produselor nealimentare se ia în considerare durata medie de utilizare a acestora, stabilite în România, Rusia și Ucraina. Piețele de mărfuri ale Republicii Moldova și aceste țări într-o mare măsură sunt saturate cu produse similare de aproximativ aceeași nomenclatură și calitate. Aceasta condiționează posibilitatea de a stabili pentru majoritatea mărfurilor nealimentare incluse în coșul nealimentar BCR în Moldova, aceleași termeni de uzură, care sunt acceptate în România, Rusia și Ucraina.

Pentru adolescenți de 13-23 ani se prevăd aceleași seturi de articole de îmbrăcăminte și încălțăminte (și, prin urmare, aceleași prețuri) ca și pentru membrii adulți ai familiei. Totodată se ia în considerare actualizarea mai frecventă

a obiectelor de îmbrăcăminte și încălțăminte, din cauza căreia termenele de uzură a acestora pentru adolescenți de 13-23 ani sunt stabilite mai mici decât pentru membrii adulți ai familiei.

Formarea unui set rațional de servicii necesare pentru menținerea sănătății umane și asigurarea activității sale vitale, se efectuează în baza următoarelor principii metodologice:

- satisfacerea nevoilor raționale ale populației în locuință, mobilitate, precum și condiții de trai;
- luarea în considerare a nivelului de utilizare a serviciilor de transport și locativ-comunale;
- prestarea serviciilor contra plată.

În setul rațional de servicii se includ servicii uzuale, transport, telecomunicații, locativ-comunale, servicii cu plată ale sistemelor de sănătate și învățământ. Determinarea volumelor de consum al tipurilor respective de servicii se bazează pe informații cu privire la consumul real și normele tehnice de consum ale acestor servicii.

Rezultatele calculelor efectuate sunt întrunite în *tabelul 5*. Ele atestă că valoarea BRC al familiei din 4 persoane (2 adulți + 2 copii) pentru 35 de ani va constitui 10 550 533,67 lei. În calcul la o lună a activității muncitorești cheltuielile pentru asigurarea nivelului rațional de trai al familiei vor constitui **25 120,32 lei** (10 550 533,67 lei: 420 luni).

Tabelul 5. Estimarea costului BRC al familiei din 4 persoane (2 adulți + 2 copii)

Nr.	Denumirea produsului	Suma, lei lunar	Ani, luni	Cost, lei	Calculat pe o lună, lei	Structura, %
I	ALIMENTAȚIE:			4 361 379,00	10 384,24	41,34
1.1.	Acasă, lei pe lună pentru o familie	8078,95	420 (12 luni *35 ani)	3 393 159,00	8 078,95	32,16
1.2.	În afara casei:			968 220,00	2 305,29	9,18
1.2.1.	Adulți (2 pers.*22 zile lucrătoare pe lună*45 lei): 5,48 (salată) + 12,34 (felul întâi) + felul doi cu garnitură (21,9) + băutură (4,58)	1 980	420	831 600,00	1 980,00	7,88
1.2.2.	Copii:			136 620,00	325,29	1,29
	- la școală (2 pers.*22 zile lucrătoare*15 lei)	660	72 (9 luni * 8 ani)	47 520,00	113,14	0,45
	- la instituție de învățământ superior (2 pers.*22 zile lucrătoare*45 lei): vezi p.1.2.1.	1 980	45 (9 luni * 5 ani)	89 100,00	212,14	0,84
II	ÎMBRĂCĂMINTE ȘI ÎNCĂLȚĂMINTE			455 946,18	1 085,59	4,32
III	OBIECTE DE IGIENA PERSONALĂ			153 787,16	366,16	1,46
IV	ARTICOLE DE UZ FAMILIAL			844 356,14	2 010,37	8,00
4.1	Mobilă și obiecte pentru interior			137 178,36	326,62	1,30
4.2	Articole pentru dormitor și prosoape			55 426,91	131,97	0,53
4.3	Veselă			21 235,31	50,56	0,20
4.4	Produse chimice de uz casnic			51 639,26	122,95	0,49
4.5	Mijloace de transport			14 562,06	34,67	0,14
4.6	Tehnica de uz casnică			326 349,96	777,09	3,09
4.7	Instrumente și obiecte de uz casnic, scule și unelte de grădinarit			26 979,67	64,24	0,26
4.8	Jucării, articole pentru sport și turism, birotica, presa			69 075,77	164,47	0,65
4.9	Alte obiecte de folosință personală și familială			141 908,84	337,88	1,35
V	MEDICAMENTE (pentru o familie)	2 000	35	70 000,00	166,67	0,66
VI	APARTAMENT:			314 000,00	747,62	2,98
6.1.	Impozit imobiliar	400	35	14 000,00	33,33	0,13
6.2.	Sistem de alarmă:			90 000,00	214,29	0,85
6.2.1.	Instalarea utilajelor			6 000,00	14,29	0,06
6.2.2.	Plata lunară	200	420	84 000,00	200,00	0,80
6.3.	Reparație: 2 reparații din calcul de 1 500 lei pentru 1 m.p.			210 000,00	500,00	1,99
VII	ACHITAREA SERVICIILOR COMUNALE			1 655 479,22	3 941,62	15,69
VIII	Diferite servicii prestate populației			1 935 585,98	4 608,54	18,35
IX	CONTRIBUȚII (se ia salariu mediu pe țară 5 000 lei pe lună pentru 1 salariat, adică 10 000 pentru doi salariați)			420 000,00	1 000,00	3,98
9.1.	pentru asigurare socială (6 %)	600	420	252 000,00	600,00	2,39
9.2.	pentru asigurare medicală obligatorie (4 %)	400	420	168 000,00	400,00	1,59
X	SĂRBĂTORI FAMILIALE (8 zile de naștere pe an)	500	35	140 000,00	333,33	1,33
XI	NUNȚĂ (pentru doi copii)	70 000		140 000,00	333,33	1,33
XII	ÎNMORMĂNTĂRI (pentru 4 părinți)	15 000		60 000,00	142,86	0,57
			TOTAL	10 550 533,67	25 120,32	100,00

Sursa: Calculat de autor.

Cea mai mare pondere în cheltuielile familiale revine cheltuielilor pentru **alimentație**. Ele constituie 41,34%. În calcul pe o lună cheltuielile raționale pentru alimentație constituie 10 384,24 lei; acestea sunt formate din cheltuielile pentru alimentație la domiciliu în sumă de 8 078,95 lei (32,16%) și alimentație în afara casei – 2 305,29 lei (9,18%).

Cea de a doua poziție în structura cheltuielilor BRC ocupă cheltuieli pentru **diferite servicii prestate populației** – 18,35% (4 608,54 lei pe lună). Pe locul trei în structura cheltuielilor BRC sunt cheltuieli pentru **achitarea serviciilor comunale** – 15,69% (3 961,42 lei pe lună). Cea de a patra poziție în structura BRC este ocupată de cheltuieli pentru **articole de uz familial** – 8,0% (2 010,37 lei pe lună). Pe al cincilea loc în structura BRC sunt cheltuieli pentru **îmbrăcăminte și încălțăminte** – 4,32% (1 085,59 lei pe lună).

Astfel, pentru asigurarea nivelului rațional de trai al familiei, formate din doi salariați și 2 copii este necesar de 25 120,32 lei pe lună. Această sumă ar trebui să fie acoperită de salariile a doi salariați. În medie quantumul salariului în calcul la un salariat ar trebui să fie de 12 560,16 lei pe lună. **Astfel se argumentează valoarea salariului mediu lunar pe economie (egal cu 12 560 lei), spre care trebuie să ne orientăm pentru a satisface în deplină măsură nevoile raționale ale salariatului și membrilor familiei sale.** (Informativ: în trimestrul II a.2017 câștigul salarial mediu nominal brut a fost de 5 636,7 lei, iar în sectorul economic real – 5 924,7 lei).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Coșul minim de consum lunar. Legea nr. 554 din 17 octombrie 2001 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 217/2000 privind aprobarea coșului minim de consum lunar”. [Accesat 20.09.2016]. Disponibil: <http://www.infolegal.ro/cosul-minim-de-consum-lunar/2015/05/26/>
2. Hotărâre Guvernului Republicii Moldova nr.285 din 30 aprilie 2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de calculare a mărimii minimului de existență. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.104-108, art.344.
3. Ordin comun al Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Biroului Național de Statistică, Academiei de Științe a Moldovei și Institutului Național de Cercetări Economice AȘM despre aprobarea Ghidului metodologic cu privire la modul de calculare a mărimii minimului de existență. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 206-211, art.1431.
4. Ordonanța de urgență nr. 217/2000 privind aprobarea coșului minim de consum lunar. [Accesat 20.09.2016]. Disponibil: <http://lege5.ro/Gratuit/gi4dcmbz/ordonanta-de-urgenta-nr-217-2000-privind-aprobarea-cosului-minim-de-consum-lunar>
5. Rojco A., Stremenovscaia Z. Perfecționarea abordărilor metodice de calculare a mărimii minimului de existență/Perfection of the methodological approaches for calculating the subsistence minimum value. În: *Tendințe în economia Moldovei/Moldovan economic trends*. Nr.14 (trim.II) 2014. Ch.: Complexul Ed. al INCE, 2014, p.98-103 (rom)/ p.96-101 (eng.) (0,39 c.a.) ISSN 1857-3126 (rom.) ISSN 1857-3134 (eng.)
6. Закон Украины от 15 июля 1999 года № 966-XIV «О прожиточном минимуме» (В редакции Законов Украины от 25.03.2005 г. №2505-IV, 16.06.2005 г. №2661-IV, 20.12.2005 г. №3235-IV, 19.12.2006 г. №489-V, 28.12.2007 г. №107-VI – изменения действуют по 31 декабря 2008, 12.02.2008 г. №122-VI, 16.10.2012 г. №5462-VI). [Accesat 20.09.2016]. Disponibil: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=9417
7. Покровский А.А. Концепция сбалансированного питания: Справочник по диетологии//Под ред. А.А.Покровского, М.А.Самсонова. М.:Медицина,1981. С.13-20.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. N 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення». В: Офіційний вісник України від 05.05.2000 р., № 16, стор. 97, стаття 675. [Accesat 20.09.2016]. Disponibil: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF>
9. Применение пирамиды иерархии потребностей Маслоу при проектировании системы мотивации. [Accesat 20.09.2016]. Disponibil: www.management.com.ua/hrm/hrm053.html; [http://www.big.spb.ru/publications/other/org_culture/pyramid_of_Maslou.shtml? print](http://www.big.spb.ru/publications/other/org_culture/pyramid_of_Maslou.shtml?print)
10. Рожко А. Использование прожиточного минимума при совершенствовании системы социальной защиты населения Республики Молдова. În: *Economic growth in conditions of globalization = Creșterea economică în condițiile internaționalizării*. Culegere după materialele Conf Inter.Șt.-Pract. 8-th ed., oct. 17-18, 2013: (în 2 vol). Chișinău: INCE, 2013, Vol. II, Vol. II, p.241-246. (0,45 c.a.) ISBN 978-9975-4185-2-2
11. Современная экономика труда: Монография / Ред. В. В. Куликов. М.: Финстатинформ, 2001. 660 с. ISBN 5-7866-0155-2
12. Федеральный закон Российской Федерации от 24 октября 1997 г. N 134-ФЗ "О прожиточном минимуме в Российской Федерации" (с изменениями и дополнениями 27 мая 2000 г., 22 августа 2004 г., 24 июля 2009 г., 30 ноября 2011 г., 3 декабря 2012 г.). [Accesat 20.09.2016]. Disponibil: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=1731
13. Федеральный закон Российской Федерации от 3 декабря 2012 года № 227-ФЗ «О потребительской корзине в целом по Российской Федерации» (Принят Государственной Думой 20 ноября 2012 года; Одобрен Советом Федерации 28 ноября 2012 года). [Accesat 20.09.2016]. Disponibil: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=56566
14. Энергетические и белковые потребности: Доклад Специального объединенного комитета экспертов ФАО/ВОЗ. Женева: ВОЗ, 1974. 143 с.

TENDINȚELE DE PARTICIPARE A LUCRĂTORILOR VÂRSTNICI PE PIAȚA MUNCII

*Ecaterina HEGHEA¹, drd., cercet. șt.,
INCE, Republica Moldova*

Deși îmbătrânirea este relativ ușor de prognozat, subiectul nu a primit prea multă atenție din partea cercetătorilor și factorilor de decizie politică până în anii 1990. Atunci când prognozele demografice au început să dezvăluie schimbări substanțiale în componența populației, cu mai puțini tineri și cu o creștere semnificativă a proporției persoanelor în vârstă, multe țări și-au dat seama că, fără acțiuni adecvate, sustenabilitatea securității sociale și a sistemelor de pensii va fi în primejdie. Politicile naționale și europene au început să se concentreze din ce în ce mai mult pe creșterea participării pe piața forței de muncă a persoanelor în vârstă, prin restrângerea sau renunțarea la posibilitățile de părăsire timpurie a pieței forței de muncă și prin creșterea vârstei în care persoanele sunt eligibile să iasă la pensie. Metodele de cercetare aplicate în lucrare sunt: analiza statistică și comparată.

Cuvinte-cheie: *lucrători vârstnici, piața muncii, îmbătrânirea populației, vârsta de pensionare.*

Although ageing is relatively easy to predict, the subject has not received too much attention from researchers and policy-makers until the 1990s. When demographic forecasts have begun to reveal substantial changes in population composition, with fewer younger and rising of the proportion of older people, many countries have realized that, without adequate action, the sustainability of social security and pension systems will be in danger. National and European policies have begun to focus on increasing the participation of older people on the labor market by restricting or waiving the possibilities for early exit of the labor market and by increasing the age at which people are eligible to retire. The research methods applied in the paper are: statistical and comparative analysis.

Keywords: *elderly workers, labor market, ageing population, retirement age.*

JEL Classification: *J20, J26.*

În lumea contemporană tendințele de îmbătrânire a populației sunt tot mai îngrijorătoare. Situația dată reprezentând pentru unele țări o amenințare a sustenabilității sistemelor de pensii publice.

Secretul lui Polichinelle: societățile occidentale au tot mai multe riduri și păr sur. Spre exemplu, în Republica Moldova, cei cu vârsta de 65 de ani și peste sunt mai numeroși decât cei sub vârstă aptă de muncă (respectiv 18,5 și 17,0 la sută)². O tendință care va cunoaște o creștere în următorii ani. Iar societatea noastră nu este gata să se adapteze la această nouă realitate. Una dintre țările care a reușit să se adapteze cu succes procesului îmbătrânirii populației este Finlanda, dezvoltând unele măsuri legate de îmbătrânire. Unul dintre aceste măsuri este că vârstnicii sunt mai puțin performanți decât cei mai tineri, întrucât ar trebui să se retragă de pe piața muncii pentru a face locul următoarei generații.

Finlandezii au pus în aplicare o serie de măsuri pentru a păstra angajații în vârstă înaintată pe piața forței de muncă. Având drept obiective de a menține lucrătorii cu experiență, de a asigura transferul de cunoștințe și de a alimenta fondurile de pensii. Aceasta este într-adevăr o rețetă câștigătoare pentru persoanele în vârstă, care acceptă să lucreze după 63 de ani, vârsta minimă de pensionare în Finlanda. Angajații care rămân la serviciu după vârsta de 63 de ani, până la vârsta de 68 de ani, își pot îmbunătăți în mod avantajos fondul lor de pensii [3].

La fel și în Rusia mărirea pensiei va fi mai mare dacă persoana își exercită dreptul la pensie mai târziu. În acest caz pentru fiecare an se calculează coeficienți premiali din contul cărora se majorează pensia (anexele 1 și 2 legea N400-F3 din 28.12.2013 privind pensiile de asigurare). Iar cetățenii care deja își exercită dreptul la pensie, pot să se refuze să o primească pentru o anumită perioadă de timp în scopul majorării sale datorită coeficienților premiali [1]. În Republica Moldova Legea Nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii* prevede un spor la pensie de 2% din venitul mediu lunar asigurat pentru fiecare an de cotizare realizat după împlinirea vârstei standard de pensionare în cazul în care persoana nu-și exercită dreptul la pensie [2].

Tabelul 1. Îmbătrânirea populației și raportul de dependență în RM (%)

Anul	1997			2007			2017		
	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei	Total	Bărbați	Femei
0-14 ani	25,78	27,51	24,20	18,16	19,34	17,07	15,97	17,11	14,91
15-64 ani	65,11	65,41	64,84	71,55	72,59	70,58	72,87	74,07	71,75
65 ani și peste	9,10	7,08	10,96	10,86	8,43	13,10	11,17	8,81	13,35
Raport de dependență a persoanelor vârstnice*	0,14	0,11	0,17	0,15	0,12	0,19	0,15	0,12	0,19
Raport de dependență globală*	0,54	0,53	0,54	0,41	0,38	0,43	0,37	0,35	0,40
Îmbătrânirea populației active**	0,70	0,66	0,75	0,76	0,71	0,81	0,82	0,75	0,90

Note: Începând cu anul 1998 – fără populația din partea stângă a Nistrului și mun. Bender

* Raportul de dependență a persoanelor vârstnice este raportul populației vârstnice de 65 ani și peste la populație în vârstă de 15-64 ani; raportul de dependență globală este raportul populației de 0-14 ani plus populația de 65 de ani și peste la populația în vârstă de 15-64 ani [10].

** Raportul populației în vârstă de 40-64 ani la populație în vârstă de 15-39 ani [10].

Sursa: Construit și calculat de către autor în baza datelor Băncii de date statistice a BNS al RM [4].

¹ © Ecaterina HEGHEA, adimi_86@mail.ru

² Structura populației stabile a Republicii Moldova la 1 ianuarie 2017 conform datelor BNS

Îmbătrânirea populației totale și active din Republica Moldova. Îmbătrânirea populației datează de mai multe decenii și a început cu tranziția demografică. Tabelul 1 oferă o idee generală asupra acestui proces în Republica Moldova prin furnizarea structurii pe grupe mari de vârste pentru trei ani diferiți. Îmbătrânirea rezultă dintr-o scădere relativă a populației tinere și o creștere a numărului de vârstnici. Declinul fertilității din anul 1989 a contribuit la accelerarea acestui proces.

Ponderea femeilor în vârstă înaintată este superioară celei a bărbaților datorită speranței de viață mai mari. Existența unui număr mare de femei în vârstă prezintă diverse probleme sociale și economice asociate cu dificultatea unei femei în vârstă de a trăi singură și de a supraviețui cu o pensie mică. Multe femei vârstnice trăiesc singure în regiuni rurale unde condițiile de viață sunt mediocre (la începutul anului 2017 ponderea femeilor în vârstă de 65+ ani din mediul rural a constituit 58,67% din totalul pe republică).

Un indice important al îmbătrânirii în Republica Moldova este repartizarea geografică. Îmbătrânirea este mai semnificativă în regiunile rurale, datorită exodului de persoane tinere și adulte în zonele urbane. Astfel în anul 2017 persoanele vârstnice din mediul rural au constituit aproximativ 58,3% din totalul pe republică.

Datele privind raportul de dependență a persoanelor vârstnice prezentate în tabelul 1 oferă o idee despre dificultățile, pe care sistemul de pensii va trebui să le înfrunte pentru a face față îmbătrânirii. De asemenea, trebuie să amintim că, aceasta nu se datorează raportului numărului de pensionari în comparație cu populația activă. Acest ultim raport nu este utilizat aici, deoarece depinde de evoluția vârstei de pensionare. Raportul de dependență a persoanelor vârstnice în Republica Moldova nu a cunoscut modificări în decursul ultimului deceniu (0,15%).

Trebuie de menționat că pe parcursul a două decenii analizate raportul de dependență globală a scăzut considerabil (cu 0,17 puncte procentuale), creșterea ponderii persoanelor vârstnice fiind compensată prin diminuarea ponderii persoanelor în vârstă de 0-14 ani.

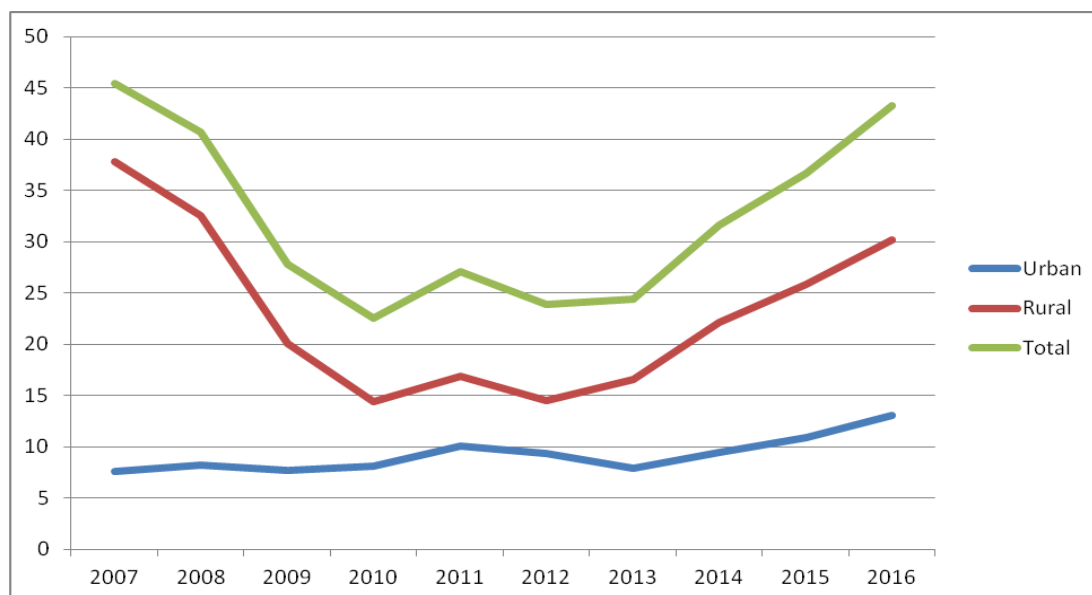

Figura 1. Populația ocupată în vârstă de 65 ani și peste în Republica Moldova, mii persoane

Sursa: Banca de date statistice a Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [5].

Importanța crescândă a lucrătorilor în vârstă pe piața muncii. Odată cu îmbătrânirea demografică, importanța lucrătorilor în vârstă a crescut constant în ultimii ani. Această tendință va continua și în anii următori.

Fenomenul dat, legat în mod evident de îmbătrânirea populației, este adesea folosit pentru a sublinia faptul că vor fi tot mai mulți pensionari, în timp ce populația în vârstă aptă de muncă va cunoaște o creștere anemică și chiar o scădere.

Aceasta indică la faptul că, conceptul de „populație în vârstă aptă de muncă” este din ce în ce mai neclar. Dacă anterior era relativ potrivit de a pretinde că această populație era definită ca fiind persoane cu vârstă cuprinsă între 15 și 64 de ani, aceste limite sunt din ce în ce mai puțin reprezentative pentru realitatea care a evoluat considerabil în unele țări.

Vârsta de pensionare în diferite țări ale lumii este diferită. De asemenea, fiecare stat are propriile reguli de pensionare.

Nu trebuie să uităm și de faptul că, mijloacele bănești plătite persoanelor la pensie sunt acumulate pe principii diferite. Fiecare țară având propriile reguli în această privință.

Fiecare stat încearcă să mențină sistemul de pensii într-o stare stabilă. Însă în condițiile societății moderne aceasta este destul de problematic de a îndeplini. În anii 2015-2016, vârsta de pensionare în diferite țări ale lumii a început să crească. Iar în unele state au început să discute în mod activ aceste schimbări. Se resimt efectele crizei globale – dacă excludem pensionarii, practic nu are cine lucra. Fondurile disponibile în trezoreriile statelor nu sunt suficiente pentru a acoperi toate cheltuielile. Prin urmare, pentru suplinirea acestora, țările sunt nevoite să impună populația de a munci tot mai mult.

Vârsta de pensionare în diferite țări ale lumii este o valoare variabilă. De asemenea, în unele țări se vorbește nu doar despre majorarea vârstei de pensionare, dar și despre egalizarea acestui indicator între bărbați și femei. Însă populația nu este gata să amâne brusc odihna sa legală. Prin urmare, aproape în toate țările au început încet, dar sigur să majoreze vârsta de pensionare. Astfel, încât să provoace daune minime populației.

Tabelul 2. Vârsta de pensionare în diferite țări ale lumii, anul 2017

Țară	Vârsta de pensionare	
	Femei	Bărbați
Armenia	63	65
Austria	60	65
Azerbaidjan	57	62
Belgia	65	65
Bielorusia	55,5	60,5
Bulgaria	62	65
Canada	65	65
Cehia	62	62
China	50	60
Dania	67	67
Elveția	64	65
Franța	65	67
Georgia	60	65
Germania	65	67
Grecia	67	67
Irlanda	66	66
Italia	65,7	66,7
Japonia	70	70
Kazahstan	58	63
Lituania	58,5	62,5
Marea Britanie	60	68
Norvegia	67	67
Polonia	60,7	65,7
Republica Moldova	57,6	62,4
România	60,7	65
Rusia	55	60
Spania	65	65
SUA	65	65
Suedia	65	65
Ucraina	57	60
Ungaria	62	62
Uzbekistan	55	60

Sursa: Elaborat de autor din diverse surse.

Această listă poate fi continuată infinit de lung. Principalul este că vârsta de pensionare se planifică de a fi majorată. Nimeni nu știe cât anume ea va constitui în câțiva ani într-o țară sau altă. Cum am mai menționat deja vârsta de pensionare în diferite țări ale lumii este o valoare variabilă. Trebuie permanent de urmărit schimbările care au intrat în vigoare.

Vârsta de pensionare în diferite țări este stabilită în mod diferit. Undeva este mai mare, undeva mai mică. Unele țări deja au inițiat procesele de modificare a vârstei de pensionare. Printre importante modificări pot fi identificate:

1. Ucraina, care promite să majoreze vârsta de pensionare pentru femei până la 60 de ani. Aceste modificări urmează să aibă loc până în anul 2021.

2. Kazahstanul dorește în anul 2018 să egaleze vârsta de pensionare pentru bărbați și femei. Acum vârsta este planificată de a fi de 63 de ani.

3. În Marea Britanie și Polonia vârsta de pensionare va fi de la 67 de ani.

4. În Statele Unite ale Americii se planifică de a majora drastic vârsta de pensionare – de la 65 la 69 de ani.

Acestea sunt unele din principalele schimbări pe care doresc să le aducă la viață în lume. De fapt, după cum spun experții, nu există încă un sistem ideal de pensii și vârsta optimă de pensionare.

Îmbătrânirea populației și speranța de viață mai lungă, costul finanțării pensiilor, cât și obiectivul stabilit de Uniunea Europeană de a atinge o rată de ocupare a forței de muncă de 50% în rândul persoanelor în vârstă de 55-64 de ani au condus la o schimbare de paradigmă în politicile de ocupare a forței de muncă ale lucrătorilor în vârstă. Obiectivul menținerii și revenirii la acest public a fost afirmat și face parte din prioritățile guvernului.

Potrivit Barometrului realizat de către apărătorul drepturilor din Franța și Organizația Internațională a Muncii, vârsta este primul criteriu de discriminare resimțit de salariați. A fi în vârstă de peste 55 de ani este considerat un dezavantaj pentru a fi angajat pentru 82% din angajați din sectorul public, 81% din angajații din sectorul privat și 89% din solicitanții de locuri de muncă.

Ocuparea lucrătorilor în vârstă face obiectul unei mobilizări considerabile din partea statelor și a partenerilor sociali, prin diverse scheme menite să încurajeze angajatorii să mențină în câmpul muncii sau să angajeze persoanele vârstnice, pentru a preveni dificultățile, pentru a ameliora accesul persoanelor în vârstă la formare sau pentru a încuraja

extinderea activității după vârsta legală de pensionare.

Pe piața muncii, vârsta este un vector al multor prejudecăți din partea angajatorilor, dar și a lucrătorilor înșiși. În barometrul „Competențele egale” din anul 2014 efectuat în Franța întreprinderile, agențiile de recrutare și candidații seniori citează mai multe obstacole percepute la angajarea persoanelor în vârstă: „costuri”, „dificultăți de a fi gestionați”, „rezistență la schimbare”, „supradimensionare” în raport cu postul sau „timpul rămas pentru a lucra în companie” [6].

Unele dintre aceste afirmații sunt totuși contrazise de răspunsurile altor intervievați în cadrul aceluiași barometru. Astfel, 75% dintre persoanele vârstnice declară că sunt dispuși să își reducă remunerarea (și chiar 80% din personal de conducere), în timp ce mai mult de 90% își declară disponibilitatea de a-și schimba funcția. În plus, atuurile persoanelor în vârstă, citate de companiile, agențiile și candidații, au compensat unele dintre obstacolele evocate. Persoanele vârstnice sunt de fapt percepuți ca având mai multă experiență, autonomie, expertiză, capacitatea de a renunța și de a analiza riscul.

Problema „timpului rămas de a lucra în companie” poate de asemenea fi subminată. Un angajat în vârstă de 50 de ani are mai mult de zece ani de viață profesională în fața lui. Mai mult decât atât, într-un context de piață muncii dificilă, angajații în vârstă sunt susceptibili să demonstreze mai multă loialitate față de compania lor.

Pe când în Republica Moldova, potrivit unui studiu efectuat de Centrul Cercetări Demografice al Republicii Moldova, fiecare a douăzecea persoană vârstnică din Republica Moldova nu continuă activitatea în câmpul muncii din cauza refuzului angajatorului de a prelungi contractul de muncă (4,9%). Reducerea statelor de personal este un alt factor de excludere a vârstnicilor de pe piața muncii (1 din 20 persoane vârstnice suferă în urmă acestui proces) [9].

În cazul pierderii locului de muncă, lucrătorii în vârstă au mai multe dificultăți în găsirea unui loc de muncă durabil decât alte persoane. Mai multe soluții pot fi avute în vedere pentru a eluda aceste dificultăți și a relua o activitate. Spre exemplu: crearea de proprie întreprindere, interimatul, timp parțial de lucru.

Concluzii. Mai multe măsuri au fost implementate treptat pentru a incita populația diverselor țări să lucreze după atingerea vârstei legală de pensionare.

Obiectivul vizat este multiplu:

- de a asigura sustenabilitatea sistemului de pensii prin creșterea contribuțiilor;
- de a favoriza menținerea lucrătorilor care se apropie de vârstă de pensionare pe piața forței de muncă, în special a celor expuși la factori duri de muncă;
- de a încuraja angajarea persoanelor vârstnice, atenuând efectul finalului carierei;
- sau pentru a contribui la schimbarea atitudinilor privind lucrătorii în vârstă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Федеральный закон "О страховых пенсиях" от 28.12.2013 N 400-ФЗ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_156525/
2. Legea Nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313291&lang=1>
3. 70 ans et toujours au travail, la recette finlandaise <http://ici.radio-canada.ca/nouvelle/802778/personnes-agees-marche-travail-retraite-mesures-finlande>
4. Banca de date statistice a Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice__POP010/POP010200.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
5. Banca de date statistice a Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN020/MUN020100.px/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9
6. Emploi des seniors: quels enjeux, quelles solutions? <https://www.defi-metiers.fr/dossiers/emploi-des-seniors-quels-enjeux-queles-solutions>
7. Пенсионный возраст в разных странах мира <http://replika.md/index.php/ru/v-mire/v-mire-obscestvo/2021-pensionnyj-voznost-v-raznykh-stranakh-mira-tablitsa>
8. Pensions at a Glance 2015 OECD and G20 indicators http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2015_pension_glance-2015-en#.WcIoMLjqaVo#page8
9. Gagauz O., Buciuceanu-Vrabie M. Discriminarea, abuzul și violența asupra persoanelor vârstnice/HelpAge Intern., Centrul Cercetări Demografice. – Chișinău: INCE, 2015. – 156 p.
10. Punch A., Pearce D.L. Etudes demographics nr 34, La population et le marche du travail en Europe au-dela de l'an 2000. Volume 2:Etudes de cas par pays. 2000. Conseil de l'Europe https://books.google.ru/books?id=T4dltWT_XtMC&pg=PA29&lpq=PA29&dq=personnes+agees+sur+le+march%C3%A9+du+travail&source=bl&ots=q5vk4s0JfV&sig=z0iXameTm4dYOJsjMJxKOSgZ6y9s&hl=ru&sa=X#v=onepage&q&f=false

**NIVELUL DE INSTRUIRE AL BĂRBAȚILOR ȘI AL FEMEILOR
CA FACTORUL CE INFLUENȚEAZĂ MODIFICAREA STATUTULUI
PE PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ ȘI IEȘIREA DIN SĂRĂCIE**

*Valentina VINOGRADOVA¹, cerc. șt.,
INCE, Republica Moldova
Svetlana IVANOV², cerc. șt.,
INCE, Republica Moldova*

Legislația Republicii Moldova garantează drepturi egale ale cetățenilor indiferent de sex sau alte caracteristici demografice. Țara noastră a semnat un șir de acte internaționale și a întreprins acțiuni strategice pentru a aduce cadrul de reglementare în conformitate cu standardele internaționale și regionale în domeniul egalității de gen. Cu toate acestea, persistă numeroase probleme în aplicarea acestor acte în practică: oportunități limitate de participare a femeilor pe piața forței de muncă, lipsa serviciilor pentru femeile cu copii mici, discriminarea după criterii de vârstă și sex la angajare, existența unei diviziuni profesionale și a discrepanței de salariu dintre femei și bărbați etc. Nivelul de instruire, atât pentru femei, cât și pentru bărbați – membrii gospodăriilor casnice – joacă un rol important în situația de intrare/neintrare în stare de sărăcie: un nivel mai înalt de instruire contribuie la creșterea veniturilor, reduce riscul de somaj și împiedică intrarea în sărăcie.

***Cuvinte-cheie:** egalitatea de gen, nivelul scăzut de instruire, nivelul mediu de instruire, nivelul superior de instruire, nivelul sărăciei, populația activă, populația ocupată, șomerii, statutul profesional.*

Законодательство Республики Молдова гарантирует равные права граждан независимо от пола или от других демографических признаков. Нашей страной подписан целый ряд международных документов и предприняты стратегические действия по приведению нормативной базы в соответствие с международными и региональными стандартами в области гендерного равенства. Однако остаются нерешенными многочисленные проблемы в применении данных документов на практике: ограниченные возможности участия женщин на рынке труда, нехватка видов услуг для женщин с маленькими детьми, дискриминация по возрастным и половым критериям при приеме на работу, существование профессионального разделения и разрыва в оплате труда женщин и мужчин и т.д. Уровень образования, как у женщин, так и у мужчин – членов домашних хозяйств – играет не последнюю роль в ситуации вхождения/невхождения в состояние бедности: более высокий уровень образования способствует повышению доходов, снижает риск безработицы и предохраняет от вхождения в состояние бедности.

***Ключевые слова:** гендерное равенство, низкий уровень образования, средний уровень образования, высокий уровень образования, уровень бедности, активное население, занятое население, безработные, профессиональный статус.*

The legislation of the Republic of Moldova guarantees equal rights for citizens regardless of their gender or other demographic characteristics. Our country has signed a number of international documents and undertaken strategic actions to bring the regulatory framework in line with international and regional standards in the field of gender equality. However, numerous problems remain in the application of these documents in practice: the limited opportunities for women in the labor market, the scarcity of services for women with little children, discrimination in terms of age and gender criteria in applying for a job, the existence of a professional division and wage gap for women and men, etc. The level of education, both for female and male members of households, plays a significant role in the situation of entering/not entering a state of poverty: a higher level of education contributes to incomes' growth, reduces the risk of unemployment and prevents from entering poverty.

***Keywords:** gender equality, low level of education, average level of education, high level of education, risk of poverty, economically active population, employed population, unemployed, status in employment.*

***JEL Classification:** I24, I25, I32, J16, J21, J62, J71.*

Soluționarea problemelor de gen în Moldova. Legislația Republicii Moldova garantează drepturi egale ale cetățenilor indiferent de sex sau alte caracteristici demografice. Țara noastră a semnat numeroase acte internaționale referitoare la asigurarea unei egalități reale a femeilor și bărbaților în toate domeniile vieții publice [3].

Îndreptarea Republicii Moldova spre integrarea în Uniunea Europeană a condiționat aderarea la Acordurile, Declarațiile, Planurile de acțiuni, Foaia de parcurs și alte documente relevante ale UE în acest domeniu. Parlamentul și Guvernul au întreprins un șir de acțiuni pentru a adapta cadrul legal național la standardele internaționale și regionale în domeniul egalității de gen. În 2016, pentru asigurarea mai bună a egalității de gen, prin noua lege nr.71 au fost introduse modificări în 15 acte legislative deja existente, datorită cărora, pentru prima dată în istoria țării se prevăd cote de gen pentru candidați pe listele de partid și candidaturile pentru posturile de membri ai cabinetului de guvern [5]. Conform acestei legi, ponderea femeilor și bărbaților ar trebui să fie de cel puțin 40% din numărul total de candidați pentru fiecare

¹ © Valentina VINOGRADOVA, vvinogradova@mail.ru

² © Svetlana IVANOV, svetlana.ivanov.2@mail.ru

partid politic și candidaturile pentru posturile de membri ai guvernului. Astfel, va fi sporit accesul femeilor la procesul de luare a deciziilor.

Succesele Moldovei în asigurarea egalității de gen au fost semnalate de organizațiile internaționale. Astfel, organizația internațională non-guvernamentală Forumul Economic Mondial (World Economic Forum – WEF) a elaborat un indice cantitativ al egalității de gen – Indicele inegalității de gen (The Global Gender Gap Index), care include ratingul țărilor lumii după indicatorul egalității de gen. La construirea acestuia sunt utilizate datele statisticile publice în domeniul dezvoltării socio-economice. Indicele măsoară nivelul diferențelor de gen în ceea ce privește accesul la resurse și oportunități prin 14 indicatori în 4 domenii cheie: participarea economică și oportunitățile de carieră, educația, sănătatea și supraviețuirea, drepturile și oportunitățile politice.

Începând cu anul 2006, WEF publică anual Raportul Global privind indicele inegalității de gen (The Global Gender Gap Report). De-a lungul anilor, în fruntea clasamentului mondial sunt patru țări: Suedia, Norvegia, Finlanda și Islanda. În această perioadă, Moldova a ocupat diferite locuri în clasamentul țărilor după Indicele inegalității de gen: de la 17 în 2006 (115 țări) la 26 în 2015 (145 țări) și 2016 (144 de țări). Dintre țările post-sovietice, cu excepția țărilor baltice, Moldova are cel mai înalt rating (locul 26) (figura 1). În Moldova, nivelul de reprezentare a femeilor în politică și în procesele de luare a deciziilor în prezent este mai mic decât normele internaționale, dar mai ridicat decât în țările post-sovietice. Femeile dețin 22% din numărul de locuri în Parlamentul țării și 31% din funcțiile publice. La nivel local, cota-parte a femeilor în rândul primarilor este de 20,6%, 18,6% din locuri în consiliile raionale și municipale și 30,0% din locuri în consiliile locale sunt deținute de femei [10].

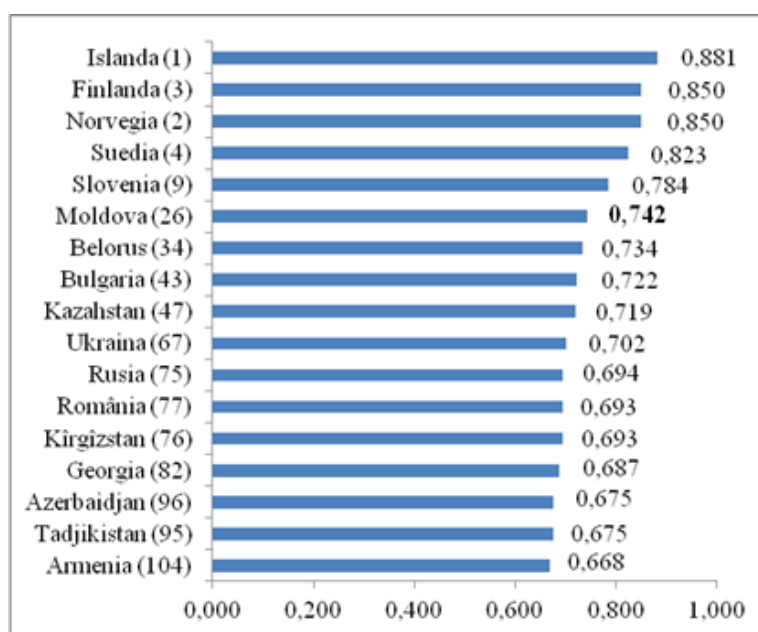

Figura 1. Indicele inegalității de gen, anul 2015

Sursa: [2].

Notă: În paranteze este indicat locul țării în clasamentul mondial.

Raportul WEF prezintă, de asemenea, rezultatele unui șir de studii care demonstrează existența unei legături între nivelul egalității de gen și performanța economică a diferitelor țări, între nivelul egalității de gen și Indicele dezvoltării umane. Se subliniază faptul că țările care doresc să rămână competitive ar trebui să perceapă egalitatea de gen ca parte integrantă a dezvoltării capitalului lor uman [9].

Astfel, conform legislației existente, femeile și bărbații în Moldova au acces egal la numeroase resurse ale societății, inclusiv educația, sănătatea publică, protecția socială. Cu toate acestea, persistă mai multe probleme în aplicarea lor practică: oportunitățile limitate de participare a femeilor pe piața muncii, lipsa serviciilor pentru femei cu copii mici, discriminarea la angajare în funcție de vârstă și sex, existența unei diviziuni profesionale și a discrepanței salariale între femei și bărbați etc.

Nivelul de instruire al bărbaților și al femeilor. În societatea informațională contemporană, educația este o resursă strategică importantă nu doar pentru societate ca întreg, ci pentru fiecare individ în parte. Republica Moldova a adoptat Clasificarea Internațională Standard a Educației, conform căreia sistemul de învățământ este împărțit în următoarele nivele: nivelul 0-2 (scăzut): învățământul preșcolar, primar, gimnazial; nivelul 3-4 (mediu): învățământul liceal, profesional, colegiu; nivelul 5-6 (superior): învățământul superior, doctorat și postdoctorat.

Potrivit datelor CBGC Republicii Moldova în a.2015 ponderea bărbaților în totalul gospodăriilor casnice a constituit 45,9%, ponderea femeilor – 54,1% (tabelul 1). Distribuția bărbaților și femeilor după nivelul de instruire confirmă faptul că la fiecare nivel de instruire ponderea femeilor depășește ponderea bărbaților. Aceasta arată, că în Moldova femeile au acces liber la învățământul de orice nivel și ele prosperă. Ponderea femeilor cu nivelul mediu de instruire (Liceal, profesional, colegiu (3-4) cu 5,8 p.p. depășește ponderea bărbaților cu un nivel similar de instruire. Dar

ponderea femeilor cu nivelul superior de instruire (Universitar, postuniversitar (5-6) depășește ponderea bărbaților și mai mult – cu 14,8 p.p.

Tabelul 1. Distribuția bărbaților și femeilor după nivelul de instruire, anul 2015, %

Nivelul de instruire	Bărbat	Femeie	Total
Universitar, postuniversitar (5-6)	42,6	57,4	100,0
Liceal, profesional, colegiu (3-4)	47,1	52,9	100,0
Preșcolar, primar, gimnazial (0-2)	45,8	54,2	100,0
Total	45,9	54,1	100,0

Sursa: Calculat conform datelor CBGC Republicii Moldova.

Analizând structura educațională a bărbaților și a femeilor, observăm că majoritatea bărbaților – 45,1% – au nivelul mediu de instruire (Liceal, profesional, colegiu) (tabelul 2). O parte puțin mai mică – 41,4% – nivelul scăzut (Preșcolar, primar, gimnazial). Printre bărbați cu nivelul superior de instruire se enumeră 13,5%. La femei se observă o situație similară: majoritatea femeilor – 43,0% – au nivelul mediu de instruire, mai puțin – 41,6% – nivelul scăzut, iar ponderea femeilor cu nivelul de instruire Universitar, postuniversitar constituie 15,4%. *Astfel, nu se observă inegalități în ceea ce privește accesul femeilor la educație, ci, dimpotrivă, ponderea femeilor cu nivelul superior 5-6 de instruire este cu 1,9 p.p. mai mare decât a bărbaților.*

Tabelul 2. Structura educațională a bărbaților și a femeilor, anul 2015, %

Nivelul de instruire	Bărbat	Femeie
Universitar, postuniversitar (5-6)	13,5	15,4
Liceal, profesional, colegiu (3-4)	45,1	43,0
Preșcolar, primar, gimnazial (0-2)	41,4	41,6
Total	100,0	100,0

Sursa: Calculat conform datelor CBGC Republicii Moldova.

Ocuparea forței de muncă în rândul bărbaților și femeilor. Dintre populația economic activă a Republicii Moldova în a.2015 majoritatea o constituie bărbați – 50,5%, cota-parte a femeilor este de 49,5% (tabelul 3). Nivelul de activitate este mai mare la bărbați (cu 5,2 p.p.) decât la femei. Dintre populația ocupată numărul femeilor este cu 0,4 p.p. mai mare decât al bărbaților, deși rata de ocupare a femeilor este de 1,1 ori mai mică (38,4%) decât cea a bărbaților (42,3%). Lipsa unor politici coerente care vizează crearea locurilor de muncă afectează negativ piața forței de muncă și sporirea ocupării forței de muncă. În ciuda creșterii economice și a unor schimbări structurale, în economia națională nu a fost creat un număr suficient de locuri de muncă eficiente și de calitate. În general, actualmente economia Republicii Moldova oferă puține oportunități de ocupare a forței de muncă, ceea ce duce la nivelul scăzut de ocupare a forței de muncă.

Tabelul 3. Principalii indicatori ai pieței muncii pentru bărbați și femei, anul 2015, %

	Structura			Rata		
	Populația active	Populația ocupată	Șomeri BIM	de activitate	de ocupare	șomajului
Bărbat	50,5	49,8	63,4	45,1	42,3	6,2
Femeie	49,5	50,2	36,6	39,9	38,4	3,6
Total	100	100	100	42,4	40,3	4,9

Sursa: Calculat conform datelor [1, p.17].

Printre șomeri, partea mai mare o constituie bărbații (63,4%). În același timp, în ciuda faptului că rata șomajului în rândul bărbaților este de 1,7 ori mai mare (6,2%) în comparație cu femeile (3,6%), femeile se confruntă cu mult mai multe dificultăți pe piața muncii decât bărbații.

În condițiile unei concurențe înalte pentru locuri de muncă, angajatorii preferă angajații care sunt pregătiți pentru volumul de muncă sporit, modificări de urgență în orele de lucru și orele suplimentare. Femeile fiind responsabile de îngrijirea familiei și copiilor sunt dezavantajate în ceea ce privește angajarea și dezvoltarea carierei în comparație cu bărbații. Aceasta duce la faptul că femeile ocupă acele nișe profesionale și de ramură, care necesită mai puțin efort, sunt mai puțin promițătoare în ceea ce privește creșterea profesională și, prin urmare, sunt plătite mai rău [6].

Are loc înlăturarea multor femei spre sectorul de ocupare informală a forței de muncă, unde ei lucrează ca vânzători de stradă și de piață, menajere, efectuează serviciul de îngrijire a copiilor și a persoanelor în vârstă. Sectorul de ocupare informală deseori înseamnă zi de lucru nenormată, remunerarea mică și condiții nefavorabile de muncă.

În 2015 din numărul total al populației economic inactive 36,2% sunt pensionari și 18,9% – persoane plecate la muncă peste hotare. Restul (18,2%) sunt persoane care nu doresc în mod deliberat să se afle pe piața muncii din motivul că nu-și găsesc oportunități reale de angajare în câmpul muncii, ce garantează remunerarea decentă, precum și persoanele care efectuează alte tipuri de activități profitabile, dar care nu sunt legate de activitate formală, ce este caracteristic ocupării informale. Ponderea femeilor în populația inactivă este mai mare decât a bărbaților și constituie 54,8% [4, p.7].

În ceea ce privește analiza situației actuale pe piața muncii, în Strategia națională privind ocuparea forței de muncă pentru anii 2017-2021 (adoptată prin Hotărârea Guvernului nr.1473 din 30 decembrie 2016) se remarcă faptul, că în

ultimii ani ocuparea forței de muncă după ramurile economiei a suferit modificări cantitative și calitative. În majoritatea ramurilor a economiei indicatorii de ocupare a forței de muncă s-au îmbunătățit și s-au caracterizat printr-o scădere ușoară a ocupării forței de muncă informale și printr-o creștere a ocupării forței de muncă formale. Doar la două ramuri – în agricultură și construcții – s-a observat o regresie în acest sens. Cele mai mari schimbări negative au avut loc în agricultură, unde ponderea ocupării formale în volumul total al populației ocupate a scăzut de la 40,7% în 2005 la 17,6% în 2015. Această situație demonstrează atât lipsa oportunităților de angajare în alte sectoare, cât și lipsa de dezvoltare a sectorului agricol în așa mod încât să-i sporească productivitatea [4, p.8].

Există unele diferențe în distribuția bărbaților și femeilor ocupați pe tipuri de activități economice (tabelul 4). Locuitorii din mediul rural sunt implicați în principal în producția agricolă. În rândul bărbaților, cea mai mare parte a ocupării forței de muncă este înregistrată în agricultură, economia vânatului și piscicultură (36,2%). Mai mult decât atât, această ramură a economiei a asigurat locuri de muncă pentru majoritatea lucrătorilor-bărbați cu nivelul de instruire mediu (Liceal, profesional, colegiu (3-4) – 37,6% – și scăzut (Preșcolar, primar, gimnazial (0-2) – 62,8%). În industrie sunt ocupați 13,6% de bărbați, dintre care 15,7% – cu studii de nivelul 3-4 și 13,5% – cu studii superioare. Ponderea bărbaților ocupați în comerțul cu ridicata și cu amănuntul, hoteluri și restaurante constituie 12,7%, dintre aceștia 16,5% au studii superioare, iar 12,6% au studii de nivelul 3-4. Ramura economiei „Administrație publică; învățământ; Sănătate și asistență socială” a oferit locuri de muncă pentru 11,5% de bărbați, dintre care 28,6% sunt persoane cu studii superioare.

Tabelul 4. Distribuția populației ocupate după nivelul de instruire, tipuri de activități economice și sex, anul 2015, %

Nivelul de instruire	Tipuri de activități economice							Total
	Agricultură, economia vânatului și piscicultură	Industria	Construcții	Comerț cu ridicata și cu amănuntul; Hoteluri și restaurante	Transporturi și comunicații	Administrație publică; Învățământ; Sănătate și asistență socială	Alte activități	
Bărbați								
Universitar, postuniversitar (5-6)	7,2	13,5	5,3	16,5	10,5	28,6	18,4	100,0
Liceal, profesional, colegiu (3-4)	37,6	15,7	11,1	12,6	9,4	8,0	5,6	100,0
Preșcolar, primar, gimnazial (0-2)	62,8	7,6	11,8	9,0	2,8	3,3	2,8	100,0
Total	36,2	13,6	10,0	12,7	8,3	11,5	7,8	100,0
Femei								
Universitar, postuniversitar (5-6)	4,0	7,8	...	15,4	7,9	46,7	18,2	100,0
Liceal, profesional, colegiu (3-4)	28,4	13,0	...	23,3	3,1	24,3	8,0	100,0
Preșcolar, primar, gimnazial (0-2)	60,9	11,1	...	12,2	0,0	11,9	3,9	100,0
Total	27,4	11,2	...	19,1	3,9	28,3	10,1	100,0

Sursa: Calculat conform datelor [1, p.42].

Femeile sunt mai mult implicate în sferile de activitate tradiționale pentru ele: educație, sănătate publică și asistență socială (28,3%), în plus aproape jumătate dintre ele – 46,7% – sunt cu studii superioare de nivel 5-6, 24,3% – nivelul 3-4 de instruire și 11,9% – nivelul 0-2 de instruire. Aceasta se datorează faptului că femeile preferă angajarea oficială în câmpul muncii, care oferă sferile respective de ocupare a forței de muncă.

Pentru femeile care locuiesc în zonele rurale, alegerea ocupării forței de muncă nu este mare – 27,4% din femei sunt ocupate în agricultură. În ciuda faptului că această ramură oferă locuri de muncă intensivă slab plătite, în agricultură muncesc persoane cu nivelul scăzut de instruire 0-2 (60,9%), dar și 28,4% – persoane cu nivel mediu de instruire.

Ponderea femeilor ocupate în comerțul cu ridicata și cu amănuntul, hoteluri și restaurante constituie 19,1%, dintre ele 15,4% au studii superioare, 23,3% – nivelul mediu de instruire și 12,2% – nivelul scăzut de instruire.

Potrivit datelor statisticilor oficiale, femeile, indiferent de nivelul de instruire și de tipul activității economice, nu sunt deloc angajate în construcții, ceea ce nu corespunde realității. După cum s-a menționat mai sus, construcția ocupă locul doi după agricultură în ocuparea informală.

În funcție de statutul profesional, ponderea salariaților în general este mult mai mare decât restul categoriilor ai populației – 65,4% (tabelul 5).

Persoanele care lucrează pe cont propriu (ponderea acestora a constituit 30,2%) și lucrătorii familiali neremunerați (3,8%) sunt implicați predominant în munca informală, deoarece legislația nu reglementează pe deplin astfel de forme de angajare, cum ar fi munca sezonieră, ocuparea forței de muncă de scurtă durată etc., încurajând astfel relațiile de muncă informale. Ponderea patronilor este de 0,6%.

Tabelul 5. Distribuția populației ocupate după nivelul de instruire și statul profesional, anul 2015, %

Nivelul de instruire	Statut profesional				Total
	Salariați	Lucrători pe cont propriu	Lucrători familiali neremunerați	Patroni	
Universitar, postuniversitar (5-6)	93,1	6,9	0,0	...	100,0
Liceal, profesional, colegiu (3-4)	63,3	33,1	3,6	...	100,0
Preșcolar, primar, gimnazial (0-2)	39,5	52,4	8,1	...	100,0
Total	65,4	30,2	3,8	0,6	100,0

Sursa: Calculat conform datelor [6, p.37].

La distribuția populației ocupate după nivelul de instruire și statutului profesional, putem observa că cu cât este mai mare nivelul de instruire, cu atât mai mare este ponderea salariaților în categoria „salariați”: cu studii superioare – 93,1% de angajați și cu studii de nivelul 3-4 (Liceal, profesional, colegiu) – 63,3% din angajați. Populația cu nivel scăzut de instruire este mai mult ocupată în categoria „lucrători pe cont propriu” – 52,4%. În general, persoanele cu nivelul scăzut de instruire arată o activitate economică mai redusă și șansele acestora de a nimeri în numărul de ocupații în economie sunt, de asemenea, mai scăzute, ei sunt predispuși să lucreze în ramurile cu salarii mici și ocupă poziții oficiale joase [7, p.56].

Distribuția bărbaților și a femeilor după statutul profesional confirmă tendința generală: majoritatea bărbaților și femeilor sunt salariați, precum ponderea femeilor este cu 10,7 p.p. mai mare decât ponderea bărbaților (tabelul 6). Aceasta se explică prin faptul că femeile, fiind „al doilea” întreținător al familiei, nu sunt orientate spre un salariu mare, ci mai curând spre un loc de muncă stabil, un salariu mai mic, dar constant, care oferă un minim de garanții sociale. În special, acest fapt se atribuie femeilor cu copii, care sunt expuse cel mai mult discriminării la angajare. În segmentul „lucrători pe cont propriu” ponderea lucrătorilor bărbați este cu 13,7 p.p. mai mare decât ponderea femeilor. Femeile sunt mai mult ocupate cu munca familială neremunerată. Ponderea lor în acest segment depășește ponderea bărbaților de 2,5 ori.

Cota-parte a patronilor la bărbați și femei este mai mică de un procent (0,7% și, respectiv, 0,5%).

Tabelul 6. Populația ocupată pe sexe și statul profesional, anul 2015, %

	Statut profesional				Total
	Salariați	Lucrători pe cont propriu	Lucrători familiali neremunerați	Patroni	
<i>Distribuția</i>					
Bărbați	60,1	37,0	2,2	0,7	100,0
Femei	70,8	23,3	5,4	0,5	100,0
Total	65,4	30,2	3,8	0,6	100,0
<i>Structura</i>					
Bărbați	45,7	61,2	29,0	57,5	49,8
Femei	54,3	38,8	71,0	42,5	50,2
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculat conform datelor [1, p.37].

Structura ocupării forței de muncă a bărbaților și a femeilor în funcție de statutul profesional arată că ponderea femeilor depășește ponderea bărbaților la două segmente: la segmentul „salariați” – de 1,2 ori, iar la segmentul „muncă familială neremunerată” – de 2,4 ori. Cota-parte de angajare a bărbaților în funcție de statutul profesional depășește cota-parte a femeilor în segmente „lucrători pe cont propriu” – de 1,6 ori, iar în segmentul „patroni” – de 1,4 ori.

Numărul patronilor în 2015 a fost foarte modest – doar 7,2 mii persoane sau 0,6%, ceea ce indică la dificultăți în dezvoltarea relațiilor de piață, precum și la nivelul scăzut al spiritului antreprenorial. Dezvoltarea antreprenoriatului mic și mijlociu prezintă o speranță deosebită pentru crearea noilor locuri de muncă. În plus, o atenție specială este acordată antreprenoriatului feminin, deoarece indicatori de activitate și de ocupare a forței de muncă în rândul femeilor sunt mai mici decât cei ai bărbaților. Businessul feminin constituie aproximativ 27,5% din numărul total al întreprinderilor mici și mijlocii din Moldova. În comparație cu media pentru Europa (21%), indicatorul respectiv din Moldova este destul de înalt. În special, femeile își deschid afacerea în următoarele domenii: comerț, servicii hoteliere și restaurante – 19%, servicii (educație, sănătate, administrație publică) – 17%, industrie și agricultură – 21%, companii din alte activități economice – 43%. Majoritatea întreprinderilor și companiilor deschise de femei sunt concentrate în orașe (85%), din care circa 60% – în Chișinău. Acest fapt este destul de logic, având în vedere că în capitală sunt situate circa 64% din toate întreprinderile mici și mijlocii din Moldova [8]. În total, în Republica Moldova se enumeră 51,6 mii de întreprinderi mici și mijlocii, ceea ce constituie circa 98,7% din numărul total de întreprinderi. Din păcate, un număr semnificativ de întreprinderi mici și mijlocii înregistrate nu indică la faptul că aceste întreprinderi își desfășoară activitățile sale în mod activ.

În zonele rurale se observă un nivel mai scăzut al ocupării forței de muncă, ce este condiționat de lipsa oportunităților de angajare, precum și atractivității scăzute a locurilor de muncă disponibile. Prin urmare, numai crearea întreprinderilor mici în sate ar putea îmbunătăți semnificativ situația. Nu este fără motiv faptul, că prima condiție pentru îmbunătățirea calității vieții, după cum a remarcat populația moldovenească în cadrul anchetelor naționale, este angajarea decentă în câmpul muncii. Structura șomerilor după nivelul de instruire arată, că printre șomeri (calculat conform metodologiei OIM) cea mai mare pondere ocupă persoanele cu un nivel mediu de instruire – 50,2% (tabelul 7). La bărbați, această pondere este mai mare cu 7,3 p.p. (52,9%) decât la femei (45,6%). În general pe țară, aproape un sfert dintre șomerii au studii superioare. Remarcăm, că în rândul femeilor șomere, fiecare a treia are studii superioare, în timp ce printre bărbații șomeri – fiecare al cincilea.

Tabelul 7. Structura șomerilor după nivelul de instruire și sex, anul 2015, %

Nivelul de instruire	Șomeri BIM		
	Bărbați	Femei	Total
Universitar, postuniversitar (5-6)	21,5	28,8	24,1
Liceal, profesional, colegiu (3-4)	52,9	45,6	50,2
Preșcolar, primar, gimnazial (0-2)	25,6	25,7	25,6
Total	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculat conform datelor [1, p.31].

Trebuie de menționat, că deși șomajul afectează ambele sexe, consecințele acestora pentru femei și bărbați diferă. Volumul de muncă semnificativ mai mare al femeilor la îndeplinirea responsabilităților părintești împiedică realizarea lor profesională. În același timp, acest fapt oferă bărbaților un avantaj față de femei, inclusiv în sfera profesională, deoarece ei se odihnesc mai mult și au mai multe oportunități de dezvoltare profesională. În plus, femeile sunt nevoite să aleagă serviciul care le permite să combine activitatea profesională cu grija de familie și de casă. Femeile cu copii mici întâmpină mari dificultăți în căutarea locurilor de muncă. Ca urmare, femeile sunt adesea de acord cu un loc de muncă slab plătit, dar cu un program mai flexibil. Toate acestea fac femeile deosebit de vulnerabile în privința sărăciei și dificultăților economice.

Sărăcia în rândul bărbaților și femeilor. Lipsa locurilor de muncă efective duce la consecințele negative și afectează în mod direct nivelul sărăciei atât al bărbaților, cât și al femeilor. Una dintre modalitățile de sporire a veniturilor populației și reducerea a inegalității și sărăciei poate fi sporirea nivelului de instruire a populației, care având impactul relevant trebuie să conducă la o creștere a veniturilor. În același timp, un nivel scăzut al veniturilor sau sărăcia poate fi consolidată cu absența unei bune instruirii [7, p.54]. Dacă urmărim în ce mod se schimbă nivelul de sărăcie la bărbați și femei pe măsura creșterii nivelului de instruire, atunci se poate de menționat că la femei creșterea nivelului de instruire are un impact mai mare asupra reducerii sărăciei decât la bărbați.

Potrivit datelor CBGC Republicii Moldova în a.2015 ponderea bărbaților și femeilor cu nivel scăzut 0-2 de instruire constituie valorile apropiate de 41,4% și respectiv de 41,6% în totalul gospodăriilor casnice (tabelul 8). Însă, nivelul de sărăcie al femeilor cu nivelul scăzut de instruire este cu 4,2 p.p. mai mare decât nivelul de sărăcie al bărbaților. De regulă, femeile cu acest nivel de instruire sunt implicate în muncă cu statutul scăzut al funcției ocupate, cum ar fi îngrijirea, menaj, alimentația, comerțul cu amănuntul, munca agricolă. Adesea, acesta este un loc de muncă instabil, slab calificat și slab plătit. Prin urmare, nivelul de sărăcie a femeilor în acest segment de instruire este cel mai ridicat – 62,1%.

Tabelul 8. Nivelul de sărăcie a bărbaților și a femeilor în funcție de nivelul lor de instruire, anul 2015, %

	Preșcolar, primar, gimnazial (0-2)	Liceal, profesional, colegiu (3-4)	Universitar, postuniversitar (5-6)	Total
Bărbat	57,9	38,7	3,4	50,7
Femeie	62,1	34,9	3,0	49,3

Sursa: Calculat conform datelor CBGC Republicii Moldova.

Ponderea femeilor cu nivelul mediu de instruire constituie 43,0% (tabelul 2), iar ponderea celor săraci dintre ele este de 34,9%, adică de 1,8 ori mai mică decât cea a femeilor cu un nivel scăzut de instruire. În gospodăriile casnice chestionate ponderea femeilor cu nivel superior de instruire este de 15,4%, însă doar 3,0% dintre ele sunt sărace. Accesul egal la studii superioare a permis femeilor să nu cedeze bărbaților la acest indicator, dar și să le depășească. În Moldova, printre persoanele cu nivel superior de instruire ponderea femeilor este cu 1,9 p.p. mai mare decât a bărbaților (15,4% față de 13,5%). Nivelul 5-6 de instruire reduce nivelul de sărăcie al femeilor cu 20,7 ori față de nivelul 0-2 de instruire. Remarcăm, că femeile cu nivelul superior de instruire sunt mai des angajate în astfel de sectoare bugetare, cum ar fi sănătatea publică, educația, cultura. Această activitate presupune existența cel puțin a studiilor superioare. Însă, nivelul de remunerare în aceste sectoare este scăzut, ceea ce împiedică să evite sărăcia a 3% din femei.

În plus, sărăcia în rândul femeilor este strâns legată de statutul familial și responsabilitățile casnice. Odată cu nașterea copilului, femeile devin inactice din punct de vedere economic, deoarece se află în concediu de îngrijire a copilului. În această perioadă, femeile încearcă să găsească un loc de muncă compatibil cu nevoia de îngrijire – lucrul la domiciliu, cu regim part-time. Este deosebit de dificil să se găsească un serviciu pentru femei după finisarea concediului de îngrijire a copilului. Angajatorii nu doresc să angajeze mame tinere (copiii se îmbolnăvesc relativ des), în plus, un repaus al muncii afectează în mod negativ nivelul lor profesional [6].

La bărbați, cea mai mare pondere se înregistrează în segmentul nivelul mediu de instruire – 45,1%. Ponderea bărbaților cu nivel scăzut de instruire se situează pe locul doi în structura membrilor tuturor gospodăriilor casnice (41,4%), iar ponderea celor cu nivel superior de instruire – pe locul trei (13,5%) (tabelul 2). La bărbați creșterea nivelului de instruire, de asemenea, are un impact asupra reducerii sărăciei, însă într-o măsură mai mică decât la femei. Nivelul de sărăcie la bărbați scade odată cu creșterea segmentului de instruire de la 57,9% la nivelul scăzut de instruire până la 38,7% la nivelul mediu și până la 3,4% la nivelul superior de instruire. Astfel, nivelul 3-4 de instruire reduce nivelul de sărăcie al bărbaților de 1,5 ori față de nivelul 0-2 de instruire, iar nivelul 5-6 de instruire – de 17 ori. Dacă comparăm riscul de sărăcie al bărbaților și al femeilor la fiecare nivel de instruire, atunci observăm, că la femei acesta este mai mare doar în segmentul de nivel scăzut de instruire (cu 4,2 p.p.), adică poziția femeilor este mai gravă decât cea a bărbaților. În celelalte segmente ale educației, nivelul de sărăcie al femeilor este mai mic decât cel al bărbaților: la nivelul mediu de instruire (3-4) – cu 3,8 p.p. și la nivel superior de instruire (5-6) – cu 0,4 p.p., adică poziția femeilor este mai bună decât cea a bărbaților.

Concluzii și recomandări. Astfel, nivelul de instruire are un impact mare asupra riscului de sărăcie atât pentru bărbați, cât și pentru femei. Având alte celelalte condiții egale, un nivel mai scăzut de instruire înseamnă remunerarea muncii mai scăzută și un nivel mai ridicat al sărăciei. Educația este unul dintre cei mai importanți factori pentru creșterea activității economice, a ocupării forței de muncă, statutului profesional al angajaților și a nivelului lor de venituri. Educația și ocuparea decentă a forței de muncă sunt factori cheie în lupta împotriva sărăciei. Persoanele cu nivelul mai înalt de instruire au mai multe șanse de a se angaja, ceea ce, la rândul lor, sporește șansele lor de a nu nimeri sub pragul sărăciei. *Una din modalități de reducere a sărăciei în rândul populației active ar putea fi apropierea cuantumului salariului minim garantat la mărimea minimului de existență.*

Femeile sunt expuse riscului sporit de sărăcie: practic inexistența creșelor și prețuri inaccesibile pentru îngrijirea copiilor, nu permite participarea femeilor pe piața muncii după apariția copiilor în familie. În plus, concentrarea femeilor la locurile de muncă slab plătite duce la salarii scăzute și sporește riscul lor de sărăcie. *Cu toate acestea, creșterea nivelului de instruire la femei sporește șansele lor de a se angaja la locuri de muncă mai bine plătite, ceea ce le permite de a evita intrarea în sărăcie.*

Opiniile tradiționale privind locul femeii în familie și societate, subestimarea importanței muncii lor conduc la o distribuție inechitabilă a muncii casnice neremunerate, ceea ce creează avantaje pentru bărbați și reduce competitivitatea femeilor pe piața forței de muncă. *Este necesară propagarea activă a valorilor moderne ale familiei, îndreptată atât spre bărbați, cât și spre femei.*

Schimbarea situației existente spre bine poate avea loc doar odată cu creșterea economiei țării și crearea locurilor de muncă decente, în special în zonele rurale și în orașele mici. *Este necesar de a promova și de a transpune în viață conceptul de remunerare egală pentru munca echivalentă, care împiedică stabilirea salariilor cu diferențe de gen. Pentru ca femeile care au născut copil să aibă posibilitatea de a ieși la serviciu mai devreme fără a-și pierde calificare, este necesar de a dezvolta servicii de îngrijire a copiilor sub vârsta de 3 ani (de exemplu, de a deschide la grădinițe grupe de creșe).*

Strategia națională privind ocuparea forței de muncă pentru perioada 2017-2021 și Matricea măsurilor de implementare a acesteia conțin un șir de acțiuni și propuneri necesare pentru îmbunătățirea situației pe piața muncii a țării. Implementarea în viață chiar și a unei părți dintre aceștia, fără îndoială, poate spori semnificativ nivelul de trai al bărbaților și al femeilor din Republica Moldova, influențând pozitiv reducerea nivelului de sărăcie.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj, 2016 / Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Chișinău, 2016. 164 p. [Accesat 30.05.2017]. Disponibil: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/AFM_2016_rom.pdf
2. The Global Gender Gap Report 2016 .World Economic Forum [Accesat 30.05.2017]. Disponibil: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/results-and-analysis/>
3. Hotărîre Guvernului cu privire la aprobarea Programului național de asigurare a egalității de Gen pe anii 2010-2015. Nr. 933 din 31.12.2009. Publicat :19.01.2010 în Monitorul Oficial Nr. 5-7, art Nr : 27.
4. Hotărîre Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale privind ocuparea forței de muncă pentru anii 2017–2021. Nr. 1473 din 30.12.2016 . În Monitorul Oficial, Nr. 109-118, art Nr. 272. P.7-8.
5. Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 71 din 14.04.2016. Publicat : 27.05.2016 în Monitorul Oficial Nr. 140-149, art Nr : 291.
6. Vinogradova, V. Influența nivelului de educație a bărbaților și femeilor asupra sărăciei lor în Republica Moldova și țările Uniunii Europene. Conferința Științifică Internațională „Rolul Euroregiunilor în dezvoltarea durabilă în contextul crizei mondiale. Exemplu: Euroregiunea Siret-Prut-Nistru”, Ediția a IX-a. Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh.Zane”, Iași (România), 21 iunie 2013. Iași (România): Tehnopress, 2013, vol. XVI. (0,51 c.a.) ISBN 978-973-702-913-3
7. Виноградова, В. Влияние неравенства в благосостоянии на доступ к образованию. În: *Analele Institutului Național de Cercetări Economice, Ediția a IV-a / nr. 1, 2014*. Ch.: Complexul Ed. al INCE, 2014, p.54-58 (0,46 c.a.). ISBN 1857-3630 ISBN 978-9975-4326-6-5
8. Женский взгляд на малый бизнес Молдовы: Проблемы, перспективы, тенденции. [Accesat 12.04.2017]. Disponibil: http://www.businessclass.md/%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0/enskii_vzglead_na_malii_biznes_Moldovi_problemi_perspektivi_tendentii/
9. Индекс гендерного неравенства – 2016. [Accesat 15.05.2017]. Disponibil: <http://demoscope.ru/weekly/2017/0713/reprod01.php>
10. Молдова сделала исторический шаг вперед в деле продвижения гендерного равенства в политике. [Accesat 03.06.2017], Disponibil: <http://eca.unwomen.org/ru/news/stories/2016/06/moldova-takes-historic-step-to-promote-gender-equality-in-politics#sthash.TYiw81Yb.dpuf>

**УРОВЕНЬ ОСНОВНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ:
РЫНОК ТРУДА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В ПЕРИОД 2007-2016 Г.Г.**

*Наталья ГУСЛИКОВА, научный сотрудник,
НИЭИ, Республика Молдова*

Actualitatea articolului este confirmată de necesitatea monitorizării continue a factorilor care afectează dezvoltarea socio-economică a țării. Scopul acestui articol este de a analiza unul dintre cei mai importanți factori - piața forței de muncă, în 2015 și pentru perioada 2005-2015. S-au utilizat metodele logice și de analiză statistică. Rezultatele constau în formarea concluziilor și înaintarea propunerilor de politici privind ocuparea eficientă a forței de muncă, în scopul îmbunătățirii calitative pe calea creșterii economice a Republicii Moldova.

***Cuvinte-cheie:** activitatea economică, populația aptă de muncă, populația inactivă, durata șomajului, dezvoltarea socio-economică.*

The relevance of the article is being confirmed by the need for continuous monitoring of factors affecting the socio-economic development of the country. The goal of the article is to analyze one of the most important factors - the labor market, in 2015 and 2005-2015. In the article were used logical methods and statistical analysis. The results consist in the formation of conclusions and proposals for effective employment policy in order to achieve improvements on the road to economic growth in the Republic of Moldova.

***Keywords:** economic activity, labour force, inactive population, unemployment, socio-economic development.*

Актуальность статьи подтверждается необходимостью постоянного мониторинга факторов, влияющих на социально-экономическое развитие страны. Цель статьи заключается в проведении анализа одного из важнейших факторов - рынка труда в 2016 году и за период 2007-2016 годы. При этом были использованы методы логического и статистического анализа. Результаты работы состоят в выводах и предложениях по формированию политики эффективной занятости для достижения положительных сдвигов на пути к экономическому росту в РМ.

***Ключевые слова:** экономическая деятельность, трудоспособное население, неактивное население, безработица, социально-экономическое развитие.*

***JEL Classification:** J40, J64.*

Введение. Рассмотрим положительные и отрицательные изменения, произошедшие в 2016 году по сравнению с 2015 годом на рынке труда Республики Молдова и связанные с этим тенденции за более длительный период 2007-2016 годы.

Анализ рынка труда. Итак, в 2016 году положительным явился продолжившийся небольшой рост **экономически активного населения** (1712,7 тыс.человек), что на 6,8 тыс. человек больше по сравнению с 2015 годом. Однако в сравнении с 2007 годом этот показатель потерпел снижение на 41,2 тыс.человек. В числе занятых в 2016 году (1219,5 тыс.чел) не имелось существенных изменений по сравнению с 2015 г. (+1,3%). Уровень занятости населения трудоспособного возраста (от 16 до 56/61 лет) составил 47,7% от всего населения, в возрасте 15-64 лет - 45,2%, а в возрастной группе 15-29 лет этот показатель составлял 28,4%.

Негативным явлением стал рост в 2016 году **числа занятых в неформальном секторе** экономики - 16,2% от всех занятых в экономике (15,6% в 2015г.). За десятилетний период с 2007-2016 годы число занятых снизилось на 27,7 тыс. человек за счёт снижения числа занятых в сфере промышленности, строительства, услуг (соответственно на 10; 14,8; и 5,2%).

Увеличение числа занятых произошло незначительно за эти 10 лет в сельскохозяйственной отрасли (на 2,3 тыс.чел.), среди государственных служащих в центральных и местных органах власти (на 4,5 тыс.), в сфере транспорта и связи (на 7,5 тыс.) и в прочей деятельности (на 12,5 тыс. чел.).

Таблица 1. Число государственных служащих в центральных и местных органах власти на 1 января 2007-2016, человек

	2007	2009	2015	2016
	1	2	3	4
Государственные служащие-всего	29237	28321	33970	33734
из них женщины	14289	13932	14874	14939
включая: в центральных и местных органах власти	21225	20465	26193	26099
из них женщины	9301	8978	9844	9951
включая: в местных органах власти	8012	7856	7777	7635
из них женщины	4988	4954	5030	4988

Источник: Разработано на базе данных БНС. Обследование рабочей силы.

Анализ показывает, что доля женщин среди государственных служащих составляла в 2007 году в среднем 48,9 % (43,8% в центральных органах власти и 62,2% - в местных). В 2016 году эти доли составили 44,3% ; 38,1 и 65,3% соответственно (Таблица 1). Обратим внимание, что в местных органах власти число женщин превышает число мужчин среди государственных служащих. В 2016 году по сравнению с 2015 годом доля женщин почти не изменилась в среде государственных служащих. В 2017 году намечено уменьшение числа министерств в республике с 16 до 9 единиц, что приведёт к сокращению числа государственных служащих.

Увеличилось количество лиц, занятых дополнительно (это люди, которые фактически работали в общей сложности в течение отчетного периода меньше, чем 40 часов в неделю, но хотели работать и были доступны для сверхурочной работы), до 80,7 тыс. чел., что составило в 2016 году 6,6% от общей занятости. По сравнению с 2015 годом число людей этой категории выросло на 7,9% (+ 5900) (Таблица 2).

Таблица 2. Эволюция населения 15 лет и старше по участию в экономической деятельности, тыс.чел.

Показатели	Годы				
	2012	2013	2014	2015	2016
Экономически активное население	1214,5	1235,8	1232,4	1265,6	1272,8
Занятое население	1146,8	1172,8	1184,9	1203,6	1219,5
Число дополнительно занятых работников	83,0	86,0	80,1	74,8	80,7
Безработные МОТ	67,7	63,1	47,5	62,1	53,3
Неактивное население	1768,1	1751,2	1756,1	1721,7	1712,7
Не смогли найти работу в стране	27,4	19,3	13,8	10,7	12,7
Люди, не желающие работать	1396,8	1388,1	1392,3	1372,5	1361,9
<i>пенсионеры</i>	596,0	608,4	607,8	621,3	617,1
<i>учащиеся или студенты</i>	328,9	312,3	287,9	269,6	265,3
<i>домашняя работа/семейный уход</i>	173,6	186,6	191,1	187,5	192,5
<i>Не желающие работать в стране, а за границей</i>	135,1	132,7	162,6	170,1	172,0
Люди, уехавшие на работу за границу	328,3	332,5	341,9	325,4	319,0
Молодёжь из группы NEET*	359,5	349,9	360,5	352,8	328,9
Безработные	26,2	23,8	17,7	25,3	20,2
<i>Домашняя работа/семейный уход</i>	85,0	90,3	94,4	90,7	83,3
<i>Не желающие работать в стране, а за границей</i>	48,3	47,8	58,7	57,8	56,4
Люди, уехавшие на работу за границу	136,4	135,5	141,4	133,8	127,9
* Молодёжь (15-29 лет) неактивная, которая не занята, ни на работе, ни в учёбе, ни на каких обучающих курсах, ни формального, ни неформального видов обучения.					

Источник: Разработано на базе данных БНС.

Показательны изменения **экономически неактивного населения**, которые имеют также позитивное направление к снижению (правда всего лишь на 9 тыс. человек по сравнению с предыдущим 2015 годом). Однако в сравнении с 2007 годом экономически неактивного населения стало больше в 2016 году на 94,8 тыс. человек, а это превышает в 2,3 раза увеличение числа экономически активного населения. (Таблица 2)

Численность неактивного населения в возрасте 15 лет и старше составила в 2016 году **1712,7 тыс.** человек, или **57,4%** от общей численности населения того же возраста. Рассмотрим подробнее существующие основные категории неактивного населения. В 2016 году сложилась следующая ситуация:

А. Число лиц, которые не хотели работать - 1361,9 тыс. человек. Из них:

А.1. пенсионеры – 617, 1 тыс;

А.2. люди, которые не хотели работать, потому что были в процессе учёбы - 265,3 тыс.;

А.3. люди, которые не хотели работать, потому что занимались уходом в семье - 192,5 тыс.;

А.4. люди, находящиеся в стране, но не желавшие работать в Молдове, так как у них уже была работа (постоянная или сезонная) за границей или люди, которые планировали работать за границей - 172,0 тыс;

В. Число лиц, работавших или ищущих работу за рубежом - 319,0 тыс. человек;

С. Число лиц которые, не смогли найти работу в стране - 12,7 тыс. человек.

Число лиц в группах А.4 и В составляет 491 тыс. человек или 28,6% от общего числа неактивных лиц в возрасте от 15 лет и старше, участвующих или планирующих участвовать на рынке труда в других странах. Особо значимой выступает группа молодых людей (15-29 лет) неактивных, незанятых в сфере образования / обучения в системе формального образования или не участвовавших в каких-либо курсах или других учебных формах вне формальной системы образования (NEET группа)¹. Доля NEET (молодые люди не занимаются какой-либо работой, не участвуют в сфере образования) является самой высокой в ЕС и составляет около 27% .

В 2016 году к группе NEET относилась 328,9 тыс. молодых людей, или 56,8% от общего объема неактивной молодежи. Из них в 2016 году 127,9 тысяч работало за границей, в основном мужчины (75%), а 83,3 тыс. занимались семейным уходом, в основном женщины (98,7%); 56,4 тысяч были в стране, но не хотели

¹Значение на английском языке: „Not in Employment, Education or Training (NEET) ”

трудиться в Молдове, потому что они уже имели работу (постоянную или сезонную) за границей или планировали работать за границей, в основном мужчины (76,1%); 20,2 тыс. человек были безработными, из них 61,9 мужчины.

Положительным явлением можно считать тенденцию к некоторому снижению **числа безработных** в 2016 году по сравнению с 2015 годом (на 8,8 тыс. чел.). Безработные мужчины составили 65,7% от общего числа безработных, безработные в городской местности - 67% (Таблица 3).

Таблица 3. Численность безработных МОТ и длительность безработицы, тыс. чел.

Годы	Безработные МОТ					Длительность безработицы				
	Всего по республике	Городская местность	Сельская местность	Мужчины	Женщины	менее 3 месяцев	3-5 месяцев	6-11 месяцев	12-23 месяцев	24 и больше мес.
2005	103,7	72,5	31,2	59,8	43,9	24,6	14,1	14,2	19,2	31,5
2006	99,9	56,8	43,1	61,7	38,2	22,5	22,6	16,6	13,2	24,9
2007	66,7	40,7	25,9	41,5	25,2	18,5	13,3	11,2	9,8	13,9
2008	51,7	32,7	19,1	30,0	21,8	14,7	12,7	8,2	7,0	9,2
2009	81,0	47,5	33,5	50,8	30,2	24,0	18,9	15,5	11,0	11,6
2010	92,0	57,4	34,6	57,3	34,7	24,7	20,7	18,4	16,5	11,8
2011	84,0	50,0	34,1	49,6	34,4	21,2	19,9	15,6	16,2	11,2
2012	67,7	43,6	24,2	42,2	25,6	19,6	15,2	12,1	11,4	9,4
2013	63,1	36,8	26,3	38,0	25,1	20,4	15,9	11,0	8,2	7,5
2014	47,5	29,4	18,1	28,9	18,6	16,3	10,5	8,6	7,4	4,8
2015	62,1	38,3	23,8	39,3	22,7	19,7	14,3	10,2	9,7	8,2
2016	53,3	35,7	17,6	35,0	18,3	16,8	14,1	11,5	6,2	4,6

Источник: Разработано на базе данных БНС, Анкета рабочей силы.

Уровень безработицы (доля безработных в численности экономически активного населения) в стране зарегистрирован 4,2%, без существенных изменений по сравнению с 2015 г. (4,9%). Уровень безработицы среди мужчин составил 5,5%, а для женщин - 2,9%. Имелись значительные различия между средними значениями этого показателя: 6,0% в городской местности и 2,6% - в сельской (Рисунок 1). Среди молодежи (15-24 лет) уровень безработицы составил 11,2%. В возрастной группе 15-29 лет он имел значение 8,1%.

Позитивным в 2016 году выросло также уменьшение числа безработных с длительным сроком безработицы (так, со сроком 12-23 месяца - 6,2 тыс.чел., вместо 9,7 тыс. в 2015 году; со сроком 24 месяца и больше – 4,6 тыс. вместо 8,2 тыс. человек).

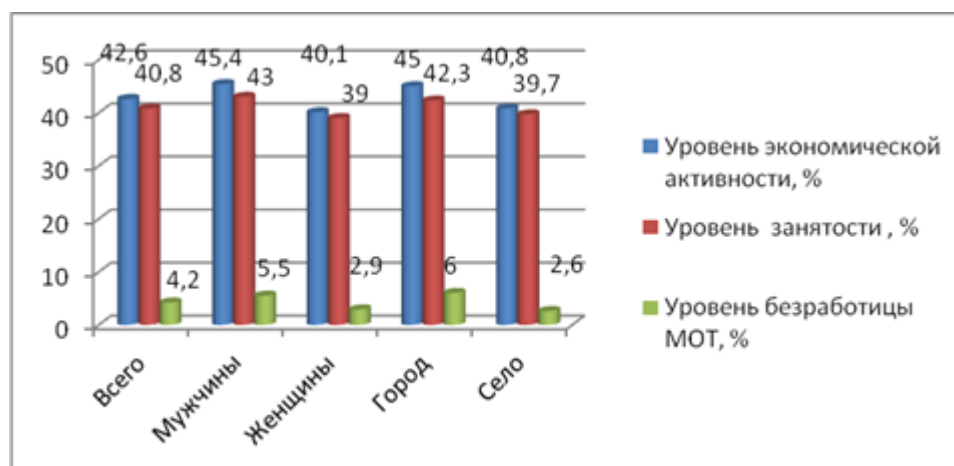

Рисунок 1. Показатели участия трудоспособного населения в экономической деятельности в 2016 году, %

Источник: Разработано на базе данных БНС.

Представляет интерес проанализировать **показатели, связанные с недоиспользованием трудовых ресурсов** в Молдове, с целью выявления резервов рабочей силы.

Так, в Резолюции «Статистические данные о трудовой деятельности, занятости и недоиспользовании трудовых ресурсов», принятой на 19-ой Международной конференции статистиков труда (2013 г.) определены следующие четыре показателя недоиспользования трудовых ресурсов:

- Уровень безработицы
- Уровень дополнительной занятости и безработицы
- Уровень безработицы и потенциальных трудовых ресурсов - Комбинированный показатель недоиспользования трудовых ресурсов.

Представим их значения в таблице 4.

Таблица 4. Эволюция показателей участия населения от 15 лет и старше в экономической деятельности в 2012-2016 годы, %

Показатели	Годы				
	2012	2013	2014	2015	2016
Уровень экономической активности	40,7	41,4	41,2	42,4	42,6
Уровень занятости	38,4	39,3	39,6	40,3	40,8
Уровень дополнительной занятости	7,2	7,3	6,8	6,2	6,6
Уровни недоиспользования трудовых ресурсов					
Уровень безработицы	5,6	5,1	3,9	4,9	4,2
Уровень дополнительной занятости и безработицы	12,4	12,1	10,4	10,8	10,5
Уровень безработицы и потенциальных трудовых ресурсов	8,4	7,1	5,3	6,2	5,6
Комбинированный показатель недоиспользования трудовых ресурсов	15,0	13,9	11,7	12,0	11,8

Источник: Разработано на базе данных БНС.

Анализ значений показателей недоиспользования рабочей силы, приводит к выводу о том, что в Молдове имеются резервы увеличения трудовых ресурсов. Этими резервами необходимо воспользоваться, выработав соответствующие подходы: дальнейшее снижение числа безработных, вовлечение их и потенциальных трудовых ресурсов в трудовую деятельность, путём создания новых, достойно оплачиваемых рабочих мест в перспективных сферах экономической деятельности. Такими сферами называют сферу информационных технологий и связи, перерабатывающую промышленность, финансовую деятельность, операции с недвижимостью и др.

Особую важность эти действия приобретают в свете того, что в стране регистрируется наличие *демографического дивиденда*. В Республике Молдова период демографического дивиденда наблюдается с 2000 года, когда доля населения трудоспособного возраста начала расти и достигла 60–61%¹. При оценке периода демографического дивиденда наиболее важным является установление порогов начала и конца трудоспособного возраста. Нижний порог начинается с возраста экономической активности, а высокий порог - возраст её прекращения. В анализируемом периоде возраст начала трудовой деятельности рассматривается с 19-20 лет. При расчете верхнего порога был принят во внимание возраст выхода на пенсию, учитывая предыдущие и последние изменения. Демографический дивиденд рассчитывается с 2003 года, длится в течение многих десятилетий и не заканчивается в конце прогнозного периода – 2035 год, но он не намного выше, чем порог 55% (около 1-1,5%). Такие изменения в структуре населения представляет собой накопление человеческих ресурсов.

Демографическая нагрузка на трудоспособное население, в лице детей и пожилых людей, сократилась, тем самым относительно снизились и расходы государства на них. Повышение пенсионного возраста продлевает период демографического дивиденда.

Необходимо отметить и факторы, негативно влияющие на демографический дивиденд в Молдове. Показатели здоровья населения, такие как младенческая смертность в возрасте до одного года и смертность детей в возрасте до 5 лет, по-прежнему высоки по сравнению с европейскими странами. Высока и смертность трудоспособного населения, что приводит к потере человеческого потенциала и демографического дивиденда. В настоящее время демографический дивиденд используется в Молдове в малой степени. Уровень занятости населения очень низок и составляет всего 40%. Почти треть молодых людей в возрасте 15–29 лет не задействованы ни на рынке труда, ни в образовательной системе. Этот показатель в два раза выше, чем в среднем по ЕС.

Согласно результатам исследования демографов, хотя в Молдове и наблюдается сокращение численности населения, его возрастная структура в настоящее время и в ближайшие два десятилетия благоприятна для экономического роста и может ему способствовать. Существует также снижение численности населения неработоспособного возраста по сравнению с численность работоспособного населения. Численность и доля трудоспособного населения среди всего населения страны превышает 55%, а потому можно утверждать, что Молдова обладает достаточно большим потенциалом рабочей силы. Важно, чтобы он был использован для обеспечения экономического роста.

Выводы и предложения. Проведенный нами анализ позволяет сделать следующие **выводы:**

➤ *В 2016 году тенденция изменения численности экономически активного и неактивного населения Молдовы позитивная, хотя изменения и очень небольшие по сравнению с 2015 годом.*

➤ *Уровень занятости населения 15 лет и старше составил 40,8% без значительных изменений к 2015 году.*

➤ *В 2016 году увеличение числа занятых лиц произошло в основном за счёт тех, кто вынужден был заниматься трудом для удовлетворения собственных нужд, т.е. самовыживанием в личных домохозяйствах.*

➤ *Число лиц, занятых в неформальном секторе в 2016 году, увеличилось по сравнению с годом 2015.*

➤ *Положительным явлением можно считать некоторое снижение безработицы в 2016 году по сравнению с 2015 годом, в особенности длительной безработицы.*

¹ Olga GAGAUZ, dr. hab. în sociologie, Tatiana TABAC, magistru în demografie. Barometrul demografic «Cum corelăm dezvoltarea economică cu cea demografică sau ce este dividendul demografic?» // http://ccd.ucoz.com/_ld/0/53_Barometru_rom.pdf

Для Республики Молдова заслуживает внимания выход из сложной ситуации, предложенный в очередном докладе Всемирного банка «Об экономике стран ЕС», состоящий **в реформировании сектора услуг**.

Согласно прогнозам, темпы роста экономики в странах ЕС останутся низкими, а в условиях старения населения и слабой инвестиционной активности они будут все больше зависеть от роста производительности труда.¹ В этих условиях спасительным средством могут стать услуги: реформирование сектора услуг может повысить производительность в странах ЕС, в среднем, на 5%, обеспечить создание новых и более качественных рабочих мест, способствовать внедрению инноваций, стимулировать столь нужные инвестиции и привести к дальнейшему углублению интеграции. При этом высказывается мнение, что сейчас настал момент, когда нужно взяться за непростую задачу формирования и реализации новой «дорожной карты» для интеграции услуг.

Реформирование сектора услуг может довольно быстро оказать существенное влияние на производительность труда. Эти реформы могут внести важный вклад в плане возобновления экономического роста, повышения уровня занятости.

Предложения. В целях кардинального улучшения ситуации на рынке труда предлагается осуществить следующие меры:

- ❖ В Стратегии развития промышленности в Республике Молдова должны быть чётко прописаны мероприятия:
 - по созданию новых рабочих мест, в том числе в перспективных отраслях с высокой добавленной стоимостью, достойной заработной платой;
 - по организации обучения необходимым специальностям.
- ❖ Предусмотреть возможные выгоды от процесса углубления интеграции ЕС в сфере услуг. Уделять больше внимания развитию в стране сферы услуг.
- ❖ Разработать и принять механизм постепенного доведения размера среднемесячной заработной платы в Молдове до европейского уровня с указанием конкретных сроков его достижения.
- ❖ Продолжить результативную борьбу с теневой экономикой и получением «зарплаты в конвертах».
- ❖ С целью извлечения выгоды из существующего в стране демографического дивиденда, правительство, гражданское общество и партнёры Молдовы по развитию должны уделить приоритетное внимание инвестициям в молодых людей, в их здоровье, образование и трудоустройство и учесть это, инициировав пересмотр Стратегии „Молдова–2020.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Structura populației stabile a Republicii Moldova pe vârste, sexe și medii la 1 ianuarie 2017 <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5626>
2. Forța de muncă în Republica Moldova: ocuparea și șomajul în anul 2016 <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5585>
3. Экономика Европейского Союза: рост, работа и интеграция // <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/region/eca/publication/eurer>
4. Analiza Situației Populației în Republica Moldova. / UNFPA, CCD. Coord.ediției O.Gagauz, Chișinău, 2016, 176 p.
5. Buciuceanu-Vrabie M. Tinerii excluși din educație și ocupare: Republica Moldova comparativ cu țările din UE. În: Creșterea Economică în Condițiile Globalizării. Sesiunea științifică: Dinamica populației și calitatea potențialului uman. Conf. intern. științifico-practică. Ediția a XI-a. Chișinău, 2016, 115 p.
6. Olga GAGAUZ, dr. hab. în sociologie, Tatiana TABAC, magistru în demografie. Barometrul demografic «Cum corelăm dezvoltarea economică cu cea demografică sau ce este dividendul demografic?» http://ccd.ucoz.com/_ld/0/53_Barometru_rom.pdf

¹Экономика Европейского Союза: рост, работа и интеграция // <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/region/eca/publication/eurer>

**SUPPORT MEASURES FOR FAMILIES WITH MANY CHILDREN
IN BALTIC COUNTRIES AND REPUBLIC OF MOLDOVA**

*Mihail CIOBANU¹, scientific researcher,
National Institute for Economic Research*

În această lucrare sunt prezentate practici din diferite țări legate de politicile de susținere a familiilor cu mulți copii. Actualitatea acestui subiect de cercetare se datorează faptului că, chiar și în lumea de astăzi, familiile cu mulți copii se confruntă deseori cu veniturile mici, discriminarea și alte dificultăți sociale și economice, chiar dacă s-ar putea crede că acestea sunt lucruri din trecut. Scopul lucrării constă în identificarea politicilor și mecanismelor actuale care sprijină familiile cu mulți copii în țările Baltice și în Moldova și prezintă o opinie bazată pe diferențele dintre aceste măsuri utilizate către aceste familii. În această lucrare s-au folosit ca metode de cercetare analiza legală și comparația. Rezultatele lucrării constau în identificarea și analiza practicilor internaționale în sprijinirea familiilor cu mulți copii și încercarea de propunere a unor schimbări în ceea ce privește problemele acestor familii.

Cuvinte-cheie: familii cu mulți copii, măsuri de susținere, țările Baltice, Moldova, indemnizații, înlesniri.

In this paper practices from different countries related to support policies for families with many children are presented. The actuality of this research topic stems from the fact that, even in today's world, the families with many children often struggle with low income, discrimination and other social and economic difficulties even if one might think these are a thing of the past. The purpose of the paper consists in the identification of current policies and mechanisms that support families with many children in Baltic countries and in Moldova and present an opinion based on the differences in the measures used towards these families. In this paper were used as research methods the legal analysis and comparison. The results of the paper consist in identification and analysis of practices in helping families with many children and the proposal attempt of some changes in the approach when dealing with issues of these families.

Keywords: families with many children, support measures, Baltic countries, Moldova, allowances, facilities.

JEL Classification: I38, J13.

Introduction. At first we need to define what we mean behind „the families with many children” and „the support policies” for them. Because legal provisions in the Baltic countries and Moldova mostly refer to families with 3 children or more that determine what is meant by “families with many children”, based on this, we will use this term with this definition. For the sake of convenience, from here onwards instead of „family with many children” we will use the term „large families” giving it the same meaning. Support policies are considered to consist of measures and mechanisms meant to be directed towards families with many children who face issues, that have, mainly, an economic or social character. We need to mention that this paper in no way tries to be a comprehensive aggregator of every support policies that may exist in the analyzed countries.

In **Estonia** parents of the families with 3 children or more don't need to pay for state health insurance in case if the parents don't work and educate the children who are less than 19 years old and if one of the children is less than 8 years old or in the case when a parent works, for which the social tax is paid by the employer and the family educate 3 children or more with an age less than 16 years. State health insurance is paid by the state to a person that raises a child under 3 years of age and is not his parent, tutor or trustee under a contract. Advantage to get monthly childcare allowance has the parent who is on parental leave. Until the age of 3 years the childcare allowance amounts 38.36 EUR/child and 19.18 EUR/child for the children with the age between 3 and 8 years old in a family of 3 children or more if they are from 3 to 8 years old. From July 1, 2017, a family-with-many-children allowance of 300 EUR per month is added to this for the families with 3 to 6 children. The families with 7 children or more get 400 EUR per month. In 2017 each child under the age of 3 years old gets an allowance of 38.76 EUR/month [36], [33].

In case if the monthly income per family member was lower than 355 EUR in the previous year the family with 3 children or more who have an age less than 19 years can get housing allowance with a maximal amount of 8000 EUR for a project. The family who requested this allowance before no more than a single time can receive an allowance of 5000 EUR. It can be used for the construction of new house, renovation, reconstruction or expansion of living space, heating, or even as a payment of the remaining part of the housing loan [32].

One of the parents who educated 3 or more children no less than 8 years can retire early by 1 year before retirement age if he/she educated 3 children, by 3 years – for 4 children and by 5 years – for 5 children or more [34].

There are no family allowances for students in Estonia [2]. If a parent raises a child that is under 3 years old and joined second pillar of pension system² the state contributes an additional 4% of the average monthly income received in Estonia subject to social tax on the mandatory funded pension. Contributions are made for every child raised in the family up to 3 years old in the pension fund the parent has chosen. A parent or tutor who has 2 or more underage children, starting with the second child, is entitled to receive 1848 EUR of additional tax-free income per year for each child under 17 years of age. A child is also taken into account, who was 17 years old in the declared year. From the taxable income of the parents during the calendar year the cost of studies - their own and those of their children under the age of 26 years old

¹ © Mihail Ciobanu, ciobanu.mihail.s@gmail.com, +373 (22) 501104

² 1st pillar – state pension, 2nd pillar – pension dependent directly on income, 3rd pillar – voluntary funded pension [3]

can be deducted. If triplets are born for each of them the parents will get birth allowances that amount to 1000 EUR. A large family can get a child allowance of 100 EUR per month for the each child beginning from the third one (50 EUR for the first and second child) until the children are 16 years old or if they study – until 19 years [31].

In **Latvia** each newborn child irrespective of the size of the family gets an allowance of 150 EUR from the municipality budget if the family lives in the Riga and an allowance from the state budget in the amount of 421.17 EUR [35]. A childcare allowance is given and it amounts to 171 EUR/month for the parent or tutor who educates the child until 1.5 years and from 1.5 to 2 years in the amount of 42.69 EUR/month. In case of twins or triplets, the parent or tutor get these monthly allowances for each of the children. This includes insured, as well, as non-insured persons. Another allowance, called parental allowance is given to the parents who worked before they took leave to care for children - before the child reaches 1 year - 60% of the average salary of insurance payments of the beneficiary and until the child reaches 1.5 years old - in the amount of 43.75% of the average salary of insurance payments of the beneficiary. If the caregiver works he/she only receives 30% of the allowance. Besides that, the state family allowance is given for each child educated from 1 year to 15 years old, for the first child – 11.38 EUR, for the second child – 22.76 EUR, for the third child – 34.14 EUR, for the fourth child or more – for each – 50.07 EUR (instead of 34.14 EUR until 2017). This includes the teens from 15 to 24 years who study, too [4]. There is no family allowance for students [12]. It's worth to mention that there is no Mother Heroine awards in Latvia.

In Riga [20], for example, families with many children are exempt for paying for education in municipal education institution with vocational orientation and this includes sportive interest clubs in sports, art, music, too. Children from large families benefit from three free meals in the kindergarten, without regard if it's public or private institution. This includes preschool groups in schools, too. This measure is in force since 2017, thus it's recent. But the food costs shouldn't be higher than legally established in the size of 1.99 EUR/day for municipal preschool institutions and 2.77 EUR/day in private ones [24].

It should be mentioned that adopted children of full age that are in secondary education doesn't deprive the family of it's status of large family. Large families have housing tax benefits, too. The discount is given to one of the parents and the condition is that children has to be less than 19 years old. This also includes tutored or adopted children. Besides that, it includes the teens who have an age between 19 years and 24 years, if they study on a daily basis in general, vocational, higher or special educational institutions. For example, for comparison, a family of 3 and more children gets a discount of 90%, while one with two children - 70% or with one child – 50% [15]. The request needs to be sent in the year before the year in which the discount will be used. Parents from large families can get a discount of 100% of price ticket per month in using public transport, but only from those families which have six children or more who have an age less than 18 years or from 18 years to 24 years in case if the teens study full-time in secondary, vocational, craft schools or higher institutions. In case of families who have from 3 to 5 children the discount amounts to 60% [19].

According to the Labour Law, the employer is obliged to give an employee who brings up three or more children under the age of 16 additional paid leave: one additional day for one child. Holidays for these three or more days are calculated on the basis of average salary [1]. Another discount given to parents with large families is the one on tax on vehicle exploitation. It amounts to 50% [28]. In case the family has more vehicles, the discount can be used only on one of them. Parents of 5 or more children who educated them no less than 8 years until the children are 18 years old have the right to retire early (5 years earlier), in case if their work experience is no less than 25 years [21]. The parents who lost their parent rights doesn't benefit from early retirement. The parents of large families with 3 or more children also benefit from exemption from many duties, For example, they have exemption from the state duty for registration of the civil status act by presenting the relevant status document, also they are exempt from state duty for paid services in courts [16] [17].

The large families can get support for paying for electricity. First 300 kWh in a month are given for a smaller price (0.02542 EUR/(kWh)) from 1 August 2016 [25].

Latvia gives to large families an act called Certificate of the Latvian Honorary Family (3+ Ģimenes karte). It serves as a document confirming that three or more children under the age of 18 are growing up in the family. Owners of this card can receive various discounts for services provided by the state, local governments and private companies. For example, it can be used to get discounts to theaters, buy clothes, books or refuel the car. Entrepreneurs are encouraged to participate in this program and, in fact, many of them are parents of large families. The discounts may range from 5% to 50%. Each year the card needs to be renewed, because it's valid during a single year [22] [28] [18]. This card can be seen as an alternative to Mother Heroine award.

In **Lithuania** families who raise three or more children get a child allowance of 28.5 EUR (0.75 of Basic Social Benefit) per month until the children are of the age of 2 years old and 15.2 EUR (0.4 of Basic Social Benefit) from two to 18 years. regardless of the income of the family (for comparison, families with 1 or 2 children get such an allowance only if their monthly income per person is less than 153 EUR), though there are plans to give 50-60 EUR per month to families with 3 children or more in the 2018 (while the families with 1 or 2 children would get 30 EUR regardless of their income). In addition, for every child being raised, a non-taxable minimum income of 200 EUR is given. From 1 January 2017 if in the family are born twins, triplets or more the parents will get a monthly allowance until the children will have an age of 2 years (152 EUR for twins, triplets or more – plus 152 EUR for each further child). 152 EUR is equivalent to 4 social benefits [30].

The parents of 3 or more children can get family allowance if the children are under 18 years old or under 24 years old and study on a daily basis. The size of the allowance is calculated based on the difference of 153 EUR (the state supported income that is non-taxable) and the income of the family [14].

A family with 3 children or more can get social benefits that amount to 90% of the difference between state

supported income and the medium monthly income of the family. Such families who have a low income can get compensations for heating expenditures and for hot and cold water. The children can get free meals at schools. A one-off monthly benefit can be given to low-income families, including the large ones in the amount of minimum living cost [27].

Each child of a family born or adopted, including from the large families can get a lump-sum child benefit in the amount of 418 EUR. Pupils from low-income families (if the income per member of family is less than 153 EUR), regardless if they are part of large families or not, can get pupil's supplies at the beginning of the school year [26].

In **Republic of Moldova** there are a few types of allowances to families with children, none of them targeted specifically families with many children. Each family gets single childbirth allowance for each newborn child that is alive, including twins. It amounted to 3100 MDL (~146 EUR¹) in 2016 for the first child and 3400 MDL (~160 EUR) for the second child, the third and so on, but from 2017 it's 5300 MDL (~249 EUR), regardless of the birth order of the children. This sum equals the minimum basket of goods required at the birth of the child for the previous year. Another allowance is the monthly childcare allowance that is different depending if the parents are insured or not. For insured persons the allowance is given in the amount of 30% of average monthly income of the last 12 months before childbirth, but it shouldn't be less than 540 MDL (~25 EUR) and is paid each month until the child is 3 years old. For non-insured persons the monthly allowance amounts to 540 MDL (~25 EUR) and is given until the child is 1.5 years old for children born until 31 December 2016 and until 2 years – for children born beginning from 1 January 2017. From 1 January 2017 parents of twins, triplets and so on get a monthly allowance of 270 MDL (~12.7 EUR) until the children have an age of 3 years [11].

Children or teens from families with 3 or more children are between the ones who can benefit from 25% of the tickets to the summer camps and health recovery camps. Children from those families can get school textbooks for free. The parents of 3 or more children don't pay the fees for services from Civil Status Service and Civil Status Offices. Military personnel, civilian employees of National Army who have 3 or more children can get a service house without waiting in a queue [6] [7] [8] [9].

It's recommended to city halls to establish for families with 5 or more children: a reduction of 50% of the payment calculated per person for housing and cold and hot water; the right of mothers to travel by bus and by trolley free of charge within the city; the norm of delivery of milk through commercial units to be one liter per child. It is recommended to ministries and state departments to prohibit the dismissal, at the initiative of the employer, of the employees who have 3 and more children in their care [5]. The average amount of this social aid (benefit) for families with children is about 961 MDL (~45.2 EUR) for families with 1 child, about 1280 MDL (~60.2 EUR) for families with 2 children and about 1770 MDL (~83.3 EUR) for families with 3 and more children [10]. Mothers who educated 5 or more children can retire with 3 years earlier (from 54 years and 6 months in 2017 to 60 years in 2028) [13].

Some remarks. It can be seen that in the analyzed countries the payments per child are mostly equal, irrespective of the size of the family inside those countries. In other words, another child in the family is seen just as a number that multiplies the need for an allowance. A family with many children is not clearly defined. Is it the one with 3 or more, 4 or more, 5 or more children? The definitions and the support measures vary depending on the number of children in Baltic countries and in Moldova. Moldova, Lithuania and Estonia lack a Large Family Card that is found in Latvia. The focus is put mostly on financial benefits. Besides of such benefits, members from large families can have facilitated access to more goods and services. This aspect is often left at disposal of the family. Business owners that are parents of large families should be encouraged to give goods or services at a lower price to such families. A final remark is that the entire community needs to participate actively help to raise the children from large families and encourage them to become more self-sufficient, as a proverb says that "it takes a village to raise a child".

Conclusions. From what we identified in the analyzed countries we can conclude for Moldova that:

1. Moldova's system of allowances and facilities for large families is not diverse enough, thus it needs additions of other allowances, but more than that it needs rather more facilities in other areas like food and other products. A family discount card could make up for that. It could serve as the aggregator of the allowances and as a discount card, too.
2. There isn't a unique definition in the legislation what is meant by "family with many children". We suggest considering the family with 3 children or more a family with many children.
3. There's the need to encourage children from large families to engage in nourishing their innate skills, for example, in passion clubs, for boosting their patience and discipline, much needed in a large family.
4. There is a need to encourage other people (including neighbours) to help large families with what they can, in return giving them advantageous awards for the amount and regularity of their help (work, products or other modality) like in the case of blood donors.
5. A law is needed that would include all allowances, facilities and other privileges that families with children may have, instead of them being scattered all around the various laws more or less known.

REFERENCES

1. Darba likums, LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AKTI, LIKUMI, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <https://likumi.lv/doc.php?id=26019>
2. Estonia, 2017 – Family allowances – National student fee and support system, StudentNews Group, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: http://study.studentnews.eu/s/3701/75672-Family-allowances.htm?c1_1=24797&c2_1=28206
3. Estonian pension system, SEB pension funds, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at:

¹ At the exchange rate of National Bank of Moldova from 08.09.2017 1EUR=21.2548 MDL [23]

- <http://www.seb.ee/eng/pension/estonian-pension-system>
4. Ģimenes valsts pabalsts, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://www.vsaa.lv/lv/pakalpojumi/vecakiem/gimenes-valsts-pabalsts>
 5. HOTĀRĀREA GUVERNULUI Nr. 118 din 22.03.1994 Cu privire la protecția socială a familiilor cu mulți copii, Publicat: 31.03.1994 în Monitorul Oficial Nr. 003, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://lex.justice.md/md/295725/>
 6. HOTĀRĀREA GUVERNULUI Nr. 321 din 24.05.2017 cu privire la organizarea odihnei de vară a copiilor și adolescenților în sezonul estival 2017, Publicat : 26.05.2017 în Monitorul Oficial Nr. 162-170, art Nr: 403, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://lex.justice.md/md/370351>
 7. HOTĀRĀREA GUVERNULUI Nr. 738 din 20.06.2008 pentru aprobarea Nomenclatorului și tarifelor la serviciile prestate de către Serviciul Stare Civilă și oficiile stare civilă, precum și a Regulamentului cu privire la modul de formare și direcțiile de utilizare a mijloacelor speciale, Publicat: 27.06.2008 în Monitorul Oficial Nr. 112-114, art Nr: 739, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://lex.justice.md/md/328287>
 8. HOTĀRĀREA GUVERNULUI Nr. 874 din 22.12.2015 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de acordare a locuințelor de serviciu administrate de către Ministerul Apărării și unitățile militare ale Armatei Naționale, Publicat: 25.12.2015 în Monitorul Oficial Nr. 347-360, art Nr: 978, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://lex.justice.md/md/362488/>
 9. HOTĀRĀREA GUVERNULUI Nr. 876 din 22.12.2015 cu privire la asigurarea cu manuale a elevilor, Publicat: 15.01.2016 în Monitorul Oficial Nr. 2-12, art Nr: 3, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://lex.justice.md/md/362688>
 10. HOTĀRĀREA GUVERNULUI Nr. 1397 din 23.12.2016 privind aprobarea Avizului asupra amendamentului la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Legii nr. 133-XVI din 13 iunie 2008 cu privire la ajutorul social, Publicat: 30.12.2016 în Monitorul Oficial Nr. 478-490, art Nr: 1486, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://lex.justice.md/md/368166/>
 11. HOTĀRĀREA GUVERNULUI Nr. 1478 din 15.11.2002 cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii, Publicat: 21.11.2002 în Monitorul Oficial Nr. 154-157, art Nr: 1612, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=295835>
 12. Latvia, 2017 – Family allowances – National student fee and support system, StudentNews Group, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: http://study.studentnews.eu/s/3701/75672-Family-allowances.htm?c1_1=24807&c2_1=28206
 13. LEGE Nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii*, Publicat : 12.03.2004 în Monitorul Oficial Nr. 42-44, art Nr : 247, Data intrării in vigoare : 01.01.1999, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://lex.justice.md/md/313291/>
 14. Lithuania, 2017 – Family allowances – National student fee and support system, StudentNews Group, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: http://study.studentnews.eu/s/3701/75672-Family-allowances.htm?c1_1=24809&c2_1=28206
 15. Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtība Rīgā, Rīgas domes saistošie noteikumi Nr.198 Rīgā 2012.gada 18.decembrī (prot. Nr.101, 5.§), Izdoti saskaņā ar likuma "Par pašvaldībām" 14.panta pirmās daļas 3.punktu un likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 5.panta trešo un ceturto daļu, LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AKTI, LIKUMI, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <https://likumi.lv/doc.php?id=254268>
 16. Noteikumi par civiltāvokļa aktu reģistrācijas valsts nodevu, Ministru kabineta noteikumi Nr.906 Rīgā 2013.gada 24.septembrī (prot. Nr.50 130.§), Izdoti saskaņā ar Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 3.panta septīto daļu, LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AKTI, LIKUMI, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <https://likumi.lv/doc.php?id=260214>
 17. Noteikumi par tiesas sniegtajiem maksas pakalpojumiem, Ministru kabineta noteikumi Nr.96 Rīgā 2013.gada 19.februārī (prot. Nr.10 11.§), Izdoti saskaņā ar Likuma par budžetu un finanšu vadību 5.panta 11.daļu, LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AKTI, LIKUMI, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <https://likumi.lv/doc.php?id=254917>
 18. Par 3 + Ģimenes karti, Programma "Latvijas Goda ģimenes apliecība "3+ Ģimenes karte"", [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://www.godagimene.lv/par-karti/>
 19. Par braukšanas maksas atvieglojumiem Rīgas pilsētas sabiedriskā transporta maršrutu tīklā, Rīgas domes saistošie noteikumi Nr.89 Rīgā 2010.gada 24.augustā (prot. Nr.38, 4.§), Izdoti saskaņā ar likuma "Par pašvaldībām" 15.panta pirmās daļas 19.punktu un 43.panta trešo daļu un Sabiedriskā transporta pakalpojumu likuma 14.panta trešo daļu, LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AKTI, LIKUMI, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <https://likumi.lv/doc.php?id=215859>
 20. Par līdzfinansējuma samaksas kārtību profesionālās ievirzes izglītības programmu apguvei Rīgas pilsētas pašvaldības izglītības iestādēs, Rīgas domes saistošie noteikumi Nr.188 Rīgā 2012.gada 2.oktobrī (prot. Nr.91, 4.§), Izdoti saskaņā ar Izglītības likuma 12.panta 2.1daļu, LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AKTI, LIKUMI, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <https://likumi.lv/doc.php?id=252309>
 21. Par valsts pensijām, LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AKTI, LIKUMI, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <https://likumi.lv/doc.php?id=38048>
 22. Piesakies daudz bērnu ģimenes kartei – Latvijas Goda ģimenes apliecībai "3+ Ģimenes karte"! Video pamācība, 15. novembris 2016, Programma "Latvijas Goda ģimenes apliecība "3+ Ģimenes karte"", [Last accessed on 08.09.2017].

- Disponible at: <http://www.godagimene.lv/Jaunumi/piesakies-daudzbernu-gimenes-kartei-latvijas-goda-gimenes-aplicibai-3-gimenes-karte-video-pamaciba-3012/>
23. Ratele de schimb (curs valutar), Banca Națională a Moldovei, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://bnm.org/>
 24. Rīgas pašvaldības apmaksāta ēdināšana audzēkņiem no trūcīgām, maznodrošinātām un daudz bērnu ģimenēm, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: http://www.ld.riga.lv/files/Bukleti/17%20Info_edinasana_pirmsskola_.pdf
 25. Sadales tīkls' differentiated tariffs enter into force in Latvia, August 1, 2016, Baltic News Network, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://bnn-news.com/sadales-tikls-differentiated-tariffs-enter-into-force-in-latvia-148377>
 26. Social assistance to families and children, Ministry of Social Security and Labour, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://www.socmin.lt/en/family-and-children/social-assistance-to-z2xz.html>
 27. Social security, EURES Lietuva, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <https://www.ldb.lt/eures/eng/Puslapiai/SocialSecurity.aspx>
 28. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis, Publicēts: 14.09.2015, Valsts ieņēmumu dienests, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <https://www.vid.gov.lv/lv/transportlidzекla-ekspluatācijas-nodoklis>
 29. UZŅĒMĒJIEM, Programma "Latvijas Goda ģimenes apliecība "3+ Ģimenes karte"", [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://www.godagimene.lv/uznemejiem/>
 30. Детские пособия в Литве в следующем году могут составить 30-60 евро, 17.05.2017, The Baltic Course, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://www.baltic-course.com/rus/finansi/?doc=129753>
 31. Виды семейных компенсаций, Sotsiaalkindlustusamet, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://sotsiaalkindlustusamet.ee/ru/vidy-semeynyh-kompensacy#%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%B5%20%D1%81%D0%B5%D0%BC%D1%8C%D1%8F%D0%BC%20%D1%81%20%20%D0%B8%20%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B5%20%D0%B4%D0%B5%D1%82%D1%8C%D0%BC%D0%B8%20>
 32. Жилищное пособие для многодетных семей, 18 апреля 2016, Деловые Ведомости, , [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://www.dv.ee/novosti/2016/04/18/zhilishhnoe-posobie-dlja-mnogodetnyh-semej>
 33. Льготы для семей с тремя детьми, Kolmas Laps, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <https://kolmaslaps.ee/ru/lgoty-dlja-semei/>
 34. Пенсия, виды пенсий и льготы, Sotsiaalkindlustusamet, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://sotsiaalkindlustusamet.ee/ru/pensiya-vidy-pensiy-i-lgoty#%D0%9F%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%B8%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BD%D1%8B%D1%85%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F%D1%85>
 35. У вас будет ребенок: какие пособия полагаются в 2017 году, 12. Январь 2017, Мамин Клуб, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://www.maminklub.lv/novorozhdennyi/u-vas-budet-rebenok-kakie-posobiia-polagaiutsia-v-2017-godu-621319/>
 36. Читайте, какие пособия появятся в Эстонии с 2017 года, 27.12.2016, ERR.ee, [Last accessed on 08.09.2017]. Disponible at: <http://rus.err.ee/239684/chitajte-kakie-posobija-pojavjatsja-v-jestonii-s-2017-goda>

**IMPACTUL SPORTULUI ASUPRA DEZVOLTĂRII
ECONOMICE A SOCIETĂȚII MODERNE**

**Constantin TUȚU, drd.,
Universitatea de Stat din Moldova**

Prezentul articol științific conține reflecții cu referire la impactul activităților sportive asupra dezvoltării economice a societății moderne. Sportul și educația fizică sunt importante pentru viața social-politică a țării, și prin faptul că pot contribui la consolidarea potențialului economic. Sportul este deseori pus în strânsă legătură cu sectorul privat de afaceri, care, în mod normal, este orientat spre obținerea de profit pe termen scurt, lucru ce intră în contradicție cu conservarea. În zonele cu potențial și cerere pentru practicarea sportului, planificarea și monitorizarea pot furniza un suport solid pentru dezvoltarea durabilă a comunităților bazate pe sport și educație fizică. Cu referire la componenta publică în managementul sportiv, considerăm că optimizarea și eficientizarea gestionării proprietății publice poate fi o modalitate de a reduce deficitul bugetar la nivel de stat. În contextul dat, instituțiile sportive vor fi obligate să realizeze două obiective importante: a servi drept sursă de venit pentru bugetul de stat și a asigura îndeplinirea funcțiilor sociale. Ca metode de studiu au fost utilizate analiza logică, metoda comparativă, analiza dinamicii indicatorilor economici, metoda sistemică, analiza economică, evaluarea de experți etc.

Cuvinte-cheie: management, educație fizică, sport, sector public, sector privat, efect economic.

This scientific article contains reflections with reference to the impact of sports activities on the economic development of the modern society. Sport and physical education are important for the social and political life of the country, and by the fact that can contribute to the consolidation of the economic potential. Sport is often put in close liaison with the private business sector which, normally, is geared towards obtaining short-term profit, which contradicts conservation. In areas with potential and demand for sport, planning and monitoring can provide solid support for the sustainable development of communities based on sport and physical education. With reference to the public component in sports management, one considers that optimizing and streamlining the management of public property can be a way of reducing the budget deficit at the State level. In the context, sports institutions will be required to realize two important goals: to serve as a source of income for the State budget and to ensure the fulfillment of the social duties. As the study methods, were used, the logical analysis, comparative method, analysis of the dynamics of the economic indicators, systemic method, economic analysis, valuation by experts.

Keywords: management, physical education, sport, public sector, private sector, economic effect.

JEL Classification: L80, L83.

Introducere. Actualmente, atât la nivel internațional, cât și la cel național, crește importanța dezvoltării armonioase a societății bazată pe utilizarea principiilor economiei inovaționale, astfel sporind rolul factorilor sociali ai creșterii economice. Evident, indicatorii economici sub forma volumului PIB sau a stabilizării macroeconomice nu au sens dacă sănătatea țării se deteriorează și speranța de viață scade. În acest sens, activitățile sportive au o mare semnificație și un deosebit potențial social. Sportul și educația fizică sunt importante pentru viața social-politică a țării, și prin faptul că pot contribui la consolidarea potențialului economic. Astfel, reprezentând un anumit tip de activitate antreprenorială, acestea sunt chemate să alimenteze partea de venituri ale bugetelor locale.

Bazându-ne pe literatura de specialitate, constatăm prezența unei noi ramuri în știința economică: servicii de cultură fizică și sport, care este definită ca știința care studiază metode de rezolvare a problemelor practice ce apar în domeniul relațiilor sportive în legătură cu utilizarea de materiale, de muncă, financiare și de alte resurse la nivelul organizațiilor sportive individuale și societate în general. În practica Republicii Moldova, ca de altfel și în țările CSI, se folosesc doi termeni: „cultură fizică” și „sport”. În prezent nu există o tratare univocă a acestor concepte, dar se crede că cultura fizică presupune sportul de reabilitare, recreere și tonifiere incluzând infrastructura respectivă.

Conform legislației în vigoare a RM, sportul este o parte componentă a culturii fizice, o sferă specifică de activitate, orientată spre dezvoltarea posibilităților extreme ale omului în condiții competiționale și în procesul sportiv-pedagogic. Cultura fizică și sportul cuprind: educația fizică, sportul pentru toți (în masă), sportul de performanță (profesionist), exercițiile fizice practicate cu scop de întremare, profilactic și terapeutic [1].

Dezvoltarea domeniului culturii fizice și sportului prin racordarea la valorile și principiile europene presupune promovarea principiilor și mecanismelor capabile să determine mutații profunde de mentalitate și comportament în rândul comunității sportive, alocarea constantă și pertinentă a unor importante resurse financiare și materiale în acest scop.

Discuții și rezultate. Dezvoltarea culturii fizice și sportului este durabilă atunci când are la bază atât obiective economice, cât și obiective sociale și de mediu. Întrucât dezvoltarea durabilă este un obiectiv fundamental al Uniunii Europene, acesta trebuie abordat și în domeniul sportiv, iar scopul principal al acesteia trebuie să-l constituie îmbunătățirea continuă a calității vieții și a bunăstării generațiilor prezente și viitoare prin practicarea activităților sportive într-un mediu ecologic, printr-o abordare integrată a dezvoltării economice, a protecției mediului și a justiției sociale [2; pag. 65-71].

Precizăm că noțiunea de „sport” are un înțeles ușor diferit, adică reprezintă în mare parte un sistem profesional. În acest caz, de regulă se delimitează sportul profesionist de sportul pentru amatori. Sportul pentru amatori este o mișcare sportivă în masă, pe scară largă, fiind o componentă organică a sistemului de educație fizică a cetățenilor. Sportul în masă are misiunea de a identifica atleții talentați și promițători în diverse sporturi. Fără doar și poate, baza sportului de

performanță este sportul de masă, or sportul profesional este o activitate antreprenorială, al cărei scop este satisfacerea intereselor organizațiilor sportive profesioniste, sportivilor care au ales sportul ca profesie. Cea mai importantă parte a culturii fizice este sportul profesionist.

În activitatea noastră de cercetare a interdependenței sportului de aspectele economice ale societății, am atras atenția asupra faptului că evaluările economice ale complexului sportiv din țara noastră sunt deseori efectuate în aspect sectorial. Fără a exclude interacțiunea strânsă dintre sportul de masă și cel profesional, trebuie recunoscut faptul că acestea încep să fie din ce în ce mai izolate. Complexul sportiv în ansamblu și în parte pe componentele sale constitutive, nu poate fi perceput ca o zonă de activitate a entităților economice din țară. Secționarea relativă a activităților sportive pe diferite sfere se referă nu numai la ținte, motivația participanților, dar și la management, infrastructură, asigurarea cu resurse etc. În special, eficiența economică a funcționării sportului în masă nu poate fi evaluată de piața concurențială, de competitivitatea produselor și serviciilor din acest domeniu de activitate.

Sportul este deseori pus în strânsă legătură cu sectorul privat de afaceri, care, în mod normal, este orientat spre obținerea de profit pe termen scurt, lucru ce intră în contradicție cu conservarea. În zonele cu potențial și cerere pentru practicarea sportului, planificarea și monitorizarea pot furniza un suport solid pentru dezvoltarea durabilă a comunităților bazate pe sport și educație fizică. Totodată, din punct de vedere al costurilor, sportul de performanță (profesional) depășește adesea sportul amator. Din punct de vedere al activității economice, sportul profesional oferă pentru consumatori și servicii „de divertisment”, iar spectatorii obțin satisfacție psihologică din consumul acestor servicii și, prin urmare, sunt gata să plătească pentru el. În același timp, cu cât este mai mare calitatea serviciilor furnizate (ceea ce este exprimat în prestigiul competiției), cu atât prețul este mai mare.

Totuși, trebuie să ținem cont că majoritatea sportivilor părăsesc sportul profesional la vârsta de 35-38 de ani. Din punct de vedere economic, această circumstanță influențează în mod esențial calitatea serviciului furnizat, deoarece odată cu atingerea pragului de vârstă, atletul își reduce indicatorii de viteză și putere. Atunci când se analizează relațiile economice în domeniul sportului profesional, este necesar să se țină cont de sistemul special al relațiilor de muncă existente pe piața muncii a atleților profesioniști. Acest sistem de relații dintre angajator și atlet nu are analogii apropiate pentru alte profesii și piețe.

Componenta economică a educației fizice și a sportului este împărțită în două, ținându-se cont de și de activitatea economică la nivelul macroeconomic și microeconomic. Macroeconomia dezvăluie tendințele generale în dezvoltarea culturii fizice și sportului, dezvoltă măsuri pentru reglementarea statală a relațiilor economice în sfera sportivă.

La nivel microeconomic se pune accentul pe analiza comportamentului economic al anumitor entități din domeniul culturii fizice și al sportului.

Astfel, la ambele niveluri educația fizică și sportul au scopul de a realiza următoarele sarcini:

- ✓ acumularea și sistematizarea cunoștințelor economice în domeniul culturii fizice și al sportului;
- ✓ generarea de noi cunoștințe și cercetări în domeniul economiei activității fizice și al sportului;
- ✓ identificarea problemelor economice apărute în procesul de dezvoltare a relațiilor economice în domeniul culturii fizice și sportive, precum și determinarea anumitor modalități de soluționare a acestora;
- ✓ determinarea tendințelor de dezvoltare a proceselor economice în activitățile sportive în interiorul și exteriorul țării, prognozarea direcției și dinamicii acestora;
- ✓ elaborarea recomandărilor practice pentru ridicarea eficienței relațiilor economice în domeniul culturii fizice și al sportului.

Studiul aspectelor economice, atât în plan teoretic, cât și practic, ale culturii fizice și sportului se realizează cu ajutorul metodelor speciale de cunoaștere științifică, cum ar fi: metoda comparativ-istorică, care permite evidențierea nivelului de dezvoltare a proceselor studiate, determinarea tendințelor și tiparelor dezvoltării educației fizice; metoda de analiză și sinteză; metoda de abstractizare științifică etc. Relațiile economice în domeniul sportului sunt în continuă evoluție.

Astfel, principalele caracteristici ale pieței forței de muncă ale sportivilor profesioniști sunt:

1. Subiecții principali ai tranzacțiilor de vânzare pe piața forței de muncă ale sportivilor profesioniști sunt persoanele purtători de abilități și cunoștințe sportive.
2. Existența unui sistem special de selecție și angajare a sportivilor profesioniști.
3. Utilizarea unui sistem special de formare a prețurilor bazat în mare măsură pe estimări subiective, face ca domeniul businessului sportiv să devină destul de riscant.
4. Aplicarea unui sistem special de mediere, argumentat prin structura specifică a pieței forței de muncă ale sportivilor profesioniști.

Deci, după cum afirmă specialiștii din domeniu, cultura fizică și sportul influențează intens sfera economică a societății. Rolul economic al educației fizice și sportului se manifestă cel mai relevant pe următoarele direcții [3; pag. 419]:

În primul rând, educația fizică și sportul reprezintă una dintre principalele componente ale pregătirii resurselor de muncă de calitate și, prin urmare, un factor de asigurare a creșterii economice;

În al doilea rând, sportul de masă contribuie la minimizarea pierderilor economice în aproape toate sferele vieții, fiind o alternativă la obiceiurile proaste care au un puternic efect distructiv asupra sistemului socio-economic;

În al treilea rând, activitatea fizică, sportul și turismul reprezintă în prezent sfera cea mai importantă a activității antreprenoriale, care, pe de o parte, oferă locuri de muncă pentru o mare parte a populației și, pe de altă parte, în contul veniturilor fiscale, alimentează bugetele de la diferite niveluri ale sistemului bugetar;

În al patrulea rând, activitatea fizică este un factor semnificativ în creșterea speranței de viață a populației și afectează în mod pozitiv majorarea vârstei de pensionare.

Concluzionăm, că un număr mare de persoane au o nevoie motivată de îmbunătățirea sănătății și de un mod de

viață sănătos, realizând că bunăstarea lor materială și calitatea vieții sunt direct proporționale cu starea de sănătate, iar cultura fizică și sportul devin pentru ei un mijloc de conservare.

Cu toate acestea, în ultimii ani, în țara noastră există o tendință îngrijorătoare de reducere a nivelului de sănătate a populației, rămâne ridicată rata mortalității, a morbidității și handicapului. Această tendință este cauzată de faptul că în republică populația sărăcește pe an ce trece iar condițiile de trai sunt incompatibile cu un mod de viață sănătos.

În acest context, trebuie remarcat rolul și importanța deosebită a educației fizice și a sportului pentru economie și societate:

- ✓ educația fizică și sportul de masă ajută la minimizarea pierderilor economice în aproape toate sferile societății;
- ✓ activitatea fizică are rolul unui factor important în creșterea speranței de viață a populației și un impact pozitiv asupra creșterii numărului persoanelor apte de muncă;
- ✓ sportul este o componentă majoră a forței de muncă de calitate și, prin urmare, poate fi considerat un factor de creștere economică;

Actualmente sportul are rolul de componentă importantă a activităților antreprenoriale, care prevede, pe de o parte, asigură angajarea multor persoane în industria sportivă, iar pe de altă parte, industria sporturilor contribuie la majorarea veniturilor bugetare prin defalcări fiscale, ceea ce permite statului să rezolve prompt anumite probleme sociale ale populației.

În același timp, cultura fizică și sportul influențează pozitiv speranța de viață a populației și majorează vârsta activă a oamenilor. Comparând acești indicatori în RM și în Uniunea Europeană, constatăm că în RM acestea sunt mult mai mici. În aspect economic, speranța de viață este, mai presus de toate, o pierdere a celor mai pregătite și mai experimentate părți a forței de muncă.

Toate aceste pierderi nu includ: consecințele sociale, problemele referitoare la reproducerea populației etc. Astfel, ca o argumentare a celor menționate, amintim că construcțiile sportive în țară, începând cu anul 2012 sunt în descreștere, statul nu se mai îngrijește de deschiderea a noi săli sportive sau stadioane. Acut se simte lipsa promovării sportului în mase (tabelul 1).

Tabelul 1. Evoluția susținerii activităților sportive prin noi construcții și promovarea în mase

Indicator	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (estimat)
Construcții sportive, total, din care:	4 891	4 885	4 910	4 901	4 901	4 806	4800
✓ Stadioane cu tribune pentru 500 locuri și peste	52	51	51	51	51	50	50
✓ Săli sportive	1 274	1 273	1 267	1 267	1 268	1 268	1268
Numărul de persoane care practică sportul, mii	154,6	154,7	134,5	108,7	140,3	135,5	132,4

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de statistică al RM.

Cu toate acestea, multe dificultăți apar din cauza faptului că construcțiile sportive păstrează încă stereotipuri de comportament „non-piață”, caracterizată prin utilizarea ineficientă a instalațiilor aflate sub controlul lor, precum și lipsa de transparență a activităților. Considerăm că în sport este posibilă utilizarea controlului corporativ precum și utilizarea mecanismelor de gestionare a proprietății mixte.

De asemenea, este important să reînvie și să fie răspândită ideea cu privire la cultivarea permanentă a atitudinii prudente a cetățenilor față de construcțiile sportive - proprietății de stat.

Astfel, ținând cont de realitatea în domeniul promovării sportului și impactul acestuia asupra dezvoltării economice a societății moderne, noi am încercat de a realiza analiza SWOT pentru a scoate în evidență atât laturile slabe și pericolele existente în acest domeniu în Republica Moldova, cât și pentru a pune accentual pe anumite oportunități de viitor (vezi tabelul 2).

Tabelul 2. Analiza SWOT în domeniul promovării educației fizice și a sportului în Republica Moldova

PUNCTE TARI	PUNCTE SLABE
Diversitatea acțiunilor realizate; Tradiție de promovare a politicilor de sport; Posibilitatea de accesare a fondurilor Uniunii Europene pentru politicile de sport; Existența unor programe și acorduri privind colaborarea internațională în domeniul sportului etc.	Personal insuficient pentru exercitarea funcțiilor în cadrul instituțiilor sportive; Capacități reduse de atragere și menținere a personalului calificat; Inexistența unor instituții sportive la nivel local etc.
OPORTUNITĂȚI	PERICOLE
Promovarea de către stat a practicării activităților fizice sportive ca prioritate a politicilor sociale cu efect în ameliorare a stării de sănătate și creștere a calității vieții; Sporirea competențelor angajaților prin participarea la diferite seminare și training-uri la nivel regional și internațional; Crearea și dezvoltarea unor instrumente de promovare a politicilor de sport la nivel local etc.	Lipsa unui sistem informațional integrat în sistemul de sport; Imperfecțiunea cadrului legislativ; Insuficiența proiectelor pentru dezvoltarea domeniilor de sport; Lipsa unor măsuri coerente pentru satisfacerea necesităților sportive în localitățile îndepărtate de capitală; Excluderea domeniilor de sport din cadrul documentelor principale de politici naționale; Lipsa de motivare a populației privind practicarea sportului etc.

Sursa: Elaborat de autor.

Încheiere. În urma analizei efectuate, considerăm că pentru a atrage fonduri financiare în sportul de masă, este recomandabil să se utilizeze anumite stimulente fiscale, compensații și dobânzi din împrumuturile acordate organizațiilor sportive, venituri din amenzi, proprietatea organizațiilor sportive lichidate, precum și alte încasări.

În acest sens, optimizarea și eficientizarea gestionării proprietății publice poate fi o modalitate de a reduce deficitul bugetar și chiar de a spori solvabilitatea țării. Bineînțeles, în contextul dat, instituțiile sportive vor fi obligate să realizeze două obiective importante:

1. a servi drept sursă de venit pentru bugetul de stat;
2. a asigura îndeplinirea funcțiilor sociale.

Subliniem că regulile de joc pentru întreprinderile de stat și cele comerciale sunt diferite. Deși afacerile private, de regulă, prezintă o cerere mai elastică și sunt mai active în activitățile lor, nu întotdeauna pot concura cu întreprinderi care beneficiază de sprijin financiar și de altă natură din partea statului.

În aceste condiții, se formează un tip special de conștiință, când primirea de fonduri, beneficii și / sau privilegii de la stat se subînțelege drept un succes pentru implementarea propriilor activități. Dar să nu uităm că aceasta este un fel de „capcana instituțională”, caracterizat prin ineficiența acțiunilor și a distrugerii din punctul de vedere al intereselor statului în dezvoltarea economiei naționale.

În altă ordine de idei, referindu-ne la impactul sportului asupra dezvoltării economice a societății moderne, subliniem că din punct de vedere social, activitatea sportivă are un rol semnificativ în combaterea consumului excesiv de alcool și tutun, în combaterea obiceiurilor proaste și a unui stil de viață sedentar. Businessul și sportul au o caracteristică comună: activitatea antreprenorială bazată pe concurență și competiție.

Și nu în ultimul rând trebuie să conștientizăm că sportul este un bun uman intangibil, este o oportunitate pentru toată lumea să-și lărgească orizonturile, să-și sporească nivelul intelectual în procesul de participare la competiții sportive culturale și educaționale. Cultura fizică și sportul dau fiecărei persoane ocazia de exprimare, perfecționare și autoafirmare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea cu privire la cultura fizică și sport, nr. 330 din 25.03.1999. Publicat în Monitorul Oficial Nr. 83-86 din 05.08.1999.
2. Manolachi V., Aspecte teoretice privind dezvoltarea durabilă a culturii fizice și sportului în Republica Moldova. Publicat în: Știința culturii fizice, nr. 20(4) / 2014.
3. Noll R., Zimbalist A. Sports, Jobs, and Taxes: The Economic Impact of Sports Teams and Stadiums Paperback. Washington D.C.: Brookings Institution Pres., 2011. 525 pag.

Bun de tipar: 06.10.2017
Format: A4, Tiraj: 200 ex.
Com. 10. Coli de tipar conv.: 37,2

Complexul Editorial, INCE, 2017
Chisinau, str. Ion Creanga, 45.
fax. (+37322) 74-37-94, tel.: 0-22-50-11-30
www.ince.md, bircaiulita@mail.ru